SAHABİLERİN FAZİLETLERİ BÖLÜMÜ

*** EBU MUSA EL-EŞ'ARÎ (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4461 ـ1ـ عَنْ أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ رَأيْتَنِى الْبَارِحَةَ وَأنَا اَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ؟ لَقَدْ أُعْطِيتَ مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ[. أخرجه الشيخان والترمذي.وزاد في رواية البَرْقَانِى عن مسلم: »لَوْ عَلِمْتُ واللّهِ يَا رَسُولَ اللّهِ أنَّكَ تَسْتَمِعُ لِقِرَاءاتِى لَحَبَّرْتُهُ لَكَ تَحْبِيراً«.قَوْلَه: »التَّحْبِيرُ« التَّحْسِينُ .

1. (4461)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Keşke dün akşam senin kıraatini dinlerken beni bir görseydin! Gerçekten sana, Hz. Dâvud'un mizmarlarından bir mizmâr verilmiş." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 31;
Müslim, Müsâfirin 236, (793); Tirmizî, Menâkıb, (3854).]Müslim'in Berkânî'den kaydettiği bir rivayetteki ziyadede Ebû Musa demiştir ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bilseydim ki sen beni dinliyorsun, kıraatimi senin için daha da güzelleştirirdim."[1]

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayet, hadisin vürud sebebini belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe ile Ebû Musa'ya uğramışlardı. O ise evinde Kur'an okuyordu. Durup onun kıraatını dinlediler. Sonra da yollarına devam ettiler. Ertesi gün Ebû Musa, Resûlullah'la karşılaştı. O zaman Aleyhissalâtu vesselâm yukarıda rivayet edildiği gibi buyurdu."
Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Bir kısmında Ebû Musa'nın sesinin güzel olduğu teyid edilir.
2- Hadiste Âl-i Dâvud tabiri geçer. Biz bunu Hz. Dâvud diye tercüme ettik. Çünkü şârihler, burada Âl-i Dâvud tabiri ile Hz. Dâvud aleyhisselâm'ın kendisinin kastedildiğini, Hz. Dâvud'un aile efradının veya diğer yakınlarının da seslerinin güzel olduğuna dair hiçbir rivayet bulunmadığını belirtmektedirler.

3- Hadiste geçen mizmar'dan maksad güzel sestir. Gerçi mizmâr, çalgı aleti manasına gelir. Ancak çalgı aletinin verdiği ses güzel olduğu için, insanlardaki güzel sese de aradaki benzerlik sebebiyle mizmâr ıtlak olunmuştur ve burada o mânada kullanılmıştır.
4- Ebû Musa el-Eş'arî'nin adı Abdullah İbnu Kays el-Eş'arî'dir. Kavminden bir grupla Mekke'ye gelmiş, orada Saîd İbnu'l-As ile müttefik (halif) olmuş, İslâm'a da girerek tekrar memleketine dönmüştür. Dolayısıyla müslümanlığı eskidir. Bazı rivayetler müslüman olup Habeşistan'a hicret ettiğini kaydeder. Ancak İbnu Abdilberr'e göre, o, elli kişilik bir grup Eş'arî ile gemiye biner. Fırtınaya tutulan gemileri bunları Habeşistan'a götürür. İşte bu geminin Habeşistan'dan dönüşü ile, Habeşistan' daki müslümanların Ca'fer İbnu Ebî Tâlib başkanlığında dönüşleri birbirine tevafuk eder. Bunlar beraberce Hayber'in fethi sırasında dönerler. Bunlara Ashâb-ı Sefineteyn denmiştir: Eş'arilerin sefînesi, Caferin sefînesi, (Sefîne, gemi demektir.) İbnu İshak'ın Ebû Musa'yı Habeşistan muhacirleri arasında zikretmesi, bu Eş'arî grubunun Habeşistan'da bir müddet ikametten sonra müslümanlarla beraber dönmelerinden ileri gelmiştir. Resûlullah, Ashâb-ı Sefîneteyn'e Hayber ganimetinden pay ayırmıştır.
Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallâhu anh), Hicrî 17 yılında Basra'ya, Muğîre'nin yerine vali olmuştur. Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) emri ile Ahvâz, İsfahân gibi bellibaşlı merkezleri fethetmiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman (radıyallahu anh) da onun Basra vâliliğini teyid etmiş, ancak bir müddet sonra oraya İbnu Ömer'i tayin ederek Ebû Musa'yı azletmiş, Ebû Musa da Kûfe'ye gidip yerleşmiştir. Halkın ısrarlı talebi üzerine Hz. Osman, Said İbnu'l-As'ın yerine O'nu Kûfe'ye vali yapmıştır. Hz. Osman (radıyallahu anha) şehid edilinceye kadar Kufe valisi olmuştur. Hz. Ali halife olunca, azledecektir
Ebû Musa el-Eşarî, Hakemeyn hadisesinde Hz. Ali'nin hakemi olmuştur. İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma), hakem olarak Hz. Muaviye' nin hakemi Amr İbnu'l-Âs'a denk birinin ve meselâ Ahnef'in olmasını teklif eder. Ancak Hz. Ali Yemenlilerin ısrarlı istekleri üzerine Ebû Musayı hakem tayin eder. Amr ve Ebû Musa'ya Hz. Ali: "Sizi Allah'ın kitabına muvafık olarak hüküm vermeniz şartıyla hakem tayin ediyorum. Allah'ın

Kitabı ise tamamiyle benimle beraberdir. Allah'ın kitabıyla hükmetmezseniz hüküm yetkiniz yoktur" der.

Bilindiği üzere Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh), Hz. Ali ve Hz. Muâviye'yi her ikisini de hilafetten uzaklaştırıp şura yoluyla halife seçme işini müslümanlara bırakma"yı teklif eder. Ebû Musa da kabul eder. Varılan mutabakat üzerine yaşça büyük olan Ebû Musa (radıyallahu anh) önce söz alır ve Amr İbnu'l-As'ın telkini ile: "Ey insanlar biz bu ümmetin meselesini görüştük, en uygun çözümde fikirlerimiz birleşti. Ali ve Muâviye'yi azledip, halife seçme işini halka bırakmaya karar verdik. Ben Ali ve Muâviye'yi azlediyorum. Siz dilediğinizi seçin!" der ve huzurdan ayrılır.

Huzura gelen Amr: "Bu zâtın söylediklerini işittiniz, müvekkilini azletti. Onun müvekkilini ben de tıpkı onun gibi azlediyorum, kendi müvekkilim olan Muâviye'yi yerinde sabit tutuyorum. Çünkü Hz. Osman'ın yerini alan kimsedir ve Hz. Osman'ın kanının peşindedir. Bu makama da insanların en ziyade hak sahibi olanıdır" der.

Ebû Musa (radıyallahu anh) oyuna getirildiğini anlar ama iş işten geçmiştir. İbnu Abbas: "Burada senin kabahatin yok! Kabahat bu işi sana verende! der.

Biz burada, İslam alemini, müteakip bir kısım ızdıraplara atacak olan hadisenin teferruatına girmeyeceğiz. Ashab hakkındaki hürmet ve hüsn-i zannımıza halel verecek bazı münakaşalara da yer vermeyeceğiz. Kader-i ilâhînin bir cilvesi olarak, katıldıkları siyasi ihtilafta her biri İslam'ın menfaatini kendi nokta-i nazarının galebesinde görerek ihlasla, ısrarla, samimiyetle üzerine düşeni yapmıştır. Arkadan gelen ümmet de: "Hz. Ali haklı ve reyinde isabetli idi" demekte itttifak etmiştir.

Bu ciğersuz hadiselere Hakemeyn (veya Tahkim de denir) hadisesi sebebiyle, ismi karışmış olan Ebû Musa (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyuşu ile tanınmıştı. Sesi güzeldi. Sadedinde olduğumuz hadis, o yönünü aksettirmektedir.

Ebû Musa 63 yaşında olduğu halde Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 42 yılında Mekke'de öldüğü de söylenmiştir. Ölüm tarihi ihtilaflıdır. Hicri 44, 49, 50, 52, 53 seneleri de söylenmiştir.[2]

*** ABDULLAH İBNU SELAM (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4462 ـ1ـ عن سعيد بن أبى وقّاصٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ ‘حَدٍ يَمْشِى عَلى ا‘رْض، إنَّهُ أهْلُ الْجَنَّةِ إَّ لِعَبْدِ اللّهِ بْنِ سَمٍ؛ وَفيهِ نَزَلَتِ اŒيَةُ: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ عَلى مِثْلِهِ[. أخرجه الشيخان .

1. (4462)- Sad İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yeryüzünde yürüyen hiç kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Cennetliktir" dediğini duymadım. Ancak Abdullah İbnu Selam müstesna. Onun hakkında şu âyet indi. (Meâlen): "(De ki: Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah tarafından gönderildiği halde onu inkar ettiyseniz ve) İsrailoğullarından bir şahit de, Tevrat'a dayanarak onu hak kitap olduğuna şahidlik edip iman ettiği halde, siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki Allah zalimler gürûhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). [Buharî, Menâkibu'l-Ensâr 19; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 147, (2483).][3]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Selâm'ın cahiliye devrindeki adı Husayn'dı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Abdullah diye tesmiye buyurmuştur.
Kendisi Hazreç ile halif (müttefik) olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelir gelmez müslüman olmuştur. Abdullah İbnu Selam, yahudi âlimi idi. Resûlullah'ın simasını görünce: "Bu simada yalan olmaz" diyerek İslam'a girmiştir. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman onu görmek için ben de çıktım. Yüzünü görür görmez hemen bu yüzün, yalancı yüzü olmadığını anladım. Aleyhissalâtu vesselâm'dan ilk işittiğim şu: "Selamı yayın, yemek yedirin, sıla-i rahim yapın, insanlar uyurken gece namaz kılın, selametle cennete girin" demesi olmuştu."
2- Sadedinde olduğumuz rivayete göre, Resûlullah, Abdullah İbnu Selam'dan başkasına "cennetlik" olduğunu söylememiş olmalı. Halbuki başta Aşere-i Mübeşşere olmak üzere nicelerine cennetlik olduğunu

tebşir buyurmuştur. Sa'd'ın da bunu duymamış olması mümkün değil denilerek tenakuza dikkat çekilmiş ise de, "Kendi nefsini tezkiyeyi hoş bulmadı, nitekim kendisi de Aşere-i Mübeşşere'dendir" diye açıklık getirilmiştir. Ancak bu izah tatminkar bulunmayıp: "Kendi hakkındaki tevazusu, aynı meselede başkası hakkında işittiğini de inkâr etmeyi gerektirmemeli" diye itiraz edilmiştir. İbnu Hacer şöyle bir izah teklif eder: "Sa'd, bunu, Aşere-i Mübeşşere'nin vefatından sonra söylemiş olmalı. Çünkü Abdullah İbnu Selam, onların vefatından sonra da yaşadı. Zira Abdullah'la birlikte Aşere-i Mübeşşere'den müteahhiren yaşayan sadece Sa'd ve Saîd var. Bu manayı "yeryüzünde yürüyen" ifadesi de te'yid eder."

3- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) şu ayetin de kendi hakkında indiğini söylemiştir. (Mealen): "İnkâr edenler: "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak, Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43).

Abdullah İbnu Selam, Hicrî 43 yılında vefat etmiştir, (radıyallâhu anh). [4]

*** CERÎR İBNU ABDİLLAH EL-BECELÎ (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4463 ـ1ـ عَنْ جريرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا حَجَبَنِى رَسُولُ اللّهِ # مُنذُ أسْلَمْتُ وَ رَآنِى إَّّّ تَبَسَّمَ في وَجْهِى وَلَقَدْ شَكَوْتُ إلَيْهِ أنِّى َ أثْبُتُ عَلى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِى وَقَالَ: اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِياً مَهْدِيّاً[. أخرجه الشيخان واللفظ لهما، والترمذي .

1. (4463)- Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olduğum günden beri beni yanına girmekten men etmedi. Beni görüp de yüzüme karşı tebessüm etmediği de olmadı. Ona at üzerinde duramamaktan dert yandım. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu ve:

"Allahım, bunu (atın üzerinde) sabit kıl, onu hidayete eren ve hidayete erdiren kıl!" buyurdu." [Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr 21; Müslim, Fezâilu's-

Sahâbe 35, (2475); Tirmizî, Menâkıb, (3822).][5]

AÇIKLAMA:

Cerîr İbnu Abdillah İbni Câbir el-Becelî: Müslüman olduğu yıl ihtilaflıdır. İbnu Hacer: "Sahih olanı, Vüfûd senesi olan dokuzuncu senedir" der. İbnu'l-Esîr'in: "Resûlullah'ın vefatından kırk gün önce vefat etti" hükmünü vehim olarak değerlendirir. Delil olarak Resûlullah'ın ona Veda Haccında "İnsanları sustur" demesine dair Buhârî'de gelen rivayeti gösterir. Veda Haccı ise Resûlullah'ın vefatından seksen günden fazla önce vukua gelmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cerîr'e, Zü'l-Halasa denen ve içinde put bulunan bir evin yakılması vazifesini verir. Bu maksadla emrine verilen yüzelli atlı ile sefere çıkar. Vazifeyi yapar gelir. Dönüşte Resûlullah kendilerine dua buyurur.

Cerîr, Resûlullah'ın huzuruna girince ona ikram etmiş ve "Size bir kavmin kerîmi (kıymetlisi), büyüğü gelince ona ikram edin (değer verin)" buyurmuştur.

Rivayetler, Resûlullah'ın Cerire iltifatta bulunduğunu, ayrı bir alaka gösterdiğini ifade eder. Cerîr daha huzuruna gelmezden önce onun geleceğini medihkâr sözlerle Ashab'a haber verir: "Yanınıza uğurlu, hayırlı bir zât gelecek, yüzünde melek meshinin izi vardır" buyurur. Bu sebeple Medine'ye yaklaşınca halkın etrafını sarıp dikkatle kendisine nazar ettiklerini müşahede eder ve "Yoksa Resûlullah benim geleceğimden mi bahsetti?" diye sormak zorunda kalır. Hakim'in bir rivayetinde, Ashabıyla oturmakta olan Resûlullah'a gelen Cerîr, her tarafı dolu bularak kapının eşiğine oturur. Aleyhissalâtu vesselâm, üzerinden ridasını çıkararak üzerine oturması için Cerîr'e atar. Ridayı alıp öpen Cerir (radıyallahu anh) duygulanıp ağlar ve: "Ridanıza oturmak bana yaraşmaz" diyerek geri atar. Resûlullah ona bir yer verilmesini iş'âren, sağa sola nazar edip: "Size bir kavmin büyüğü gelince ona hürmet edin" buyurur.

Cerir (radıyallahu anh) Irak'ta cereyan eden savaşlarda müessir roller oynamıştır. Kadisiye ve diğer fetihlerde büyük hizmeti geçmiştir.

Dağınık halde bulunan Becîle kabilesini Hz. Ömer derleyip toparlar ve başlarına Cerîr'i koyar.
Cerîr Hicrî 50 yılında vefat etmiştir. 51 ve hatta 54 yılında vefat ettiği de söylenmiştir.[6]

*** CÂBİR İBNU ABDİLLAH İBNU HARÂM (RADIYALLAHU ANHÜMA)**

ـ4464 ـ1ـ عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقَدْ اسْتَغْفَرَ لِى رَسُولُ اللّهِ # لَيْلَةَ الْبَعِيرِ خَمْساً وَعِشْرِينَ مَرَّةً[. أخرجه الترمذي وصححه .

1. (4464)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kendisine devemi sattığım) Leyletu'l-Baîr'de yirmibeş kere benim için istiğfar ediverdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3851).][7]

ـ4465 ـ2ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقِيَنِى رَسُولُ اللّهِ # مَرَّةً وَأنَا مُهْتَمٌّ فقَالَ: مَالِى أرَاكَ مُنْكَسِراً. فَقُلْتُ: اسْتُشْهِدَ أبِى يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِياً وَدَيْنَا: فقَالَ: أَ أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِىَ اللّهُ بِهِ أبَاكَ؟ قُلْتُ: بَلَى قَالَ: مَا كَلَّمَ اللّهُ أحَداً قَطُّ إِّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَإنَّهُ أحْيَا أبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحاً. فقَالَ: يَا عَبْدِى! تَمَنَّ عَليَّ أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبَّ تُحْيِينِي فَأقْتَلُ ثَانِيَةً. فقَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعالي: إنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّى أنَّهُمْ َ يَرْجِعُونَ، فَنَزَلَتْ: وَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا في سَبِيلِ اللّهِ أمْواتاً اŒية[. أخرجه الترمذي.»كَلَّمَهُ كِفَاحاً« أي مُوَاجَهَةً مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ .

2. (4465)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir defasında ben üzgün bir halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşmıştık. Bana:
"Seni niye böyle üzgün görüyorum." buyurdu.
"Babam Uhud'da şehid düştü. Geriye bakıma muhtaç horanta ve bir de borç bıraktı" dedim. Bunun üzerine:
"Allah'ın babana hazırladığı nimeti sana müjde edeyim mi?" dedi. Ben: "Evet!" deyince:

"Allah, hiç kimse ile yüz yüze konuşmuş değildir, daima perde gerisinde konuşur. Ancak, babanı ihya etti ve perdesiz konuştu:
"Ey kulum, dedi. Ne dilersen benden iste vereyim!"
"Ey Rabbim dedi baban, beni dirilt, senin yolunda ikinci sefer bir daha öldürüleyim!" Allah Teâla hazretleri:
"Ama ben daha önce şu hükmü koymuşum: "Ölenler artık geri dönmeyecekler!" buyurdu. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. (Meâlen): "Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar, Rabblerinin katında hayat sahibidirler ve O'nun nimetleriyle rızıklanırlar" (Âl-i İmrân 169). [Tirmizî, Tefsir Al-i İmran, (3013).] [8]

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadiste temas edilen Leyletü'l-Baîr (= deve gecesi) tabiri ile, Hz. Câbir'in bir sefer sırasında devesini Resûlullah'a satma hadisesine işaret edilmektedir. Mezkur hadise 276-280 numaralı rivayetlerde teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Özeti şu: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gazve dönüşü, Hz. Cabir'in devesini, sırtı, yol boyu Câbir'e ait olmak üzere satın alır. Cabir deveye sefer ve antlaşma gereği Medine'ye gelinceye kadar biner. Medine'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devenin parasını verir, deveyi de Câbir'e iade eder.
İkinci rivayetten anlaşılacağı üzere Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Câbir'e, ihtiyacına binaen bu yolla maddi bir yardımda bulunmuş olmaktadır.
2- Hz. Cabir İbnu Abdillah İbni Harâm, Medinelidir, Ensardandır. Babasıyla birlikte ikinci Akabe Biatı'na katıldığı zaman henüz çocuktu. Bedir ve Uhud gazvelerine katıldığı söylenmiştir. Aksi de iddia edilmiştir. Bir rivayette kendisi, Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte 17 gazveye katıldığını söyler; Bedir ve Uhud'a katılmadığını, buna da babasının mâni olduğunu, Uhud'da babası şehid düşünce hiçbir gazveden geri kalmadığını belirtir. Sıffin'e, Hz. Ali'nin yanında yer alarak iştirak etmiştir. Ömrünün sonlarında gözleri görmez olmuştur. Akabe'ye katılanlardan Medine'de vefat edenlerin sonuncusu olmuştur.

Hz. Câbir, hadiste müksirun grubundandır. Sünneti iyi bilenlerdendir. 94 yaşında olduğu halde Hicrî 74 yılında vefat etmiştir, (radıyallahu anh). Hz. Câbir hakkında daha önce (1. cilt, sayfa 88) genişçe bilgi verdiğimiz için ortaya ediyoruz.[9]

*** HZ. ENES İBNU MÂLİK (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4466 ـ1ـ عن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: يَا رَسُولَ اللّهِ خَادِمُكَ أنسٌ ادْعُ اللّهَ تَعالى لَهُ. فقَالَ: اللَّهُمَّ أكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ، وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أعْطَيْتَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4466)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) dedi ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Hadimin Enes için Allah Teâla Hazretlerine dua ediver!"

Bunun üzerine şu duayı yapıverdi:

"Allahım, onun malını, çocuklarını çoğalt ve ona verdiklerini hakkında mübarek kıl!" [Buhârî, Da'avât 19, 26, 47, Savm 61; Müslim, Mesâcid 268, (660), Fezâilu's-Sahâbe 141, 142, (2480, 2481); Tirmizî, Menakıb, (3827, 3828).][10]

ـ4467 ـ2ـ وعن أبى خَلْدَةَ خَالِدِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ:]قُلْتُ ‘بِى الْعَالِيَةَ: سَمِعَ أنَسٌ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #؟ قَالَ خَدَمَهُ عَشْرَ سِنِينَ، وَدَعَا لَهُ، وَكَانَ لَهُ بُسْتَانٌ يَحْمِلُ في السَّنَةِ الفَاكِهَةِ مَرَّتَيْنِ، وَكَانَ فِيهِ رَيْحَانٌ يَجِئُ مِنْهُ رَيحُ الْمِسْكِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4467)- Ebû Halde Hâlid İbnu Dinâr anlatıyor: "Ebû'l-Aliye'ye: "Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan hadis işitti mi?" diye sordum. Ebû'l-Âliye:

"(Bu nasıl soru?) Hz. Enes on yıl Resûlullah'a hizmet etti, Resûlullah onun için duada bulundu. Enes'in bir bahçesi vardı, yılda iki sefer meyve

verirdi. Bahçede bir reyhanı vardı, ondan misk kokusu gelirdi" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menakıb, 3832).][11]

AÇIKLAMA:

Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh), Ümmü Süleym'in oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hususiyeti olan bir aileye mensuptur. Okuma yazma da bilen Enes, Resûlullah'ın hizmetçiliği gibi şerefli bir hizmeti on yıl yürütme bahtiyarlığına ermiştir. Hadisleri yazmış, çokça rivayet edip müksirûn arasında yer almıştır.
Birinci ciltte (sayfa, 75) yeterince tanıttığımız için burada kısa kesiyoruz.[12]

*** BERÂ İBNU MALİK (RADIYALLAHU ANH)**

4468ـ 1ـ عن أنسٍ بن مالكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَمْ مِنْ أشْعَثَ أغبَرَ ذِى طِمْرَيْنِ َ يُؤْبُهُ لَهُ؛ لَوْ أقْسَمَ عَلى اللّهِ ‘بَرَّهُ، مِنْهُمُ الْبَرَاءُ ابْنُ مَالِكٍ[. أخرجه الترمذي .
«ا‘شْعَثُ» الْبَعِيدُ الْعَهْدُ بِالدُّهْنِ وَالتَّسْرِيحِ وَالْغَسْلِ.»الطِّمْرُ« الثَّوْبُ الْخَلِقُ.وَ« يُؤْبَهُ لَهُ» أىْ َ يُعْرَفُ وَ يَعْلَمُ بِهِ لِحَقَارَتِهِ.وقوله «‘بَرَّهُ» أي أبَّر قَسَمَهُ: أيْ صَدَّقَهُ وَجَعَلَهُ بَارّاً يَحْنِثُ .

1. (4468)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Saçı sakalı birbirine karışmış, eski püskü elbiseler içinde, kimsenin itibar etmediği niceleri vardır ki, Allah'a kasemde bulunsa, Allah onun yeminini boşa çıkarmaz. İşte Berâ İbnu Mâlik öylelerindendir." [Tirmizî, Menâkıb, (3853).][13]

AÇIKLAMA:

1- Bera İbnu'n-Nadr el-Ensârî, Hz. Enes'in anababa bir kardeşidir, (radıyallahu anhümâ). Bedr hariç, bütün gazvelere Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte katılmıştır. Son derece şecaatli ve gözü kara idi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onun müslüman askerlere komutan yapılmamasını ilgililere yazmış, komutan olması halinde tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Yemâme savaşında, Müseylime'nin bulunduğu bahçe çerçevesinde çarpışmaların fevkalâde kızıştığı bir anda: "Ey müslümanlar! Beni bahçenin içine, onların üzerine atın!" demiş, duvarın üzerine kadar taşınmış ve duvardan içeriye atlamıştır. İçeride bahçe kapısı önünde mürtedlerle çarpışmış ve kapıyı açmaya da muvaffak olmuştur. Açılan kapıdan içeri dalan müslümanlar Müseylime'yi öldürerek nihai sonucu almışlardır. O gün Bera (radıyallahu anh) 80 küsur yara almıştır. Halid İbnu Velid (radıyallahu anh) bir ay kadar tedaviye tabi tutmuş ve yaraları iyileşmiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Berâ'nın bir başka yönünü nazara vermektedir: Duasının makbuliyeti, yani Cenâb-ı Hakk'ın onun kasemini boş çevirmemesi. İran şehirlerinden Tüster'in fethi sırasında askerler arasında bir dağılma olur. Müslümanlar Berâ'ya:

"Ey Berâ! Rabbine kasemde bulun!" derler. O da, düşmanın hezimeti ve Resûlullah'a kavuşma hususunda Allah'a kasemde bulunur ve düşmana atılır. Askerler de onunla birlikte saldırıya geçerler. Fars büyüklerinden Merzûbanu'z-Za're'yi öldürür ve onun selebini alır. Fars askerleri bozguna uğrar. Ancak, Hürmüzan da onu öldürür. Tüster'in fethi sırasında Bera'nın teke tek çarpışma ile yüz kişi öldürdüğü, onun iştirakiyle öldürülenlerin bu sayının dışında olduğu belirtilir.

Berâ güzel sesli idi. Resûlullah sefer sırasında develerin yürüyüş ritmini onun nâmeleriyle ayarlatıyordu. Bazı rivayetler seferde erkekler için Bera'nın, kadınlar kafilesi için de Enceşe'nin nâme okuduğunu belirtir.

Berâ'nın ölüm yılı Hicrî 20'dir. Hicrî 19, 23 olduğu da söylenmiştir.[14]

*** SABİT İBNU KAYS İBNU ŞEMMÂS (RADIYALLÂHU ANH)**

ـ4469 ـ1ـ عن أنس بن مالكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]افْتَقَدْ رَسُولُ اللّهِ # ثَابتَ بْنَ قَيْسَ فقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّهِ: أنَا أعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ. فَأتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِساً في بَيْتِهِ مُنَكِّساً رَأسَهُ يَبْكِى. فقَالَ: مَا شَأنُكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتُهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِىَّ #، فقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنْ

أهْلِ النَّارِ. فَأتَى الرَّجُلُ النَّبِىَّ # فأخْبَرَهُ. فقَالَ: اذْهَبْ إلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إنَّكَ لَسْتَ مِنْ أهْلِ النَّارِ. وَلكِنَّكَ مِنْ أهْلِ الْجَنَّةِ[. أخرجه الشيخان .

1. (4469)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sabit İbnu Kays'ı sormuştu. Bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yerini biliyorum!" dedi ve gidip evinde oturmuş, başı önde ağlıyor vaziyette buldu.
"Neyin var, (niye ağlıyorsun)?" dedi.
"(Sorma), Şerr var! Sesim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sesinin üstüne çıkıyordu, bütün amelim gitti, cehennemliğim" dedi. Adam, Sâbit'in bu sözlerini işitince doğru Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve durumu haber verdi.
"Ona git ve söyle buyurdular, sen cehennemlik değilsin, bilakis sen cennetliksin!" [Buhârî, Menâkıb 25, Tefsir , Hucurat 1; Müslim, İmân 187, (119).] [15]

ـ4470 ـ2ـ وفي رواية لمسلم:]لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعالى: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواَ تَرْفَعُوا أصْوَاتَكُمْ فَوقَ صَوْتِ النَّبىِّ اŒية: جَلَسَ ثَابِتٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَبْكِى في بَيْتِهِ فَالْتَمَسَهُ النّبىُّ #، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ[.

2. (4470)- Müslim'in bir rivayetinde: "Allah Teâla'nın şu ayeti indiği zaman (meâlen): "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin!..." (Hucurat 2), Sabit (radıyallahu anh) evinde oturup ağlamaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aradı..." şeklindedir." [Müslim, İman 187, (119).][16]

AÇIKLAMA:

1- Sabit İbni Kays İbnu Şemmâs, Ensâr'ın ve Resûlullah'ın hatibi idi, tıpkı Hassan İbnu Sâbit'in Resûlullah'ın şairi olduğu gibi. Uhud'a ve diğer bütün gazvelere iştirak etti. Yemame savaşında şehid düştü.
2- Sadedinde olduğumuz rivayetler, Hucurât suresinde mü'minlere hitab edilerek, seslerini Hz. Peygamberin sesinden daha fazla

yükseltmemelerini, aksi takdirde amellerinin heba olacağı bildirilince, Sabit'in üzüldüğünü ve ağladığını göstermektedir. Çünkü Sâbit gür seslidir ve onun sesi Resûlullah'ın sesini bastıracak kadar güçlü çıkmaktadır". Onun bu üzüntüsüne muttali olan Hz. Peygamber, âyette bunun kastedilmediğini, bilakis ehl-i cennet olduğunu müjdeler. Burada kastedilen, haddini bilmemek, sünnette beyan edilen ölçülere uymayan ölçüler, değerler ortaya koymak, bid'ayı seyyieye girmektir.[17]

*** ADİYY İBNU HÂTİM (RADIYALLÂHU ANH)**

ـ4471 ـ1ـ عن عَدِىٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]أتَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ في نَفَرٍ مِنْ قَوْمِى فَجَعَلَ يَفْرِضُ لِلرَّجُلِ مِنْ طَيِّىءٍ في الْفَيْنِ وَيُعْرِضُ عَنِّى فَاسْتَقْبَلْتُهُ فَأعْرَضَ عَنِّى. ثُمَّ أتَيْتُهُ مِنْ حِيَالِ وَجْهِهِ فَأعْرَضَ عَنِّى فَقُلْتُ يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: أتَعْرِفُنِى؟ فَضَحِكَ، وَقَالَ: نَعَمْ؛ واللّهِ إنِّى ‘عْرِفُكَ. آمَنْتَ إذْ كَفَرُوا، وَأقْبَلْتَ إذْ أدْبَرُوا، وَوَفَيْتَ إذْ غَدَرُوا، وَاِنَّ أوَّلَ صَدَقَةٍ بَيَّضَتْ
وَجْهَ رَسُولِ اللّهِ # وَوُجُوهَ أصْحَابِهِ صَدَقَةُ طَيِّىءٍ جِئْتَ بِهَا إلى رَسُولِ اللّهِ #، ثُمَّ أخَذَ يَعْتَذِرُ. ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا فَرَضْتُ لِقَوْمٍ أجْحَفَتْ بِهِمُ الْفَاقَةُ وَهُمْ سَادَةُ عَشَائِرِهِمْ لِمَا يَنُوبُهُمْ مِنَ الْحُقُوقِ. قُلْتُ: فَ أبَالِى إذاً[. أخرجه الشيخان.»يَفْرِضُ« أي يُوجِبُ لَهُ هَذَا الْمَقْدَارُ في الْعَطَاءِ.و»حِيَالُ الشَّىْءِ« تلقاؤه وما يواجهه.و»أجْحَفَتْ بِهِ الفَاقَةُ« إذَا أفقرته وأذهبت ماله وجعلته محتاجاً إلى عشيرته.و»الفَاقَةُ« الْفَقْرُ والْحَاجَةُ.وَأرَادَ بِقَوْلِهِ: »لِمَا يَنُوبُهُمْ« مَا يَتَجَدَّدُ لَهُمْ مِنَ الْحَوَادِثِ الَّتِى يَحْتَاجُونَ الى ا“فْقِ فِيهَا .

1. (4471)- Hz. Adiyy (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kavmimden bir grupla Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın yanına geldim. Tayy kabilesine mensup her bir adam için ikibin (dirhem) tahsisat ayırdı, benden ise yüz çevirdi. Ben karşısına geçtim, yine benden yüz çevirdi. Ben tekrar karşı tarafına geçtim. O yine bana tersini döndü. Bu durumda, ben:

"Ey mü'minlerin emiri! Beni tanıyor musun?" dedim. Güldü ve:

"Evet! Vallahi seni tanıyorum!" dedi ve ilave etti:

"Onlar kâfirken sen iman etmiştin. Onlar yüz çevirirken sen gelmiş (teslim olmuş)tun. Onlar ahdinden cayarken sen ahdinde sadık kalmıştın. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü ve Ashab'ının yüzlerini ağartan ilk zekat parası da, senin Tayy kabilesinden Resûlullah'a getirdiğin zekât parası olmuştu."
(Hz. Ömer bu sözlerinden) sonra, (bana vermeyişinin) özrünü beyana geçti ve dedi ki:
"Ben, fakirlik sebebiyle yoksul duruma düşenlere tahsisat ayırdım. Onlar aşiretlerinin seyyidleridir. Temsil ettikleri adamlarının (arız olacak kıtlık hallerinde onlara infak gibi) hukuklarını üzerlerinde taşımaktadırlar. (Bu sebeple, geride kalan adamları adına onlara tahsisat verdim.)
Bu açıklama üzerine Adiyy, Hz. Ömer'e:
"Öyleyse tamam, bana vermemeni normal karşılarım" dedi."
[Bu rivayeti müellif, Buhârî ve Müslim'e nisbet etmektedir. Buhârî'de mevcut değildir. Müslim'de muhtasar olarak gelmiştir (Fezailu's-Sahabe 196, (2523), Rivayet, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. (1, 45).][18]

AÇIKLAMA:

1- Adiyy İbnu Hâtim İbni Abdillah et-Tâî, Sehâveti ile meşhur olmuş Hâtim-i Tâî'nin oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tayy kabilesine yaptığı seferde, Suriye'ye kaçmış idi. Yakalanan esirler arasında Adiyy'in yaşlı kızkardeşi Seffâne de vardı. Resûlullah bütün esirlere iyi muamele yapmış, hususen Adiyy'in kızkadeşine, -babasının şöhreti ve kavminin ona olan sevgi ve saygısı sebebiyle- çok daha farklı bir muamele yapmıştı: Deriden mamul müstakil bir çadırda ağırlamak, bütün ihtiyaçlarını görmek, dilediği zaman en iyi şartlarda memleketine göndermek gibi. Şan ve şereflerine muvafık bu muamelelerden memnun kalan Seffane müslüman olmuş, kardeşi Adiyy'i, Resûlullah'la anlaşması için Medine'ye göndermiş idi. O da, ilk mülakatta hıristiyanlığı bırakıp müslüman olmuştur. Bu hadise hicretin dokuzuncu senesinde cereyan eder. Mamafih onuncu yılda olduğu da söylenmiştir. Adiyy, bu gelişini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la mülakatını,

aralarında geçen konuşmaları ve müslüman oluşunu anlatır. Bazı mühim tesbitleri şöyle:
***** Medine'ye gelince müslümanlar kendisini ilgiyle karşılayıp: "Adiyy geldi! Adiyy geldi!" diye sevinç izhar ederler, halbuki henüz hıristiyandır.
***** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Adiyy'i ilgiyle karşılar. Evine götürür. Tek minderini Adiyy'e verir, kendisi yerde oturur. Bu davranışlar Adiyy üzerinde fethedici tesirler hasıl eder.
***** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olmasını teklif eder. Adiyy: "Benim dinim var, hıristiyanım" der ise de, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben senin dinini senden iyi bilirim" der ve hıristiyanlıkta yasak olan bazı şeyleri sayar ve bunları Adiyy'in yaptığını söyler. Sonra: "Ey Adiyy İslam'a gir, selameti bul!" diye İslâm teklifini tekrarlar. Adiyy'in tereddüdü üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İslam'ı benimsemene mâni olan, etrafımdakilerin zayıflığı ise, şunu bil ki az bir müddet sonra bütün insanların tek bir cemaat olduğunu... Hir'den devesine binen bir kadının hiçbir himayeye muhtaç olmadan korkusuzca tek başına Beytullah'ı tavaf edeceğini göreceksin... Yine göreceksin ki yakında Kisra' nın hazineleri bize açılacak! Kisra'nın hazineleri bize açılacak! Kisrâ'nın hazineleri bize açılacak! Öyle ki kişi, "kime zekatımı vereyim?" diye sıkıntıda kalacak..." buyurur. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözlerini anlatan Adiyy: "Resûlullah'ın ihbarlarından ikisini gördüm: Kadın, korkusuzca seyahat edip Beytullah'ı ziyaret edebilmektedir. Kisra'nın hazinelerine sefere çıkan ilk gazveye bizzat katıldım. Resûlullah'ın söylediği üçüncü şeyin de gerçekleşeceğine yemin ederim" diyecektir.
***** Adiyy, bu konuşmaların akabinde müslüman olur.
2- Adiyy, Resûlullah'ın vefatından sonra bir kısım bedevilerin irtidadı zamanında hiç sarsılmamış, Hz. Ebû Bekr'e kavminin zekatını getirip vermiştir. Kavmi de kendisi gibi İslam'da samimi ve sabit kalmıştır. Resûlullah'tan çok sayıda hadis rivayet etmiş olan Adiyy, babası gibi cömert ve şerefli bir insandı. Kavmi ve başkaları nezdinde daima hürmet görmüş, sayılmış ve büyüklenmiştir. Yanına girdiği zaman Aleyhissalâtu

vesselâm'da ona ikram etmiş, değer vermiştir. Hazır cevaplılığı da onun menkîbeleri arasında yer alır.

3- Adiyy (radıyallahu anh) Irak'ın fethine iştirak eder. Kadisiye, Mihran, Yevm-i Cisr vs. mühim savaşlarda Ebû Ubeyde ile birlikte olur. Suriye'nin fethinde de Halid İbnu'l-Velid ile birlikte olur, bir kısım savaşlara katılır. Hâlid (radıyallahu anh), alınan ganimetlerin humus' larını Hz. Ebû Bekr'e onunla gönderir.

4- Adiyy, Kûfe'ye yerleşir. Şa'bi der ki: "Eş'as İbnu Kays, Adiyy İbnu Hâtim'e adam göndererek, baba Hatim'i Tâî'nin tencerelerini iareten ister. Adiyy tencereleri doldurup adamlarla gönderir. Eş'as geri çevirip: "Biz bunları boş istiyorduk!" der. Adiyy tencereleri tekrar dolu yollayıp:

"Biz bunları hiç boş olarak iare etmeyiz!" der. Adiyy karıncalara ekmek parçalayıp atar:

"Bunlar komşularımızdır, bunların, üzerimizde hakları var!" derdi. Adiyy Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.

Adiyy (radıyallahu anh) Hicrî 67 yılında Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 68, 69 da denmiştir. Öldüğü zaman 120 yaşındaydı. [19]

*** HZ. EBÛ HUREYRE (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4472 ـ1ـ عَنْ أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ، أسْمَعُ مِنْكَ أشْيَاءَ فَ أحْفَظُهَا. فقَالَ: ابْسُطْ رِدَاءَكَ. فَبَسَطْتُهُ. فَحَدَّثَنِى حَدِيثاً كَثيراً فَمَا نَسِيتُ شَيْئاً حَدَّثَنِى بِهِ[. أخرجه الشيخان والترمذي، وهذا لفظه .

1. (4472)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlu! dedim, senden çok güzel şeyler işitiyorum, fakat ezberimde tutamıyorum!"

"Ridanı aç!" emrettiler. Ben de açtım [Dua buyurdu, sonra topladım]. Bundan sonra bana çok hadis söyledi. Ben söylediklerinden hiçbirini unutmadım." [Buhârî, İlim 42; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 159, (2492); Tirmizî, Menâkıb, (3833, 3834).][20]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ebû Hureyre'nin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dualarına nasıl mazhar olduğunu ve mazhariyetin bereketine, hâfızasına güç geldiğini, öyle ki, bundan böyle Resûlullah'tan dinlediği hiçbir hadisi unutmadığını göstermektedir.
Esasen Ebu Hüreyre hakkında birinci ciltte (s. 62-71) geniş bilgi verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.[21]

*** CÜLEYBİB (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4473 ـ1ـ عن أبى برزة ا'سْلَمىّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # في مَغْزىً لَهُ فَأفَاءَ اللّهُ عَلَيْهِ. فقَالَ 'صْحَابِهِ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ؛ فُناً وفُناً وَفُناً. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أحَدٍ؟ قَالُوا: نَعمْ؛ فُناً وَفُناً وَفُناً. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أحَدٍ؟ فَقَالُوا:َ . قَالَ: لَكِنِّى أفْقِدُ جُلَيْبِيباً. فَطَلَبُوهُ فَوَجَدُوهُ الى جَنْبِ سَبْعَةٍ قَدْ قَتَلَهُمْ ثُمَّ قَتَلُوهُ. فَأتَى النَّبِىُّ # فَوقَفَ عَلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: قَتَلَ سَبْعَةً ثُمَّ قَتَلُوهُ، هَذَا مِنِّى وَأنَا مَنْهُ، هذَا مِنِّى وَأنَا مِنْهُ. ثُمَّ وَضَعَهُ عَلى سَاعِدَيْهِ لَيْسَ لَهُ سَريرٌ إّ سَاعِدَ النبىِّ #. قَالَ: فَحُفِرَ لَهُ وَوُضِعَ في قَبْرِهِ وَلَمْ يَذْكُرْ غُسٌ[. أخرجه مسلم.قوله: »فَأفَاءَ اللّهُ عَلَيْهِ« اَلْفَىْءُ: مَا يَحْصِلُ لِلْمُسْلِمِينَ مِنْ أمْوَالِ الْكُفَّارِ وَأهْلِهِمْ وَدِيَارِهِمْ بِغَيْرِ قِتَالٍ وَ حَرْبٍ .

1. (4473)- Ebû Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinde idi. Allah Teâla Hazretleri ganimet nasib etti. Ashab'ına: "Arkadaşlarınızdan herhangi bir kayıp verdiniz mi?" diye sordu.
"Evet! dediler. Falanca, falanca ve falanca!" Resûlullah yine sordu:
"Başka bir kaybınız var mı?" Ashab:
"Evet! Falanca, falanca, falanca! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm yine sordu:
"Başka bir kaybınız yok mu?"
"Hayır! Yok! dediler.

"Ama ben Cüleybib'i kaybettim [Onu arayın!]" emretti. Ashab onu aradı ve öldürmüş olduğu yedi kişinin yanında bulundu. Düşmanlar da onu öldürmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm gidip başucunda durdu ve:
"O, yedi kişiyi öldürmüş, onlar da onu öldürmüşler! Bu bendendir, ben de ondanım. Bu bendendir, ben de ondanım!" buyurdu. Sonra Cüleybib'i kolları arasına aldı. Ona, Resûlullah'ın kollarından başka yatak olmamıştı.
"Ravi devamla der ki: "Ona bir mezar kazıldı. Kabrinin içine konuldu." Gusledildiğini zikretmedi." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 131, (2472).][22]

AÇIKLAMA:

1- Cüleybib (radıyallahu anh) Ensârî'dir. Kısa boylu çirkince bir zattı. Resûlullah'ın, Ensar'dan bir zâtın kızıyla bunu evlendirmesi hikayesi kitaplarageçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cüleybib'i dilediği bir kızla evlendirmek üzere araya girdiği vakit, kızın annesi ve babası bu evlendirmeye razı olmak istemezler. Ancak kız, Aleyhissalâtu vesselâm arzusunu işitir işitmez şu ayeti okur: "Allah ve Resulü bir meselede hükmünü verdiği zaman, bir mü'min erkeğin yahut bir mü'min kadının, artık işlerinde bir başka yolu seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür" (Ahzâb 36) ve ilave eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın benim için münasip görüp razı olduğuna ben de razıyım ve kabul ediyorum" der.
Bu davranıştan memnun kalan Aleyhissalâtu vesselâm, bu bahtiyar kıza dua buyurur:
"Allahım, ona hayrı bol bol ver, geçimini de dar kılma!"
Bu duay-ı nebevî bereketine, kızın, Ensar kadınları arasında mal ve nafakaca en zengini olduğu belirtilir.
2- Sadedinde olduğumuz rivayet, Cüleybib'in bir başka menkîbesine yer vermekte, şehid oluşunu anlatmaktadır. 7 kişiyi öldürdükten sonra şehid edilir. Resûlullah'ın kolları arasında defnedilmek gibi bir bahtiyarlığa erer, (radıyallahu anh).
3- Rivayetin sonunda yer alan: "Gusledildiğini zikretmedi" sözü, Cüleybib'e şehid muamelesi yapıldığını ifade eder. Çünkü şehidler

kabirlerine yıkanmadan konulurlar.[23]

*** HÂRİSE İBNU SÜRAKA (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4474 ـ1ـ عن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَتْ أُمُّ حَارِثَةَ النبيَّ #؛ فقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللّهِ حَدِّثْنِى عَنْ حَارِثَةَ، وكَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ أصَابَهُ سَهْمُ غَرْبٍ، فَإنْ كَانَ في الْجَنَّةِ صَبَرْتُ، وَإنْ كَانَ غَيْرَ ذلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ في الْبُكَاءِ. فقَالَ: يَا أُمِّ حَارِثَةَ إنَّهَا جِنَانٌ في الْجَنَّةِ، وَإنَّ ابْنَكِ أصَابَ الْفِرْدَوْسَ ا·عْلى[. أخرجه البخاري والترمذي .
يَقَالُ »أصَابَهُ سَهْمُ غَرْبٍ« بِا"ضَافَةِ وَتَرْكِهَا وَتَحَرُّكِ الرَّاءِ وَتُسْكَنُ: إذَا لَمْ يَدْرِ مِنْ أيْنَ أتَاهُ .

1. (4474)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Hârise (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve:
"Ey Allah'ın Resulü! Bana Hârise'den haber ver!" dedi. -Harise, Bedir günü isabet eden serseri bir ok sebebiyle ölmüştü.- (Kadın devamla): "Eğer cennetteyse sabredeceğim, değilse (dünya evinde olduğum müddetçe) ağlamaya devam edeceğim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey Ümmü Hârise! [Cennetin tek bir bahçe olduğunu mu sanırsın?] Cennette bahçeler var. Senin oğlun ise, Firdevs-i a'lâ'ya kondu" buyurdular. [Bunun üzerine kadın gülerek geri döndü.]" [Buhârî, Cihad 14, Megâzî 9, Rikâk 51; Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3173).][24]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde şu ziyade gelmiştir: "Oğlun Firdevs-i A'lâ cennetindedir. Onun tavanı Arş-ı Rahmân'dır. Cennetteki nehirler buradan kaynar. Allah yolunda -Sabah veya öğleden sonra- atılan bir adım, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Sizden birinin yay veya okunun dünyada işgal ettiği yer kadar cennetteki bir yeri, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.[25] Cennet ehlinin kadınlarından biri dünyada görünecek olsa, nuruyla yeryüzünü ve onda bulunan her şeyi aydınlatırdı. Kadının başörtüsü, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."

2- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölenin arkasından matem tutmaya cevaz verdiği hükmü çıkmaktadır. Zira matem tutacağını söyleyen kadını tevbih etmemiş, bu sözü sebebiyle onu tenkid etmemiş, zecrde bulunmamıştır. Bu bir nevi takrir olmaktadır. Alimler, bu davranışın mensuh olduğunu, matem yasağının konmasından önceye ait olduğunu belirtirler. Nitekim hâdise Bedir gazvesinin akabinde vukûa gelmiştir. Halbuki matem yasağı Uhud savaşından sonra teşrî edilmiştir.
3- Hadiste cennetin çeşitli dereceleri olduğu belirtildiği gibi, Firdevs cennetinin en üst tabakayı teşkil ettiği belirtilmektedir. Başka hadislerde cennetin yüz derecesi olduğu, iki derece arasında arzla sema arasındaki mesafe kadar seviye farkı bulunduğu belirtilmiştir.
4- Hârise İbnu Süraka Medinelidir ve Hazrecîdir. Annesi, Rebî Bintu'n-Nadr'dır. Hz. Enes'in halasıdır. Annesine karşı son derece saygılı ve hayırhah idi, hukukunu elinden geldikçe yerine getiriyordu. Bu sebeple annesi onu çok seviyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben cennete girdim, Hârise'yi gördüm..." demiştir. Resûlullah'tan, şehid olması için dua talep etmiştir. Bedir savaşının bidayetlerinde, havuzdan su içerken atılan bir ok isabet eder ve şehid olur. Ensar'dan ilk şehidin o olduğu söylenmiştir, (radıyallahu anh).[26]

*** HALİD İBNU'L-VELİD (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4475 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَزَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # مَنْزِ فَجَعَلَ النَّاسُ يَمُرُّونَ. فَيَقُولُ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ هذَا يَا أبَا هُرَيْرَةَ؟ فَأقُولُ: فُنٌ. فَيَقُولُ: نِعْمَ عَبْدُاللّهِ هذَا؛ وَيَقُولُ مَنْ هذَا؟ فَأقُولُ: فُنٌ. فَيَقُولُ: بِئْسَ عَبْدُاللّهِ هذَا. حَتّى مَرَّ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ: مَنْ هذَا؟ فَقُلْتُ: خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ. قَالَ: نِعْمَ عَبْدُ اللّهِ، هذَا سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

1. (4475)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir yere indik. Halk geçmeye başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey Ebû Hureyre bu kim?" diye soruyordu. Ben de:
"Falanca!" diyordum.

"Bu, Allah'ın ne iyi kulu!" diyordu. Sonra tekrar soruyordu:
"Peki şu kim?"
"Falanca" diyordum.
"Bu Allah'ın ne kötü kulu!" diyordu. Bu hal, Halid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh) geçinceye kadar devam etti. O zaman:
"Bu kim?" diye yine sordu. Ben:
"Hâlid İbnu'l-Velîd!" dedim.
"Bu Allah'ın ne iyi kulu! Bu Allah'ın kılınçlarından bir kılınç!" buyurdu." [Tirmizî, Menakıb, (3845).][27]

AÇIKLAMA:

1- Konuşma, hangi gazvede olduğu belirtilmeyen bir sefer sırasında cereyan eder. Bazı şarihlere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırda olmalıdır. Zira, aksi halde Halid İbnu Velîd gibi birisini tanıması gerekirdi.
2- Resûlullah burada, takdir edilecekleri "Ne iyi kul!" diye takdir ederken, kötülere de "Ne kötü kul" diyerek takbih etmiştir. Alimler bunu, yasak olan gıybet addetmezler. Çünkü insanlara gelecek zararından onları korumak için, fıskının, kötülüğünün beyan edilmesi tecviz edilmiştir. Buradaki takbih bu nevdendir.
3- Hz. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) üzerine gerekli açıklamayı, Hudeybiye Sulhü vesilesiyle 4269 numaralı hadisin akabinde yaptık. Burada tekrara hacet görmüyoruz.[28]

*** AMR İBNU'L-AS (RADIYALLAHU ANH)**

4476ـ 1ـ عن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَسْلَمَ النَّاسُ، وَآمَنَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4476)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar teslim oldu, Amr İbnu'l Âs ise iman etti." [Tirmizî, Menâkıb, (3843).][29]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethinde müslüman olan Mekkelilerin durumunu belirtmektedir. en-Nâs'dan murad, fetih sırasındaki Mekkelilerdir. Resûlullah hadiste: "Mekkeliler, gücümüz karşısında teslim oldular, Amr ise, kalbinden gelen bir tasdikle kendiliğinden gelip müslüman oldu. Onun İslam'a girişinde kuvvetin, maddenin bir rolü olmadı" demektedir. Böylece Amr'ın imanındaki ihlası övmektedir. Nitekim Amr, Mekke fethinden bir veya iki yıl önce kendi arzusuyla Medine'ye hicret ederek İslam'a girmiştir. Onun İslam'a girmesinde herhangi bir şahsın teşviki veya daveti müessir olmamıştır. Habeşistan'da Necâşî'nin Hz. Peygamber'in nübüvvetini te'yid etmesi ile kalbine iman zuhur etmiş, oradan dosdoğru Resûlullah'a gelerek müslüman olmuştur. Resûlullah da onu, aralarında Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir cemaate komutan yapmıştır. Bunun sebebi şöyle izah edilir: "O, müslüman olmadan önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a adavette ve Ashab'a zarar vermede aşırı idi. İman edince, Resûlullah, onu kalbindeki kadim hasmane duyguların eserini izale etmeyi, eski yaptıklarından dolayı içinde yeredebilecek her çeşit korku ve endişeleri tamamen yok etmeyi arzulamış olmalıdır." Bu davranışta, Amr'ın Rahmet-i İlahiyeden ye'se düşmesini önlemek endişesini gören şârih de mevcuttur.
2- Amr İbnu'l-Âs İbni Vâil el-Kureşî: Annesi Nâbiğa Bintu Harmele' dir. Habeşistan'a sığınan müslümanları kendilerine teslim etmesi için Kureyşliler, Necâşî'ye elçi olarak Amr'ı göndermişlerdi. Necâşî, talebi reddetmekle kalmamış, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu söylemiş, Amr'a da müslüman olmasını tavsiye etmişti. Oradan ayrılan Amr, doğru Medine'ye gelir ve müslüman olur. Bu hadise Hayber'in fethedildiği senede cereyan eder. Bir başka rivayete göre de fetihden altı ay kadar önce, Halid İbnu'l-Velîd, Osman İbnu Talha el-Abderî üçü birlikte gelip müslüman olurlar. Hâlid, bey'at yaparken "Daha önceki fiillerinin affı" şartını koşar. Resûlullah:

"Müslüman olmak ve hicret etmek, daha önceki günahların hepsini örter" der.
Resûlullah, Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ı babasının dayıları tarafına İslam'a davet etmek ve asker toplamak üzere gönderir. Bu sefere Zât-ı Selâsil seriyyesi denmiştir. Üçyüz kişilik seriyye hedefe varınca, Amr, Resûlullah'tan yardım kuvveti ister. Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh komutasında ilk muhacirlerden Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir birlik daha gönderir.Resûlullah, Amr'ı Umman'a vali yapar ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatına kadar orada kalır. Sonra Hz. Ebû Bekr, onu Şam'a gönderir. Hz. Ömer önce Filistin'e, daha sonra ordu komutanı olarak Mısır'a gönderir. Mısır'ı fetheder ve Hz. Ömer'in hilafeti sırasında Mısır valisi olarak kalır. Hz. Osman da dört yıl kadar orada emir olarak bırakır, sona onu azlederek, yerine Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh'ı tayin eder. Amr Filistin'e çekilir. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Muaviye'ye gider ve destekcisi olur. Sıffin'de yardımcı olur. Hakemeyn hadisesinde Hz. Muâviye'nin temsilcisi olarak oynadığı rolü, Hz. Ebû Musa el-Eş'arî'yi anlatırken açıkladık, burada tekrar etmeyeceğiz.
Hz. Muâviye, Tahkîm hadisesinden sonra onu Mısır'a gönderir. Mısır' da Hz. Ali'nin valisi olan Muhammed İbnu Ebî Bekr'den valiliği alır. Hz. Muâviye onu oraya vali tayin eder ve Hicrî 43 yılında ölünceye kadar valiliğini sürdürür. Ölüm tarihi olarak Hicrî 47, 48, 51 rakamları da zikredilmiştir. Vefatı ramazan bayramı gecesine rastlar. Cenaze namazını, bayram namazı için gelen kalabalık cemaat bayramdan önce kılar.
Amr (radıyallahu anh), Arab'ın dahi, şecî, kahraman olanları arasında zikredilir. Sadedinde olduğumuz hadiste Aleyhissalâtu vesselâm onun imanını takdir etmiştir.
Amr, ölüm yaklaşınca ağlar. Oğlu Abdullah:
"Niye ağlıyorsun, ölümden ürktüğün için mi?" der.
"Hayır! der, ölümden sonrasından korkarak ağlıyorum!"
Oğlu teselli etmek için: "Sen hayır üzere yaşadın" der ve hayırlarını sayar. Resûlullah'la sohbetini, Şam ve Mısır'ı fethini vs. zikreder. Amr:
"Bunlardan daha hayırlı olanı terkettim: Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdetim!"

Amr, en değerli amelinin kelime-i tevhidi ikrar olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder:
"Ben üç hal yaşadım: Önce kâfirdim ve Resûlullah'ın en azılı düşmanı idim. O zaman ölüverseydim ateş bana vacib olmuştu. Resûlullah'a biat edince, (eski yaptıklarım sebebiyle) insanların ondan en çok haya edeni oldum. O zaman ölseydim, insanlar: "Amr'a ne mutlu, müslüman oldu, hayır üzere de yaşadı ve öldü, onun için cennet umulabilir" derlerdi. Sonra idarecilik ve başka şeylerle iştigal ettim. Bunlar lehime mi oldu aleyhime mi bilemiyorum. Bu halde ölsem kimse üzerime ağlamaz, matem tutmaz...."[30]

*** EBÛ SÜFYAN İBNU HARB (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4477 ـ1ـ عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَا سَألَ أبُو سُفْيَانَ رَسُولَ اللّهِ # شَيْئاً إِّ قَالَ نَعَمْ[. أخرجه مسلم .

1. (4478)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ebû Süfyan, her ne taleb etti ise, mutlaka "Tamam!" diye müsbet cevap almıştır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 168, (2501).] [31]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin Müslim'deki aslı uzuncadır. Müellifimiz buraya ihtisar ederek almış. Aslını aynen kaydediyoruz:
"Müslümanlar Ebû Süfyân'a bakmıyor, onunla oturmuyorlardı. Bunun üzerine Ebû Süfyan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"Ey Allah'ın Resûlü! Üç şey var, onları bana ver (de şerefleneyim)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekâla!" buyurdu. Ebû Süfyan (radıyallahu anh):
"Bende Arab'ın en iyi ve de en güzeli olan Ümmü Habibe Bintu Ebi Süfyan var, onu sana nikahlıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla (aldım!) buyurdu. Ebû Süfyan devamla:
"Bir de (oğlum) Muâviye var. Onu kendine katip yap!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da "Pekâla! buyurdu. Ebû Süfyan:

"Bir de beni emîr yap da vaktiyle müslümanlarla çarpıştığım gibi, kâfirlerle çarpışayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da: "Pekâla!" buyurdu."
Ravi Ebî Zümeyl der ki: "Eğer bunu, Ebû Süfyan, Resûlullah'tan taleb etmeseydi ona vermezdi. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden bir şey istenilecek olsa mutlaka "Pekâla!" derdi.
2- Bu hadis, tarihî vakalara zıt düştüğü için "müşkil" kabul edilmiştir. Şöyle ki:
1) Resûlullah Ümmü Habîbe ile evlendiği zaman Ebû Süfyân kâfirdi. Ümmü Habibe, Habeşistan'da muhacir hayatı yaşarken Hicrî altıncıveya yedinci- yılda Resûlullah'a nikâhlanmıştır. Bu husus daha önce geçti. Halbuki Ebû Süfyan'ın müslüman oluşu Fetih esnasında meydana gelmiştir hatta müellefe-i kulubtandır.
Hadisteki bu zıtlık sebebiyle bazı alimler, hadisin mevzu olduğuna hükmetmiş, senedde yer alan İkrime İbnu Ammâr'a vaz'la itham etmiştir. Ancak bu zâtın sika birisi olduğu belirtilmiştir. Hadisi te'vil sadedinde bazı açıklamalar yapılmış ise de hiçbiri tam bir itminân vermiyor. Biz de müşkil deyip bırakacağız.
3- Ebû Süfyan Sahr İbnu Harb İbni Ümeyye: Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ın ve Yezid'in babasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe de Ebû Süfyan'ın kızıdır. Fil yılından on yıl kadar önce doğmuştur. Kureyş'in eşrafındandı ve tüccardı. Kureyş'in ticaret kervanını Suriye, İran vs. yerlere götürür getirirdi. Sırf kendisi için de gittiği olurdu. el-Ukâb denilen bayrak onda idi, reisleri temsil ederdi. Savaş çıkınca Kureyş toplanır bu bayrağı reise teslim ederlerdi. Cahiliye devrinde Kureyş'in reyce en güzel olan üç kişisinden birinin Ebû Süfyan olduğu söylenmiştir. Diğer ikisi Ebû Cehl ve Utbe'dir. İslâm gelince reyleri tersine dönmüştür. Uhud savaşında Kureyş'in tamamını o sevketmiştir.
Ebû Süfyan Hz. Abbas'ın dostu idi. Huneyn seferine katıldı. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten ona 100 deve ve 40 okiyye verdi. Oğulları Muâviye ve Yezid'e, her birine bir mislini verdi. Ebû Süfyan, Resûlullah' ın bol miktardaki bağışını görünce: "Vallahi sen kerimsin, anem babam sana feda olun, vallahi seninle savaştım, sen ne iyi hasım idin; seninle sulh da yaptım, en iyi sulh yapılan kimse idin; Allah sana

hayırlı mükâafât versin" der. Taif seferine Resûlullah'la katılan Ebû Süfyân'ın bir gözü isabet aldı. Yermük savaşında da diğer gözü isabet aldı. Yermük seferinde İslâm ordusunun kâss'ı (teşvikci) olduğu ve askerleri şu sözleriyle teşcî ettiği belirtilir: "ey Allah'ın nusret ve yardımı, yaklaş! "Allah! Allah! Sizler Arab'ın hâmileri ve İslâm'ın yardımcılarısınız, karşınızdakiler ise Rumun hamileri ve müşriklerin yardımcılarıdır. Allahım, bu gün senin günlerinden biridir. Allahım kullarına yardım ve nusretini indir." Her iki gözünü de kaybedince, onu bir azadlısı yedmiştir.

Resûlullah onu Necrân'a vali tayin etti. Aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiğinde o burada vali idi. Bilahare Mekke'ye dönmüş, oradan Medine'ye geçerek orada ölmüştür. Bazı tarihçiler, Resûlullah'ın vefatı sırasında Ebû Süfyan'ın Mekke'de olduğunu, Necran'da vali olarak Amr İbnu Haym'ın bulunduğunu söylemiştir.

Ebû Süfyan hicrî 31 yılında 88 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 32, hatta 34 yılında vefat ettiği, yaşının 93 olduğu da söylenmiştir.

Boyunun kısa, başının iri olduğu söylenir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır. İslam'a sonradan da girmiş olsa, müellefe-i kulûb arasında da yer alsa, müslümanlığı samimi olmuş, İslâm için ciddi çalışmıştır. Yermük'te gözünden isabet alması, bizzat savaştığına delil kabul edilmiştir, (radıyallahu anh).[32]

*** HZ. MUÂVİYE (RADIYALLAHU ANH)**

ـ4478 ـ1ـ عن أبى إدْرِيسِ الْخَوْنِى قَالَ:]لَمَّا عَزَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عُمَيْرَ بْنَ سَعْدٍ عَنْ حِمْصَ وَلَّى مُعَاوِيَةَ. فقَالَ النَّاسُ: عَزَلَ عُمَيْراً وَوَلّى مُعَاوِيَةَ؟ فقَالَ عُمَيْرٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: َ تَذْكُرُوا مُعَاوِيَةَ إَّ بِخَيْرٍ، فَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ اهْدِ بِهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4478)- Ebû İdris el-Havlânî anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), Umeyr İbnu Sa'd'ı Humus valiliğinden azledince yerine Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ı tayin etti. Halk:

"Umeyr'i azledip Muâviye'yi mi tayin etti?" diye mırıldandı. Umeyr (radıyallahu anh):
"Muâviye'yi hayırla yâdedin. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allahım, onunla (insanlara) hidayetini ulaştır!" dediğini duydum!" dedi. [Tirmizî, Menâkıb, (3842).][33]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de gelen ve müteakiben 4480 numarada kaydedilen bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâviye'ye şöyle dua etmiştir: "Allahım, onu (İnsanlara) hidayet edici ve kendisini de hidayete ermiş kıl, onunla (insanları) doğru yola sevket."
Hz. Muâviye radıyallahu anh'ı tafdil eden bu hadislerin sıhhati hususunda bazı şârihler şekke düşmüştür.
2- Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Ebû Süfyân'ın oğludur. Annesi Hind Bintu Utbe'dir. Hz. Muâviye, babası, kardeşi Yezid ve annesi, Mekke Fethi'nde müslüman olmuşlardır. Kendisi, Umretu'l-Kaza yılında müslüman olduğunu, annesinden ve babasından müslümanlığını gizlediğini, dolayısıyla Fetih senesinde Resûlullah'la müslüman olarak karşılaştığını söylemiştir.
Hz. Muâviye, Huneyn gazvesine Resûlullah'la birlikte katılmıştır. O da müellefe-i kulubtan sayılmış, babası gibi 100 deve ve 40 okiyye almıştır. İslam'a daima sadık kalmış ve Hz. Peygamber'e katiplik de yapmıştır.
Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) Suriye cihetine ordu sevkedince Hz. Muâviye de kardeşi Yezid'le orduya katıldı. Yezid vefat edeceği zaman üzerindeki Dimeşk valiliğini kardeşi Muâviye'ye bıraktı, Hz. Ömer de bunu teyid etti. Hz. Osman halife olunca, Şam valiliğine ilaveten bütün Suriye bölgesinin valiliğini aldı. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye biat etmedi ve Suriye bölgesinin müstakil hakimi durumuna geçti. Hz. Osman'ın kanını taleb etti. Böylece taraftar topladı. Sıffîn savaşı Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan etmiştir. Hz. Ali şehid edilip yerine oğlu Hasan halife olunca Hz. Muâviye Irak'a yürüdü. Hasan da onun üzerine yürüdü. Ancak Hz. Hasan fitne çıkıp kan döküleceğini görünce hilafeti Hz. Muâviye'ye terketti ve Medine'ye döndü. Hz.

Muâviye Kufe'ye geldi. Halktan biat aldı. O seneye Âmu'l-Cemaat (cemaat yılı) dendi.
Hz. Muâviye 20 yıl vali, 20 yıl da halife olarak idarecilik yapmıştır.
Hz. Muaviye (radıyallahu anh), hastalandığı zaman, Resûlullah'ın kendine giydirdiği bir gömleği kefeninin altına giydirilmesini, Resûlullah' ın kesilmiş tırnaklarından muhafaza ettiklerini, iyice öğütülerek gözlerine ve ağzına konmasını vasiyet eder. Ölüm gelince: "Keşke Mekke'nin Zû-Tuva semtinde yaşayan sıradan bir Kureyşli olsaydım da, hiçbir idarecilik almasaydım" der.
Hz. Muâviye Hicrî 60 yılında 78 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 59 yılında öldüğü, 86 yaşında olduğu da söylenmiştir.
3- Hz. Muâviye'nin Resûlullah'tan sonra en sehâvetli kimse olduğu söylenmiştir. Debdebeye de yer verdiğinden olacak, zühde ehemmiyet veren Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) ile araları açılacak ve hatta, Hz. Ömer Şam'a geldiği zaman Hz. Muâviye'yi görünce "Bu, Arapların Kisrası olmuş" diyecektir.
Müteakip rivayette görüleceği üzere Aleyhissalâtu vesselâm çocuk olan İbnu Abbâs'ı göndererek Hz. Muâviye'yi çağırtır. İbnu Abbâs gider, onu yemekte bulur, dönüp: "Yemek yiyor" der. Aleyhissalâtu vesselâm İbnu Abbâs'ı ikinci, üçüncü sefer gönderir, dönüşte yine yemek yediğini söyler. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın" der. İmam Müslim, bu rivayeti, Resûlullah'ın, haketmeyen bir kimseye bedduasının o kimse hakkında rahmet olacağını belirten bir babta kaydeder. Bu babta Resûlullah'ın bazı "haksız beddua"larına örnekler kaydeder. Şu halde Müslim'e göre, Hz. Muâviye hakkındaki bu beddua da aynı mahiyettedir.
Hz. Peygamber der ki: "Ben Rabbime şart koşup dedim ki: "Ben bir insanım; insan razı olduğu gibi ben de razı olurum, insanın kızması gibi, kızarım da. Ümmetimden kime haksız bedduada bulunursam, bunu, onun hakkında bir temizlik vesilesi, bir paklanma ve Kıyamet günü Allah'a yakınlığa bir vasıta kıl."
4- Hz. Muâviye (radıyallahu anh), İslâm'ın seçime dayalı hilafet sistemini babadan oğula geçen saltanata çevirmekle tenkid edilmiştir. Günümüzde, bu tenkidde ifrata kaçıp, Sahâbe hakkında caiz olmayan suizan ve ithamlara kadar ileri gidenler var. Biz ifrat görüşlere

katılmıyoruz. Geçmiş hadiseleri değerlendirirken kader'in payını da ihmal etmemek gerekir. Hele Ashab'la, Resûlullah'la ilgili meselelerdeki değerlendirmelerde, çeşitli vesilelerle belirttiğimiz[34] temel prensipleri daima gözönüne almalıyız. Unutmayalım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir ayırıma yer vermeden bütün Ashab'ı tebrie etmiş, hangisi olursa olsun herhangi birine dil uzatanı tel'in etmiştir. Bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı, bunu mühim bir esas olarak kabul etmiştir.

Bu meselede teferruâta girmeden, Hz. Muâviye vefat ettiği zaman Dahhâk İbnu Kays'ın, minbere çıkarak yaptığı bir konuşmayı kaydedeceğiz. Bu konuşmada Hz. Muâviye'nin hizmetleri belirtilmektedir:

"Emîru'l-Mü'minîn Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Arab'ın gücü ve Arab'ın dahisi idi. Allah onunla fitneyi önledi ve onu kulları üzerine hakim kıldı. Ordularını karada ve denizde ilerletti. Allah'ın ibadete düşkün kullarındandı. O dua etti, Allah da duasına icabette bulundu. Artık vefat etmiştir. İşte kefenleri. Biz kefenini sarıp, kabrine koyacağız. Allah'la kendi arasında ameli var. Dilerse rahmet eder, dilerse azab eder.

"Hz. Muâviye devri İslâmî fetihlerin devam ettiği bir devirdir.[35]

ـ4479 ـ2ـ وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كُنْتُ ألْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ فَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ #، فَتَوَارَيْتُ خَلْفَ بَابٍ فَجَاءَ فَحَطَأنِى حَطْأةً وَقَالَ: اِذْهَبْ الى مُعَاوِيَةَ فَادْعُهُ لِى قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ: هُوَ يَأكُلُ. ثُمَّ قَالَ: اِذْهَبْ فَادْعُ لِى مُعَاوِيَةَ. قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ هُوَ يَأكُلُ. ثُمَّ قَالَ: اِذْهَبْ فَادْعُ لِى مُعَاوِيَةَ، قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ هُوَ يَأكُلُ. فَقَالَ: أشْبَعَ اللّهُ بَطْنَهُ[. أخرجه مسلم.»حَطَأنِ« بالحاء المهملة جاء مفسراً في الحديث. قلت: ما خطأنى. قال : قفدنِى، والقفد: صفع الرأس ببسط الكف من قبل القفا.

2. (4479)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben çocuklarla birlikte oynuyordum. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hemen bir kapının arkasına saklandım. (Beni orada bulup) enseme dokundu.

"Muâviye'ye git! Onu bana çağır!" dedi. (Ben derhal gittim ve) geldim:

"O yemek yiyor! dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tekrar:
"Git Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben (yine gidip) döndüm ve:
"O yemek yiyor!" dedim. Resûlullah tekrar:
"Git! Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben yine gidip geldim ve:
"O yemek yiyor!" dedim. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın!" buyurdular." [Müslim, Birr 96, (2604).][36]

ـ4480 ـ3ـ وعن عبدالرَّحْمن بنِ أبى عُمَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَكَانَ مِنْ أصحاب النّبِىّ # عَنِ النّبِىّ # أنَّهُ قَالَ لِمُعَاوِيَةَ:]اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِياً مَهْدِيّاً واهْدِ بِهِ[. أخرجه الترمذي .

3. (4480)- Abdurrahman İbnu Ebî Umeyre (radıyallahu anh) -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından idi- Resûlullah'ın Muâviye için şöyle dua ettiğini rivayet etmektedir: "Allahım, onu hidayet edici ve hidayeti bulmuş kıl ve onunla (insanlara) hidayet ver." [Tirmizî, Menâkıb, (3841).][37]

AÇIKLAMA:

Son iki hadisle ilgili açıklamaya, babın birinci hadisini (4478) açıklarken yer verdik.[38]

KADIN SAHABİLERİN FAZİLETLERİ

*** HATİCE BİNTU HUVEYLİD (RADIYALLAHU ANHÂ)**

ـ4481 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ النَّبِىُّ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهُ، هذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أتَتْ وَمَعَهَا إنَاءٌ فِيهِ إدَامٌ أوْ طَعَامٌ أوْ شَرَابٌ. فَاِذَا هِىَ أتَتْكَ فَاقْرَأ عَلَيْهَا السَّمَ مِنْ رَبِّهَا وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ في الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ َ صَخَبَ فِيهِ وَ نَصَبَ[. أخرجه الشيخان.»الْقَصَبُ« هاهنا اللؤلؤ المجوف.و»الصَّخَبُ« الضجة والجلبة. و»النَّصَبُ« التعب .

1. (4481)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedi. İşte Hatice geliyor. Beraberinde bir kap var, içerisinde katık -veya yiyecek, veya içecek- mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden [ve benden] selam söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan cennette, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin!" [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Tevhîd 35; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 71, (2432).][39]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Hatice'nin fazileti beyan edilmektedir. Allah Teâla Hazretleri'nin Cebrail'le gönderilen hususî selâmına mazhar olmak, bir kul için şereflerin, menkibelerin en yücesine ermek olmalıdır. Hatta Ebû Bekr İbnu Dâvud gibi bazı âlimler, bu hadise dayanarak, Hz. Hatice'nin, Hz. Aişe'den faziletce üstün olduğuna hükmetmiştir. "Çünkü derler, Hz. Aişe, Hz. Cibril'in selamına mazhar olmuşsa da Allah'ın selamına olmamıştır." Hatice validemiz (radıyallahu anhâ)'nın Allah'ın hususi selamına mazhar olmakla ulaştığı şeref, yaratılıştan beri acaba kaç kula nasib oluştur? Onu hakiki bir valide bilip sevenlerin bu şereften nasibedar olacaklarını rahmet-i ilahiyeden umarız.
2- Rivayetin buradaki üslûbu, Hz. Hatice'nin, vak'a sırasında Resûlullah'ın zevceleri değilmiş gibi bir mübhemlik taşımaktadır. Ama gerçek öyle değil. Bu sebeple dilimize aktarırken şârihlerin dikkat çektikleri manayı aksettirecek bir üsluba yer verdik.
3- Hadis muhtelif vecihlerde bazı farklı ziyadelerle gelmiştir. Bir ziyadeye göre Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) bu ilahi selâma şöyle mukabele eder: "O (şanı yüce Rab Teâla) Selâm'ın kendisidir, selâm ondandır, Cebrâil'e (de bizden) selam olsun."
Bir başka vecihte buna ilaveten "...Ey Allah'ın Resûlü, sana da selam ve Allah'ın rahmet ve bereketi olsun." Birbaşka veçhinde ise: "Şeytan hariç selamı işitenlere de (selam olsun)" demiştir.
Alimler bu cevaptan hareketle Hz. Hatice'nin derin ve vüs'atli bir anlayış sahibi olduğunu belirtirler. Çünkü, Allah'tan gelen selama mukabele

ederken "Selam Allah'a olsun" dememiş, aksine "Allah selamın kendisidir" demiştir. Nitekim, teşehhüdde Ashab'tan bazıları esselâmu alallâhi demiş, Resûlullah bunu yasaklamış ve: "Allah'ın kendisi selamdır, öyleyse "ettahiyyatu lillahi (tahiyyât Allah) içindir" deyin" emretmiştir. Şu halde Hz. Hatice anlayışlı olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk'a selam verilmeyeceğini, selamın mahlukata verileceğini anlamış olmaktadır. "Selam" Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Ayrıca bir selamet duasıdır. Öyleyse her iki noktadan da Allah'a selam söylenmesi muvafık değildir.

***** Şu halde, hadis Allah'a senânın muvafık düşeceğini göstermektedir. Hz. Hatice, selam makamında Allah'a senada bulunmuş, Rab'la mahluk arasını tefrik ederek Hz. Cebrail'e ve Resûlullah'a selam etmiştir.

***** Hadisten çıkarılan diğer bir faide şudur: Selam gönderene selamla mukabele edildiği gibi, selamı getirene de selamla mukabele edilir.

***** Hz. Hatice'nin Cebrâil'e iki sefer selam verdiği görülmektedir: Birinciyi ismen zikrederek hususî surette, ikinciyi de "işitenler" diyerek umumî bir üslubla söylemiştir. Umumî selamdan şeytanı hariç tutmuştur. Çünkü şeytan selamet duasına müstehak değildir.[40]

ـ4482 ـ2ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا غِرْتُ عَلى أحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبىِّ # مَا غِرْتُ على خَدِيجَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها، وَمَا رَأيْتُهَا قَطُّ، وَلكِنْ كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبحَ الشَّاةَ ثُمَّ يَقطِّعُهَا أعْضَاءً ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيجَةَ؛ وَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأنَّهُ لَمْ يَكُنْ في الدُّنْيَا امْرَأةٌ إَّ خَدِيجَةَ؟ فَيَقُولُ: إنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ، وَكَانَ لى مِنْهَا وَلَدٌ. قَالَتْ: وَتَزوَّجْنِى بَعْدَهَا بِثَثِ سِنِينَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (4482)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından hiçbirine, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ya karşı duyduğum kıskançlığı hiç duymadım. Halbuki onu hiç görmüşlüğüm de yok. Ancak, aleyhissalâtu vesselâm) onun yâdını çok yapardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazan ona: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!" derdim de bana: "(Onun gibisi var mıydı!) o şöyleydi, o böyleydi...! [Öbür kadınlar beni çocuktan mahrum

ederken] benim çocuklarım ondan oldu" diye karşılık verirdi. [Hz. Aişe der ki: İçimden "Bir daha Hatice hakkında kötü söz söylemeyeceğim" dedim.].
Hz. Aişe devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hatice'den üç yıl sonra benimle evledi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 73, Tevhîd 32; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 73, 74, 77, 78, (2434, 2435, 2436, 2437); Tirmizî, Menâkıb, (3885, 3886).][41]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Aişe, Hz. Hatice (radıyallahu anhümâ)'yı kıskanış sebebini anlatıyor: "Buna göre, Resûlullah'ın onu çok zikretmesiyle ortaya çıkan fazla sevgisi.. Tirmizî'nin rivayetinde bir başka sebep daha kaydeder: "Hz. Hatice'nin, cennette inciden mamul bir evle müjdelenmiş olması."
2- Hz. Aişe, Hz. Hatice'yi görmediğini söyler. Aslında Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman Hz. Aişe altı yaşında idi. Görmemesi söylenemez. Ancak "görmedim" sözüyle, "idrak haline ulaşmış yaşta görmedim" demeyi kastetmiş olacağı gibi, "Resûlullah'ın nikâhında beraber olmadık" manasını kastetmiş olması da mümkündür. Gerçekten de Resûlullah Hz. Hatice hayatta olduğu müddetçe başka bir kadınla evlenmemiştir. Nitekim hadisin bir vechinde Hz. Aişe "Hatice, Resûlullah benimle evlenmezden önce vefat etti" der.
3- Hz. Hatice'nin Resûlullah tarafından yâdedilmesiyle ilgili bir rivayette şu ziyade yer alır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Haticeyi anınca artık ne onu sena etmekten, ne de ona istiğfarda bulunmaktan usanırdı." Nitekim "Onun gibi var mıydı?"diye tercüme ettiğimiz اِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ ibaresi "O şöyleydi, o böyleydi... diye faziletlerini sayardı" şeklinde anlaşılmalıdır. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususu tavzih eder. Ona göre Aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde: "İnsanlar beni inkâr ederken, o inandı, herkes beni tekzib ederken o tasdik etti. Herkes bana haram ederken, o malıyla benim için harcadı. Allah onun vesilesiyle bana çocuk nasib etti, diğer kadınlardan çocuğum olmadı"

buyurmuştur. Şurası muhakkak ki Resûlullah, Hz. Hatice hakkında daha nice faziletler saymıştır: "O akıllı idi, o faziletli idi, o ferasetli idi..." gibi.
Nevevî, bu çeşit hadislerin, zevce olsun, arkadaş olsun kişinin sevdiklerine karşı ahdini, muhabbetini ve hürmetini, dostu hayatta da olsa ölmüş de olsa devam ettirmesi gereğini ifade ettiğini belirtir.[42]

ـ4483 ـ3ـ وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عُمْرَانَ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَأشَارَ الرَّاوى الى السَّمَاءِ وَا‘رْضِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.وزاد رزين في رواية]قَالَ #: كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إّ مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَآسِيَةُ امْرَأةُ فِرْعَوْنَ، وَخَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، وَفَضْلُ عَائِشَةَ عَلى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلى سَائِرِ الطَّعَامِ[. قُلْتُ: وَمَا زَادَهُ رَزين أخرجه البخاري بدون ذكر خديجة وفاطمة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. واللّه أعلم .

3. (4483)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Ahiretin) en hayırlı kadını Meryem Bintu İmrân'dır. (Dünyanın) en hayırlı kadını Hatice Bintu Huveylid'dir." Ravi bunu söylerken, eliyle semaya ve arza işaret etti. [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Enbiya 45; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 69, (2430); Tirmizî, Menâkıb, (3887).]
Rezîn bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fâtıma'dan başka kimse kemâle ermemiştir. Hz. Aişe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir." Bu rivayet Buhârî'de Ebû Musa hadisi olarak gelmiştir (Enbiya 45). [Müslim, Fezâuilu's-Sahabe 70, (2431); Tirmizî, Et'ime 31, (1835).][43]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste ساءها tabirindeki zamir nereye râci, ihtilaf edilmiştir. Hadisin, Hz. Hatice'nin sağlığında vürud etmiş olması halinde birinci zamirin "semâ"ya, ikinci zamirin "dünya"ya ait olması muhtemeldir. Tevili şöyle olur: "Ölüp ruhu semaya yükselen kadınların en hayırlısı Meryem'dir. Yeryüzünde yaşamakta olan kadınların en hayırlısı da Hatice'dir." "Eliyle işaret etti" ziyadesi bu te'vili te'yid eder. Ancak Buhârî'nin rivayetinde bu ziyade mevcut değilir. Biz bu te'vili esas alarak (semâ) ve (dünya) kelimelerini parantez arasında kaydettik. Ancak bazı âlimler o zamirleri zamanlarıyla tevil ederek: "Meryem zamanının en hayırlı kadını Hz. Meryem'dir", "Hatice de kendi devrinin en hayırlı kadınıdır" şeklinde manayı tevcih etmişlerdir. İbnu Hacer, şârihlerin çoğunlukla bu ikinci te'vilde cezmettiklerini belirtir.
2- Rezin ilavesi olarak kaydedilen rivayette kadınlardan sadece dört tanesinin kemale erdiği belirtilmektedir. Hadisin Buharî ve Müslim'deki veçhinde ise kemâle erenler olarak sadece Hz. Asiye ile Hz. Meryem zikredilir, diğer ikisi zikredilmez. İslâm âlimleri bu hadisteki "kemâl"den murad nedir? münakaşa etmiştir. Bazıları bunu "nübüvvet" olarak yorumlayarak, kadınlardan da peygamber geldiğini ileri sürmüştür. "Çünkü derler, insan nevinin en kâmilleri peygamberlerdir; sonra veliler, sıddikler ve şehidler gelir. Asiye ile Meryem, peygamber olmasalar, kadınlar içerisinde hiçbir velî, sıddîk ve şehid bulunmamak lazım gelir. Hakikatte ise bu sıfatlar birçok kadınlarda bulunmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Asiye ile Meryem'den başka peygamber olan yoktur buyurmuşa benziyor."
Bu istinbatın oldukça su götüreceği açıktır. Peygamber bir tebliğ getiren insandır. Ne âyetlerde ve ne de hadislerde bunların tebliğ sahibi oldukları ifade edilmemiştir. Onların peygamber olma delili, yorumdan öte bir dayanağa sahip değildir. Nitekim bazı alimler de: "Kemâl sözünden onların peygamber olması lazım gelmez. Çünkü bu söz, birşeyin tamamını ve kendi nev'inde son dereceye ulaştığını ifade eder. Öyle ise burada murad, Asiye ile Meryem'in, kadınlar arasında faziletlerde, en üstün mertebeye ulaştıklarını anlatmaktır" demiştir. Kirmanî: "Kadınlardan peygamber gelmediğine icma naklolunmuştur" der. Ancak

Eş'arî hazretleri kadınlardan altı peygamber gelmiştir der ve sayar: "Havva, Sâre, Hz. Musa'nın annesi, Hacer, Asiye ve Meryem."
Kurtubî: "Sahih kavle göre Hz. Meryem, Peygamberdir. Çünkü ona melek vasıtasıyla vahiy gelmiştir. Asiye'ye gelince onun peygamberliğine delalet eden bir rivayet yoktur" diyor.
Asiye Bintu Müzahim, Firavun'un karısıdır. Rivayete göre, Hz. Musa, Firavun'un sihirbazlarına galebe çalınca Asiye iman etmiştir. Firavun bunu anlayınca onun el ve ayaklarını kazıklarla yere çaktırarak güneşe karşı üzerine büyükbir kaya konmasını emretmiştir. Kaya getirildiği vakit Asiye: "Ya Rabbi, benim için cennetinde bir ev yap" (Tahrim 11) diye niyazda bulunmuş, o anda cennette inciden mamul evi kendisine gösterilmiş ve ruhu kabzedilmişti. Böylece getirilen kaya ruhsuz cesedinin üzerine konmuştu.
Hz. Meryem, İmran'ın kızıdır ve Hz. İsa'nın annesidir. Kur'ân bir çok defa ondan bahseder. Herhangi bir erkek kendisine temas etmeden mucize olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Yahudiler onu bakire olduğu halde çocuk doğurduğu için iffetsizlikle itham etmişlerse de, beşikteki çocuk bir mucize eseri olarak konuşup annesini tebrie etmiştir. [44]

3- HZ. HATİCE'NİN EFDALİYETİ'NE GELİNCE: İlgili hadislerin şerhi sırasında alimler birkaç mesele üzerinde dururlar. Çünkü ilgili hadisler bir kaç probleme birden temas eder:
1- Fazilette Hz. Hatice, Hz. Fatıma veya Hz. Aişe'den (radıyallahu anhünne) hangisi mukaddemdir?
2- Kadınlardan peygamber gelmiş midir?
3- Hangi kadınlar peygamberdir? gibi. Şu halde nasların tabiatından çıkan bu meselelere burada yer vereceğiz.
Bezzâr'ın Ammâr İbnu Yasir'den kaydettiği bir rivayette: "Hatice, ümmetinin kadınlarının hepsinden üstündür, tıpkı Meryem'in cihan kadınlarına üstün olduğu gibi" buyrulmuştur. Âlimler bu rivayete dayanarak Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'den üstün olduğunu söylemişlerdir. Ancak İbnu't-Tîn der ki: "Hz. Aişe'nin bu hadise dahil olmama ihtimali var, çünkü o, Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman üç yaşlarında idi. Hadiste bülüğa ermiş kadınların kastedilmiş olmaları muhtemeldir."

İbnu Hacer bu yorumu zayıf bulur: "Çünkü der, nisâ kelimesi büluğa eren-ermeyen bütün kadınlara şâmildir. Ayrıca hadis, mevcut olan kadınları da, sonradan gelecekleri de içine almaktadır." İbnu Hacer devamla: Nesâî ve başka kaynaklarda İbnu Abbâs'tan gelen şu merfu rivayeti kaydeder: "Cennet kadınlarının en hayırlıları Hatice, Fatıma, Meryem ve Asiye'dir" ve der ki: "Bu hadis sarih bir nasstır, tevile de ihtimali yoktur." Kurtubî, bu dört kadından Meryem hariç hiçbiri hakkında peygamber olduğuna dair sabit bir delil mevcut olmadığını, hadisin bir başka vechinin bu mevzudaki işkâli bertaraf edecek bir açıklıkta geldiğini belirtir: "Cihan kadınlarının efendisi Meryem'dir, sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Asiye gelir." Arkadan şu neticeye varır: "Kim Meryem, peygamber değildir" derse bu hadisi ve başkasını hadiste mevcut olmadığı halde baziyyet ifade eden "min" var diye yoruma tabi tutmak zorunda kalır. Bu durumda mana: "Cihan kadınlarının efendilerinden biri Meryem'dir..." olur."

Görüldüğü üzere Kurtubî, efdaliyet meselesinde hep Hz. Meryem'i öne çıkarma, onun peygamber olduğuna dair kanaatini ispatlama cihetine gitmektedir. Kadın peygamberin varlığına meylettiği sezilen İbnu Hacer, Kurtubî'nin dayandığı delili kabul etmese de vardığı neticeye başka delillerle ulaşmaya çalışır. Şöyle ki: O önce Kurtubî'nin "işkali bertaraf edecek bir üslubta" olmamakla değerlendirdiği ikinci hadisin sabit olmadığını, hadisin Ebû Davud ve Hâkim'deki aslının tertib sigası ile gelmediğini belirtir. Sonra der ki: "Hz. Meryem'in, sadedinde olduğumuz babta Hz. Hatice ile fazilet yönüyle eşit olduklarını ifade eden bir üslubla zikredilmiş olmasını esas alarak: "Hz. Meryem peygamber değildir, çünkü Hz. Hatice ulemânın ittifakıyla peygamber değildir" diyenlere şu cevap verilir: "İkisinin hayırlılıkta eşitlikleri bütün sıfatlarda eşit olmalarını gerektirmez. Nitekim Ehâdisu'l-Enbiya bölümündeki tercüme-i halinde bu babta söylenenlere yer verdik." İbnu Hacer'in atıf yaptığı bahsi yukarıda kısmen vermiş isek de burada aynen alıyoruz: "Âyet-i kerîmede Hz. Meryem'le ilgili olarak geçen "Hani melekler Meryem'e şöyle demişlerdi: "Ey meryem, muhakkak ki Allah seni seçkin kıldı, tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün tuttu..." (Âl-i İmran 42) ayetine dayanarak Hz. Meryem'in peygamber olduğuna hükmettiler. Ancak, ayet

bu hükmü vermede çok sarih değil. Fakat Meryem Sûresinde onun peygamberlerle zikredilmiş olması bu hükmü te'yid eder. Onun sıddîka olarak tavsif edilmesi de peygamber olmasına mani değildir. Nitekim Hz. Yûsuf da sıddîk olmakla da mevsuftur. Eş'ârî'den nakledildiğine göre, birçok kadın peygamber mevcuttur. İbnu Hazm onları altıya münhasır kılmıştır: Havva, Sâre, Hacer, Musa' nın annesi, Asiye ve Meryem. Kurtubî, Sâre ve Hacer'i iskât eder. İbnu Abdilberr bunu el-Tenkîd'de fukahanın çoğunun görüşü olarak nakleder. Kurtubî der ki: "Sahih olan şu ki Hz. Meryem, peygamberdir." Kadı İyaz der ki: "Cumhur, bu görüşün hilafını söylemiştir." Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: "el-İmam, Hz. Meryem'in peygamber olmadığı hususunda icma nakleder. Hasan Basrî'den nakle göre: "Ne kadınlardan ne de cinlerden peygamber gelmemiştir." es-Sübki el-Kebir der ki: "Benim nezdimde bu mesele ile ilgili hiçbir sabit rivayet yoktur." Bu görüşü Süheylî Ravzu'l-Unf'un sonunda fakihlerin çoğundan nakleder." [45]

*** HZ. HATİCE (RADIYALLAHU ANHÂ)**

Babası Hüveylid İbnu Esed'dir. Meşhur Kusay'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'la nesebi birleşir. Hanımları arasında nesebce Aleyhissalâtu vesselâm'a en yakın olan Haticedir. Resûlullah, Kusay'ın zürriyetinden Hatice dışında bir Ümm-i Habîbe ile evlenmiştir.

Cumhura göre, Resûlullah, Hz. Hatice ile yirmibeş yaşında iken evlenmiştir. Hz. Peygamber'den önce Ebû Hâle İbnu'n-Nebas'ın nikâhında idi. Cahiliye devrinde kendisine Tahire deniyordu. Ebû Hale'den önce de Atik İbnu Abid'in nikâhında idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlilikten önce Hz. Hatice adına mudarib olarak Suriye cihetine ticarete gitmiş idi. Bu vesile ile Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı daha yakından tanıma fırsatı bulmuş ve bu, evlenmelerine zemin hazırlamıştı.

Resûlullah Hz. Hatice ile evlendiğinde yirmibeş yaşında idi. Yirmibeş yıl süren beraberlikleri sırasında (aleyhissalâtu vesselâm) başka bir kadınla evlenmemiştir. İbnu Hacer: "Bu, Hatice'nin Resulullah nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu ve faziletçe üstünlüğünü gösterir" der ve ilave

eder: "Çünkü, o Resûlullah'ı başka kadınlardan müstağni kıldı." Resûlullah'ın 38 yıl süren evlilik hayatının üçte ikisi Hz. Hatice ile geçmiştir. Bu uzun süre içinde, Hz. Hatice'nin gönlünü kıskançlık ızdırabından korumuştur. Bu fazilete öbür hanımları iştirak edemezler.

Hz. Hatice, Resûlullah'ın peygamberliğine ilk iman eden kimsedir. Bu hadiseyi Hz. Hatice'nin yetişilemeyecek bir fazileti gören İbnu Hacer der ki: "Böylece kendisinden sonra İslam'a girecek bu tür kadınlar için çığır açmış oldu ve bu yolla Kıyamete kadar imana girenlerin sevabına iştirak etti. Bu hususta onun benzeri, erkeklere nisbetle de Ebû Bekir'dir. Bu sebeple o ikisinin kazanacağı sevabın miktarını Allah'tan başka kimse bilemez."

Hz. Hatice Resûlullah'ın hayatında cereyan eden hadiselerde hiçbir zaman sarsılmayarak büyük bir sebat, azim ve imanda yakîn örneği vermiştir. Sıkıntılı anlarda Resûlullah'a sağladığı teselli, ondaki akıl ve ferasetin derecesini göstermeye yeterlidir. İbnu İshak: "Resûlullah, kendisini üzen bir söz işitince Hz. Hatice'ye döndümü, o mutlaka teselli verir, takviye eder, kederini unutturexcerpt" der.

Kadınların efdali hususunda ihtilaf edilmiş ise de, râcih görüşe göre Ümmühâtu'lmü'minîn arasında en efdali Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber'in Mısırlı cariyesi olan Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'dendir. Bu çocuklar: Kasım, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsüm, Fatıma, Abdullah -buna Tâhir ve Tayyib de denmiştir. Bunların Abdullah'ın kardeşleri olduğu da söylenmiştir- Erkekler küçükken ölmüşlerdir.

Hz. Hatice, Ebû Talib'ten üç gün sonra, Hicretten üç yıl önce Ramazan ayında vefat etmiştir. Ebû Tâlib ve Hatice'nin vefatından sonra Resûlullah'ın musibetleri artmıştır. Hz. Aişe: "Hatice namaz farz kılınmazdan önce vefat etti" der. Öldüğü zaman 65 yaşında idi, radıyallahu anhâ.[46]

*** HZ. FATIMA (RADIYALLAHU ANHÂ)**

ـ4484 ـ1ـ عن جميع بْنِ عُمَيْرَ التَّيْمِىِّ قَالَ:]دَخَلْتُ مَعَ عَمَّتِى عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَسُئِلَتْ: أىُّ النِّسَاءِ كَانَ أحَبَّ الى رَسُولِ

اللّهِ #؟ قَالَتْ: فَاطِمَةَ. فَقِيلَ مِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَتْ زَوْجُهَا، إنْ كَانَ مَا عَلِمْتُ صَوّاماً وَقَوّاماً]. أخرجه الترمذي .

1. (4484)- Cemî' İbnu Umeyr et-Teymî anlatıyor: "Halamla birlikte Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanına gittim. Hz. Aişe'ye:
"Hangi kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha sevgili idi?" diye soruldu.
"Fâtıma!" dedi.
"Ya erkeklerden?" dendi.
"Fâtıma'nın kocası! Zîra bildiğim kadarıyla Ali (radıyallahu anh) çok oruç tutar, çok namaz kılardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3873).][47]

ـ4485 ـ2ـ وعن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالَتْ:]دَعَا رَسُولُ اللّهِ # فَاطِمَةَ عَامَ الْفَتْحِ فَنَاجَاهَا، فَبَكَتْ. ثُمَّ نَاجَاهَا فَضَحِكَتْ قَالَتْ: فَلَمَّا تُوُفِّى رَسُولُ اللّهِ # سَألْتُهَا عَنْ بُكَائِهَا وَضَحِكَهَا. قَالَتْ أخْبَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # أنَّهُ يَمُوتُ، فَبَكَيْتُ. ثُمَّ أخْبَرَنِى أنِّى سَيِّدَةُ نِسَاءِ أهْلِ الْجَنَّةِ إلاَّ مَرْيَمَ بِنْتَ عِمْرَانَ، فَضَحِكْتُ]. أخرجه الترمذي.

2. (4485)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesinde Fatıma'yı çağırarak hususi konuştular. Fatıma ağladı. Sonra tekrar hususî olarak konuştular. Fatıma bu sefer güldü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, Fatıma'dan o ağlama ve gülmesi hususunda sordum. Dedi ki:
"Önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana öleceğini haber verdi, ben de ağladım. İkinci konuşmamızda benim, İmrân kızı Meryem hariç diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm." [Tirmizî, Menâkıb, (3872).][48]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızıdır. Annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'dır. Hz. Fatıma İslam'dan sonra doğmuştur, ancak "Bi'setten önce doğdu" diyen de olmuştur. Bedir

savaşından sonra Hicretin ikinci yılında Hz. Ali (radıyallahu anh) ile evlenmiştir. Evlendiği zaman 15 yaşında idi.
Hz. Fâtıma'nın gerek muasırların ve gerekse kendinden sonra gelecek kadınların hepsinden faziletce üstün olduğu kabul edilir. Bu hususa en kavi delil şu hadistir: "Fâtıma, Meryem hariç cihan kadınlarının efendisidir." Resûlullah'ın diğer kızları, Aleyhissalâtu vesselâm daha hayatta iken vefat ettikleri halde; Fatıma Resûlullah'tan sonra vefat etmiştir ve Resûlullah'ın nesli Hz. Fâtıma'nın evlatları yoluyla devam etmiştir. Diğer kızlarından Rukiyye (radıyallahu anhâ)'dan doğan Abdullah küçükken ölmüş, Ümmü Külsüm'den doğum olmamış, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'dan doğan Ali küçükken ölmüştür. Zeynep'ten doğan Ümâme'den de çocuk olmamıştır. Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimse Fatıma idi. Resûlullah'ın kızlarına olan sevgisi, onları kuma üzerine nikahlamaktan alıkoymuş, hatta, kızlarına kuma gelmesine de izin vermemiştir. Hz. Ali'ye kız vermek isteyenler olmuş, izin için başvurdukları vakit onlara izin vermemiş, hatta minberde alenen şöyle ilan etmiştir:
"Benî Hişâm İbnu'l-Muğîre, kızlarını Ali'ye vermek için benden izin taleb ettiler. İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! Eğer Ali arzulu ise kızımı boşar, ondan sonra onların kızlarını nikahlar. Çünkü Fâtıma benden bir parçadır. Onu ikrah ettiren şey beni de ikrah ettirir, ona eza veren şey bana da eza verir."
Resûlullah Fatıma'ya: "Senin gadab ettiğin şeye Allah da gadab eder, razı olduğun şeyden Allah da razı olur" demiştir.
Resûlullah seferden dönüşte kızı Fâtıma'yı öperdi.
Fâtıma (radıyallahu anhâ) tesettüre son derece ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman cenazesinin yıkanmasında iki kişinin bulunmasını (Esmâ Bintu Umeys ve Hz. Ali) ve küçük bir çadır içinde yıkanmasını, cenazesinin kimse tarafından görülmemesi için geceleyin defnedilmesini vasiyet etmiş ve öyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu hassasiyetine muvafık olarak: "Kıyamet günü olunca, perde gerisinden bir münâdi şöyle seslenecek; "Ey mahşer halkı, gözlerinizi kapayın Fâtıma Bintu Muhammed geçecek."
Namazını Hz. Ali kıldırmıştır. Vefatı Hicrî 11. yılda Ramazan'ın üçündedir. Resûlullah'ın vefatından 6 ay sonradır. 8, 2, 1 ay sonra da

denmiştir. Öldüğü zaman 24 yaşında idi. 25, 29, 30 ve hatta 35 yaşında olduğu da söylenmiştir.[49]

*** HZ. AİŞE (RADIYALLAHU ANHÂ)**

ـ4486 ـ1ـ عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ # يَا عَائِشَةُ هذَا جِبْرِيلُ يُقْرِئُكِ السَّمَ. فَقُلْتُ وَعَلَيْهِ السَّمُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وبَرَكَاتُهُ. قَالَتْ: وَهُوَ يَرَى مَا أرَى[. أخرجه الخمسة .

1. (4486)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Ey Aişe! İşte Cebrail! Sana selam ediyor" dedi. Ben de:
"Ve aleyhisselâmu ve rahmetullâhi ve berakâtuhu!" dedim. Resûlullah benim görmediğimi görürdü." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 30, Bed'ül-Halk 6, Edeb 11, İsti'zân 16, 19; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 91, (2447); Ebû Dâvud, Edeb 166, (5232); Tirmizî, Menâkıb, (3876); Nesâî, İşretu'n-Nisa 3, (7, 69).][50]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, alimler, bu rivayette de Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'ye nisbetle efdal olduğu hususunda delil bulurlar. Zîra hadiste Hz. Aişe'ye Cebrail'in selamı mevzubahistir. Halbuki Hz. Hatice ile ilgili rivayette, hem Cebrail'in ve hem de Hak Teâla'nın Hz. Hatice'ye selamı mevzubahistir. 4483 numarada Rezîn'in ziyadesi olarak kaydedilen ve esasen Buharî'de dahi yer alan Ebû Musa rivayetinde geçen "Âişe'nin kadınlara karşı fazileti, tiridin diğer yemeklere karşı fazileti (üstünlüğü) gibidir" ibaresini alimler kayıtlayarak anlarlar. Derler ki: "Bu ve benzeri hadisler "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları" diye kayıtlıdır. Öyle ki bunlara Hz. Fatıma dahi girmez."[51]

ـ4487 ـ2ـ وَعَنْ أبِى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا أشْكَلَ عَلَيْنَا أصْحَابَ رَسُولِ اللّهِ # حَدِيثٌ قَطٌّ فَسَألْنَا عَائِشَةَ عَنْهُ إِّ وَجَدْنَا عندها

. مِنْهُ عِلْماً]. أخرجه الترمذي وصححه

2. (4487)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı olan bizlere her ne zaman bir hadis müşkilat arzedecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3877).][52]

AÇIKLAMA:

Hadisin müşkilat arzetmesinden maksad, onu anlamakta karşılaşılan zorluk veya düşülen tereddüt gibi hususlardır. Karşılaşılan mühim bir meseleye açıklık getirecek bir hadisin bulunmayışı da buradaki müşkil zımnında kabul edilmiştir. Hadiste geçen: "Nezdinde bir ilim bulurduk" ifadesini: "O hususta bize bir bilgi sunardı" diye daha açık bir ifadeye döktük. Hz. Aişe'nin nezdinde bulunan "ilim"den maksad, sorulan hadisi açıklayan "bir başka hadis" veya, tarafından yapılan "bir te'vil", yahut da "meseleyle ilgili bir hadis"dir.
Bu ifade Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın hadis sahasındaki gücünü ve malumatının vüs'atini gösterir.[53]

ـ4488 ـ3ـ وعن أبِى وائِلْ قَالَ:]لَمَّا بَعَثَ عَلَيٌّ عَمَّارَ بْنِ يَاسِرٍ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلَيٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما الى الْكُوفَةِ لِيَسْتَنْفِرَهُمْ، خَطَبَ عَمَّارٌ فقَالَ: إنِّى ' عْلَمُ أنَّهَا زَوْجَةُ نَبِيِّكُمْ # في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللّهَ ابْتَكُمْ لَتَتَّبِعُوهُ أوْ إيَّاهَا]. أخرجه البخاري .

3. (4488)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh), asker toplamak için Ammâr İbnu Yâsir ve Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhüm)'yi Kufe'ye gönderince, Ammâr halka şöyle hitab etti: "Ben de biliyorum. O (Hz. Aişe), dünyada da âhirette de Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Velâkin Allah sizleri imtihan ediyor. Kendisine mi, yoksa, Aişe'ye mi tabi olacaksınız?" [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 30, Fiten 17.][54]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Cemel vak'ası arefesinde cereyan eden bir hadiseyi aksettirmektedir: Hz. Ali için asker toplamaya Kûfe'ye gelen Ammâr'ın halka hitabını görmekteyiz. Konuşmasında Ammâr, Hz. Aişe'nin Resûlullah'a dünyada da âhirette de zevce olmak gibi yüce makamını, erişilmez faziletini dile getirmekle birlikte, halife olan ve itaat edilmesi farz olan Hz. Ali'ye karşı isyan etmesini de tasvib etmemekte bunu da Allah'a karşı gelmek olarak değerlendirmektedir. Yani burada, Allah'a uymaktan murad, şeriatın "İmâma itaat etmek, isyan etmemek" hükmüne itaattir. Şârihler, bu sözle Ammâr'ın "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) âyet-i kerîmesine işaret etmiş olabileceğini de söylerler. Zira ayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine müteveccih gerçek bir emir mevcuttur. Nitekim, Ümmü Seleme (radıyallahu anh) öyle anlamış ve "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kavuşuncaya kadar, beni devenin sırtı kımıldatamaz" (Ahzab, 33) diyerek evini terketmemiştir. Hz. Aişe, Hz. Talha ve Zübeyr âyeti te'vil etmişlerdir. Fakat yaptıkları te'vilde nefsânî hareket etmemişlerdi, İslâm'ın menfaatini güttükleri inancıyla ortaya çıkmışlardı. İbnu Hacer'in deyimiyle: "Muradları, insanlar arasına düzeltme (ıslah) getirmek, Hz. Osman'ı şehid edenleri kısasla cezalandırmaktı. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın görüşü ise itaat ederek birliği tesis ve Hz. Osman'ın yakınlarının, katledilmeleri kesinlik kazananlardan usulünce kısas taleb etmeleri" istikametindeydi.

2- Ammâr (radıyallahu anh)'ı, Hz. Aişe hakkında "Dünyada da ahirette de Peygamberimizin zevcesidir" demeye sevkeden husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Hibbân'da gelen: اَمَا تَرْضِينَ أنْ تَكُونَ زَوْجَتِى في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةَ

"(Ey Aişe) sen, dünyada da âhirette de zevcem olmaya razı değil misin?" sözü olabilir. "Ammâr (radıyallahu anh)'ın, bu hadisi Resûlullah' tan işitmiş olması muhtemeldir" denmiştir.

3- Hz. Aişe ile ilgili geniş bilgiyi birinci ciltte kaydettik, ona havale ederek kısa kesiyoruz. (1. cilt, sayfa 76-80) [55]

*** SAFİYYE BİNTU HUYEY İBNU AHTAB (RADIYALLAHU ANHÂ)**

ـ4489 ـ1ـ عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَلَغَ صَفِيَّةَ أنَّ حَفْصَةَ قالَتْ: إنَّهَا بِنْتُ يَهُودِىٍّ، فَبَكَتْ. فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِىُّ # وَهِىَ تَبْكِى. فقَالَ: مَا يُبْكِيكِ؟ قَالَتْ لِى حَفْصَةُ: أنْتِ ابْنَةُ يَهُودِىًّ. فقَالَ النَّبِىُّ #: اِنَّكِ َبْنَةُ نَبِىٍّ، وَإنَّ عَمِّكِ لَنَبِىٌّ، وَإنَّكِ لَتَحْتَ نَبِىٍّ، فَبِمَ تَفْخَرُ عَلَيْكِ؟ ثُمَّ قَالَ: اتَّقِى اللّهَ يَا حَفْصَةُ[. أخرجه الترمذي وصححه، والنسائي .

1. (4489)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Safiyye'ye, Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ)'nın "Yahudi kızı" deyip (istiskâl ettiği) ulaşıyor. Bu sözü işiten Safiyye ağlıyor. Tam o ağlarken Aleyhissalâtu vesselâm yanına giriyor ve: "Niye ağlıyorsun?" diye soruyor. Safiyye:

"Hafsa bana "Sen Yahudi kızısın!" dedi"der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sen bir peygamber kızısın. Senin amcan da bir peygamberdir, ayrıca bir peygamerin de nikâhı altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?" diyerek onu teselli etti. Sonra da öbürüne: "Ey Hafsa! Allah'tan kork!" dedi." [Tirmizî, Menâkıb, (3891); Nesâî'de bulunamamıştır. Belki de Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında mevcuttur. Hadise Tirmizî "sahih" demiştir.[56]

AÇIKLAMA:

1- Ümmühâtu'l-Mü'min'în arasında zaman zaman kıskançlığın sevki ile, kumalar arasında her yerde görülen tatsızlıklar olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. İnsan fıtratını çok iyi bilen Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşitten yaratılış ve kadınlık gereği haller ve hadiseleri fazla büyütmemiş ise de müdahalede bulunmuştur. Rivayette de görüldüğü üzere hem bed muameleye uğrayan mazlum tarafa gönül alıcı sözler söyleyerek onu takviye ve teselli etmiştir, hem de o muameleyi yapanı bundan zecretmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aile hayatına temas eden siyer bahislerinde bunun farklı örnekleri mevcuttur. Aleyhissalâtu vesselâm hemen her gün ikindi

namazından sonra, zevcelerini teker teker ziyaret eder, bu ziyaret sırasında onların bu çeşit mesele ve şikayetlerini de dinler ve ilgilenirdi.
Bu hadise farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechine göre, Hz. Safiyye (radıyallahu anhâ)'ya böyle söyleyeceklere şu cevapta bulunmasını tavsiye etmiştir: "Babam Hârun, Amcam Musa de!" Bir başka rivayette, Safiyye, Hz. Aişe ve Hafsa her ikisinden şikayet eder. Aleyhissalâtu vesselâm da şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz? Kocam Muhammed, babam Hârun, amcam Musâ!" demedin mi?" der. Bir sefer sırasında Zeyneb Bintu Cahş'ın da Safiyye'ye "Yahudi!" diyerek istiskaline şâhid olan Resûlullah kızar ve sefer boyu onunla konuşmaz. Hac sırasında, Mekke'den, Medine'ye dönüşte konuşmayan Resûlullah, küslüğü Muharrem ve Safer aylarında da devam ettirir.
2- Safiyye Bintu Huyey İbnu Ahtab, Hayber yahudilerinden Sellâm İbnu Mişkem'in karısı idi. Sonradan Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk'a zevce oldu. Hayber'in fethi sırasında Kinâne öldürüldü.
Hz. Enes, Resûlullah'ın Safiyye (radıyallahu anhâ) ile evlenmesini şöyle anlatır: "Hayber fethedilip esirler toplanınca, Dıhye İbnu Halife (radıyallahu anh), Resûlullah'a gelerek esirlerden kendisine bir cariye verilmesini taleb etti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Git bir cariye seç!" demesi üzerine, o da gidip Safiyye'yi seçti. Derken Aleyhissalâtu vesselâm'a:
"Ey Allah'ın Resulü! O, Kureyza ve Nadir yahudilerinin seyyidesi (efendisi)dir! O size münasibtir! dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Safiyye'yi kendisi aldı, tesettüre soktu, azad etti, kendine nikâhladı ve ona da bir gece ayırdı. Hz. Safiyye, akıllı kadınlardan biriydi.
"Resûlullah'ın Safiyye'yi tesettüre sokması, onu kendine zevce seçmesinin alâmeti idi. Safiyye'nin hicab'a girip örtündüğünü gören müslümanlar onun ümmühât'a dahil edildiğini anladılar.
Safiyye, bu hadiseden bir müddet önce rüyasında, ayın kucağına düştüğünü görür ve bunu babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine eş olacaksın!" diyerek yüzünü yaralayıp iz bırakan şiddetli bir tokat atar. Bu izi gören Resûlullah sebebini sorar. Safiyye vak'ayı anlatır.

Resûlullah, Safiyye'nin yahudilerle ilgili ricalarını yerine getirmiştir. Yahudi cemaatle Aleyhissalâtu vesselâm arasında râbıta rolü oynamıştır. Hicrî 36 yılında vefat etmiştir. Vefat yılının 50 olduğu da söylenmiştir, radıyallahu anhâ.[57]

*** SEVDE BİNTU ZEME'A (RADIYALLAHU ANHÂ)**

ـ4490 ـ1ـ عن عِكْرَمَةَ قَالَ:] قِيلَ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما بَعْدَ صَةِ الصُّبْحِ: مَاتَتْ سَوْدَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فَسَجَدَ فَقيلَ لَهُ في ذلِكَ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا رَأَيْتُمْ آيَةً فَاسْجُدُوا، وَأىُّ آيَةٍ أعْظَمُ مِنْ ذَهَابِ أزْوَاجِ رَسُولِ اللّهِ #؟[أخرجه أبو داود والترمذي ولم يسمياها؛ وذكر رزين رواية وسماها .

1. (4490)- İkrime anlatıyor: "(Bir gün) Sabah namazından sonra, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ya, Hz. Sevde'nin vefat ettiği söylenmişti, hemen secdeye kapandı. Niye böyle davrandığı sorulunca şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Allah'ın âyetlerinden) bir âyet gördüğünüz vakit secde edin!" buyurmuştu. İmdi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin gitmesinden daha büyük bir âyet var mıdır?" [Ebû Dâvud, Salât 269, (1197); Tirmizî, Menâkıb, (3889).]
"Ebû Dâvud ve Tirmizî, hadisi kaydederler, ancak Resûlullah'ın zevcelerinden hangisinin vefat haberinin geldiğini zikretmezler. Sevde diye tesmiye, Rezin'in ilavesinde gelmiştir.[58]

AÇIKLAMA:

1- Hadise, Mizzî'nin Tehzibu'l-Kemâl adlı eserinde İkrime tarafından şöyle anlatılır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri Medine'de vefat etmişti. -İshâk İbnu Rahûye der ki: "Zannedersem onu Safiyye Bintu Huyey diye tesmiye etmişti- ben hemen gidip İbnu Abbas'a haber verdim. O, haberi duyunca secdeye kapandı. Kendisine: "Güneş daha doğmadan secde mi ediyorsun?" dedim. İbnu Abbâs: "Anasız kalasıca! Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir ayet

gördüğünüz zaman hemen secdeye kapanın!" dediğini bilmiyor musun" dedi.

2- Hadisteki "ayet"ten murad, korkutan bir alâmettir. Tîbî der ki: "Alimlere göre, bundan murad, bela ve sıkıntıların inişini haber veren inzar edici alametlerdir ki, Allah bunlarla kullarını korkutur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin vefatı da bu çeşit ayetlerden sayılmıştır. Çünkü onlar zevcelik şerefine, sahabelik şerefini de eklediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben ashabıma garantiyim, ben gittim mi, ashabıma vaadedilen (musibet ve fitneler) gelecektir; ashabım da arz ehline garantidir, onlar da gitti mi ümmetime vaadedilen gelecektir" buyurmuştur."[59] Resûlullah'ın zevceleri bu manaya, diğerlerine nazaran daha çok hak sahibidirler, öyleyse onların vefatları mezkur garantiyi ortadan kaldırıcıdırlar, garantinin kalkması ise korkuyu gerektiren bir durumdur.

Resûlullah'ın zevcelerinin gitmesi en büyük âyet telakki edilmiştir. Çünkü onlar bereket sahipleri idiler. Hayatlarıyla halktan azabın define sebep oluyorlardı. Şu halde onların gitmesiyle azabın gelmesinden korkulmuş ve bereketlerinin kesilmesiyle Allah'ın zikrine iltica edip secde etmek gerekmiştir. Ta ki zikir ve namaz bereketine gelecek azab defedilmiş olsun" (Aliyyü'l-Kârî).

3- "Hadisteki secde emrine gelince, "Burada secde mutlaktır. "Ayet"le ay ve güneş tutulması murad edilmişse, secdeden maksad küsuf namazıdır. "Ayet" bir başka şeyse -söz gelimi şiddetli bir fırtınanın kopması, zelzelenin olması gibi- murad bilinen secdedir, ancak, korku veren bir hadise ile karşılaşıldığı zaman namaza yönelmeyi irşad eden rivayet sebebiyle namaza hamli de caizdir" (Tîbî).

4- Sevde Bintu Zeme'a İbnu Kays: Ümmühâtu'lmü'minîndendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Mekke'de evlenmiştir. Bu evlilik Hz. Aişe ile olan evliliğe tekaddüm eder. Hz. Aişe'den sonra diyen de olmuştur. Sevde, daha önce amcasının oğlu Sekrân İbnu Amr'ın nikahında idi. Sekrân (radıyallahu anh) Habeşistan muhacirlerinden olup, orada vefat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm onu, İslâm'a bağlılığına mükâfaaten yalnızlıktan kurtarmak gayesiyle nikahlamış idi.

Sevde yaşlı bir kadın idi. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini boşayacağı endişesine kapılarak, müracaat edip: "Beni boşama, nikahın altında tut, ben kendi günümü Aişe'ye vereyim" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm da kabul etti. Bunun üzerine şu meâldeki âyet nazil oldu: "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." (Nisa 128).
Hz. Sevde, nöbetindeki gününü Hz. Aişe'ye vermiş olarak ümmühâtu'lmü'minîn arasındaki yerini muhafaza etmiş, Hz. Ömer'in hilafetinin sonuna kadar yaşamıştır, (radıyallahu anhâ).[60]

*** ÜMMÜ EYMEN (RADIYALLAHU ANHÂ)**

ـ4491 ـ1ـ عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ أبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللّهِ #: انْطَلِقَ بِنَا الى أُمِّ أيْمَنَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَزُورُهَا. فَلَمَّا أتَيَا إلَيْهَا بَكَتْ. فقَاَ لَهَا: مَا يُبْكِيكِ؟ أمَا تَعْلَمِينَ أنَّ مَا عِنْدَ اللّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللّهِ، قَالَتْ: بَلى إنِّى ‘عْلَمُ أنَّ مَا عِنْدَ اللّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللّهِ، وَلكِنْ أبْكِى أنَّ الْوَحْىَ قَدْ اِنْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ، فَهَيَّجَتْهُمَا عَلى الْبُكَاءِ، فَجَعَ يَبْكِيَانِ مَعَهَا[. أخرجه مسلم .

1. (4491)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh)'a:
"Gel beraber Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ)'ya gidip ziyaret edelim, tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu ziyaret ettiği gibi" dedi ve gittiler. Ümmü Eymen onları görünce ağladı.
"Niye ağlıyorsun? Resûlullah'ın Allah nezdinde bulacağı (mükâfaatlar)ın daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Ümmü Eymen:
"Evet bilmez olur muyum? Allah indinde olan, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Velâkin beni ağlatan, semadan gelen vahyin kesilmiş

olmasıdır" dedi. Bu sözleri onları da hüzünlendirdi. Ümmü Eymen'le birlikte onlar da ağladılar." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 103, (2453).[61]

AÇIKLAMA:

Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hem azatlısı hem de hadine'sidir, yani Resûlullah çocukken onun himayesinde büyümüştür. Onun bu hizmetine telmihen, Aleyhissalâtu vesselâm "Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" diyecek, sıkça ziyaretine gidecektir. İslâm'ın başında ilk müslüman olanlar arasında yer alır. Habeşistan'a da, Medine'ye de hicret etmiştir.
Bir rivayete göre, Hz. Hatice'nin kızkardeşine ait bir köle idi. Resûlullah'a hibe etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Resûlullah'ın annesine aitti. Amine hâtun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dünyaya getirinceye, büyüyünceye kadar yetişmesi ile ilgilenmiştir. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm onu azad etmiş ve Zeyd İbnu Hârise ile evlendirmiştir. Bu mutlu evlilikten Üsâme İbnu Zeyd doğacaktır. Üsâme, Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimselerden ve ordu komutanlarından biri olması haysiyetiyle Ümmü Eymen, Üsâme (radıyallahu anhümâ)'nın annesi olmaktan da şereflenmiştir.
Ümmü Eymen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından beş ay kadar sonra vefat etmiştir, (radıyallahu anhâ).[62]

EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİ

ـ4492 ـ1ـ عن ابْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أحِبُّوا اللّهَ لِمَا يَغْذُوكُمْ بِهِ مِنْ نِعَمِهِ، وَأحِبُّونِى لِحُبِّ اللّهِ. وَأحِبُّوا أهْلَ بَيْتِى لِحُبِّى[. أخرجه الترمذي .

1. (4492)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin." [Tirmizî, Menâkıb,

(3792).][63]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fıtrî ve tabiî bir sevgiden hareketle, Ehl-i Beyti'nin sevilmesi gereğini ifade ediyor. Şöyle ki İslâm ulemâsı, insan fıtratındaki "sevgi"nin üç şey sebebiyle hasıl olacağını belirtirler:

1- Kemâl,

2- İhsan,

3- Menfaat (4356. hadise bak).

Bu hadiste Resûlullah, hayatımızın devamını sağlayan gıdamızı Allah'ın verdiğini hatırlatarak, ihtiyaçlarımızı gören Rabbimizi sevmenin fıtrî ve tabiî birşey olduğunu bildiriyor. Allah'ı sevdik mi ister istemez kendisini yani Hz. Peygamber'i seveceğiz, çünkü O, Habîbullah'tır. Dostun dostu sevilir. Ayrıca Kur'an'da Allah'ı sevenlere, Resûlullah'a ittiba ve onu sevmek emredilmiştir. (Bu hususlar da 4356. hadiste açıklandı). Resûlullah'ı sevince, onun sevdikleri ve sevilmesini emrettikleri de sevilecektir. Âl-i Beyt bunlardandır: Resûlullah hem sevmiştir, hem de sevmemizi emretmiştir. Âl-i Beyt Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu alâkası, akrabalık gayretinin bir sonucu olmayıp, risalet vazifesinin icabı olduğunu, ileride sayıca çok artacak ümmetinin, yeryüzünün her tarafına dağılarak İslâm'a fıtrî bağlarla bağlı ve ciddi taraftar bir cemaat teşkil edeceğini; ilim, maneviyat, cihad gibi cemiyetlerin dinamiği olan, milletlerin ayakta kalmasını sağlayan ve devamları için şart olan hususlarda onların daima önde olacakları ve onların sevilmesi ve sayılmasının ümmetî birliğe temel teşkil edeceği hikmetine dayandığını Bediüzzaman merhumdan kaydettiğimiz bir pasajda göstermiştik, burada tekrar etmeyeceğiz (4434. hadis).[64]

ـ4493 ـ2ـ وعن سعد بْن أبى وقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا نَزَلَتْ
هذِهِ اŒيَةُ: تَعَالُوا نَدْعُ أبْنَاءَنَا وَأبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُم اŒية؛ دَعَا

رَسُولُ اللّهِ # عَلِيّاَ وَفَاطِمَةَ وَحَسناَ وَحُسَيْناَ وقَالَ: اللّهُمَّ هؤُءِ أهلِى[. أخرجه الترمذي وصححه .

2. (4493)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman, (meâlen): "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocukarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendinizi ve kendimizi çağırıp toplanalım, sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Âl-i İmrân 61), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aliyi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm ecmaîn)'i çağırdı ve:
"Allah'ım, bunlar da benim ehlim (âilem)" buyurdu." [Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân, (3002).][65]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (4407. hadis).[66]

ـ4494 ـ3ـ وعن أُمِّ سلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]نَزَلَتْ هذِهِ اŒيةُ وَأنَا جَالِسَةٌ عَلى بَابِ بَيْتِ النَّبِىِّ #: إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً؛ وفي الْبَيْتِ رَسُولُ اللّهِ # وَعلَيٌّ وَفَاطِمَةُ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ وقَالَ: اللّهُمَّ إنَّ هؤُءِ أهْلُ بَيْتِى، فَأذْهِبْ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ ألَسْتُ مِنْ أهْلِ الْبَيْتِ؟ فقَالَ: إنَّكِ الى خَيْرٍ. أنْتِ مِنْ أزْوَاجِ النَّبِىِّ #[. أخرجه الترمذي.»الرِّجْسُ« النجس، وكل مستقذر، وقيل ا‘ثم .

3. (4494)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinin kapısında iken şu âyet nazil oldu: "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzab 33). Evde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve:

"Allahım, işte bunlar benim ehl-i beytimdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl!" buyurdu. Ben atılıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben ehl-i beytten değil miyim?" dedim. Bana:
"Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın, sen Resûlullah'ın zevcesisin!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3870).][67]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ehl-i beyt'in, ümmet arasındaki mümtaz yerini tesbit etmektedir. Ancak, Kur'an'da teşrif edilen bu "Ehl-i Beyt"e kimler dahildir? hususu âlimler arasında ihtilaflıdır.
* İbnu Abbâs, İkrime, Atâ ve Kelbî, Mukâtil, Sa'îd İbnu Cübeyr (radıyallahu anhüm)'e göre ayette mezkur olan Ehl-i Beyte, hassâten Aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri dahildir. Derler ki: "Beyt'ten murad, beytu'n-Nebî ve zevcelerinin meskenleridir. Zira ayette: "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini, ilim ve hikmeti tefekkür edin" (Ahzab 34) buyurulmaktadır. Keza Kur'an'da Resûlullah'ın zevceleri ile ilgili gelen şu kısımdaki âyetlerin siyakı da zevcât-ı tâhîrât'ın ehl-i beyte dahil olduğunu gösterir: "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki..." den... "Şüphesiz ki Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyden haberdar" (Ahzâb 28-34. âyetler) âyetine kadar."
* Ebû Sâidi'l-Hudrî, Mücâhid, Katâde ise Kur'ân'da mezkur olan Ehl-i Beyt'i hassâten Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm)'ün teşkil ettiğini söylemişlerdir. Onların bu hükme varmada delillerinden biri, ayetteki hitabın kadınlara değil, erkeklere yapılması sahih olacak şekilde gelmiş olmasıdır. Zira ayette erkekleri ifade eden عَنْكُمْ ve وَلِيطَهِّرَكُمْ denmiştir. Bu hitap sadece kadınlara olsaydı عَنْكُنَّ وَيُطَهِّرَكُنَّ denmesi gerekirdi. Ancak önceki görüşte olanlar, bu iddiaya: "İfadenin müzekker muhataba göre gelmesi ehl kelimesini esas almaktan dolayıdır. Nitekim âyet-i kerîmede Cenab-ı Hak اَتَعْجَبِينَ مِنْ أمْرِ اللّهِ رَحْمَتُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ buyurmuştur. Arapçada kişi arkadaşına, zevcesine veya zevcelerini kastederek كَيْفَ اَهْلُكَ der, o da هُمْ بِخَيْرِ der, kastedilenler kadın olduğu halde erkek zamiri kullanılır" diye karşılık vermişlerdir.

Bu iki görüş sahiplerinin getirdikleri delilleri burada serdetmeye gerek görmüyor, bunlar arasında üçüncü mutavassıt bir görüş daha var, onu kaydediyoruz:
* Kurtubî, İbnu Kesîr gibi bir kısım muhakkik ulemâya göre, âyette mezkur olan Ehl-i Beyt'e Resûlullah'ın zevceleri, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin dahildirler. Bunlara göre, zevcât-ı tâhirat dahildir, çünkü işaret edilen ayetlerle kastedilenler onlardır, onlar Resûlullah'ın evlerinde sakindirler. Bu hususu te'yid eden bir kısım rivayetler İbnu Abbas ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hazerâtının da dahil olması ise, neseb yönüyle yakınlıklarından ve ailesine dahil olmalarındandır. Keza âyetin onlar sebebiyle indiğini te'yid eden rivayetlerde bu görüşe delil kabul edilmiştir. Bu durumda ayet-i kerîmenin bu iki zümreden sadece birini kasdetmiş olduğunu iddia edenler, yapılması gereken bir şeyi yaparken, ihmali câiz olmayan bir hususu da ihmal etmiş olmaktadırlar.
2- Resûlullah'ın Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'ya söylediği: "Sen yerinde (dur, sen zâten) hayırdasın..." sözü hususunda iki te'vil yapılmıştır.
* Birine göre mana şudur: "Sen (zaten) hayırlısın. Benim ehl-i beytimden olman sebebiyle, bir de örtümün altına girmeye ihtiyacın yok." Onu girmekten men edişinin sebebi Hz. Ali'nin oradaki varlığıdır.
* Diğer te'vile göre, mana şöyledir: "Sen ehl-i beytimden olmasan da sen hayırlısın." Mübârekfûrî, önceki görüşün râcih ve hatta muteber görüş olduğunu belirtir. [68]

ـ4495 ـ4ـ وعن أنسْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # حِينَ نَزَلَتْ هذِهِ اŒيةُ: إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمْ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ يَمُرُّ بِبَابِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها إذَا خَرَجَ الى الصَّةِ قَرِيباً مِنْ سِتَّةِ أشْهُرٍ. فَيَقُولُ: الصَّةَ أهْلَ الْبَيْتِ، إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عِنْكُمُ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً[. أخرجه الترمذي .

4. (4495)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman (meâlen): "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33), Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) sabah namazına giderken, altı aya yakın bir müddette, Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın kapısına uğrayıp:

"Namaz(a kalkın) ey Ehl-i Beyt "Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!" buyurdu." [Tirmizî, Tefsîr, Ahzâb (3204).][69]

ـ4496 ـ5ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # وَعَلَيْهِ مَرْطٌ مُرَحَّلٌ أسْوَدٌ، فَجَاءَ الْحَسَنُ فَأدْخَلَهُ، ثُمَّ جَاءَ الْحُسَيْنُ فَأدْخَلَهُ، ثُمَّ جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَأدْخَلَهَا، ثُمَّ جَاءَ عَليٌّ فَأدْخَلَهُ. ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً[. أخرجه مسلم.»المِرْطُ« كساء من خز أو صوف يتغطى به.و»المُرَحَّلُ« الموشى المنقوش الذي فيه صور الرجال، وقال الجوهري: هو إزار خز فيه أعم .

5. (4496)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. sonra Fatıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da:

"Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33) buyurdu" [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 61, (2424).][70]

ـ4497 ـ6ـ وعن يزيد بن حيّان عن زيد بن أرقَمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ وَإنِّى تَارِكٌ فِيكُمْ ثِقْلَيْنِ، أحَدَهُمَا كِتَابُ اللّهِ تَعالى، هُوَ حَبْلُ اللّه الَّذِى مَنِ اتَّبِعَهُ كَانَ عَلى الْهُدى وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلى الضَّلَةِ، وَعِتْرَتِى: أَهْلُ بَيْتِى. قُلْنَا: مِنْ أهْلِ بَيْتِهِ نِسَاؤُهُ؟ قَالَ َ أيْمُ اللّهِ إنَّ الْمَرْأةَ تَكُونُ مَعَ الرَّجُل الْعَصْرَ مِنَ الدَّهْرِ فَيُطَلِّقُهَا فَتَرْجِعُ الى أبِيهَا وَقَوْمِهَا. أهْلُ بَيْتِهِ: أصْلُهُ وَعَصَبَتُهُ الَّذِينَ حُرِمُوا الصَّدَقَةَ بَعْدَهُ[. أخرجه مسلم.سمى النبى # القرآن العزيز وأهل بيته ثقلين ‘ن ا‘خذ بهما والعمل بما يجب لهما ثقيل. وقيل العرب تقول لكل نفيس خطير ثقل، فجعلهما ثقلين إعظاماً لقدرهما وتفخيما لشأنهما.و»العَصبةُ« أهل الرجل من قبل اŒباء وا‘جداد .

6. (4497)- Yezid İbnu Hayyân, Zeyd İbnu Erkâm (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın Kitabı'dır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terkederse dalâlete düşer. İkincisi itretim, Ehl-i Beytim'dir." Biz, Zeyd İbnu Erkam'a sorduk:
"Kadınları da Ehl-i Beyt'inden midir?"
"Hayır! dedi, Allah'a yemin olsun, kadın bir müddet erkekle beraber olur. Sonra (kocası) onu boşar, o da babasına ve kavmine döner. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Beyt'i aslı ve kendinden sonra sadaka haram olan asabesi'dir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 37, (2408).][71]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ve Âl-i Beyt için sakaleyn (ağırlık) denmesi, onun kıymetce, şerefceüstünlüğündendir. Bazı rivayetlerde iki ağır halife خَلِيفَتَيْنِ ثَقَلَيْنِ diye gelmiştir.
2- Münâvî, Âl-i Beyt'le Ashâb-ı Kisâ'nın kastedildiğini belirtir. Zekat haram edilenlere ehl-i beyt diyenlerin zayıf görüşte olduklarına işaret eder. Hanefilere ve Şâfiîlere göre, bu hadiste zikri geçen Âl'den murad, Benî Hâşim'dir. Yani, Hz. Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbas hazerâtının sülaleleri ve onların azatlılarıdır; bunlara zekât verilmez. İmam Mâlik yalnız Benî Hâşim'e zekat verilmeyeceği görüşündedir. Bütün Kureyş'e zekat verilmeyeceğini söyleyenler de olmuştur. Bu rivayette, Hz. Zeyd'in, Ezvâc-ı Tâhirât'ı Al-i Beyt'ten saymaması bütün Kureyş kabilesini Ehl-i beyt kabul edenlerin sözünü reddetmeye müteveccihtir. Gerçi onlardan Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeyneb Bintu Cahş gibi bir kısımları Kureyş'e mensup idiler.
3- Kurtubî, hadiste Kur'ân'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak, itreti'nin sîretine uymak, hayatı onların istikametine göre yönlendirmekle hidayete erilebileceğinin belirtildiğine dikkat çeker. Sonra der ki: "Bu vasiyet ve bu büyük te'kid, Resûlullah'ın ehline ihtiram, onları tebrie, tâzime ve sevginin vacib olduğuna, müekked farzların da vacib

olduğuna, bunları terke hiçbir kimseye bir özür tanımadığına delalet eder."
4- Bu hadisin Zey İbnu Sabit (radıyallahu anh)'tan gelen bir başka vechi şöyle devam eder: "Bu iki şey (Ehl-i Beyt ve Kur'ân), (Kıyamet günü, Kevser) havuzunun başında toplanıncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklar."
Bir kısım alimler, bu ve benzeri ifadelere dayanarak, Kıyamete kadar, dünyanın her tarafında Kur'ân'la amel etmeyi terketmeyecek Ehl-i Beyt'e mensup kimselerin bulanacağına hükmetmişlerdir. Böylece onlar Arz ehline bir garanti teşkil etmişlerdir. Onların tamamen tükenmesi, Arz ehlinin sonu demektir.
5- Asabe, kişinin baba cihetinden gelen akrabalarına denir.[72]

ـ4498 ـ7ـ وعن ابن عُمَر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ: اِرْقُبُوا مُحَمَّداً # في أهْلِ بَيْتِهِ[. أخرجه البخاري .

7. (4498)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Bekr (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ehl-i beytinde gözetin." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb, 12, 22.] [73]

AÇIKLAMA:

Hz. Ebû Bekr, bu sözüyle halka hitabederek, Resûlullah'ın hatırını akrabalarında gözetmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde yüce olan hatırı ve sevgisi sebebiyle, O'na neseben yakın olanlara hürmet etmeyi, onları incitip üzecek, gücendirecek söz ve davranışlardan kaçınmayı tavsiye etmektedir. "Gözetin" diye ifade ettiğimiz murâkabe "korumak ve kollamak" manalarına gelmektedir. Buhârî, Hz. Ebû Bekr'in bu tavsiyesinin peşinden, bunu açıklar ve tamamlar mahiyetteki şu hadisi kaydeder.
"Fâtıma benden bir parçadır, onu öfkelendiren beni öfkelendirmiş olur." [74]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSAR'IN FAZİLETİ

ـ4499 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ أنَّ ا‘نْصَارَ سَلَكُوا وَادِياً أوْ شِعْباً لَسَلَكْتُ وَادِىَ ا‘نْصَارِ وَشِعْبَهُمْ، وَلَوْ الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرؤاً مِنَ ا‘نْصَارِ. قَالَ أبُو هُرَيْرَةَ: بِأبِى هُوَ وَأمِّى مَا ظَلَمَ: آوَوْهُ وَنَصَرُوهُ، أوْ كَلِمَةً أخرَى[. أخرجه البخاري .

1. (4499)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şayet Ensar vadiye veya geçide sülûk etse ben de mutlaka Ensar'ın gittiği vadiye ve geçide sülûk ederim. [Eğer hicret olmasaydı ben Ensâr' dan biri olurdum.]"

Ebû Hureyre der ki: "Ona annem ve babam feda olsun. (Bu sözüyle haddi aşmış, Ensarın hakkından fazlasını onlara vererek) zulmetmiş değildir. (Zira) onlar O'nu barındırdılar ve O'na yardım ettiler veya bir başka kelime (ile ifade edilecek) yardımlar yaptılar. Mallarıyla kendisine ve Ashabına muâvenette bulundular." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 2, Temennî 9.][75]

ـ4500 ـ2ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ إنَّ عَيْبَتِي الَّتِى آوِي إلَيْهَا: أهْلُ بَيْتِى وَإنَّ كَرِشِى ا‘نْصَارُ، فَاعْفُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ وَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ[. أخرجه الترمذي .

2. (4500)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Benim kendisine sığındığım sırdaşım ehl-i Beyt'imdir, dayanağım da Ensâr'dır. Öyleyse onların (Ehl-i Beyt ve Ensâr'ın) kusurlularını affedin, faziletli olanlarına da sarılın." [Tirmizî, Menâkıb, (3900).][76]

ـ4501 ـ3ـ وعن ابن عبّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يُبْغِضُ ا‘نْصَارَ أحَدٌ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ[. أخرجه الترمذي

وصححه .

3. (4501)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'a ve ahirete iman eden kimse Ensâr'a buğzetmesin." [Tirmizî, Menâkıb, (3903).][77]

ـ4502 ـ4ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا‘نْصَارُ كَرِشِى وَعَيْبَتِي، وَإنَّ النَّاسَ سَيكْثُرُونَ وَيَقِلُّونَ، فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسَيئِهِمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي.زاد البخاري في أخرى، عن ابن عباس بعد قوله: »وَيَقِلُّونَ حَتّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ في الطَّعَامِ«.قوله »كَرِشِى وَعَيْبَتِى« أي موضع سرّي وأمانتي، فاستعارهما ‘ن المجترّ يجمع علفه في كرشه، والرجل يضع ثيابه في عيبته.وقال أبو عُبَيْدَ: يقال للجماعة من الناس: كرش، كأنه أراد جماعتي وصحابتي الذين بهم أثق، وعليهم أعتمد .

4. (4502)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ensâr dayanağımdır, sırdaşımdır. İnsanlar sayıca artarken onlar azalacaklar. Öyleyse onların iyilerine yapışın, kusurlularını da affedin." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 11; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 176, (2510); Tirmizî, Menâkıb, (3901).]
Buharî, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayette: "Onlar azalacaklar" lafzının peşinde şu ziyadeye yer verir: "...Öyle ki yemekteki tuz gibi olacaklar." [78]

BEŞİNCİ FASIL

BEDİR, AKABE ve BEY'ATU'R-RIDVAN'A KATILANLARIN FAZİLETİ

ـ4503 ـ1ـ عن رِفاَعة بْنِ رَافع الزرقى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ الى النَّبىِّ #: فقَالَ: مَا تَعُدُّونَ أهْلَ بَدْرٍ فِيكُمْ؟

قَالَ: مِنْ أفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ. قَالَ: وَكَذلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْراً مِنَ الْمَئِكَةِ عَلَيْهِمُ السَّمُ. وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أهْلِ الْعَقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ بْنِهِ مَا يَسُرُّنِى أنِّى شَهِدْتُ بَدْراً بِالْعَقَبَةِ]. أخرجه البخاري .

1. (4503)- Rifâ'a İbnu Râfi' ez-Zürakî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cibril aleyhisselâm, Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:

"İçinizdeki Bedir ehlini ne addediyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Müslümanların en faziletlisi!" buyurdu. Cebrail:

"Biz de Bedir'e katılan melekleri öyle (en faziletlimiz) biliyoruz!" dedi. Rifâ'a (radıyallahu anh) da Bedir ehlindendi. Râfi' ise Akabe ehlindendi ve oğluna:

"Akabe bey'atlerinde hazır bulunmam yerine Bedirde hazır bulunmuş olmam beni sevindirmez!" derdi." [Buharî, Meğâzî 11.][79]

ـ4504 ـ2ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اِطَّلَعَ اللّهُ عَلى أهْلِ بَدْرٍ. فقَالَ: اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ]. أخرجه أبو داود .

2. (4504)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâlâ Hazretleri, Bedir Ehli(nin yaptığı fedakârlık ve ihlâsları)na muttali oldu da:

"Artık ne isterseniz yapın. Ben sizi affetmişim!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4654).][80]

ـ4505 ـ3ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَدْخُلُ النَّارَ أحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

3. (4505)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hudeybiyede) ağaç altında Bey'at edenlerden hiç kimse ateşe girmeyecektir." [Müslim, Fezâilu's-

Sahâbe 163, (2496); Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4653); Tirmizî, Menâkıb, (3859).][81]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce birkaç fırsatta temas edip açıkladığımız üzere, bazı vakitlerde yapılan ameller Allah nezdinde fevkalâde kıymetli olmakta ve amel sahibine tecelli ettirdiği feyiz ve bereket, o kimsenin geçmiş ömründe işlediği günahların affına yettiği gibi, gelecek hayatında işleyeceği günahların affına da yetebilmektedir. Ulemâmız meseleyi öyle değerlendirmiştir. İşte bu babta zikredilen gazveler, İslam tarihinin dönüm noktalarını teşkil edecek ehemmiyette olduğu için o gazvelere katılanların böylesi bir mağfiret ve berekete mazhar oldukları âyet ve hadislerde belirtilmiştir. Akabe Bey'atı: Ensar'ın Resûlullah'a ve müslümanlara himaye verdikleri bir akittir. Medine'ye hicret hadisesi bunun meyvesidir. İslâmî inkişafa hicretin katkısı, bu Akabe bey'atinin bir semeresidir. Bedir gazvesi neşvünema halinde olan İslâm filizinin koparılıp yok edilmesini önlemiştir. Bey'atu'r-Rıdvan, Feth-i Mübîn olan ve insanların fevc fevc İslâm'a girişini sağlamada zemin hazırlayan Hudeybiye Sulhü'ne sebep olmuştur. Bunlar Resûlullah'ın hayatında mühim dönüm noktalarıdır. Cenab-ı Hakk'ın rahmeti, bu gazvelere katılanları -ne yaparlarsa yapsınlar- bağışlayıp, ateşe girmeden cennetine koyacak vüs'attedir. Madem ki, Allah adına konuşan, hizb ve mücâzefe hakkında muhal olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle haber vermiştir, dediği gibi, olacaktır. Nitekim Hâtıb İbnu Ebî Beltea ve başka bazı vak'alarda Resûlullah bu espriye uygun olarak onların hatalarını değerlendirme örneği de vermiştir."[82]

2- Bu husus, sadedinde olduğumuz son hadisin Müslim'deki veçhinde daha açık görülmekte ve daha iyi anlaşılmaktadır. Rivayet şöyle: Ümmü Mübeşşir (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birgün Hz. Hafsa'nın yanında: "Ashab-ı şecereden hiç kimse inşaallah ateşe girmeyecektir" buyurduğunu işittim. Hz. Hafsa bu söze itiraz etmek isteyerek:

"Hayır, olamaz! Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Resûlullah (bu çıkışı sebebiyle) onu azarladı. Ama Hafsa (kanaatinde ısrarlı idi. Kendisine delil olarak şu ayeti okudu): "Sizden herkes mutlaka cehenneme gelecek" (Meryem 71).]

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Hz. Hafsa'ya ayetle cevap verdi:

"Allah Teâla Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Allah: "Sonra Allah'tan korkan muttakileri kurtaracağız ve zâlimleri orada diz çökmüş halde bırakacağız" (Meryem 72)" buyurdu."

Alimler burada Hz. Hafsa'nın istirşâd yani o babtaki hükmün Resûlullah tarafından açıklanmasını taleb maksadıyla itiraz ettiğini; gerçekte itiraz etmediğini belirtirler. Bu meselede gerçek bir itiraz haddi aşmak olur. Zira uhrevî gaybî meselelerde Resûlullah'tan başka hiç kimsenin söz hakkı ve yetkisi yoktur. Ashabın hele Hz. Hafsa gibi bir büyük şahsiyetin bunu bilmemesi düşünülemez. Ayetteki "cehenneme gelmek"ten murad Sırat'a gelmek denmiştir. Zira üstünden geçmek üzere herkes Sırat köprüsüne gelecektir. O ise cehennemin üzerindedir. [83]

DÖRDÜNCÜ BAB

İSLÂM ÜMMETİNİN FAZİLETİ

ـ4506 ـ1ـ عن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَي كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأجَرَ قَوْماً يَعْمَلُونَ لَهُ عَمً الى اللَّيْلِ عَلى أجْرٍ مَعْلُومٍ. فَعَمِلُواً لَهُ الى نِصْفِ النَّهَارِ. فقَالُوا: َ حَاجَةَ لَنَا الى أجْرِكَ الَّذِى شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا بِاطِلٌ. فقَالَ لَهُمْ: َ تَفْعَلُوا، أكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ وَخَذُوا أجْرَكُمْ كَامً. فَأَبُوْا وَتَركُوا وَاسْتَأجَرَ آخَرِينَ بَعْدَهُمْ، فقَالَ: أكْمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمَكُمْ هذَا وَلكُمُ الَّذِى شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ ا ْجْرِ. فَعَمِلُوا حَتّى إذَا كَانَ حِينَ صَةِ الْعَصْرِ، قَالُوا: لَكَ مَا عَمِلْنَا بِاطِلٌ، وَلَكَ ا ْجْرُ الَّذِى جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ فقَالَ لَهُمْ: أكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، فإنَّمَا بَقِىَ مِنَ النَّهَارِ شَئْءٌ يَسِيرٌ، فأبُوا فَاسْتَأجَرَ قَوْماً يَعْمَلُونَ بَقِيَّةَ يَوْمِهمْ فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتّى غَابَتِ الشَّمْسُ فَاسْتَكْمَلُوا أجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا. فذلِكَ مثَلُهُمْ وَمَثَلُ مَا قَبِلُواَ مِنَ هذا النُّورِ[. أخرجه البخاري .

1. (4506)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslüman, yahudi ve hıristiyanların meseli şuna benzer: Bir adam var, bir grup kimseyi ücretli olarak tutmuş; kendisi için belli bir ücret mukabilinde, geceye kadar çalıştırıyor. Bunlar gündüzün yarısına kadar çalışıp:
"Bize şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok. (Biz gideceğiz) Şu ana kadar yaptığmız iş için de para istemiyoruz" derler. Adam onlara:
"Böyle yapmayın, işin geri kalan kısmını da tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın!" diye rica eder. Ancak onlar buna yanaşmazlar ve terkedip giderler.
Adam onlardan sonra işi için başkalarını ücretle tutar. Onlara:
"Şu gününüzü tamamlayın, öncekilere vaadettiğim ücreti size tam olarak vereyim!" der. Bunlar ikindi vaktine kadar çalışırlar. O zaman:
"İşin senin olsun, yaptığımız çalışmanın ücretini de istemiyoruz. (Çalışmayı terkediyoruz)!" derler. Adam onlara da:
"İşinizin geri kısmını tamamlayın, şurada az bir zamanınız kaldı" diye rica eder, ancak onlar dinlemeyip giderler. Adam geri kalan zamanda çalışmaları için yeni işçiler tutar. Bunlar da geri kalan zamanda güneş batıncaya kadar çalışırlar ve önceki iki grubun ücretini de alırlar. İşte bu, onların ve bu nurdan kabul ettikleri miktarın meselidir." [Buharî, İcâre 11, Mevâkitu's-Salât 17.][84]

ـ4507 ـ2ـ وعن ابْنِ عُمَرْ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ أُمَمِ كَمَا بَيْنَ صَةِ الْعَصْرِ الى غُرُوبِ الشَّمْسِ. أُوتِىَ أهْلُ التَّوْرَاةِ التَّوْرَاةَ فَعَمِلُوا بِهَا حَتّى اِنْتَصَفَ النَّهَارُ. فَعَجِزُوا فَأُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً، ثُمَّ أُوتِىَ أهْلُ ا“نْجِيلِ ا“نْجِيلَ فَعَمِلُوا الى صَةِ الْعصْرِ فَجَزُوا فَأعْطُوا قِيراطاً قِيراطاً، ثُمَّ أُتِينَا الْقُرآنَ فَعَمِلْنَا الى غُرُوبِ الشَّمْسِ فَأعْطَيْنَا قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطِينِ. فقَالَ أهْلُ الْكِتَابَيْنِ: أىْ رَبِّ، أعْطَيْتَ هؤُءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، وَأعْطَيْتَنَا قِيرَاطاً قِيراطاً، وَنَحْنُ كُنَّا أكْثَرَ عَمً مِنْهُمْ؟ قَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ أجْرِكُمْ شَيْئاً؟ قَالُوا: َ قَالَ: فَهُوَ فَضْلِى أُوتِيهِ مَنْ أشَاءُ[. أخرجه البخاري والترمذي.

2. (4507)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden önce geçen ümmetlere nazaran sizin bekânız, ikindi vakti ile güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi, onlar gün ortasına kadar onunla amel ettiler. Daha fazla devam etmekten aciz kaldılar. Onlara kîrat kîrat ücretleri verildi. Sonra Ehl-i incil'e incil verildi. Onlar da ikindi namazına kadar çalıştılar. O zaman onlar da âciz kaldılar, kîrat kîrat onlara da ücretleri verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Biz güneşin batmasına kadar çalışacağız. Bize ücretimiz ikişer kîrat, ikişer kîrat verildi. İki kitap mensupları:
"Ey Rabbimiz, sen bunlara ikişer kîrat, ikişer kîrat olarak verdin. Halbuki bize birer kîrat, birer kîrat vermiştin. Halbuki biz, amel yönüyle onlardan ileriyiz!" dediler. Allah Teâla Hazretleri:
"Ben ücretlerinizde bir haksızlık yaptım mı?" buyurdu. Onlar "Hayır!" dediler.
"Öyleyse, bu benim lütfumdur, onu ben dilediğime veririm" buyurdu." [Buhârî, İcâre 8, 9, Mevâkitu's-Salât 17, Enbiya 50, Fezâilu'l-Kur'ân 17, Tevhîd 31, 47; Tirmizî, Emsâl 7, (2875).][85]

ـ4508 ـ3ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مُرَّ عَلى رَسُولِ اللّهِ #: بِجَنَازَةٍ فَأثْنَوْا عَلَيْهَا خَيْراً. فقَالَ: وَجَبَتْ. ثُمَّ مُرَّ بِأُخْرَى، فَأثْنَوْا عَلَيْهَا شَرّاً. فقَالَ: وَجَبَتْ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: مَا وَجَبَتْ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: هذَا أثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْراً فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وهذَا أثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرّاً فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ. أنْتُمْ شُهَدَاءُ اللّهِ في اَرْضِ[. أخرجه الخمسة إلاَّ أبَا داود .

3. (4508)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanından bir cenaze geçti. Oradakiler, cenaze hakkında hayırlı senada bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Vacib oldu! [Vâcib oldu! Vacib oldu!]" buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Bunu kötü sözlerle yâdettiler. Resûlullah yine: "Vâcib oldu!" buyurdular. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü! Vâcib olan nedir?" diye sordu.

"Öncekini hayırla yâdettiniz ona cennet vacib oldu. İkincisini kötülükle yadettiniz ona da cehennem vâcib oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şâhidlerisiniz!" buyurdu. [Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdet 6; Müslim, Cenâiz 60, (949); Tirmizî, Cenâiz 63, (1058); Nesâî, Cenâiz 50, (4, 49, 50); Ebû Dâvud, Cenâiz 80, (3233).][86]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Hayatta olanların aksine ölmüş olanların senâ edilmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Hadisin bazı vecihlerinde, yapılan sena da gelmiştir: "Ne iyi adamdı"; "İffetliydi, müslüman kişiydi"; "Annem, babam sana fedâ olsun" gibi. Şu halde hadis, bu çeşit sözlerin söylenmesini tecviz etmektedir.
2- Hadiste geçen vâcib oldu sözü, kesinlik ifade eder; değilse Allah hakkında hiçbir şey vacib değildir. Gerçek şu ki sevaplar O'nun fazlı, ikablar da adaletidir. Rab Teâla yaptığından kimseye hesap verecek değildir, kimse de O'na niçin yaptın? diye sual soracak değildir.
3- "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" sözüne muhatap olanlar Sahabiler ve imanda onlarla aynı evsafı paylaşan kimselerdir. Hadis insanların verdiği hükme, bir kıymet atfediyorsa da âlimler bu insanların mü'min olması kaydını getirmiştir. Şârih Dâvudî der ki: "Bu meselede muteber olan, ehl-i fazl ve sıdk'ın şehadetidir, fâsıkların değil. Çünkü onlar kendileri gibi olanlara senada bulunurlar. Keza, ölenle arasında düşmanlık olan kimsenin sözlerine de itibar edilmez, çünkü düşmanın şehadeti makbul değildir." Nevevî bazılarının "cenaze arkasından yapılan övgünün müessir olması için söylenenin ölünün haline mutabık olmalıdır, o takdirde cennete girer, değilse giremez" dediğini nakleder. Ancak kendisi hükmün âmm olmasının daha muvafık olduğunu söyler.
Bazı alimler ise, buradaki hitabın sadece Sahabe'ye has olduğunu söylemiştir. "Çünkü, derler, onlar daha sonra gelenlerin aksine, hep hikmetle konuşurlardı." Ancak çoğunluk, burada kadın ve erkek bütün müttakilerin kastedildiğini kabul etmiştir. Nitekim bir başka Buhârî rivayetinde Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şâhidleridir" denmiştir. Keza Ahmed, Hâkim ve İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde: "Bir müslüman

ölünce, yakın komşularından dört tanesi, ondan hayırdan başka bir şey görmediklerini söyleyerek lehinde şehadette bulunurlarsa Allah Teâla'nın da: "Sözlerinizi kabul ettim, sizin bilmediğiniz günahlarını da ben affettim" diyeceği belirtilmiştir.

4- Nevevî, aleyhinde kötü vasıfları zikredilen cenazenin münafık olduğunu belirtir. Bunu te'yid eden bu husus, Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetidir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) medh u sena edilenin cenazesine namaz kıldırmış, öbürüne kıldırmamıştır.

5- Hadis, bu ümmetin faziletini ifade etmekte ve zâhire göre amel etmek gerektiğini vurgulamaktadır.

6- Hadis, ihtiyaç halinde, kişinin lehine ve aleyhine olan her iki halinden de bahsedilebileceğini, bunun gıybet olmayacağını ifade eder.[87]

ـ4509 ـ4ـ وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أضَلَّ اللّهُ تَعالى عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا، فَكانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ، وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ ا‘حَدِ فَجَاءَ اللّهُ تَعالى بِنَا فَهَدَانَا لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وا‘حَدَ، وَكذلِكَ هُمْ تَبَعٌ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. نَحْنُ اŒخِرُونَ مِنْ أهْلِ الدُّنْيَا، ا‘وَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْمَقْضِيُّ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَبلَ الْخَئِقِ[. أخرجه مسلم والنسائي .

4. (4509)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâlâ hazretleri, bizden öncekileri cum'ayı bulma işinde şaşırttı. Bu sebeple cumartesi yahudilerin, pazar günü de hıristiyanların oldu. Allah Teâlâ hazretleri bizi yarattı ve bizlere cuma gününü bulma hususunda hidayet nasib etti: Cumayı da, cumartesiyi de, pazarıda (ibadet günleri) kıldı. Onlar Kıyamet günü de bize tabidirler. Biz, dünya ehli arasında sonuncuyuz, fakat Kıyamet günü birinciler olacağız ve bütün mahlukattan önce hesapları görülüp bitirilecekler olacağız." [Müslim, Cum'a 22, (856).][88]

AÇIKLAMA:

Ulemâ hadisi farklı şekillerde yorumlamıştır. İbnu Battâl ve Kadı İyaz gibi bir kısmı, hadisten maksadın, cuma belirlendiği halde, bizden öncekilerin o günü benimsemeyip başka bir günü seçtikleri manasına gelmez derler. Onlara göre, "Böyle bir tayinden sonra bir başka günün seçilmesi isyan olur. Ama, Allah, onları bu günü bulmada muhayyer bırakmıştır da onlar cum'aya isabet edemeyip, yahudiler cumartesine, hıristiyanlar da pazara isabet ettiler. Allah cum'ayı bulma hususunda bize yardımcı oldu, biz isabetle cum'ayı bulduk ve o günü ibadet günü yaptık..." Nitekim Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir rivayet isabetli içtihadı gösterir. İbnu Sîrîn anlatıyor: "Medineliler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha Medine'ye gelmeden ve Cum'a ayeti de inmeden önce, bir yerde toplandılar. Ensâr: "Yahudilerin haftada bir kere toplandıkları hususi bir günleri (cumartesi) var, hıristiyanların da öyle, (pazarları var); o halde biz de toplanıp Allah'ı zikredeceğimiz, ona şükürde bulunacağımız bir gün tayinedelim!" derler ve sonunda Arûbe gününü toplanma günü tayin ederler ve o gün Es'ad İbnu Zürâre'nin yanında toplanırlar. O gün ilk defa, onlara namazı Es'ad kıldırır (ve o güne cum'a derler). Sonra Cum'a suresi inerek, o günde eda edilen namazı farz kılar"[89] [90].

ـ4510 ـ5ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا آدَمُ. فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ في يَدَيْكَ. فَيُنَادَى بِصَوْتٍ: إنَّ اللّهَ يَأمُرُكَ أنْ تُخْرِجَ بَعَثاً الى النَّارِ. قَال: يَا رَبِّ، وَمَا بَعْثَ النَّارِ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ ألْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ. فَحِينَئِذٍ تَضَعُ الْحَامِلُ حَمْلَهَا، وَيَشِيبُ الْوَلِيدُ، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَاهُمْ بِسُكَارى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللّهِ شَدِيدٌ. فَشَقَّ ذلِكَ عَلى النَّاسِ حَتّى تَغَيَّرَتْ وُجُوهُهُمْ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ. وَأيُّنَا ذلِكَ؟ فقَالَ # مِنْ يَأجُوجَ وَمَأجُوجَ تِسْعُمَائَةٍ وَتِسْعَةَ وَتِسْعُونَ وَمِنْكُمْ وَاحِدٌ. ثُمَّ أنْتُمْ في النَّاسِ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ في الثَّوْرِ ا‘بْيَضِ، أوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ في الثَّوْرِ ا‘سْوَدِ[. أخرجه الشيخان .

5. (4510)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyamet günü Azîz ve Celîl olan Allah: "Ey Adem!"diye seslenir. Adem:
"Ey Rabbim buyur, emrindeyim, bütün hayırlar senin elindedir!" der. Şöyle bir nidada bulunulur:
"Allah sana, cehennem hey'etini çıkarmanı emrediyor!" Adem sorar:
"Ey Rabbim, cehennem hey'eti ne kadardır?"
"Her binden dokuzyüzdoksandokuzu!"
İşte "hamilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı, insanların sarhoş olmadıkları halde, azabın şiddetinden sarhoşa döneceklerini göreceğin zaman bu zamandır."[91] Bu haber Ashab'a çok ağır geldi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti.
"Ey Allah'ın Resûlü! dediler, bu binde bir içine hangimiz gireceğiz?"
"Ye'cuc ve Me'cuc'dan binde dokuzyüzdoksandokuz, sizden ise bir olacak. Şunu da bilin: Siz insanlar arasında, beyaz bir öküzde siyah bir kıl veya siyah bir öküzde beyaz bir kıl durumundasınız." [Buhârî, Tefsîr, Hac 1, Enbiya 7, Rikak 46, Tevhid 32; Müslim, İman 379, (222).][92]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste cennete girecek mü'minlerin binde bir olacağını, cehennemliklerin de binde dokuzyüzdoksandokuz olacağını görmekteyiz. Cennete gideceklerin bu azlığı Ashâb'ı fevkalâde korkutmuş ve renklerinin uçmasına sebep olmuştur. Ancak Kirmanî, rivayette geçen rakama itibar edilmemesi gerektiğini, verilen sayının ziyadeye mâni olmadığını belirtir ve "Burada zikredilen iki sayıdan birincisi, yani "bir" ile azlık, ikincsi yani "dokuzyüzdoksandokuz" ile çokluk kasdedilmiştir" der. İbnu Hacer de, "Bütün Âdem evlatları nazarı itibara alındıkta mü'minlerin sayısı o kadar az olabilir" der. İkinci bir te'ville: "Cehennem hey'eti"nden muradın kâfirler ve ateşe girecek âsiler olabileceğini, bunların da binde dokuzyüzdoksandokuza ulaşabileceğini" belirtir.
2- Hadiste bir ifade müşkil bulunmuştur. Kıyamette çocukların ihtiyarlayacağı, hamile kadınların çocuk düşüreceği meselesi. Kıyamet

günü kadınların hamile olmayacakları, çocukların ihtiyarlamayacağı gözönüne alınırsa ifadenin nasıl bir müşkil ortaya çıkardığı anlaşılır. Hatta bu müşkil sebebiyle bazı müfessirler, bu hadisenin Kıyametten önce olacağını söylemiştir. Fakat Kirmanî bu mütalaaya şu cevabı verir: "Hadisin ifadesi bir korkutma ve temsilden ibarettir." Kirmânî'den önce Nevevî de şunu söylemiştir: "Hadiste ulemâ için iki vecih var:

Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hâmile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Netekim Araplar: “Bize öyle bir musibet vurdu ki, coğu ihtiyarlandıracak derecedeydi.”

İkinciye göre: Hadîs, lafzın zahirine göre de anlaşılabilir. Şöyle ki herkes, Kıyamette, nasıl öldü ise öyle diriltilecektir. Bu durumda hamilelik üzere ölenler hamile olarak diriltilecek demektir, çocukken ölenler de çocuk olarak, süt emdirenler süt emdirici olarak diriltilecek demektir. Kıyametin zelzelesi vâki olup, hadiste belirtilen sözün Hz. Adem'e söylendiğini insanlar işitince, onlara hamilenin düşük yapmasına, çocuğun ihtiyarlamasına sebep olan korku çökecek. Bu hâl birinci nefhadan sonra ikinci nefhadan önce olacaktır."[93]

ـ4511 ـ6ـ وعن أبى أُمَامَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَعَدَنِى رَبِّى أنْ يُدْخِلَ مِنْ أُمَّتِى الْجَنَّةَ سَبْعِينَ ألْفاً حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَ عِقَابَ، وَمَعَ كُلِّ ألْفِ سَبْعُونَ ألفاً وَثَثَ حَثَيَاتٍ مِنْ حَثَيَاتِ رَبِّى[. أخرجه الترمذي.و»الحثيةُ« الغرفة بالكف .

6. (4511)- Ebû Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Rabim bana, ümmetimden yetmişbin kişiyi hesab ve ceza olmaksızın cennete koymayı vaadetti. Her bin ile birlikte yetmişbin ve Rabbimin avucuyla üç avuç daha." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 13, (2439); İbnu Mâce, Zühd 34, (4286).][94]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî burada verilen sayının hakikat olabileceği gibi, kesretten kinaye de olabileceğini söyler. Zerkeşî'ye göre, "üç avuç" ibaresi yetmişe atıf olursa, bir defa olmak üzere üç avuç miktarını ifade etmektedir. Her bin ile birlikte yetmiş bin'e atıf olursa, yetmiş kere üç avuç manasına gelmektedir.[95]

ـ4512 ـ7ـ وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَابُ أُمَّتِى الَّذِي يَدْخُلُونَ مِنْهُ الْجَنَّةَ عَرْضُهُ يَسِيرُ الرَّاكِبُ الْمُجِدُّ الْمُسْرِعُ الْمُجَوِّدُ ثَثاً، ثُمَّ إنَّهُمْ يَتَضَاغَطُونَ عَلَيْهِ حَتّى تَكَادَ مَنَاكِبَهُمْ تُزُولُ، وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ في سَائِرِ ا،بْوَابِ[. أخرجه الترمذي سوى قوله: وهم شُركاءُ النّاس... إلخ، فهُوَ مِنْ زيادة رزين .

7. (4512)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin cennete gireceği kapının genişliği, iyi bir atlının üç gün (veya yıl) yürüme mesafesidir. Onlar (cennet ehli) kapıdan girerken sıkışırlar da omuzları ezilecek hale gelir. Mü'minler diğer kapılarda insanlarla ortakdırlar." [Tirmizî, Cennet 14, (2551).][96]

AÇIKLAMA:

Alimler, burada geçen "üç" sayısını da mübalağaya hamletmenin daha muvafık olacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla "gün" yerine "yıl"la kayıtlamak da caizdir. Çünkü bir başka rivayette, "Cennetin kapı kanatlarının genişliği kırk yıl yürüme mesafesi" olarak ifade edilmiştir.[97]

ـ4513 ـ8ـ ولِلترمذي في أُخْرى عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ، ثَمَانُونَ مِنْ هذِهِ أُمَّةِ، وَأرْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ اُمَمِ[.»التضاغط« ازدحام .

8. (4513)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetine Büreyde (radıyallahu anh) (Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü) nakleder: "Cennet ehli yüz yirmi saftır. Bunlardan seksen safı bu ümmetten, kırk safı da diğer ümmetlerdendir." [Tirmizî, Cennet 13, (2549).][98]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Muhammed ümmetinin çokluğunu ifade etmektedir ki, verilen rakamlara göre cennet ehlinin üçte ikisine tekabül etmektedir. Tîbî der ki: "Bu hadisle Resûlullah'tan varid olan: "Ruhumu kabza-i tasarrufunda tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun, cennet ehlinin dörtte biri olmanızı ümid ederim" demişti. (Biz az bularak) tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ehl-i Cennetin üçte biri olmanızı ümid ederim" dedi. Biz yine tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" dedi" hadisi arasındaki ihtilaf nasıl giderilir? dersen şunu söyleriz: "Resûlullah'a ikramen sayı yönüyle kırk safa eşit olan seksen saf olması ve dörtte bir ve üçte bire galebe çalması gibi yarıya da galebe çalması muhtemeldir." Şeyh Abdullah merhum Lemeât'da demiştir ki: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" hadisine münafi değildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümit şeklinde ifade ettiği temennisini Cenab-ı Hakk'ın kabul edip, ümmetin sayısını artırıp neticeyi Resûlullah'a müjdelemiş olması muhtemeldir." Tîbî'nin "Kırk safa eşit seksen saf olması muhtemeldir" sözü uzak bir te'vildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Cennet ehli yüzyirmi saftır" hadisinin zahirine göre bu safların aralarında tesâvî (eşitlik) olması gereğini ifade eder.[99]

ـ4514 ـ9ـ وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَمُوتُ رَجُلٌ مُسْلِمٌ إَّ ادْخَلَ اللّهُ مَكَانَهُ النَّارَ يَهُودِيّاً أوْ نَصْرَانِيّاً[. أخرجه مسلم .

9. (4514)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Müslüman bir kimse öldü mü, Allah ona bedel bir yahudi veya hıristiyanı cehenneme koyar." [Müslim, Tevbe 50, (2767).][100]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ilk nazarda "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez" (En'âm 164) ayetine muhalif gözükmektedir. Rivayetin uzun olan aslında Ömer İbnu Abdilaziz'in bu hadisi işitince, kendisine rivayet eden Ebû Bürde'ye, onu babasının Resûlullah'tan işittiğine dair üç sefer yemin ettirmiş olduğunun tasrih edilmesi mânidardır.
Şarihler, buradaki yüklemenin mecaz olduğunu söylemişlerdir. Yahudi ve hıristiyanların üzerlerine yüklenecek günah müslümanlarınki değil, kendilerininkidir. Bu günah da küfür ve zulümlerinden gelmektedir. Bu hususu anlamada, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhine bakalım: "Kıyamet gününde müslümanlardan birtakım kimseler dağlar kadar günahlarla gelecekler. Fakat Allah onların bu günahlarını bağışlayacak ve -zannıma göre- yahudilerle hıristiyanların üzerine yükleyecektir."
Burada yahudi ve hıristiyan milletlerinin çeşitli entrikalarla müslümanları idlâl edip günahların her çeşidine attırdıklarını düşünmek gerek. İslâm âlemi asırlardır, onların tasallutu altındadır. Dâhildeki bir kısım fitne ve fesad komitelerinin gerilerinde onların destekleri, teşvik ve tahrikleri, teşkilatları ve sermayeleri vardır. Onların doğrudan veya dolaylı olarak bizzat kendilerinin veya satın aldıkları uşakları olan uzantılarının içki, kumar, müstehcen neşriyat ant-i İslam propagandalarla hazırladıkları bozuk ve mütefessih zeminde iman ve İslamına rağmen nice müslümanlar had ve hesaba gelmeyen günahlara, masiyetlere, gayr-i İslamî yaşayışa itiliyorlar. اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrınca, مَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً fehvasınca, bu mü'minlerin günahları bir mislince onlara gitmektedir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min olarak kabre girenlere, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretini pek çok hadisleriyle müjdeler. Âyet-i kerîmelerde de Allah'ın mü'minlere karşı rahim olduğu belirtilir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten, yahudi ve hıristiyanların hile ve iğfalatıyla günaha itilen müslümanların çoklukla

affedileceği, günahlarının bir misli, sebep olanların sırtında kalacağı ifade edilmiş olmaktadır. Hadisi böyle anlamadığımız takdirde, haklı olarak وَتَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ayetiyle müteârız bularak hakikatını görmekte zorluk çekebiliriz.[101]

ـ4515 ـ10ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلَّ أُمَّتِى يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِّ مَنْ أبَى. فقَالُوا: مَنْ يَأبَى؟ قَالَ: مَنْ أطَاعَنِى دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ أبَى[. أخرجه البخاري .

10. (4515)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"İmtina edenler hariç, bütün ümmetim cennete girecektir!" buyurmuşlardı.

"İmtina edenler de kim?" dediler.

"Kim bana itaat ederse cennete girer, kim asi olur (itaat etmezse) o imtina etmiş demektir!" buyurdular." [Buharî, İ'tisam 2.][102]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cennete girecekleri, "bütün ümmet" dedikten sonra, "imtina edenler hariç" diye kayıt koyuyor. Ancak, ister istemez cennete girmeyi kim istemez, kim bundan imtina eder, kaçınır? sorusu akla gelir. Bu sebeple ashab sormuştur:

"Kim bu imtina edenler?"

Resûlullah'ın verdiği cevaptan, cennete girmekten imtinanın mecaz olduğunu, asıl maksadın, sünnete uymaktan imtina olduğunu anlamaktayız. Nitekim Resûlullah "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, bana isyan eden de Allah'a isyan etmiş olur" buyurarak, sünnetine isyan etmenin nereye varacağını, ne manaya geleceğini daha açık bir üslubla beyan etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hakim'in bir tahricinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Develer gibi kaçıp imtina edenler dışında, herkes mutlaka cennete girecektir" buyurarak, sünnete uymamakta ısrar edenlerin cennete giremeyeceklerini vurgulamıştır.

Bu hadiste kâfirler mevzubahis değildir, zira kafir asla cennete girmeyecektir. Müslüman mevzubahis ise, murad, ilk girenlerle girmeyecek demektir, günahların cezasını çekerek temizlendikten sonra girecektir. Allah dilediği mü'mini günahına rağmen bağışlar ve ilk girenlerle cennetine koyar.[103]

ـ4516 ـ11ـ وَعَنْ أبى مَالِكٍ ا‘شْعَرِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: قَدْ أجَارَكُمُ اللّهُ مِنْ ثَثِ خَلٍ: أنْ َ يَدْعُوَ عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتُهْلِكُوا جَمِيعاً، وَأنْ َ يُظْهِرَ اللّهُ تَعالى أهْلَ الْبَاطِلِ عَلى أهْلِ الْحَقِّ، وأنْ َ تَجْتَمِعُوا عَلى ضَلَةٍ[. أخرجه أبو داود .

11. (4516)- Ebû Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah sizi üç hasletten himaye etti: "Hepinizi helak edecek olan peygamberinizin bedduasından, batıl ehlinin hak ehline (nurunu söndürecek kesin) bir galebesinden, dalalet üzerine birleşmenizden." [Ebû Davud, Fiten 1, (4253).][104]

ـ4517 ـ12ـ وعن أبِى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمَّتِى أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ في اŒخِرَةِ؛ عَذَابُهَا في الدُّنْيَا الْفِتَنُ وَالزَّزِلُ وَالْقَتْلُ[. أخرجه أبو داود.

12. (4517)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şu ümmetim rahmete mazhar olmuş bir ümmettir. Ahirette azaba maruz kalmayacaktır. Onun azabı dünyadadır: Fitneler, zelzeleler ve katl." [Ebû Davud, Fiten, (4277).][105]

AÇIKLAMA:

1- "Şu ümmetim" diye kayıtlaması kendi devrindeki ümmetin yani sahabelerin kastedilmiş olması esastır. Ancak, hükmün bütün ümmete teşmili de muhtemeldir.

2- Ümmet-i merhum, rahmet mazhar olan ümmet demektir. Muhammed ümmetinin ümmet-i merhume oluşu birkaç noktadan tezahür eder:

***** Ziyade bir rahmet mazhardır.

***** Nimet onda tamamlanmıştır.

***** Daha önceki ümmetlere yükletilmiş olan ağır teklifler hafifletilmiştir. Tevbede nefsin katli yoktur, zekat olarak malın dörtte biri değil kırkta biri verilmektedir. Temizlik için necaset bulaşan yer kesilip atılmaz yıkanması yeterlidir.

3- Ahirette azabın olmaması, kafirlerin maruz kalacağı şekilde bir azabın olmaması ile ifade edilmiştir. Sözgelimi ebedi azab yoktur, vücudun tamamına azab yoktur, nitekim abdest uzuvlarının azab görmeyeceği hadislerde gelmiştir." Aliyyü'l-Kari, Mirkatta: "Ümmetin çoğu, günahlarından dünyada temizlenir, sıkıntılar, hastalıklar, çeşitli bela ve musibetler onların günahlarını temizler. Nitekim bu husus ayetle sabittir." "...Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür..." (Nisa 123) der.

4- Günahlarından dolayı dünyada ceza da bir rahmettir, çünkü, dünyevi ceza ahirettekine nazaran pek hafif kalır. Üstelik bu cezalar çeşitli şekilde tezahür eden musibetlerdir. Hastalıklar, maddi sıkıntılar, belalar, birbirleriyle olan kavgalar. Münavî: "Daha önceki ümmetlerin cezalandırılmasında esas adalet ve rububiyet olmuştur. Bu ümmette ise fazl ve cûd-u ilahidir" der. Aliyyu'l-Kari bu hadisin büyük günah işlememiş olanlara has olma ihtimalinden de bahseder ve hatta daha has bir cemaate işaret edilmiş olabileceğini, bu cemaatin de Ashab'tan cennetlik olmakla haklarında şehadet vaki olanlar cemaati, yahut da "Allah'a şirk koşanlar dışında, dilediklerini affeder" (Nisa 48) ayetinde belirtilen meşîet-i ilahiyeye mazhar olanlar cemaatinin kastedilmiş olabileceğini söyler. Bazı alimler, Resûlullah'ın büyük ve hatta küçük günah işleyenlerin ceza göreceğini beyan eden hadisleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisin mutlak bir üslubla kimsenin azab görmeyeceğini ifade etmesini müşkil olarak değerlendirmiştir. Bu görüş: "Ümmetten murad Resûlullah'ın emirlerini tam olarak yapıp yasaklarından tam olarak kaçan" diye tevil yapılarak cevaplandırılmıştır. Tîbî merhum da: "Bu hadisin, Muhammed ümmetinin medhini ve bu ümmetin diğer ümmetler

arasında Allah'ın inayet ve rahmetine mazhar olmadaki hususiyetini, dünyada bir diken batmasına kadar maruz kaldığı her musibetin günahlarına kefaret olduğunu, Allah'ın bunlarla ahirete intikal eden bir günahını affettiğini, bu hususiyetlerin diğer ümmetlerde bulunmadığını, ümmetin merhume olarak tavsifinin bu söylenenleri teyid ettiğini" söyler ve islam ümmetinin mazhar olduğu bu hususi fazlın "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır, onu, emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakınan, zekatlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasib edeceğim. O kimseler ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de vasıflarını yazılı buldukları ümmi peygamber olan Resûlullah'a uyarlar..." (Araf 156-157) ayetinde dile getirildiğini belirtir.

Aliyyu'l-Kari, bu nakilleri yaptıktan sonra bütün bu açıklamalara rağmen hadisteki "İşkal"in kalkmadığını söyler ve hadiste asıl söylenmek istenen şeyin bu ümmetten de bir grubun ahirette ceza çekeceğini, ancak cezadan sonra gerek şefaat ve gerekse afv-ı ilahi ile cehennemden çıkacaklarını belirtmek olduğuna dikkat çeker.

Hadis üzerinde başkaca mütalaalar da yapılmıştır, kısa kesiyoruz.[106]

ـ4518 ـ13ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أنْزَلَ اللّهُ عَليَّ أمَانَيْنِ ُمَّتِى؛ وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وأنْتَ فِيهِمْ، وَمَا كَانَ اللّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرونَ. فإذَا مَضَيْتُ تَرَكْتُ فِيهِمْ، ا“سْتِغْفَارَ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

13. (4518)- Yine Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teala Hazretleri (şu ayetle) ümmetim için bana iki eman indirdi:

1) Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara (umumi bir) azab vermeyecektir.

2) Onlar istiğfarda bulundukları müddetçe, Allah onlara azab vermeyecektir" (Enfal 33).

Ben aralarından ayrıldım mı, (Allah'ın azabını önleyecek ikinci eman olan) istiğfarı Kıyamete kadar aralarında bırakıyorum." [Tirmizî, Tefsir, Enfal (3082).][107]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ayeti açıklıyor. Bir önceki ayet nazar-ı dikkate alınınca, muhatabın Mekkeli müşrikler olduğu görülür. Çünkü sadedinde olduğumuz ayet, onların önceki ayette belirtilen bir taleplerine cevap vermektedir. Taleb şu: "Ey Allahımız, eğer bu Kur'an senin katından gelmiş olan hak bir kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acı bir azap getir" (32. ayet) Resûlullah, Mekke müşriklerine verilen cevabın, ümmeti için Kıyamete kadar muteber olduğunu, ümmeti, günahlarına tevbe ettiği müddetçe Allah'ın azab göndermeyeceğini müjdeliyor.[108]

ـ4519 ـ14ـ وعن عامر بْنِ سعد عن أبيهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # مَسْجِدَ بَنِى مُعَاوِيَةَ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعتَيْنِ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَدَعَا رَبَّهُ طَوِيً، ثُمَّ انْصَرَفَ إلَيْنَا. فقَالَ: سَألْتُ رَبِّى ثَثاً، فَأعْطَانِى اثْنَتَيْنِ وَمَنَعَنِى وَاحِدَةً. سَألْتُهُ أنْ َ يُهْلِكَ أُمَّتِى بِسَنَةٍ عَامَةٍ فَأعْطَانِيهَا. وَسَألْتُهُ أنْ َ يُهْلِكَ أُمَّتِى بِالْغَرَقِ فَأعْطَانِيهَا وَسَألْتُهُ أنْ َ يَجْعَلَ بَأسَهُمْ بَيْنَهُمْ فَمَنْعِنِيهَا[. أخرجه مسلم.»السَّنَةُ« الجدب والقحط .

14. (4519)- Amir İbnu Sa'd babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beni Muaviye Mescidine girdi. Orada iki rek'at namaz kıldı, biz de onunla berber kıldık. Sonra Rabbine uzun uzun dua etti. Sonra yanımıza döndü. Dedi ki:

"Rabbimden üç şey taleb ettim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rabbimden ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini talep ettim, bunu bana verdi. Ümemtimi suda boğulma suretiyle helak etmemesini diledim, bana bunu da verdi. Ümmetimin kendi aralardında savaşmamalarını da talep etmiştim, bu geri çevrildi." [Müslim, Fiten 20, (2890).][109]

ـ4520 ـ15ـ وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أُمَّتِى مَنْ يَشْفَعُ في الْفِئَامِ مِنَ النَّاسِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ في

الْقَبِيلَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ في الْعُصْبَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ في الْوَاحِدِ حَتّى يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي .

15. (4520)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden (alim, şehid, salih) bazıları var; bir(çok kabilelere şamil bir) cemaate şefaat eder, bazıları var bir kabileye şefaat eder; bazıları var bir bölüğe şefaat eder; bazıları da tek bir ferde şefaat eder ve cennete girmelerini sağlar." [Tirmizî, Kıyâmet 11, (2442).][110]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle, şefaatin hak olduğunu ifade buyurmaktan başka, bunun peygamerlere has bir hususiyet olmayıp, bu ümmetten herkese böyle bir imtiyaz verildiğine dikkat çekiyor.
2- Ümmete verilen şefaat yetkisi, kişinin manevi ağırlığıyla paralellik taşımaktadır.Şefaati birçok kabilenin kurtuluşunu vesile olan yüce şahıslar olduğu gibi, ancak bir kişiyi kurtarabilen şahıslar da vardır. Hadiste bu tedrice en yüceden başlamak suretiyle yer verilmektedir.
3- Cenette girecekler hususunda iki tevil yapılmıştır.
1) Şefaate mazhar olanlar cennete girinceye kadar şefaat ederler.
2) Bütün ümmet cennete girinceye kadar şefaat ederler.[111]

ـ4521 ـ16ـ وزاد رزين:]وَإنَّمَا شَفَاعَتِى في أهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِى، وَإنَّهُ لَيُؤْمَرُ بِرَجُلٍ الى النَّارِ فَيَمُرُّ بِرَجُلٍ قَدْ سَقَاهُ شَرْبَةَ مَاءٍ عَلى ظَمَإٍ فَيَعْرِفُهُ
فَيَقُولُ: أَ تَشْفَعُ لى؟ فَيَقُولُ: مَنْ أنْتَ؟ ألَسْتُ أنَا سَقَيْتُكَ الْمَاءَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا؟ فَيَعْرِفُهُ. فَيْشَفَعَ لَهُ فَيُرَدَّ مِنَ النَّارِ الى الْجَنَّةِ[. أخرجه الترمذي .

16. (4521)- Rezin şunu ilave etmiştir: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Bir adamın ateşe atılması için emir verilir.

Giderken, (dünyada) susadığı zaman su vermiş olduğu adama rastlar, onu tanır ve ona:
"Benim için şefaat etmeyecek misin?" der. Adam:
"Sen de kimsin?" diye sorunca:
"Ben sana falan gün su içirmedim mi?" der. Öbürü bunu tanır ve (Allah nezdinde) onun lehinde şefaatte bulunur. Adam da böylece geri çevrilir ve cennete gider." [Tirmizî, Kıyamet 11, (2437).][112]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin ilk cümlesi yani: "Şefatim, ümmetimden büyük günahlar işleyenler içindir" kısmı Tirmizî'de ve ayrıca Ebû Dâvud'da da [Sünnet, 23, (4739)] gelmiştir. Hadisin geri kısmı bu kaynaklarda mevcut değildir.
2- Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir" buyurmuş olması, izah gerektiren bir durum ortaya koymaktadır. Zira başka rivayetlerde gelen bazı beyanlara teâruz arzetmektedir. Münavi merhumdan bazı açıklamalar kaydediyoruz:
***** Hadiste geçen "şefaat"ten murad: Allah'ın Resûlullah'a verdiği ve vaadettiği şefaat olup, Kıyamet günü kullanmak üzere saklamaktadır.
***** "Büyük günah sahibi" ile, işlediği kebireler sebebiyle cehennem kendisine vacib ve kesin hâle gelmiş büyük günah sahipleri kastedilmektedir.
***** Hadiste büyük günah işleyenlere şefaatin vaadedimesi "Allah, mü'min kimseyi katleden hakkındaki şefaatimi kabul etmedi" şeklinde gelen hadîse münafi değildir. Çünkü burada mü'minin öldürülmesini helal addeden kastedilmiştir veya bu hadisten asıl maksad o fiilden zecr ve tenfîr etmektir. Hakîmu't-Tirmizî müttaki ve verâ sahiplerine, istikametleri doğru olanlara, kurtuluşları için hayatta iken gönderdikleri hayırlı amellerin kafi geleceğini, ahirette onlara kavuşacaklarını söyler. Ancak, onlar da derecelerinin yükselmesi suretinde şefaatten istifade edeceklerdir.[113]
3- ŞEFAAT HAKTIR:

Eskiden beri şefaat mevzuu münakaşa edilmiştir. Bazı sapık fırkalar herhangi bir şer'î delile dayanmadan, şahsî te'villerle şefaati inkar cihetine gitmişlerdir. Ehl-i Sünnet ülemâsı şefaatın hak olduğunda ittifak eder. Bu polemik mevzuu üzerine Nevevî, Kâdı İyaz'dan şu açıklamayı kaydeder: "Ehl-i Sünnet'e göre şefaat aklen câizdir. Nakli deliller açısından da vacibtir, çünkü "O gün Rahmân'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâhâ 109) âyeti ile "Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler.." (Enbiya 28) âyeti ve emsali âyetler açık bir surette şefaatten bahsetmektedir. Ayrıca Resûlullah da pek çok hadiste şefaatten bahsetmiş, haber vermiştir. Ahirette günahkâr müslümanlar hakkında şefaatin sıhhati hususunda gelen rivayetlerin toplamı tevatür derecesine ulaşır. Selef-i Salih ve ondan sonra gelen ehl-i sünnet ülemâsı bu hususta icma etmiştir. Ancak Mutezile'den bazıları ile Hâricîler şefaati inkar etmiştir. Onlar günahkârların cehennemde ebedî kalacakları görüşündedirler. Bu hükme giderken "Onlara şefaat edicilerin şefaati fayda vermez" (Müdderissir 48) "Artık zalimler için ne bir candan dost vardır, ne de sözü dinlenir bir şefaatçi" (Mü'min 18) gibi âyetlerle ihticac etmişlerdir. Halbuki bu âyetler kâfirler hakkındadır. Onların, şefaat hadislerini derecelerin ziyadeleşmesi ile te'vil etmeleri bâtıldır. Hadislerin elfazı, onların görüşlerinin bâtıl olduğu ve kendilerine ateş vacib olanların şefaatte ateşten çıkarılacağı hususunda pek sarihtir."

Kâdı İyaz bu açıklamadan sonra şefaatin beş kısım olduğunu belirtir:

1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has olan şefaat: Bu, Kıyamet günü Mevkif denen hesap bekleme yerinin korkusuna karşı rahatlama ve hesabın te'ciline müessir olan şefaat.

2) Birkısım mü'minlerin hesap görmeden cennete girmelerinde müessir olan şefaat. Bu da Resûlullah'a verilen bir şefaat yetkisidir.

3) Ateşe girmeleri vacib olanlara karşı şefaat. Bu şefaatı Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) ve bir de Cenab-ı Hakk'ın dilediği kimseler yapacaktır.

4) Günahkârlardan cehenneme girenler hakkındaki şefaat. Bunların, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meleklerin, mü'min kardeşlerinin şefaatiyleateşten çıkacaklarına dair hadisler gelmiştir. Sonra Allah,

Lâilahe illallah diyen herkesi cehennemden çıkaracaktır, bu hususta da hadis gelmiş, "Cehennemde sadece kâfirler kalır" diye haber vermiştir.
5) Cennete gidenlerin cennetteki dereclerinin yükselmesi için şefaat.
4- Şefaatle ilgili birkaç hadis:
"Ebû'd-Derdâ'ya rağmen, ümmetimden günâhkarlara şefaatim olacaktır. Onlar zâni de olsa, hırsız da olsa."
"Ümmetimden Ehl-i Beytimi sevenlere şefaatim vardır."
"Ashabıma kötü söz sarfedenler dışında, herkese şefaatim mübahtır."
"Kıyâmet günü şefaatim haktır. Kim şefaatime inanmazsa ona layık olmaz."[114]

ـ4522 ـ17ـ وَعَنْ أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمَّتِى مِثْلُ الْمَطَرِ َ يُدْرَى آخِرُهُ خَيْرٌ أمْ أوَّلُهُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

17. (4522)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetim yağmur gibidir, evveli mi, ahiri mi daha hayırlıdır bilinemez." [Tirmizî, Emsâl 6, (2873).][115]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmeti yağmura benzeterek, ilk asır müslamanları mı, yoksa Kıyamete yakın gelecek olanlar mı daha hayırlı bilinemez buyurmaktadır. Yani arkadan gelenlerin de hayırlı olacağını belirtmektedir. Türbüştî der ki: "Bu hadis, ilk asırda gelenlerin, sonradan gelenlere efdaliyeti hususunda tereddüde hamledilmemelidir. Zira, ilk asrın sonradan gelenlere efdal olduğu hususu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde beyan edilmiştir. Sonra takib eden iki nesil daha tafdil edilmiştir. Dördüncü nesilde râvi şüpheye düşmüştür. Övülen evvelkilerden murad da İslâm'ın yayılması ve hakikatın küfre karşı korunmasında hizmeti geçenlerdir."
Bu hususta el-Kâdi de şu izahı yapar: "Hayırlı oluşta, ümmetin hangi neslinin öne geçtiği hususunun bilinmediği söylemedeki asıl maksad,

nesiller arasında farklılığın olmadığını söylemektir, tıpkı şu âyette olduğu gibi:
"...Sen de ki: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na bildiriyorsunuz?" Allah onların ortak koştuğu şeylerden münezzeh ve yücedir" (Yunus 18). Yani ârz ve semavatta olmayan bir şeyi mi Allah'a bildiriyorsunuz? demektir. Sanki: "Eğer olsaydı bilirdi, çünkü olan bir şey ondan gizli kalmaz" demektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinden her tabaka, hayırlı olmayı gerektiren ayrı bir hususiyete sahip oduğu için bu hususî fazilette hangisinin önde olduğunu bilemediğini söylüyor. Tıpkı yağmurda olduğu gibi: Her yağmur nöbeti, bitkilerin neşv-ü nemâsında faydalıdır. Bunu inkar edip faydasızlığını söylemek mümkün değildir. Bunun gibi ümmetin evvelkileri, gördükleri mucizelerle iman ettiler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetini imanla icabetle kabul ettiler. Sondakiler ise kendilerine gelen mütevâtir âyetlerle gaybî olarak (görmeden) iman ettiler ve kendiliklerinden iyilikle ittiba ettiler. Keza öncekiler şeriatı tesis ve genişletmek için çalıştılar, sonrakiler ise, imkânlarını, şeriatın telhis ve tecrîdi yolunda harcadılar, ömürlerini takrîr ve te'kidi için tükettiler. Hepsinin (evvelkiler ve âhirkiler) günahları mağfurdur, gayretleri meşkûrdur, ecirleri boldur." (el-Kâdî'nin açıklaması bitti.)
Tîbî der ki: "Ümmetin yağmurla temsili, hidayet ve ilimle olur. Tıpkı yağmurun hidayet ve ilimle temsil edilmesi gibidir. Böylece, yağmura teşbih edilen bu ümmet, bazısı mükemmel, kâmil alimlerle kendi dışındakilere karşı hususiyet arzeder. Bu açıklama, hadiste geçen "hayır'dan muradın "faydalı"lık olduğunu gösterir. Bundan fazilette eşitlik olduğu mânası çıkmaz. (Yani her nesil faydalı olmuştur, bu yönden hangisi daha faydalı oldu denemiyebilir.) Eğer "hayırlılık" meselesinin kastedildiğine hükmedilecek olsa, asıl muradın şu olduğu söylenir: Bu ümmetin tamamı, -geçenleriyle, gelecekleriyle, evvelkileriyle, sondakileriyle- hayırlıdır, her nesli birbiriyle kaynaşıp bir bütün ortaya koymuştur, tıpkı başı neresi olduğu bilinemeyen dökme bir halka halini, örülmüş bir bina vaziyetini almıştır. Bu sözün üslubuna uygun olarak Enmâriye der ki: "Onlar mükemmel olan", ucu

bilinemeyen dökme bir halka gibidirler. Şairin şu sözü de bu mânaya telmihte bulunur:
"Kabilelerden hayırlı olanı bir tanedir,
Benî Hanîfe'den herkes hayırlıdır."
Hülasa: Ümmet hayırlılıkta birbiriyle yekvücut haldedir. Öyle ki, hangisinin daha hayırlı olduğu mübhemdir, aralarında bir tefrik mümkün değildir. Nefsülemirde biri diğerinden şayet efdal ise, bu, çok kapalı bir üslubla beyan edilmiştir ve hangisinin efdal olduğunu bilmek zordur." [116]

ـ4523 ـ18ـ وعن الْمُغِيرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَزَالُ نَاسٌ مِنْ أمَّتِى ظَاهِرِينَ حَتّى يَأتِيَهُمْ أمْرُ اللّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ[. أخرجه الشيخان.قالَ البخاري: وهُمْ أهْلَ الْعِلْمِ .

18. (4523)- Hz. Muğire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir grup, (hak üzerine) gâlip olmaktan hiç geri kalmaz. Allah'ın emri (Kıyamet) gelince de onlar galibtir." [Buhârî, İ'tisâm 10, Menâkıb 27, Tevhid 29; Müslim, İmâret 171, (1921).]
Buhârî: "Bu grup, âlimlerdir" demiştir.[117]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslaman ümmetin, Kıyamete kadar düşmanın kesin bir zaferiyle mağlup düşmeyeceği müjdesini vermektedir. Kısmen mağlub duruma düşse bile, en azından diğer bir kısmın, bir zümrenin (bir bölgenin) daima İslâm üzere, galib olarak varlığını Kıyamete kadar devam ettireceğini müjdelemektedir. Bu paralelde gelen hadisler bazı farklı ziyadeler ihtiva eder:
"...Onlara yardım kesenler onlara zarar veremezler, onlar bu halde iken Allah'ın emri (kıyamet) gelir."
"...Onlar hak için, galibâne kıyamete kadar savaşırlar."

"Bu din ilelebet ayakta kalacaktır. Bir grup müslüman, onun için Kıyamet kopuncaya kadar savaşmaya devam edecektir."
"Ümmetimden bir grup Allah'ın emri üzerine savaşmaya devam eder. Bunlar düşmanlarına galiptirler. Muhalifleri onlara zarar veremez, bu hal Kıyamete kadar devam eder."Bu hadisler
"Kıyamet insanların şerîrleri üzerine kopacaktır." hadisi ile zıdlık arzederse de alimler: "Allah'ın emrinin gelmesi'nden muradın: Mü'minlerden bâki kalanların ruhlarının Şam cihetinden esecek bir rüzgârla kabzedilmesi, geriye sadece kâfirlerin kalması, onların tepesine de Kıyametin kopması" diye te'vil yaparlar. Bu hadise ise, güneşin batıdan doğmasından, Dabbetu'l-arz ve diğer büyük âlemetlerin zuhurundan sonra vukua gelecektir.[118] Hemen kaydedelim ki Kıyametle ilgili büyük alametler, bir rivayete göre altı, diğer bir rivayete göre sekiz ay içerisinde olup bitecektir.[119]

ـ4524 ـ19ـ وَعَنْ سعد بن أبى وقّاصٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَزَالُ أهْلُ الْغَرْبِ ظَاَهِرينَ عَلى الْحَقِّ حَتّى تَقُومَ السَّاعَةُ[. أخرجه مسلم .

19. (4524)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ehl-i garb hak üzere galib olmaya, kıyamet kopuncaya kadar devam ederler." [Müslim, İmâret 177, (1925).][120]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Ehl-i garb'ın kimler olduğu hususunda âlimler farklı tahminler ileri sürmüşlerdi:
***** Ali İbnu'l-Medinî'ye göre bunlar Araplardır. Garb'tan maksad iri kova'dır. Araplar çoğunlukla bunu kullandıkları için onlar, hadiste ehl-i garb olarak tesmiye edilmiştir.
***** Hz. Mu'az: "Şam'da yaşayanlar" der.

* el-Kâdî: Ehl-i Garbtan murad'ın şiddet ve sertlik ehli olduğunu söyleyenler oldu" der.
* Bazıları: "Bu tabirle, arzın batısı kastedilmiştir" demiştir.
* Bazıları: "Şam'da ve hatta Beytu'l-Makdis'te yaşayanlar" demiştir.
* "Onlar Şam ve gerisinde yaşayanlardır" diyen de olmuştur.[121]

ـ4525 ـ20ـ وعن معاوية بن قُرة عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا فَسَدَ أهْلُ الشَّامِ فَ خَيْرَ فِيكُمْ. وَ يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى مَنْصُورِينَ َ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلُهَمْ حَتّى تَقُومَ السَّاعَةُ[. قالَ علي بن المدني رحمه اللّه: هم أصحاب الحديث، أخرجه الترمذي .

20. (4525)- Muâviye İbnu Kurre, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şam (Suriye) halkı fesada uğradımı artık (orada) sizin için hayır yoktur. Ümmetimden bir grup, Kıyamet kopuncaya kadar mansur (Allah'ın yardımına mazhar) olmaya devam edecek, onları mahrum bırakanlar onlara zarar veremeyecekler."
Ali İbnu'l-Medinî: "Bunlar hadis ashabıdır" demiştir. [Tirmizî, Fiten 27, (2193).][122]

AÇIKLAMA:

1- Şam'da hayrın olmayışı "Orada ikamet etmenizde" veya "oraya teveccüh etmenizde hayır yoktur" şeklinde tevil edilmiştir.
2- Hadiste geçen mansurin kelimesi "din düşmanlarına galibler olarak" şeklinde anlaşılmıştır.
3- Buradaki Kıyamet kopması, Kıyametin yaklaşması, bu da mü' minlerin ruhunu kabzedecek olan hoş kokulu bir rüzgarın çıkması olarak izah edilmiştir.
4- Hadisin sonunda Ali İbnu'l-Medinî'nin, Kıyamete kadar kafirlerle muzafferane mücadeleye devam edecek olan cemaatın hadisçiler olduğuna dair yorumu kaydedilmiştir. Bu sözün sahibi Ali İbnu'l-Medinî, hakkında Nesai'nin: "Allah onu hadis için yaratmıştı" dediği, ilel ve

hadisi çok iyi bilen meşhur bir muhaddistir. Buhari'nin hocalarındandır. Hocası Süfyan İbnu Uyeyne: "Onun benden öğrendiğinden çok ben ondan öğrendim" demiştir.

O Allah'ın yardımına uğrayacak mansur cemaat hakkında, Buhârî "Ehl-i ilim'dir" diye yorumda bulunmuştur. O devirde ehl-i ilim tabiri umumiyetle ehl-i hadis manasında kullanıldığı için Buhârî ile Ali İbnu'l-Medinî'nin aynı şeyi dedikleri de söylenebilir.Ahmed İbnu Hanbel'in de "Bu cemaat ehl-i hadis değilse, başka hangi cemaat olabilir bilemiyorum" dediği rivayet edilir. Kadı İyaz: "

Ahmed İbnu Hanbel, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaa'at ile ehl-i hadisin mezhebine itikad edenleri kastetmiştir" der.

Bu cemaat hakkında, Nevevî de şöyle der: "Bu taifenin mü'min gruplar arasında dağılmış olmaları da muhtemeldir. Şecaatle savaşanlar, fukaha, muhaddisler, zahidler, emr-i bi'lma'ruf yapanlar, münkerden nehyedenler ve diğer hayır grupları. Bunların bir arada toplanmaları da gerekmez. Yeryüzünün bütün kıt'alarına dağılmışlardır."

Bazı tamamlayıcı açıklamalar önceki hadiste geçti.[123]

ـ4526 ـ21ـ وعن عِمْرانِ بْنِ حُصَيْن رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أمَّتِى يُقَاتِلُونَ عَلى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلى مَنْ نَاوَأهُمْ حَتّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمْ الْمَسِيحَ الْدَّجَّالَ[. أخرجه أبو داود.»المناوَأةُ« المعاداة .

21. (4526)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden bir grup (taife), hak üzerine savaşmaya devam edeceklerdir. Onlar kendilerine meydan okuyanlara karşı muzafferdirler. Öyle ki, bunların sonuncuları Mesih-Deccal'le de savaşırlar." [Ebû Davud, Cihad 4, (2484).][124]

AÇIKLAMA:

Hattabî der ki: "Bu hadiste, cihadın ebediyyen kesilmeyeceğinin beyanı vardır. Bütün imamların adalet ve diyanet sahibi olmayacakları makul ise, demektir ki, küffara karşı zalim imamla da savaşmak vacibtir, tıpkı adalet sahibi imamlarla olduğu gibi. Onların zulmü, cihadda onlara itaati ortadan kaldırmaz, keza diğer maruf olan işlerle ilgili emirlerine de itaat gerekir."[125]

ـ4527 ـ22ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أشَدِّ أُمَّتِى لِى حُبّاً نَاسٌ يَكُونُونَ بَعْدِى، يَوَدُّ أحَدُهُمْ لَوْ رَآنِى بِأهْلِهِ وَمَالِهِ[. أخرجه مسلم .

22. (4527)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetim içinde beni en çok sevenlerden bir kısmı benden sonra gelenler arasından olacak: Mallarını ve ailelerini feda pahasına, beni görmeyi arzu edecekler." [Müslim, Cennet (2832).][126]

ـ4528 ـ23ـ وعن عبداللّهِ بن بُسر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمَّتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرٌّ مِنَ السُّجُودِ مُحَجَّلُونَ مِنَ الْوُضُوءِ[. أخرجه الترمذي .

23. (4528)- Abdullah İbnu Büşr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyamet gününde, ümmetimin (iki alameti olacak: Biri) secde sebebiyle alnındaki parlaklık, (diğeri de) abdest sebebiyle kollarındaki parlaklıktır." [Tirmizî, Salat 427, (607).][127]

ـ4529 ـ24ـ وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ إذَا أرَادَ رَحْمَةَ أُمَّةٍ قَبَضَ نَبِيَّهَا قَبْلَهَا فَجَعَلَهُ فَرطاً وَسَلَفاً بَيْنَ يَدَيْهَا، وَإذَا أرَادَ هَلَكَ أُمَّةٍ عَذَّبَهَا وَنَبِيَّهَا حَيٌّ فَأهْلَكَهَا وَهُوَ حَيٌّ يَنْظُرُ، فَأقَرَّ عَيْنَهُ بِهَكِهَا حِينَ كَذَّبُوهُ[. أخرجه مسلم .

24. (4529)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir ümmete rahmet diledi mi, peygamberlerini kendilerinden önce kabzeder ve onu ümmete bir öncü ve hazırlayıcı yapar. Bir ümmetin helakini de diledi mi, onları peygamberleri hayatta iken cezalandırır da onun gözünün önünde onları helak eder. Böylece, o ümmetin, inkâr ve tekzibleri sebebiyle- helakleriyle peygamberin içi rahatlar." [Müslim, Fezail 24, (2288).][128]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Kemal, hadiste temas edilen, "peygamberin önceden kabzedilmesi" hadisesinin rahmet olarak tavsifini, o ümmet hakkında cezanın ihmali (geriye bırakılması) ve tehiri olarak açıklar. Bu tehir onlara tevbe, istiğfar için imkan hazırlar. Bu ümmet, peygamberin davetine icabet eden ümmettir. Öbürü ise, peygamberi dinlemediği için cezalandırılan ümmettir. Nuh ve Lut kavmi bu ikinci gruba girer.
Bu hadiste Ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şerefine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü peygamberlerinin sağlığında herhangi bir ceza gelmemiştir. Ayrıca ümmetin ömrü uzundur, tevbe ve istiğfar imkânı mevcuttur. [129]

BEŞİNCİ BAB

FARKLI CEMAATLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta beş fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETLERİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUMLARIN FAZİLETİ

*

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BİR GRUBUN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

ـ4530 ـ1ـ عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: النَّاسُ تَبعٌ لِقُرَيْشٍ في الْخَيْرِ وَالشَّرِّ[. أخرجه مسلم .

1. (4530)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar hayırda da şerde de

Kuryeş'e tabidir." [Müslim, İmâret 3, (1819).][130]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhi şöyledir: "İnsanlar bu (emirlik) işinde Kuryeş'e tabidir. Müslümanları onların müslümanlarına, kafirleri de onların kafirlerine tabidirler."

Şarihler, bu hadislerde Resûlullah'ın, Kureyşin İslam öncesi durumu ile İslam sonrası durumunu da zikrettiğine dikkat çekerler. Araplar cahiliye devrinde, Kureyş'in Ka'be'ye olan hizmetleri ve Mekke'nin merkezi oluşu gibi sebeplerle hep Kureyş'e tabi ola gelmişlerdi. İslam'da da bu durum değişmemiştir. Resûlullah bir Kureyşîdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muaviye vs. hep Kureyş asıllıdır.

İslam daveti başladığı zaman bütün taşra kabileleri hemen icabet etmemiş, Kureyş'in tavrını beklemiştir. Mekke'nin fethiyle Kureyş'in İslam'a tesliminden sonra bütün Araplar, Kur'an'ın tabiriyle fevç fevç gelip İslam'a dehalet etmiştir.

Hadiste geçen şer'den murad cahiliye devri, hayırdan murad da islam devresidir. İslam'dan önce olduğu gibi İslam'dan sonra da Kureyşlilerin hilafette kalmaları Resûlullah'ı fiilen tasdik etmiştir.

Nevevî der ki: "Bu hadiste, hilafetin Kureyş'e ait olduğunda delil vardır. Onu Kureyş'ten başkalarına vermek caiz değildir. Bunun üzerine sahabe ve onlardan sonra gelenler zamanında icma mün'akid olmuştur. Ehl-i Bid'a'dan Hariciler gibi bazıları buna itiraz etmişse de icma karşısında mağlub olmuştur. Nitekim Resûlullah bir başka hadiste insanlardan iki kişi kaldığı müdetçe bu hilafet işinin Kureyş'te olacağını beyan etmiştir. Bu hadis hilafetin Kıyamete kadar Kureş'te kalması gerektiğine parmak basar. Söyledikleri, zamanımıza kadar zuhur etmiştir. Her ne kadar Kureyş'ten olmayanlar mütegallibe bir kısım beldelere hakim olmuş ve kulları kahretmişlerse de, yine hilafetin Kureyş'te olduğunu itiraf etmişlerdir. Hadisten murad müstakillen hükmetmek değil, sadece hilafet ismidir."

Kâdı İyaz: "Halife'nin Kureyş'ten olmasının şart kılınması, bütün ulemanın mezhebidir" demiştir.

İbnu Hacer, hilafete liyakat için Kureyşî olmanın yegane şart olmadığını, halifede aranacak şartlardan biri olduğunu, dolayısıyla adaletle hükmetmeyen, müttaki olmayan Kureyşî'nin hilafete de layık olmayacağını söyler.[131]

ـ4531 ـ2ـ وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اللَّهُمَّ اَذَقْتَ أوَّلَ قُرَيْشٍ نَكَالاً فَأذَقْ آخِرُهَا نَوَالاً[. أخرجه الترمذي وصححه.»النَّكَالُ« اَلْعَذَابُ وَالْمُشَقَّةُ. »النَّوَالُ« العطاء .

2. (4531)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey Allahım, Kureyş'in ilkine azab tattırdın, hiç olsun, ahirine ihsanı tattır." [Tirmizî, Menakıb, (3904).][132]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler hadisteki nekal (azab) ile İslam'ın bidayetinde, kafirlerin muhalefeti sebebiyle ilk müslümanların çektiği sıkıntıların ve öldürülmelerin vs. kastedildiğini, neval ile de, sonradan gelenlerin izzet, mülk, hilafet, imamet (komutanlık, başkanlık, amirlik) gibi dünyevi nimetlerin kastedilmiş olabileceğini belirtirler.[133]

ـ4532 ـ3ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نِسَاءُ قُرَيْشٍ خَيْرُ نِسَاءِ رَكِبْنَ ا ِ“بِلَ، أحْنَاهُ على طِفْلٍ فِي صِغَرِهِ، وَأرْعَاهُ عَلى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ، وَكَانَ أبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: وَلَمْ تَرْكَبْ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ بَعِيراً قَطُّ[. أخرجه الشيخان.»أحْنَاهُ« مِنَ الْحُنَوِّ، وَهُوَ العَطْفُ وَالشَّفَقَةُ.و»أرْعَاهُ« مِنَ الْمُرَاعَاةِ وَالْحفْظِ وَاِحْتِيَاطِ وَالرِّفْقِ بِهِ وَتَخْفِيفُ الْكلف وا‘ثقال عنه.و»ذَاتُ يَدِهِ« مَا يَمْلكُ مِنْ مَالٍ وَغَيْرُهُ .

3. (4532)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır: Onlar küçük çocuklara karşı daha şefkatli, kocalarının mallarına karşı daha muhafızlardır."
Ebû Hureyre (radıyallahu anh): "Meryem Bintu İmran hiçbir zaman deveye binmedi" derdi." [Buharz, Nikah 12, Enbiya 46,l Nefahat 10; Müslim, Fezailu's-Sahabe 10, (2529.)][134]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu hadisi, evlenme teklif ettiği zaman "çocuklarım olmasaydı sizinle evlenmekten pek memnun olurdum" diye, ölen kocasından kalan beş altı tane çocuğu sebebiyle bu mutlu teklife müsbet cevap veremeyen Sevde [veya Ümmü Hânî Bintu Ebi Talib] adında bir kadının sözü üzerine takdiren irad etmiştir.
2- Hadiste deveye binenlerle "Araplar" kastedilmiştir. Çünkü , o devirde deveye çoklukla Araplar binmekte idiler. Şu halde hadis: "Arap kadınlarının en hayırlıları Kureyş'e mensup olanlardır" demiş olmaktadır.
3- Daha şefkatli diye tercüme ettiğimiz ahna kelimesi, haniye'nin ism-i tafdilidir. Bunu, Nevevî, "Yetimlik halinde, çocuğu büyüyünceye kadar evlenmeyen kadın" olarak açıklar ve bu durumda evlenene anha denmeyeceğini belirtir. Kocası ölen bir kadının, küçük çocuğu olduğu halde evlenmesi, çocuk için bir felakettir. Çünkü, annenin üzerinden hidane hakkı düştüğü gibi, yeni koca, kadının eski kocasından yetim kalan çocuğun, ailesine girmesini kabul etmeyebilir. Böylece anne himayesinden de olan çocuk, yabancı ellerde kalır ve terbiyesi ciddi şekilde aksar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yetim çocuğu varken evlenmemeyi ananeleştirmiş olan Kureyşli kadınları takdir ve tafdil etmekle, bu adeti teşvik etmiş olmaktadır.
Kureyşli kadınların vasfı olarak takdir ve tebcil edilen kadınlara mahsus ikinci bir vasıf, kocanın malını tasarrufta dikkatli olmak, israftan, saçıp savurmaktan kaçınmaktır.
Bu hadiste eşraf olanlarla ve bahusus Kureyşli olan kadınlarla evlenmeye teşvik mevcuttur. Bundan hareketle, evlenmelerde nesebce yüksek olanı aramanın müstehab olduğu söylenmiştir. Hadisten, nikahta itibar

edilmesi gereken denklik'i (küfüv olmayı), öncelikle nesebte aramak gerektiği, diğer kadınların bu hususta Kureyşî olanlara yetişemeyecekleri hükmü de çıkarılmıştır.
Rivayet, çocuklara karşı şefkatli ve merhametli olmayı, onlara yakın ilgi gösterip bizzat anne tarafından terbiye edilmelerini, kocanın malının korunup idareli ve ölçülü harcanmasını tafdil etmektedir.[135]

ـ4533 ـ4ـ وعن عبداللّهِ بنِ مُطِيعٍ عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: َ يُقْتَلُ قُرَشِىٌّ صَبْراً بَعْدَ هذَا الْيَوْمِ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَلَمْ يَكُنْ أسْلَمَ أحَدٌ مِنْ عُصَاةٍ قُرَيْشٍ غَيْرَ مُطِيعٍ وَكَانَ اسْمُهُ الْعَاصِيَ، فَسَمَّاهُ رَسُولُ اللّهِ # مُطِيعاً[. أخرجه مسلم.قوله » َ يَقْتُلْ« بجَزْمِ الَّمِ، وَرُوِىَ بِضَمِهَا، وَوَجهَ الْجَزْمَ أنَّهُ # نَهى أنْ يَقْتُلَ قُرَشى صبراً الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَوَجَّه الحميدى الضمّ بأن معناه يقتل قرشى بعد هذا اليوم صبراً الى يوم القيامة وهو مرتد على الكفر .

4. (4533)- Abdullah İbnu Mûtî, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethedildiği gün buyurdular ki:
"Bugünden sonra hiçbir Kureyşli, Kıyamete kadar sabren öldürülemez."
[Ravi der ki:] "Kureyş'in Âsi (isim)lerinden Mûti'den başka kimse müslüman olmadı. Mûti'nin ismi de Âsi idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona Mûti ismini taktı." [Müslim, Cihad 88-89, (1782).][136]

AÇIKLAMA:

1- Sabren öldürmek, kişiyi esir aldıktan sonra öldürmektir. Savaş sırasında öldürülene sabren öldürüldü denmez. Esir edildikten sonra boynunu vurmak sabren öldürmektir. Günümüzdeki, kurşuna dizmek, kılıçtan geçirmek, boynunu vurmak gibi, esir durumdaki kimseye tatbik edilen öldürme usulüdür. Sabr, lügat olarak habs manasına gelir ise de, sabren öldürmek, öldürülünceye kadar hapsetmek manasına gelmez.

2- Bu hadis Kureyşlilerin tamamen müslüman olacağını, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra müslümanlara karşı savaş cephesi açmaları gibi bir durum olmayacağını ilan etmektedir. Zulüm veya ceza olarak sabren öldürülmeleri bu ihbarın dışında kalır. Nitekim, Resulullah'ın vefatıyla, bir kısım Araplar irtidad etmiş, fakat Kureyşlilerde isyan ve irtidad olmamıştır. İnşaallah olmayacaktır da.

3- Kadı İyaz, hadiste geçen "Âsî"lerin sıfat olmayıp isim olduğunu belirtir. Yani hadis demek ister ki: "İslam'dan önce Kureyş kabilesinden Âsi ismini taşıyanlardan sadece biri müslüman olmuştur, diğerleri İslam'a girmemiştir. Müslüman olan As İbnu Esved'in ismini, Resûlullah, Mûtî diye değiştirmiştir. İslam'a girmeden ölen diğer Âsi ismini taşıyanlardan As İbnu Hişam, As İbnu Saîd vs. var. [137]

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ

ـ4534 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:
أسْلَمُ سَالَمَهَا اللّهُ، وَغِفَارٌ: غَفَرَ اللّهُ لَهَا[. أخرجه الشيخان .

1. (4534)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Eslem kabilesini Allah selametli kılsın, Gıfar kabilesine de mağfiret buyursun!" [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 183, (2515, 2516).][138]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Gıfar kabilesine mağfiret duasında bulunmaktadır. İbnu't-Tin bunu, Gıfar'ın cahiliye devrindeki haline bağlar: Onlar, hacıların yolunu kesip soygunlar icra ederlerdi. Müslüman olduktan sonra, eski günahlarının arından kurtulmaları için mağfiretle dua etmiştir.

2- İbnu Hacer'in açıklamasına göre, duayı nebeviye'ye mazhariyetleri, onların İslam'a girişteki önceliklerinden ileri gelmektedir. Eslem, Gıfar, Müzeyne, Cüheyne ve Eşca kabileleri cahiliye devrinde, kuvvet ve itibar yönüyle Beni Amir İbnu Sa'sa'a ve Beni Temim gibi diğer bir kısım kabilelerden daha geri planda idiler. İslamiyet gelince, bunlar, belki de mezkur zaaflarının sevkiyle İslam'ı daha önce benimsediler ve böylece şeref onlara geçti.[139]

ـ4535 ـ2ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قُرَيْشٌ وَا'نْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأسْلَمُ وَأشْجَعُ وَغَفَارٌ مَوالِيَّ. لَيْسَ لَهُمْ مَوْلى دُونَ اللّهِ وَرَسُولِهِ #[. أخرجه الشيخان والترمذي.

2. (4535)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kureyş, Ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfar benim dostlarımdır. Onların da Allah ve Resulünden başka dostları yoktur." [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 189, 190, (2520-2521); Tirmizî, Menakıb, (3945).][140]

AÇIKLAMA:

Resûlullah burada öncelikle Kureyş ve Ensar'ı tafdil etmektedir. Zira İslam'ın ilk nüvesi Kureyş içerisinde atılmıştır: Öncelikle kendisi, Hz. Ebû Bekr Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi, sonradan halifeliği de deruhte edecek olan ilk büyükler ve ilk müslümanlar Kureyşî'dir. Ayrıca Mekke'nin fethinden sonra da İslam'a hizmette önde gidenler, küfür diyarlarını fetihte baş çekenler hep Kureyşli olmuşlardır. Bu sebeple takdir-i nebeviye'ye hakkıyla layıktırlar. Gerçi Resûlullah'ı en ziyade uğraştıranlar da Kureyş kafirleri olmuştur. Ancak o devre fetihle kapanmıştır.
Ensariler ise, Mekke müşriklerine karşı Resûlullah'a ve İslam'a himaye veren insanlık tarihinin bir daha görülmesi mümkün olmayan alicenab, fedakar bir neslidir. Rabbülalemin onları kendileri ihtiyaç içinde olsalar

bile muhacir kardeşlerini nefislerine tercih eden kimseler olarak tavsif ve takdir etmektedir. Ensar (radıyallahu anhüm), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İnsanlar bir vadiye, Ensar bir vadiye gitse, ben Ensar'ın gittiği vadiye giderim" diyerek tafdil ettiği, takdir ettiği insanlardır.
Diğer kabileler hakkındaki övgünün, onların İslam'a girişteki acele ve çabukluklarından ileri geldiği belirtilmiştir. Onların savaşmadan, mağlup olmadan, esaret altına girmeden, kendiliklerinden gelip müslüman olmaları sebeiyle "Allah'ın dostu olmak" gibi bir şerefe erdikleri de söylenmiştir.
Bazı alimler, "Bu hadisten murad, onların esir edilmelerini nehyetmektir" demiş ise de, bu görüş zayıf bulunmuştur.[141]

ـ4536 ـ3ـ وعن أبِى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنِّى ‘عْرِفُ أصْوَاتَ رُفْقَةِ ا‘شْعَرِيِّينَ بِالْقُرآنِ حِينَ يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ، وَأعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أصْوَاتِهِمْ بِاللَّيْلِ بِالْقُرآنِ، وَإنْ كُنْتُ لَمْ أرَ مَنَازِلَهُمْ بِالنَّهَارِ[. أخرجه الشيخان.

3. (4536)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben Eş'arî cemaatinin geceleyin evlerine girerkenki Kur'an okuyuşlarını seslerinden tanırım. Gündüzleyin girerlerken evlerini görmemiş de olsam, geceleyin Kur'an okuyuşları sebebiyle seslerinden evlerini tanırım. Onlardan biri Hakim'dir. Atlılara -yahut düşmana dedi- rastlayınca, onlara:
"Arkadaşlarım, kendilerini beklemenizi söylediler!" dedi." [Buharî, Megazî 38; Humus 15, Menakıbu'l-Ensar 37; Müslim, Fezailu's-Sahabe 166, (2499).][142]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Eşarilerin mescid veya iş için geceleyin çıktıkları zaman eve dönüşte yüksek sesle Kur'an okuduklarını belirtmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu takdir makamında söylemesi, bunun

caiz olduğunu ifade eder. İbnu Hacer: "Riyadan emin olmak" ve "Kimseyi rahatsız etmemek" kaydıyla bunun müstahsen olacağını belirtir.

2- Hadiste geçen Hakim'in Eş'arilerden birinin ismi olduğu söylenmiştir, ancak bir zatın sıfatı olabileceği de söylenmiştir. Bu zat, düşmanla karşılaşınca, aşırı cesareti sebebiyle kaçmayıp onlara: "Askerlerimiz geliyor, bekleyin de boyunuzun ölçüsünü alın!.." manasında onlara tek başına morallerini bozucu hitapta bulunmuştur. Bu yorum, şekk'li olan ifadenin ikinci şıkkına yani düşmanla karşılaşmış olma haline uygundur. Şayet birinci şık sahih ise, yani karşılaşanlar atlılar ise mana şöyle olur: "Ey atlılar, bekleyin de geride kalan yayalar da gelsin, düşmanın karşısına beraber çıkın." Bu takdirde Hakim'in karşılaştığı atlılar müslümandır. İbnu Hacer bu yorumun daha doğru gözüktüğünü belirtir. İbnu't-Tin: "Hakîm'in sözünün manası şudur: Onun arkadaşları Allah yolunda savaşmayı severler, bu uğurda kendilerine gelecek musibete kıymet vermezler, aldırmazlar."[143]

ـ4537 ـ4ـ وَلَهُمَا في رِوايَةٍ عنهُ:]قَالَ #: إنَّ ا‘شْعَرِيِّينَ إذَا أرْمَلُوا في الْغَزْوِ وَقَلَّ طِعَامُ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ جَمَعُوا مَا كَانَ عِنْدَهُمْ في ثَوْبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ اقْتَسَمُوهُ بَيْنَهُمْ بِإنَاءٍ وَاحِدٍ بِالسَّوِيَّةِ. فَهُمْ مِنِّى وَأنَا مِنْهُمْ[.
«أرْمُلُوا» يعنى نفد زادهم .

4. (4537)- Yine Buhari ve Müslim Ebû Musa'dan şu hadisi kaydetmişlerdir. "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eş'ariler, gazve sırasında azıkları tükenir, Medine'de de ailelerinin yiyecekleri azalırsa, yanlarında bulunanları bir yaygının üzerinde toplarlar sonra onu tek bir kabla eşit olarak paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım." [Buharî, Şirket 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 167, (2500).][144]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada Eş'arilerin, memduh bir hasletlerini zikrederek övmektedir. Darlık zamanlarında seferde ve hatta hazerde yiyeceklerin birleştirilmesi, Resûlullah: "Onlar benden, ben de onlardanım" demekle onlardaki dayanışmayı övmüş, aynen benimsemiş ve dolayısıyle ümmetine de tavsiye etmiş olmaktadır. Nevevî: "Birbirinden olmanın manası "Yollarında birlikte ve Allah yolunda harcamadaki benzerlikte" mübalağadır" der.
2- Alimler bu rivayetten, kişinin kendi menkibesini zikretmesinin caiz olduğu, hibe-i meçhulun cevazı, dayanışma ve başkasını tercihin fazileti gibi başka faideler de çıkarmışlardır.[145]

ـ4538 ـ5ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أزَالُ أُحِبُّ بَنِى تَمِيمٍ بَعْدَ ثَثٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # يَقُولُهَا فِيهِمْ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: هُمُ أشَدُّ أُمَّتِى عَلى الدَّجَّالِ. وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ، فَقَالَ #: هذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمِنَا، وَكَانَتْ سَبِيَّةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فقَالَ # اعْتَقِيهَا فإنَّهَا مِنْ وَلَدِ إسْمَاعِيلَ[. أخرجه الشيخان .

5. (4538)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Temim'i, haklarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôdan işittiğim üç şeyden sonra hep sever oldum. Demişti ki: "Onlar Deccal'e karşı ümmetimin en şiddetlisidirler." Onların zekatları gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu, kavmimizin zekatlarıdır!" buyurdular. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanında onlardan bir esire kadın vardı.
"Onu azad et, çünkü o, Hz. İsmail evlatlarından!" buyurdular. " [Buharî, Itk 13, Megâzî 67; Müslim, Fezailu's-Sahabe 198, (2525).] [146]

AÇIKLAMA:

Rivayette, Arapların büyük kabilelerinden olan Benî Temim onlarda bulunan üç güzel hasletle övülmüş olmaktadır. Bu üç hasletle onların Aleyhissalâtu vesselâm tarafından övüldüğünü işiten Ebû Hüreyre, Temîmlileri sevmeye başlar. Hadisin Ahmed ibnu Hanbel'de gelen vechindeki ziyade "Kabilelerden hiçbir kavme onlar kadar nefret

duymuyordum, böylece onları sevmiş oldum."Bu nefretin Cahiliye devrinde aralarında cereyan eden düşmanlıktan ileri geldiği belirtilir. Şu halde, bu rivayet Resulullah'ın bir kelamıyla eski kinlerin nasıl süngerlendiğine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde sevilen ve nefret edilen şeyleri bile nasıl yönlendirdiğine güzel bir örnek olabilmektedir.Mezkur üç hasletten biri onların Deccal'e karşı şiddetle mücadele edeceğidir. Bu vasıf bir başka rivayette "Onların savaşta insanların en şiddetlisi olduğu" şeklinde gelmiştir. Bu iki rivayet te'vil edilerek: "Deccal'e karşı yapılacak savaşta en şidetli savaşçılar olacaklar" denmiştir.İkinci hasletleri, zekatlarının gelmesi vesilesiyle Resûlullah'ın nesebini onlarla birleştirip onlara "kavmimiz" demesidir. Şarihler Benî Temimle, Kureyş'in İlyas İbnu Mudar'da birleştiklerini belirtirler. Resûlullah, Benî Temim'in bir kolu olan, Beni Sa'd'ın zekatı geldiği zaman da "İşte kavminin zekatı" buyurmuştur.Üçüncü faziletleri de Temimlilerin nesebce Hz. İsmail'e dayanmış olmasıdır. Bu hususla ilgili muhtelif rivayetler var. Şarihler bu rivayetlere dayanarak Hz. İsmail ahfadının azad edilmesinin efdal olacağına hükmetmişlerdir.[147]

ـ4539 ـ6ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ رَجُ مِنْ قَيْسٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ # الْعَنْ حِمْيَراً فأعْرَضَ عَنْهُ. فأعَادَ عَلَيْهِ. فقَالَ #: رَحِمَ اللّهُ حِمْيَراً أفْوَاهُهُمْ سَمٌ، وَأيْدِيهِمْ طَعَامٌ، وَهُمْ أهْلُ أمْنٍ وَإيمَانٍ[. أخرجه الترمذي .

6. (4539)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kays'tan bir adam:"Ey Allah'ın Resulü! Hımyer'e lanet et!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ondan yüzünü çevirdi. Adam aynı talebi tekrar edince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Hımyer'e rahmet kılsın. Onların ağızları selam, elleri yiyecek, kendileri de emniyet ve iman ehli kimseler!" buyurdu." [Tirmizî,Menâkıb, (3985).][148]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah burda Hımyer halkını bazı mümtaz taraflarıyla tafdil ediyor:
***** Rastladıkları herkese selam veriyorlar, bunu terketmiyorlar.
***** Muhtaç, yolcu, misafir herkese yemek veriyorlar:
***** Onlardan kötülük beklenmez, güvenilen emniyetli kimselerdir:
***** Kalpleri de nur-u imanla doludur.
2- Hımyer, Yemen'deki kabilelerden birisidir.[149]

ـ4540 ـ7ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # ا‘زْدُ أزْدُ اللّهِ في ا‘رْضِ، يُرِيدُ النَّاسُ أنْ يَضَعُوهُمْ وَيَأبَى اللّهُ إِّ أنْ يَرْفَعَهُمْ وَلَيَأتِيَنَّ عَلى النَّاسِ زَمَانٌ يَقُولُ الرَّجُلُ فِيهِ: يَالَيْتَ أبِى كَانَ أزْدِيّاً، وَيَا لَيْتَ أُمِّي كَانَتْ أزْدِيَّةِ[. أخرجه الترمذي.وقال: قَدْ رُوِىَ مَوْقُوفاً على أنَسٍ، وَهُوَ عَندنا أصح .

7. (4540)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ezd kabilesi, Allah'ın yeryüzündeki ordusu (ve dininin yardımcıları)dır. Halk onları alçaltmak ister, Allah ise onları yüceltir. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zaman kişi:
"Keşke babam Ezdi olsaydı! Keşke anem de Ezdi olsaydı!" diye temennide bulunacak." [Tirmizî, Menâkıb, (3933).][150]

AÇIKLAMA:

1- Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Ezd-i Şenue denir. Bir başka rivayette (4544. hadis) Ezd kelimesinden sonra "yani Yemen" ibaresine yer verilerek, hadiste geçen Ezd kelimesiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın Yemen'i kasdettiğine işaret edilir. Ezd'le ilgili olarak el-Kadi şu açıklamayı sunar: "Ezd'le Aleyhissalâtu vesselâm Ezd-i Şenu'e'yi murad eder. Bu, Yemen'de bir kabiledir.Ezd İbnu'l-Gavs, İbnu Leys, ibni Malik, İbni Kehlan, İbni Sebe'nin evladlarıdır. Onları Allah'a nisbet edişi , onların Hizbullah'tan ve Resulüne yardım edenlerden olmaları

sebebiyledir." Tibi de şu açıklamayı sunar: "Ezdullah tabiri birkaç manaya muhtemeldir. Şöyle ki:

***** Bu isimle iştihar etmiş olanları. Çünkü onlar savaşta sebatkâr kimselerdir, asla kaçmazlar.

***** Onların Allah'a nisbeti, husisiyetlerini ortaya koyarak teşrif etmek içindir; Beytullah (Allah'ın evi), Nâkatullah (Allah'ın devesi) tabirlerinde olduğu gibi. Nitekim hadisin devamında halkın onları alçaltma arzuları ifade edilmiştir. Öyleyse buna karşı, onların teşrifi (şereflendirilmeleri) için Allah'a nisbet etmişlerdir.

***** Ezd kelimesi ile şecaat ifade edilmek istenmiştir. Bu durumda kelam teşbih olarak kullanılmıştır. Yani el-Esed (aslan), esedullah demektir. Bu durumda "Esed"în Ezd olarak gelmesi ya şekil benzerliğindendir veya sin harfinin ze harfine kalbolmasındandır." Aliyyu'l-Karî, Tîbî' nin bu açıklamasını kaydettikten sonra der ki: "Bu yoruma, el-Mesabih şarihlerinden Sahibu'l-Ezhar da tabi oldu. Ne var ki bu yorumun sağlam olması için, el-Ezd kelimesinin lügat itibariyle el-Esed'den gelmesi gereklidir. Ancak, Kamus'tan anlaşıldığına göre mesele böyle değil." [151]

ـ4541 ـ8ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو الدَّوْسِيُّ الى رَسُولِ اللَّهِ #: فقَالَ: إنَّ دَوْساً قَدْ هَلَكَتْ، عَصَتْ وَأبَتْ، فَادْعُ اللّهُ عَلَيْهِمْ فَظَنَّ النَّاسُ أنَّهُ يَدْعُو عَلَيْهِمْ. فقالَ: اللّهُمَّ اهْدِ دَوْساً وَأْتِ بِهِمْ[. أخرجه الشيخان .

8. (4541)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tufeyl İbnu Amr ed-Devsî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôa gelerek:

"Devs kabilesi helak oldu. (Allah'a) asi oldu (ve İslam'a girmekten) imtina etti. Onlara bir bedduada bulunun!" dedi. Orada bulunanlar, Aleyhissalâtu vesselam'ın beddua yapacağını zannetti. Ama O:

"Allah'ım, Devs'e hidayet ver, onları imana getir!" buyurdu." [Buharî, Megazî 75, Cihad 100, Da'avat 59; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 197, (2524).] [152]

AÇIKLAMA:

1- Devs, Hz. Ebû Hüreyre'nin mensup olduğu kabiledir. Yemen'dedir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaatta bulunan Tufeyl İbnu Amr (radıyallahu anh) da Devslidir. Mekke'de müslüman olmuş, memleketine dönerek Medine'ye hicret edinceye kadar, kabilesini İslam'a sokmaya çalışmıştır. Ancak yeterince dinleyen olmamış, bunun üzerine Resûlullah'a müracaat ederek onların faiz yediklerini, zina ettiklerini söylemiş ve beddua taleb etmiştir. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm insanlara beddua ederek helaklerini değil, niyaz ve tazarru ile hidayetlerini taleb etmek için peygamberdi, Rahmeten li'l-alemin idi. Her seferinde olduğu üzere bu seferde onların hidayeti için Allah'a duada bulunmuştur.
Dua kabul edilecek ve Devs İslam'a girecektir.[153]

ـ4542 ـ9ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ الصَّحَابَة رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ: أحْرَقَتْنَا نِبَالُ ثَقِيفٍ، فادْعُ اللّهَ عَلَيْهِمْ. فقَالَ: اللّهُمَّ اهْدِ ثَقِيفاً[. أخرجه الترمذي .

9. (4542)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sahabeler (radıyallahu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'a mürâcat ederek:
"Ey Allah'ın Resulü! Taiflilerin okları bizleri yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah'a bir bedduada bulunuverseniz! " dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allahım, Taiflilere hidayet ver!" buyurdular!" [Tirmizî, Menakıb, (3937).][154]

AÇIKLAMA:

1- Taif şehrinde yaşayan halkın ismi, Benî Sakif veya kısaca Sakif'dir. Daha önce (4295. hadis) Taif Gazvesi bahsinde geçtiği üzere Taif'in kuşatılması sırasında müstahkem kalelerden atılan oklar şehrin müdâfasında müessir olmuş, müslümanlardan bazılarının ölümüne, birçoğunun da yaralanmasına sebep olmuştu. İşte bu başarısızlık üzerine,

askerlerden bazıları Resûlullah'a mürâcatla beddua taleb ederlerse de Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, beddua yerine Allah'tan hidayet talebinde bulunur.[155]

ـ4543 ـ10ـ وعن أبِى بَرْزة ا‘سْلمىّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # الى حَىٍّ مِنْ أحْيَاءِ الْعَربِ رَجُ فَسَبُّوهُ وَضَرَبُوهُ. فَجَاءَ الى رَسُولِ اللّهِ # فَأخْبَرَهُ. فقَالَ #: لَوْ أنَّ أهْلَ عُمَانَ أتَيْتَ مَا سَبُّوكَ وَ ضَرَبُوكَ[. أخرجه مسلم .

10. (4543)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sahabiyi Arap kabilelerinden birine irşad vazifesiyle gönderdi. Ancak kabile halkı ona hakaretler edip bir güzel dövdüler. Sahabi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek durumu haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Eğer Umman ahalisine gitmiş olsaydın onlar ne söverler ne de seni döverlerdi" buyurdu." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 228, (2544).][156]

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözleriyle, Umman halkının tahkik ehli ve araştırıcı kimseler olduğunu, Yemenliler gibi ince kalpli ve nazik kimseler olduğun söylemek istediğini belirtirler.

Hadiste Umman halkının fazileti ifade edilmiştir.[157]

ـ4544 ـ11ـ وعن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: المُلْكُ في قُرَيْشٍ، وَالْقَضَاءُ في ا‘نْصَارِ، وَا‘ذَانُ في الْحَبَشَةِ، وَا‘مَانَةُ في ا‘زْدِ، يَعْنِى الْيَمَنَ[. أخرجه الترمذي .

11. (4544)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Mülk (saltanat, idare) Kureyş'tedir. Keza (davaları hükme bağlama) Ensar'dadır. Ezan Habeşlilerdedir, emanet (güven) Ezd'dedir, yani

Yemen'dedir." [Tirmizî, Menâkıb, (3932).][158]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste mülk yani hilafet, yani saltanatın Kureyş'e ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bahis daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz (4530-4533).

2- Resûlullah Ensar'ın gönlünü hoş etmek için kaza işlerinin onlar vasıtasıyla yürüyeceğini ifade etmiştir. Ensar bu çeşit teşriflere fazlasıyla layık idi. Zira, İslam direğini kuranlar onlardı. Onların himaye ve fedakarlıkları olmasaydı, zahir hale göre, sayıca az ve zayıf olan ilk müslümanlar, ceberrut, zalim ve insafsız Kureyş müşrikleri karşısında yok olmaya mahkum idiler. Ensar (radıyallahu anhüm) himayesi İslam meşalesinin yanıp güçlenmesine gönülleri aydınlatıp, insanlığa ilahi hidayetin ulaşmasına vesile oldu.

3- Kaza'dan murad nedir? Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür.

***** Hüküm-ü cüz'idir. Nitekim Resûlullah "Helal ve haram en iyi bileniniz Muaz'dır" buyurmuştur. Muaz ise Ensar'dandır.

***** Nikâbettir, çünkü nâkibler onlardandı. Nâkib, bir cemaatin işlerinde, ahvaline nezaret eden mümessilleridir. Akabe bey'atında Resûlullah, kendisiyle hayatta bulunan müslüman gruplar için hepsi Ensar'dan olmak üzere birer nakib seçmişti. Bunların sayısı 12 idi. Şu halde bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste "Kaza Ensar'dadır" buyrulmakla nikabet (nâkiblik işleri) Ensar'ın elindedir" dendiğini kabul etmiştir.

- Kaza ile, mahkemelerde dava halletme işinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Nitekim Hz. Muaz kadı olarak Yemen'e gönderilmiştir.
- Aliyyu'l-Kari bu son görüşün daha uygun olduğunu söyler.

4- Ezanın Habeşlilere ait olması, Resûlullah'ın baş müezzininin Bilal-i Habeşi olmasından ileri gelen bir keyfiyettir.

5- Emanetin Ezd'de olması, Ezd'le Yemen'in kastedilmiş olduğunu ifade eder. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, insanlığın ilk medeniyetinin beşiklerinden biri olması kuvvetle muhtemel olan bu belde ahalisini, muhtelif hadislerinde övmüş, ilmin, irfanın, yumuşak kalplilik ve

sükunetin Yemenlilerde bulunduğunu ve hatta ilmin ve hikmetin Yemenli olduğunu söylemiştir. Bir rivayet şöyle:
"Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en zayıf, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir." Bir müslim hadisinde "...Fıkıh da Yemenlidir" ziyadesi gelmiştir.
İmanın Yemen'e nisbeti bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu Hacer'in açıklamasına göre, İman Yemen'e nisbet edilmiştir. Zira, mebdei orasıdır. Mekke, Medine'ye nisbeten Yemenlidir.. "Murad-ı İmanı Mekke ve Medine'ye nisbettir", zîra bu iki yer Şam'a nisbetle Yemenlidir. Zîra, Resûlullah bu hadisi Tebük'te sarfetmiştir. Bu durumda Suriye'ye nisbetle Hicaz, Yemen'den sayılır. Nitekim bu tevili teyid eden bir rivayet Müslim'de gelmiştir:
"İman Hicaz ahalisindedir."
"Bir başka açıklamaya göre, bundan Ensar maksuddur, çünkü Ensar aslen Yemen'den gelmedir ve Yemenli sayılırlar. İman'ın onlara nisbeti pek muvafıktır, çünkü onlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği şeriata yardımda asıl ve temel oldular."
İbnu Salah Ebû Ubeyde'nin Garibu'l-Hadis'te yer verdiği bu açıklamaya katılmaz ve: "Kelamı zahiri üzere anlamaya bir mani yok! Hadisten murad Yemenlileri, Meşrik ehlinden olanlara tafdildir. Bunun da sebebi imana olan iz'an (ve yakinleridir). Çünkü onlar İsam'a girerken müslümanlara büyük bir müşkilat çıkarmadılar. Halbuki meşrik ahalisi ve başkaları böyle yapmadılar. Kim bir şeyle muttasıf olur ve o şeyin izharında ciddi davranırsa, o şeydeki kemalini göstermek için o kimsenin ona nisbet edilmesi adettendir. Öyleyse, imanın Yemenlilere nisbeti, başkalarından onu nefyetmemizi gerektirmez. Ayrıca, hadisin elfazında, bu hadisle muayyen şahısları kasdettiğini gösteren karineler de var. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle beldenin tamamını kasdetmemiş, onlardan kendisine gelenlere işaret buyurmuştur. Bunu söylerken hadisin bazı tariklerinde gelen: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en yumuşak, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir. Hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı da şark cihetindedir." Kelamı zahirine göre anlamaya ve ehl-i Yemen tabirini hakikatına hamletmeye bir mani yok. Şurası da var: Bu sözle murad edilen, o zaman Yemenlilerden mevcut

olanlardır. Heramanda yaşayacak olan bütün Yemen halkı değil, zira lafız böyle bir tamimi gerektirmiyor. "Fıkıh"dan kastedilen şey de dinde anlayıştır, "hikmet"ten murad da Allah'ın marifetine götüren ilimdir."
Böylece, İbnu Salâh hadisin anlaşılmasına daha pratik bir yorum kazandırmış olmaktadır.[159]

ـ4545 ـ12ـ وعن أبى سكِينَةَ)رَجُلٍ مِنَ الْمُحَرَّرِينَ(عَنْ رَجُلٍ مِنْ أصْحَابِ النَّبِىِّ # قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: دَعُوا الْحَبَشَةَ مَا وَدَعُوكُمْ، وَاترُكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ[. أخرجه أبو داود

12. (4545)- Ebû Sekîne (ki Muharrerler'den bir kimsedir.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabesinden naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizi bıraktıkları müddetçe siz de Habeşîleri bırakın. Sizi terkettikleri müddetçe Türkleri terkedin." [Ebû Dâvud, Melâhim 8, (4302).][160]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, "Habeşiler sizi bıraktığı müddetçe onları bırakın" ifadesini: "onlar size saldırmadıkça siz de onlara karşı savaşı ilk başlatan olmayın" şeklinde anlamışlardır. Keza Türklerle ilgili cümleyi de: "Türkler sizi terkettiği, size savaş açmadığı müddetçe siz de onlara taarruz etmeyin, Türkler size taarruz etmede önce davranırsa siz o zaman onlara mukabele edin" şeklinde anlamışlardır. Hattabî (radıyallahu anh) der ki: "Bu hadisin "Müşriklerle topyekün savaşın..." (Tebve 36) âyetiyle te'lifi şöyledir: Âyet mutlaktır, hadis ise mukayyeddir, mutlak mukayyede hamlonulur ve hadisle âyetin âmm olan hükmü tahsis edilir. Nitekim mecusiler hakkında da böyle yapılmıştır. Zira onlar da kâfir oldukları halde "Mecusilere Ehl-i Kitap muamelesi uygulayın" hadisi esas alınarak onlara ehl-i kitap muamelesi tatbik edilerek cizye alınmıştır." Tîbî merhum; nesh ihtimaline yer vererek: "Hadis İslâm'ın zayıflığı sebebiyle varid olmuştur da âyet onu nesh etmiş olabilir" der.

2- Habeşlilerin ve Türklerin terkedilmeleri ve savaş dışı bıkakılmalarının sebebini âlimler şöyle açıklamıştır: "Müslümanlarla Habeşliler arasında korkunç çöller, susuz sahralar var. Onlara ulaşmak yorucu, zor ve pek meşakkatli olduğu için, müslümanları bununla mükellef tutmadı. Türklere gelince; onların gücü şiddetlidir, memleketleri soğuktur. İslâm'ın ordusu olan Araplar ise sıcak iklimin insanlarıdır, bu sebeple onları buralara gitmekle mükellef tutmadı. Bu iki sır sebebiyle onları diğer milletlerden ayrı mütâla etti. Ancak onlar zorla İslâm memleketlerine girerlerse, el-iyâzubillah hiçkimseye (hadis yasaklıyor diye) kıtali terketmek câiz olmaz. Zira böyle bir durumda cihâd farz-ı ayn olur. Önceki durumda ise farz-ı kifayedir." Âlimlerin bu görüşünü kaydeden Aliyyu'l-Kâri der ki: "Aleyhissalatû vesselâm, bu mânaya "Onlar sizi terkettikçe..." cümlesiyle işaret buyurmuştur.[161]

ـ4546 ـ13ـ وعن عِمْرَانِ بْنِ حَصينَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]مَاتَ رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ يَكْرَهُ ثَتَةَ أحْيَاءٍ: ثَقِيفاً، وَبَنِى حَنِيفَةَ، وَبَنِى أُمَيَّةَ[. أخرجه الترمذي.

13. (4546)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç kabileye ikrah eder halde vefat etti: Sakif, Beni Hanife, Beni Ümeyye." [Tirmizî, Menâkıb, (3938).][162]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu rivayete göre, üç kabileden hoşnutsuz olarak vefat etmiştir. Bunlardan Benî Ümeyye hânedanı Kureyş'e bağlı bir koldur. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Benî Ümeyye'ye duyduğu nefretin Ubeydullah İbnu Ziyâd sebebiyle olduğunu belirtir. Daha önce de açıkladığımız üzere Fahr-i Âlem efendimizin reyhanesi olan Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'ın kesik başını bir leğen içerisine koyarak elindeki çubukla dürterek hakaret etmişti (4433, 4434. hadisler). Öldürülüp kellesi getirilince ilahî bir ceza olarak

zuhûr eden ince bir yılan, herkesin göreceği şekilde İbnu Ziyâd'ın ağzına burnuna girmiş, çıkmıştı (4433, 4434. hadisler).

Resûlullah'ın Sâkif'ten nefreti, oradan zuhur eden Haccâc-ı Zâlim sebebiyledir. Bu herif de nice masumların kanına girmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab-ı güzîne, İslâm'ın o mübarek bânilerine etmedik hakaret ve işkence bırakmamıştı. Daha da ileri giderek mancınıklarla attığı taşlarla Kâ'be'yi yıkmaktan çekinmemişti.

Efendimiz Aleyhissalâtu vesselâm'ın Benî Hanîfe'ye iğbirarı da, oradan çıkan Müseylime adındaki yalancı sebebiyledir. Resûlullah'ın hayatının son demlerinde peygamberliğini ilan ederek irtidad etmiş, Hz. Ebû Bekir zamanında onun bertaraf edilmesi için müslümanlar epeyce bir uğraşmışlardır.

Aleyhissalâtu vesselâm bu sonuncuya sağlığında fiilen müşâede etti ise de, önceki ikisini Allah'ın bildirmesi ile keşfen görmüştür. [163]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

4547ـ 1ـ عن سلْمَانِ الفَارِسِىُّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ #:َ تُبْغِضُنِي فَتُفَارِقَ دِينَكَ. قُلْتُ: وَكَيْفَ أُبْغِضُكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ وَبِكَ هَدَانِى اللّهُ؟ قَالَ: تُبْغِضُ الْعَرَبَ فَتُبْغِضُنِى[. أخرجه الترمذي .

1. (4547)- Selman'ı Farisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Bana buğzetme, dinini terketmiş olursun!" buyurdular. Ben:

"Ey Allah'ın Resulü, ben size nasıl buğzederim? Allah hidayeti bana sizin elinizden ulaştırdı" dedim,

"Araba buğzedersin, böylece bana buğzetmiş olursun" buyurdular." [Tirmizî, Menâkıb, (3923).][164]

ـ4548 ـ2ـ وعن عثمان بن عفّان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: منْ غَشَّ العَرَبَ لَمْ يَدْخُلْ في شَفَاعَتِى وَلَمْ تَنْلَهُ مُوَدَّتِى[. أخرجه الترمذي .

2. (4548)- Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Arab'ı aldatırsa şefaatime giremez ve sevgim de ona ulaşmaz." [Tirmizî, Menâkıb, (3924).][165]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Arap milletine karşı kötü his beslemenin tehlikesine dikkat çekmektedir. Müslümanlar kerdeştirler, birbirlerini sevecekler, aralarında buğz ve adavete yer vermeyecekler, birbirlerini aldatmayacaklar. Müslümanlar arasında bunlar haram olmakla birlikte, Araplara karşı yapılması daha büyük bir günahı gerektirmektedir. Zîra Resûlullah da Arap'tır. Şu halde meşru bir sebep olmadan Arab'a karşı alınan tavır İslâm'a karşı alınmış bir tavırdır. İkinci hadis böyle bir durumda kişinin kalbinde Resûl sevgisinin hasıl olmayacağını, dolayısıyla da Resûlullah'ın kendisini sevmeyeceğini haber vermektedir. Bunlar bir mü'min için büyük kayıptır. Allah korusun! [166]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUM'UN FAZİLETİ

ـ4549 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَ رَسُولُ اللّهِ # سُورَةَ الْجُمُعَةِ، فَلَمَّا بَلَغَ: وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ. قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّهِ، مَنْ هؤُءِ الَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِنَا؟ فَوَضَعَ # يَدَهُ عَلى سَلْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَقالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ كَانَ ا“يمانُ بِالثُّرَيّا لَتَنَاوَلَهُ رجَالٌ مِنْ هُؤَءِ، وفي أُخْرَى: رَجُلٌ مِنْ فَارِسَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4549)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cum'a sûresini tilavet buyurdu: "Onlardan diğer bir grup gönderdi ki (faziletçe) birincilere yetişememişlerdir" (Cum'a 3) âyetine gelince, bir sahabe:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bize kavuşamayacak olan bunlar kimlerdir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm elini Selman (radıyallahu anh)'ın üzerine koyarak:
"Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, eğer iman Süreyya yıldızında olsaydı, ona, bunun kavminden bazı kimseler yine de ulaşacaklardı." -Bir diğer rivayette: "Fars'tan bazı kimseler"- buyurdu. [Buharî, Tefsir, Cum'a 1; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe (2546); Tirmizî, Menâkıb, (3229).][167]

AÇIKLAMA:

Acem kelimesi Arapçada, Arap olmayanlar için kullanılır ise de, sadedinde olduğumuz hadiste Farslar kastedilmektedir. Resûlullah eski bir imparatorluğa dolayısıyla köklü bir kültüre ve ilim an'anesine sahip bulunan İran milletini o yönüyle takdir etmektedir. Bu hadisin mefhumuna ilk mazhar olan zât Selmân-ı Fârisi'dir. Resûlullah'ın en güzide Ashabındandır. Hatta Efendimiz: "Selman bizden, Ehl-i Beyt'tendir" buyurmuştur. Ancak bir kısım şârihler, bu hadiste İmâm-ı Âzam'a da işaret edildiğini söylemiştir. İslâm'ın gelişmesinde ilmî katkıları olan daha nice İran asıllıların hadisin şümûlüne girdiğini söyleyebiliriz. Nevevî: "Hadiste Acemlerin faziletlerine ve yerine göre mecazla mübalağanın kulanılmalarının câiz olduğuna açık delil vardır" demiştir.[168]

ـ4550 ـ2ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذُكِرَتِ ا‘عَاجِمُ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # فَقَالَ #: ‘نَابِهِمْ، أوْ بِبَعْضِهِمْ أوْثَقُ مِنِّى بِكُمْ أوْ بِبَعْضِكُمْ[. أخرجه الترمذي .

2. (4550)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında Acemler zikredilmişti, şöyle buyurdular:
"Ben onlara -veya bazılarına- sizden -veya bazınızdan- daha çok güven duyuyorum!" [Tirmizî, Menâkıb, (3928).][169]

AÇIKLAMA:

Hadiste Resûlullah'ın "siz" diye hitap ettiği muhataplarının muayyen belli kimseler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunlar, Allah yolunda infak etmeye çağrıldıkları halde bundan geri durmuşlar, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Ben Acemlere sizden daha çok güveniyorum...." demiştir. Bu sözle: muhataplarına bir te'dib ve ta'yib (ayıplama) mevcuttur. Buna delalet eden şu âyti de kaydedebiliriz: "İşte siz Allah yolunda harcamanıza davet edilmekte olanlarsınız. İçzinizde cimrilik edenler var... Eğer yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir" (Muhammed 8). Zira bu âyet şu âyetin akabinde gelmişti.
"Eğer sizden onları(n tamamını) ister, bu suretle (talebte) ileri giderse cimri bulursunuz..." (Muhammed 37). Yani: "Siz, çeşitli hallere bunca mümârese yaptınız ve Allah yolunda harcamanın kendiniz için daha hayırlı olduğunu bilen kimseler olduğunuz halde infaka çağırılınca ağır davranan, kaçınan kimselersiniz. Bu kaçkınlığınız devam ederse Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir. Onlar Allah yolunda mallarıyla canlarıyla fedakârlıklarda bulunurlar, bol bol harcarlar, onlar aşırı cimrilikte sizin gibi olmazlar." Bu ifade onları infak etmeye teşvik ve tahrîk gayesini güder, bundan bir tafdil manası çıkmaz.
Aliyyu'l-Kârî de şunu söyler: "Bu hadisten murad, mutlak sürette tafdilin olmayacağını söylemek olsa, hadisin vürûdunun hususî sebebi değil, lafzın umûmiliği dikkate alındıkta, kitap ve sünnete aykırılık çıkar. Eğer murad, mutlak tafdilin gerekmediğini söylemek ise bu mâna sahihtir. Zira hadis, onların (Acemlerin), bazı vasıflarda Araplardan efdal olduklarına delalet ede. Nitekim mefdulde (faziletçe düşük olanda), fâzıldaki bazı faziletlere nisbet edilince üstünlük bulunmasında şaşılacak bir husus yoktur. Öyleyse Arap cinsinin Acem cinsinden efdal olduğunda

şüphe yoksa da, hadise göre, bazı münferid faziletlerde Acem'in Arab'a üstünlüğü vardır."

Bu meselede ercah olan Kur'an'ın üstünlükte takvayı esas alan nassıdır. [170]

ـ4551 ـ3ـ وعن المستورد القرشى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: يَقُولُ تَقُومُ السَّاعَةُ وَالرُّومُ أكْثَرُ النَّاسِ. فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ: أبْصِرْ مَا تَقُولُ. قَالَ: أقُولُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #: قَالَ: إنْ قُلْتُ ذلِكَ إنَّ فِيهِمْ لَخِصَاً أرْبَعَةً، إنَّهُمْ ُحْلَمُ النَّاسِ عِنْدَ فِتْنَةٍ، وَأسْرَعُهُمْ إفَاقَةً عِنْدَ مُصِيبَةٍ، وَأوْشَكُهُمْ كَرَّةً بَعْدَ فَرَّةٍ، وَأجْبَرُهُمْ لِمِسْكِينٍ وَيَتِيمٍ وَضَعِيفٍ، وَخَامِسَةً حَسَنَةً جَمِيلَةً، وَأمْنَعُهُمْ مِنْ ظُلْمِ الْمُلُوكِ[. أخرجه مسلم .

3. (4551)- Müstevrid el-Kureyşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki:

"Rumlar insanların ekserisi olduğu bir sırada Kıyamet kopar." (Bunu işiten) Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) atılarak:

"Söylediğine dikkat et!" dedi. Müstevrid:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğimi söylüyorum! diye te'yid etti. Amr:

"Sen bunu söylersen (bil ki) onlarda dört haslet vardı: Fitne sırasında, insanların en halîmidirler. Musibete uğrayınca da onu en çabuk atlatanıdırlar. Kaçtıktan sonra geri dönmede insanların en çabuğudurlar. Miskin, yetim ve zayıflara en hayırlı olanlarıdır. Beşinci olarak hoş ve güzel bir hasletleri de kralların zulümlerine en fazla karşı koyan kimseler olmalarıdır." [Müslim, Fiten 35, (2898).] [171]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Kıyamet sırasında Rumların insanların eksiriyetini teşkil edeceğini haber vermektedir. Bu hadiste Rum kelimesini, dilimizdeki "Yunanlı" manasında anlamamız isabetli bir te'vil olmaz. O zaman için Rum, Roma devletini, bir başka

ifade ile hıristiyan âlemini ifade ediyordu. Bu mânadan hareketle hadisteki "Rum'dan Batı âlemini, hıritiyan dünyayı anlayabiliriz. Amr İbnu'l-Âs'ın Rum'a nisbet etitiği bir kısım hasletleri Batı âleminde bugün bile görmek mümkündür.

Bu hadis, bizi islâm düşmanlarını yakından tanımaya, iyi taraflarını, kendilerine has hususî yönleriyle birlikte araştırmaya, öğrenmeye tevşvik etmektedir. Hatta güzel hasletleri sebebiyle onları takdir etmeye de, rivayet örnek teşkil etmektedir. [172]

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ

* ÜVEYS EL-KARANÎ

ـ4552 ـ1ـ عن أسير بْنِ جَابِرْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه إذَا أتَى عَلَيْهِ أمْدَادُ أهْلِ الْيَمَنِ سَألَهُمْ، أفِيكُمْ أوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ؟ حَتّى أتى عَلى أوَيْسِ بْنِ عَامِرٍ. فقَالَ: أنْتَ أوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ مِنْ مُرَادٍ، ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَانَ بِكَ بَرصٌ فَبَرَأْتَ مِنْهُ إلاَّ مَوْضِعَ دِرْهَمٍ. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: لَكَ وَالِدَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: يَأتِى عَلَيْكُمْ أوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أمْدَادِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ، كَانَ بِهِ بَرَصٌ فَبَرأ مِنْهُ إلاَّ مَوْضِعَ دِرْهَمٍ، لَهُ وَالِدَةٌ، هُوَ بِهَا بَرٌّ. لَوْ أقْسَمَ عَلى اللّهِ ‘بَرَّهُ. فَإنِ اسْتَطَعْتَ أنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ، فَاسْتَغْفِرْ لِى. فَاسْتَغْفَرَ لَهُ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: الْكُوفَةَ. قَالَ: أ أكْتُبُ لَكَ الى عَامِلِهَا؟ قَالَ: أكُونُ في غَبْرَاءِ النَّاسِ أحَبُّ اليَّ قَالَ: فَلَمَّا كَانَ مِنْ الْعَامِ الْمُقْبِلِ حَجَّ رَجُلٌ مِنْ أشْرَافِهِمْ فَوفَقَ عُمَرَ، فَسَألَهُ عَنْ أوَيْسٍ رَحِمَهُ اللّهُ. قَالَ: تَرَكْتُهُ رَثَّ الْبَيْتِ قَلِيلَ الْمَتَاعِ. فَأخْبَرَهُ عُمَرُ بِمَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # فَلَمَّا رَجَعَ الرَّجُلُ أتَى أوَيْساً. فقَالَ: اسْتَغْفِرْ لى. فقَالَ: أنْتَ أحْدَثُ عَهْداً بِسَفَرٍ صَالِحٍ. فقَالَ: اسْتَغْفِرْ لِى. فقَالَ: لَقِيْتَ عُمَرَ؟ قَالَ: نَعَمْ.
فَاسْتَغْفَرَ لَهُ. فَفَطَنَ لَهُ النَّاسُ. فَانْطَلَقَ عَلى وَجْهِهِ رَحِمَهُ اللّهُ[. أخرجه مسلم.»ا‘مدَادُ« جمع مدَد، وهم ا‘عوانَ الّذين كانوا يجيئُونَ

لنصر ا“سم.و»غَبَراءُ النَّاسِ« بقاياهم؛ وأراد أن يكون مع المتأخرين، من المتقدمين المشهورين .

1. (4552)- Üseyr İbnu Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a Yemenlilerin takviye kuvveti geldikçe her defasında onlara:
"Aranızda Üveys İbnu Âmir var mı?" diye sorardı. Nihayet Üveys İbnu Âmir'e rastladı. Aralarında şu konuşma geçti:
"Sen Üveys İbnu Âmir misin?"
"Evet!"
"Murad'dan, sonra da Karan'dan?"
"Evet!"
"Sende alaca hastalığı vardı, bir dirhem kadar bir yer hariç tamamını atlattın, deği mi?"
"Evet!"
"Senin bir annen olacak?"
"Evet!"
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim. Şöyle diyordu: "Size, önce Muradî sonra da Karanî olan Üveys İbnu Âmir, Yemen imdat kuvvetiyle gelecek. Onun alaca hastalığı vardı, dirhem kadar yer hariç atlattı. Onun bir annesi var. O annesine karşı saygılıdır. O, (bir şey için) yemin edecek olsa Allah (dilediğini yerine getirmek suretiyle) onun yeminden halâs eder. Eğer ondan kendin için istiğfar talep edebilirsen et."
Benim için istiğfar ediver" dedi. O da istiğfar ediverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer ona:
"Nereye gidiyorsun?" diye sordu.
"Kûfe'ye!"
"Senin için vâlisine mektup yazayım mı?"
"Ben (hususî muamele istemem, herkesle bir olmayı), avamdan biri olmayı tercih ederim."
Ravi der ki: "Müteakip sene Kûfe'nin eşrafından biri hacc yaptı ve Ömer'le karşılaştı. Ona Üveys rahimehullah'ı sordu.
"Ben onu, dedi, evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım!"

Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğini ona da söyledi. Adam hacc'dan dönünce Üveys'e geldi ve:
"Benim için istiğfar ediver!" dedi.
"Sen hayırlı bir seferden yeni döndün, sen benim için istiğfar et" dedi ve:
"Ömer'e mi rastladın?" diye sordu.
"Evet!" dedi. Bunun üzerine Üveys ona da istiğfarda bulundu. Böylece halk onun ne olduğunu anladı. Bir müddet sonra da (Kûfe'yi terkedip) geri gitti, (rahimehullah)." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 225, (2542).][173]

AÇIKLAMA:

1- Üveys İbnu Âmir el-Karanî, halkımız tarafından Veysel Karanî olarak bilinen zâttır. İsmi, zaman içerisinde biraz değişikliğe uğramış.
2- Tâbiîn'in büyüklerindendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuştur. Annesine olan saygısı Resûlullah'la karşılaşmasına mâni olmuştur. Bu hususta menkîbeleri var. Resûlullah onu önceden haber vermiş, "Tabiîn'in en hayırlısıdır, duası makbuldür, gören, ondan istiğfar edivermesini talep etsin" şeklinde takdirlerini ifade etmiştir. Zühdü ile şöhret bulmuştur. Üstü başı öylesine perişan haldedir ki, arzettiği garâbet sebebiyle dikkatleri üzerine çekmiş, birçoklarının istihzasına sebep olmuştur. Hacc sırasında Hz. Ömer'in karşılaşıp Üveys hakkında bilgi sorduğu kimsenin de onunla alay edenlerden olduğu, Üsdü'l-Gâbe'nin rivayetinde belirtilir. Hatta o zât, Hz. Ömer'den Resûlullah'ın Üveys hakkındaki söylediklerini işitince, Kûfe'ye dönüşte, kendi evine uğramadan Üveys'e uğrar ve kendisi için istiğfar talep edivermesi ricasında bulunur. Üveys, bir daha alay etmeyeceği ve Hz. Ömer'den işittiğini kimseye söylemeyeceği hususlarında söz alarak, istiğfar ediverir.
Yine Üsdü'l-Gâbe'nin bazı rivayetlerinde görüldüğü üzere, sonradan kedisine bir bürde giydirildiği halde, onunla alay etmekten vazgeçilmez. Görenler "Üveys kim, bu bürdeyi giymek kim!" diye alay ederler. Resulullah'tan merfu bir rivayete göre: "Ümmetimde öyleleri var ki, mescide ve musallaya elbise bulamadığı için gelemezler. Hayaları

sebebiyle halktan da isteyemezler. İşte böylelerinden biri de Üveys el-Karanî'dir" buyurmuştur.
Üveys, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin cephesinde savaşmış ve bu savaşta şehid olmuştur, (rahimehullah).
Sadedinde olduğumuz hadis, Üveys'in Allah'a yakınlığı ermiş hal sahibi bir zât olduğunu, ancak halini halktan gizlemeye itina gösterdiğini ifade etmektedir. Salih kimselerden istiğfar taleb etmek müstehaptır; talep eden, Hz. Ömer gibi mertebece öbüründen üstün bile olsa. Hadis ayrıca anne ve babaya itaatin, iyi muamelenin kişiye kazandıracağı yüce mertebeye de delil olmaktadır.[174]

*** NECAŞİ (REHİMEHULLAH)**

4553ـ 1ـ عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِىُّ رَحِمَهُ اللّهُ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أنَّهُ َ يَزَالُ يُرَى عَلى قَبْرِهِ نُورٌ[. أخرجه أبو داود
.

1. (4553)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Necaşi (rehimehullah) öldüğü zaman biz onun kabrinin üzerinde uzun müddet bir nur görüldüğünü konuşurduk." [Ebû Dâvud, Cihâd 29, (2523).][175]

AÇIKLAMA:

Necaşi, kelime olarak Habeşce'de kral demektir. Tıpkı, dilimizde hâkan, sultan, padişah, devlet reisi kelimeleri gibi. Ancak İslâmî kaynaklarda, Resulullah devrindeki Habeş kralı kastedilir. Asıl adı Ashame' dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuş, kendisine iltica eden müslümanları himaye etmiştir. Mekkeli müşriklerin, mültecileri iade taleplerini reddetmiştir.
Mekke fethinden önce vefat etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm, o öldüğü gün, "Bugün sâlih bir kul vefat etti. Adı Ashame'dir, kalkın Asham'e üzerine namaz kılın!" buyurur ve gıyabında, Medine'de dört tekbir getirerek cenaze namazı kıldırır. Bilahere gelen haber, onun namazı

kılındığı günde vefat ettiğini te'yid etmiş, bu vesile ile Efendimizin bir mucizesi zâhir olmuştur.
Bazı rivayetler şu âyetin Necaşi hakkında nâzil olduğunu belirtir. "Şüphesiz ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a da, size indirilmiş olana da, kendilerine indirilmiş olana da iman ederler. Onlar Allah huzuruda tevazu ve teslimiyet içindedirler. Allah'ın âyetlerini az bir menfaatle değiştirmezler. İşte onların Rableri katıda mükâfaatları vardır. Muhakkak ki Allah pek çabuk hesap görür" (Âl-i İmran 199).[176]

*** ZEYD İBNU AMR İBNU NÜFEYL**

ـ4554 ـ1ـ عن ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ عَنِ رسولِ اللّهِ #: أنَّهُ لَقِىَ زَيْدَ بْنَ عَمْرِ بْنِ نُفَيْلٍ بِأسْفَلِ بَلْدَحَ، وَذلِكَ قَبْلَ أنْ يَنْزِلَ الْوَحْىُ عَلى النَّبِىِّ #. فَقُدِّمَ الى رَسُولِ اللّهِ # سُفْرَةٌ فِيهَا لَحْمٌ فأبى أنْ يَأكُلَ مِنْهَا فَقَدَّمَهَا الى زَيْدٍ فَأبى. ثُمَّ قَالَ زَيْدٌ: إنّىَ آكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلى أنْصَابِكُمْ. وَ آكُلُ إِّ مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ، وَكَانَ يَعِيبُ عَلى قُرَيْشٍ ذَبَائِحَهُمْ وَيَقُولُ: الشَّاةُ خَلَقَهَا اللّهُ، وَأنْزَلَ لَهَا مِنَ السَّمَاءِ الْمَاءَ، وَأنْبَتَ لَهَا مِنَ ا‘رْضِ، وَأنْتُمْ تَذْبَحُونَهَا عَلى غَيْرِ اسْمِ اللّهِ. إنْكَاراً لذلِكَ[.

1. (4554)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatarak der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'e, Beldah'ın aşağı kısmında rastladı. Bu karşılaşma, Aleyhissalâtu vesselâm'a hünez vahiy gelmeye başlamazdan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sofra ikram edildi, sofrada et de vardı. Aleyhissalâtu vesselâm sofradan yemekten kaçındı ve onu Zeyd'e sundu. O da yemekten kaçındı. Sonra Zeyd şunları söyledi:
"Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem. Ben sadece Allah'ın ismi zikredilerek kesilenden yerim."
Zeyd, Kureyş'i kestikleri sebebiyle ayıplar ve şöyle derdi:
"Koyunu Allah yarattı. Onun için gökten yağmur indirdi, yerden de bitki çıkardı. Ama siz onu Allah'ın ismini zikretmeden kesiyorsunuz."

Böylece, Zeyd onların bu davranışlarının münker olduğunu ortaya koyuyordu."[177]

ـ4555 ـ2ـ وفي روايةٍ:]أنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ خَرَجَ الى الشَّامِ يَسْألُ عَنِ الدِّينِ وَيَتْبَعُهُ. فَلَقِىَ عَالِماً مِنَ الْيَهُودِ فَسَألَهُ عَنْ دِينِهِمْ؛ وَقَالَ: لَعَلِّي أنْ أدِينَ دِينَكُمْ. فقَالَ: َ تَكُونُ عَلى دِينِنَا حَتّى تَأخُذَ بِنَصِيبِكَ مِنْ غَضَبِ اللّهِ. قَالَ زَيْدٌ: مَا أفِرُّ إ ّ مِنْ غَضَبِ اللّهِ، وَ أحْمِلُ مِنْ غَضَبِ اللّهِ شَيْئاً أَبَداً، وَأنَا أسْتَطِيعُهُ، فَهَلْ تَدُلُّنِى عَلى غَيْرِهِ؟ فقَالَ: مَا أَعَلَمُهُ إ ّ أنْ يَكُونَ حَنِيفاً. قَالَ زَيْدٌ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ دِينُ إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، لَمْ يكُنْ يَهُودِيّاً وَ نَصْرَانِيّاً وَ يَعْبُدُ إ ّ اللّهَ. فَخَرَجَ زَيْدٌ فَلَقِيَ عَالِماً مِنْ عُلَمَاءِ النَّصَارَى، فَذَكَرَ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ. فقَالَ: لَنْ تَكُونَ عَلى دِينِنَا حَتّى تَأخُذَ بِنَصِيبِكَ مِنْ لَعْنَةِ اللّهِ. قَالَ: مَا اَفِرُّ اِ ّ مِنْ لَعْنَةِ اللّهِ، وَ اَحْمِلُ مِنْ لَعْنَةِ اللّهِ شَيْئاً أبَداً وَأنَا أسْتَطيعُ فَهَلْ تَدُلُّنِى على غَيْرِهِ؟ فقَالَ: َ اعْلَمُهُ إ ّ أنْ يَكُونَ حَنِيفاً. قَالَ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ: دِينُ إبْرَاهِيمَ، لَمْ يَكُنْ يَهُودِيّاً وَ نَصْرَانِيّاً وَ يَعْبُدُ إ ّ اللّهَ. فَلَمَّا رَأى زَيْدٌ قَوْلَهُمْ في إبْراهِيمَ خَرَجَ. فَلمَّا بَرَزَ رَفعَ يَدَيْهِ. فقَالَ: اللّهُمَّ إنِّى أُشْهِدُكَ أنِّى عَلى دِينِ إبْراهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ[. أخرجه البخاري.»اَلْحَنِيفُ« اَلْمَائِلُ، وَهُوَ في الْوَضَعِ الشَّرْعِى: اَلْمَائِلُ عِنَ ا‘دْيَانِ كُلِّهَا الى دِينِ ا“سْمِ.

3. (4555)- Bir başka rivayette ise şöyle gelmiştir: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl hakiki dini sorup, ona tabi olmak üzere [Varaka İbnu Nevfel ile birlikte] Şam'a gitti. Orada bir yahudi âlimine rastladı. Ona dinleri hakkında sordu ve:

"Belki de dininize gireceğim, (bana onu tanıtın)!" dedi. Yahudi:

"Sen, Allah'ın gadabından nasibini almadıkça bizim dine giremezsin!" diye cevap verdi. Zeyd:

"Ben Allah'ın gadabından kaçarak buralara geldim, (gadap değil, rıza ve rahmet arıyorum), elimden geldiğince, Allah'ın gadabından herhangi bir pay almaya asla niyetim yok. Sen bana bir başkasını göster (de ona gideyim)!" der. Yahudi âlim:

"Ben haniflikten başka bir şeyi tanımıyorum!" cevabını verir. Zeyd:

"Haniflik nedir?" der. Yahudi âlim açıklar:

"Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dinidir. O, ne yahudi ne de hıristiyandı, Allah'tan başka bir şeye tapmıyordu."
Zeyd onun yanından çıkınca hıristiyan âlimlerden biriyle karşılaşır. Ona da aynı şeyleri söyler. O da:
"Sen Allah'ın lânetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!" der. Zeyd ona da:
"Ben zaten Allah'ın lanetinden kaçarak bu diyarlara geldim. Elimden geldiğince, ebediyyen Allah'ın lanetinden bir şey yüklenmeyeceğim. Sen bana bir başkasını gösterebilir misin?" der. O âlim de:
"Hayır ben haniflikten başka bir şey bilmem!" cevabını verir. Zeyd ona da: "Haniflik nedir?" diye sorar. Âlim:
"Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dinidir. O ne yahudi ne de hıristiyandı, o sadece Allah'a tapardı" cevabını verir. Zeyd onların Hz. İbrahim hakkındaki sözlerini işitince, oradan ayrılır. Dışarı çıkınca ellerini kaldırıp:
"Allahım, seni şahid kılıyorum: Ben İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzereyim!" der." [Buhari, Menâkıbu'l-Ensâr 24, Zebâih 16.][178]

ـ4556 ـ3ـ وعن أسْمَاءَ بِنْتُ بكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَتْ:]رَأيْتُ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو ابْنِ نُفَيْلٍ قَائِماً مُسْنِداً ظَهْرَهُ الى الْكَعْبَةِ يَقُولُ: يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، واللّهِ مَا مِنْكُمْ عَلى دِينِ ابْرَاهِيمَ غَيْرِى، وَكَانَ يُحْيِى الْمَوْؤُدَةَ. يَقُولُ لِلرَّجُلِ إذَا أرَادَ أنْ يَقْتُلَ ابْنَتَهُ: تَقْتُلْهَا، أنَا أكْفِيكَ مُؤْنَتَهَا، فَيَأخُذُهَا فإذَا تَرَعْرَعَتْ قَالَ ‘بِيهَا: إنْ شِئْتَ دَفَعْتُهَا إلَيْكَ وَإنْ شِئْتَ كَفَيْتُكَ مُؤْنَتَهَا[. أخرجه البخاري.»الْمَوْؤُدَةُ« الطِّفْلَةِ، كَانُوا إذَا وَلَدَ ‘حَدِهِمْ بِنْت حَفِرَ لَهَا حُفْرَةً وَدَفَنَهَا وَهِىَ حِيَّةٌ غَيْرَةَ وَأنْفَةً، فَحَرَّمَ اللّهُ ذلِكَ .

3. (4556)- Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhumâ) anlatıyor: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'in ayakta dikilip sırtını Ka'be'ye dayayarak şöyle söylediğini işittim:
"Ey Kureyş topluluğu! Vallahi ben hariç hiçbiriniz Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzere değilsiniz!"
Zeyd diri diri toprağa gömülecek kızları (kurtarıp) hayatını bağışlardı. Kızını öldürmek isteyen adama:

"Onu öldürme, onun külfetini ben üzerime alıyorum" der ve kızı alırdı. Kız büyüyüp serpilince, babasına:
"Dilersen sana teslim edeyim, dilersen külfetini ben çekeyim" der, (bakımına devam eder)di". [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 24.][179]

AÇIKLAMA:

1- Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl, Aşere-i Mübeşşere'den Saîd İbnu Zeyd'in babası, Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın da amcasının oğlu idi. Nüfeyl, Hz. Ömer ve Amr her ikisinin de ceddi olması hasebiyle onda birleşirler. Kaydedilen rivayetlerden de anlalışacağı üzere, Zeyd Resûlullah'la Mekke'nin Beldah denen vadisinde karşılaşmış, ancak peygamberlik gelmezden önce vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Şam'da iken Hz. Peygamber'in nübüvvetini işitmiştir. Ona iman etmek niyetiyle yola çıkar, fakat yol sırasında öldürülür. Diğer bazı rivayetlere göre henüz peygamberlik gelmezden beş yıl önce, Kureyş'in Ka'be'yi inşaası sırasında vefat eder.
Zeyd, cahiliye devrinde Haniflik denen Hz. İbrahim aleyhisselâm' dan intikal eden bir din üzere yaşıyordu. Onun gibi aynı ananeyi devam ettirmeye çalışan başkaları da vardı. Zeyd cahiliye devrinde Allah'ı bir bilir, ona ibadet eder, putlara kesilen hayvanların etini yemez, faizi de yasaklardı. "Faizden kaçının, fakra sebeptir" der; sonra "Benim ilahım, Hz. İbrahim'in ilahı, dinim Hz. İbrahim'in dini"derdi. Resûlullah onun hak dini arayışını, elinden geldikçe tevhid ve taabbüd izharını bilahere takdir edecek ve onun "Kıyamet günü Hz. İsa ile kendi arasında tek başına bir ümmet olarak diriltileceğini" söyleyecektir.
2- Yukarıda kaydedilen birinci hadis (4555), Buhârî'deki aslına tıpa tıp uymuyor. Ancak İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka vecihlere daha muvafık. Rivayetlerde: Resûlullah mı ona sofra sundu, yoksa Resûlullah'a mı sofra sunuldu? İfadeler ihtilaf eder. Sadedinde olduğumuz rivayette Zeyd'e, Resûlullah'ın etde bulunan bir sofra sunduğu, Zeyd'in bu sofrayı kabul etmediği ve: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem" dediği görülmektedir.

Bu ifadeden Resûlullah'ın, peygamberlikten önce putlara kesilen hayvanlardan yediği hükmü çıkar. Bu mâna da peygamberlerin ismetine ters düşmekle müşkilata sebep olmaktadır. Hattâbi der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâ'be'nin etrafına yerleştirilen ve ensab denen taşlar üzerinde putlar için kesilen etlerden yemezdi, ama bunlar dışındaki etlerden, Allah'ın adını zikretmeksizin kesseler de yerdi. Zira şeriat henüz gelmemişti, dahası, üzerine Allah'ın ismi anılmaksızın kesilen şeylerden yeme yasağı Resûlulah'a peygamberlik geldikten uzun müddet sonra teşrî edilecektir."

İbnu Hacer, Hattâbî'nin bu açıklamasını, "O sofrayı Resûlullah'a Kureyş hediye etmişti, Resûlullah yemekten imtina edip Zeyd İbn-i Amr'a hediye etti, o da imtina edip Kureyşlilere hitaben: "...." dedi" şeklindeki yoruma nazaran da makul ve muvafık bulur. Öbürünü de "Rivayetlerde, böyle kesin bir üslub kullanmaya imkân verecek karine yok" diyerek reddeder. Ancak kendi yorumu biraz daha farklı: "Resûlullah'ın sofrasındaki eti, Aleyhissalât vesselâm'ın hizmetçisi Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'ın Ka'be'nin etrafındaki taş (ensab) üzerinde kesmiş olduğu takdirine göre, bu hali, onun putlar için kesilmediğine hamlederiz. Ayet-i kerime'de gelen: "... dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanların etinden yemek de... size haram kılındı" (Maide 3) âyetindeki yasaktan murad "bu taşlar üzerinde putlar adına kesilenlerdir." Hattâbî devamla, bazı âlimlerin: "Bu taşlar üzerinde putlar adına kesilmeyen hayvanlar hakkında hiçbir vahiy inmemiştir" dediklerini kaydeder.

Mevzu üzerine gelen başka hadisleri kaydederek tahlili derinleştiren İbnu Hacer, Dâvudî'nin sadedinde olduğumuz müşkille ilgili şu yorumunu da kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bisetten önce, müşriklerin adetlerinden kaçınırdı. Ancak kesim meselesiyle ilgili olan hükmü bilmiyordu. Zeyd İbnu Amr ise, bunu karşılaştığı Ehl-i Kitap'tan öğrenmişti." Süheylî der ki: "Eğer "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) bu fazilete sahip olmaya Zeyd'den evladır" denecek olsa cevabımız şudur: "Hadiste Resûlullah'ın bu etten yediğine dair bir sarahat yok. Yemiş olma takdirinde: "Bunu, kendine ulaşan bir şeriatla değil, şahsî re'yi ile yapmıştır" diye açıklarız" der ve devam eder: "Cahiliye halkı nezdinde Hz. İbrahim'in dininden bazı bekaya vardı. Hz. İbrahim'in şeriatında meyte' nin (yani leş'in) yenmesi haramdı, ama üzerine Allah'ın ismi zikredilmeden kesilen hayvanın etini yeme haramı yoktu.

Bunun tahrimi İslam'da indi. Gerçek şu ki, her ne kadar, kesilenlerin helal olduğuna dair (eski) şeriatta bir aslın bulunmasına ve bunun Kur'an'ın nüzulune kadar devam etmesine rağmen, şeriat gelmezden önce bir şey helal veya haram diye tavsif edilemez. Bi'setten sonra, ayet ininceye kadar herhangi bir kimsenin, kesilenleri yemekten vazgeçtiğine dair rivayet gelmemiştir." İbnu Hacer bu noktada: "Davudi'nin, "Zeyd bunu Ehl-i Kitap'tan öğrendi" iddiasını ileri sürünceye kadar "Zeyd bunu şahsî re'yi ile yaptı" demek evladır" der. Buradan, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın henüz peygamber değilken, kendisinden önce gelen herhangi bir şeriata tabi olmamış bulunmasına atıf yapılarak " (kesilenlerle ilgili) yasaklar henüz yok olduğuna göre bu, onun hakkında muteber demektir" neticesine varır.
İbnu Hacer, Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'tan kaydettiği "Ensabtan biri üzerinde bir koyun kestik" ifadesini de şöyle tevil eder: "Burada ensab taş demektir. Bu taş put değildir, ona ibadet de yapılmaz. Bu, (kesimde kulanılan) kasap aletlerinden biridir. Üzerinde kesim yapılır. Zira nusub, aslında büyük taş demektir. Bir kısmı vardır, müşriklerin tapındığı putlardır, onun için ve onun adına kurban kesilir. Bir kısmı var onlara ibadet edilmez, kesim aleti olarak kullanılır: Kurban kesecek kimse putu adına bunun üzerinde kurbanını keser. Zeyd İbnu Amr da meseleyi kökten kesmek için bu meselede imtina göstermiş olabilir."
3- Zeyd İbnu Amr'ın fazileti meyanında babası tarafından diri diri toprağa gömülecek kız çocuklarını (mev'ude) kurtarması zikredilmektedir. Bu Arapların eski bir geleneği idi. İki maksadla yapılıyordu:
***** Kızlara karşı duyulan kıskançlık. Araplar birbirlerine yaptıkları baskında kızları kaçırıp köleleştirerek istifraşda bulunurlardı. Kızın babası fidye-i necatla kızını kurtarmak istediği vakit, kız muhayer bırakılırdı. Babasını veya kendini kaçırmış olan efendiyi tercih. Kız çoğu kere efendiyi tercih ederek babaya büyük bir ar getirirdi. İşte babalar, bu duruma düşmek korkusuyla kızlarını diri diri gömmeyi adet haline getirmişlerdir.
***** İkinci sebep de geçim korkusuydu. Kızların aile bütçesine yük olacağı korkusu, onların diri diri gömülmesine sebep oluyordu. Sadedinde

olduğumuz hadiste Zeyd'in, bu maksadla gömülecek kızları kurtardığını görmekteyiz. Hatta hadiste, tenbihli bir üslubla "Zeyd mev'udeleri (toprağa diri gömülen kızları) diriltirdi" denmşitir. Bundan maksad, onların gömülmesine mani olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim, Arapların bu çocuk öldürme adetlerine birçok ayette temas eder ve yasaklar: (Tekvir 8-9, En'am 151, İsra 31).

4- Zeyd İbnu Amr'ın, Hak dini aramasıyla ilgili menkibeler kitaplarda gelmiştir. Varaka İbnu Nevfel ile birlikte bu maksadla Suriye'ye yaptıkları bir seyahatta Varaka hıristiyan olur ise de, Zeyd olmaz. O'nun bir peygamber beklediği, bazı yakınlarına "Ömrünüz kalırsa siz göreceksiniz" dediği belirtilir. Bir rivayette Zeyd'in "Allahım, sana en iyi ibadet tarzını bilsem öyle ibadet ederdim, ancak bilmiyorum" deyip avuçlarını yere koyarak içine secde ettiği belirtilir.[180]

*** EBU TALİB**

ـ4557 ـ1ـ عن المسيبِ بْنِ حَزنٍ قَالَ:]لَمَّا حَضَرَتْ أبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللّهِ # فَوَجَدَ عِنْدَهُ أبَا جَهْلٍ وَعَبْدُاللّهِ بْنَ أبِى أمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ. فقَالَ: أىْ عَمِّ، قُلْ َ إلهَ إَّ اللّهُ كَلِمَةً أحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللّهِ. فقَالَ أبُو جَهْلٍ وَعَبْدُاللّهِ: أتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللّهِ # يَعْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيَعُودَانِ لِتِلْكَ الْمَقَالَةِ، حَتّى قَالَ أبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ: أنَا عَلى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأبى أنْ يَقُولَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ. فقَالَ #: وَاللّهُ ‘سْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَالَمْ أنْهَ عَنْكَ؛ فأنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أولِى قُرْبَى. اŒية؛ وَأنْزَلَ في أبِى طَالِبٍ: إنَّكَ َ تَهْدِى مَنْ أحْبَبْتَ ولكِنَّ اللّهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ اŒية[. أخرجه الشيخان والنسائي .

1. (4557)- Müseyyeb İbnu'l-Hazn anlatıyor: "Ebû Talib'in ölüm anı gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına geldi. Başucunda Ebû Cehil ile Abdullah İbnu Ebi Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu.

"Ey Amcacığım! bir kelimelik Lailahe illallah de! Onunla Allah indinde senin lehine şehadette bulunayım!" dedi. Ebû Cehil ve Abdullah atılarak (Ebû Talib'e):

"Sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin?" diye müdahale ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kelime-i şehadeti) ona arzetmeye devam etti. Onlar da kendi sözlerini aynen tekrara devam ettiler. Öyle ki bu hal Ebû Talib'in son söz olarak, onlara:

"Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim!" demesine kadar devam etti. Ebû Talib Lâilahe illallah demekten kaçınmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yasaklanmadığı müddetçe senin için istiğfar edeceğim!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah şu vahyi indirdi. (Mealen): "Akraba bile olsalar, onların cehennemlik oldukları ortaya çıktıktan sonra müşrikler hakkında Allah'tan af dilemek ne Peygmaber'e ve ne de iman edenlere uygun düşmez" (Tevbe 113).

Cenab-ı Hak şu ayeti de Ebû Talib hakkında indirmiştir. (Mealen): "Sen, sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Ancak Allah dilediğine hidayet verir. Doğru yolda olanları en iyi bilen de O'dur" (Kasas 56). [Buharî, Menâkıbu'l-Ensar 40, Cenaiz 81, Tefsir, Beraet 16, Kasas 1, Eyman 19; Müslim, İman 39, (34); Nesâî, Cenaiz 102, (4, 90, 91).][181]

ـ4558 ـ2ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذُكِرَ أبُو طَالِبٍ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: لَعَلّهُ تَنْفَعَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأنْ يُجْعَلَ في ضَحْضاحٍ مِنْ نَارٍ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ يَغْلِى مِنْهُ دِمَاغَهُ[. أخرجه الشيخان.»الضَّحْضَاحٍ« الماء القليل، استعارة للنار وشبه به في القلة ما يكون فيه أبو طالب من النار القليلة.

2. (4558)- Ebû Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Talib Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında zikredilmişti.

"Umulur ki, Kıyamet günü şefaatim ona fayda eder de, böylece ateşten, topuklarına kadar yükselen sığ bir yere konur, yine de beyni kaynar." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 40, Rikak 51; Müslim, İman 360, (210).][182]

ـ4559 ـ3ـ وعن الْعَبَّاسِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ. هَلْ أغْنَيْتَ عَنْ عَمِّكَ؟ فَإنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيغْضَبُ لَكَ. قَالَ: نَعَمْ هُوَ

في ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ، وَلَوْ أنَا لَكَانَ في الدَّرْكِ ا‘سْفَلِ مِنَ النَّارِ]. أخرجه الشيخان.»يَحُوطُكَ« يَحْفُكَ وَيَصُونَكَ وَيَذُبّ عَنْكَ وَيَتفرع على مصالحك .

3. (4559)- Hz. Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, amcana (istiğfarla yardım)dan seni alıkoyan nedir? O seni koruyor, senin için kafirlere kızıyordu."
"Evet! dedi, olacak. O ateşin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım cehenemin en derin yerinde olacaktı." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 40, Edeb 115, Rikak 51; Müslim, İman 357, (209).][183]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Talib, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cedd-i emcedleridir. Künyesi ile meşhur olmuştur. Adı Abdu Menaf'tır. Rafizilerden bazıları اِنَّ اللّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحاً وَآلَ اِبْرَاهِيمَ رَآلَ عِمْرَانَ ayetindeki Âl-i imran tabiriyle Âl-i Ebi Talib'in kastedildiğini iddia edebilmek için pek fahiş bir teville Ebû Talib'in adının İmran olduğunu iddia etmiştir. Halbuki ulema onun Abdu Menaf olduğunda hiç ihtilaf etmemiştir.
Ebû Talib, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem pederleri Abdullah'ın annebaba bir kardeşi idi. Bu sebeple babaları Abdulmuttalib ölürken yetim Muhammed'in himayesini Ebû Talib'e vasiyet etmiş idi.
Ebû Talib bu himayeyi, o büyüyünceye kadar en iyi şekilde yapmıştır. Peygamberlik geldikten sonra da yardım ve desteğini devam ettirmiş, ölene kadar elinden gelen himayeyi vermiş, bu uğurda nice sıkıntılara katlanmıştır. Bu meyanda en büyük sıkıntıyı, Kureyş'in Beni Haşim'e üç yıl boyu uyguladıkları boykot sırasında çekmiş idi. Resûlullah'ı kendilerine teslim edinceye kadar sürdürmek kararıyla başlatılan bu boykotu bir yazıya da dökerek Ka'be'ye asarlar. Beni Haşim her çeşit beşeri münasebetlerden tecrid edilir: Alışveriş, evlenme, konuşma vs. hepsi durur. Onların çekildikleri Şı'b'tan sıkıntı büyük olur. Fevkalede kıtlık yaşanır. Ebû Talib, müslüman olmadığı halde, aile kaygusuyla Resûlullah'ı sonuna kadar himaye eder. Boykotun kaldırılmasından birkaç gün sonra Ebû Talib, arkasından da Hz. Hatice vefat ederler.

Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzüntüsü büyük olur. O yıla Resûlullah, hüzün yılı manasında amu'lhüzn der. Bu yıl bi'set'in onuncu senesine müsadiftir. İbni Hacer, Ebû Talib'in Resûlullah'a himayesini belirtme sadedinde şu rivayeti kaydeder: "...Ebû Talib vefat edince, Kureyş, Ebû Talib'in sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptı. Öyle ki, Kureyş'in sefih takımını Resûlullah'ın üzerine saldılar. İstihkar etmek için başına toprak saçtılar." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir seferinde): "Kureyş, Ebû Talib vefat edinceye kadar hoşlanmadığım bir şeyi bana yapamamıştı, (onun vefatından sonra yaptı)" demiştir.
Resûlullah'a ve dolayısıyla İslam'ın kuruluşuna böylesine hizmeti sebkat eden bir zatın ömrünün küfür üzerine kapanması bütün mü'min gönülleri üzen bir hadisedir. Resûlullah da üzülmüştür. Hatta bir kısım alimler bu meselenin fazla medar-ı bahs edilmemesini temenni etmiştir. Resûlullah'ın sevgisine mazhar olması gibi hususi durumları sebebiyle " Cenab-ı Hakk'ın, rahmetinden ona, cehenem içinde bir cenneti yaratabileceği umulur" şeklinde Resûlullah'ı ve onun sevdiğini seven gönülleri rahatlatıcı yorumlar yapmıştır.Cenab-ı Hak, Ebû Talib kıssası ile insanlığa mühim bir hakikatı ders vermektedir: Allah rızası için yapılmayan hiçbir amelin, insanlığa fevkalade fayda sağlayacak çeşitten bile olsa, Allah nazarında hiçbir değeri yoktur. İlahi ölçüler açısından, iman ve rıza yolunda bir zerrecik amel, nefis ve heva yolunda yapılan dünyalar dolusu hayırlı amelden daha üstündür. Kurtuluş için peygambere kan yakınlığının da insana bir faydası olmayacağını bu hadis açık olarak göstermektedir.[184]

*** MALİK İBNU ENES (RAHİMEHULLAH TEALA)**

ـ4560 ـ1ـ عن أبى هُريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِكُ أنْ يَضْرِبَ النَّاسُ أكْبَادَ ا“بِلِ في طَلَبِ الْعِلْمِ فَمَا يَجِدُونَ أعْلَمَ مِنْ عَاَلِمِ الْمَدِينَةِ[.
قَالَ عَبدالرّزاق في حَديثه: هو مالك بْنُ أنَسٍ أخرجه الترمذي .

1. (4560)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İnsanların ilim taleb etmek üzere seferlere çıkacakları zaman yakındır. (O zaman) Medine aliminden daha bilginini bulamazlar."
Abdurrezzak, rivayetinde: "Bu (hadiste haber verilen alim) Malik İbnu Enes'dir" demiştir. [Tirmizî, İlim 18, (2682).][185]

AÇIKLAMA:

İmam Malik hakkında geniş bilgi, birinci cilltte geçti (s. 150-154). [186]

ALTINCI BAB

BAZI ZAMANLARIN ve MEKANLARIN FAZİLETİ

(Bu babta iki fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

ZAMANLARIN FAZİLETİ

*** BAYRAM**

ـ4561 ـ1ـ عن عبداللّه بْنِ قرط قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أعْظَمَ ا۟يَّامِ عِنْدَ اللّهِ يَوْمُ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمُ النَّفْرِ[. أخرجه أبو داود.»يَوْمُ النَّفْرِ« هو اليوم الثاني من أيام التشريق .

1. (4561)- Abdullah İbnu Kurt anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah indinde günlerin en büyüğü Kurban bayramı günüdür, bunu, fazilette Nefr günü (teşrik günlerinin ikinci günü) takib eder." [(Ebû Davud, Menâsik 19, (1765).][187]

ـ4562 ـ2ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # وَلَهُمْ يَوْمَانِ يَلْعَبُونَ فِيهِمَا فَقَالَ: مَا هذَانِ الْيَوْمانِ؟ قَالُوا: كُنَّا نَلْعَبُ فِيهِمَا

في الّجَاهِلِيَّةِ. فقَالَ #: قَدْ أبْدَلَكُمُ اللّهُ خَيْراَ مِنْهُمَا: يَومَ ا ‘ضْحى وَيَوْمَ الْفِطْرِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (4562)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medinelilerin iki (bayram) günleri vardı. O günlerde oynayıp eğlenirlerdi.
"Bu iki gün(ün mana ve mahiyeti) nedir?" diye sordu.
"Biz cahiliye devrinde bu günlerde eğlenirdik!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah, bu iki bayramınızı onlardan daha hayırlı diğer iki günle değiştirdi: Kurban bayramı, Fıtır bayramı" buyurdu." [Ebû Davud, Salât 245, (1134); Nesâî, Iydeyn 1, (3, 179).] [188]

AÇIKLAMA:

Hadiste temas edilen "Medine'ye geliş"ten murad Hicrettir. Medinelilerin kutlayıp eğlendikleri iki bayram da Nevruz ve Mihrican bayramlarıdır. Nevruz, Farsça olup, yeni gün demektir. Güneş o gün, Haml burcuna girer. Eski şemsî takvimde yılbaşıdır.
Mihrican ise, nevruzun mukabilidir, son bahara tekabül eder. Güneş mizan burcuna o gün girer. Gece ile gündüz bu günlerde eşittir. Bu günler hava yönüyle de mutedildir, ne fazla soğuk ne de sıcak. Eski astronomların bu iki günü bayram seçmiş oldukları, müneccimlerin halk üzerindeki itibarları sebebiyle diğer insanlara da taklid edilip benimsendikleri, böylece o iki günün bayram olarak kutlanmasının umumi bir gelenek haline geldiği tahmin edilmiştir.
İslam dini, her bir medeni müessesesinde istiklâliyeti, orijinaliteyi esas alması haysiyetiyle bu cahiliye adetini de kaldırıp, bütün mü'minlerin ilahi menşeli iki bayram getirmiştir. Bayramların daha hayırlı olanlarla değiştirilmesi ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece o günlerin kutlanış ve o günlerdeki eğlence tarzı kökten değiştirilmiş oluyor. Resûlullah, eski kutlamalardan ayrı olarak İslamî bir kutlama teşrî etmiştir. Böylece mü'minlerin eğlencesi de bayramı da İslamca olmuştur. Mü'minlerin bayramı ibadetle başlar. Zira hakiki sürur ibadettedir. Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak mü'minlere lütf-i ilahi ile ferahlanmalarını emreder: "Onlara söyle ki, ancak Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle ferahlansınlar..."

(Yunus 58). Bazı alimler: "Ayette, Nevruz, Mihrican ve diğer kâfir bayramlarının kutlanmasının yasak kılındığına delil vardır" demiştir. Hanefi fukahadan Ebû Hafsı'l-Kebir: "Bir mü'min nevruz bayramında, o günü tazimen bir müşriğe bir yumurta hediye etse Allah'a küfretmiş olur, bütün amelleri düşer" görüşündedir. Yine Hanefi fukahadan el-Kadı Ebû'l-Mehasin el-Hasan İbnu Mansur der ki: "O günde kim, başka vakit satın almadığı bir şeyi satın alır veya kafirlerin yaptığı gibi o günü ta'zimen bir başkasına bir şey hediye ederse küfretmiş olur. Eğer kendisi yemek veya tenezzüh etmek için satın almış ise bu mekruhtur. Keza adet olduğu için gönül almak maksadıyla hediye olarak bir şey satın alsa o da mekruhtur. Çünkü bu davranışta kefereye benzeme vardır."[189]

*** ZİLHİCCEDE ON GÜN**

ـ4563 ـ1ـ عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَا مِنْ أيَّامِ الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهِنَّ أحَبَّ الى اللّهِ مِنْ هذِهِ ا،يّامِ الْعَشْرِ. قَالُوا: وَ الْجِهَادُ في سَبِيلِ اللّهِ؟ قَالَ: وَ الْجِهَادُ؛ إَّ رَجُلٌ خَرَجَ يُخَاطِرُ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَلَمْ يَرْجِعْ بِشَىْءٍ[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي .

1. (4563)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Salih amellerin Allah'a en ziyade sevgili olduğu günler bu on gündür!" buyurmuştu. Cemaatten:

"Allah yolundaki cihaddan da mı?" diye soran oldu.

"Cihaddan da! buyurdu. Ancak bir kimse, canını, malını muhataraya atarak çıkar, hiçbir şeyle dönmezse (yani cihad arasında ölürse) o kimse hariç." [Buharî,l Iydeyn 11; Ebû Davud, Savm 61, (2438); Tirmizî, Savm 52,l (7577.][190]

ـ4564 ـ2ـ زاد الترمذي في أخرى، عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]يَعْدِلُ صِيَامُ كُلِّ يَوْمِ مِنْهَا بِصِيَامِ سَنَةٍ، وَقِيَامُ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا بِقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ[.

2. (4564)- Tirmizî, bir diğer rivayette Ebû Hureyre (radıyallahu anh)' tan şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Ondaki her bir günün orucu bir yıllık oruca (sevabca) eşittir. Ondaki bir gece kıyamı (ibadetle ihya edilmesi) Kadir gecesinin kıyamına (ihyasına) eşittir." [Tirmizî, Savm 52, (758).][191]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bahsi geçen on gün, Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu on günün efadliyeti belirtilmektedir. Ulema hadisle ilgili olarak birkaç noktada ihtilaf etmiştir:
1) Zilhicce'nin on günü mü efdal, yoksa Ramazan'ın son on günü mü? Zira, Ramazan'ın son on gününü tafdil eden hadisler de var. Bazı alimler bu hadise dayanarak Zilhicce'nin on günü daha hayırlı derken, diğer bazıları: "Ramazan'ın on günü, -içinde Kadir gecesi ve oruç da bulunması sebebiyle, daha hayırlıdır" demiştir. Bu ihtilaf şöyle bir telife kavuşturulmuştur: "Zilhicce'nin on günü içerisinde arafe günü sebebiyle, Ramazan'ın son on günü de oruç ve Kadir gecesi sebebiyle efdaldir." Bu makul te'life göre, mü'mine düşen bu on günlere kavuştukça, onlarda vadedilen sevab ve mağfiret nevinden feyiz ve bereketlere ermek için onları ibadetlerle, istiğfarlarla ihya etme gayretine girmesidir. İman ve ihtisabla yapılan ameller makbuldür, zira Cenab-ı Hak, bir kudsî hadiste: "Kulum hakkımda nasıl bir zanla hareket ederse ona öyle muamele ederim" vâdetmiştrir.
2) Zilhicce'nin on günü ile ilgili bir ihtilaf, eyyam-ı teşrik'in ve hatta yevm-i îd denen bayram gününün buna dahil olup olmadığıdır. Burada teferruata girmeden şu kadarına dikkat çekelim: "Alimler Kur'an'da ziyade zikrullah'ın teşvik edildiği, eyyamu'lma'dudat (Bakara 203) ile eyyamu't-Teşrik'in eyyamu'lma'lumat (Hacc 38) ile de eyyamu'l-aşr'ın kastedilip kastedilmediği hususunda farklı yorumlar yapmışlardır.
İbnu Abbas'tan gelen bir açıklamaya göre: Eyyamu'l-Malumat terviye gününden önceki günle başlayıp terviye gününü ve arafe gününü de içine alan günlerdir. Eyyamu'lma'dudat ise eyyamu teşrik'dir, bu durumda bayram günü teşrik günlerine dahil olmaktadır.

İbnu Abbas'tan gelen bir başka veche göre "Eyyamu'l ma'lumat Kurban günü ve bunu takib eden üç gün"dür. Kur'an'da eyyamu'lma'lumat' ta ziyade zikir talep edildiğine göre, bu zikir teşrik tedbirleri olmaktadır.
İbnu Ebi Cemre, sadedinde olduğumuz hadisin teşrik günlerinde yapılacak amelin, başka günlerde yapılacak olanlardan üstün olduğunun beyan ediliğine dikkat çekerek, bu hususu kabulde zorluk çekenlere karşı şu açıklamayı yapar: "Hadis, teşrik günlerindeki amelin başka günlerde yapılan amellerden efdal olduğuna delalet eder. Teşrik günlerinin bayram günleri olması ve bayram günlerinin de "yeme ve içme günleri" olarak tarif edilmiş bulunması bu söylenene aykırı düşmez. Çünkü, bayramın öyle tarif edilmesi, o günlerde hayırlı amel yapmaya mani değildir. Bilakis, o günlerde ibadetlerin en alası teşrî edilmiştir, bu da Allah'ın zikridir. Bayramda sadece oruç yasaklanmıştır. Bayram gününde ibadetin diğer günlerdekinden efdal oluşunun sırrı şuradan ileri gelir: "Gaflet vakitlerinde ibadet, diğerlerinden üstündür. Teşrik günleri ise umumiyetle gaflet günleridir. Bu sebeple o günlerde ibadet yapana, diğer günlerde yapana nazaran ziyade bir sevap vardır. Bu tıpkı, insanların çoğunluğu uykuda iken geceleyin kalkıp ibadet yapan kimse gibidir. Teşrik günlerinin efdaliyeti meselesinde bir başka nükte var: O da şudur: "Hz. İbrahim'e oğlu sebebiyle imtihan bu günlerde vaki oldu ve sonunda Rab Teala oğluna bedel bir kurbanlık gönderdi. Bu sebeple o günler faziletli kılındı."
2- Zilhicce'nin on gününde tutulacak bir günlük orucun bir yıllık oruca bedel olması meselesinde alimler iki hususa dikkat çekerler: "Bu "bir yıl"a "Zilhicce'nin on günü" dahil olmadığı gibi "Ramazan ayı" da dahil değildir. Aksi takdirde hesap yönüyle tezad çıktığı gibi farzla nafile karıştırılmış olur. Halbuki farzın yerini hiçbir nafile -ne kadar çok, ne kadar faziletli olursa olsun- tutamaz."[192]

*** ARAFE GÜNÜ**

ـ4565 ـ1ـ عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ يَوْمٍ أكْثَرَ أنْ يَعْتِقَ اللّهُ فِيهِ عَبْداً مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَإنَّ

اللّهَ لَيَدْنُو، ثُمَّ يُبَاهِى بِهِمُ الْمَئِكَةَ. فَيَقُولُ: مَا أرَادَ هؤُءِ[. أخرجه مسلم والنسائي .

1. (4565)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah, hiçbir günde, arafe günündeki kadar bir kulu ateşten çok azad etmez. Allah (mahlukata rahmetiyle) yaklaşır ve onlarla meleklere karşı iftihar eder ve:

"Bunlar ne istiyorlar?" der." [Müslim, Hacc 436, (1348); Nesâî, Hacc 194,l (5, 251, 252).][193]

ـ4566 ـ2ـ وعن طلحة بن عبيداللّه بن كُرُيْزٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # أفْضَلُ ا٭يَّامِ يَوْمُ عَرَفَةَ وَافقَ يَوْمَ جُمْعَةٍ. وَهُوَ أفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ حَجَّةً في غَيْرِ يَوْمِ جُمْعَةٍ، وَأفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَأفْضَلُ مَا قُلْتُ أنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلى:َ إلَهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ[. أخرجه مالك من قوله: أفضَلُ الدُّعَاءِ الى آخِرِهِ. وأخرجه بطوله رزين.

2. (4566)- Talha İbnu Ubeydillah İbni Keiz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Günlerin en efdali arafe günüdür. (Faziletçe) cuma'ya muvafakat eder. O, cum'a günü dışında yapılan yetmiş haccdan efdaldir. Duaların en efdali de arefe günü yapılan duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en efdal söz de: "Lailahe illallah vahdehu lâşerikelehu" (Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur) sözüdür."

İmam Malik "Duaların en efdali..." ibaresinden sonraki kısmını Muvatta'da tahric etmiştir. Rezin ise rivayeti baştan sona kadar tam olarak tahric etmiştir. [Muvatta, Hacc 246, (1, 422.][194]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis Müslim'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Abdurrezzak, bu hadisi İbnu Ömer'den daha mufassal olarak kaydeder: "Şüphesiz ki Allah(ın rahmeti) alt semaya iner de Allah hacılarla meleklere iftihar eder ve "Bunlar benim kullarımdır. Bunlar hakir bir kıyafetle toz toprağa bulanmış olarak geldiler, rahmetimi umuyorlar, azabımdan da korkuyorlar. Halbuki onlar beni görmüş de değiller. Acaba görseler ne yaparlardı!" der.

Âlimler bu hadisin arefe gününün faziletine delil teşkil ettiğini belirtirler. Hatta Nevevî merhum: "Bir adam "en faziletli günde karım boş olsun" diye talak verse, Şâfiî ulemasının bir kavline göre, hanımı arefe günü boş olur. Diğer bir kavline göre cum'a günü boş olur" der.

2- İkinci hadis, arafe gününü cum'a ile kıyaslar. Cum'a'nın da fazileti teyid edilir. 4568 numaralı hadiste de görüleceği üzere, bir kısım hadislerde cum'a gününün fazileti de hadislerde teyiden, tekiden beyan edilmiştir. Bazı alimler haftanın en efdal günü cum'adır diye "hafta" ile kayıtlamak suretiyle bu iki hadis arasını telif etmiştir.

Cum'a günü le ilgili bir kısım açıklamayı, az ileride yer verilecek olan cum'a günü ile ilgili bahse bırakıyoruz.[195]

*** NISF-U ŞA'BAN**

ـ4567 ـ1ـ عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَنْزِلُ اللّهُ تَعالى لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ الى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ ‘كْثَرَ مِنْ
عَدَدِ شَعْرِ غَنَمِ كَلْبٍ[. أخرجه الترمذي؛ وزاد رزين: »مِمَّنِ اسْتَحَقّ النَّارَ« .

1. (4567)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâla Hazretleri, Nısf-u Şa'ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabîlesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder." [Tirmizî, Savm 39, (739); Rezin bu rivayete "Ateşe müstehak olanlardan" ziyadesini kaydetmiştir.][196]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis nısf-ı Şaban gecesinin faziletini beyan etmektedir. Nısf, "yarı" demek olduğuna göre, nısf-u Şa'ban, Şa'ban ayının ortasındaki günün gecesi demek olur. Bu gece Şaban'ın onbeşinci gecesidir, Bereat gecesi de denir.

2- Hadis metin olarak: "...Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünden daha çok sayıda insana mağfiret eder" şeklinde anlaşılmaya elverişlidir. Hatta Rezin'in ibaresi de bu manayı teyid eder. Ancak alimler o miktarda Ashabın bulunmayışını gözönüne alarak tercümede kaydettiğimiz üzere "Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder" şeklinde anlamayı tercih etmişlerdir. Kelb kabilesinin koyunlarının zikri, "Onlar, koyun beslemede diğer kabilelerden ileri oldukları içindir" denmiştir. Böylece Allah'ın rahmet ve mağfiretinin çokluğu daha iyi ifade edilmiş olmaktadır.[197]

*** CUMA GÜNÜ**

ـ4568 ـ1ـ عن أوس بن أوس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أفْضَلِ أيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ، وَفِيهِ قُبِضَ، وَفِيهِ النَّفْخَةُ، وَفِيهِ الصَّعْقَةُ، فأكْثِرُوا عَليّ مِنَ الصَّةِ فيهِ، فإنَّ صَتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَليّ. قَالُوا: وَكَيْفَ تُعْرَضُ عَلَيْكَ صَتُنَا؟ وَقَدْ أرِمْتَ]أىْ بَلِيتَ[فقَالَ: إنَّ اللّهَ تعالى حَرَّمَ عَلى ا‘رْضِ أنْ تَأكُلَ أجْسَادَ ا‘نْبِيَاءِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

1. (4568)- Evs İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cum'a, en hayırlı günlerinizden biridir. Hz. Adem aleyhisselam(ın toprağı) o gün yaratıldı, o gün kabzedildi. (Kıyamette Sur'a) o gün üflenecek, sayha da o günde olacak. Öyleyse o gün bana salavatı çok okuyun. Zira salavatlarınız bana arzedilir."

Orada bulunanlar:

"Salavatlarımız size nasıl arzedilir? Siz çürümüş olacaksınız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Teala Hazretleri, Arz'a peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kıldı!" buyurdular." [Ebû Davud, Salat 207, (1047); Nesaî, Cum'a 5, (3, 91, 92).][198]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, cum'a gününün, en hayırlı günlerden biri olduğu ifade edilir, "en hayırlı gündür" denmez. Aliyyu'l-Karî, bu ifadeye dayanarak: "Hadiste, arafe gününün en efdal veya cum'a'ya müsavi olduğuna bir işaret vardır" der.
2- Bazı alimler, hadiste geçen nefha (üfleme)dan muradın ikinci nefha, yani iyileri ebedi cennete ulaştıracak olan nefha olduğunu söylemiştir. Bazıları da "Birinci nefhadır, çünkü o, Kıyametin başlangıcı, ikinci yaratılışın bidayetidir" denmiştir.
3- Sayha'dan maksad, insanları korkudan öldürecek bir çığlıktır. Bu çığlık birinci nefhanın adıdır. Bir bakıma az önce "nefha" diye söylenen hadise sa'ka (sayha) diye tekrar edilmiş olmaktadır. Önceki, ikinci nefha kabul edilince sa'ka ile birinci nefhayı anlamak muvafık olur. Resûlullah cum'a gününün faziletli oluşunun sebebini açıklama sadedinde, o gün cereyan etmiş ve edecek başka durumlar da zikreder: "Onda duaların mutlaka kabul gördüğü bir saat var. Cum'a Resûlullah'ın vakfe yaptığı gündür. O gün dünyanın her tarafında insanlar hutbe ve namaz için toplanırlar, bu haccdaki toplanmaya ve Kıyamet günündeki hesap vermek üzere vukua gelecek toplanmaya da muvafık düştüğünden cum'a günü bayram günüdür. Bu sebeple cuma günü toplanmak, hutbe okumak teşri edilmiştir. Ta ki, o vesile ile mebde' ve meâd, cennet ve cehennem hatırlanmış olsun. Bu sebeple, cum'a sabahı Secde ve Hel etaâ (insan) surelerinin okunması sünnettir. Çünkü bu surelerde bu günde olmuş ve olacak olan şeylerinzikri var: Hz. Adem'in yaratılışı, mebde ve mead gibi. Bu sebeple cum'a'da yapılan ibadetler diğer günlerde yapılanlardan efdaldir. Hatta, facir kimseler bile cum'a gününe ve gecesine hürmet ederler. Ayrıca cum'a günü, cennetteki Yevmü'l-Mezid'e dahi muvafakat

etmektedir. [Bu gün cennet ehlinin misk tepeleri üzerinde toplanacakları müstesna bir gündür.] Bu sebeplerle cum'a vakfesi diğer vakfelere üstündür. Ne var ki "cum'a'ya rastlayan vakfenin 72 hacca bedel olduğu" şeklinde şüyû bulan haber batıldır, hadiste bir dayanağı yoktur. "Allah indinde ünlerin en hayırlısı cum'a günüdür" hadisi haftanın en hayırlı gününü tesbit eder. Yılın en efdal günü arafe ve kurban günüdür. Şâfiî'ye göre bunlardan en efdali arafe'dir. Zira o gün tutulan oruç iki yıllık günaha kefaret olur. Ayrıca Allah o gün en fazla azadda bulunmakta ve vakfede duranlarla melâikeye iftihar etmektedir. Bazıları da: "Kurban günü efdaldir, o gün tazarru ve tevbe edilir, ziyaretler, gidipgelmeler icra edilir" demiştir." [Münavî]

4- Salâvatın Resulullaha'a arzı, onun cum'a günü makbul olarak arzedilmesi demektir. Cum'a günü ve gecesi salavat okumanın faziletli ile igili rivayetler çoktur. Aslında salavat her zaman için makbul bir duadır, melekler vasıtasıyla Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmaktadır. Cum'a günü bu amel daha çok fazilet kazanmaktadır.

5- Hadisin sonunda Resûlullah peygamberlerin kabirlerinde çürümediğini ifade etmektedir. Alimler bu mesele üzerinde tahkike dayalı olarak: Peygamberlerin, tıpkı melekler gibi yiyip içmeye muhtaç olmaksızın kabirlerinde diri olduğunu, ibadet ve namazla meşgul bulunduklarını kabul ederler. Bu cümleden olarak resulullah da kabrinde sağdır ve ümmetinin taatiyle sürur duymaktadır. Alimler, diğer ölülerin de kabirlerinde ilim ve işitme gibi mutlak bir idrak sahibi olduklarını söylerler. Nitekim İbnu Abbâs, Resûlullah'ın şu sözünü rivayet etmiştir. "Bir kimse, dünyada iken tanıdığı mü'min bir kardeşinin kabrine uğrayıp selam verse kabirdeki onu mutlaka tanır ve selamına mukabele eder." Resûlullah'ın, Baki mezarlığına sıkça uğrayıp ölülere selam verdiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim şehidlerin bile diri olduklarını, rızıklandırıldıklarını söylemektedir. Bu durumda peygamberlerin kabirdeki hayatlarını istib'ad etmek abes olur. Resûlullah "Peygamberler kabirlerinde diridirler" hadisi sabit rivayetlerdendir. [199]

ـ4569 ـ2ـ وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أوْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِّ وَقَاهُ اللّهُ فِتْنَةَ

. أخرجه الترمذي .[الْقَبْرِ

2. (4569)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cum'a gecesi veya cum'a günü vefat eden hiçbir müslüman yoktur ki, Allah onu kabir fitnesinden korumamış olsun." [Tirmizî, Cenaiz 72, (1074).][200]

AÇIKLAMA:

1- Fitne kelimesi ayet ve hadislerde pekçok manada kullanılmıştır: Kargaşa, fesad, azab, sual ve imtihan, cünun gibi. Sadedinde olduğumuz hadiste azab ve sual manası daha muvafık gözükmektedir.
2- Hadis, Tirmizî'nin diğer Kütüb-i Sitte imamlarına teferrüd ettiği bir rivayet ise de bu manayı te'yid eden şevahid dediğimiz başka rivayetler diğer kaynaklarda gelmiştir. Aliyyu'l-Karî, Mirkat'da hadisi açıklarken ulemanın bazı yorumlarına yer verir. Kurtubî'den kaydedilen bir açıklama şöyle: "Bu (ve bunu te'yid eden) ve kabir sualini nefyeden hadisler, kabir suali üzerine daha önce kaydettiğimiz hadislere muaraza etmez. Yani bunlar onlara zıtlık arzetmezler, belki tahsis ederler ve kabrinde kimlerin hesaba çekilmeyeceğini ve azab görmeyeceğini, kimlere sual icra edilip sıkıntılı hallere maruz kalacağını açıklar. Bu meselelerin hiçbiri kıyasa girmez, içtihadla, ferdi mülahaza ile hükme medar edilemez, (sadece vahiyle söz söylenebilir). Öyleyse o hususlarda Sadıku'l-Masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediğini aynen kabul ve tasdik etmek gerekir." Hakimu't-Tirmizî de şöyle demiştir: "Kim cum'a günü vefat ederse, onun Allah indinde mevcut olan (esrarındaki) kapak açılır. Çünkü cum'a günü cehennem yakılmaz, kapıları kapatılır, o gün ateşin sultanı, diğer günlerde yaptığını yapmaz. Öyleyse Allah bir kulunun ruhunu Cum'a gününde kabzederse bu onun saadetine ve iyi bir âkibete erdiğine delil olur. Zira Allah Teala Hazretleri bu günde, yanında ehl-i saadet diye yazdığı kimselerin ruhunu kabzeder. Bu sebepledir ki onu kabir fitnesinden korur. Bunun da sebebi, münafığı mü'minden ayırdetmektedir." Suyutî buna ilaveten der

ki: "Cum'a günü ölene şehid ecri verilecektir. Şehidlerle ilgili kaideye göre onlara sual yoktur, nitekim hadiste:
"Kim cuma günü veya gecesi ölecek olsa kabir azabından korunur, kıyamet günü de, üzerinde şehid mühürü olduğu halde gelir" buyrulmuştur."
Cum'a günü ölenin şehid sayılacağı, kabir fitnesinden korunacağı hususunda başka rivayetler de var. Bu kadarı ile yetiniyoruz.[201]

ـ4570 ـ3ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذَكَرَ النَّبِىُّ # يَوْمَ الْجُمُعَةِ فقَالَ: فِيهِ سَاعَةٌ يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّى يَسْألُ اللّهَ تَعالى شَيْئاً إَّ أعْطَاهُ إيّاهُ وَأشَارَ بِيَدِهِ، يُقَلِّلُهَا[. أخرجه الثثة والنسائي .

3. (4570)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cum'a gününden bahis açıp dedi ki:
"Onda bir saat vardır; müslüman bir kul namaz kılar olduğu halde, o saate erse, Allah'tan her ne istemişse onu Allah kendisine mutlaka verir." Bunu söylerken [Resûlullah] eliyle o vaktin azlığını işaretliyordu." [Buharî, Cum'a 37, Talak 24, Da'avat 61; Müslim, Cum'a 13, (852); Muvatta, CUm'a 15, (1, 108); Nesaî, Cum'a 45, (3, 115, 116).][202]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis cum'a gününün en mümtaz yönlerinden birini nazara vermektedir: Duaların kabul edildiği bir saat. O saat yakalandığı takdirde kişi, "hayır nevinden" veya "Allah'tan talep edilmesi meşru olan", "günaha, harama girmeyen" her ne isterse Allah o duayı yerine getirecektir.
Bu kıymeti ve bereketi büyük vaktin kısalığına hadiste dikkat çekilmiştir. Esasen hadis metninde geçen saat kelimesi, bugün anladığımız gibi altmış dakikalık bir zaman dilimini ifade etmez. "Müddet, "kısa bir zaman" manasına gelir. Kısalığına ayrıca dikkat çekilmesi, o anı

yakalamak için son derece dikkatli ve uyanık olması gereğini tebarüz ettirir.
2- Diğer bir husus, bu vaktin yirmidört saatlik günün hangi vakitlerine rastlamaktadır. O da belli değil; gecede mi, gündüzde mi, bunların hangi vakitlerinde? Seherde mi, kuşluk, öğle, ikindi, akşam veya yatsıda mı? Belli değil.
İbnu Hacer, bu hususta -bir kısmı merdud olan- tam 42 ayrı görüşü kaydeder ve münakaşasını yapar. Gece ve gündüzün nerdeyse belli başlı bütün vakitlerine yer veren bu görüşlere burada yer vermeyeceğiz. Umumiyetle kabul gören iki rivayetten birine göre bu saat hatibin minbere oturması ile namazdan çıkması arasında geçen müddettir; diğerine göre ise, ikindi vaktinden sonra güneşin batmasına kadar geçen zamandır. Bu ikinci görüşte olan Ebû Hureyre, Abdullah İbnu Selam'ın: "O saat namaz vakti değildir. Halbuki "namaz halinde olan mü'minin duası makbuldür" şeklinde yaptığı itiraza bir başka nassla cevap vermiş, "namaz bekleyen kişinin, namaz kılan (musalli) hükmünde olacağı"nı hatırlatmıştır.
Hutbe esnasında "namazda olunmadığı" ileri sürülerek, birinci görüşe de itiraz yapılmıştır. Ancak bu itiraza da "namaz" manasına kullanılmış olan salat kelimesinin dua manasına da geldiği belirtilerek cevap verilmiştir. Keza metinde geçen kıyam (namaza durmuş olma hali) tabiri de devam'a hamledilmiştir. Böyle olunca "kaim"le "musalli"nin ifade edilme hadisesi bir parça ile onun bütününün (cüz ile küllü) ifade edilmesi nevinden bir hadise olmaktadır. Çünkü kıyam hali de namazın bir parçasıdır; tıpkı, rükü, sücud ve teşehhüdün de namazın diğer halleri olması gibi.
Kayda değer bir görüşe göre, bu saat cum'a gününün tamamına gizlenmiştir, tıpkı, Kadir Gecesi'nin son onda gizlenmesi, İsm-i A'zam'ın esmau'l-Hüsna'da gizlenmesi gibi, İbnu Ömer: "Bir hacetin bir gün içinde talebi kolay bir iştir" der ve ilave eder: "Bunun manası, cum'a gününün tamamında duaya devam gereğidir; duanın kabul edildiği ana rastlamak için bütün gün dua edilmiş olur." Ka'b İbnu Malik, "bir grup, anlaşarak cum'a gününü dua etmek üzere taksim etseler, bu saate daha kolay erişirler der. Birçok alim de hadisi: "Cum'a günü, icabet saatine tesadüf etme ümidiyle çok dua etmek müstehabtır" diye yorumlamıştır.

3- İbnu Hacer, yapılabilecek bir itirazı kaydeder ve cevaplandırır: "Şayet: "Hadisin zahiri, her duaya, zikri geçen şartlar tahtında icabet edileceğini ifade ediyor. Halbuki, vakit, beldeden beldeye değişmektedir. Bu durumda namaz kılanların bir kısmı diğerine nazaran erken davranacaktır. Dualara icabet saati ise vakte bağlıdır. Öyleyse bu zaman ihtilafı ile farklı beldelerdeki duaların makbuliyeti nasıl tahakkuk eder?" denirse cevabımız şudur: "İcabet saatini her musallinin kendi fiiline bağlı olması muhtemeldir. Nitekim benzer hüküm mekruh vakitler için de söylenir." [203]

ـ4571 ـ4ـ وعن أبى بُرْدَةَ عن أبيه أبى مُوسى ا‘شْعَرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: هِىَ مَا بَيْنَ أنْ يَجْلِسَ ا“مَامُ الى أنْ تَنْقَضِى الصَّةُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (4571)- Ebû Bürde, babası Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cum'adaki icabet saati imamın minbere oturduğu anla, namazdan çıkması anına kadar geçen vakittir" dediğini işittim." [Müslim, Cum'a 16, (853); Ebû davud, Salat 208, (1049).][204]

ـ4572 ـ5ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]اَلْتَمِسُوا السَّاعَةَ الَّتِى تُرجى يَوْمَ الْجُمْعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ الى غَيْبُوبَةِ الشَّفَقِ[. أخرجه الترمذي .

5. (4572)- Hz. Enes (radıyallahu anh) demiştir ki: "Cuma günü, (duaların kabul edileceği) ümit edilen saati, ikindi namazından sonra güneşin ufuktan kaybolması anına kadar arayın." [Tirmizî, Salat 354, (489).][205]

AÇIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icabenin hangi vakitte olduğu hususunda ileri sürülen kırkı mütecaviz görüş içerisinde iki tanesinin en meşhur ve en

makbul addedildiğini yukarıda kaydetmiş idik. Yukarıda kaydedilen iki hadis mezkur iki görüşün delillerini teşkil ederler. İbnu Hacer bu iki görüş haricinde kalanların ya bunlara muvafık olduğunu, yahut da isnadının zayıf olduğunu, yahut da görüş sahibinin, onu merfu hadise dayandırmadan şahsî içtihadına nisbet ettiğini belirtir. Ebû Said (radıyallahu anh)'ın bir rivayetinde, Aleyhissalâtu vesselâm, soru üzerine bu saat-i icabenin kendisine öğretildikten sonra unutturulduğunu söylemiştir. Şarihler sadedinde olduğumuz bu iki hadisle Ebû Said hadisi arasında tearuzdan bahsedilemeyeceğini belirtirler. "Çünkü der Beyhakî, bu iki hadisin ravileri, o vakti, Aleyhissalâtu vesselâm'dan unutturulmazdan önce öğrenmiş olmaları mümkündür."

Selef ulamâsı, ayrıca bu iki vakitten hangisinin müreccah olduğu hususunu da araştırmıştır. İmam Müslim: "Ebû Musa hadisi, bu babtaki rivayetlerin en sahihidir" demiştir. Bayhakî, İbnu'l-Arabî, Kurtubî, Nevevî vs. pek çok alim bu görüşü tercih etmiştir.

Bir kısım alimler de Abdullah İbnu Selam'ın tercihini kabul etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Abdi'l-Berr, Said İbnu Mansur, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İbnu Abdilberr, bu saat-ı icabeyi yakalama şansını kuvvetlendirmek için mezkur iki vaktin her ikisinde de dua hususunda gayret göstermek gerekir kanaatini beyan etmiştir. Buna muvafık olarak bazı alimler: "Saat-i icabet bu iki vakitten birindedir. Bunlar birbirlerine muarız da değiller. Zîra Aleyhissalâtu vesselâm'ın, o iki sahabiden her birine, ayrı ayrı vakitlerde, mezkur irşadda bulunmuş olması ihtimalden uzak değildir" demiştir.[206]

*** MUHARREM**

ـ4573 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّهِ الْمُحَرَّمُ، وَأفْضَلُ الصَّةِ بَعْدَ الْمُكْتُوبَةِ صَةُ اللَّيْلِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

1. (4573)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) enlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ramazan ayından sonra en faziletli oruç (ayı) şehrullah olan Muharrem ayıdır. Farz namazdan sonra en efdal namaz da gece namazıdır."

[Müslim, Sıyam 202, (1163); Ebû Davud, Savm 55, (2429); Tirmizî, Salat 324, (438); Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 7, (3, 207, 208).][207]

AÇIKLAMA:

1- Muharrem ayına, Şehrullah yani Allah'ın ayı denmesi, onun şanını yüceltmek ve tazim içindir. Tîbî, şehrullah orucu ile kastedilen şeyin, Aşura orucu olduğunu söyler. Ancak Aliyyu'l-Karî, bununla Muharrem ayının tamamının kastedildiğini ileri sürer. Hadisin ıtlâkı Aliyyu'l-Kari'nin haklı olduğunu göstermektedir.
2- Bu hadis, ayrıca geceleyin kılınan teheccüd namazının diğer nafilelerden ve hatta farz namazlarla birlikte kılınan revatib nafilelerden daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. Şafiî alimlerinden Ebû İshak el-Mervezî ve ona tabi olan bir grup alim, sadedinde olduğumuz hadisin zahirini esas alarak bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak çoğunluk "Revatib nafileleri efdaldir" demiştir. Nevevî, bu hadisin hükmüne göre önceki görüşün akva ve evfak olduğunu söyler.Tîbî de Nevevî'yi teyid eden bir değerlendirme ile der ki: "Hayatıma yemin olsun, teheccüt namazının hiçbir fazileti olmasa bile, ona fazilet olarak şu ayetlerdeki ifade kâfidir. (Meâlen): "Gece vakti de uyanıp, sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki, Rabin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" İsra 79). "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar. Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler..." (Secde 16).
Teheccüd namazına daha önce temas ettik (3002-3015. hadisler. En sonda genişçe açıklama yapıldı).[208]

ـ4574 ـ2ـ وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَسَألَهُ رَجُلٌ]أىُّ شَهْرٍ تَأمُرُنِى أنْ أصُومَ بَعْدَ رَمَضَانَ؟ فقَالَ: مَا سَمِعْتُ أحَداً يَسْألُ عَنْ هذَا إلَّا رَجُ سَألَ رَسُولَ اللّهِ # وَأنَا عِنْدَهُ. فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: أىُّ شَهْرٍ تَأمُرُنِى أنْ أصُومَ بَعْدَ رَمضَانَ. فقَالَ: إنْ كُنْتَ صَائِماً بَعْدَ رَمضَانَ فَصُمِ

الْمُحَرَّمَ فإنَّهُ شَهْرُ اللّهِ، فيهِ يَوْمٌ تَابَ اللّهُ فيهِ عَلى قَوْمٍ، وَيَتُوبُ اللّهُ فيهِ عَلى قَوْمٍ آخَرِينَ[. أخرجه الترمذي .

2. (4574)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre bir adam ona sorar:

"Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?"

Ali (radıyallahu anh) şu cevabı verir:

"Ben bu soruyu Resûlullah'a soran kimseye rastlamamıştım. Nihayet bir adam sordu. O zaman ben de yanlarında idim. Dedi ki: "Ey Alah' ın Resulü! Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?"

Şu cevabı lutfettiler:

"Ramazan dışında da oruç tutmak istersen Muharrem ayında tut. Çünkü o Şehrullah (Allah'ın ayı)dır. O ayda bir gün vardır ki, Allah onda bir kavmin günahlarını affetti, bir başka kavmin günahını da affedecek." [Tirmizî, Savm 40, (741).][209]

AÇIKLAMA:

Burada, Allah'ın mağfiret ettiği belirtilen kavim, Hz. Musa (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kavmidir. Beni İsrail'in Firavun'dan kurtarılışı, Firavun ve ordusunun denizde boğulması maksuddur.[210]

*** GECE**

ـ4575 ـ1ـ عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ في اللَّيْلِ سَاعَةً يُوَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْألُ اللّهَ خَيْراً مِنْ أمْرِ الدُّنْيَا أوِ اŒخِرَةِ إَّ أعْطَاهُ إيَّاهُ، وذلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ[. أخرجه مسلم .

1. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gecede bir saat vardır ki, müslüman bir kimsenin Allah'tan, dünya veya ahirete müteallik bir hayır talebi, o saate rastlarsa, Allah dilediğini ona mutlaka verir. Bu saat her gecede vardır." [Müslim, Müsafirin 166, (757).][211]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, her gecede bir saat-ı icabe olduğunu ifade etmektedir. Bir saatin vakti belli değildir. Ancak bazı rivayetlerde, bu saatin gecenin yarısından sonra veya son üçte birinde olduğuna karine teşkil eder. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu zamanlarda gece ibadeti yapmıştır. Kimin duası bu saate rastlarsa mutlaka kabul edileceğini hadis garanti etmekte ve gece ibadetine teşvik buyurmaktadır. Gecenin gündüzden efdal olduğunu söyleyen alimlerin delillerinden biri de bu hadistir. Müzzemmil sûresi de mü'minleri gece ibadetine teşvik etmekte, değişik şartlara göre gece ibadetinin zamanını, miktarını belirtmektedir. Gündüzde saat-ı icabe sadece cum'a günü mevzubahis olduğuna göre, ibadet açısından gecenin efdaliyeti inkar edilemez. [212]

İKİNCİ FASIL

FAZİLETLİ MEKANLAR

(Bu fasılda üç fer' vardır.)

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FER'

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'NİN FAZİLETİ

*

KUBA MESCİDİ

*

UHUD DAGI

*

AKİK VE ZÜ'L-HULEYFE

*

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

*

HİCAZ

*

ARAP YARIMADASI

*

YEMEN-ŞAM

*

BEYTU'L-MAKDİS (KUDÜS)

*

VECC (TAİF)

*

MESCİDÜ'L-İŞÂR

*

BAZI NEHİRLER

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

ـ4576 ـ1ـ عن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لِلَّذى بِبَكَّةَ مُبَارَكاً يُصَلّى فيهِ الْكَعْبَةُ. قُلْتُ: ثُمَّ أىٌّ؟. قَالَ: الْمَسْجِدُ ا‘قْصى. قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟. قَالَ أرْبَعُونَ عَاماً[. أخرجه الشيخان والنسائي .

1. (4576)- Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şurası muhakkak ki, (yeryüzündeki) ilk ev, mübarek olsun ve içinde namaz kılınsın diye Mekke'de inşâ edilen Kâ'be' dir" buyurdular.
Ben: "Sonra hangisi?" diye sordum. "Mescid-i Aksa" buyurdular. Ben: "İkisi arasında ne kadar fark var?" dedim. "Kırk yıl!" buyurdular." [Buharî, Enbiyâ 8, 40; Müslim, Mesâcid 2, (520); Nesâî, Mesâcid 3, (2, 32).][213]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kâ'be'nin, yeryüzünde inşâ edilen ilk mâbed olma hususiyetini taşıdığını belirtmektedir. Bu mânâ hadisin sadedinde olduğumuz veçhinde sarîh olarak görülmez ise de, İshak İbnu Râhuye ve

İbnu Ebî Hâtim'in rivayetlerinde sarahatle ifade edilmişti: "Kâ'be'den önce evler vardı. Ancak Kâ'be, ibadet için yapılan ilk ev idi."
2- Mescid-i Aksa, Beyt-ü Makadîs'in adıdır. Aksâ, uzak mânâsına gelir. Kâ'be'ye uzaklığı sebebiyle ona bu isim verilmiştir. "Ondan sonra ibadet mahalli olmadığı için de böyle tesmiye edildiğini" söyleyen de olmuştur. Kezâ: "Kazurât ve pisliklerden uzak olduğu için de bu adı aldığı" söylenmiştir. Nitekim, makdis "pislikten arınmış" mânasına da gelir.
3- Kâ'be'nin inşaatı ile Beytu'l-Makdis'in inşaatı arasnıda kırk yıl olmasını İbnu'l-Cevzî müşkil bulur. "Zira der, Kâ'be'yi Hz. İbrahim, öbürünü Hz. Süleyman inşâ etmiştir. İkisi arasında ise bin yıllık zaman farkı vardır." Âlimler, başka rivayetlerdeki sarahatleri de değerlendirerek, Kâ'be'nin Hz. Âdem aleyhisselâm, Mescid-i Aksa'nın da Adem'in oğuilları tarafından yapıldığını ve ikisi arasında kırk yıl bulunduğunu söylemişlerdir. Öyleyse Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman'ın inşaatları muahhardır ve önceki temel üzerine bir imar veya bir genişletme ameliyesidir, seferden başlama ameliyesi değildir. Bu yoruma ihtimal verdikçe Hz. İbrahim'le Hz. Süleyman arasında varlığı söylenen bin yıllık fark, ehemmiyetini kaybeder.

Kâ'be'nin inşaatı meselesine daha önce genişçe yer verdik.[214]

ـ4577 ـ2ـ وعن ابْنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نَزَلَ الْحَجَرُ ا‘سْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَهُوَ أشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللّبَنِ، وَإنَّمَا سَوَّدَتْهُ خَطَايَا بَنِى آدَمَ[. أخرجه الترمذي وصححه والنسائي، وهذا لفظُ الترمذي. ولفظُ النسائي »الحَجَرُ ا‘سْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ« .

2. (4577)- İbnu Abbâs (radıyallahu anümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Haceru'l-Esved, cennetten indi. İndiği vakit sütten beyazdı. Onu insanların günahları kararttı." [Tirmizî, Hacc, 40, (877).][215]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, hadisin zahirine hamledilmesi gerektiğini belirterek, "Hacerü'l-Esved'in, kendisine değen insanların günahları sebebiyle siyahlaştığını" söyler ve "Buna ne aklî ne de naklî yönden bir engel yok" der. Ancak bazı Hanefî âlimleri de şöyle demiştir: "Bu hadisle, Hacerü'l-Esved'in şânını yüceltme, hata ve günahları da kötülemede mübalağa murad edilmiş olması muhtemeldir. Öyleyse mana şöyledir: "Hacerü'l-Esved, kendisinde bulunan şeref, keramet, uğur ve bereketle cennetin cevâhirine iştirak etmiş olmaktadır. Sanki o, cennetten bu hal üzere indi. İnsanoğlunun günahları cansızlara tesir ederek, beyazı siyaha çevirecek durumdadır. Durum böyle olunca insanların kalplerine ne yapmaz?" Veya: "Madem ki o taş hataları örtücü, günahları mahvedicidir, öyleyse sanki cennettendir. Keza insanoğlunun günahlarını çokça yüklenmesi sebebiyle, sanki aslen şiddetli beyaz olduğu halde, hatalar onu karattı. Bu söylenen durumu teyid eden hususlardan biri şudur: Onda beyaz noktalar vardı. Siyahlar birikerek galebe çaldı. Hadiste gelmiştir ki: "Kul günah işleyince kalbinde siyah bir leke hasıl olur. Günah işledikçe başka siyah noktalar meydana gelir. Bu hal böyle devam eder ve kalbi tamamen siyahlaşır ve o kimse şu âyetin haber verdiği takımdan olur: "Asla! Doğrusu onların kazandıkları günahlar, birike birike kalplerini kaplayıp karartmıştır" (Mutaffifin 14). Velhasıl, Hacerü'l-Esved, son derece saf, beyaz ayna menzilesindedir. Eşyadan münasib olmayanların temasıyla hemen değişikliğe uğrayıp bütün cüzlerini siyahlaştırmaktadır. Akıl sahiplerini icmaı ile sohbet bile Hacerü'l-Esved'e tesir etmektedir."

İbnu Hacer der ki: "Bazı mülhidler bu hadise itiraz ederek: "Nasıl olur da müşriklerin hatası bu taşı siyahlandırırken, ehl-i tevhidin taatı beyazlatmıyor?" Bu itiraza İbnu Kuteybe'nin sözüyle cevap verilir:" Allah dileseydi bu da olurdu. Allah âdetini şöyle icra ediyor: "Siyah, boyuyor, beyazla bilakis boyanıp beyazlaşmıyor?" Muhibbu't-Taberî de şöyle demiştir: "Onun siyah olarak kalmasında basiret sahiplerine ibret var. Zira, eğer hatalar sert taş üzerinde tesir halkederse, kalp üzerindeki tesiri daha şiddetli olur. İbnu Abbâs'tan rivayet edilir ki, o siyaha çevrilmiştir; ta ki, dünyada ehl-i cennet zinetine bakmasınlar. Eğer bu rivayet sâbit (sahîh) ise gerçek cevap budur."[216]

ـ4578 ـ3ـ وعن ابْنِ عمرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الرُّكْنَ وَالْمَقَامَ يُاقُوتَتَانِ مِنْ يَواقِيتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللّهُ نُورَهُمَا، وَلَوْ لَمْ يَطْمِسْ نُورَهُمَا ‘ضَاءَتَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ[. أخرجه الترمذي .

3. (4578)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rükn ve makam iki cennet yakutu idiler. Allah onların nurlarını aldı. Eğer onların nurlarını almamış olsaydı, o ikisi mağrible maşrık arasını aydınlatırdı." [Tirmizî, Hacc 49, (878).][217]

AÇIKLAMA:

1- Rüknden maksad Hacer-i Esved'dir. Makamdan maksad da Makam-ı İbrahîmdir. Hadis bu iki mukaddesin cennet yakutlarından olduğunu ifade etmektedir.
Bunların nurunun alınmasını, Aliyyu'l-Kârî "Müşriklerin onlara temasları sebebiyle" diye izah eder ve "Buradaki hikmet de imanın aynî değil, gaybî olması için" der.[218]

ـ4579 ـ4ـ وعن الخُدْري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيُحَجَّنَّ هذَا الْبَيْتُ وَلَيُعْتَمَرنَّ بَعْدَ يَأجُوجَ وَمَأجُوجَ[. أخرجه البخاري .

4. (4579)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hacc yapılacak umre icra edilecek." [Buharî, Hacc 47).][219]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kıyamet alametlerinden olan Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhurundan sonra da Kâ'be'ye hacc ve umre ziyaretlerinin devam edeceğini, Kâ'be'nin Kıyamete kadar ziyaret edilmekten mahrum kalmayacağını

belirtmektedir. Ancak "Kıyamet, Beyt'e haccın terkine kadar kopmaz" hadisi ile bu hadis tearuz eder. Bunu İbnu Hacer: "Halkın, Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da haccetmesi, kıyametin kopmasına yakın haccın terkedilmesine mâni değil" diyerek açıklığa kavuşturur.[220]

ـ4580 ـ5ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: لَيُهِلَّنَّ ابْنُ مَرْيَمَ مِنْ فَجِّ الرَّوْحَاءِ حَاجّاً أوْ مُعْتَمِراً أوْ لَيُثَنِّيَنَّهُمَا مَعاً[. أخرجه مسلم .

5. (4580)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Vallahi Meryem oğlu (Hz. İsa aleyhisselâm), Feccu'r-Ravhâ nam mevkide, hacc yapmak veya umre yapmak yahut da her ikisini de yapmak için telbiye getirecektir." [Müslim, Hacc 216, (1252).][221]

AÇIKLAMA:

İslâmî nasslara göre, Hz. İsa aleyhisselâm hayattadır, cism-i dünyevîsi semadadır. Ahir zamanda Deccal'i öldürmek üzere yeryüzüne inecek ve adaleti tesis edecektir Onun getireceği adaletle bolluk artacak, insanlığa refah ve sul-ü umumî gelecektir. Öyle ki zekât alacak fakir kalmayacaktır.
Şu halde, Hz. İsa o zaman hacc yapacaktır. Onun telbiye getireceği Feccu'r-Ravha Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye altı mil kadar uzaklıkta bir yerin adıdır. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Bedir gazvesi, Fetih gazvesi ve Veda haccına giderken buradan geçmiştir.[222]

ـ4581 ـ6ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ فإذَا كَانوا بِبَيْدَاءَ مِنَ ا'رْض يُخْسِفُ بأوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَيْفَ يُخْسَفُ بأوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ. قَالَ: يُخْسَفُ بِأوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلى نِيَّاتِهِمْ[. أخرجه الشيخان. واللّفظ للبخاري.»اَلبَيْدَاءُ« ا'رض

الواسعة القفر، وقد جاء أنَّ الْمُراد به الْبَيْدَاءُ الّتِى بالقرب من المدينة، وهى معروفة بقرب ذى الحليفة .

6. (4581)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kâ'be'ye karşı bir ordu, saldırı tertipleyecek. Yerin bir çölüne geldikleri vakit en öndekileri de en sondakileri de (tamamiyle) yere batıracak!" Ben söze girip: "Ey Allah'ın Resûlü, onların içerisinde çarşıpazar (ehli) olanlar, onlardan olma(dığı halde katılan)lar da var. Nasıl olur da hepsi birden yere batırılıp (cezalandırılır)?" dedim. Aleyhisselâtu vesselâm:
"Öndekileri de, arkadakileri de batırılır. Ancak, herbiri niyetlerine göre diriltilir" buyurdular." [Buharî, Büyu 49; Müslim, Fiten 8, (2884).][223]

AÇIKLAMA:

1- Beydâ çorak, geniş arazi demektir. Ayrıca Beydâ, Medine civarında bir yerin adıdır ve Zü'l-Huzeyfe'ye yakındır. Müslim'in bir rivayetinde, Ebû Ca'fer el-Bâkır hadiste geçen beydâ kelimesiyle Medine yakınlarındaki el-Beydâ'nın kastedildiğini söyler. Müslim'in Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'dan kaydettiği bi rivayet, bu hadisin Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) hadisesineişaret eder. Muhteva da anlaşılmaya muvafık olduğunu göstermektedir. Üstelik o hâdise sırasında Ümmü Seleme'den hadis sorulmuştur. Ümmü Seleme, Resûlullah'ın şöyle söylediğini anlatır: "Kâ'be'ye biri sığınacak ve ona karşı bir ordu gönderilecek. Bu ordu (bütün efradıyla), yerin bir çölüne gelince, yere batırılacaktır." Yine Müslim'de Hz. Hafsa'nın rivayetinde farklı bir ziyade yer alır: "...Yerin bir çölüne geldikleri zaman, ortada olanlar batırılacaklar, öndekiler sondakilere bağıracaklar bilahare onlar da batırılacaklar ve onlardan haber veren serseriden başka kimse sağ kalmayacak..." Yine Müslim'in aynı babta zikrettiği bir başka rivayetten, birkısım insanların İbnu Zübeyr'in üzerine yürüyen Şam ordusunun, hadiste haber verilen ordu olduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü rivayette şu ziyade var: "...Yusuf İbnu Mâhhek dedi ki: "Şamlılar o gün Mekke'ye yürüyorlardı. Bunun üzerine Abdullah İbnu Safvân: "Vallahi o,

bu ordu değildi" dedi." İbnu't-Tîn der ki: "Yere batırılacak olan bu ordunun, Kâbe' yi yıkacak olanların olması muhtemeldir. Onlardan intikam alarak yere batırılır." Ancak bu görüşe itiraz edilerek: "Kâ'be'yi yıkacak olanların Habeşliler olduğu hadislerde gelmiştir. Halbuki bu hadisin Müslim'deki bir veçhinde yere batırılacak olanlar hakkında: "Ümmetimden bir grup..." demiştir. Ayrıca, İbnu't-Tîn'in sözünden yere batırma hadisesinin, Kâ'be'yi yıkıp döndükten sonra vukua geleceği anlaşılmaktadır. Halbuki haberin zahiri, daha yıkmadan yolda giderken batırılacaklarını ifade etmektedir."[224]

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

***** Ameller niyetlere göre değerlendirilir.

***** Zulüm ehli ile beraberlikten, onlarla düşüp kalkmaktan ve onların sayısını artırmaktan yasaklama var. Ancak buna mecbur olanlar hariç.

***** Günah işleyen bi kavme iradî olarak katılıp onların sayısını artıran kimse -o günahı bizzat işlemese bile- onlarla birlikte cezaya hak kazanır.

***** Tüccarın fitne ehline katılması, yaptıkları zulümde onlara bir yardım mıdır, yoksa beşerî bur zaruret midir? Bu hususta tereddüt hasıl olmuştur.[225]

ـ4582 ـ7ـ وعن شقيقٍ أن شيبة بن عثمان قال:]دَخَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه الْكَعْبَةَ فَرَأى مَا فيهَا مِنَ الْمَالِ. فقَالَ:َ أخْرُجُ حَتّى أقْسِمَ مَالَ الْكَعْبَةِ. قُلْتُ: مَا أنْتَ بِفَاعِلٍ. قَالَ: بلَى. قُلْتُ: مَا أنْتَ بِفَاعِلٍ. قَالَ: لِمَ؟ قُلْتُ: بِأنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَدْ رَأى مَكَانَهُ وَأبُو بَكْرٍ، وَهُمَا أحْوَجُ مِنْكَ الى الْمَالِ وَلَمْ يُخْرِجَاهُ. فقَامَ فَخَرَجَ[. أخرجه البخاري وأبو داود، وهذا لفظ أبى داود .

7. (4582)- Şakîk'in bir riayetine göre Şeybe İbnu Osman şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Kâ'be'ye girdi. Orada bulunan emvali görünce:

"Kâ'be'nin malını taksim etmedikçe çıkmayacağım" dedi. Ben de: "Sen bunu yapamazsın" dedim. O: "Hayır, yaparım!" dedi. Ben tekrar: "Sen onu yapamazsın!" dedim. O: "Niye?" diye sordu. Ben de: "Çünkü onun yerini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Hz. Ebû Bekir de gördü. Onlar mala senden daha fazla muhtaç idiler. Buna rağmen o malı

çıkarmadılar" dedim. Bunun üzerine kalkıp çıkıp gitti." [Buhârî, İ'tisam 2, Hacc 48; Ebû Dâvud, Menâsik 96, (2031).][226]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın taksim etmeyi düşündüğü Kâ'be' deki mal hususu biraz münakaşalıdır:

***** Bazıları: "Bundan murad, Kâ'be'deki ziynet eşyalarıdır" demiştir.

***** Bazıları: "Onun içindeki hazine kastedilmiştir. Bu, oraya bağışlanan maldan, ihtiyaçlar için harcandıktan sonra artanlardan hasıl olan meblağdır" der."

* İbnu'l-Cevzî der ki: "Kâ'be'ye tazimen Cahiliye devrinde bağışlarda bulunulurdu. Bunlar orada birikip büyük bir yekün tutuyordu."

İşte, Hz. Ömer bu malı (fakir) müslümanlara dağıtmayı düşünür. Kendisine, Resûlullah ve Hz. Ebû Bekr gibi seleflerinin bunu yapmadıkları, binaenaleyh onun yapmasının da muvafık olmayacağı hatırlatılır. O da bundan vazgeçer.

2- Bazı âlimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Kâ'be'de biriken emvali vakıf sayarak, vakfın başka maksatla kullanılmasının câiz olmayacağı gerekçesiyle harcamadığını ileri sürmüştür. Ancak İbnu Hace bunu mâkul bulmaz ve "hadisin zahirinde böyle bir mâna mevcut değildir" der ve Müslim'de gelen bir rivayete dayanak Resûlullah'ın Kureyşlilerin düşünce ve aksülamellerini gözönüne alarak bu hazîneye dokunmamış olacağını belirtir. Nitekim Hz. Aişe'den gelen bir rivayette, kavminin, tamir sırasında Ka'be'yi Hz. İbrahim'in attığı temellerin üzerine inşa etmediğini, şirkten yeni çıkmış olmaları sebebiyle, (onlarla cedelleşmeye düşmek endişesiyle) eski temelleri üzerine yeniden inşaata teşebbüs etmediğini belirtir. Bu hadisin bir veçhinde: "Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, Ka'be'nin hazinesini Allah yolunda harcardım ve kapısını da yer seviyesine indirirdim" denmiştir.

İbnu Hacer bu açıklamanın mutemed (güvenilebilir) olduğunu belirtir. [227]

ـ4583 ـ8ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َتَشُدُّ الرِّحَالُ إّ الى ثَثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ #، وَالْمَسْجِدِ ا‘قْصى[. أخرجه الشيخان والترمذي.والْمُرَادُ: يقصدُ موضع من المواضع بنية العبادة والتقرّب الى اللّهِ إّ هذه ا‘ماكن الثثة تعظيماً لشأنها وتشريفاً .

9. (4583)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Ziyaret için) sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûlullah, Mescid-i Aksa." [Buharî, Fezâilu's-Salât 6, Hacc 26, Savm 67; Müslim, Hacc 288, (827); Tirmizî, Salat 243, (326).][228]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini ifade buyurmakta ve bu üç mescide seyahat yapmayı teşvik etmektedir. Alimler, bu hadisten başka mescidlere seyahat etme yasağı bulunduğunu belirtirler. Hatta Tîbî: "Bu tarz yasaklamanın sarih olarak "Başka mescidler için seyahat etmek yoktur" şeklindeki bir yasaklamadan daha baliğ olduğunu" belirtir.

2- Hadiste seyahat, "şeddü'rrihâl" tabiriyle ifade edilmiştir. Bu, deve semeri bağlamak manasına gelir. Zira rihal "rahl"ın cem'idir ve binek devesine vurulan semere ıtlak olunur. O devirde Araplar seyahati çoğunlukla deve ile yaptıklarından, ekseriyet gözönüne alınarak deve semerlemek denmiştir. Değilse at, katır, merkeb vs. yol vasıtalarıyla da ifade edilebilirdi veya günümüzde olduğu gibi uçak, otomobil vs. her çeşit vasıtalar aynı değerdedir.

3- Hadis, üç mescidin mübarek, mukaddes ve kıymetli yerler olduğunu ifade etmektedir.

***** Mescid-i Haram: Bununla Harem bölgesinin tamamının kastedildiği kabul edilmiştir. Ancak, bazı alimler: "Harem içerisindeki namaz kılınabilen yerler maksuddur. Harem'de yer alan evler vesair, ibadet dışı yerler hariçtir" demiştir. Bazı alimler de: "Mescid-i Haram'dan maksad Ka'be'dir" demiştir ve delil olarak, hadisin Nesai'deki veçhinde إّ الْكَعْبَة

denmiş olması gösterilmiştir. Hatta İbnu Huzeyme der ki: "Allah Teala'nın "...Yerli yahut taşradan gelen bütün insanlar için müsavi kıldığımız Mescid-i Haram'ı ziyaretten alıkoyanlara..." (Hacc 25) kavlinde Harem bölgesinin tamamı kastedilmiş olsa ve Mescid-i Haram ismi Harem'in bütününe denmiş olsa, orada ne bir kuyu ne de bir kabir kazmak, ne bir büyük ve küçük abdest bozmak, ne de bir pislik atmak caiz olmazdı." Devamla: "Bu söylediklerimizi yasaklayan bir tek alim bilmiyoruz. Keza, Mekke'ye hayızlı kadın veya cünüb erkeğin girmesini, orada münasebet-i cinsiyenin yasak olduğunu söyleyen bir fakih de bilmiyoruz. Böyle olsaydı, Mekke evlerinin hepsinde itikaf caiz olurdu. Bunu da iddia edene rastlamadık." İbnu Hacer, İbnu Huzeyme'nin bu mütalaasını kaydettikten sonra: "el-Mescidü'l-Haram'la, Harem bölgesinin tamamının kastedildiği görüşünün İbnu Abbâs, Ata ve Mücahid'den varid olduğunu" belirtir. Ancak, Harem'in tamamı mescid olması haysiyetiyle, kaydettiğimiz ilk görüş esas kabul edilmiştir.

***** Mescid-i Resûlullah: Bu, Medine'de Resûlullah Muhammed Mustafa tarafından inşa edilen mesciddir. Hadisin bazı vecihlerinde "benim mescidim" şeklinde de ifade edilmiştir.

Yeri gelmişken şu hususu belirtmede fayda var: "Mescidim" tabiri sadece, Resûlullah zamanında namaz kılınan makamı ifade etmez. Alimler, delile dayanarak, genişletmelerle sonradan mescide dahil edilen kısımların da aynen mescid olduğunu belirtirler. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu mescide sonradan ilave yapılacak olsa, o da mescidim olur" buyurmuştur. Bir başka rivayette "Bu mescid San'a' ya kadar uzatılsa da benim mescidim olur" buyrulmuştur.

***** Mescidü'l-Aksa: Bu Kudüs'teki mesciddir. Aksâ diye sıfatlanmıştır. Aksa uzak demektir. Niye uzak (aksa) dendiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır:

***** Mescid-i Haram'dan mesafe itibaryle uzak olması sebebiyledir.

***** Mescid-i Haram'dan inşaatındaki zaman itibariyle uzak olması sebebiyledir. Bu görüşe itiraz edilmiş ve: "Salih haberler ikisi arasında kırk yıl fark olduğunu söylemiştir. Bu ise, fazla sayılmaz" denmiştir.

***** Zemahşerî: "Aksâ denmesi, o vakit onun geri tarafından başka mescidin olmamasından ileri gelmiştir" demiştir.
* Her çeşit kir ve pisliklerden uzaklığı sebebiyle Aksâ denmiştir.
* Medine mescidine nisbetle, Mescid-i Haram’a daha uzak olduğu için Aksâ denmiştir.
Beytu'l-Makdis'in başka isimleri de var. Bunlar yirmiye ulaşır: İlya, Beytu'l-Mukaddes, Beytu'l-Kuds, Şellem, Şelam, Selim Evri, Kure, Beytâil gibi.
5- Alimler, belirtilen bu üç yer dışında, başka mukaddes yerlere, ölü veya sağ salihlere namaz ve teberrük maksadıyla ziyarette bulunmak üzere seyahata çıkılıpçıkılamayacağı hususunda ihtilaf etmiştir.
***** Eş-Şeyh Muhammed el-Cüveyni: "Bu hadisin zahiriyle amel edince, bu üç mescid dışına seyahat etmek haramdır" der. el-Kadı Hüseyn bu görüşü tercih ettiğine işarette bulunmuştur. İyaz ve başka bir grup alim de bunu benimsemiştir. Bazı alimler hadisteki yasağın, sadece mescidlerle ilgili hükmü tesbit ettiğini, ilim talebi, ticaret, tenezzüh, salihleri ve meşhedleri (şehitlikler) ziyaret, arkadaşarı ziyaret gibi maksadlarla yapılan seyahatleri ilgilendirmediğini belirtirler.
Nevevî, cumhurdan naklen bu hadise göre, zikri geçen üç mescid dışındaki mescidlere seyahat etmede hiçbir fazilet olmadığını söylemiştir.
***** İbnu Battal'a göre bu hadis, ülema nazarında nezirle ilgili olarak varid olmuştur. Yani, bir kimse, bu üç mescidin dışında kalan herhangi bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, bu nezre uymak gerekir mi? İşte bu meseleyi sadedinde olduğumuz hadis halletmektedir:
****** İmam Malik der ki: "Bir kimse ancak seyahatle ulaşabileceği bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, gitmesine gerek yok, bulunduğu yerin mescidinde kılar. Ancak, adı geçen üç mescidden birinde namaz kılmak üzere nezretmişse, onlara gitmesi vacip olur."
****** İbnu Battal der ki: "Kim salihlerin mescidinde namaz kılıp onlarla tatavvu olarak teberrükte bulunmak arzu ederse bu mübahtır." İbnu Battal ilave eder: "Dendi ki: "Bu üç mescidden başka bir mescide namaz veya bir başka şey (İtikaf) yapmak için gitmeyi nezretse, bu nezre uymak gerekmez. Çünkü, diğer mescidlerin birbirine üstünlüğü yoktur.

Herhangi bir mescidde kılacağı namaz ona kafi gelir. "Nevevî: "Bu hususta ihtilaf yok" demişse de, Leys'den: "Nezre uymak vacip olur" dediği rivayet edilmiştir. Hanbelilerden bir rivayete göre, "Bu kimseye kefaret-i yemin gerekir, nezri mün'akid olmaz."

****** Bir kimse mezkur üç mescidden birinde namaz kılmaya nezretse, oraya gitmek İmam Malik, Şafii ve Ahmed'e göre vaciptir. Ebû Hanife'ye göre vacip değildir. Şafiî, el-Ümm'de "sadece Mescid-i Haram'la ilgili nezir vacip olur. Çünkü, hacc menâsiki onunla ilgilidir" demiştir. İbnu'l-Münzir: "Harameyn'le ilgili nezirler vacib olur, Mescid-i Aksa ile ilgili olanlar vacib olmaz" demiştir. Bu meseleyle ilgili bir hadisi Hz. Cabir rivayet etmiştir: "Bir adam Resûlullah'a: "Allah size Mekke'nin fethini müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te namaz kılmayı nezrettim" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Burada kıl!" buyurdular."

****** İmam Şafii, Mescid-i Hayf'ta namaz kılmayı nezredene de oraya gitmenin vacip olacağını söyler. Çünkü, orası da Harem'e dahildir. Ancak Mekke'ye diyerek nezretse vacip olmaz. Haccı kasdetmişse vacip olur. Bazı alimler Harem'e dahil olan her tarafı bir bütün kabul ederek, böyle bir ayırımı uygun görmezler. er-Rafii: "Bir kimsenin "Harem'e gideceğim veya Mescid-i Haram'a gideceğim veya "Mekke'ye" veya "Harem içinde bir yer olan "Safa", "Merve", "Mescid-i Hayf" gibi herhangi bir noktaya gideceğim" demesi arasında fark yoktur. Tıpkı "Beytullahı'l-Haram'a gideceğim" demesi gibidir. Hatta "Ebû Cehil'in evine gideceğim" dese de hüküm aynıdır" der. Ebû Hanife bu meselede: "Beytullah'a veya "Mekke"ye veya "Ka'be"ye veya "Makam-ı İbrahim'e diye açıkça menasike dahil yerleri zikretmedikçe, oralara gitmek vacip olmaz" demiştir.

6- Bu mescidlerin diğer mescidlere üstünlük nisbeti, müteakip hadiste rakamla belirtilecektir. [229]

ـ4584 ـ9ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ # صَةٌ في مَسْجِدِى هذَا أفْضَلُ، وفي رواية: خَيْرٌ مِنْ ألْفِ صَةٍ فِيمَا سَوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ[. أخرجه السّتة إَّ أبا داود .

9. (4584)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şu mescidimdeki namaz efdaldir." -Bir başka rivayette- "Bu mescidimdeki bir namaz), Mescid-i Haram hariç bütün mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." [Buharî, Fazlu's-Salât 1; Müslim, Hacc 505, (1394); Muvatta, Kıble 9, (1, 196); Tirmizî, Salât 243, (325); Nesâî, Mesâcid 7, (2, 35).][230]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka hadislerde Mescid-i Haram ve hatta Mescid-i Aksa'da kılınan namazların üstünlük miktarları da rakamlarla ifade edilmiştir. Müsned'de gelen bir rivayete göre: "Bu mescidimdeki bir namaz, Mescid-i Haram hariç diğer bir mescidde kılınan bin namazdan hayırlıdır. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz bu mescidde kılınan yüz namazdan hayırlıdır" buyrulmuştur. Bezzar'ın bir rivayetinde: "Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, yüzbin namaza bedeldir. Mescidimde kılınan bir namaz bin namaza bedeldir. Beytü'l-Makdis'te kılınan bir namaz beşyüz namaza bedeldir."[231]

ـ4585 ـ10ـ وعن أبى شريح العدوى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ الى مَكَّةَ: إئذَنْ لِى أيُّهَا ا'مِيرُ أُحَدِّثْكَ قَوْ قَامَ بِهِ رَسُولُ اللّهِ # الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ، سَمِعْتُهُ يقُولُ بَعْدَ حَمْدِاللّهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ: إنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللّهُ تَعالَى وَلَمْ يُحَرِّمُهَا النَّاسُ. فَ يَحِلُّ ُمْرِىءٍ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ أنْ يَسْفِكَ بِهَا دَماً، أو يَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً. فإنْ أحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللّهِ# فِيهَا، فَقُولُوا: إنَّ اللّهَ قَدْ أذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأذَنْ لَكُمْ، وَإنَّمَا أذَنَ لِى فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتَهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِا'مْسِ وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ. فَقيلَ 'بِى شُرَيْحٍ: مَاذَا قَالَ لَكَ عَمْرٌو؟ قَالَ: قَالَ أنَا أعْلَمُ بذلِكَ مِنْكَ يَا أبَا شُرَيْحٍ، إنَّ الْحَرَمَ َ يُعِيذُ عَاصِياً وَ فَارّاً بِدَمٍ، وَ فَارّاً بِخَرْبَةٍ[. أخرجه الخمسة إِّ أبا داود.»الْعَضْدُ« الْقطع بالحديدة.و»الفارُّ« الهارب.و»الخربة« العيب، والمراد بها هاهنا

التفرّد بالشئ والتغلب عليه مما تجيزه الشريعة، وقد جاء في سياق الحديث عن البخاري أن الخربة: الجناية والبلية .

10. (4585)- Ebû Şüreyh el-Adevî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mekke' ye asker sevkeden Amr İbnu Sa'id'e dedim ki:
"Ey emir, bana müsaade et. Fethin ferdası gününde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş bulunduğu bir hadisi hatırlatayım: Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurmuştu: "Mekke'yi insanlar değil, Allah haram kılmıştır. Allah'a ve ahirete inanan hiçbir mü'mine orada kan dökmek helal olmaz. Ağaç sökmek de helal olmaz. Eğer biri çıkıp da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oradaki savaşını göstererek kan dökmeye ruhsat vermeye kalkarsa kendisine şunu söyleyin: "Allah, Resulüne izin vermişti, ama size izin vermiyor!" Mekke'de bana bir gündüzün bir müddetinde [gün doğumundan ikindiye kadar] izin verildi. Sonra bugün tekrar eski hürmeti (haramlığı) ona geri döndü. Bu hususu, sizden burada hazır olanlar, hazır olmayanlara ulaştırsın."
Ebû Şüreyh'e: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu.
"Ey Ebû Şureyh bunu ben, senden daha iyi biliyorum. "Harem", asi olana, kan döküp kaçana, cinayet işleyip kaçana sığınma tanımaz!" diye cevap verdi" dedi. [Buharî, İlm 37, Cezau's-Sayd 8, Megazî 50; Müslim, Hacc 446, (1354); Tirmizî, Hacc 1, (809), Diyat 13, (1406); Nesâî, Menâsik 11, (5, 205, 206).][232]

AÇIKLAMA:

1- Amr İbnu Said, İbnu'l-Âsî İbnu Said İbni'l-Âsî İbni Ümeyye'nin oğludur. Sahabi değildir. Sahabeye "ihsan"la tabi olanlardan da değildir. Yezid'in Medine valisi idi. Mekke'de halifeliğini ilan edip, Şam'da hilafete geçen Yezid İbnu Muaviye'ye beyat etmeyi reddeden Abdullah İbnu Zübeyr'e karşı Mekke'ye askeri birlikler göndermekte idi. Meşhur hadisenin özeti şudur: "Hz. Muaviye (radıyallahu anh) vefat ederken, yerine oğlu Yezid'i halife ilan etmişti. Hz. Hüseyin İbnu Ali ile Abdullah İbnu Zübeyr dışında pekçokları Yezid'e biat ettiler. Ashabın

büyüklerinden Abdullah İbnu Ömer de Yezid'e biat etmişti. Kûfe halkı, kendisine biat etmek üzerez. Hz. Hüseyin'i çağırınca, o , Kûfe'ye gitti. İşte bu gidiş onun katledilmesine sebep olacaktır.[233] İbnu'z-Zübeyr ise Mekke'nin hurmetine sığındı ve ona Âizu'l-Beyt (Beytullah'ın mültecisi) denildi. Mekke'de duruma hakim oldu. Yezid İbnu Muaviye Medine'deki yetkililerine haber göndererek Abdullah İbnu'z-Zübeyr'e karşı asker göndermelerini emretti.[234] Bunun sonucu olarak Medineliler Yezid'in hilafetten azli hususunda görüş birliğine vardılar.

2- Amr, Ebû Şureyh'e verdiği cevapta "Mekke haramdır ama hadd suçu işleyeni hadd tatbik etmeye karşı korumaz. Abdullah İbnu Zübeyr kan döküp oraya sığınmış, kısastan kurtulmak istemiştir. Onun cezalandırılması gerekir" demek istemiştir. Aslında Amr'ın sarfettiği sözün zahiri haktır. Ama o, hak sözle batıl bir gayeye delil getirmiştir. Şöyle ki: Sahabî, onun Mekke'ye harp açmasını uygun bulmamış ona "Mekke'nin haram olması orada kısas uygulanmasını önlemez" demiştir, bu doğrudur. Ancak Abdullah İbnu Zübeyr, kısası gerektiren bir fiilde bulunmamıştır. O sahabi olmanın ötesinde ilim ve takva gibi mümtaz sıfatları nefsinde cem ettiği için Ehl-i Sünnet üleması hilafete Yezid'den elyak ve ehak olduğunu söylemiştir. Üstelik ona ötekilerden önce bey'at edilmişti. Dolayısıyla hilafete o layık idi.

3- Harem'de savaş meselesi münakaşa edilmiştir. Orada savaşın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinden biri de bu hadistir. Bunu teyid eden başka rivayetler de var. Birkısım fukaha Mekke'de yaşayanların adil hükümdara isyan etmeleri halinde bu asilere silahla mukabele ederek, Mekke'de savaş yapmanın haram olduğuna hükmetmiştir. Onlara yapılacak meşru muamele, taate dönünceye kadar tazyiktir; abluka edip sıkıntıya düşürüp taate mecbur bırakmak gibi; Ancak fukahanın cumhuru, harpsiz taate dönmemeleri halinde savaşın caiz olacağına hükmetmiştir. "Çünkü derler, asilerle savaşmak, terki caiz olmayan Allah haklarındandır. Bu hakkı Harem-i Şerif'te de olsa müdafaa etmek, terkinden evladır." Nevevî bu hükme iştirak eder.

4- Harem'e iltica ayrı bir konudur. İdamını gerektiren bir suç işleyerek Mekke'ye iltica eden kimse orada öldürülmez. İmam A'zam, sadedinde

olduğumuz hadisle istidlal ederek, Harem'e iltica eden kimsenin orada öldürülmemesi gereğine hükmetmiştir. İbun Abbas, Ata, Şa'bi gibi bir kısım ulema aynı kanaattedirler. Bunlar ayet-i kerimede geçen "..O'na giren (her türlü tecavüzden) emniyette olur" (Al-i İmran 97) ibaresine dayanarak, "Mekke'ye girene Cenab-ı Hakk'ın emniyet vaadettiğini" söyleyerek, bir had suçu işleyen kimse Mekke'ye iltica ettiği takdirde, had vurulamaycağına hükmederler. Bunlar mezkur imtiyazın, "sadece oraya girenlere" tanındığını belirterek, Mekke'de had işleyenlere ceza verileceğini belirtirler.

***** Bazı alimler, "Mekke dışında hadd işleyip oraya iltica edenler, dışarı çıkarılarak cezalandırılır" diye hüketmişlerdir. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hasan Basrî, Mücahid bu görüştedir.

***** İbnu'l-Cevzînin kaydına göre, Harem dışında cinayet işleyen bir kimseye hadd tatbik edileceğinde icma mevcuttur. Dışarıda cinayet işledikten sonra Harem'e sığınan kimseye Ebû Hanife ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre hadd tatbik edilemez. Malik ve Şafii'ye göre ise, böylelerine hadd tatbik edilir. İbn Hazm, sahabeden bir cemaatin böylelerine had tatbik edilmeyeceğine hükmettiğini, diğer sahabelerin de bunlara muhalefet etmediğini, Tabiin'den bir cemaatin de aynı hükme katıldığını belirttikten sonra, aksi hükümde bulunan Şafii ve Malik hazretlerine müteşeddid üslubuyla hücumda bulunmuş, onları ashaba, kitaba ve sünnete muhalefet etmekle itham etmiştir.

Bazı alimler, İmam Şafii ile İmam Malik'in görüşlerini, hadiste birkısım tatbikatı göstererek müdafaa etmek istemişlerdir. Bunlara göre Aleyhissalâtu vesselâm, Fetih günü herkesi affederken, bazılarını af dışı tutarak Ka'be'nin örtüsü arsında bile olsa nerede yakalanırsa öldürülmelerini emretmiştir. Nitekim İbnu Hatal, Harem dahilinde yakalanmış ve öldürülmüştür. Öyle ise canilere harem dahilinde hadd tatbik edilebilir.

Bu iddiaya şu cevaplar verilmiştir:

***** İbnu Hatal hem mürted ve hem de katildi. Ayrıca, Resûlullah'ı hicvediyordu.

***** Bu herif, eman dışında tutulmuş, bizzat Şari tarafından Ka'be örtüsü arasında yakalansa da öldürülmesi emredilmişti.

* İbnu Hatal muhariblerdendi.[235]

ـ4586 ـ11ـ عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ # يَوْمَ الْفَتْحِ: َ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، ولكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وإذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا. ثُمَّ قَالَ: إنَّ هذَا الْبَلَدَ حَرَّمَهُ اللّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَواتِ وَاَرْضِ، وَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللّهِ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وإنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فيهِ ‘حَدٍ قَبْلِى، وَلَمْ يَحِلَّ لِى إّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ. فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللّهِ تَعالى إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، َ يُعْضَدُ شَوْكُهُ، وَ يُنَفَّرُو صَيْدُهُ، وَ يُلْتَقَطُ لُقَطَتُهُ إّ مَنْ عَرَّفَهَا وَ يُخْتَلى خَهُ. قَالَ الْعَبّاسُ يَا رَسُولَ اللّهِ إّ ا“ذْخِرَ. فقالَ #: إّ ا“ذْخِرَ[. أخرجه الخمسة إّ الترمذي.قوله: »وَ تَحِلُّ لُقَطَتُهَا إّ لِمُعَرَّفٍ« أىْ عَلى الدوامِ بِخَفِ غَيْرِهَا فإنَّهُ محدود بِسَنَةٍ وَاحِدَةٍ .

11. (4586)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü buyurdular ki:

"Fetihten sonra artık hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır. Öyleyse askere çağrıldığınız zaman hemen asker olun!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle devam etti: "Allah, bu beldeyi semavat ve arzı yarattığı zaman haram kıldı. Burası, Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır (onu insanlar haram kılmamıştır). Benden önce kimseye orada kıtal helal olmadı. Bana da günün bir müddetinde helal kılındı. Burası Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır. [Allah'a ve ahirete inanan hiçkimseye, orada kan dökmesi helal değildir]. Ayrıca onun dikeni koparılmaz, av (hayvan)ı ürkütülmez, buluntusu da alınmaz (yerinde bırakılır). Ancak ilan edip sahibini arayacak olanlar alabilir. Mekke'nin otu da biçilmez!"

Abbas (radıyallahu anh) atılarak: "Ey Allah'ın Resûlü! İzhir otu hariç olsun" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İzhir hariç!" buyurdu." [Buharî, Cezau's-Sayd 9, Hacc 43, Cenâiz 77, Büyû 28, Megazî 52; Müslim, Hacc 445, (1353); Nesâî, Hacc 110, (5, 203, 204); Ebû Davud, Menâsik 90, (2017, 2018).][236]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği gün bazı temel prensipleri vazetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, Mekke fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etmektedir. Yani, burada yasaklanan hicret Medine'ye hicrettir. Zira bu hicret her müslümana farz idi. Müslüman olduğu halde hicret etmeyenlerin imanı makbul değildi. Bu husus ayet-i kerime ile ilan edilmişti (Enfal 72, Nisa 89).

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, bu manadaki hicretin kaldırıldığını ilan etmekte, hicret üzerine en son biatı Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib ile yapmış olmakta idi. Fetih gününden sonra "hcret üzere biat etmek üzere yapılan müracaatlar" kabul edilmemiştir.[237]

Öyleyse, bazı hadislerde de ifade edildiği üzere, düşmanla cihad edildiği müddetçe Kıyamete kadar diyar-ı küfürden daru'l-İslam'a muhaceret devam edecektir ve meşrudur.

2- Mekke'nin haram kılınması, muhtelif rivayetlerde ifade edilmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, bunun semavat ve arzın yaratıldığı an, ilahi irade ile kesinleştiğini ifade etmektedir. Bazı hadislerde ise Mekke'yi ilk defa haram ilan eden kimsenin Hz. İbrahim olduğu tasrih edilir. Bu rivayetler arasında tearuz olmadığını belirten İbnu Hacer der ki: "Bunun manası, "Hz. İbrahim Mekke'yi şahsî içtihadıyla değil, Allah'ın emriyle haram etti" demektir. Veya: "Allah semavat ve arzı yarattığı gün, Hz. İbrahim'in onu haram edeceğine hükmetti" demektir. Veya mana: "Hz. İbrahim, Mekke'nin haram kılındığı insanlara ilan eden kimsedir. Bundan önce Allah nezdinde haramdı" demektir. Veya "Tufandan sonra bunu ilk ilan eden Hz. İbrahim'dir" demektir."

Kurtubî ise şöyle bir açıklama dermeyan etmiştir: "Hadisin manası: "Allah Teala Hazretleri, Mekke'yi bidayette herhangi bir sebebe dayanmaksızın herhangi bir kimsenin bunda bir medhali, bir rolü olmaksızın haram kılmıştır." Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, bu manayı tekiden Resûlullah: "Onu insanlar haram kılmadı" demiştir." İbnu Hacer'e göre, "Onu insanlar haram kılmadı" ibaresinden murad: "Mekke'nin tahrimi şeriatle sabittir. Aklın bunda bir rolü yoktur" veya "Bu, Allah'ın haramlarındandır. Bu yasağa riayet gereklidir; bu Cahiliye devrinde insanlar tarafından hevaya uyarak vazedilen haramlardan değildir; öyleyse mezkur yasağın terki istikametinde içtihad yapmak caiz

değildir" demektir." İbnu Hacer bu hususta şöyle denmiş olduğunu da kaydeder: "Bunun manası, onun haramlığı ilk yaratılıştan itibaren devam etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şeriatına mahsus bir yasak değildir."

3- Fakihler, kesilmesi yasak olan ağaçları "hüday-ı nabit olanlar" veya Allah tarafından bitirilenler diye kayıtlamışlardır. Yani insan emeğiyle yetiştirilenlerin kesileceğinde ihtilaf edilmiş, cumhur cevazına kail olmuştur.

***** İmam Şafii Harem bölgesinden kesilen bütün ağaçlar için ceza terettüp ettiğini söylemiştir. İbnu Kudame de bu görüşü tercih etmiştir. Hüdayı nabit olanı kesenin cezası nedir, bu da ihtilaflıdır.

****** İmam Malik "cezası yoktur, ama günah işlemiş olur" demiştir.

****** Atâ: "İstiğfar etmesi gerekir" demiştir.

****** Ebû Hanife: "Kesilen şeyin kıymeti alınır" demiştir.

****** Şâfiî: "Büyük ağaçlar için sığır keser, küçükler için davar" demiştir.

****** İbnu'l-Arabî: "Harem bölgesinin ağacını kesmenin haram olduğu hususunda ülemâ ittifak etmiştir. Ancak Şafii, misvak kesmenin caiz olacağını söylemiştir. Keza, Şâfiî, ağaca zarar vermemesi halinde yaprak ve meyvesinin koparılmasını caiz görmüştür. Atâ, Mücahid ve başkaları da bu görüştedir" der.

****** Bazıları zarar verdiği için dikenin koparılabileceğine hükmetmiştir. Cumhur bunu reddeder.

****** İbnu Kudâme, "kendiliğinden kopup dökülen dallardan veya yapraklardan istifade etmede bir beis yok" demiştir.

****** İmam Şâfiî ve ona uyanlar, Harem'de hayvan otlatmada mahzur görmezlerse de, İmam A'zam Ebû Hanife ve İmam Muhammed caiz bulmazlar. Üstelik bunlar nazarında ot yaş da olsa kuru da olsa hüküm aynıdır.

4- Resûlullah'a Mekke'nin helal kılınması Fetih gününde olmuştur: "Güneşin doğuşu ile ikindi namazına kadar. Amr İbnu Şuayb an ebini an ceddihi tarikinden gelen bir rivayette denir ki: "Mekke fethedilince Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdu: "Benî Bekr'e karşı Huza'a hariç, silahları durdurun." Huza'alılara ikindi namazını kılıncaya kadar izin verdi. Sonra onlara da: "Silahları durdurun!" emretti. Ertesi gün

Huzâ'a'dan bir kişi, Benî Bekr'den birine Müzdelife'de rastladı ve onu öldürdü. Hadise Resûlullah'a ulaşınca kalkıp şu hitabede bulundu: "Allah'a karşı adavette en ileri giden kimse, Harem bölgesinde düşmanlık yapan kimsedir.."

Huzâ'alılara verilen, 4269 numaralı hadiste Hudeybiye Sulhü'nün Bozulması ile alakalı açıklamada geçtiği üzere, Benî Bekr'in, Hudeybiye Sulhü'nü bozarak Huzâ'alılara saldırmış olmaları idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müttefiki olan Huzâ'alıların, bu fırsatta Benî Bekr'den intikam almasına müsaade etmiştir.

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Hz. Abbas'ın yasaktan istisna kılınmasını istediği izhir otu, Mekke'de yetişen bir bitkidir. Geniş yapraklı ve güzel kokulu bir ot olup, hayvanlara yem olarak verildiği gibi, evlerde ve kabirlerde günlük olarak kullanılmaktadır.[238]

ـ4587 ـ12ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَحِلُّ ‘حَدٍ أنْ يَحْمِلَ السَّحَ بِمَكَّةَ[. أخرجه مسلم .

12. (4587)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke'de silah taşımak hiç kimseye helal değildir." [Müslim, Hacc 449, (1356).][239]

AÇIKLAMA:

Hadisin zahiri, mutlak olarak Mekke'de silah taşımayı yasaklamakta ise de, Nevevî'nin açıklamasına göre, cumhur ihtiyaç halinde orada silah taşınabileceğine hükmetmiştir. Hiçbir ihtiyaç yokken silah taşımak caiz değildir. Hasan Basrî, hadisin zahirini esas alarak "mutlak kerahet"e kail olmuştur.[240]

ـ4588 ـ13ـ وعن ابْنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِمَكَّةَ: مَا أطْيَبَكِ مِنْ بَلَدٍ وَأحَبَّكِ الىَّ، وَلَوْ أنَّ قَوْمِى أخْرَجُونِى مِنْكِ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكِ[. أخرجه الترمذي .

13. (4588)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye hitaben şöyle buyurdular:
"Sen ne hoş beldesin. Seni ne kadar seviyorum! Eğer kavmim beni buradan çıkmaya mecbur etmeseydi, senden başka bir yerde ikamet etmezdim." [Tirmizî, Menakıb, (3922).[241]

ـ4589 ـ14ـ وعن يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: احْتِكَارُ الطَّعَامِ في الْحَرَمِ إلْحَادُ فيهِ[. أخرجه أبو داود.»احْتِكَارُ« ادخار الطعام وا‘قوات لتغلو أسعارها وتباع على المسلمين.و»ا“لحادُ« الظلم، وأصله: الميل والعدول عن الشئ .

14. (4589)- Ya'la İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Harem'de mal ihtikarı orada işlenen bir zulümdür." [Ebû Davud, Menâsik 90, (2020).][242]

AÇIKLAMA:

İhtikar, dilimize girmiş bir kelimedir; fiyatını artırmak üzere mal toplamaktır. Bir bakıma, ucuzken malı alıp satışa sürmemek, fiyatlanmasını bekleyip, piyasada hasıl olan kıtlık sebebiyle fiyatlar yükselince satışa arzetmek diye de tarif edilebilir. Bu davranış, bi'l-icma haramdır. Hadis, bunu ilhâd olarak tavsif etmektedir. İlhâd ise, haktan ayrılıp, bâtıla sapmaktır, zulümdür. Ayet-i kerimede: "..ve orada haktan saparak zulme yeltenen kimseye pek acı bir azabı taddırırız" (Hacc 25) buyrulmuştur.
Aslında ihtikar, sadece Mekke'de değil, her tarafta aynı şekilde haramdır. Hadi, aynı fiilin Mekke'de daha şiddetli bir haram olduğunu ifade etmektedir. Orası, ekime elverişli olmayan bir yer olması sebebiyle, ihtikarın hasıl edeceği zarardan daha çok etkileneceği zahirdir.[243]

ـ4590 ـ15ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ لِي النَّبِيُّ # أَلَمْ تَرى أنَّ قَوْمَكِ حِينَ بَنُوا الْكَعْبَةَ اقْتَصَرُوا عَنْ قَواعِدِ إبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ

يَا رَسُولَ اللّهِ أ تَرُدَّهَا عَلى قَوَاعدِ إبْراهِيمَ. فقَالَ: لَوْ حَدَثَانُ قَوْمِكِ بِالْكُفْرِ لَفَعَلْتُ. فقَالَ اِبْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هذَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # مَا أرى أنَّ رَسُولَ اللّهِ # تَرَكَ اسْتِمَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجْرَ إِّ أنّ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلى قَواعِدِ إبْرَاهِيمَ[. أخرجه الستّة إّ أبا داود.»حَدَثَانُ الشّئْءَ« أوّله، والمراد به قرب عهدهم بالجاهلية وأن ا"سم لم يتمكن بعد، فكأنهم كانوا ينفرون لو هدمت الكعبة وغيرت هيئتها .

15. (4590)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Biliyor musun, senin kavmin Ka'be'yi yeniden inşa ederken Hz. İbrahim'in atmış bulunduğu temellere (tam riayet etmeyip) inşaatı kısa tuttu."

Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim, inşaatı Hz. İbrahim'in temellerine oturtmayacak mısın?" dedim.

"Kavmin küfre yakın olmasa mutlak yapardım!" buyurdu.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın, bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitmesine göre, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hıcr'ı takip eden iki rüknün istilâmını terketmesini Ka'be'nin inşaatının Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temelleri üzerine tamamlanmamış olmasıyla izah ederim." [Buharî, İlm 48, Hacc 42, Enbiya 8, Tefsir, Bakara 10, Temenni 9; Müslim, Hacc 399, (1333); Muvatta, Hacc 104, (1, 363, 364); Nesaî, Hacc 125, (5, 214-216); Tirmizî, Hacc 47, (875).][244]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ka'be'nin Cahiliye devrindeki tamiri sırasında, Hz. İbrahim'in temelleri üzerine oturtulmayıp, biraz kısa tutulduğunu ifade etmektedir. Hatta, yine Müslim'de gelen bir başka rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Aişe, eğer kavmin şirkten yeni çıkmış (yani henüz İslam kalplerine yeterince yerleşmemiş) olmasaydı, Ka'be'yi yıkar, yere yakın (alçak) olarak inşa eder, biri doğu biri de batı tarafında olmak üzere iki kapı koyardım.

Ayrıca Hıcr tarafından da altı arşın genişliği ona katardım. Çünkü Kureyş, Ka'be'yi (tamir sırasında yeniden) inşa ederken onu küçültmüştür" buyurmuşlardır.
Bu rivayet, Abdullah İbnu Zübeyr'e, Şam ordusunun attığı taşlarla harab olan Ka'be'nin tamiri sırasında yön vermiştir. Çünkü o, "yıkılan yerleri tamir" ederek önceki şekline getirmekle, tamamen yıkıp yeni baştan inşa etme hususlarında tereddüt etmiş, hatta İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "yıkılan yerlerin tamiri"ni tavsiye etmişir. Ancak İbnu Zübeyr, üç gün istihare yaptıktan sonra tamamen yıkıp yeni baştan, Resûlullah'ın tavsifine uygun şekilde inşa etmeye karar verir ve öyle yapar. Abdullah'ı bu karara sevkeden başka nebevi irşadlar da mevcuttur. Bunlardan Müslim'in kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe'ye şunu da söyler: "...Şayet benden sonra kavmin Ka'be'yi yeniden inşa etmeyi düşünürlerse, gel onların bıraktığı yeri sana göstereyim." Sonra Hz. Aişe'ye yedi arşına yakın bir kısmı gösterir. Resûlullah, Ka'be' nin kapısının yüksekte bırakılışının sebebini de şöyle açıklar: "O'na istediklerinden başka kimseyi sokmamak için. Bir kimse Ka'be'ye girmek istese, onun kapıya kadar çıkmasına müsaade ederler, (girmesi istenmiyorsa) tam gireceği sırada adamı iterek düşürürlerdi."
Abdullah İbnu'z-Zübeyr, bu rivayetleri nazar-ı dikkate alarak Ka'be' yi Resûlullah'ın tavsifine uygun olarak inşa eder. Zemin seviyesindeki iki kapı açar: Biri giriş, diğeri çıkış kapısı olur ve içeride izdiham olmaz. Hıcr'ı Ka'be'ye dahil eder, boyunu da uzatır. Bu inşaata geçmeden önce hafriyat yaptırır. Hz. İbrahim'in temellerine kadar inilir. Temelde devenin arka kısmını andıran birbirine merbut taşlar görülür. İbnu Zübeyr hafriyatı ziyarete açar. Halk günlerce gelip o taşları seyredip giderler. Ata'nın rivayetinde bu temelin onsekiz zirâ olduğu görülür. İbnu'z-Zübeyr uzunluğa on arşın daha ilave eder.
İbnu'z-Zübeyr, Ka'be'nin harabesinden artan enkazı Kabe'nin iç kısmına açtırdığı çukura gömer.
Şunu da kaydedelim: İbnu'z-Zübeyr, hacıların vaziyeti görerek Emevilere karşı nefret ve gayrete gelmeleri için, Ka'benin inşaatını hemen ele almaz. Hacc mevsimi boyunca harab halde bırakır. Mevsim'den sonra Hicri 64 tarihinde inşaat başlar, 65'te tamamlanır.

Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehadetiyle neticelenen savaşı Emeviler kazanıp Mekke'ye hakim olunca, Haccâc, Ka'be'nin durumunu Halife Abdülmelik'e rapor eder. Abdulmelik: "İbnu'z-Zübeyr'in kirletmesine razı olamayız" mealinde tamim göndererek Ka'be'nin yıkılıp eski haline göre yeniden inşâ edilmesini emreder. Bunun üzerine Haccâc, Ka'beyi yıkar. Kapının birini iptal eder, diğerini eskiden olduğu gibi yükseltir. Hıcr'ı tekrar duvarın dışına alır, İbnu'z-Zübeyr'in ilavesini iptal eder.

Müslim'in bir rivayetine göre, İbnu'z-Zübeyr'in Ka'be ile ilgili icraatının gerçek bir rivayete dayandığı hususunda ikna olan Halife Abdülmelik, Ka'be'yi yıktırdığına pişman olur. Rivayet aynen şöyle:

Ebû Kaza'a anlatıyor: "Abdulmelik İbnu Mervan, bir gün Beytullah'ı tavaf ederken birden şöyle dedi:

"Allah İbnu'z-Zübeyr'in belasını versin! Hz. Aişe'yi yalanına alet ediyor ve: "Ben Aişe'nin şöyle söylediğini işittim" deyip şu yalanı söylüyor: "Aişe dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe buyurdular. Eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Ka'be'yi yıkar, ona Hıcr'ı dahil ederdim. Zira kavmin, onu inşa sırasında kısalttı." Abdülmelik'e (yanında bulunan) el-Haris İbnu Abdillah İbni Ebi Rebia müdahale edip: "Ey mü'minlerin emiri, bunu söyleme! (Bu söz yalan değildir.) Ben de aynı şeyleri Hz. Aişe'den işittim" dedi. Bunun üzerine Abdülmelik:

"Keşke bunu Ka'beyi yıktırmadan önce işitseydim; onu İbnu'z-Zübeyr'in yaptırdığı şekilde bırakırdım" der."[245]

2- HADİSTEN ÇIKARILAN FEVAİD

***** Bu hadis, fitne ve fesad ve daha büyük zararı önlemek için maslahattan vazgeçmeye örnektir. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ka'be'nin inşaatında bazı eksiklikler bulunmasına rağmen, onunla ilgili bir tadilatın, Cahiliye devrinden intikal eden Ka'be'ye karşı aşırı hürmet sebebiyle Kureyşlilerde hasıl edeceği menfi aksülamelleri düşünerek durumunu düzeltme cihetine gitmiyor.

***** İdareciler, halkın durumlarını gözönüne alarak icraatlarında tezaddan kaçınmalıdır. Yapılan işin doğruluğu kafi değildir. Halk da onun doğruluğuna ikna edilmelidir.

***** Halkın memnun edilmesi esastır. Onun zıddına, rağmen icraat akilâne değildir.
***** İmam halkın salahı için haram olmadıkça mefdûlü (az iyiyi), efdale (çok iyiye) tercih edebilir.
***** Daha kötüye düşme korkusuyla, kötünün varlığı sineye çekilebilir. [246]

ـ4591 ـ16ـ وعن عمرو بْنُ دِينارٍ قال:]سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَقُولُ لَمَّا بُنِيَتِ الْكَعْبَةُ ذَهبَ رَسُولُ اللّهِ وَالْعَبَّاسُ يَنْقُلِنِ الْحِجَارَةَ. فقَالَ الْعَبَّاسُ لِلنَّبِىِّ #: اجْعَلْ إزَارَكَ عَلى رَقَبَتِكَ يَقيكَ الْحِجَارَةَ. فَفَعَلَ، وكان ذلِكَ قَبْلَ أنْ يُبْعَثَ، فَخَرَّ الى ا‘رْضِ، فَطَمَحَتْ عَيْنَاهُ الى السَّمَاءِ. فقَالَ: اِزَارِى إزَارِى فَشَدَّهُ عَلَيْهِ[. أخرجه الشيخان.وفي رواية: »فَسَقَطَ مَغْشِيّاً عَلَيْهِ، فَمَا رُؤِىَ بَعْدُ عُرْيَاناً« .

16. (4591)- Amr İbnu Dinar anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ı işittim. Demişti ki: "Ka'be inşâ edilirken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve (amcası) Abbas taş taşımakta idiler. Bir ara Abbas (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'a: "İzarını omuzuna koy da taşın incitmesine mani olsun" dedi. O da öyle yapmıştı. Bu hadise peygamberlik gelmezden önce idi. Birden yere yığıldı. Gözleri semaya dikilmiş kalmıştı.
"İzarım! İzarım! dedi ve derhal onu üzerine bağladı."
Bir rivayette şu ziyade var: "...Bayılıp düştü. Bundan sonra hiç üryan görülmedi." [Buharî, Hacc 42, Salât 8, Menakıbu'l-Ensar 25; Müslim, Hayz 76, (340).][247]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Cabir hadisenin müşahidi gibi vak'ayı anlatmaktadır. Halbuki o vakte erişememiştir. Bu çeşit rivayetlere sahabe mürseli denir. Bu vak'ayı kimden işittiğini belirtmemektedir. Resûlullah'tan işitmiş olması

kuvvetli ihtimaldir. Mamafih Ka'be'nin inşa hadisesine şahid olan ashabtan birini de dinlemiş olabilir.

2- Hadiste, bi'setten bazı rivayetlere göre 5, bazılarına göre de 15 yıl önce, Ka'be'nin tamiri sırasında cereyan eden bir hadise anlatılmaktadır. Bir rivayete göre Ka'be'nin yakınlarında ateş yakan bir kadından sıçrayan kıvılcım Ka'be'nin örtüsünü tutuşturur. Bina bundan ziyade zarar görür. Kureyş Ka'be'yi yıkıp yeniden yapmaya karar verir. O sıralarda Cidde yakınlarında karaya vuran bir geminin enkazı bu maksadla taşınır. Rumi bir de usta temin edilir. Herkes, bu arada Resûlullah da Ecyad mevkiinden omuzlarında taş taşır. İşte sadedinde olduğumuz rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, omuz üzerine konan taşların omuzlarını incitmemesi için, vücudun göbekten aşağısını örten ve izar denen peştemalini belden çıkartarak katlayıp, omuzu üzerine koyması mevzubahistir. Bu sıralarda henüz peygamberlik gelmemiş olsa da ilahi murakabe altında olan genç Muhammed'in avretinin açılmasına müsade edilmez ve aniden üzerine çöken bir baygınlıkla yere düşer ve derhal izarını isteyerek avret yerlerini örter. Bazı rivayetlerde gaybtan bir tokat yediği, üzerini örtmesi emredildiği vs. ifade edilmiştir.

Bu vak'a Hz. İbnu Abbas'ın ve Resûlullah'ın ağzından da değişik şekillerde rivayet edilir.[248]

ـ4592 ـ17ـ وعن عمرو بْنِ دِينارٍ وَعُبَيْدِ اللّهِ بْنِ أبِى يَزِيدَ قَاَ:]لَمْ يَكُنْ لِلْمَسْجِدِ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # حَائِطٌ، كَانُوا يُصَلُّونَ حَوْلَ الْبَيْتِ حَتّى كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَبَنَى حَوْلَهُ حَائِطاً جَدْرَهُ قَصِيرٌ فَعَّهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ[. أخرجه البخاري .

17. (4592)- Amr İbnu Dinar ve Ubeydullah İbnu Ebi Yezid dediler ki: "Resûlullah zamanında Ka'be'nin (etrafında ihata) duvarı yoktu. İnsanlar Beytullah'ın etrafında namaz kılıyorlardı. Bu hal, Hz. Ömer zamanına kadar devam etti. Ömer (radıyallahu anh) etrafına duvar çektirdi. Bu davarın boyu alçaktı. İbnu'z-Zübeyr yükseltti." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 25.][249]

ـ4593 ـ18ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُخَرِّبُ الْكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبَشَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائِى .

18. (4593)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ka'be'yi, Habeşlilerden bacakları ince bir adam tahrip edecektir." [Buhari, Hacc 49 Müslim, Fiten 57, (2909); Nesaî, Hacc 125, (5, 216).] [250]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen suveykateyn iki bacakcık demektir; zü'ssuveykateyn, bacakları ince olan kimseye denir. Bundan murad, zayıf bir Habeşlidir. Yani zayıf bir Habeşlinin Ka'beyi yıkacağını ifade eder.Bu hususa temas eden başka hadisler de var. Bunlara göre, Ka'be'yi, Kıyamete yakın, yani Hz. İsa da indikten sonra, başlarında ince bacaklı şiş karınlı bir kimsenin yer aldığı Habeşliler gelip yıkacaklar, müteakip hadiste de görüleceği üzere taş taş sökecekler, taşlarını da denize atacaklardır.[251]

ـ4594 ـ19ـ وفي أخرى للبخاري عن ابنِ عبّاس:]كأنِّى بِهِ أسْوَدَ أفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجَراً حَجَراً[.ويعنى الكعبة. إنما صغر السويقتين ُنه أراد ضعفهما ودقتهما، وذلك غالب في سوق الحبشة.و»الفحجُ« بعد ما بين الساقين .

19. (4594)- Buhâri'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği diğer bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kâ'be'yi yıkacak olan o ayrık iri ayaklı, güdük kafalı (koyu siyah) Habeşli'yi Kâ'be' nin taşlarını birer birer söker halde görür gibiyim!" [Buharî, Hacc 49.][252]

ـ4595 ـ20ـ وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَتْرُكُوا الْحَبَشَ مَا تَرَكُوكُمْ فإنَّهُ يَسْتَخْرِجُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ إِّ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ[. أخرجه أبو داود.»الكنزُ« المال المخبوء، والمراد به مال الكعبة الذي كان معدّا لها من النذور القديمة وغيرها .

20. (4595)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Habeşliler sizi terkettikçe onları terkedin. Zira, Kâ'be'nin hazinesini sadece zü'ssüvaykateyn (ince bacaklı olan kimse) çıkaracaktır." [Ebû Dâvud, Melâhim 11, (4309).][253]

AÇIKLAMA:

Burada, Habeşliler müslümanlara dokunmadıkça onlara dokunulmaması tavsiye edilmektedir. Onlara dokunmamak, şerlerinden azâde kalmak içindir. Zira hadisin devamı onlardan gelecek şerre dikkat çekiyor: "Kâ'be'de gömülü olan hazineyi Habeş asıllı ve Zü's-Suveykateyn lakabında biri çıkaracaktır." Süveyka'nın "ince bacaklı" demek olduğunu yukarıda kaydettik.
Suyutî der ki: "Halîmî ve başka bazı âlimlerin zikrine göre, Süvaykateyn'in zuhuru, İsa aleyhisselâm'ın zamanında, Ye'cüc ve Me'cüc'ün helâkinden sonradır. Hz. İsa ona bir öncü kuvvet gönderir. Bu birlik yedisekizyüz kişiliktir. Birlik ona doğru yürürken Allah Teâla Hazretleri Yemânî olan güzel kokulu bir rüzgâr gönderir. Bu rüzgârla bütün mü'minlerin ruhu kabzedilir." [254]

İKİNCİ FER'

MEDİNE'NİN FAZİLETİ

ـ4596 ـ1ـ عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]حَرَّمَ رَسُولُ اللّهِ # الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ كَذَا الى كَذَا. فَمَنْ أحْدَثَ فِيهَا حَدَثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَئِكَةِ

وَالنَّاسِ أجْمَعِينَ.َ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفاَ وَ عَدٌ]. أخرجه الشيخان .

1. (4596)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'yi şu şu yer arasında kalan kısımlarıyla haram ilan etti. "Kim bu haramı ihlâl edecek bir davranışta bulunursa, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Kıyamet günü o kimseden ne farz ne nafile (hiçbir hayır) kabul etmesin" (buyurdu)." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 1, İ'tisâm 6; Müslim, Hacc 462, 463, 464, (1365, 1366, 1367).][255]

ـ4597 ـ2ـ وفي روايةٍ لهما:]أنَّهُ # أقْبَلَ حَتّى بَدَا لَهُ أحُدٌ. فقَالَ: هذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ. فَلَمَّا أشْرَفَ عَلى الْمَدِينَةِ قَالَ: اللّهُمَّ إنِّى أُحَرِّمُ مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا مِثْلَ مَا حَرَّمَ إبْرَاهِيمُ مَكَّةَ. اللّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ في مُدِّهِمْ وَصَاعِهِمْ[.»الْحَدَثُ« ا٬مْرُ الْحَادثُ المنكر الّذى ليس بمعتاد و معروفٍ في السّنة .

2. (4597)- Yine Sahiheyn'in bir rivayetinde anlatıldığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Medine'nin dışına doğru) yürüdü. Önünde Uhud görünmüştü:

"Bu dağ var ya, o bizi çok seviyor, bizde onu seviyoruz" buyurdular. Medine'ye yönelince de:

"Ey Allahım! Hz. İbrahim Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de [Medine'yi] iki dağı arasıyla haram kılıyorum. Allahım, (Medine halkını) müdd ve sa'larınla mübarek kıl" buyurdular." [Buhâri, Fezâilu'l-Medine 6; Müslim, Hacc 462, (1365).][256]

ـ4598 ـ3ـ وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا كَتَبْنَا عَنْ رَسُولِ اللّهِ # إِ ّ الْقُرآنَ وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْمَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ الى ثَوْرٍ. فَمَنْ أحْدَثَ فِيهَا حَدَثاً أوْ آوَى مُحْدِثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاسِ أجْمَعِينَ،َ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ صَرْفاً وَ عَدٌ. ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، يَسْعى بِهَا أدْنَاهُمْ. فَمَنْ أخْفَرَ مُسْلِماً في ذِمَّتِهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاسِ أجْمَعِينَ،َ يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَ عَدْلٌ].

أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين.زاد أبو داود: [يُخْتَلى خَهَا، وَ يَنَفّرُ صَيْدُهَا، وَ تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِّ مَنْ أشَادَهَا، وَ يَصْلُحُ لِلرَّجُلِ أنْ يَحْملَ فِيهَا السَّحَ لِقِتَالٍ، وَ يَقْطَعُ مِنْهَا شَجَرَةً إِّ أنْ يَعْلِفَ الرَّجُلُ بَعِيرَهُ[.»عَيْرٌ وَثَوْرٌ« جَبَنِ الْمَدِينَةِ، وَقِيلَ لَيْسَ بِهَا ثور وَلكِنَّهُ بِمَكَّةَ، ولعل الحديث ما بين عير الى أحد، والصحيح أن بها ثورا.و»المُحَدّثُ« بكسر الدال: فاعل الحدث، وبفتحها: ا'مر المبتدع.و»خَفَرْتُ الرَّجُلَ« إذا أمنته، وأخفرته: إذا نقضت عهده.و»الصَّرْفُ« النافلة.و»العَدْلُ« الفريضة .
و»ا"شَادةُ« رفع الصوت بالشئ، والمراد تعريف اللقطة وافشاؤها .

3. (4598)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Kur'ân-ı Ker'îm ve bir de şu sahifede olandan başka bir şey yazmadık.. (Bu sahifede bulunana gelince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki:
"Medine Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan hudud içerisinde haramdır. Kim orada bir bid'atte bulunur veya bid'atçiyi himaye ederse, Allah, melekler ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onun farz, ne nafile hiçbir hayrını kabul etmesin. Müslümanların garantisi birdir, en düşükleri de bu garantiye sahiptir. Kim bir müslümana garantisinde ihanet ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Onun (Kıyamet günü) ne farz ve ne nafile hiçbir hayrı kabul edilmez." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 1, Cizye 10, 17, Ferâiz 21, İ'tisam 5; Müslim, Hacc 467, (1370); Ebû Dâvud, Menasik 99, (2034, 2035), Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 3, (2128). Bu rivayetin metni Sahiheyn'e uygundur.
Ebû Dâvud'da şu ziyade var: "Otu yolunmaz, av hayvanı ürkütülmez, yitik malı, onu ilan edecek olan alabilir. Hiç kimseye kıtal maksadıyla orada silah taşımak caiz olmaz. Oradan ağaç kesilmez. Kişi devesini otlatabilir."][257]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, Medine'nin Resûlullah tarafından haram kılındığını belirtmekte ve kabaca sınırını da vermektedir: Ayr dağı ile Sevr dağı

arasında kalan kısımlar. Ayr dağı güney, Sevr dağı ise kuzey hududu teşkil eder. Başka rivayetlerde doğuda Lâbetu Şarkiyye'nin, batıda da Lâbetu Garbiyye'nin diğer hudutları teşkil ettiği belirtilmiştir.

Ağaçlarının kasilmekten, hayvanlarının öldürülmekten yasaklanması ile çevrenin canlı örtüsünü koruma altına alma işi, Mekke'ye has olan bir tatbikattır. Mekkeliler buna Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan beri rivayet etmekte idiler. Resûlullah bunu Medine için de aynen ilan etmiş ve bunun müesseseleşmesi için maddi ve manevî müeyyideler koymuştur. Medine'nin haram kılınmasıyla ilgili açıklamayı bu bahsin sonuna yani 4615 numaralı hadisten sonra müstakilen koyacağımız için, burada fazla açıklamaya girmeyeceğiz.

Ancak şunu belirtmekte fayda var: "İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri, Medine'nin haram kılınması meselesinde, Hz. Enes'in kardeşi Ebû Umeyr'in bir kuşla oynaması ve o kuşun ölmesiyle ilgili يَا اَبَا عُمَيْرِ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ؟ hadisi ile ihticac ederek Medine'nin haram olmadığına hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlik başta olmak üzere cumhur ise haram olduğuna hükmetmiştir. Şâfiî'ler, Hanefî görüşe iki suretle cevap verirler:

* Ebû Umayr'la ilgili hâdise tahrimden önceye ait olabilir.

* O kuş, haram bölgeden değil, helal bölgeden tutulup getirilmiş olabilir. Bu ikinci cevap Hanefîleri ilzam etmez. Çünkü, onlara göre helal bölgenin hayvanı haram bölgeye geçti mi o da haram olur.

Bir diğer husus da şu: Şâfiî, Mâlik ve cumhura göre Medine'nin hayvan ve ağacı haramdır. Fakat bu haram ihlal edilecek olsa, Mekke'deki ihlâl gibi ağır bir ceza gerekmez. Tazminatı olmayan bir haramdır. İbnu Ebî Zi'b ve İbnu Ebi Leylâ "tıpkı Mekke gibi buna da ceza gerekir" demişlerdir. Mâlikî ve Şâfiî fukahâdan bazıları da böyle hükmetmiştir. Şâfiî' nin kavl-i kadîmine göre Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın -ilerdeki açıklamamızda kaydedilen- bir rivayeti mucibince bu yasağı ihlal edenin giyecek dahil bütün malzemesi müsadere edilir.[258]

ـ4599 ـ4ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه #:َ يَصْبِرُ علِى ‘وَاءِ الْمَدِينَةِ وَشِدَّتِهَا أحَدُ مِنْ أُمَّتِى إَّ كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً وَشَهيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مسلم والترمذي.وزاد مسلم:]َ يَدَعُهَا

أحَدٌ رَغْبَةَ عَنْهَا إِ أبْدَلَ اللّهُ فِيهَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ[.»الوَاءُ« الشدة وما تعظم مشقته على ا“نسان من ضيق أو قحط أو خوف ونحوه .

4. (4599)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine ümmetimden sabır gösteren herkese, Kıyamet günü şefaatçi ve (hayır ameline) şahid olacağım." [Müslim, Hacc 484, (1378); Tirmizî, Menâkıb, (3920).] [259]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Medine'de mücavir kalmaya teşvik etmektedir. Yani birkısım sıkıntılara katlanarak Medine'de kalmak büyük bir fazilet kaynağıdır. Öyle ki Resûlulah Kıyamet günü, ona şefaat edecek ve lehinde şahidlik yapacaktır. Aslında Resûlullah bütün ümmete şefaat edeceğini belirtmiştir. Medinelilere hususî bir şefaat vaadi, şefaatinin bunlara daha çok olacağı veya hesaplarının kolay olacağı mânasında anlaşılmıştır.

Şunu da belirtelim ki âlimler, Mekke ve Medine'de mücavir kalmanın cevazı hususunda ihtilaf ederler. Meselâ Ebû Hanîfe ve diğer bazı alimler mekruh olduğu görüşündedirler. Sebep olarak orada fazla kalanın ülfet ve alışkanlıkla oralara karşı hürmette kusur edeceğini ve günaha gireceğini söylerler. Zira orada yapılan hatalar başka yerlere nazaran daha çok günaha vesiledir. Ahmet İbnu Hanbel ve bir kısım âlimler de orada mücâveretin bilakis müstehab olduğunu söylemişlerdir. Sadedinde olduğumuz rivayet de bu görüşü teyid etmektedir. Ayrıca Mekke ve Medine'de yapılacak ibadetin sevabının çok olacağını ifade eden rivayetler de onlara delil olmaktadır. Bu durumda buralarda kaldığı taktirde günah işlemekten korkanların kalmamaları evladır. Kalanlar günahtan kaçındıkları takdirde manevî kazançları büyük olacaktır.[260]

ـ4600 ـ5ـ وعن سُفْيَانِ بْنِ أبِى زُهَيْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يُفْتَحُ الْيَمَنُ فَيَأتِى قَوْمٌ يَبُسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأهْلِيهِمْ وَمَنْ أطَاعَهُمْ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ. وَتُفْتَحُ الشَّامُ فَيَأتِ قَوْمٌ يَبُسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِهِمْ وَمَنْ أطَاعَهُمْ، والْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعلَمُونَ، وَتُفْتَحُ الْعِرَاقُ فَيَأتِى قَوْمٌ يَبُسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِيهِمْ

وَمَنْ أطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ]. أخرجه الثلة.ومعنى »يَبُسُّونَ« يَسُوقُونَ بِهَائِمَهُمْ سَائِرِين عن المدينة الى غيرها، وا‘صل فيه أن بِسْ بَس: كلمة زجر لبل .

5. (4600)- Süfyân İbnu Ebi Züheyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yemen fethedilecek. Bir grup insan, Medine'den oraya aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla gidecekler. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için hayırlıydı. Şam da fethedilecek. Bir kavim Medine'den aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla oraya göç edecekler. Bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi. Irak da fetholacak. Bir grup kimse ailesi ve kendilerine tâbi olanlarla Medine'den oraya taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi." [Buharârî, Fezailu'l-Medine 5; Müslim, Hacc 497, (1388); Muvatta, el Câmi' 7, (2, 887, 888).][261]

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu hadislerinde bir mucize oarak, fethedilecek yerleri haber vermiştir. Nitekim dediği şekilde aynı tertiple, zikredilen yerler birer birer İslâm'a kazandırılmıştır. Yine Aleyhissalâtu vesselam'ın haber verdiği üzere, Medine'den bir grup insan her seferinde bu fethedilen yerlere aileleriyle göç edip yerleşmişlerdi. Bu göçlerin temelde yatan sebebi, oralarda Medine'ye nazaran daha parlak maddî imkanların zuhurudur. İşte Aleyhissalâtu vesselâm, Medine'nin maddî mülâhazalarla terkedilmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Fazileti sebebiyle seyahat edilmeye layık üç mescidden biri Medine'dedir.
Hadîse verilen bu mânada bazı ihtilaflar olmuş ise de, âlimleri bu tevcihi esas almaya sevkeden Ahmet İbnu Hanbel'in Hz. Câbir'den kaydettiği şu rivayettir: "Öyle bir zaman gelecek ki Medine halkı, zenginliğe ermek için civar karyelere dağılacak, oralarda gerçekten bolluk bulacaklar. Sonra geri dönüp ailelerini de oraya götürecekler. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi." Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, Medine'de kalmayı, sırf servet çoğaltmak için Medine'yi terketmemeyi tavsiye etmektedir. Alimler ticarî maksatla veya cihad maksadıyla yapılacak ayrılmaların bu yasağa girmediğini belirtirler.

Öyleyse hadis, darlık, açlık gibi maddî sıkıntıları sineye çekerek Medine'de kalmayı tavsiye etmiş olmaktadır.[262]

ـ4601 ـ6ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمِرْتُ بِقَرْيَةٍ تَأكُلُ الْقُرَى. يَقُولُونَ: يَثْرِبُ، وَهِىَ الْمَدِينَةُ، تَنْفِى النَّاسَ كَمَا يَنْفى الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ[. أخرجه الثثة .
وفي رواية لمسلم:]خَبَثَ الفِضَّةِ[.ومعنى: »تَأكُلُ الْقُرَى« أنَّ اللّهَ يَنْصر ا‘‘سْمَ بأهلِهَا وَهُمْ ا‘نْصَارُ وَتفتح القرى على أيديهم ويغنِمَهُمْ إياها فيأكلونها، وهذا من باب اتساع واختصار وحذف المضاف، والتقدير يأكل أهلها أموال القرى. وغيّر # اسم يثرب بطيبة وطابة كراهة التثريب، وهو المبالغة في اللوم والتعنيف والتعيير .

6. (4601)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben karyeleri yiyen karye(ye hicret)le emrolundum. Buna Yesrib diyorlar. Burası Medine'dir. Medine, tıpkı körüğün curufu ayırması gibi insanları(n kötüsünü) defedip ayırır." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 2; Müslim, Hacc 488, (1382); Muvatta, el-Câmi' 4, (1, 886).][263]

AÇIKLAMA:

1- Medine'nin "Karyeleri yiyen bir karye" olarak tavsifi, bir kısım mahzufları ihtiva eden teşbihli bir ifadedir. Bu ifadede Allah'ın, Medine halkı ile İslâm'a hizmet sunacağını, onların eliyle karyelerin yani pekçok memleketlerin fethedilip İslâm'a dahil edileceğini, Medine ahalisinin bu fethedilen yerlerdeki ahaliye galebe çalarak malını ganimet vs. şeklinde yiyeceğini haber verir. Hadiste "yemek" fiili ile galebe çalmak ifade edilmiştir. İbnu'l-Münîr Medine'nin, diğer şehirlerin faziletine galebe çalacağı da anlaşılabilir. Çünkü faziletler onun büyük fazileti karşısında öylesine söner ki, sanki yok hükmünü alır." Ancak bazı âlimler "en faziletli olma" iddiasını Medine hakkında reddederler ve Mekke'nin Ümmü'l-Kurâ diye vasfedilerek faziletçe en önde olduğunu belirtirler.

2- Medine'nin eski ismi Yesrîb idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ismi önce Taybe ve Tâbe diye değiştirdi. Sebebi de tesrîb, levm ve ayıplamada mübalağa mânasına gelmesidir. Hadisten hareketle, bazı âlimler Medine'ye Yesrib demenin mekruh olduğunu, Kur'ân'daki bu şekilde tesmiyesinin, gayr-i müslimlerdenöyle dediklerini hikaye etme sebebinden ileri geldiğini söylerler. Bir rivayette Resûlullah "Kim Medine'ye Yesrib derse Allah'a istiğfar etsin. O Medine'dir, o Medine'dir" buyurmuştur.

3- İbnu Hacer, hadisin iki kısım ihtiva ettiğini, birinci kısmı Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mekke'de iken söylemiş olacağını; ikinci kısmı da Medine'de söylemiş olacağını belirtir.

4- Hadiste Medine'nin kötüleri dışarı attığı ifade edilmektedir. Tıpkı körüğün madenin cevheriyle curufunu birbirinden ayırması gibi. Bazı âlimler bunu zâhiri üzere alırlar. Zira Resûlullah, Medine'nin havası sebebiyle hastalandığı için uğursuzluk verdiği inancıyla yaptığı beyât akdini bozmak üzere gelen bedevi vesilesiyle: "Medine körük gibidir. İnsanların kötüsünü atar (ve sinesinde barındırmaz), iyisini tutar" buyurmuştur.

Hadisteki bu hükmün Deccal'ın zuhuru zamanıyla ilgili olduğu da söylenmiştir. Zira Resûlullah başka hadislerinde ahir zamanda Deccal'ın Medine civarına ineceğini, Medine'nin ahalisini üç kere titreteceğini, bu vesileyle Allah'ın oradaki kâfir ve münafık herkesi Medine'den çıkaracağını, bunların Deccal'e giderek Medine'yi terkedeceğini haber vermiştir.[264]

ـ4602 ـ7ـ وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنِ اسْتَطَاعَ أنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ بِهَا فإنِّى أشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (4602)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Medine'de ölmeye muktedir olan orada ölsün. Zira ben, orada ölene şefaat ederim." [Tirmizî, Menâkıb, (3913).][265]

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölünceye kadar Medine'de ikamet etmek tavsiye edilmektedir. Çünkü orada ölmeye muktedir olmak demek, ölünceye kadar orada ikamete muktedir olmak demektir. Bu, orada ikamete teşviktir. Orada oturanlara ikram olarak, Resûlullah, bütün ümmetine yapacağı umumî şefaatinde ayrı olarak hususî bir şefaatte bulunacağını belirtmektedir. [266]

ـ4603 ـ8ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا قَدِمَ النَّبِىُّ # الْمَدِينَةِ وَعِكَ أبُو بَكْرٍ وَبَلٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا. فَقُلْتُ: يَا أبَتِ، كَيْفَ تَجِدُكَ؟ وَيَا بَلُ، كَيْفَ تَجِدُكَ، وَكَانَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. إذَا أخَذَتْهُ الْحُمَّى يَقُولُ:كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ في أهْلِهِ وَالْمَوْتُ أدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَكَانَ بَلٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه إذَا أقْلَعَ عَنْهُ يَرفَعُ عَقِيرَتَهُ، وَيَقُولُ: أَ لَيْتَ شِعْرِى هَلْ أبِيتَنَّ لَيْلَةً بِوَادٍ وَحَوْلِ إذْخِرٌ وَجَلِيلٌ وَهَلْ أرِدْنَ يَوْماً مِيَاهَ مِجَنَّةٍ وَهَلْ يَبْدُوَنْ لِى شَامَةٌ وَطَفِيلُ قَالَتْ: فَأخَبَرْتُ رَسُولَ اللّهِ # بذلِكَ. فَقَالَ: اللّهُمَّ حَبِّبْ إلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أوْ أشَدَّ. اللّهُمَّ وَصَحِّحْهَا وَبَارِكْ لَنَا في مُدِّهَا وَصَاعِهَا، وَانْقُلْ حُمَّاهَا، وَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَىِّ[. أخرجه الثثة.»اَلْوَعكُ« ا ٴلم، وقيل: هو ألم الحمى.و»العَقيرةُ« الصوت.و»الْجَلِيلُ« الثمام وهو من نبت البادية.و»مِجَنَّةٌ« موضع معروفٍ بينه وبين مكة ستة أميال، وكان للعرب فيه سوق.و»شَامةٌ وَطَفِيلٌ« جَبَنِ بأرض مكة وما واها .

8. (4603)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği vakit Ebû Bekr ve Bilâl (radıyallahu anhümâ) hastalandılar. Ben yanlarına gittim:

"Ey babacığım, dedim. Kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl sen nasılsın?" diye sordum. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) hummaya yakalanınca: "Her insana "sabahın hayırlı olsun" denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır" derdi. Hz. Bilal (radıyallahu anh) da humma nöbetinden çıkınca sesini yükseltir ve (Mekke'ye hasretini ifade eden şu beyitleri) terennüm ederdi:

"Bilmem ki! Mekke vadisinde etrafımı izhir ve celil otları sarmış olarak bir gece daha geçirebilecek miyim? Macenne suyuna ulaşacağım bir gün daha gelecek mi? (Mekke'nin) Şâme ve Tafil dağları bana bir kere daha görünecek mi?"
[Sonra Bilâl şöyle beddua etti: "Allahım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı diyara süren Şeybe İbnu Rebî'a, Utbe İbnu Rebî'a ve Umeyye İbnu Halef'e lanet et!]
Hz. Aişe der ki: "(Ben gidip, bunlardaki Mekke hasretini) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdim. O, şöyle dua buyurdu:
"Allahım bize Medine'yi sevdir. Tıpkı Mekke'yi sevdiğimiz gibi, hatta fazlasıyla! Allahım onun havasını sıhhatli kıl. Onun müddünü, sâ'ını hakkımızda mübarek eyle. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy!" [Buhâri, Fezailu'l-Medine 11, Menakıbu'l-Ensâr 46, Mardâ 8, 22, 43; Müslim, Hacc 480, (1376); Muvatta, Câmi' 14, (2, 890, 891).][267]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden bazılarının, Medine'de hava değişikliği sebebiyle hastalandıklarını ve bu halin onlarda dâussıla denen memleket hasretini tahrik ettiğini göstermektedir. Mekke dağlarında bir gece geçirmek Hz. Bilâl'e büyük bir hayal olur. Hasret ateşi sadece Mekke için değil, Mekke'nin civar yöreleri ve oralarda yetişen bitkiler için de tutuşur:
İzhir: Daha önce geçtiği üzere bir ottur.
Celîl: Bu da bir kır otudur.
Mecenne: Mekke'ye altı mil mesafede bir yer olup, Cahiliye devrinde orada panayır kurulurdu.
Şâme ve Tafîl: Mekke civarında iki dağ adıdır.
Müdd ve sa' daha önce mükerrer seferler geçtiği üzere iki hacim ölçeğidir.
2- Hz. Aişe'nin durumdan Resûlullah'ı haberdar etmesi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, meseleleriyle ilgilendiğini görmekteyiz: O hususta yaptığı dua buna delalet eder. Sadedinde olduğumuz hadisin Buhârîdeki veçhinin devamında, Hz. Aişe'nin: "Biz Medine'ye hicret

edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı, en hastalıklı arazisi idi. Medine'nin Buthân sahrasındaki vadiden acı bir su akardı" demesi, Aleyhissalâtu vesselam'ın duasından sonra Medine'nin havasının düzelerek sağlıklı bir yere dönüştüğü anlaşılmaktadır.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın humma hastalığının Medine'den Cuhfe'ye havâlesini talep ettiğini göstermektedir. Bunun sebebi, o sıralarda Cuhfe'nin müşriklerle meskûn olmasıdır.Hattabî, orada yahudilerin yaşadığını söyler. Şarihler bu duanın indallah kabul gördüğünü, Medine bereket ve sağlığa kavuşurken Cuhfe'nin humma yatağı haline geldiğini, o günden beri Cuhfe'nin bu hastalıktan kurtulamadığını söylerler. Mesela Nevevî der ki: "Bu duada Resûlullah'ın zâhir bir mucizesi var. Zira Cuhfe o günden beri herkesin kaçındığı bir yer olmuştur. Onun suyundan kim içerse hummaya (sıtmaya) yakalanır."

4- Hadis, bazı sufîlerin: "Velayette kemale ermek için kadere razı olma gerekir. Musibetlerin, hastalıkların def'i için dua edilmez" şeklideki iddialarının sünnete aykırı olduğunu gösterir. Keza, Mutezile'den bazılarının "dua ezelî kadere tesir etmez" şeklindeki iddialarını da bu hadis reddeder. Çünkü dua ile Medine'de istenen değişiklikler hasıl olmuştur.[268]

ـ4604 ـ9ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اللّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفَىْ مَا جَعَلْتَ بِمَكّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ[. أخرجه الثلثة .

9. (4604)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua buyurdular: "Allahım! Mekke'ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine'ye de ver!" [Buhârî, Büyu' 53, Kefâret 5, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 465, (1368); Muvatta, Câmi' 1, (2, 884, 885).][269]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Medine'nin Mekke'den daha fazla faziletli olacağını ifade eder. Ancak âlimler başka hisleri de gözönüne alarak, bu bereket ve üstünlüğün dünyevî berekete yönelik olduğunu, uhrevî amellerde Mekke'nin üstünlüğünün esas olduğunu belirtirler. "Medine'nin bir cihetle efdal olması, her cihette Mekke'den efdal olmasını gerektirmez" derler. Nevevî, bereketin ölçekte fiilen hasıl olduğunu, başka yerlerde bir müdd zâhirenin az geldiği pek çok kimseye, Medine'de ölçülen bir müdd zahirenin kâfi geldiği sıkça görülüp tecrübe edildiğini, bu durumun Mekke'de yaşayanlarca bilmüşahede malum bulunduğunu söyler.[270]

ـ4605 ـ10ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا أُتِىَ بِأوَّلِ الثَّمَرِ. قَالَ: اللّهُمَّ بَارِكْ لَنَا في مَدِينَتِنَا وَفي ثِمَارِنَا وفي مُدِّنَا وفي صَاعِنَا بَرَكَةً مَعَ بَرَكَةٍ. اللّهُمَّ إنَّ إبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَخَلِيلُكَ، وَإنِّى عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ. وَإنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ، وَأنَا أدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمِثْلِ مَا دَعاكَ لِمَكَّةَ وَمِثْلِهِ مَعَهُ ثُمَّ يُعْطِيهِ أصْغَرَ مَنْ يُحْضُرَ مِنَ الْوِلْدَانِ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذي .

10. (4605)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (yılın turfanda) ilk meyvesi getirildiği zaman şöyle buyururlardı:

"Allahım, bize Medine'mizi, meyvelerimizi, müddümüzü, sa'ımızı bereket üzerine bereketle mübarek kıl. Allahım, İbrahim senin kulun, peygamberin ve halîlindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etti. Ben de Medine için, onun Mekke hakkında yaptığı duayı bir misli ziyadesiyle aynen yapıyorum" Resûlullah bu şeklide dua ettikten sonra getirilen meyveyi, orada hazır olan çocuklardan en küçüğüne veerirdi." [Müslim, Hacc 473, (1373); Muvatta, Câmi' 2, (2, 885); Tirmizî, Da'avât 55, (3450).][271]

ـ4606 ـ11ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # عَلى أنْقَابِ الْمَدِينَةِ مَئِكَةٌ َ يَدْخُلُهَا الطَّاعُونَ وَ الدَّجَّالُ[. أخرجه الثثة والترمذي.وزاد مسلم:]قَالَ #: يَأتِى الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ مِنْ قِبَل

الْمَشْرِقِ وَهِمَّتُهُ الْمَدِينَةُ حَتّى يَنْزِلَ دُبُرَ أحُدٍ ثُمَّ تَصْرِفُ الْمَئِكَةُ وَجْهَهُ قِبَلِ الشَّامِ، وَهُنَاكَ يَهْلِكُ[.
»النَّقْبُ« المضيق بين الجبلين.وقوله »ينْزِلُ دُبُرَ أُحُدٍ« أي خلفه .

11. (4606)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Medine'ye geçit veren dağ gediklerinde [birbiriyle kenetlenmiş] melekler var. [Her gedikte (kınından çekilmiş) kılıçlarıyla bekleyen iki meleğin korumaları sebebiyle] Medine'ye ne veba ve ne de Deccâl giremez." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 9, Tıbbı 30, Fiten 27; Müslim, Hacc 485, 486, (1379), 1380); Muvatta, Câmî' 16, (2, 892); Tirmizî, Fiten 51, (2244).]

Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mesih Deccal, doğu tarafından gelir. Kasdı Medine'dir. Uhud'un arka tarafına iner. Derken (Medine'yi bekleyen) melekler, onun yüzünü Şam tarafına çevirirler ve orada helak olur."[272]

AÇIKLAMA:

Medine'nin melekler tarafından Deccal ve tâuna karşı korunduğu hususu Fatıma Bintu Kays, Mihcen, Üsema İbnu Zeyd, Semüre İbnu Cündeb gibi başka sahabeler tarafından rivayet edilen hadislerde de teyid edilmiş, güç kazanmıştır. Müslim'in kaydettiği Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'nın rivayetinde, Deccal kendisinden bahseder: "...Ben Mesih Deccal'ım. Yeryüzünü dolaşırım. Kırk günde Mekke ve Medine hariç inmediğim köy bırakmaksızın hepsine uğrarım."[273]

ـ4607 ـ12ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهِ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إَّ سَيطَؤُهُ الدَّجَّالُ إَّ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ، لَيْسَ نَقْبٌ مِنْ أنْقَابِهَا إَّ عَلَيْهِ الْمَئِكَةُ صَافِّينَ يَحْرُسُونَهَا. فَيَنْزِلُ السَّبِخَةَ ثُمَّ تَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بأهْلِهَا ثَثَ رَجَفَاتٍ فَيَخْرُجُ إلَيْهِ كُلُّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ[. أخرجه الشيخان .

12. (4607). Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mekke ve Medine hariç Deccal'ın çiğnemeyeceği memleket yoktur. Mekke ve Medine'ye geçit veren yolların herbirinde saf tutmuş melekler var, buraları korurlar. (Deccal) es-Sebbiha nâm mevkie iner. Sonra Medine ahalisini üç sarsıntı ile sarsar. Bunun üzerine (şehirde bulunan) bütün kâfir ve münafıklar (şehri terkederek Deccal'e) gelirler." [Buhâri, Fezailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 123, (2943).][274]

ـ4608 ـ13ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:
مَا بَيْنَ بَيْتِى وَمِنْبَرِى رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ، وَمِنْبَرِى عَلى حَوْضِى[.
أخرجه الثثة .

13. (4608)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim havuzumun üzerindedir." [Buharî, Fazlu's-Salât 5, Fezâilu'l-Medine 11, Rikak 53, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 502 (1392); Muvatta, Kıble 10, (1, 197).][275]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, Medine Mescidi'nin faziletini beyan etmekte, ancak mescidin bazı kısımlarının diğer yerlere nazaran efdal olduğunu belirtmektedir.
Bazı rivayetlerde "hücrem" ve hatta "kabrim" denmiştir. Şarihler kabr kelimesinin "ev"in tefsiri olduğunu belirtir. Çünkü Resûlullah evine gömülmüştür.
2- Âlimler bu hadisi iki surette açıklamıştır:
***** Belirtilen bu yer, olduğu gibi cennete nakdelilecektir.
***** Orada yapılan ibadet, sahibini cennete götürecektir.
3- Alimlerden bazıları, bir başka yerin, hadislerde cennetin bir parçası olarak tavsif edilmemiş olmasından hareketle, bu hadisi, "Medine'nin en

faziletli yer olduğu" hususunda delil kılmıştır.

4- Havuzdan murad, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verilmiş olan Kevser havzı'dır. Şu halde, minberi ahirette onun üzerinde kurulacaktır. Bâtıl fırkalardan Mutezile ve Hariciler havz, şefaat ve Deccal'e inanmazlar ise de Ehl-i Sünnet'e göre bunlar haktır ve inanmak farzdır.

Hadis, Medine'de yaşamaya teşvikte bulunmaktadır.[276]

ـ4609 ـ14ـ وعن الخدريّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَمَارَى رَجُنِ في الْمَسْجِدِ الَّذِى أُسِّسَ عَلى التَّقْوى. فقالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ قُبَا. وَقالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ #: هُوَ مَسْجِدِى هذَا[. أخرجه مسلم والترمذي، وهذا لفظه والنسائي .

14. (4609)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi "takva üzerine kurulmuş olan mescid" hakkında münakaşa ettiler. Biri: "Bu Kuba mescididir!" derdi. Diğeri de: "O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescididir!" dedi.

(Bu münakaşayı işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:

"Şu benim mescidimdir!" buyurdular." [Müslim, Hacc 514, (1398); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3098); Nesâî, Mesâcid 8, (2, 36).][277]

AÇIKLAMA:

Burada, Kur'ân-ı Kerîm'in takva üzerine kurulmuş olmakla tebcil ettiği mescidin Medine Mescidi olduğu takrir edilmektedir. Ayet şöyle: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108).

İşte iki sahâbî bu mescidle hangi mescidin kastedildiğini münakaşa etmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın Medine'ye gelir gelmez yaptırdığı mescid Kuba Mescidi'dir. Zira önce oraya inmiş, bir müddet orada ağırlanmış, sonra Medine'nin içerisine gelinmiştir. Kuba, o zaman Medine'nin dışında idi. Resûlullah oradaki ikameti sırasında derhal Kuba Mescidi'ni inşâ ettirmişti. Medine'ye yerleştikten sonra da cumartesi günleri

Kuba'ya gidip orayı ziyaret ettiği, mescidinde iki rek'at namaz kıldığı rivayetlerde belirtilmiştir.

Bu hadis de Medine'nin ve Mescid-i Nebev'inin faziletini teyid eden rivayetlerdendir.[278]

ـ4610 ـ15ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: آخِرَ قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى ا"سْمِ خَرَاباً الْمَدِينَةُ[. أخرجه الترمذي.

15. (4610)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İslâm şehirlerinden en son harap olacak olan Medine'dir." [Tirmizî, Menâkıb, (3915).][279]

ـ4611 ـ16ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَتْرُكُونَ الْمَدِينَةَ عَلى خَيْرِ مَا كَانَتْ، َيَغْشَاهَا إّ الْعَوافِى، يُرِيدُ عَوَافِىَ السِّبَاعِ والطَّيْرِ، وَآخِرُ مِنْ يُحْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ يُرِيدَانِ الْمَدِينَةَ يَنْعِقَانِ بِغَنَمِهِمَا فَيَجِدَانِهَا مُلِئَتْ وُحُوشاً حَتّى إذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْودَاعِ خَرَّ عَلى وُجُوهِهِمَا[. أخرجه الثثة.»العَوَافِى« جَمَعَ عَافِيَةَ، وهِىَ: كُلَّ طَالِب من سبع وطير ودابة وغير ذلك إ أنه كثر استعماله وغلب على السباع والطير.و»نَعَقَ الرَّاعِى بالغنمِ« إذا دعاها لتعود عليه .

16. (4611)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Medine'yi, taşıdığı yüce hayra rağmen terkedecekler. Onu rızık arayanlar yani kuşlar ve kurtlar istila edecek. Oraya [en son gelecek] iki çoban bu maksadla Müzeyne'den çıkıp koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine'yi vahşî hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Seniyyetü'l-Vedâ'ya ulaştıkları vakit yüzüstü düşe(rek ölecek)ler." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 5, Müslim, Hacc 499, (1389); Muvatta, Câmî 8, (2, 888).][280]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin bazı vecihlerinde تتركون yani "...tekredeceksiniz" şeklinde gelmiştir.
2- Hadis hakkında İbnu Hacer, İyaz'dan naklen şu açıklamayı kaydeder: "Bu ihbar aynen görülmüştür. Şöyle ki Medine bidayette hilafet merkezi olmuş, bu suretle çok kimseleri kendine celbetmiş, bir toplanma yeri olmuştur. Yeryüzünün serveti âdeta oraya akmış en mamur beldelerden biri olmuştu. Hilafet merkezi oradan alınıp önce Şam'a, sonra da Irak'a nakledilince oraya bedeviler hakim oldu ve fitneler kol gezdi. Sakinleri birer birer orayı terkettiler. Derken şehir, vahşi kuşların ve yırtıcı hayvanların istilasına uğradı." Hadiste geçen "avâfî", âfie'nin cem'idir; gıdasını arayan hayvan mânasına gelir.
Nevevî, bu terke uğrama halinin, Medine'nin başına Kıyamete yakın, ahir zamanda geleceği kanaatindedir ve "Medine'ye en son gelecek ve orada vahşi hayvanlarla karşılaşacak iki çoban"la ilgili ihbarın da bu hususu te'yid ettiğini söyler.
Nevevî'yi haklı bulan İbnu Hacer, İmam Mâlik'in Ebû Hureyre'den kaydettiği şu hadisi de delil gösterir:
"Medine, üzerinde bulunduğu şu en güzel haline rağmen terkedilecek. Öyle ki ona kurtlar [veya köpekler] girerler ve mescidin bazı sütunları üzerinde veya minberi üzerinda gıdalanırlar [ulurlar]." Ashab sordu: " [Ey Allah'ın Resûlü!] Bu durumda (Medine'nin) meyveleri kime kalacak?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Yiyecek arayanlara: Kuşlara ve vahşi hayvanlara!" cevabını verdi."
İbnu Hacer'in Ebû Hureyre'den kaydettiği bir başka rivayet, Medine ile ilgili olarak zikri geçen iki çobanın, en son haşredilecek kimseler olacağını belirtir. Şu halde Medine'nin vahşiler tarafından istilası âhir zaman alametleri meyanında anlaşılmalı diyenlere bu hadis destek vermektedir: "En son haşredilecek iki kişi var. Bunların biri Müzeyne'den, diğeri de Cüheyne'dendir. Bu iki şahıs acaba insanlar nereye gitti diye arayarak Medine'ye gelecekler. Fakat orada tilkilerden başka birşey görmeyecekler. Bunların yanına iki melek iner, onları yüzleri üzerine yere yatırır ve canlarını alarak diğer insanlara kavuştururlar." Şu halde bunların haşri ölümlerinden sonra meydana gelir.

Mühelleb, bu hadisten, Medine'nin Kıyamete kadar meşhur bir yer olarak kalacağına delil bulur.[281]

ـ4612 ـ17ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ ا“يمَانَ لَيَأْرِزُ الى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ الى جُحْرِهَا[. أخرجه الشيخان.»يَأرِزُ« أي ينضم ويلتجى .

17. (4612)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İman Medine'ye çekilecek, tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 6; Müslim, İman 233, (147).][282]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın ilk neşir merkezi Medine olması haysiyetiyle teşbihe yer verilmiştir. Yılan, yiyecek aramak üzere çıkıp dolaşır. Herhangi bir şey onu korkutunca kaçıp deliğine girer. İslâm da bunun gibi Medine'den intişar etmiştir. Bütün mü'minler Medine'ye gitmek hususunda içlerinde bir müşevvik, bir sâik bulurlar. Çünkü bu, Resûlullah sevgisinin bir neticesidir. Sağlığında zât-ı şeriflerini görmek, kendisinden İslâm'ı öğrenmek için; vefatından sonra da mescidini, kabrini ve bıraktığı diğer maddî hatıralarını görmek için Medine'ye gelmek isterler.
Kurtubî, bu hadiste, Medine halkını gittiği yolun doğruluğuna delil görür. Nitekim İmam Malik'in mezhebinin esası da bu görüşe dayanır; Medine ehlinin yaşayışı, sünneti temsil eder, haber-i vahide tercih edilir, onların ameli hüccettir.
İbnu Hacer, Kurtubî'nin bu umumî hükmünü "Resûlullah'ın devri ve Hülefa-i Râşidin'in devri" ile kayıtlayarak benimser. "Fitnelerin zuhurundan ve sahabelerin her tarafa dağılmasından ve hususan ikinci Hicri asrın sonlarından itibaren doğru olmayacağını, bizzat müşahadenin bu kaydı getirmeyi gerektirdiğini" söyler.[283]

"'

ـ4613 ـ18ـ وعن جابر بنِ سمَرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:] قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ سَمَّى الْمَدِينَةَ طَابَةَ[. أخرجه مسلم .

18. (4613)- Cabir İbnu Sümere (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri Medine'yi Tâbe diye tesmiye buyurdu." [Müslim, hacc 491, (1385).][284]

ـ4614 ـ19ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ الى جُدْرَانِ الْمَدِينَةَ أوْضَعَ رَاحِلَتَهُ، وإنْ كَانَ على دَابَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا[. أخرجه البخاري والترمذي.»أوْضَعَ« أىْ أسْرَعَ .

19. (4614)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce, Medine'nin duvarlarına bakar, develerini hızlandırırdı. Eğer bir bineğin üzerinde ise, onu tahrik ederdi. Bu davranışı Medine'ye sevgisinden ileri gelirdi." [Buhâri Fezâilu'l-Medine 10, Umre 17; Tirmizî Da'avâtı 44, (3437).][285]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine sevgisini ve ona bir an önce kavuşmak için izhar ettiği aceleyi görmekteyiz. Alimler buna dayanarak vatan sevgisinin ve ona duyulan hasretin meşru olduğuna delil bulmuşlardır.
Resûlullah'ın Medine sevgisi, Medine'nin kendisi veya Medine ahalisi için olabilir. Her iki sevgi de mümkündür ve meşrudur denmiştir.[286]

ـ4615 ـ20ـ وعن سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا رَجَعَ النَّبِىُّ # مِنْ تَبُوكَ تَلَقَّتْهُ رِجَالٌ مِنَ الْمُتَخَلِّفِينَ فَأثَارُوا غَبَاراً فخَمَّرَ بَعْضُ مَنْ كَانَ مَعَهُ أنْفَهُ، فأزَالَ رَسُولُ اللّهِ # اللِّثَامِ عَنْ وَجْهِهِ، وَقالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ إنَّ غُبَارَهَا شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَأرَاهُ ذَكَرَ، وَمِنَ الْجُذَامِ وَالْبَرَصِ[. أخرجه رزين .

20. (4615)- Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük'ten dönünce, (sefere katılmayıp Medine'de kalmış olan) mütehallifînden bazıları onu karşıladılar. Bu sırada toz kaldırdılar. Bunun üzerine beraberinde bulunanlardan bazıları burunlarını sardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzündeki sargıyı çıkardı ve: "Nefsimi kudret elinde tutan zâta yemin olsun. Medine'nin tozu, her hastalığa şifadır!" buyurdu ve O'nun devamla "Cüzzamdan, barastan (ala terlikten)" diye saydığını gördüm." Rezîn tahric etmiştir. [287]

İLAVE

MEDİNE'NİN HARAM İLAN EDİLMESİ

MAHİYETİ, MÂNÂSI

Mekke, Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan bu yana haram ilan edilmiştir. Resûlullah da Medine'yi haram ilan etmiştir. Bir yerin haram ilan edilmesi demek, öncelikle ot, ağaç her çeşit bitkinin koparılıp kesilmesinin yasak edilmesi, yabanî hayvanlarının öldürülüp avlanmasının yasaklanması demektir. Mukaddes beldeler için düşünülmüş olan bu tarihî tatbikat, günümüzde "millî park", "yeşil kuşak", "yeşil saha" gibi farklı telakkilerle daha yaygın bir şekilde gündeme gelmiş ve uygulanmaya konmaya başlamıştır. Bu durum, tarihî tatbikatın aktualite kazanmasına ve gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple Medine'nin tahrîmiyle ilgili tatbikatı açıklamayı gerekli ve faydalı mülahaza ettik ve meseleye burada müstakillen temas etmeyi uygun bulduk.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mezkur yasağıyla ilgili hadisler, noksan ve ziyade farklarıyla başta Ebû Hüreyre ve Câbir radıyallahu anhüma olmak üzere, Abdullah İbnu Zeyd, Asım İbnu Ahvâl, Râfi İbnu Hudeyc, Enes İbnu Mâlik, Ebû Saîdi'l-Hudrî, Ali İbnu Ebi Talib, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anhüm

ecmâin) gibi pek çok sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Bu hadislere başta Sahiheyn olmak üzere bütün hadis kitapları yer verir.

Enes'ten gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber seferinden dönerken, Medine'ye yaklaşınca, şehre işaret ederek: "Yâ Rabbi! Hz. İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi haram kıldım. Onun iki kayalığı arası haramdır, ağaçları kesilemez, hayvanları avlanamaz, otu yolunamaz, ağaçlarının yaprağı silkilemez..." der. Hadis muhtelif vecihleri (varyantları) çerçevesinde çok daha uzun olmakla beraber, bizi alâkadar eden kısmı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'nin civarında belli bir sahayı haram ilân ederek, "hayvanlarını öldürmekten, otunu yolmaktan, ağaçlarını kesmekten ve hattâ yapraklarını koparmaktan" Müslümanları men etmiş olmasıdır.

Buharî'nin rivayetinde haram (yasak) ilân edilen bu yerler hususu oldukça mübhemdir. En açık ifâde "iki siyah kayalık (harrateyn) arası" tâbiridir. Bu haram bölge, Ebû Dâvud'un bir rivayetinde "Air dağı ile Sevr dağı arası" diye tayin edilir. Müslim'in Ebû Hüreyre'den yaptığı bir rivayette "Medine'nin etrafında oniki millik bir kısmı koruluk (Himâ) kıldı" denir ki, bu, Adiyy İbni Zeyd'in "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin her cihetinden bir berîdlik[288] sahayı koruluk (haram) bölge ilân etti"[289] sözüyle daha da sarâhat kazanmış olmaktadır. Rivâyetler bu bölgenin ana sınırlarını belirtecek sarâhati hâizdir. Müteakip haritada görüldüğü üzere, kuzeyde Sevr, güneyde Air dağları ile, doğuda Lâbetu Şarkiyye (Harratu Vâkım), batıda Lâbetu Garbiyye (Harratu'l-Vebere) dağları ile sınırlanmaktadır. Rivayetlerin farklı isimler zikrederek bazı mübhemliklere yer vermesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur.[290] Her halukârda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'yi dört bir yandan ihâta eden bir yeşil kuşağın muhafazası için emir vermiş olması mühimdir ve bu husus da kesindir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu yasağın ciddiyet ve ehemmiyetini belirtmek için, onu ihlâl edenlere karşı vicdânî ve amelî olmak üzere gayet sert müeyyideler vazetmiştir. Vicdânî müeyyideyi şu hadis ifade eder:

"Medine, Air ve Sevr dağları arasında kalan kısımlarıyla haramdır. Orada kim bir yasak işlerse veya işleyeni himâye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah, kıyamet gününde, onun ne tevbesini ve ne de fidyesini (ne farzlarını, ne de nafilelerini) kabul eder.

"Mü'min bir vicdan için bundan daha ağır, daha müessir müeyyide olamaz.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin haramiyetinin fiilen korunması için de, yasağı işleyenlere karşı pratik ve tatbikî tedbirler vazetmiş, suçlunun maddeten tecziyesini emretmiştir; dövülmesi, soyulması ve malzemesinin müsaderesi. Bu hususla ilgili bir vak'ayı kaydedeceğiz:

Müslim, Ebû Dâvud ve Belâzurî'de birbirini tamamlayan rivayetlerde belirtildiğine göre, Akîk'deki[291] kasrına gitmekte olan Sa'd İbni Ebi Vakkâs, haram bölgede bir köleyi, bir ağacı kesmekte veya yaprağını düşürmek için silkelemekte (Belâzurî'de, ot biçmekte) iken yakalar. Sa'd, kölenin elbisesini soyar, (Belâzurî'de, orağını da elinden alır). Sa'd dönünce, kölenin efendisi gelip, köleden müsâdere etmiş olduğu şeyleri iade etmesini ister. (Belâzurî'de, Hz. Ömer'e şikayet ederler ve Hz. Ömer, Sa'd'a "Aldıklarını iade et" emrini verir.) Sa'd: "Resûlullah'ın bana ganimet kıldığı bir şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım" der ve talebi reddeder.

Ebû Dâvud ve Belâzurî'nin rivayetlerinde Sa'd şu cevapta bulunmuştur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), burayı haram kıldı ve: "Kim, burada avlanan (ve ağaçlarını kesen) birini yakalarsa onu dövsün, elbise ve malzemelerini de elinden alsın" buyurdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana ganimet kıldığı bir şeyi asla vermem, isterseniz fiyatını vereyim." Belâzurî'de belirtildiğine göre, Sa'd, bu oraktan kendisine bir çapa yapar ve ölünceye kadar tarla işlerinde kullanır.

Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) -belki de yukarıdaki hâdiseden sonra- Osman İbni Maz'ûn'un Harra'daki arazisini elinde tutan azadlı kölesine (mevlâ) gelerek: "Sen yerinden ayrılma, ben seni buralara idare memuru (amil) tayin ettim. Medine'deki ağaçları kesmeye ve

yapraklarını silkelemeye, kimseye müsaade etme. Bunu yapan birini yakalarsan baltasını ve ipini elinden al" diyerek mezkûr koruluğun himayesi için hususî bir de bekçi tayin eder.
Haram bölgenin korunmasında, sadece kasdî ihlallere ceza ve müeyyide konmakla kalmamış, hatâen vukû bulacak ihlallere karşı da müeyyide getirilmiştir. Muâviye İbni Kurre'nin anlattığına göre, hacc sırasında, ihramlı bir kimsenin atı, bir deve kuşu yuvasına basarak ezer. Durum Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal edince, her bir yumurta için bir gün oruç ile bir fakir doyurmasını emreder.
Bu rivayet yumurtanın bile müeyyideye bağlanması bakımından ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece, haram bölgede, tahribin asgariye düşmesi için hacılar son derece dikkatli olmaya çağırılmış olmaktadırlar.
Abdullah İbni Ubade'nin bir rivayeti, haram sahası içerisinde çocukların bile kuş yakalamasına mani olunduğunu göstermektedir. Zira Ebi İhab kuyusu yakınlarında bir kuş yakalamış olan Abdullah'ın elinde kuşu gören babası Ubade, onu elinden alıp salıverir ve şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin "lâbite"si (iki siyah kayalığı) arasında kalan kısmını haram kıldı. Tıpkı Hz. İbrahim aleyhisselam'ın Mekke'yi haram kıldığı gibi."
Kaynaklarımız, Medine'nin haram bölgesiyle ilgili başka tamamlayıcı bilgiler de verirler. Buna göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), adamlar göndererek, haram bölgenin nihaî hudutlarını her cihette işaretletmiştir. Ka'b İbni Malik'ten kaydedilen rivayetlerde Ka'b'ın 7-8 tepeyi işaretlediği anlaşılmaktadır.
Muhammed Hamidullah'ın el-Vesaik'te kaydettiği bir hatıradan, Resûlullah devrinde dağ zirvelerine inşâ edilmiş bulunan bu işaret yapılarından (alem) bazılarının, günümüze kısmen de olsa ulaştığını anlamaktayız. Kayıt aynen şöyle: "Bana, Medine'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Müdürü eş-Şeyh İbrahim Hamdi Harputlu'nun açıklamasına göre, Harputlu, Medine civarında, mevzuu geçen dağlara yaptığı gezintiler sırasında bu işaret yapılarının kalıntılarına rastlamıştır. Bunlar Resûlullah devrinden kalmış olmalıdır. Zira, bildiğimiz kadarıyla, Resûlullah'tan sonra kimse bunları yenilememiştir."[292]

MEKKE VE MEDİNE DIŞINDA YASAK BÖLGE:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gelen rivayetlere göre, ikamet edilen meskun mahallin civarında, her çeşit kesim ve tahribe karşı korunması gereken ağaçlık bir bölge bulundurmak fikri, sadece Mekke ve Medine şehirlerine mahsus değildir. Bunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün mü'minlere tecviz ve hatta tavsiye ettiğini kesinlikle söylememize imkan verecek yeterli delil mevcuttur. Bu cümleden olarak, Taiflilerle yapılan bir müâhede (anlaşma) metnini zikredebiliriz

Taif şehri, etrafını saran surların himayesiyle, müstahkem bir vaziyet arzediyordu. Bu sebeple, Müslümanlarca kırk gün kadar kuşatılmasına rağmen fethedilmemiş, civardaki diğer kabilelerin İslam'a duhulundan sonra, dokuzuncu hicrî yılda kendiliklerinden Müslüman olmak ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e biat etmek üzere bir heyet göndermişlerdi. Bu sebeple onlar, anlaşma sırasında biraz nazlı idiler. Öyle ki, namaz kılmamak, zekat vermemek, fuhşa ve alkollü içkilere devam etmek, putlarının yıkılmaması vs. gibi son derece tuhaf, kabulü gayr-i mümkün şartlar ileri sürüyorlardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu şartlardan bir kısmını şiddetle reddederken, bazılarını kabul ediyordu.

İşte onların, mevzuunu ettiğimiz tekliflerinden biri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu teklif karşısındaki tutumu, esas mevzumuz açısından ehemmiyetlidir. Onlar, Taif şehrinin mukaddes şehir olarak kabul edilmesini de talep etmişlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onların bu isteğini kabul etmiş ve anlaşma metnine şu maddeyi koymuştur: "....Vadileri, bütünü ile mukaddestir (haramdır) ve yasak, orada, Allah adına, vahşi ağaçlar ve av hayvanları üzerinde, her baskı, her tecavüz ve her fenalığa karşı tatbik edilir..."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), metinde Taif vadisindeki ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayan yukarıdaki maddenin yer aldığı anlaşma ile de yetinmeyip, bu istikamette neşrettiği umumi bir beyannamede, bunun ihlaline karşı "müeyyideler" koymuştur.

Bütün mü'minlere hitaben yazılan bu beyannamenin metni aynen şöyledir:
"Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed'den mü'minlere: Vacc vadisinin ne dikenli ağaçları ne de çalıları tahrip edilmeyecektir. Av hayvanları da öldürülmeyecektir. Bu yasaklardan birini yapmaya tevessül eden bir kimse yakalanacak olursa, kamçı ile dövülecek ve elbisesi de soyulup alınacaktır. Eğer biri haddi aşacak olursa o, yakalanıp Peygamber Muhammed'e getirilecektir. Bu emir Peygamber Muhammed' dendir. Bunu Allah'ın elçisi Muhammed'in emri ile Halid İbni Said yazdı. Bu emri kimse ihlal etmesin, aksi takdirde Muhammed'in emrettiği şeyde nefsine zulmetmiş olur."
Taifliler dışında başka kabilelere de benzeri berâetler verildiğine şahit olmaktayız. Bunlardan biri Cüreyş halkıdır. Yazıda şöyle denir:
"(Cüreyşlilerin) Müslüman oldukları sırada tasarruflarında bulunan arazi kendilerine aittir. Cüreyşlilerin izni olmadan orada hayvan otlatan, haram iş yapmıştır."
Bir diğer vesika da Tayylılar lehine tanzim edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Esed kabilesine yazdığı mektupta Tayylıların arazi ve sularından izinsiz istifade etmemelerini emreder.
"Tayy kabilesinin sularına ve arazilerine yaklaşmayın. Zira onların suları size helal değildir. Arazilerine de Taylıların izin verdiklerinden başka kimse girmeyecektir. Emrine uymayanlara Muhammed'in zimmeti (himaye ve garantisi) yoktur."
Şurası muhakkak ki, Hz. Peygamber'in diğer kabile ve şehirlere tanıdığı imtiyazlardan maksad, onların da, kelimenin tam manasıyla Mekke ve Medine'de olduğu gibi haram kılınması değildir. Sözgelimi Taif şehri, tanınan bu nebevî imtiyaza rağmen, tarih boyunca Müslümanlar nazarında Mekke ve Medine gibi, mukaddes bir şehir sıfatını taşımamıştır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilen bu vesikanın asıl gayesi de buraya böyle bir hüviyet kazandırmak değildir. Bu vesika, bize her beldede yerli ahalinin, yakın çevrelerini hususi bir disipline sokabileceklerini, ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayabileceklerini, bunun dini açıdan meşru olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca, belki de ihtiyaç duyulmadığı için tatbik

edilemeyen bu prensibin, zamanımızda tatbiki zaruridir. Bu, her hareketinde dinden bir fetva arayan Müslüman halkların nazarında, İslâm diyarının yeniden ağaçlandırılmasının ehemmiyetini tesbitte, fazlasıyla istifade edebileceğimiz bir husus olmalıdır.[293]

*** KUBA MESCİDİ**

ـ4616 ـ1ـ عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ #: يَزُورُ مَسْجِدَ قُبَاءَ كُلَّ سَبْتٍ رَاكِباً وَمَاشِياً وَيُصَلِّى فيهِ رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (4616)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her cumartesi günü Kuba Mescidini binekli ve yaya olarak ziyaret ederdi ve içinde iki rek'at namaz kılardı." [Buharî, Fazlu's-Salât 3, 4, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 516, (1399); Muvatta, Salat fi's-Sefer 71, (1, 167); Nesâî, Mesacid 9, (2, 37); Ebû Davud, Menasik 99, (2040).][294]

AÇIKLAMA:

1- Kuba, Medine'nin güneyinde iki mil mesafede bir köy idi. Bugün Medine ile birleşmiş durumda. Resûlullah'ın bizzat taş taşıyarak inşa ettiği bu mescid, mübarek ve faziletli mescidlerden biridir. İnşâası Mescid-i Nebevî'den önce gerçekleştirilmiştir. Çünkü, hicretle Medine'ye gelen Resûlullah, önce Kuba'ya inmiş, orada Külsûm İbnu Hidm (radıyallahu anh)'ın evinde on dört gün kadar kalmıştır. İşte bu sırada ilk iş olarak Mescid-i Kuba yapılmıştır. Taberânî'nin Bintu Nu'man'dan kaydettiği rivayet, onun inşaatında Resûlullah'ın nasıl çalıştığını gösterir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuba'ya geldiğinde, şu mescidi yani Kuba mescidini bina ettiği zaman kendisini gördüm. Bizzat taş taşıyordu. (Öyle irilerini kucaklıyordu ki) aldığı taş onu çökertiyordu. Karnının veya göbeğinin üzerinde beyaz toprak izi görüyordum. Ashabından biri gelerek: "Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın

Resûlü! O taşı bana ver de, senin yerine ben taşıyayım!" derdi. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen de bunun gibi başka bir taş al" diye mukabele eder, taşı vermezdi. Aleyhissalâtu vesselâm mescidi böyle bina etti."

Ulemâ bu hadise dayanarak, Mescid-i Kuba'nın ziyaret edilmesini, orada namaz kılınmasını hatta bu ziyaretin cumartesiye rastlatılmasını müstehab addetmiştir. Nesai'nin müteakiben kaydedeceğimiz rivayeti bu hususu te'yid eder: "Kim gidip şu Kuba mescidinde namaz kılarsa umreye bedeldir." Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ın da: "Kuba mescidinde iki rek'at namaz kılmam, benim nazarımda Mescid-i Aksa'ya iki kere gitmemden daha iyidir" dediği rivayet edilmiştir.

2- Alimler bu hadisten:

***** Kuba ve mescidinin fazileti,

***** Kuba mescidinde namaz kılmanın müstehab oluşu,

***** Bazı günleri ibadete tahsis etmenin cevazı,

***** Ziyaretleri binekli veya yaya yapmanın caizliği gibi hükümler çıkarmışlardır.[295]

ـ4617 ـ2ـ وعن سهل بن حنيف رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ خَرَجَ حَتّى يَأتِى مَسْجِدَ قُبَاءَ فَصَلّى فيهِ رَكْعَتَيْنِ كَانَ لَهُ كَعَدْلِ عُمْرَةٍ[. أخرجه النسائي .

2. (4617)- Sehl İbnu Huneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim evinden çıkıp Kuba mescidine gelir ve orada iki rek'at namaz kılarsa bu ona bir umreye bedel olur." [Nesaî, Mesacid 9, (2, 37).] [296]

*** UHUD DAGI**

ـ4618 ـ1ـ عن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أُحُداً جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ[. أخرجه الثلاثة والترمذي .

1. (4618)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever." [Buhârî, Cihad 71, 74, Enbiya 8, 27, Et'ime 28, Da'avât 36, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 504, (1393); Muvatta, Câmî 10, (2, 889); Tirmizî, Menakıb, (3918).] [297]

AÇIKLAMA:

Bazı alimlere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye ve Medinelilere olan sevgisini, Medine'nin bir parçası sayılan Uhud dağına olan sevgisi ile de ifade etmiştir. Nevevî, dağı sevme hadisesini mecaza değil hakikate hamleder. "Sahih ve muhtar olan, Uhud'un bizi hakikaten sevdiğidir. Allah ona temyiz ve idrak vermiştir. O da bu temyizle bizi sevmektedir." Şarihler, cansız eşyada şuur ifade eden Kur'an ve sünetten bir kısım deliller kaydeder. Mesela ayet-i kerimede "..Öyle taşlar var ki, Allah'ın korkusundan yuvarlanır" (Bakara 74) buyurulmuştur. Resûlullah'ın avucunda taşların tesbih etmesi, camideki kuru hurma kütüğünün mufarakat-ı Nebi sebebiyle inleyerek ağlaması gibi... Keza ayette "kafirin ölümünde arz ve semanın ağlamadığı" (Duhan 29) ifade edilir. Kısacası İslam inancı, insanı saran fizik çevrenin (hava, su, toprak ve semâvat) insanla şuurdarane alaka içinde olduğunu ifade eder. Şu halde, Uhud'un Resûlullah'a karşı sevgi izhar etmesi, yadırganmaması gereken bir husustur. Görmediğimiz, duymadığımız bir şeyi inkâra yeltenmek, tereddütle karşılamak mü'minin edebine yakışmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylemişse, o haktır. Aynen kabul eder, teslim oluruz. Kur'an-ı Kerim, mü'mini tarif ederken "gayba inanmayı" öncelikle zikreder (Bakara 3).[298]

*** AKÎK VE ZÜ'L-HULEYFE**

ـ4619 ـ1ـ عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أُتِىَ رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ في مُعرسِهِ مِنْ ذِى الْحُلَيْفَةِ بِبَطْنِ الْوَادِى. فَقيلَ لَهُ: إنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكةٍ قَالَ مُوسى ابْنُ عُقْبَةَ: وَقَدْ أنَاخَ بِنَا سَالِمٌ رَحِمَهُ اللّهُ بِالْمُنَاخِ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِى كَانَ عَبْدُاللّهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ

رَسُولِ اللّهِ #: وَهُوَ أسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الّذِى بِبَطْنِ الْوَادِى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، وَسَطاً مِنْ ذلِكَ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»التَّحَرِّى« القصد واعتماد لتحقيق الغرض المطلوب.و»المَعَرَّسُ« موضع التعريس وهو: نزول المسافر اخر الليل نزلة لستراحة والنوم .

1. (4619)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zü'lhuleyfe'de, vadinin içinde istirahatgâhında iken yanına gelip kendisine: "Sen mübarek Batha'dasın!" diyen olmuş. Musa İbnu Ukbe der ki: "Salim rahimehullah, Abdullah'ın devesini ıhdırdığı mescidin yanına bizim de devemizi ıhdırdı. Abdullah İbnu Ömer orada Resûlullah'ın istirahat ettiği yeri araştırmak gayesiyle devesini ıhtırırdı. Orası, vadinin dibindeki mescidin aşağısında, mescidle kıble arasında orta bir yerdir." [Buhârî, Hacc 16, Hars 15, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 434, (1346); Nesâî, Hacc 24, (5, 126, 127).][299]

AÇIKLAMA:

1- Gece istirahatı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bulunduğu Batha bölgesinin mübarek olduğunu haber verenin Cebrail aleyhisselam olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Buharî'nin İbnu Ömer'den kaydettiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu mubarekiyet sebebiyle, Mekke dönüşlerinde Batha'ya uğrar, orada namaz kılar, geceyi de orada geçirdikten sonra sabahleyin yola çıkıp, Medine'ye gündüzleyin girermiş.
Batha, lügat olarak vadilerin bitimindeki düzlüğe denir. Sellerin getirdiği ince kumlarla kaplı geniş düzlük manasına gelir; vadi ağzı diyebiliriz. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Batha Zü'lhuleyfe'dekidir. Zülhuleyfe, Medine'ye 6 veya 7 mil mesafede bir köy adıdır. Medine halkının mîkat mahallidir. Hacca gidenler orada ihrama girerler. Bazı hadislerde başka mevkilere de Zülhuleyfe dendiği vâriddir. [300]

ـ4620 ـ2ـ وعن ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: وَهُوَ بِوَادِى الْعَقِيقِ يَقُولُ: أتَانِى آتِ مِنْ رَبِّى. فقَالَ:

صَلِّ في هذا الْوَادِى وَقُلْ: عُمْرَة وَحجَّة[. أخرجه البخاريّ وأبو داود .

2. (4620)- İbnu Abbas, Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Akîk vadisinde olduğu sırada şöyle söylediğini işittim:

"Bana Rabbimden bir elçi geldi ve "Bu vadide namaz kıl ve "Hacc için de umre(ye niyet ediyorum) de!" emretti." [Buharî,l Hacc 16, Hars 15, İ'tisam 16; Ebû Davud, Menasik 24, (1800).][301]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Medine'ye dört mil mesafede olan Akîk vadisinin ve orada kılınacak namazın faziletini belirtiyor. Mu'cemu'l-Büldan'da Akîk adıyla tanınan birçok mevki olduğuna dikkat çekildikten sonra, mübarek olduğu belirtilen Akîk'in Zülhuleyfe vadisinde yer alan Akîk olduğu tasrih edilir.

2- Hadiste geçen عَمرة وحجَة ibaresi, bazı rivayetlerde عُمْرَة فِى حجة şeklinde gelmiştir. Bu sebeple manayı tevcihte farklı görüşler ileri sürülmüştür.

***** "Hacc sırasında umreyi de gerekli kıldım de!" Bu manadan hareketle Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığına hükmedilmiştir.

***** "Umre, hacca dahildir. Yani umre ameliyesi, hacc ameliyesine girer. Dolayısıyla, ikisine de tavaf yeter." Bu mana uzak bulunmuştur.

***** Bundan daha uzak bir manaya göre, bu ibare "O sene, Aleyhissalâtu vesselâm, haccdan çıktıktan sonra umre yapacaktır" demektir. Bu çok uzak bir tevildir. Çünkü Resûlullah, o yıl böyle bir umrede bulunmamıştır.

***** Resûlullah'ın bunu ashabına söylemekle emrolunması muhtemeldir. Maksad hacc-ı kıran yapmanın meşruluğunu öğretmektir.[302]

ـ4621 ـ3ـ وعن مالكٍ أنّهُ قال:] يَنْبَغِى ‘حَدٍ أنْ يُجَاوِزَ الْمُعَرَّسَ إذَا قَفَلَ الى الْمَدِينَةِ حَتّى يُصَلِّى فيهِ رَكْعَتَيْنِ أوْ مَابَدَا لَهُ. ‘نَّهُ بَلَغَنِى أنَّ رَسُولَ اللّهِ #: عَرَّسَ بِهِ، وَهُوَ عَلى سِتَّةِ أمْيَالَ مِنَ الْمَدِينَةِ[. أخرجه أبو داود.

3. (4621)- İmam Mâlik'ten nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Medine'ye giden hiç kimseye, en az iki rekat namaz kılmadan Mu'arras'ı geçmesi muvafık olmaz. Çünkü bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada gecelemiştir. Orası Medine'ye altı mil mesafededir." [Ebû Dâvud Menâsik 100, (2045).][303]

AÇIKLAMA:

Muarras, konaklama yeri demektir; ta'ris kökünden gelir. Ta'ris ise gecenin sonunda istirahat için konaklamak demektir. Hadisteki muarrasla Zülhuleyfe'de Resûlullah'ın hacc dönüşü konakladığı yer kastedilmiştir. el-Kâdî: "Zülhuleyfe'nin Batha kısmında hacc dönüşünde konaklamak hacc menasikinden değildir. Bunu Medine ehlinden yapan kimse (bir vecibe olarak değil), Resûlullah'ın sünnetiyle teberrük için yapar. Çünkü Batha mübarek bir yerdir" der. el-Kâdî devamla bazı alimlerin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada haccdan dönerken, geceyi geçirmek için konaklamıştır. Ta ki, kafilede bulunanlar gecenin kör vaktinde Medine'ye girerek, ailelerini rahatsız etmesinler. Nitekim yolculuktan gece dönmeyi birçok hadisleriyle yasaklamıştır. Bu husus meşhurdur" dediğini belirtir. Muarras'ı bazı alimlerimiz: "Medine'ye altı mil mesafedeki Zülhuleyfe mescididir" diye açıklamıştır. [304]

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

*** HİCAZ**

ـ4622 ـ1ـ عن عمرو بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الدِّينَ لَيَأرِزُ الى الْحِجَازِ كَمَا تَأرِزُ الْحِيَّةُ الى جُحْرِهَا وَلَيَعْقِلَنَّ الدِّينُ مِنَ الْحِجَازِ مَعْقَلَ اۤرْوِيَّةِ مِنْ رَأسِ الْجَبَلِ. إنَّ الدِّينَ بَدَأ غَرِيباً وَسَيَعُودُ غَرِيباً كَمَا بَدَأ فَطُوبى لِلْغُرَبَاءِ وَهُمُ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أفْسَدَ

النَّاسُ مِنْ سُننِى[. أخرجه الترمذي.»لَيَعْقِلَنَّ الدِّينَ« أي ليتعصم ويلتجئ ويحتمي.و»ا'روية« الواحدة من شياه الجبل .

1. (4622)- Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu din Hicaz'a çekilecek. Tıpkı yılanın deliğine çekildiği gibi. (Allah'a kasem olsun!) Yaban keçisinin dağın tepesine sığınması gibi, din de Hicaz'a sığınacaktır. Bu din garip olarak başladı, tekrar garipliğe dönecektir. Gariplere ne mutlu. O garipler ki, benden sonra insanların sünnetimden bozdukları şeyi ıslah edecekler." [Tirmizî, İman 13, (2632).][305]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, bu hadisi şöyle anlamıştır: "İman ehli, imanlarını orada korumak için Medine'ye imanlarıyla iltica ederler. Çünkü Hicaz, imanın asli vatanıdır; orada zuhur etmiş, orada kuvvetlenmiştir. Bu hadis ahirzamanda İslam'ın azalacağını ihbardır." Aliyyu'l-Kârî'nin bu yorumu 20. asırda gelişen vak'aya mutabıktır. Batılıların veya Batıcıların istilasına uğrayan pek çok İslam memleketindeki şuurlu ve münevver Müslümanlar, İslamî hayatlarından taviz vermek istemeyince, Suudî A-rabistan'a göç edip sığınmak zorunda kalmıştır. Halen bu maksadla oraya sığınmış Orta Asya Müslümanları, Mekke ve Medine'de ticari hayatta dikkat çekecek bir kesafete ulaşmıştır. Keza Mısır ve Kuzey Afrika mültecileri, Suriye, Irak ve Türkiye mültecileri de mevcuttur. Cenab-ı Hak, Resûlü'nün bu ihbarına uygun siyasi bir zemini orada ihzar etmek suretiyle, dininden dolayı her tarafta sıkıntıya düşen Müslümanlara bir teselli ve bir ümid kapısını açık tutmuş olmaktadır.
Hadisten, günümüzdeki bazı yorumcular kıyamete yakın, İslam dini, tıpkı bidayette olduğu gibi garip yani akıl almaz bir başarı ve inkişaf kaydedecek diye anlamışlardır. Gerçekten İslam'ın bidayetteki inkişafı akılla izahı olmayan bir hadisedir; tam manasıyla bir mucizedir.

Kıyamete yakın benzer bir hamle yapması da Allah'ın rahmetine ve adetine uzak değildir.[306]

ـ4623 ـ2ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: غِلَظُ الْقُلُوبِ وَالْجَفَاءُ فيِ الْمَشْرِقِ، وَا“يمَانُ في أهْلِ الْحِجَازِ[. أخرجه مسلم .

2. (4623)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kabalık ve kalp katılığı şarktadır. İman ise Hicaz ahalisi içerisindedir." [Müslim, İman 92, (53).][307]

AÇIKLAMA:

Hadiste, imanın Hicaz'a nisbeti vak'aya mutabıktır. Çünkü İslam, Mekke ve Medine şehirlerinde doğup gelişmiştir. Hicaz denince öncelikle onun iki şehri; Mekke ve Medine kastedilir. Resûlullah'ın hadislerinde bazan, "iman" Yemen'e nisbet edilir. Çünkü Yemen de esas itibariyle Hicaz'ın bir uzantısıdır. 4627 numaralı hadiste açıklama gelecek.
Kabalık, kalp katılığı ve küfür, henüz şirk üzerine devam eden kabilelerin bulunduğu şark cihetine nisbet edilmiştir.[308]

*** ARAP YARIMADASI**

ـ4624 ـ1ـ عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: يَقُولُ: إنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَئِسَ أنْ يَعْبِدَهُ الْمُصَلُّونَ في جَزِيرَةِ الْعَرَبِ ولكِنْ في
التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ[. أخرجه مسلم.»التَّحْرِيشُ« اغراء وايقاع الفتن بين الناس ونحو ذلك .

1. (4624)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu:

"Şeytan artık Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine ibadet etmelerinden ümidi kesti. Ancak onları aldatacaktır." [Müslim, Münâfikûn 65, (2812).][309]

AÇIKLAMA:

Hadis, Arap yarımadasında İslam'ın tam olarak hakim olacağını haber vermektedir. Nevevî'nin ifadesiyle bu ihbar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Gerçekten o günbugün Arap yarımadası, bütün ahalisiyle Müslümandır. Ancak şeytan zaman zaman bazı fitneler çıkarmıştır ve çıkarmaya çalışacaktır.[310]

ـ4625 ـ2ـ وعن ابْنِ شِهَابٍ قالَ:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #:َ يَجْتَمِعُ دِينَانِ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَفَحَصَ عَنِ ذلِكَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حَتّى أَتَاهُ الثَّلْجُ وَالْيَقِينُ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ ذلِكَ فَأَجْلَى يَهُودَ خَيْبَرَ[. أخرجه مالك. وقال: وَقَدْ أَجْلَى عُمَرُ يَهُودَ بَحْرَانَ وَفَدَكَ. وَأَمَا يَهُودُ خَيْبَرَ فَخَرَجُوا مِنْهَا لَيْسَ لَهُمْ مِنَ الْثَّمِرِ وَ مِنَ ا'رَاضِى شَئْءٌ، وأمَا يَهُودُ فَدَكَ فَكَانَ لَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ وَنِصْفُ ا'رْضِ قِيمَةٌ مِنْ ذَهَبٍ وَوَرِقٍ وَإِبِلٍ وَحِبَالٍ وَأَقْتَابٍ، ثُمَّ أَعْطَاهُمُ الْقِيمَةَ وَأَجْهُمْ مِنْهَا.»الفَحصُ« الْبَحْثُ عَنْ حَقيقَة ا'مْر وكشفه.و»الثَّلَجُ« اليقين .

2. (4625)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ceziretü'l-Arap'ta iki din içtima edemez."
İbnu Şihab devamla der ki: "Hz. Ömer bu meseleyi, kesin bir kanaat ve yakin elde edinceye kadar araştırdı. Gördü ki, Resûlullah gerçekten bunu söylemiş. Bunun üzerine Hayber Yahudilerini sürgün etti." [Muvatta, Cami' 18, (2, 892, 893).]
Malik der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Necran ve Fedek Yahudilerini sürgün etti. Hayber Yahudilerine gelince, onlar kendilerine meyve ve arazi gelirlerinden herhangi bir hak tanımadan orayı terkettiler. Fedek Yahudilerinin [durumu farklı idi; meyvenin yarısı, arazinin yarısı onlarındı. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla meyve ve

arazinin yarısı üzerine sulh yapmış idi.] Hz. Ömer onlara meyvenin yarısını, arazinin yarısını; altın, gümüş, ip ve semer nevinden kıymet biçti ve onlara değerini vererek onları da oradan sürdü."[311]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölüm döşeğinde iken yaptığı bir kaç vasiyetten biri, Arap yarımadasında İslam'dan başka din mensubunun bulundurulmaması idi. Hz. Ömer halife olunca, bu vasiyetin sıhhatini araştırır ve gereğini yerine getirir. Bunu yaparken Resûlullah'ın onlarla yaptığı antlaşma şartlarına uyar: Fedek Yahudileri ile mal ve mahsul, yarı yarıya sulh yapıldığı için, onların hakları hesaplanır, paraya tahvil edilir ve ödenir. Böylece onlar hisseleri satmaya mecbur edilir ve paraları ödendikten sonra sürülür.[312]

ـ4626 ـ3ـ وعن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: ‹خْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَ أتْرُكُ فِيهَا إِلاَّ مُسْلِماً[.قَالَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: »جَزِيرَةُ الْعَرَبِ مَا بين الْوادي الى أقْصى الْيَمَنِ الى تُخُومِ الْعِراقِ الى الْبَحْرِ«. أخرجه مُسلم وأبو داود والترمذي .

3. (4626)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Arap yarımadasından Hıristiyan ve Yahudileri mutlaka çıkaracağım, orada Müslüman olmayanı bırakmayacağım."
Said İbnu Abdilaziz der ki: "Arap yarımadası, el-Vadi'(l-Kura)dan Yemen'in uzak kısmına, Irak sınırına, denize kadar olan kısımdır." [Müslim, Cihâd 63, Ebû Dâvud, Harâc 28, (3030); Tirmizî, Siyar 43, (1606).][313]

AÇIKLAMA:

1- Yahudi ve Hıristiyanların Arap yarımadasından sürülmesi birçok rivayette ele alınmıştır. Sadedinde olduğumuz rivayet dahi onlardan biridir; Hz. Ömer'dendir.

2- Arap yarımadasını eski kaynaklarımız kuzeyde Suriye ve Irak sınırlarına kadar uzanan, Cidde ve Kızıldeniz, Yemen kıyıları-Aden arasında kalan, bilinen yarımadayı tarif eder. Arap yarımadası Cezîretu'l-Arap diye tesmiye edilmiştir. Yani Arap adası, aslında ada olmadığı halde ada denmesini el-Ezheri doğu, batı ve güneyinin denizlerle çevrili olmasından başka, kuzeyden de Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrili olmasıyla izah eder. el-Kamus'ta da "Ceziretu'l-Arap; Hind Denizi, Şam Denizi, Dicle ve Fırat'ın ihata ettiği arazi" diye tarif edilmiştir.[314]

*** YEMEN**

ـ4627 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَتَاكُمْ أهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَرَقُّ أفْئِدةً وَألْيَنُ قُلُوباً، ا“يمانُ يَمَانٌ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةُ، وَرَأسُ الْكُفْرِ قِبَلَ الْمَشْرِقِ، وَالْفَخْرُ وَالْخيَءُ في أهْلِ ا“بِلِ، والسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ في الْغَنَمِ[. أخرجه الثلثة والترمذي.»ا‘فْئدة« جمع فؤاد.و»الخُيءُ« الكبر والعجب .

1. (4627)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı şark cihetindedir. Böbürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar koyun (besleyenler)dedir." [Buharî, Menakıb 1, Megazî 74, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, İman 84, (52); Tirmizî, Fiten 61, (2244).] [315]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah, Yemenlileri ince ruhlu ve yufka yürekli olmakla övmektedir. Bu onların şehirleşmiş, yerleşik hayata geçmiş olmalarının bir neticesidir. Yemen eski bir medeniyet an'anesine sahiptir. Nitekim Kur'anda zikri geçen Sebe kavmi Yemen'de yaşamakta idi. Hz.

Süleyman'la Sebe Melikesi Belkıs'ın macerası, orada gelişen ziraat hayatı, yaptıkları su bentlerinin (baraj) yıkılmasıyla hasıl olan Arim seli ve bunun getirdiği çölleşme Kur'an-ı Kerim'de anlatılır (Sebe 16). Bu gelişen medeniyet ve yerleşik hayat elbette beşerî münasebetlerde nezaket, kalplerde incelme getirecektir. Nitekim aynı hadiste, Resûlullah kalp yönüyle kabalık, anlayış yönüyle kıtlığın deve besleyenlerde, yani bedevilerde olduğunu görüyor. Deve besleyenlerden maksad bedevilerdir. Bunların sabit bir merkezleri yoktur. Mevsime göre değişen otlakları takip ederler. Bu sebeple seyyardırlar. Araplarda, bedevi denen kısım bunlardır. Bunlar, görgü ve beşerî münasebetler yönüyle şehirleşmiş, yerleşmiş olanlara nazaran henüz yeterince incelmemiştir, kabadır. Onların hakikatı anlamada çektikleri zorluğa Kur'an-ı Kerim dahi yer vermiş, imandan çabuk dönecek bir kavrayışsızlığa sahip olduklarına dikkat çekmiştir (Tevbe 97, Fetih 11, Hucurât 14). Nitekim, Resûlullah'ın vefatından sonra "namaz kılarız, zekât vermeyiz" diyerek isyan edenler, bu kaba, sert, anlayışsız bedevi takımlarıdır.

2- İmanın hadiste Yemen'e nisbeti, onun Yemenli olduğunun beyanı, şarihleri farklı yorumlara sevketmiştir:

* "İman Mekke'de doğdu. Mekke Medine'ye nazaran Yemenli sayılır, o cihettedir. Medine dahi Yemen'e nisbet edilebilir. Çünkü Şam'a nisbetle Mekke de Medine de Yemenli sayılabilir." Bu söz Resûlullah'tan Tebük'te sadır olmuştur. Öyle ise bu nisbet doğrudur. Nitekim Hz. Câbir'in bir rivayetinde "İman Hicaz ehlindedir" buyrulmuştur.

***** Ensar aslen Yemenlidir. Dolayısıyla bu hadisteki "Yemenli" sözüyle Ensâr kastedilmiştir. İmanın onlara nisbeti caizdir. Çünkü Resûlullah'a yardım edip destek verdiler. İslam'ın inkişafını onlar sağladı.

***** İbnu Salah, bu tevilleri tenkid ederek, hadisi zahirine göre anlamaya bir mani olmadığını söyler. Ona göre, burada Resûlullah Yemenlileri tafdil etmekte, övmektedir. Sebebi de onların imanı zahmetsizce, kalpten kavrayıp benimsemeleridir. İslam'ı kabulde ciddi bir problem çıkarmamışlardır. Halbuki başka diyarların insanları, Müslümanları epeyce bir sıkıntıya soktuktan sonra, İslam'ı kabule mecbur kalmışlardır. Kim bir şeyle muttasıf olur ve onu ciddi bir şekilde izhar ederse o meseledeki kemalini ifade için bunun ona nisbeti makuldur ve bu nisbet

o şeyin başkasında da varlığını reddetmeyi gerektirmez. Öyleyse imanı Yemenlilere nisbet de bunun gibidir. Başkalarından imanı nefyetmek manası çıkmaz. Yine İbnu Salah'a göre, hadisin bazı vecihlerinde gelen tasrihattan anlaşılıyor ki, Aleyhissalâtu vesselâm muayyen bir beldeyi kasdetmemiş, onları temsilen gelen heyet mensuplarını, zatlarını kasdetmiştir. İbnu Salah bu görüşüne delil olarak, hadisin sadedinde olduğumuz veçhini kaydeder: "Size Yemenliler geldi. Onlar ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir..."
"Hadisten muradın o zaman onlardan orada mevcut olanlar olduğu da söylenebilir, yani her devirde yaşamış veya yaşayacak olan bütün Yemenliler değil. Çünkü lafız bunu gerektirmez." İbnu Salah devamla "Fıkıh"la kastedilen şey, dinde anlayıştır. "Hikmet"le kastedilen şey Allah'ın marifetini de içine alan ilimdir" der.
***** Hakim et-Tirmizî: "Bu hadiste bir tek şahıs kastedilmiştir; o da Üveys el-Karanî'dir" demiş ise de, bu tevil pek uzak, pek zayıf bulunmuştur.
3- Küfrün bazı şark cihetinde olmasından murad, öncelikle Mecusilerdeki küfrün şiddetidir. O zaman Mecusi olan İranlılar onlara tabi durumdaki Araplar, Medine'ye nisbetle doğu sayılan bölgelerde yaşıyorlardı. Ayrıca hakimiyetleri sebebiyle son derece kibir, gurur ve ceberrut içerisinde idiler. Nitekim Resûlullah, İran kralına İslam'a davet mektubu göndermiş, kral bu mektubu gururundan yırtmış, Yemen valisine, "Peygamberim diye ortaya çıkan bu adamı bağla, bana yolla" diye emir göndermişti.
4- Deve besleyenlerden maksat bedevilerdir. Bunlara ehl-i veber de denmektedir. Nitekim hadisin başka vecihlerinde bedevilerin ehl-i veber, yerleşiklerin ehl-i meder[316] tabirleriyle ifade edildiği görülür. Hattabi'ye göre, göçebeler hayat şartlarının galebesi sebebiyle günlük geçim meşgalesini öne alıp, umur-u diniyelerini ihmal etikleri veya geri planlara attıkları için hadiste zemmedilmişlerdir.
Bazı alimlerce, hadiste, koyun besleyenlerden maksadın -yerleşik hayat sahibi- Yemenliler olabileceğine dikkat çekilmiştir. Yine denmiştir ki: "Koyun besleyenler servet ve çokluk yönüyle deve besleyenlerden geri

oldukları için bunlarda öbürlerinde servet ve çokluğun hasıl ettiği kibir ve gurur yoktur, tevazu hakimdir."[317]

*** ŞAM**

ـ4628 ـ1ـ عن ابْنِ عمرو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُول اللّهِ #: سَتَكُونَ هِجْرةٌ بَعْدَ هِجْرَةٍ، فَخِيَارُ أهْلِ ا‘رْضِ ألْزَمُهُمْ مُهَاجِرَ إبْرَاهِيمَ، وَيَبْقى في ا‘رْضِ شِرَارُ أهْلِهَا تَلْفِظُهُمْ أرَضُوهُمْ. تَقْذَرُهُمْ نَفْسُ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَحْشُرُهُمْ الى النَّارِ مَعَ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ[. أخرجه أبو داود.»تلفظهم« أي تقذفهم كما ترمى اللفاظة من الفم.وقوله »تقذرهم نفس اللّه« معناه يكره اللّه خروجهم إليها ومقامهم بها ف يوفقهم لذلك فيصيروا بالرد وترك القبول كالشئ الذي تقذره النفس ف تقبله .

1. (4628)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir hicretten sonra bir hicret daha olacak. Arz ehlinin hayırlılarına Hz. İbrahim'in hicret ettiği yer (Şam) gereklidir. Arzda, ahalisinin şerirleri kalır. Arzları, onları (öbür dünyaya) atar. Allah Teala da onlardan hoşlanmaz. Onları ateş, maymunlar ve hınzırlarla birlikte haşreder." [Ebû Davud, Cihad 3, (2482).][318]

AÇIKLAMA:

Şam deyince, Suriye bölgesini anlamamız gerekecektir. Çünkü bugün Şam deyince sadece Suriye'nin başşehri olan Şam'ı anlarız. Halbuki eski kitaplarda bu şehrin adı Dımeşk'tir. Mu'cemu'l-Büldan'da Şam bölgesinin sınırı Fırat'tan başlatılıp Mısır diyarındaki el-Ariş'e kadar, kıble cihetinden Tayy dağları ile Rum denizi arası diye çizilir. Başlıca şehirleri olarak Menbec, Haleb, Hama, Humus, Dımeşk, el-Beytu'l-Makdis, Antakya, Trablus vs. sayılır. Belli başlı bölgeleri olarak da Kınnesrîn, Dımeşk, Ürdün, Filistin, Humus bölgeleri zikredilir. Bu açıklamaya göre, eski kitaplardaki Şam kelimesi, sadece bugünkü

Suriye'yi kasdetmiyor. Filistin, Ürdün, Lübnan topraklarını da içine alıyor. Bu meyanda, Mu'cemu'l-Büldan'ın Şam'dan saydığı giriş noktaları olarak, Masisa, Tarsus, Ezene, Antakya, Maraş, Hades, Bağras ve Belka isimleri de zikredilir.

Şu halde hadislerde tafdil edilen Şam'ın, geniş bir saha olduğunu, yurdumuzun güneydoğu kısmını da içine aldığını bilmemizde fayda var. Yine Mu'cemu'l-Büldan'da Abdullah Amr İbnu'l-As'ın şu söz kaydedilir: "Hayır on kısma bölündü. Bunun onda dokuzu Şam'a verildi, onda biri arzın diğer yerlerine. Şer de ona taksim edildi. Bunun onda biri Şam'a, onda dokuzu arzın diğer yerlerine verildi."

Bu, sahih bir rivayet olması halinde hükmen merfu sayılması gerekir. Çünkü bu açıklama içtihadla olamaz, vahiyle olabilir. Rivayetin sıhhati meşkuk olması halinde, Şam hakkındaki yaygın kanaati aksettirmesi bakımından yine de kıymet taşır. Hayat hikayeleri Kur'an'da geçen bütün peygamberlerin bu bölgede gelipgeçmeleri, bu bölgenin manevi bir berekete mazhar olduğunu anlamada kafi bir durumdur. Ayrıca medeniyetin bu bölgelerde doğup her tarafa buradan geçtiği de ciddi bir nazariye olarak benimsenmiştir. Muhammed İbnu Amr İbnu Yezid es-Sağânî der ki: "Kitaplarda Şam isminin o kadar çok zikrine rastladım ki, bende, Cenab-ı Hakk'ın arzı yaratmaktan maksadı sanki Şam'ı yaratmakmış gibi bir düşünce hasıl oldu." Yakut el-Hamevi merhum, Resûlullah'tan da şu rivayeti kaydeder: "Şam, Allah'ın beldeleri arasında Safvetullahtır (yani en temiz yeri). Kullarından temiz olanları da oraya seçer. Ey Yemenliler, size Şam'ı tavsiye ederim. Çünkü arzda Safvetulallah Şam'dır. İmtina eden bilsin ki Allah Şam'ı bana tekeffül etmiştir."

Gerçekten o diyar bidayetten beri İslam'a merkezlik etmiş; büyük alimler oralarda yetişmiştir. Bugünkü tezebzüb ve tedenninin geçici olduğuna inanıyor, Rabb-i Rahim'den bu diyarların tekrar eski misyonuna bir an önce dönmesini niyaz ediyoruz.[319]

ـ4629 ـ2ـ وعن زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا يَوْماً عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # نُؤَلِّفُ الْقُرآنَ مِنَ الرِّقَاعِ. فقَالَ #: طُوبَى لِلشَّامِ.

فَقُلْتُ: لِمَ ذاكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ فَقَالَ: ‘نَّ الْمَئِكَةَ بِاسِطَةٌ أجْنِحَتَهَا عَلَيْهَا[. أخرجه الترمذي.

2. (4629)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idik. Parçalar üzerinde Kur'an (ayetlerini) tanzim ediyorduk. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şam'a ne mutlu!" buyurdular. Ben: "Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum.
"Çünkü, buyurdular. [Rahmân'ın] melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar!" [Tirmizî, Menâkıb, (3949).][320]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ayetlerini tanzim etmek olarak çevirdiğimiz te'lifu'l-Kur'an' dan murad şudur: "Kur'an-ı Kerim'in nüzulünde ne sûre olarak, ne de ayet olarak belli bir sıra yoktu. Her bir vahiy ayrı ayrı parçalara yazılıyor, sonra Resûlullah bu ayetlerin hangi sûreye ve sûrenin neresine konacağını belirtiyordu. İşte, ayetlerin bu tanzim işine te'lif denmiştir. Bazı rivayetlerde sahabiler: "Biz Resûlullah zamanında Kur'an'ı telif ederdik" diyerek bu vak'ayı dile getirirler. Ulemâ sûrelerin tanzimi içtihadî mi, tevkifî mi diye ihtilaf etmişse de, ayetlerin tanziminin tevkifi yani Resûlullah'a vahyen bildirmek sûretiyle olduğu hususunda icma etmiştir.
2- Meleklerin kanat germesini, alimlerimiz Şam ahalisinin küfürden korunması olarak anlamıştır. Bazı rivayetlerde Melaiketu'r-Rahman şeklinde kayıtlı olarak ifadesi, bu meleklerin rahmet melekleri olduğu hususunda kanaat vermiştir. Münavi, bunu "bereket ve rahmetin inmesi, bela ve ezanın önlenmesi" olarak anlar.[321]

ـ4630 ـ3ـ وعن ابْنِ حوالة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَيَصِيرُ ا‘مْرُ الى أنْ تَكُونُوا جُنُوداً مُجَنَّدَةً: جُنْدٌ بِالشَّامِ، وَجُنْدٌ بِالْيَمَنِ، وَجُنْدٌ بِالْعِرَاقِ فَقُلْتُ: خِرْلِى يَا رَسُولَ اللّهِ إنْ أدْرَكْتُ ذلِكَ. قَالَ: فَعَلَيْكَ بِالشَّامِ فإنَّهَا خِيرَةُ اللّهِ مِنْ أرْضِهِ يَجْتَبِى إليها خَيْرَتَهُ مِنْ

عِبَادِهِ. فَأَمَّا إذْ أَبَيْتُمْ فَعَلَيْكَمْ بِيَمَنِكَمْ، وَاسْقُوا مِنْ غُدُرِكَمْ، فإنَّ اللّهَ تَوَكَّلَ لِى بِالشَّامِ وَأهْلِهِ[. أخرجه أبو داود.قوله: »خِرْلِى« بِكَسْرِ الْخَاءِ الْمُعْجَمَةِ: أي اخترلى ا'صلح .
»وا“جْتِبَاءُ« اختيار واصطفاء .

3. (4630)- İbnu Havale (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu iş, sizin birkısım toplu gruplara ayrılmanıza müncer olacak: Şam'da bir grup, Yemen'de bir grup, Irak'da bir grup!"

Ben: “Ey Allah’ın Resûlü! Dedim. O güne erdiğim takdirde (bunlardan en hayırlısı hangisi ise şimdiden) bana seçiverin!” dedim.

"Öyleyse dedi, sana Şam'ı tavsiye ederim! Çünkü orası, Allah'ın, arzında mümtaz kıldığı yerdir. Allah kulları arasında seçkin olanları oraya tahsis eder. Ancak (oraya gitmekten) imtina ederseniz, size Yemen'inizi tavsiye eder, (oradaki) havuzlarınızdan için derim. Zira Allah, Şam ve ahalisini (fitnelerden koruma hususunda) bana garanti verdi." [Ebû Davud, Cihad 3, (2483).][322]

ـ4631 ـ4ـ وعن أبى الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: إنَّ فَسْطَاطَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْمُلْحمَةِ بِالْغُوطَةِ الى جَانِبِ مَدِينَةٍ يُقَالُ لَهَا دِمَشْقُ مِنْ خَيْر مَدَائِنِ الشَّامِ[. أخرجه أبو داود.المراد »بالفُسْطَاطِ« هنا: البلد الجامة للناس.و»المَلْحَمَةُ« الحرب والقتال.و»الغوطة« اسم للبساتين والمياه التي عند دمشق وهي غوطة دمشق .

4. (4631)- Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Gûta'daki savaş sırasında Müslümanların sığınağı, Şam şehirlerinin en hayırlısı olan Dımeşk denen şehrin yakınındadır." [Ebû Dâvud, Melâhim 6, (4298) Sünet 9, (4639).][323]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Dımeşk'in (bugünkü Şam şehrinin) faziletini ifade etmektedir. Ecdadımız Resûlullah'tan gelen bu çeşit övgüler sebebiyle olacak, o mübarek şehrimizi Şam-ı Şerîf diye yâdetmişlerdir.
Hadis, Dımeşk ahalisinin ahirzamandaki faziletini de ifade etmektedir. Fitnelerden uzak kalacağı belirtilmiştir. Alimler Dımeşk'in faziletlerini sayarken şunlara da dikkat çekerler.
***** Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gören on bin göz girmiştir.
***** Resûlullah oraya peygamberlikten önce de, sonra da girmiştir. Peygamberlikten önce ticarî maksadlarla, peygamberlikten sonra Tebük seferi sırasında ve Miraç gecesinde.
***** Aleyhissalâtu vesselâm: "Savaşlar sırasında Müslümanların ilticagâhı Dımeşk'tir" buyurmuştur.
2- Gûta: Dımeşk yakınlarında sulak bağbahçelerin adıdır. Gûta-i Dımeşk diye bilinir. Müslüman askerlerinin burada karargâh kurup toplanacaklarının ihbarı anlaşılmıştır.[324]

ـ4632 ـ5ـ وعن عبدالرَّحْمنِ بنِ سُلَيْمَانَ قال:]سَيَأتِى مَلِكٌ منْ مُلُوكِ الْعَجَمِ فَيَظْهَرُ عَلى المَدَائِنِ كُلِّهَا إِّ دِمِشْقَ[. أخرجه أبو داود .

5. (4632)- Abdurrahman İbnu Süleyman anlatıyor: "Acem krallarından bir kral gelecek, Dımeşk hariç bütün şehirler üzerinde hakimiyet kuracak." [Ebû Davud, Sünnet 9, (4639).][325]

*** BEYTU'L-MAKDİS**

ـ4633 ـ1ـ عن مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ أفِتْنَا في بَيْتِ الْمَقْدِسِ. فَقَالَ: ائْتُوهُ فَصَلُّوا فيهِ، وَكَانَتِ الْبِدُ إذْ ذَاكَ حَرْباً، فإنْ لَمْ تَأتُوهُ وَتُصَلُّوا فيهِ فَابْعَثُوا بِزَيْتٍ يُسْرَجُ في قَنَادِيلِهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4633)- Meymune (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bize Beytu'l-Makdis hakkında fetva verin!"

"Ona gidin, içinde namaz kılın!" buyurdular. -O zaman her tarafta savaş vardı. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu nazar-ı itibara alarak sözlerini şöyle tamamladılar):- "Gidip, içinde namaz kılamıyorsanız, hiç olmassa kandillerinde yanacak zeytinyağı gönderin!" [Ebû Dâvud, Salât 14.] [326]

AÇIKLAMA:

Beytu'l-Makdis, bugün Mescid-i Aksa da denilen Kudüs'teki, İslam'ın üçüncü mabedidir. Resûlullah, yeryüzünde sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini söylemiştir. Ka'be, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa, dünyanın diğer bütün camileri aynı değerde olurken, Kudüs mescidinin ayrıca zikri, onun faziletini ifade eder. O, bu fazileti tarihinden almaktadır. Zira Ka'be'den sona Allah'a ibadet için inşâ edilen ikinci mesciddir. Sahih rivayetlerde geldiğine göre, inşâ bakımından aralarında kırk yıllık zaman farkı mevcuttur.[327]

*** VECC**

ـ4634 ـ1ـ عن الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ صَيْدَ وَجٍّ وَعَضَاهَهُ حَرَمٌ مُحَرَّمٌ للّهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود.»وَجٌّ« واد بين الطائف ومكة. قال الخطابى: و أعلم لتحريمه معنى إ أن يكون على سبيل الحمى لنوع من منافع المسلمين، أو أنه حرم وقتاً مخصوصاً ثم أحلّ يدل على ذلك قوله في جامع ا'صول قبل نزوله الطائف لحصار ثقيف: ثم عاد ا'مر فيه الى ا“باحة .

1. (4634)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Vecc (vadisin)in avı ve ağaçları haramdır. Allah için haram kılınmıştır." [Ebû Davud, Menâsik 97, (2032).][328]

AÇIKLAMA:

1- Vecc, Mekke ile Taif arasında yer alan bir vadinin ismidir. Medine'nin haram ilan edilmesiyle ilgili açıklamanın sonunda belirttiğimiz üzere, Taifliler, sulh yoluyla gelip, İslam'a girme şartlarını pazarlık ederken, bir kısım kabul edilmesi imkansız olan birçok teklifleri ileri sürmüşlerdi. Bu tekliflerden biri de Taif'in haram ilan edilmesi idi. Resûlullah, onların makul tekliflerini kabul etmiş idi. İşte onlardan biri de bu idi. Hattabî: "Bu tahrimden bir mana çıkaramadım. Ancak, Müslümanların menfaatine bir davranış olan koruluk tesisi gayesini gütmüş olabilir" dedikten sonra şu yorumu da ilave eder: "Yahut da belli bir müddet haram kıldı, sonra bu yasağı kaldırıp helal kıldı." Hattabî, kendisini bu ikinci ihtimali söylemeye sevkeden şeyin, hadisin sonunda yer alan bir açıklama olduğunu belirtir: "Vecc'in haram kılınma hadisesinin Taif'in muhasara edilmesinden önceye ait olduğu"dur. Buna dikkat çektikten sonra Hattabi: "Sonra oranın durumu tekrar mübahlığa rücû etmiştir" der.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Taif'i kuşatması sırasında Taiflilerin morallerini bozmak için ağaçların kesilmesi hususunda verdiği emri delil gösteren bazı şarihler, Vecc vadisinin, Taif'in muhasara edilmesinden önce haram edilmiş olma kaydını ihtiyatla karşılarlar. Zira, bu kayıt önce kaydettiğimiz üzere bilahare İslam'a girmek üzere gelen heyetin getirdiği tekliflerden bahseden rivayetlere de muhalefet etmektedir.
İmam-ı Şafii, Vecc vadisine "haram" demese de, av ve ağaç kesimine mekruh demiştir. Bazı Şafii fakihler bunu kerahet-i tahrimiye olarak yorumlamıştır. Fukaha umumiyetle sadece Mekke ve Medine'nin haram olduğuna hükmetmiş, hatta Ebû Hanîfe, Medine hakındaki haram hükmünü de kabul etmemiştir.[329]

*** MESCİDÜ'L-AŞŞÂR**

ـ4635 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ اللّهَ تَعالى يَبْعَثُ مِنْ مَسْجِدِ الْعَشَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُهَدَاءَ يَقُومُ مَعَ شُهَدَاءِ بَدْرٍ غَيْرُهُمْ[. أخرجه أبو داود.وقال: »الْمَسْجِدُ با‘بُلَّهِ مِمَّا يَلِى النَّهْرَ« .

1. (4635)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Buyurmuştu ki:
"Allah Teala Hazretleri, Mescidu'l-Aşşâr'dan, kıyamet günü bir kısım şehidleri ba's eder (yeniden diriltir) ki, Bedir şehidleriyle sadece onlar kalkar." [Ebû Davud, Melahim 10, (4308).]
Ebû Dâvud der ki: "Mescidu'l-Aşşâr, Übülle'de (Fırat) nehrinin hemen yanındaki mesciddir."[330]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı biraz daha uzuncadır. Şöyle ki: İbrahim İbnu Salih İbni Dirhem babasından nakledyior: "Hacc yapmak niyetiyle gelmiştik. Bir adamla karşılaştık. (Tanışıp nereli olduğumuzu öğrenince): "Size yakın Übülle denen bir karye var değil mi?" dedi.
"Evet!" dedik. Bunun üzerine: "Sizden kim, oradaki Mescidü'l-Aşşâr' da benim adıma iki veya dört rek'at namaz kılıp: "Bu Ebû Hüreyre içindir!" deme hususunda bana garanti verebilir" dedi ve açıkladı:
"Ben Halilim Ebû'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Allah, kıyamet günü Aşşâr mescidinde öyle şehidler diriltecek ki, Bedir şehidleriyle onlardan başkası kalkamaz!"
2- Übülle, Basra'ya yakın deniz cihetinde bir karyedir. Mescid-i Aşşâr da, görüldüğü üzere kendisiyle teberrük edilen meşhur bir mesciddir. [331]

*** BAZI NEHİRLER**

ـ4636 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَيْحَانُ وَجَيْحَانُ وَالْفُراتِ وَالنِّيلُ، كُلٌّ مِنْ أنْهَارِ الْجَنَّةِ[. أخرجه مسلم .

1. (4636)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir." [Müslim, Cennet 26, (2839).][332]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen dört nehirden üç tanesi sevgili vatanımız Anadolu'dan çıkar ve kendi hudutlarımız dahilinde Akdeniz'e dökülür ve yurdumuza büyük bereket sağlar. Fırat, Doğu Anadolu topraklarından çıkarak Basra Körfezi'ne ulaşır. Nil-i mübarek Mısır topraklarına çöl ortasında hayat verdikten sonra Akdeniz'e ulaşır. Şârihlerimiz bunların "cennetten çıkmaları"nı iki surette açıklarlar:

***** İslamiyet bu nehirlerin havzalarına ulaşmış, oralar İslam toprağı olmuştur. Dolayısıyla o nehirlerden içenler, istifade edenler, ehl-i iman olarak cennetliktirler.

***** Diğer tevil, hadisin zahirine bakar. Bir başka yoruma hacet bırakmaz. Ehl-i Sünnet akidesine göre cennet, tıpkı cehennem gibi halen yaratılmış olarak mevcuttur. Ayrıca bir başka hadiste Resul-i Ekrem, bu mübarek nehirlere cenetten her an birer damla karıştığını ifade buyurmuştur.

Bediüzzaman bu meseleye "Öyle taşlar vardır, bağırlarından nehirler çağlar" (Bakara 74) ayetini açıklama sadedinde, bir başka açıklık getirir ve der ki:

"Bu fıkra ile dağlardan nebean eden Nil-i mübarek, Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evamir-i tekviniyeye karşı ne kadar harikanuma ve mucizevari bir surette mazhar ve musahhar olduğunu ifham eder ve onunla böyle bir manayı müteyakkız kalplere veriyor ki: "Şöyle azim ırmakların elbette mümkün değil, şu dağlar hakiki menbaları olsun. Çünkü, faraza o dağlar tamamen su kesilse ve mahruti birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli cereyanlarına muvazeneyi kabetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler ve kesretli mesarife karşı galiben bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kafi varidat olamaz. Demek ki, şu enharın nebeanları, âdi ve tabiî ve tesadüfi değildir. Belki pek harika bir surette Fatır-ı Zülcelâl, onları sırf hazine-i gayb'tan akıttırıyor.

İşte bu sırra işareten bu manayı ifade için hadiste rivayet ediliyor ki: "O üç nehrin herbirine cennetten birer katre her vakit damlıyor ve ondan bereketlidirler" Hem bir rivayette denilmiş ki: "Şu üç nehrin menbaları cennettendir." Şu rivayetin hakikatı şudur ki, madem esbab-ı maddiye, şunların bu derece kesretli nebeanına kabil değildir. Elbette menbaları, bir alem-i gaybtadır ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarif ile vâridatın muvazenesi devam eder." [333]

YEDİNCİ BAB:

MÜTEFERRİK AMEL VE FİİLLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*****

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

*****

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

ـ4637 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الصَّلَواتُ الْخَمْسُ، والْجُمُعَةُ الَى الْجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ الَى رَمَضَان: كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (4637)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Beş vakit namaz, bir cuma namazı diğer cuma namazına, bir Ramazan diğer Ramazana hep kefarettirler. Büyük günah irtikab edilmedikçe aralarındaki günahları affettiririrler." [Müslim, Taharet 14, (223); Tirmizî, Salat 160, (214).][334]

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri pekçok hadis, kişinin abdest almak, günlük farzları eda etmek, cum'a namazlarını kılmak, Ramazan orucunu tutmak gibi amellerin arada işlenen küçük günahları affettireceğini beyan ediyor. Burada şöyle bir sual hatıra gelir: Günlük namazlar aradaki küçük günahları yevmî olarak affettirdiğine göre cumadan cumaya veya Ramazandan Ramazana günah kalmaz? Veya hiç günah işlemeyen kimse olursa durum nedir? Hadisi nasıl anlamalıyız? Ulemâ, Nevevî'nin açıklamasına göre şöyle cevap vermiştir: Bu zikredilenlerden her biri, günah işlenmesi halinde kefaret olmaya elverişlidir. İşlenmediği takdirde kişinin sevabını artırır, büyük günahların cezasını hafifletir, kulun Allah nezdindeki derecesini yüceltir.[335]

ـ4638 ـ2ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى الصُّبْحَ فَهُوَ في ذِمَّةِ اللّهِ، فَ يَتَّبِعَنَّكُمُ اللّهُ بِشَىْءٍ مِنْ ذِمَّتِهِ[. أخرجه الترمذي .
وزاد رزين:]فإنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ يُدْرِكُهُ ثُمَّ يُفْلِتْهُ[.

2. (4638)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sabah namazını (cemaatle) kılan, Allah'ın garantisi altındadır. Sakın Allah, (ona verdiği garantisi sebebiyle) size bir ceza vermesin."
Rezîn şunu ilave etti: "Kim bu garantiyi talep ederse onu elde eder ve bir daha da kaçırmaz." [Tirmizî, Fiten 6, (2165).][336]

A**ÇIKLAMA:**

Garanti diye tercüme ettiğimiz kelime zimmettir; uhde, eman gibi başka manalara da gelir. Hadis, "sabah namazını cemaatle kılan kimseye şu veya bu sebeple eza verilmemesini âmirdir. Siz ona eza verirseniz, karşınızda, onu garanti altına almış bulunan Allah'ı bulacaksınız" demektir.
Hadis, şu şekilde de anlaşılmaya uygundur: "Allah sabah namazını (cemaatle) kılana garanti vermektedir. Öyleyse sakın (namazı terketme sebebiyle) bu garantiden mahrum kalmayın, musibete maruz kalmayın."
[337]

ـ4639 ـ3ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:] قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَتَعاقَبُونَ فِيكُمْ مَئِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَئِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ في صَةِ الْفَجْرِ وَصَةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فيكُمْ فيَسْألُهُمْ، وَهُوَ أعْلَمُ بِكُمْ، كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِى فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ[. أخرجه الثة والنسائي.»يَتَعَاقَبُونَ« أي تجئ طائفة بعد طائفة: أي إن مئكة الليل تصعد وتنزل مئكة النهار وبالعكس .

3. (4639)- Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Gece ve gündüzde birkısım melekler nöbetleşe aranızda bulunurlar. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında toplanırlar. Sonra sizi geceleyin takip eden melekler (hesabınızı vermek üzere huzur-u İlahiye) yükselir. Sizi çok iyi bilen Allah, bu meleklere sorar: "Kullarımı nasıl bıraktınız?"

"Biz onları namaz kılıyorlarken bıraktık, biz onlara namaz kılarlarken vardık!" derler." [Buharî, Mevâkitu's-Salat 16, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhid 23, 33; Müslim, Mesacid 210, (632); Muvatta, Kasru's-Salat 82, (1, 170); Nesaî, Salat 21, (1, 240, 241).][338]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birkısım meleklerin insanları gece ve gündüz nöbetleşe takip ettiklerini, insanı hiç yalnız bırakmadıklarını belirtmektedir. Ulemâ çoğunlukla bu meleklerin hafaza melekleri olduğunu söylemiştir. Başka melekler olabileceğini söyleyenler de olmuştur; Kurtubî bunlardandır. Bu meleklerin ayrı olduğunu söyleyenlere göre, hafaza melekleri insanın iyi ve kötü her hallerini yazarlar. Halbuki bu melekler insanların iyi hallerine muttali olmakta, namaz durumlarını Allah'a götürmektedirler. Böylece Cenab-ı Hakk'ın mü'min kullarına bir lütfu ve kerameti olarak o meleklerden insanların kötü halleri saklı kalmaktadır. Bu ifadede hafaza melekleri ile yazıcı meleklerin aynı melekler olduğu görüşü çıkmaktadır. Halbuki bunların aynı değil, ayrı olduklarını ifade eden hadisler var.

2- Meleklerin ikindi ve sabah vakitlerinde toplanmaları da mü'min kullara bir lütuf olmaktadır. Çünkü her seferinde namaz halinde görerek Allah'ın huzurunda öyle şehadette bulunurlar.

3- Meleklerin münavebesi şöyle açıklanmıştır: Bir kısım melekler ikindileyin iner. Bunlar ertesi sabaha kadar kalırlar. Sabahleyin ikinci grub iner ve her iki grup biraraya gelirler. Sonra geceyi mü'minlerle geçiren grup semaya çekilir. İkinci gelenler ikindiye kadar yeryüzünde kalırlar. İkindi olunca başka bir melek taifesi iner ve yeryüzündeki meleklerle ikindi namazında buluşurlar. Her iki grup bir müddet beraber olurlar. Sonra biri sabah namazında semaya çıkar. Bu suretle ikindide iniş, sabahda da çıkış olmak suretiyle münavebe devam edip gider.

4- Meleklerin sabah ve ikindi vakitlerinde gelmeleri, onların vakitli geldiğini ifade eder. Öyleyse ilk vakitlerinde gelmeleri esastır. Hadislerde en efdal namazın ilk vaktinde kılınan namaz olduğu

belirtildiğine göre, bu namazların meşhûd olması için ilk vaktinde ve cemaatle kılınmaya teşvik vardır.

5- Sabah ve ikindi vakitleri daha şerefli; o vakitte kılınan namazlar daha sevaplıdır. [339]

ـ4640 ـ4ـ وعن عَمّارة بْنِ رؤيبة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَنْ يَلِجَ النَّارَ أحَدٌ صَلّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا يَعْنِى الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

4. (4640)- Ammâre İbnu Rueybe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan hiç kimse ateşe girmeyecektir. -Burada sabah ve ikindi namazları kastedilir.-" [Müslim, Mesacid 213, (634); Ebu Davud, Salat 9, (427); Nesâî, Salat 21, (1, 241).][340]

AÇIKLAMA:

Bu hadis hakkında Azîmâbâdî şu açıklamayı sunar: "Resûlullah sabah ve ikindiyi zikretti. Zira sabah uyku zamanıdır, ikindi de ticari meşguliyet vaktidir. Kim bu iki namaza, söylenen meşguliyetlere rağmen devam ederse, diğerlerine de devamlı olacağı anlaşılır. Namazın insanı kötülüklerden menedeceği Kur'anî ihbardır. Keza bu iki vakit meleklerce meşhuddur; gece melekleri ve gündüz melekleri o namazlarda hazır olarak şehadette bulunurlar ve kulun amellerini Allah'a çıkarırlar. Böylece bunlar, başka günahlara da kefaret teşkil edip kişinin mağfur olmasını ve cennete gitmesini temin etmiş olur."[341]

ـ4641 ـ5ـ وعن معاذ بن أنس الجُهَنِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَنْ قَعَدَ في مُصَّةُ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَةِ الصُّبْحِ حَتّى يُسَبِّحَ رَكْعَتِى الضُّحى،َ يَقُولُ إَّ خَيْراً غَفرَ اللّهُ لَهُ خَطَايَاهُ وَإنْ كَانَتْ أكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه أبو داود.»التَّسْبِيحُ« هاهنا: صة النافلة .

5. (4641)- Muaz İbnu Enes el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim sabah namazından çıkınca, iki rekatlik kuşluk namazını kılıncaya kadar hayırdan başka bir şey söylemeden namaz kıldığı yerde oturur beklerse, Allah onun günahlarını, denizin köpüğü kadar çok da olsa bağışlar." [Ebu Davud, salat 301, (1287).] [342]

AÇIKLAMA:

Rivayette Ebu Davud'un teferrüd ettiği bu hadiste, sabah namazını kıldıktan sonra kuşluk vaktine kadar yerinde kalmak tavsiye edilmektedir. Bilhassa amelde bulunmamak ve hayırlı olmayan sözlerden kaçınmak esastır. Sadece sevap terettüp edecek sözlerle iktifa edilecektir.
Alimler, affı vaadedilen günahların küçük günahlar olduğunu, büyük günahların affının da muhtemel bulunduğunu belirtirler.[343]

ـ4642 ـ6ـ وعن أم حبيبة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ عَبْدٍ مسلم يُصلّى للّهِ كُلَّ يَوْم ثِنْتَىْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ إلَّ بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً في الْجَنَّةِ قَالَتْ: فَمَا تَرَكْتُهَا مُنْذُ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ #[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

6. (4642)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim hergün farzlar dışında on iki rekat (nafile) kılarsa Allah onun için cennette mutlaka bir ev inşa eder.
"Ümmü Habibe der ki: "Bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim günden beri bu namazları terketmedim." [Müslim, Müsafirin 103, (728); Ebu Davud, Salat 290, (1250); Tirmizî, Salat 306, (415); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 66, (3, 261).][344]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen on iki rekat, farzlarla birlikte kılınan nafilelerdir. Bunlara revatib denir. Tirmizî ile Nesâî'nin rivayetlerinin sonunda: "Öğleden önce dört, sonra iki; akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, sabah namazından evvel iki" diye döküm yapılır.

Bu sayılanlar biz Hanefilerin kılmakta olduğumuz revatibten biraz ayrılmaktadır. Çünkü biz ikindiden önce dört, yatsıdan önce de dört daha kılmaktayız. Hemen belirtelim ki revatib nafileleri hususunda farklı rivayetler gelmiştir. Ebu Hanife'nin tercihi başka rivayetlere dayanır. Bu hususlar kitabımızın namazla ilgili bölümünde yeterince açıklandığı için burada teferruata girmeksizin kitaplarda gelen farklı rivayetlere dikkat çekeceğiz:

***** Taberânî'nin Mucemu'l-Kebir'inde gelen bir rivayette "ikindiden evvel iki, yatsıdan sonra da iki" denmiştir.

***** Ebu Davud ve Sahiheyn'in bir rivayetinde ikindiden önce iki rekatin zikri geçer.

***** Ebu Davud'la Tirmizî'nin bir tahricinde "İkindiden evvel dört rek'at namaz" tavsiye edilmiştir.

***** Yine Ebu Davud ve Tirmizî'nin bir başka tahriclerinde "öğleden önce dört, öğleden sonra dört rek'at nafile" mevzubahis edilmiştir.

***** Buharî'nin bir rivayetinde, akşamdan önce nafile kılmak tavsiye edilmektedir.

***** Bir başka rivayette ezanla kaamet arasında bir nafile kılınması irşad-ı nebevî olmaktadır.

Nevevî'nin belirttiği üzere, akşamdan öneki nafile hususunda münakaşa edilmişse de, diğerleri ulema tarafından amele esas yapılmaktadır. Revatib sünnetlerinde farklı rakamların varlığı, bu meselede ruhsata hamledilmiştir. Dileyen fazla kılar, dileyen asgari ile yetinir. En az miktarındakini yapmakla sünnet yerine gelirse de, kemal isteyen fazlasını yapar.[345]

ـ4643 ـ7ـ وعن زيد بن خالد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَوضّأَ فأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ صَلّى رَكْعَتَيْنِ َيَسْهُو فِيهِمَا غَفَرَ اللّهُ لَهُ مَا تَقَدّمَ مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجه أبو داود .

7. (4643)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim güzelce abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve namazında gaflete yer vermezse Allah, (seğâirden olan) geçmiş günahlarını mağfiret buyurur." [Ebu Davud, Salat 162, (905).] [346]

ـ4644 ـ8ـ وعن سعيد بن المسيب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ شُهُودُ الْعِشَاءِ وَالصُّبْحِ، َ يَسْتَطِيعُونَهُمَا[. أخرجه مالك.

8. (4644)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bizimle münafıklar arasında yatsı ve sabah namazlarında hazır bulunma farkı vardır. Onlar bu iki namaza muktedir olamazlar." [Muvatta, Salatu'l-Cema'a 5, (1, 130).][347]

ـ4645 ـ9ـ وعن زيد بن ثابتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الْمَرْءِ في بَيْتِهِ أفْضَلُ مِنْ صَتِهِ في مَسْجِدِى هذا إِّ الْمَكْتُوبَةَ[. أخرجه ا'ربعة إ النسائي .

9. (4645)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişinin evindeki namazı, benim şu mescidimde kılacağı namazdan efdaldir; tabii ki farzlar hariç." [Ebu Davud, Salat 205, (1044), 340, (1447); Tirmizî, Salat 331, (450); Muvatta, Salatu'l-Cemâ'a 4, (1, 130).] [348]

AÇIKLAMA:

1- Kişinin evindeki nafilenin başka yerde, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa bile olsa, kılacağı namazdan efdal olması şu hususlardan ileri gelir:
***** Riyadan uzaktır, öbürüne riya karışabilir.

***** Ev halkının görüp namaza teşvik ve tedribi var.
***** Ev böylece mübarek kılınır ve rahmetin inmesine vesile olur.
***** Eve melekler iner, şeytan kaçar.

2- Ancak ashabu'ş-Şafiî, hadisin âmm hükmünden bazı nafileleri istisna tutarlar ve onların evin haricinde kılınmasının efdal olacağını söylerler: Cemaatle kılınması gereken bayram namazları, küsuf ve hüsuf namazları, istiska namazı, tahiyyetu'lmescid, tavafın sonunda kılınan iki rek'at, keza ihram giyilince kılınan iki rek'at namaz.

3- Alimler bu hükmün erkeklerle ilgili olduğunu da belirtirler. Çünkü farz da olsa kadınların namazlarını evlerinde kılması efdal kabul edilmiştir; "...kendilerine bazı cemaatlere katılma izni verilmiş olsa bile" denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınız, gece bile mescide gitme izni isteseler izin verin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır."[349]

ـ4646 ـ10ـ وعن عبد الواحد بن زياد يرفعه قال:]صَةُ الرَّجُلِ في الْفَةِ إذَا أتَمَّهَا تُضَاعَفُ عَلى صَتِهِ في الْجَمَاعَةِ[. أخرجه رزين .

10. (4646)- Abdülvahid İbni Ziyad merhum, merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Kişinin çölde kılacağı namazı, tamamladığı takdirde cemaatle kılacağı namazdan efdaldir." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ebu Davud'da gelmiştir. (Salat 49, (560).]

Ebu Davud bu hadisi, Ebu Saidi'l-Hudrî'den kaydettiği şu hadisin arkasından rivayet eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz yirmi beş namaza bedeldir. Kişi (cemaatle yolculuk sırasında) çölde kılar da rükû ve secdelerini tam yaparsa, o zaman (sevabı) elli misline ulaşır."[350]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yolculuk sırasında cemaatle namaz kılmanın faziletini nazara vermektedir. Çünkü meşakkat sebebiyle yolcudan namazını cemaatle kılması ısrar edilmemiştir. O, buna rağmen cemaatle kılar ve tadil-i

erkana da riayet ederse, normal zamanki cemaatten bir kat fazla sevaba nail olacaktır. Hadiste, rükû ve sücudun üzerinde durularak tam yapılmasının hatırlatılması, yolculuk halinde biraz acele ile hafifletme durumu olduğundandır. Acele yapıldığı takdirde ta'dil-i erkana riayet edilmeyerek rükünler eksik kalacak ve gerçek sevab elde edilemeyecektir. Şu halde namazda ta'dil-i erkan ve cemaat, hangi şartlarda olursa olsun, namazın kıymetini artıran hususlardır.[351]

ـ4647ـ 11ـ وعن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرينَ دَرَجَةً، وَرُوِيَ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

11. (4647)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cemaatle kılınan namaz münferid kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür." -"Yirmi beş derece" diye de rivayet edildi.-" [Buharî, Ezan 30, 31; Müslim, Mesacid 249, (650); Muvatta, Cemâ'a 1; Tirmizî, Salat 161, (215); Nesâî, İmamet 42, (2, 103).][352]

ـ4648ـ 12ـ وعن أبي الدَّرداءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ ثَثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَ بَدْوٍ َتُقَامُ فِيِهِمْ الْصَّةُ إَّ قَدِ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمْ الْشَّيْطَانُ، فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد رزين:]وَإنَّ ذِئْبَ ا“نْسَانِ الشَّيْطَانُ، إذَا خَ بِهِ أكَلَهُ[.»ا“ستحواذُ« استيء على الشئ والغلبة .

12. (4648)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Köyde olsun, kırda olsun üç kişi olur da orada cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara galebe çalmış demektir. Size cemaatle namaz kılmanızı tavsiye ederim." [Ebu Davud, Salat 47, (547); Nesâî, İmamet 48, (2, 106).]

Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Zira insanın kurdu şeytandır. Onu yalnız yakaladı mı yer."[353]

ـ4649 ـ13ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ، وَقَدْ صَلّى رَسُولُ اللّهِ #، فَقَامَ يُصَلِّى. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ رَجُلٌ يَتْجُرُ عَلَى هذَا فَيُصَلِّي مَعَهُ. فَقَامَ رَجُلٌ فَصَلّى مَعَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»يَتجرُ« بفتح المثناة تحت وباسكان المثناة فوق وضم الجيم: أى يحصل لنفسه بالصة معه مكسباً من الثواب .

13. (4649)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazı kılıp bitirdikten sonra bir adam gelip namaza durdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şununla namaza durup ticaret yapacak kimse yok mu?" buyurdular. Bunun üzerine bir adam kalkıp onunla (ona uyarak) namaz kıldı." [Tirmizî, Salât 164, (220); Ebu Davud, Salat 56, (574).][354]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu adamla namaz kılıp ona tasaddukta bulunacak yok mu?" buyurmuş olmalı. Böylece onun cemaat sevabına kavuşmasını sağlayarak bir nevi sadakada bulunmuş olacağı ifade ediliyor. Zira yalnız kılsaydı tek sevab elde edecekken, cemaatle kılınca yirmi altı kat daha ilave etmiş olacaktır.
Bu hadisten, bir kısım ulemâ, cemaatle namaz kılınan bir mescidde tekrar cemaat yapılabileceğine hükmetmiş; bunun caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Şafiî, Malik, Süfyan, İbnu'l-Mübarek ise, bir camide cemaat yapılmışsa, ondan sonra münferid kılmak gereğine hükmetmişlerdir.[355]

ـ4650 ـ14ـ وعن عُثمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى صَةَ الْعَشَاءِ في جَمَاعَةٍ فَكأنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلّى الصُّبْحَ في جَمَاعَةٍ فَكَأنَّمَا قَامَ اللَّيْلَ كُلَّهُ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي .

14. (4650)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibidir. Kim de sabahı da cemaatle kılmışsa gecenin tamamını ihya etmiş gibidir." [Müslim, Mesacid 260, (5656); Muvatta, Cema'at 7, (1, 132); Ebu Davud, Salat 18, (555); Tirmizî, Salat 165, (221).][356]

AÇIKLAMA:

1- Geceyi ihya etmek, namazla, zikirle ibadetle geçirmektir. İlmî meşguliyetle geçirmek de ihyadan sayılmıştır. Hatta ibadetle geçirmekten de efdal olacağı söylenmiştir.

2- Sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmanın geceyi ihya yerine geçmesi, yatsı ve sabahın cemaatle kılınmasında hasıl olacak sevabın gece boyu kılınacak namazla elde edilecek sevaba eşit olduğunu ifade eder. Hem cemaate katılan, hem de geceyi ihya eden, elbette kat kat sevaba nail olur. Şu halde yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak gece ihyasının bir nevi sayılmalıdır. [357]

ـ4651 ـ15ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى أرْبَعِينَ يَوْماً في جَمَاعَةٍ، لَمْ تَفُتْهُ تَكبيرةُ اِحْرَامِ كُتِبَ لَهُ بَرَاءَتَانِ: بَرَاةٌ مِنَ النَّارِ، وَبَرَاءَةٌ مِنَ النِّفَاقِ[. أخرجه الترمذي .

15. (4651)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmadan cemaatle namaz kılarsa, kendisine iki berâet yazılır; ateşten berâet, nifaktan berâet." [Tirmizî, Salat 178, (241).][358]

ـ4652 ـ16ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا‘مَامُ ضَامِنٌ، وَالْمُؤَذِّنُ مُؤتَمَنٌ. اللّهُمَّ أرْشِدِ ا‘ئِمَّةَ، وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.قوله »ضَامِنٌ« أى إن صة المقتدين به في عهدته، وصحتها مقرونة بصحة صته فهو ضامن

لهم صحة صتهم.و»الْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ« القوم الذين يتقون به ويأتمنون على أوقات صتهم وصيامهم .

16. (4652)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İmam zâmin, müezzin de mü'temendir. Allahım, imamları irşad et, müezzinlere de mağfiret buyur." [Ebu Davud, Salat 32, (517); Tirmizî, Salat 153, (207).][359]

AÇIKLAMA:

1- İmamın zamin olması, kendine uyanların namazı onun uhdesindedir. Namazların sıhhati, onun namazının sıhhatine tabidir. Öyleyse imam, cemaatinin namazlarının sıhhatini garanti etmiş olmaktadır. Müezzin mü'temen olması, cemaatin namaz vakitlerinde ona güvenmesidir. Öyleyse onlar da oruç ve namazların vakitlerinde halkın itimad ettiği kimselerdir. [360]

ـ4653 ـ17ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الرَّجُلِ في جمَاعَةٍ تُضَعَّفُ عَلى صَتِهِ في بَيْتِهِ وفي سُوقِهِ خَمْساً وعِشْرِينَ ضِعْفاً. ذلِكَ أنَّهُ إذا تَوَضأَ فأحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ الي الْمَسْجِدِ، َ يُخْرِجُهُ إَّ الصَّةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إَّ رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ. فإذَا صَلّى لَمْ تَزَلِ الْمَئِكَةُ تُصَلّى عَلَيْهِ مَا دَامَ في مُصَّهُ اللَّهُمَّ صَلّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمهُ. اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْه. مَالَمْ يُؤْذِ فِيهِ، مَالَمْ يُحْدِثْ، قِيلَ مَا يُحْدِثُ قَالَ أبُو هُرَيْرة: مَالَمْ يَفْسُ أوْ يَضْرُطْ، وَ يَزَالُ أحَدُكُمْ في صَةٍ مَا انْتَظرَ الصَّةَ[. أخرجه الستة إ النسائي .

17. (4653)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve işyerinde kıldığı namazından yirmi beş kat daha sevablıdır. Çünkü, güzelce abdest alır, mescide gider. Bu gidişte gayesi sadece ve sadece namazdır. Her adım atışında bir derece yükseltilir, günahından da biri dökülür. Namazını kılınca,

namazgahında kıldığı müddetçe melekler ona mağfiret duasında bulunur ve: "Allahım ona mağfiret et, Allahım ona rahmet et, Allahım onun tevbesini kabul et" derler. Bu kimseye, orada eza vermedikçe, hadeste bulunmadıkça böyle devam eder."
Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'a: "Hadeste bulunması ne demek?" diye sorulmuştu: "Sesli veya sessiz yel bırakmadıkça!" diye açıkladı. "Sizden biri, namazı beklediği müddetçe namazdadır." [Buharî, Ezan 30, Salat 87, Büyû 49; Müslim, Mesâcid 246, (649); Muvatta, Taharet 33, (1, 33); Ebu Davud, Salat 49, (559); Tirmizî, Salat 423, (603).][361]

ـ4654 ـ18ـ وعن سعيدٍ بن الْمُسَيّبِ قال:]اِحْتَضَرَ رَجُلٌ مِنَ ا‘نْصَارِ. فقَالَ: إنِّى مُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً مَا أُحَدِّثُكُمُوهُ إِّ احْتِسَاباً. سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إذَا تَوَضّأ أحَدُكُمْ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ. ثُمَّ أتَى الى الصَّةِ لَمْ يَرْفَعْ قَدَمَهُ الْيُمْنى إّ كَتَبَ اللّهُ لَهُ بِهَا حَسَنةً، وَ وَضَعَ قَدَمَهُ الْيُسْرَى إّ حَطَّ عَنْهُ سَيِّئَةً فَلْيُقَرِّبْ أوْ لِيُبَعِّدَ. فإنْ أتَى الْمَسْجِدَ فَصَلّى في جَمَاعَةٍ غُفِرَ لَهُ، وَاِنْ أتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلّوا بَعْضاً وَبَقِىَ بَعْضَ صَلّى مَا أدْرَكَ وَأتَمَّ مَا بَقِىَ، كَانَ كَذلِكَ. فَإنْ أتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلّوا فَصَلّى وَأتَمَّ الصَّةَ كَانَ كذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

18. (4654)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ensardan biri ölmek üzere idi. Dedi ki: "Size bir hadis rivayet edeceğim. Bunun da sadece sevap ümidiyle yapacağım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle buyurmuştu:
"Biriniz abdest alır ve abdestini güzel yapar sonra da namaza giderse, sağ adımını her atışta, bu adım sebebiyle Allah mutlaka ona bir sevap yazar; sol adımını attıkça da her seferinde mutlaka bir günahını döker. -Öyleyse (mescide) yaklaşsın veya uzaklaşsın- mescide gelir ve cemaatle namazını kılarsa mağfirete mazhar olur. Mescide geldiğinde namazın birkaç rek'ati kılınmış; birkaç rek'ati kalmış ise yetiştiğini cemaatle kılıp, kaçırdıklarını da tamamlamışsa, keza mağfirete mazhar olur. Eğer mescide geldiğinde namazı kılınmış bulur ve tek başına tamamlarsa yine mağfirete mazhar olur." [Ebu Davud, Salat 51, (563).][362]

ـ4655 ـ19ـ وعن أبى أمَامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #:
مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ مُتَطَهِّراً الى الصَّةِ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ أجْرُهُ كَأجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ، وَمَن خَرَجَ الى تَسْبِيحَةِ الضُّحى َ يُنْصِبُهُ إَّ ذلكَ كَانَ كَأجْرِ الْمُعْتَمَرِ، وَصَةٌ على إثْرِ صَةٍ َلَغْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ في عِلِّيِّينَ[. أخرجه أبو داود.»النَّصْبُ« التعب.
و»اللَّغْوُ« الهذر من القول. و»عِلِّيِّينَ« أعلى مكان في الجنة .

19. (4655)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim evinden temizlenmiş olarak farz namaz için çıkarsa, onun ecri, tıpkı ihrama girmiş hacının ecri gibidir. Kim de kuşluk namazı için çıkar ve sırf bu maksadla yorulursa onun ücreti de umre yapanın ücreti gibidir. Namaz kıldıktan sonra araya lağv (dünyevî kelam) sokmadan kılınan ikinci namaz, İlliyyîn (denen cennetin yüce makamın)da yazılıdır." [Ebu Davud, Salat 49, (558).][363]

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, namaza gidenle hacca giden arasındaki benzerliğin, sevabın azlığı, çokluğu veya kemiyet ve keyfiyet cihetiyle olmadığını, bilakis bu benzerliğin evden çıkıştan itibaren geri dönünceye kadar her ikisinin de ibadet sayıldığı ve geçirilen her anın sevaba vesile olduğu cihetiyle olduğunu belirtir. Çünkü, daha önce de kaydedilen bazı hadislere göre, kişi eve dönünceye kadar geçen vaktin belli bir cüzünde namaz kılsa da bütün vakit ibadet etmiş gibi vesile-i sevabtır. Hacc da böyle; hacı adayı asıl haccını Arafat'ta geçrekleştirmiş olsa bile, evden çıktıktan dönünceye kadar geçen zamanı hep hacc sevabına vesiledir.

2- Hadiste, keza ihramla temizlik arasında da benzerlik kurulmaktadır: Bu benzerlik haccın ihramsız, namazın da abdestsiz sahih olmaması sebebiyle. Keza hacı ihramlı oldu mu sevabı daha çok olmaktadır. Namaza giden de abdestli çıktı mı, sevabı çok olmaktadır.

3- Hadiste, kuşluk namazı, tesbîhu'dduha yani kuşluk tesbihi olarak ifade edilmiştir. Başka hadislerde de nafile namazlarının tesbih veya sübha kelimesiyle ifade edildiği görülür. Bunun sebebi farz ve nafile

namazlarda tesbihlerin sünnet olması sebebiyledir. Sanki, nafileye tesbih denmesi, vacib olmamakla zikre benzemesi sebebiyledir.
4- Aliyyu'l-Kârî'ye göre, bu rivayetin sahih olması halinde, hadis metni, kuşluk namazı için çıkmanın efdaliyetine değil, cevazına delalet eder. Yahut hadis, evi olmayana veya meskende meşguliyeti olana hamledilir. Hadiste asla "mescid" kelimesinin zikredilmemiş olması gözönüne alınınca, mananın şöyle olması gerekir. "Kim, kuşluk namazına gitmek üzere dünyevî meşguliyetini terkederek evinden veya işyerinden veya meşguliyetinden çıkarsa... ecri, umre yapanın ecri gibidir."
5- Kuşluk namazının İlliyîne yazılması, onun sevab ve derecesinin yüceliğine alamettir. Çünkü İlliyîn, ebrar olanların amellerinin yazıldığı divanın alem ve ünvanıdır. Nitekim ayet-i kerimede: "İhlas ile kulluk edenler ise İlliyînde kayıtlıdır, İlliyyînin ne olduğunu bilir misin? O apaçık yazılmış bir kitaptır" (Mutaffifin 18-20) buyrulur.
İlliyyîn (veya illiyyûn) kelimesi yükseklik manasına gelen ulüvv'den gelir; iliyy kelimesinin cem'idir. Cennetteki en yüce makamın ismidir. Mezkur divanın da böyle tesmiyesi, namazın tekrimen yedinci semaya yükseltilmiş olmasından ve bir de en yüce derecelere çıkmaya sebep olmasındandır.
Bazı alimler: “Hadiste, namazların arasına namaza münafi bir şey sokmadan kılmaya devam etmenin kişiye en yüce, en şerefli mertebeyi kazandıracağı ifade edilmektedir. Bu durum İlliyyûn kelimesiyle kinaye edilmektedir” demiştir.
Bazı alimler İlluyyûn için: "Yedinci semanın ismidir" derken, diğer bazıları: "Salihlerin amellerinin yazıldığı hafaza meleklerinin divanıdır" demiştir.[364]

ـ4656 ـ20ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أنْ يَتَحَوَّلُوا الى قُرْبِ الْمَسْجِدِ. فقَالَ رَسولُ اللّهِ #: أ تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ فَأقَامُوا[. أخرجه البخاري.»اِحْتِسَابُ« ادّخار ا'جر عنداللّهِ بفعل الخير. و»اŒثار« آثار مشيهم .

20. (4656)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Selime yurtlarını bırakarak Mescid-i Nebeviye yakın bir yere gelip yerleşmek istediler.

(Durumdan haberdar olan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Yürüdüğünüz zamanki) adımların sevabını hesaba katmıyor musunuz?" dedi. Bunun üzerine yerlerinde kaldılar." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 11, Ezan 33.] [365]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, İbnu Hacer tarafından kaydedilen muhtelif vecihleri, Ensardan Benî Selime denen oldukça büyük bir grup, evlerinin mescidden bir mil kadar uzaklığı sebebiyle namaza gidipgelme hususunda ortaya çıkan zorluğu bertaraf etmek için, mescide yakın bir yere gelip oraya yerleşmek isterler. Resûlullah: "Medine'nin evlerinin boş terkedilmesini istemediği için" buna izin vermez. Aksi takdirde kenar mahalleler, evlerini terkederek merkeze yaklaşacak, böylece bir kısım yerler harabe ve viraneye dönecekti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu önlemek maksadıyla, mescide gelebilmek için ne kadar çok adım atılırsa o kadar fazla sevap kazanılacağını hatırlatarak bunu önlüyor. Hadiste geçen asar (= izler) kelimesiyle adımların kastedildiği belirtilmiştir. Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, İhtisabu'l-âsar (adımlardan sevabını hesaba katmak) şeklinde bir başlık altında sunmakla "Onların sağken yaptıkları ile arkadan bıraktıklarını (âsarlarını) zayi etmeyip kaydeden biziz" (Yasin 12) ayetinin Benî Selime hadisesi üzerine nazil olduğu kanaatini izhar etmiştir.

2- Bu hadis, iyi ameller ihlasla yapıldığı takdirde o amelin icrası için atılan her adımın sevap vesilesi olduğuna delalet etmektedir. Hadiste, bir başka menfaat olmadığı takdirde mescide yakın oturmanın müstehab olduğu hükmü de görülmüştür. Nitekim Resûlullah Benî Selime'yi niyyetleri sebebiyle reddetmemiş, bir başka maslahat zikretmiştir. Mescide gidişgelişte attıkları adımlar, uzaklıktan doğan mahzuru telafi edecek ve hatta yakınlığın faziletini geçebilecektir. Alimler, mescide yakın olan mı, uzak olan mı efdal diye ihtilaf etmiştir. Taberî, müsavat olduğu kanaatindedir.[366]

ـ4657 ـ21ـ وعن بُرِيدةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ في الظُّلَمِ الى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

21. (4657)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Karanlıkta mescide gidenlere kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!" [Ebu Davud, Salat 50, (561); Tirmizî, Salat 165, (223).] [367]

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

ـ4658 ـ1ـ فيه حديثٍ عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضاً مُمْسِياً[.

1. (4658)- Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir hastayı akşamleyin ziyaret eden hiçbir kimse yok ki beraberinde kendisine sabaha kadar istiğfar edecek yetmiş bin melekle çıkmış olmasın. Ayrıca onun cenette bir bahçesi de vardır. Kim de hasta ziyaretine sabahleyin gelirse onunla birlikte yetmiş bin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfar ederler. Onun da cennette bir bağı vardır." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098, 3099), 3100).][368]

ـ4659 ـ2ـ وحديثَ أنسٍ:]مَنْ تَوَضّأ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ وَعَادَ أخَاهُ الْمُسْلِمَ[.

2. (4659)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim güzel bir şekilde abdest alır, Müslüman kardeşine, sevap düşüncesiyle hasta ziyaretinde bulunursa, cehennemden yetmiş yıllık yürüme mesafesi uzaklaştırılır."

Sabit dedi ki: "Ey Ebu Hamza, harîf nedir?" diye Enes'ten sordum. Bana: "Yıl!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098).][369]

ـ4660 ـ3ـ وحديثَ أبي هريرة:]مَنْ عَادَ مَرِيضاً أوْ زَارَ أخاً لَهُ في اللّهِ[.وتقدمت هذه احاديث في كتاب الصحبة من حرف الصاد في الفصل الثاني عشر منه في عيادة المريض وفضلها.

3. (4660)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bir hastaya veya bir din kardeşine Allah rızası için ziyarette bulunursa, bir münadi ona nida eder: "(Dünyada da ahirette de) iyi olasın, (ahiret yolculuğun da) iyi olsun. (Bu davranışınla) cennette bir ev hazırladın!" der." [Tirmizî, Birr 64, (2009); İbnu Mâce, (Cenâiz 2, (1443).] [370]

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTEN AMEL VE SÖZLER

ـ4661 ـ1ـ عن معاذ بن جبلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ #: في سَفَرٍ فأصْبَحْتُ يَوْماً قَرِيباً مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ أخْبِرْنِى بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِى الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِى مِنْ النَّارِ. فقَالَ: لَقَدْ سَألْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وإنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلى مَنْ يَسَّرَهُ اللّهُ عَلَيْهِ. تَعْبُدُ اللّهَ َ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً، وَتُقِيمُ الصَّةِ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ. ثُمَّ قَالَ: أَ أدُلُّكَ عَلى أبْوَابِ الْخَيْرِ؟ قُلْتُ: بَلى يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ: الصَّوْمُ جَنَّةٌ، وَالصَدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ شِعَارُ الصَّالِحِينَ. ثُمَّ تَ: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ. الى قَولِهِ: جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُوان. ثُمَّ قَال: أَ أُخْبِرُكَ بِرَأسِ ا ْٔمْرِ وَعَمُودِهِ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلى يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ: رَأسُ ا ْٔمْرِ ا “سْ ُ، وَعمُودُهُ الصَّةُ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ الْجِهَادُ ثُمَّ قَالَ: أَ أُخْبِرُكَ بِمَكَ ذلِكَ كُلِّهِ؟ قُلْتُ: بَلى. قَالَ كُفَّ عَلَيْكَ هذَا، وأشَارَ إلى لِسَانِهِ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَإنَّا لَمُؤَاخَذُونَ ممَا نَتَكَلّمُ بِهِ؟

فقَالَ: ثَكِلَتْكَ أمُّكَ يَا مُعَاذُ، وَهَلْ يَكُبَّ النَّاسَ في النَّارِ عَلى وُجُوهِهِمْ، أوْ قَالَ عَلى مَنَاخِرِهِمْ إِّ حَصَائِدُ ألْسِنَتَهِمْ[. أخرجه الترمذي .
»الشعارُ« العمة.والمراد »بذروة سنامهِ« أعلى موضع في الجنة وأشرفه.و»مكُ ا'مرِ« بفتح الميم وكسرها: قوامه وما يتم به.و»الحصائدُ« جمع حصيدة، وهى ما يحصد من الزرع، شبه اللسان وما يقتطع به من القول بحدّ المنجل وما يقطع به من النبات .

1. (4661)- Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah'la beraberdik. Bir gün yakınına tesadüf ettim ve beraber yürüdük.
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim. Beni cehennemden uzaklaştırıp cennete sokacak bir amel söyle!"
"Mühim bir şey sordun. Bu, Allah'ın kolaylık nasib ettiği kimseye kolaydır; Allah'a ibadet eder, Ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılarsın, zekat verirsin, Ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'a hacc yaparsın!" buyurdular ve devamla: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi?" dediler.
"Evet ey Allah'ın Resûlü" dedim.
"Oruç (cehenneme) perdedir; sadaka hataları yok eder, tıpkı suyun ateşi yok etmesi gibi. Kişinin geceleyin kıldığı namaz salihlerin şiârıdır" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar, Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeyden de bağışta bulunurlar" (Secde 16).
Sonra sordu: "Bu (din) işinin başını, direğini ve zirvesini sana haber vereyim mi?"
"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Dinle öyleyse" buyurdu ve açıkladı:
"Bu dinin başı İslam'dır, direği namazdır, zirvesi cihaddır!"
Sonra şöyle devam buyurdu: "Sana bütün bunları (tamamlayan) baş amili haber vereyim mi?"
"Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim.
"Şuna sahip ol!" dedi ve eliyle diline işaret etti. Ben tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz konuştuklarımızdan sorumlu mu olacağız?"

"Anasız kalasıca Muâz! İnsanları yüzlerinin üstüne -veya burunlarının üstüne dedi- ateşe atan, dilleriyle kazandıklarından başka bir şey midir?" buyurdular." [Tirmizî, İman 8, (2619).][371]

ـ4662 ـ2ـ وعن أبى الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أقَامَ الصَّةَ، وَآتِى الزَّكَاةَ، وَمَاتَ يُشْرِكُ بِاللّهِ شَيْئاً كَانَ حَقّاً عَلى اللّهِ أنْ يَغْفِرَ لَهُ، هَاجَرَ أوْ مَاتَ في أرْضِهِ الَّتِى وُلِدَ فيهَا. فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّهِ أَ نُخبِرُ بِهَا النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُونَ؟ قالَ: إنَّ في الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا‘رْضِ أعَدَّهَا اللّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ في سَبِيلِهِ، وَلَوْ أنْ أشُقَّ عَلى الْمُؤْمِنينَ وَ أجِدُ مَا أَحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ وَ تَطِيبُ أنْفُسُهُمْ أنْ يَتَخَلّفُوا بَعْدِى مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ، وَلَوْدِدْتُ أنّى أُقْتِلُ ثُمَّ أحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ[. أخرجه النّسائِى .

2. (4662)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim namazı kılar, zekatı verir ve Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, ona mağfiret etmek Allah üzerine bir hak olur. Hicret etse veya doğduğu yerde ölse de!"

Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz bunu halka anlatsak da sevinseler olmaz mı?"

"Cennette yüz derece var. Her iki derece arasında arzla sema arasındaki kadar mesafe var. Allah onu kendi yolunda cihad edenlere hazırladı. Ben mü'minleri bindirebileceğim bir şey bulamamam sebebiyle onlar da (bu yüzden cihada iştirak edemedikleri için) benden geri kalmalarına üzülmeleri suretiyle mü'minlere meşakkat vermemiş olsaydım, hiçbir seriyyeden geri kalmaz, (her birine) iştirak ederdim. Ben (cihad esnasında) öldürülüp, sonra tekrar diriltilmeyi, tekrar öldürülmeyi isterim" buyurdular." [Nesâî, Cihad 18, (6, 20).] [372]

ـ4663 ـ3ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ تَعالى: مَنْ عَادَى لِي وَلِيّاً فَقَدْ آذَنْتُهُ بِحَرْبٍ، وَمَا تَقَرَّبَ اليّ عَبْدِي بِشَىْءٍ أحَبَّ اليَّ مِنْ أدَاءِ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَ يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبَ اليّ بِالنَّوافِلِ حَتّى أحِبُّهُ، فإذا أحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِى يَسْمَعُ

بِهِ. وَبَصَرُهُ الّذى يُبْصِرُهُ بِهِ وَيَدَهُ الّتِى يَبْطَشُ بِهَا. وَرِجْلَهُ الّتِى يَمْشِى بِهَا، وإنْ سَألَنِى أعْطَيْتُهُ، وإنِ اسْتَعاذَنِى أعَذْتُهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَىْءٍ أنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِى عَنْ قَبْضِ نَفْسِ عَبْدِى الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأكْرَهُ مَسَاءَتَهُ[. أخرجه البخاري.»التردّد« في حق اللّه محال، ومعناه ما ترددت رسلى في شئ أنا فاعله كترديدي إياهم في قبض نفس المؤمن .

3. (4663)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu: "Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı [aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden birşey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem." [Buhârî, Rikak 38.][373]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Rabbinden rivayet ettiği hadis-i kudsilerden biridir.

2- Hadiste geçen veliyyullah tabiri ile, Allah'ı bilen, ibadetlerine eksiksiz, muntazam ve ihlasla devam eden kimse kastedilmiştir.

İbnu Hacer der ki: "Böyle bir kimseye düşmanlık yapacak birinin varlığı olamaz" denilerek hadis müşkil bulundu. "Zira, dendi, düşmanlık iki tarafın varlığı ile vukua gelir. Halbuki velinin taşıması gereken vasıflarından biri de hilm ve kendisine karşı cehalette bulunan kimseye müsamaha göstermektir." Bu müşkile şu açıklama getirilmiştir: "Düşmanlık sadece husumete ve dünyevi muamelelere münhasır değildir. Bilakis bazı kereler buğz, taassubtan doğar; tıpkı bir Rafizinin

Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e buğzu gibi; bid'atçinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a buğzu gibi. Her iki örnekte de buğz, tek taraftan vaki olmuştur. Veli tarafının buğzu ise Allah rızası içindir ve Allah adınadır. Fâsık-ı mütecahire, yani fıskını alenen yapan kimseye, veli Allah adına buğzeder. Öbür taraf da veliye, gittiği yolun kötülüğünü söyleyip, şehevatına uymaktan kendisini men ettiği için buğzeder. Buğz bazı kereler, bir tarafta bilfiil olup, diğer tarafta bilkuvve bulunsa da buna düşmanlık denir."

3- Bazı alimler demiştir ki: "Veliyyullah, takva ve taatla Allah'ın dostluğuna talip olduğu için, Allah da onu, muhafaza ve ona yardımını garanti ederek dostluğa kabul eder. Allah'ın cereyan eden bir sünnetine göre düşmanın düşmanı dosttur, düşmanın dostu da düşmandır. Öyleyse veliyyullahın düşmanı Allah'ın da düşmanıdır. Bu durumda veliyyullaha düşmanlık eden ona harp açmış gibi olur. Ona harp açan da sanki Allah'a harp açmış gibi olur."

4- Kulun Allah'a yaklaşması ile ilgili olarak Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî demiştir ki: "Kulun Allah'a yakınlığı önce imanı ile, sonra ihsanı ile vukua gelir. Allah'ın kuluna yakınlığı dünyada, ona lutfedeceği irfan ile, ahirette de, rıdvan ile vukua gelir. Bu ikisi arasında Allah'ın çeşitli nimetleri, ikramları ayrıca tecelli eder. Kulun hakka yakınlığı halktan uzaklığı ile kemalini bulur." Kuşeyrî devamla der ki: "Allah'ın ilim ve kudretiyle yakınlığı bütün insanlara şamildir. Lütuf ve nusretiyle yakınlığı ise havassa mahsustur. Ünsiyetiyle yakınlığı ise velilere hastır."

5- Hadisin zahiri, Allah'ın, kula olan sevgisinin, kulun nafile ibadetlere devamı ile tahakkuk edeceğini, buna bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hadisin evvelinde en sevgili ibadetin farzlar olduğu ifade edildikten sonra, nafilelerle Allah'ın sevgisine erişebileceğinin ifade edilmiş olması müşkil bulunmuş ise de, şu açıklama yapılmıştır: "Nafilelerden murad, farzların ihtiva ettiği, farzları ikmal eden nafilelerdir." Bunu, Ebu Ümame rivayetinde gelen bir açıklık te'yid eder: "Ademoğlu! Sen, benim yanımda olana, sana farz kıldıklarımı eda etmedikçeulaşamazsın." Fâkihânî der ki: "Hadisin manası şudur: "Kul farzları eda eder, namaz, oruç vesaireye bağlı nafileleri yapmaya devam

ederse, bununla Allah'ın muhabbetine ulaşır." Bu hususta İbnu Hübeyre'nin bir notu da kayda değer: Der ki: "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder..." sözünden, nafilenin farzın önüne geçmeyeceği hükmü çıkar. Zira nafileye, nafile denmesi, farzlara ziyade olarak gelmesindendir. Öyleyse farz eda edilmedikçe nafile hasıl olmaz. Kim farzı eda eder, üzerine nafileyi de ziyade kılar ve bunu da devam ettirirse, işte bundan (Allah'a) yaklaşma iradesi tahakkuk eder." İbnu Hacer ilave eder: "Nitekim, câri adete göre, yakınlaşmalar çoğu kere, yakınlaşmayı sağlayanın üzerine vacip olmayan şeylerle hasıl olmaktadır; hediye, bağış gibi. Üzerindeki haraç veya bir para borcunu ödeyen kimse, kalplerde, hediye kadar yakınlık sağlayamaz. Keza Resûlullah'a teşri edilen şeyler arasında, farzları ikmal etmek üzere nafileler de var. Bu husus Müslim'in bir hadisinde şöyle ifade edilmiştir: "...Bakın araştırın, kulumun, farzdaki eksikliğini tamamlayacak nafilesi var mı?.."

Öyleyse, "nafilelerle Allah'a yaklaşmak"tan murad, öncelikle farzı mükemmel yapmaktır; farzı ihlal ve ihmal etmek değildir. Nitekim bazı büyükler de şöyle söylemiştir: "Kim nafile yerine farzla meşgul ise mazurdur, kim de farz yerine nafile ile meşgulse mağrur (şeytan tarafından aldatılmış)tır."

6- Hadiste açıklama gerektiren bir husus, Allah Teala hazretlerinin kulun kulağı, gözü, eli, ayağı, kalbi vs. olması meselesidir. Evet bu nasıl olur? Meseleye değişik açılardan izah getirilmiştir:

1) Bu bir temsildir, zahiri murad değildir. Manası şu olmalıdır: "Benim emrimi tercihte ben onun gözü ve kulağı oldum. O taatimi sever, bana hizmeti tercih eder, tıpkı bu organlarını sevdiği gibi."

2) Mana şudur: "O kulum, her şeyiyle benimle meşguldür. Beni razı etmeyecek şeye kulak vermez, gözüyle de sadece emrettiğime bakar..."

3) Mana şudur: "Ben, ona gözüyle ve kulağıyla ulaşacağı maksadlar kılarım."

4) "Ben ona, düşmanına karşı yardımda tıpkı gözü, kulağı eli, ayağı gibi oldum."

5) Fâkihânî demiştir ki: "Bana öyle geliyor ki bu hadiste mahzuf bir ibare var. Takdiri şöyledir: "Ben, işittiği kulağın koruyucusu olurum da

dinlenmesi helal olmayan şeyi dinlemez, gözünü ve diğer organlarını da öyle korurum."
6) Fakihani ve İbnu Hübeyre'ye göre mana şöyledir: "Öncekinden daha ince bir başka mana da muhtemeldir; bu da "kulağı" ibaresinin manasının "işittiği şey" demek olmasıdır. Zira Arapçada mastar, meful manasına kullanılır. Bu durumda hadisin manası şöyle olmak gerekir: "O benim zikrimden başka birşey işitmez. Kitabımın tilavetinden başka bir şeyden lezzet almaz, bana münacaattan başka bir şeyle ünsiyet edip teselli elde edemez. Benim melekutumun acaiblerinden başka bir şey de tefekkür etmez. Ellerini ancak benim rızamın bulunduğu şeye atar, ayağı da böyle."
Hattâbî der ki: "Bunlar misallerdir. Maksud olan mana ise: "Kulun, bu azalarla mubaşeret ettiği işlerde Allah'ın ona yardımı ve o ameller hususunda muhabbetin onun için kolaylaştırılmasıdır. Bu da, maddi organlarını korumakla, kişiyi Allah'ın hoşlanmayacağı şeyleri kulağıyla dinlemekten, Allah'ın yasak ettiği şeylere gözleriyle bakmaktan, helal olmayan şeye eliyle yapışmaktan ayaklarıyla batıla gitmekten korumak suretiyle, onu Allah'ın memnun olmayacağı şeylere düşmekten korumaktır..."
Hattâbî, ayrıca Allah'ın kulu sevmesi halinde, hoşlanmayacağı şeyden kulu nefret ettirerek onu yapmasına mani olacağını ilaveten belirtir.
7) Yine Hattâbî'ye göre: "Bu hadisten murad, duaların süratle karşılık görüp, talepte netice alındığını ifade etmektir. Çünkü, insan mesaisinin hepsi bu sayılan organlarla yapılır. Bazıları, -kaydedilen mütâlaadan alınmış olarak- şöyle demiştir: "Bu hadis, nafileleri işleye işleye insan öyle bir mertebe kazanır ki, artık onun organlarının hepsi Allah yolunda ve Allah'ın rızasına uygun şekilde hareket etmeye başlar." Beyhakî Kitabu'z-Zühd'de Ebu Osman el-Cizi'den naklen şu yorumu kaydeder: "Hadiste Cenab-ı Hak: "Ben, kulumun kulağıyla ilgili dinlemedeki, gözüyle ilgili nazardaki, tutmayla ilgili eldeki, yürümeyle ilgili ayaktaki ihtiyaçlarını süratle görürüm" buyurmaktadır.
7- Hadiste geçen "Kulum benden bir şey isteyince onu veririm" ibaresi müşkil bulunmuştur. "Zira, abid ve saliklerden pekçoğu dua etmiş ve hatta duasında ısrar etmiş fakat dilekleri yerine gelmemiştir" denmiştir.

Bu hususa şöyle cevap verilmiştir: "Allah'ın duaya icabeti çeşitli şekillerde vukua gelir:
***** Bazan matlub, anında aynıyla hasıl olur.
***** Bazan, bir hikmete binaen gecikerek hasıl olur.
***** Bazan da matlub, istenenden farklı şekilde hasıl olur: Matlubta işe yarayan bir maslahat yoktur da vaki olan şeyde bu vardır. Yani kişi hırsla zararına netice verecek bir şeyi talep etmiştir. Allah rahmetiyle onu değil, neticesi hayırlı olacak bir başka şeyi verir."

8- Hadis, namazın kadrinin yüceliğini ifade etmektedir. Zira namaz, Allah'ın kula sevgisini hasıl etmektedir. Çünkü o, münacat ve yakınlık mahallidir; kul namazda, araya bir vasıta girmeksizin Rabbiyle başbaşadır. Kulu memnun kılacak namaz kadar müessir bir başka şey mevcut değildir. Bu sebeple hadiste "Gözümün nuru (en ziyade sevdiğim şey) namazda kılındı" denmiştir. Bu da namaz kılmada sabırlı olmakla mümkündür. Bu hususta sabır ve devamlılık üzerinde bilhassa durulmuştur. Çünkü salik bir kısım afetlere ve fütura maruzdur, şeytan rahat bırakmaz. Öyleyse sabır ve devamlılıkla bunu yenmesi gerekir.

Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette namazın neticesiyle ilgili bir ziyade şöyle: "...Kulum, evliyalarımdan, asfiyalarımdan biri olur. Nebiler, sıddıklar ve şehidlerle birlikte cennette komşum olur."

9- İlahi tecelli arayan riyazet sahiplerinden bazı cahillerin bu hadise dayanarak: "Eğer kalp Allah'ın hıfzına mazhar olmuşsa, hatıratı hatadan ma'sum olur" diyerek, ölçüyü aşan iddialara düştüklerini belirtir ve tahkik ehli olan tarikat mensuplarının verdiği şu cevabı kaydeder: "Bu hatırattan Kur'an ve sünnete uyanlara itibar edilir, uymayan hiçbir şeye iltifat edilmez. İsmet peygamberlere mahsustur; onların dışında kalanlar hata yaparlar. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) mülheminin başı olmasına rağmen, sahabeler, zaman zaman onun beyan ettiği görüşe aykırı olan beyanlarda bulunurlardı da, o da kendisininkini bırakıp, öbürlerine uyardı. Bu durumda, kim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği hususlarda kalbine gelenle amel etmenin kifayet edeceği zannına düşerse, hataların en büyüğünü irtikab etmiş olur. Bu bakımdan bazıları daha da ileri giderek "Kalbim bana Rabbimden haber

veriyor" demesi daha şedid bir hatadır. Zira kalbinin şeytandan haber vermiş olabileceğinden garantisi yoktur."

10- Süleyman et-Tûfî demiştir ki: "Bu hadis, Allah'a sulûk ve O'nun marifet, muhabbet ve yoluna vasıl olmada mühim bir asıldır. Çünkü dahili farzlar olan iman, harici farzlar olan İslam ve bunların ikisinden hasıl olan her ikisinde de ihsan, -tıpkı Cibril hadisinde beyan edildiği şekilde- bu hadiste yer almaktadır. İhsan ise, salikinin zühd, ihlas, murakabe vs. nevinden bütün tabakatını ihtiva etmektedir."

11- Hadis, bir kimsenin üzerine vacip olan amelleri yaptığı ve nafilelerle Allah'a yakınlık hasıl ettiği takdirde -hadiste yeminle tekid edilmiş bu sadık vaadin varlığı sebebiyle- duasının reddedilmeyeceğini ifade eder. Bununla ilgili bazı ihtirazî kayıdlar az yukarıda kaydedildi.

12- Hadis, ayrıca, kul en yüce mertebelere ulaşsa, Allah'ın sevdiği bir insan olma şerefine erse bile Allah'tan talepte bulunma halinden kopamayacağını, zira talepte hudu ve kulluğun izharı bulunduğunu ifade etmektedir.

13- Hadiste geçen son bir husus, Allah'ın tereddüt etmesi meselesidir. Hattabî: "Allah hakkında tereddüt caiz değildir" dedikten sonra iki tevil sunar:

1) "Kul hayatı sırasında, herhangi bir hastalığa maruz kalarak ölümle burun buruna gelir veya fakirliğe duçar olur. Bunun üzerine Allah'a dua eder. Allah da ona sıhhat verir, fakirliği bertaraf eder. İşte bu Allah'ın mütereddin olan fiilidir; tıpkı bir işi arzu eden kimsenin, bilahare ondan vazgeçmesi gibidir. Ancak, eceli geldi mi ölüme kavuşması kesindir. Çünkü Cenab-ı Hak kendi hakkında beka, kul hakkında fena yazmıştır."

2) "Mâna şudur: "Ben yaptığım bir şeyde elçilerimi, mü'minin nefsi hakkında geri çevirdiğim gibi geri çevirmedim. Nitekim Hz. Musa kıssasında böyle olmuştur. Hz. Musa ölüm meleğinin gözüne tokat vurmuş ve melek ona birkaç kere gidip gelmiştir. "Bu tereddüt manasının hakikatı, Allah'ın kuluna karşı duyduğu şefkat ve merhamet ve ona gösterdiği lütuf ve ikramdır" diye de izah edilmiştir."[374]

ـ4664 ـ4ـ وعن أبى أمَامَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ علِى اللّهِ: رَجُلٌ خَرَجَ غَازِياً في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى،

فَهُوَ ضَامِنٌ على اللّهِ تَعالى حَتّى يَتَوَفّاهُ اللّهُ تَعالى فَيُدْخِلَهُ، أوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أجْرٍ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ رَاحَ الى الْمَسْجِدِ، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلى اللّهِ تَعالى حَتّى يَتَوفّاهُ اللّهُ تَعالى فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ. وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَمٍ، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلى اللّهِ[. أخرجه أبو داود.قوله: »ضَامِنٌ« فَاعِلٌ بِمعنى مَفعولٍ، ومعناه مضمونٌ على اللّهِ تعالى .
وقوله: »دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَمٍ« أراد بِه لزومِ البيت وطلب السمة من الفتن ترغيباً في العزلة وتقليل الخلطة .

4. (4664)- Hz. Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç şey vardır; her birine Allah garanti vermiştir: "Allah yolunda cihad etmek üzere yola çıkan kimse: Bu öldüğü takdirde cennete koyma hususunda, ölmeyip döndüğü takdirde ganimet ve sevapla gelme hususunda garantilidir. Mescide giden kimseye, öldüğü takdirde, Allah cennete koyma hususunda garanti vermiştir. Kişi (fitne zamanında bulaşmayıp) evine çekildiği takdirde Allah ona da garanti vermişti." [Ebu Davud, Cihad 10, (2494).][375]

ـ4665 ـ5ـ وعن معاذ بن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الصَّةَ وَالصِّيَامَ وَالذِكْرَ يُضَاعَفُ على النَّفَقَةِ في سَبِيلِ اللّهِ بِسَبْعمِائَةِ ضِعْفٍ[. إخرجه أبو داود .

5. (4665)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyodr: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Namaz, oruç ve zikir Allah yolunda infak üzerine yedi yüz misli katlanır." [Ebu Davud, Cihad 14, (2498).][376]

AÇIKLAMA:

1- Allah yolunda infak üzerine tabiri, Allah yolunda maddi harcama demektir. Şu halde hadis, zikr'in Allah yolunda yapılacak maddi harcamalardan çok kereler üstün olduğunu ifade etmektedir

2- Burada geçen zikrden murad, tesbih, tehlil, tahmid, tekbir, Kur'an tilaveti gibi taabbüdlerin hepsidir. Hadis, cihad esnasında bunlardan hasıl olan sevabı Cenab-ı Hakk'ın yüzlerce kere katlayacağını ifade etmektedir. Münâvî bu katlanmanın miktarının, kişinin izhar edeceği niyetteki ihlas ve huşuya bağlı olduğunu belirtir. Bu katlanmaya, ihlastan başka, ferdin içinde bulunduğu fizik ve şartlar da müessir olacaktır. Kışta, soğuk gecede, ölüm tehlikesi içinde icra edilen bir cihadla, daha hafif şartlar içerisinde icra edilen bir cihadın sevabı da aynı olmayacağı açıktır.

İbnu'l-Kayyim bu babta gelen başka rivayetleri de değerlendirdikten sonra der ki: "Bu meselede üç mertebe var:

Birinci mertebe: Hem zikir ve hem de cihad. Bu, en yüce mertebedir. Ayet-i kerimede (mealen): "Ey iman edenler, düşman bir grupla karşılaştınız mı sebat edin ve Allah'ı zikredin, Ola ki, felâha erersiniz" (Enfal 45) buyurulmuştur.

İkinci mertebe: Cihad etmeksizin zikretmek. Bu önceki mertebeden düşüktür.

Üçüncü mertebe: Zikretmeden cihad etmek. Bu, her ikisinden de düşüktür. Zakir olan bundan hayırlıdır. Çünkü, cihad, zikir sebebiyle vazedilmiştir. Cihaddan maksad Allah'ın zikri ve ibadetin sadece Ona yapılması, O'nun bir bilinmesi, O'nun zikri, O'nun mabud kılınmasıdır. Zikir, mahlukatın yaratıldığı gayeyi teşkil etmektedir."

Bu yorumda İbnu'l-Kayyim rahimehullah'ı teyid etmemek mümkün değildir. Çünkü, İslam açısından cihad, öncelikle Müslümanların ibadet hürriyetini kulluk hüriyetini garantilemek için meşrudur. Zira kafir işgali altında din hürriyeti yoktur. Kafir işgalinin girdiği yerde ilk tahrip edilen yerler mabedler olmaktadır. Tarihi veya mimari değeri sebebiyle korunanlarda kapılar kilitli, minareler suskundur. Balkanların hali böyledir. Eskiden yüzlerce camisiyle büyük bir İslam merkezi olan Sofya'da bugün tek cami kalmıştır. Yugoslavya'nın meselâ Mostar'da ayakta kalanların kapıları kilitlidir. Yurdumuzda, Birinci Cihan Harbi'nin sonunda İstanbul ve İzmir'in işgalleriyle başlayan kafir hakimiyetinin ızdırabı, daha ziyade ibadet edenler nezdinde canlı olarak hissedilmiştir.Mezkur işgali müteakip tahrip edilen, minaresi yıkılan,

depo olarak kullanılan, tamamen yıkılıp yok edilen mabedlerimizin binleri geçen kesin sayısını bugün kimse bilmiyor. Bir yerde İslam hakimiyetinin en bariz alemi zikirhaneler ve mabedlerdir. Hürriyetin alemi de zikir hürriyeti ve hayatın farz zikirlere göre tanzimidir. Hür olan Batı milletleri tatillerini dini günlerine göre ayarlamışlardır. Fatih İstanbul'u fethedince, Ayasofya'yı cami yapmıştır. İspanyollar Endülüs'ü fethedince Kurtuba Camii'nde ezanı susturmuşlar, içine kilise inşa etmişlerdir. Bu açıdan Ayasofya Camiinin mabedlikten çıkarılışı fevkalâde manidardır.

Ebu'd-Derdâ hazretlerinin bir rivayetinde geldiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:

"Size, amellerinizin en hayırlısını, melikiniz Rab Teala nezdinde en temizini ve derecenizi yükseltmede de en önde geleni ve sizin için altın ve gümüş bağışından, hatta düşmanla karşılaşıp sizin onların boyunlarını veya onların sizin boyunlarınızı uçurmasından daha hayırlı olanını haber vereyim mi?"

"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Zikrullahtır!" buyurdular."

Bir başka rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorulur:

"Kıyamet günü Allah nezdinde en hayırlı ibadet hangisidir?"

Resûlullah şu cevabı verir: "Allah'ı çok zikredenler!"

Hadisin ravisi Ebu Said der ki: "Ey Allah'ın Resulü, Allah yolundaki gazilerden de mi?" diye sordum. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:

"Gazi, kırılıncaya ve kana bulanıncaya kadar, kılıcını kafir ve müşriklerin boyunlarına indirse de, Allah'ı zikredenler, derece itibariyle ondan üstündür."[377]

ـ4666 ـ6ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ النُّعْمَانُ بْنُ نَوْفَلٍ: يَا رَسُولَ اللّهِ، أرَأيْتَ إذَا صَلَّيْتُ الْمَكْتُوبَةَ، وَصُمْتُ رَمَضَانَ، وَأحْلَلْتُ الْحَلَ وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ وَلَمْ أزِدْ عَلى ذلِكَ شَيْئاً، أدْخَلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: واللّهِ أزِيدُ عَلى ذلِكَ شَيْئاً[. أخرجه مسلم .

6. (4666)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nu'man İbnu Nevfel (bir gün) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Farz namazlarımı kılsam, Ramazan orucumu tutsam, helali helal bilip haramı da haram tanısam ve bunlara hiçbir ilave (hayır ve ibadet)de bulunmasam cennete gider miyim?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Evet!" buyurdular. Nu'man: "Vallahi (bu farzlara) hiçbir ilavede bulunmayacağım!" dedi." [Müslim, İman 16, (15).][378]

ـ4667 ـ7ـ وعن الْحَارِثُ ا‘شْعَرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَبَارَكَ وَتعالى أمَرَ يَحْيى بْنَ زَكَرِيّا عَلَيْهِمَا السَّمُ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ، أنْ يَعْمَلَ بِهَا وَأنْ يَأمُرَ بَنِى إسْرَائِيلَ أنْ يَعْمَلُوا بِهَا، وَإنَّهُ كَادَ أنْ يُبْطِئَ بِهَا. فقالَ لَهُ عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ: إنَّ اللّهَ أمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أنْ تَعْمَلَ بِهَا وَتأمُرَ بَنِى إسْرَائِيلَ أنْ يَعْمَلُوا بِهَا فإمَّا أنْ تَأمُرَهُمْ بِهَا، وَإمَّا أنْ آمُرَهُمْ أنَا بِهَا. فقَالَ يَحْيى عَلَيْهِ السَّمُ: أخْشي إنْ سَبَقْتَنِى بِهَا أنْ يُخْسَفَ بِى أوْ أُعَذَّبَ. فَجَمَعَ النَّاسَ في بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَامْتَ‘ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلى الشُّرَفِ. فقَالَ: إنَّ اللّهَ أمَرَنِى بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أنْ أعْمَلَ بِهِنَّ وَأنْ آمُرَكُمْ أنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ: أوَّلُهُنَّ أنْ تَعبُدُوا اللّهَ َ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً. فإنَّ مَثَلَ مَنْ أشْرَكَ بِاللّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرى عَبْداً مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بِذَهَبٍ أوْ وَرِقٍ وقال: هذهِ دَارِى، وَهذا عَمَلِى، فاعْمَلْ وَأدِّ الىَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُؤَدِّى الى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأيُّكُمْ يَرْضى أنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كذلِكَ؟ وَإنَّ اللّهَ تَعالى أمَرَكُمْ بِالصَّةِ، فإذَا صَلَّيْتُمْ فَ تَلْتَفِتُوا، فَإنَّ اللّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِوَجْهِ عَبْدِهِ في صَتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، وَأمَرَكُمْ بِالصِّيَامِ: فإنَّ مَثَلَ ذلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ في عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فيهَا مِسْكٌ وَكُلُّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا، وإنَّ رِيحَ الصَّائِمِ أطْيَبُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، وَأمَرَكُمْ بِالصَّدَقَةِ: فإنَّ مَثَلَ ذلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أسَرَهُ الْعَدُوُّ فأوْثَقُوا يَدَيْهِ إلى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عَنُقَهُ. فقَالَ: أنَا أفْدِى نَفْسِى مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ ففَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ، وَأمَرَكُمْ أنْ تَذْكُرُوا اللّهَ: فإنَّ مَثَلَ ذلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوَّ في أثَرِهِ سِراعاً حَتّى أتَى عَلى حِصْنٍ حَصِينٍ فأحْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، وكَذلِكَ الْعَبْدُ َ يَحْرِزُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إَّ بِذِكْرِ اللّهِ تَعالى؛ وَقَالَ #: وَأنَا آمُرَكُمْ بِخَمْسٍ، اللّهُ تَعالى أمَرَنِى بِهِنَّ: السَّمْعِ والطَّاعَةِ وَالْجِهَادِ وَالْهِجْرَةِ وَالْجَمَاعَةِ فإنَّ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ ا‘سْم مِنْ عُنُقِهِ إَّ أنْ يُرَاجِعَ، وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى

الْجَاَهِلِيَّةِ فَهُوَ فيَ جَهَنَّمَ. فقَاَلَ رَجُلٌ: وَإنْ صَامَ وَصَلّى يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: وَإنْ صَامَ وَصَلّى. فَادْعُوا بِدَعْوى اللّهِ الَّذِى سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللّهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (4667)- El-Hâris el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri, Yahya İbnu Zekeriyya aleyhimâsselam'a, beş kelime söyleyip bunlarla amel etmesini ve onlarla amel etmelerini Benî İsrail'e de söylemesini emir buyurdu. Ancak O, bu hususta ağır aldı. İsa aleyhisselâm kendisine: "Allah sana beş kelime öğretip onlarla amel etmeni ve Benî İsrail'e de onlarla amel etmelerini emretmeni söyledi. Ya sen bunları onlara emredersin veya bunları onlara ben emredeceğim" dedi. Yahya aleyhisselâm: "Onları emretmede benden önce davranacak olursan yere batırılmam veya azab görmemden korkarım!" dedi ve halkı Beytu'l Makdîs'te topladı. Mescid ağzına kadar doldu. Mahfillere de oturdular. (Söz alıp):

"Allah bana beş kelime gönderdi ve onlarla amel etmemi ve size de amel etmenizi emretmemi bana emretti:

***** Bunlardan birincisi Allah'a ibadet etmeniz, ona hiçbir ortak koşmamanızdır. Allah'a ortak koşanın misali şudur: Bir adam, kendi öz malından altın veya gümüş mukabilinde bir köle satın alır ve: "Bu benim evim, bu da işim (çalış kazandığını) bana öde!" der. Köle çalışır, fakat kazancını efendisinden başkasına öder. Kölenin böyle yapmasına hanginiz razı olur? Aynen bunun gibi, Allah da size namazı emretti. Namaz kılarken (sağasola) bakınmayın. Zira Allah yüzünü, namazda bulunan kulunun yüzüne karşı diker, o sağa sola bakmadığı müddetçe.

***** Allah size orucu emretti. Bunun misali şu insanın misaline benzer: O bir grup içerisindedir. Beraberinde bir çıkın içinde misk var. Herkes onun kokusundan hoşlanmaktadır. Oruçlunun (ağzında hasıl olan) koku, Allah indinde miskin kokusundan daha hoştur.

***** Allah size sadakayı emretti. Bunun misali de şu adamın misâline benzer: Düşmanlar onu esir edip ellerini boynuna bağlamışlar ve boynunu vurmaları için cellatlara teslim etmişlerdir. Adam: "Ben az veya

çok (bütün malımı) vererek kendimi fidye mukabilinde kurtarmak istiyorum" der ve nefsini fidye ödeyerek kurtarır.
***** Allah size, Allah'ı zikretmenizi de emretti. Bunun da misali, peşinden hızla düşmanın geldiği bir adamdır. Bu adam muhkem bir kaleye gelip, düşmandan kendini korur. Kul da böyledir. Şeytana karşı kendisini sadece zikrullahla koruyabilir."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (buraya hikayeyi tamamlayarak) dedi ki: "Ben de size beş şeyi emrediyorum: Allah onları bana emretti. Dinlemek, itaat etmek, cihâd, hicret ve cemaat. Zira, kim cemaatten bir karışçık ayrılırsa boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmıştır, geri dönen hariç. Kim de cahiliye davası güderse o cehennem molozlarından biridir!"
Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! O kimse namazını kılar, orucunu tutar idiyse (yine mi cehennemlik)?" diye sordu. Aleyhisselâtu vesselâm:
"Evet, namaz kılsa, oruç tutsa da! Ey Allah'ın kulları! Sizi Müslümanlar, mü'minler diye tesmiye eden Allah'ın çağrısı ile çağırın!" buyurdular." [Tirmizî, Emsâl 3, (2867).][379]

AÇIKLAMA:

1- Hadîse göre, Cenab-ı Hakk yüzünü namaz kılanın yüzüne karşı tutmaktadır. Bu ifade müteşabih olup, zahiriyle anlamamak gerekir. Aksi takdirde Allah'a yön ve mekan izafesi gibi küfrü gerektiren yanlış mânalar ortaya çıkar. Bir kelamın zahiri, umumî prensiplere ters düşünce, mecaz kastedildiğine hükmedilerek teviline gidilir. Burada asıl kastedilen şey Allah'ın rızası ve buna bağlı olarak rahmetin tecellisi olmalıdır. Çünkü ibare, namazda, iltifat denen ve nazarı sağasola çevirmekten ibaret olan davranıştan men etmek gayesiyle sadır olmuştur: Kişi namazda iltifatta bulunmadığı müddetçe karşısında vech-i İlahiyi bulacak, yani namazı edebiyle kılmış olarak bol rahmete mazhar olacaktır.
2- Hicretten murad, fetihten önce ise Mekke'den Medine'ye göçtür. Fetihten sonra ise dâr-ı küfürden dâr-ı İslam'a, dâr-ı bid'a'dan

darı'ssünneye, masiyetten tevbeye intikaldir. Nitekim bir hadiste: "Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeyden hicret edendir" buyrulmuştur.

3- Cemaatten murad, Tîbî'ye göre sahabe ve onlardan sonra gelen tabiun ve etbauttabiundur. Bunlara Selef-i Salihin de denir. Hadis, bunların tabi oldukları hidayeti benimsemeye ve gittikleri yola gitmeye, onların zümresine dahil olmaya teşvikte bulunmaktadır. Manayı şöyle anlamak gerekmektedir: "Kim, sünneti terkedip, bid'aya bulaşmak ve az bir miktar da olsa taattan elini çekmek suretiyle cemaatin takip ettiği yoldan ayrılırsa, boynundaki İslam bağını çıkarmış olur."

İslam bağından maksad İslam dinidir. Yani, kişinin İslam'ı benimsemekle, nefsine iradesiyle bağladığı İslamî bağlardır; hudud, ahkam, emirler, yasaklar vs. hepsi İslam'ın bağlarıdır.

Hadis, cemaate uymanın ve onlardan ayrılmanın mü'minlerde bulunması gereken temel vasıflardan biri olduğunu, cemaati terketmenin de cahiliye huylarından biri olduğunu ilan etmektedir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim elini itaatten çekerse, kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşur. Kim de boynunda bey'at olmadığı halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur."

4- Sadedinde olduğumuz hadiste geçen cahiliye çağrısı tabirini, bu son hadisin ışığında cahiliye sünnetiyle diye ıtlakı üzere açıklamak gerekir. Çünkü yapılan çağrı cahiliye devrinin sünnetinedir.

İkinci bir yoruma göre, da'va, dua, yani çağırma, nida etme demektir. Mana şu olur: "Kim Müslüman olduğu halde, cahiliye devrinin nidası (yani çağırma üslubuyla) çağıracak olursa..." demektir. Yani, cahiliye devrinde, bir kimseye hasmı galebe çalınca, avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle "Yâ âl-i fülân!" diye bağırırdı. Artık bu sesi işiten kavmine mensup kimseler, asabiyetin sevki ve cehaletleri sebebiyle, zalim veya mazlum olduğuna bakmaksızın onun yardımına koşarlardı. Aslında bu ikinci yorum da neticede birinci yoruma kavuşur.[380]

ـ4668 ـ8ـ وعن ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أتَانِى اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّى، وَفى رِوَايَةٍ: أتَانِى رَبِّى في أحْسَنِ صُورَةٍ. فقَالَ يَا مُحَمَّدُ. فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّى وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: هَلْ تَدْرِى

فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَ َ ا ٔعْلى؟ قُلْتُ: َ. فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفِىَّ حَتّى وَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَىَّ. فَعَلِمْتُ مَا في السَّمواتِ وَمَا في ا ٔرْضِ.
ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! أتَدْرِى فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَ ُ ا ٔعْلى؟ قُلْتُ: نَعَمْ، في الدَّرَجَاتِ وَالْكَفَّاراتِ وَنَقْلِ ا ٔقْدَامِ الى الجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغِ الْوُضُوءِ في السَّبْراتِ، وَإنْتِظَارِ الصَّةِ بَعْدَ الصَّةِ، ومَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ وَكَانَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ. قُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: إذَا صَلَّيْتَ فَقُلِ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإذَا أرَدْتَ بِعبَادِكَ فِتْنَةً فَاقْبِضْنِى إلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ. قَالَ: وَالدَّرَجَاتُ إفْشَاءُ السَّمِ وإطْعَامُ الطَّعَامِ وَالصَّةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ[. أخرجه الترمذي..اطق »الصُّورَةِ« على اللّهِ تعالى يجوز، والمراد بما جاء في الحديث أنه أتاه في أحسن صفة، أو يكون المعنى عائداً الى النبي #: أي أتاني ربى وأنا في أحسن صورة.»والْمَ ُ ا ٔعْلى« المئكة المقربون.و»السبرات« بإسكان الموحدة: جمع سبرة، وهى شدة البرد. وفي بعض النسخ: المكروهات .

8. (4668)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu gece Rabbimden bir (melek, elçi olarak) geldi. -Bir rivayette ise şöyle demiştir: "Rabbim bana en güzel bir surette geldi"- ve: "Ey Muhammed!" dedi.

"Buyur Rabbim, emrindeyim!" dedim.

"Mele-i A'la(da bulunanların) nelerde yarıştıklarını biliyor musun?" dedi.

"Hayır!" dedim. Bunun üzerine elini omuzlarımın arasına koydu. Hatta onun serinliğini göğüslerimde hissettim. Derken semavat ve arzda olanları öğrendim. Sonra: "Ey Muhammed! Mele-i A'la (efradı) nelerde yarışır biliyor musun?" dedi.

"Evet! Dereceler(i artıran ameller)de, keffaretlerde. [Keffaretler ise][381] yaya olarak cemaatlere gitmek, şiddetli soğuklarda abdesti tam almak, namazdan sonra namaz beklemektedir. Kim bunlara devam ederse hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür, günah mevzûunda da annesinden doğduğu gündeki gibi olur" dedim. Sonra tekrar: Ey Muhammed!" dedi.

"Buyurun emrinizdeyim!" dedim.

"Namaz kıldığın vakit, dedi, şunu oku: "Allahım, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri de terketmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum! Kullarına bir fitne arzu edersen, beni fitneye düşmeden, yanına al!"

(Gece bana gelen elçi -veya Rabbim- son olarak) dedi ki: "Dereceler ise, selamı yaymak, yemek yedirmek, insanlar uyurken gece namaz kılmaktır!" [Tirmizî, Tefsir, Sad, (3231, 3232).][382]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, çok çarpıcı bir üslubla birkısım amellerin ne derece ehemmiyetli olduklarını, feyiz ve bereketçe ne kadar faziletli olduklarını ifade buyurmaktadır:

1) Aleyhissalatu vesselam, rüyasında Rab Teala'yı en güzel bir surette görmüş, beyan edeceği hakikatı ondan taallüm buyurmuştur .

2) Mele-i A'la, yüce cemaat demektir. Cenab-ı Hakk'a yakınlığı olan büyük meleklerin teşkil ettiği cemaattir. Hadis, işte bu yüce cemaate mensup olanların bazı ameller hususunda aralarında yarış yaptıklarını bildirmektir. Ehemmiyetini anlamakta eksik kaldığımız birkısım amellerde bu büyük meleklerin yarışması mesele üzerinde mukni bir kanaat verir.

Yarışmanın mahiyeti nedir? Bu hususta alimler birkaç ihtimal üzerinde durmuştur.

***** Bu amelleri tesbit edip, semaya getirmede tebâdür, yani önce ve çabuk davranma gayreti olabilir.

* Bu, amellerin fazilet ve şereflerini sayıp dökme gayreti olabilir.

* Bu amellere insanların gıbtasını tahrik ederek, onları bu amelleri iktisaba ve onlar sebebiyle -şehvet yönünden farklı olmalarına rağmen- faziletçe meleklere galebe çalmaya teşvik gayreti de olabilir.

3) Meleklerin bu husustaki davranışı muhaseme olarak ifade edilmiştir. Zira, hadis sualcevap zımnında varid olmuştur. Bu ise, muhaseme ve münazaraya benzer. Biz bunu yarışma kelimesiyle Türkçeye aktardık.

4) Kıymeti belirtilmek istenen amellere gelince, bunlar iki kısımda sunulmuştur:

1) Dereceleri artıranlar;
2) Kefaretler.
Dereceleri artıranlar meyanında şunlar var:
* Selamın yaygınlaştırılması.
* Yemek yedirilmesi.
* Herkes uyurken geceleyin namaz kılmak.
Kefaretler, yani günahları örtenler:
* Yaya olarak cemaate katılmak.
* Soğuk günlerde bile abdesti tam almak.
* Namazdan sonra namaz beklemek (ve namazı ilk vaktinde kılmak).
Bu hususlara riayeti esas alan bir hayat tarzı, İslam'ın istediği tarzdır. Bunu yapan, annesinden doğduğu gündeki gibi hiçbir lekesi olmadan Allah'a kavuşacaktır.
2- Hadiste, Allah'ın en güzel şekilde görülmesi gibi kelami münakaşalara giren unsurlar var. Ancak, ulemâ, bunun bir rüya olduğuna dikkat çekerek, tevil yapmaya bile gerek görmemiştir. Mesela Aliyyu'l-Karî: "Bu, rüyada olduğuna göre, yadırganacak bir husus olmamalıdır. Çünkü, kişi rüyasında olmayacak şeyler görür; şekilsiz şeyi şekilli görebilir, şekilliyi de şekilsiz görebilir" der.
وأدَامَ الصِّيَامَ، وَصَلّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيامٌ]. أخرجه الترمذي .

9. (4669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette bir takım odalar vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür."
Bunu işiten bir bedevi ayağa kalkıp: "Bu odalar kim(ler)e ait ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sözü güzel yapan, yemek yediren, oruca devam eden, gece herkes uyurken namaz kılan kimse(lere) ait!" buyurdu." [Tirmizî, Birr 53, (1985).][383]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste temas edilen bazı faziletli amellere bir yenisini ilave ederek ona dikkat çekip, teşvikte bulunmaktadır: "Tatlı söz

sahibi olmak." Alimler bunu insanlara karşı iyi olmak, onlarla malâyânî konuşmamak, kırıcı olmamak, kaba, yakışıksız, edebe sığmayan sözlerden kaçınmak olarak anlarlar. Ayet-i kerimede "Rahman'ın has kuları... kendilerine cahiller hitap edince "selametle!" deyip geçerler, (onlara bulaşıp kalmazlar)" buyrulmuştur. Böylece, yeryüzünde tevazu ile yürüyen Rahman'ın has kulu olur ve birkaç ayet ilerde vaadedilen mükafaata ererler: "İşte onlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılırlar..." (Furkan 63-75).

Böylece hadis, bir bakıma kaydedilen ayeti tefsir etmiş olmaktadır. Zira, ayette Rahman'ın has kulları diye tercüme ettiğimiz ibadu'r-Rahman'ın bir kısım amelleri sayıldıktan sonra gurfe vâdedilmektedir. Böylece ayette vâdedilen gurfenin, hadiste tavsifi yapılan gurfeler şeklinde, yani dışından içini, içinden de dışını gösterir mahiyette olduğu söylenebilir.

2- Yemek yediren tabiriyle, öncelikle bakımıyla mükellef olduğu iyali, diğer yakınları, fakirler, yolcular, misafirler vs. yani Allah'ın rızasını düşünerek yapılan meşru yedirmeler anlaşılacaktır.

3- Oruca devam eden tabiriyle farz dışında oruç tutan anlaşılmıştır. Arası kesilmeden tutulacak nafile oruçlar buraya girer. Bunun kesin bir miktarını söylemek uygun olmaz. Resûlullah'ın sünnetine bakmak gerekir. Aleyhissalâtu vesselâm savm-ı Davud dediği bir gün yiyip bir gün tutmayı en güzel oruç tarzı olarak beyan eder. Ancak kendisinin hep bu tarz oruç tuttuğu rivayet edilmemiştir. Bazı hadislerde pazartesi, perşembe olmak üzere haftada iki gün oruç tavsiye eder. Bazı hadislerde ayda üç gün tavsiye edilir. Rivayetlerdeki bu farklılığa binaen "Ayda en az üç gün oruç tutan bu hadisin hükmüne girer" diyen alim olmuştur. Ayette gurfe, sabredene vâdedildiği için, hadisteki oruca devam eden tabiriyle irtibatlı görülmüş ve sabırdan maksadın sarih olarak oruca devam olduğu belirtilmiştir.

Hadiste temas edilen gece namazının ehemmiyetine mükerrer yerlerde temas ettik (3003-3015. hadisler ve bilhassa 3015 numaralı hadisten sonraki müstakil açıklama görülmelidir: 9. cilt, 318-325. sayfalar).[384]

ـ4670 ـ10ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:
يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بى، وَأنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرَنِى.

فإذَا ذَكَرَنِى في نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فيَ نَفْسِى، وإنْ ذَكَرَنِى في مَ“ٍ ذَكَرْتُهُ في مَ،ٍ خَيْرٍ مِنْهُ. فإنِ اقْتَرَبَ اليَّ شِبْراً اِقْتَرَبْتُ إلَيْهِ ذِراعاً وَإنِ اقْتَرَبَ اليّ ذِراعاً اقْتَرَبْتُ مِنْهُ بَاعاً، وإنْ أتَانِى مَشْياً أتَيْتُهُ هَرْوَلَةً[.
. أخرجه الشيخان

10. (4670)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri diyor ki: "Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşacak olursa, ben ona bir zira yaklaşırım. Eğer o, bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın bir arz dolusu günahla gelse, ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Buharî, Tevhid 15; 35; Müslim, Zikr 2, (26 75), Tevbe 1, (2675).][385]

AÇIKLAMA:

1- Hadise göre, Allah, kulun Allah hakkındaki zannına göredir. Yani Allah, kul ne şekilde tasavvurda bulunursa onu yapabilecek güçtedir. İbnu Hacer, bu ifadede kulu, Allah hakkında hüsn-ü zanda yani ümid içinde olmaya teşvik bulur. Kişi Allah'ın kendisini cezalandıracağını düşününceye kadar, affedeceğini düşünmesi daha muvafıktır. Bir başka ifade ile dinimizde Allah'a karşı takip edilecek edebte beyne'rreca ve'lhavf (ümid ve korku ortasında olmak) Allah'ın af, mağfiret ve rahmetinden ümid ettiğimiz kadar da celalinden, gadabından, azabından korkmak gerekmektedir. Allah telakkimizde mühim bir esastır ve bu muvazeneyi iki taraftan birinin lehine bozmak caiz değildir.
İşte sadedinde olduğumuz hadis, muvazeneyi ümid lehine bozmaya teşvik etmektedir. Çünkü Allah'ın, hakkındaki zannımıza göre bize davranması esas olunca, her insan iyi zanda bulunmayı tercih eder, buna meyyaldir.

Nevevî, İslam ulemasının şu görüşte olduğunu kaydeder: "Allah hakkında hüsn-ü zannın manası O'nun kendisine merhamet ve afla muamele edeceğine inanmasıdır." Kişi sıhatli halde korku ve ümid içindedir. Her iki duygu eşittir. Bazısı: "Korku galiptir" demiştir. Ancak ölüm emareleri yaklaştıkça ümid galip olur veya sırf ümid hakim olur. Zira korkudan maksad measiden, çirkinliklerden sakınmak; taat ve hayırlı amelleri çok yapmada hırstır. Yaşlılık halinde bunların veya çoğunluğunun yapılması zorlaşır. Bu sebeple artık hüsn-ü zannda bulunmak müstehab olur. Yeter ki bu, Allah'a karşı iftikarı tazammun etsin, kişiyi O'ndan istemeye sevketsin." Esasen Müslim'in bir rivayetinde "Sizden kimse Allah hakkında hüsn-ü zannda bulunmadan ölmeyecektir" buyrulmuştur. Bu hadis ölüme yakın Allah'ın rahmetinden ümidin galebe çalacağını ifade eder. Bu hususu, yine Müslim'de kaydedilen bir diğer hadis dahi teyit etmektedir: "Her kul ne üzerine ölürse o şey üzerine diriltilir." Öyleyse yaşlılıkta ümidin galebe çalması, Allah hakkında hüsn-ü zann, Rabb-ı Rahim'in rahmetine itimad İslamî edebe aykırı olmamakta, bilakis müstehab olan edebi teşkil etmektedir.

2- Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen zan kelimesinin "bilmek" manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda mana: "Kişi Allah'ı nasıl bilirse, Allah kendisine öyle muamele eder" olur.

Kurtubî, hadisle ilgili bir başka yorum kaydeder: "Bazıları "Kulumun hakkımdaki zannı"ndan muradın, "Dua sırasında duaya icabet edileceği zannı, tevbe sırasında tevbenin kabul edileceği zannı, istiğfar sırasında mağfiret zannı, şartlarına uygun yapılan ibadet sırasında mükafaat verileceği zannı" olduğunu söylemiştir. Böyle düşünenlere göre Cenab-ı Hak sadıku'lva'd'dır. Yani o vaadinde sadıktır, doğrudur. Madem ki Resulü bu vaadi haber vermiştir, bizim buna inanmamız, hüsn-ü zannı esas almamız gerekir. Nitekimbir başka hadiste "Size icabet edileceğine inanarak Allah'a duada bulunun" buyurur. Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, kişiye kendisine terettüp eden vacipleri, Allah'ın onları kabul edeceği ve kendisini mağfiret buyuracağı hususunda muknî olarak yapmaya gayret etmesi gerekir. Çünkü Allah böyle vaadetmiştir. O vaadinden dönmez. Eğer kişi, yaptığını Allah'ın kabul etmeyeceğine, bunun kendisine fayda getirmeyeceğine inanırsa bu, Allah'ın

rahmetinden yeis yani ümidi kesmek olur. Bu ise, büyük günahlardan biridir. Kim de böyle düşünerek ölürse kendisine, düşündüğü şekilde muamele edilir. Nitekim mezkur hadisin bazı tariklerinde "durum budur, artık kulum, hakkımda nasıl isterse öyle zannda bulunsun" demiştir."
Buna rağmen alimlerimiz mağfiret zannında ısrarın, halis cehalet ve aldanma olduğunu, böyle bir durumun kişiyi Mürcie mezhebine götüreceğini belirtirler.
3- Hadiste geçen "Kişi beni zikredince ben onunla beraberim" ibaresindeki beraberlik, zatî beraberlik değil, ilmî beraberliktir. Yani Cenab-ı Hakk: "İlmimle beni zikredenin yanındayım, beni zikrettiğini bilirim" demiş olmaktadır; şu ayette geçtiği üzere "Allah: "Korkmayın" buyurdu. Şüphesi Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm" (Ta-Ha 46). Bu beraberlik şu ayette ifade edilen beraberlikten daha hususidir.
"Üç kişi arasında gizli bir konuşma geçmez ki dördüncüsü Allah olmasın. Beş kişi olmaz ki, altıncısı Allah olmasın. Bundan az da olsalar, çok da olsalar farketmez; nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir" (Mücadele 7).[386]
4- Zikrin çeşitleri: Bu hadisi açıklama sadedinde alimler, dört çeşit zikirden bahsederler:
***** Lisanla olan zikr.
***** Kalple olan zikr.
***** Hem lisan ve hem de kalple olan zikr.
***** Emre uymak, nehiyden kaçınmakla olan zikr.
5- Hadiste, kulun "Allah'ı içinde zikretmesi", gizlice O'nu tenzih ve takdis etmesidir. Allah'ın kulu zikretmesi de sevap ve rahmetle gizlice anmasıdır. [387]
6- Melek mi Üstün, İnsan mı?
Hadiste geçen "Kulum beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu ondan daha hayırlı bir cemaat içerisinde anarım" ibaresini bazı alimler meleklerin insanlardan efdal oldukları hususunda nass kabul etmişlerdir. İbnu Battal: "Bu cumhurun görüşü" der. Ancak ehl-i sünetin cumhuru, insanlardan salih olanların diğer cinslerin hepsinden efdal olduğuna hükmetmiştir.

* Meleklerin mutlak üstünlüğünü iddia edenler, felsefeciler olmuş, bunları Mutezile takip etmiş, mutasavvıflardan bazı kimseler de bu görüşü benimsemiştir. Keza az sayıda Zahiri de aynı iddiaya düşmüştür.
* Bazıları da her ikisinin ayrı ayrı faziletlere sahip olduğunu söylemiştir. Bunlar şöyle derler: "Meleğin hakikatı insanın hakikatından üstündür. Çünkü o, nûrânidir, hayırlıdır, latifdir; ayrıca geniş bir ilme, büyük bir kudrete ve saf bir cevhere sahiptir. Ancak bu durum melek sınıfına giren her bir ferdin, insan sınıfına giren her bir ferde üstün olmasını gerektirmez. Çünkü insanların bazı fertlerinde melekteki vasıflar fazlasıyla bulunabilir, bu caizdir."
* Bazı alimler aradaki ihtilafı, salih insanlarla melekler arasında sınırlar. Bir kısmı bunu peygamberlerle sınırlar.
* Bazı alimler de, meleklerin peygamberler dışındaki insanlardan üstün olduğunu ileri sürmüştür.
* Bazıları da meleklerin Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hariç, bütün peygamberlerden de üstün olduğunu iddia etmiştir.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın melekten üstün olduğunu söyleyenlerin bir delili, Allah'ın meleklere emredip, Hz. Adem aleyhisselam'a secde ettirmesidir. Bu secde Adem'i büyükleme gayesine matuftur. Bu sebeple İblis, bunu kibrine yediremeyip Kur'an'da muhtelif ayetlerde geçtiği üzere bahaneler ileri sürüp secde etmemiştir.
* Ayette Cenab-ı Hakk Adem için "ellerimle yarattığım" (Sad 75) tabirini kullanır.
* Bir başka Kur'anî delil "Allah Adem'i, Nuh'u, Âl-i İbrahim ve Âl-i İmran'ı alemler üzerine seçip çıkardı" (Âl-i İmran 33) ayetidir.
* Keza bir diğer delil şu ayettir: "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi tarafından bir lütuf olarak sizin hizmetinize verdi..." (Casiye 13). "Ayette geçen "hepsi" içerisine melekler de girer. Kendisine teshir edilen, kendisi teshir edilenden efdaldir" denmiştir.
* Ayrıca: "Melaikenin taati yaratılışı gereğidir. Beşerin taati ise nefis mücadelesiyledir. Çünkü insan tabiatına şehvet, hırs, heva, gadab gibi duygular konmuştur. Bu duygularla birlikte ibadet meşakkatlidir."
* Ayrıca meleklerin taati kendilerine Allah'tan gelen emir iledir. Beşerin taati ise, bazısı nassla, bazısı içtihatla bazısı istinbatladır ve

meşakkatlidir.
***** Melekler, şeytanların vesveselerinden, atacakları şüphelerden ve saptırmalardan selamette oldukları halde, bunlar insanlar hakkında caizdir. Melekler melekûtî hakikatları görebilirler. İnsanlar ise bunları göremez. Allah'ın bildirmesiyle bilgi sahibi olabilir.

Bu meselede değişik görüşler arasında delillerle yapılan münakaşa uzundur. Bahsi burada keserek, hadiste geçen diğer bir meseleye temas edeceğiz .

7- Kulun Allah'a, Allah'ın da kula yaklaşması, bu yaklaşmayı "yürüyerek" veya "koşarak" yapma meselesi:

İbnu Battal der ki: "Bunlardan her biri hakikate de mecaza da hamledilebilir; ikisi de muhtemeldir. Hakikata hamli, mesafe katetmeyi ve cisimlerin birbirine yaklaşmasını gerektirir. Ancak bu, Allah Teala hakkında muhaldir. Arap dilinde meşhur olduğu üzere, bir sözün hakikate hamlinin muhaliyeti ortaya çıkınca mecaz olması kesinlik kazanır. Öyleyse kulun Allah'a karışla, zira ile yaklaşma sıfatının ve Allah'a gelmesinin, yürümesinin manası, O'na yaptığı itaatiyle, farz ve nafilelerden eda ettikleriyle elde ettiği (manevi) yakınlıktır. Allah'ın kuluna yaklaşması, ona gelmesi, yürümesi de kulun taatine sevap vermesi, rahmetiyle yakınlaşmasıdır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın "Ona koşarak gelirim" demesinin manası: "Ona sevabım süratle gelir" demektir." Taberi'den nakledildiğine göre, "az bir ibadet "karış"la temsil edilirken, Cenab-ı Hakk'ın sevab ve ikramında bolluk "zira" ile temsil edilmişir. Bu hal, Cenab-ı Hakk'ın, ibadete tevessül eden kuluna olan sevap ve ikramının bolluğuna bir delil kılınmıştır."

Râgıb'ın açıklaması biraz daha farklı: "Kulun Allah'a yakınlığı, sadece Allah'ı tavsifte kullanılması caiz olan birkısım sıfatları -Allah'ı tavsif ölçüsünde olmasa da- kullara da tahsis etmektir; hikmet, ilm, hilm, rahmet vs. gibi sıfatlar bu gruba girer. Bunlar kulda, cehl, hafiflik, gadab vs. bir kısım manevi pisliklerin izalesiyle beşeri takat ölçüsünde hasıl olur. Bu yakınlık bedenî değil, ruhanî bir yakınlıktır."[388]

ـ4671 ـ11ـ وعن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رسُولُ اللّهِ #:
يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أمْثَالِهَا؛ وَأزيدُ، وَمَنْ

جَاءَ بِالّسَّيِّئَةِ فَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِثْلَهَا؛ وَأغْفِرُ، وَمَنْ تَقَرَّبَ الَيَّ شِبْراَ تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِراعاً، وَمَنْ تَقَرَّبَ اليَّ ذِراعاً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعاً، وَمَنْ جَاءَنِى يَمْشِى أتَيْتُهُ هَرْوَلَةً، وَمَنْ لَقِيَنِي بِقُرَابِ ا‘رْضِ خَطِيئَةً يُشْرِكُ بِى شَيْئاً لَقِيتُهُ بِمِثْلِهَا مَغْفِرَةً]. أخرجه مسلم.»قُرَابُ ا‘رْضِ« ما يقارب مِ‘ها .

11. (4671)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teala hazretleri demiştir ki: "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir veya arttırırım da. Kim bir günah işlerse bunun cezası, misli kadardır, veya affederim. Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım. Kim bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana hiçbir şeyi şirk koşmaksızın arz dolusu hata ile kavuşursa ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Müslim, Zikr 22, (2687).][389]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Cenab-ı Hakk'a izafe edilen cümlelerden bazıları Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. En'am suresinde 160. ayet şöyledir. (Mealen): "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir, kim de bir günah işlerse onun cezası da mislidir."

2- Gerekli diğer açıklamalar önceki hadiste geçti.[390]

ـ4672 ـ12ـ وعن أبى مالِكٍ ا‘شْعرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْوُضُوء شَطْرُ ا“يمان، وَالْحَمْدُللّهِ تَمْ‘ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللّهِ وَالْحَمْدُ للّهِ تم‘نِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا‘رْضِ، والصَّةُ نُورٌ، والصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرآنُ حُجَّةٌ لَكَ أوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَايَعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أوْ مُوبِقُهَا]. أخرجه مسلم والترمذي والنّسائى.»موبقها« أي مهلكها .

12. (4672)- Ebu Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Abdest imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur; sübhanallah velhamdülillah arz ve sema arasını doldurur; namaz nurdur; sadaka bürhandır; sabır ziyadır; Kur'an ise lehine veya aleyhine bir hüccettir. Herkes sabahleyin kalkar, nefsini satar; kimisi kurtarır kimisi de helak eder." [Müslim, Taharet 1, (223); Tirmizî, Da'avat 91, (3512); Nesaî, Zekat 1, (5, 5-6).][391]

AÇIKLAMA:

1- Abdestin imanın yarısı olması ile ilgili olarak Nevevî ulemanın muhtelif yorumlarını kaydeder:
***** Temizliğin sevabı katlanarak imanın sevabının yarısına ulaşır.
***** İman, önceki günahları sildiği gibi, abdest de önceki günahları siler, ancak abdestin sahih olması imanın varlığına bağlı. Bu sebeple onun, imana bağlı olma durumu "onu imanın yarısı" şeklinde değerlendirmeyi gerekli kılmıştır.
***** Burada "iman" kelimesi ile namaz kastedilmiştir.Nitekim "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir" (Bakara 143) ayetinde de iman kelimesiyle namaz kastedilmiştir. Malum olduğu üzere namazın sıhhati için taharet şarttır. Bu sebeple taharet namazın yarısı durumunda olmuştur. Burada yarı olmak, hakiki bir yarım olmayı gerektirmez."
Nevevî, bu sonuncuyu en doğru tevil olarak yorumlar ve der ki: "Şu mana da muhtemeldir.: "İman kalple tasdik, zahirle inkıyaddır. Bu ikisi ise imanın iki yarısını teşkil ederler. Temizlik, namazı tazammun ettiği için o da zahiri azanın inkıyadı demektir."
2- Elhamdülillah mizanı doldurur demenin manası, bunu söylemedeki sevabın büyüklüğüdür. Yani onun sevabı mizanı dolduracaktır. Kur'an ve sünnette pek çok nass, amellerin tartılacağından; bazılarının ağır, bazılarının hafif geleceğinden bahseder. Şu halde elhamdülillah diyerek yapılan zikir ağır gelecek amellerdendir.
3- Sübhanallah ile elhamdülillah'ın yergök arasını doldurması, elhamdülillahla ilgili olarak söylediğimiz manadadır. Bunlarla zikir fevkalade kıymetli amellerden olmaktadır. Esasen sübhanallah kelimesi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih, hamd de mazhar olduğumuz

nimetlerin Allah'tan geldiğinin itiraf ve ifadesidir. Ubudiyetin özü de bunlara dayanır. Namazın her tarafında bu kelimeler sıkça tekrarlanır. Sonda da bunlar otuz üçer kere tekrarlanır. Elbette bu kelimelerin sevabı, ifade ettikleri mana gereğince fazladır. Bunlarla Allah'ın sıkça, çokça zikri, kişiyi her çeşit şirkten uzaklaştırır, gerçek tevhide ve ihlasla muvaffak eder. Sadedinde olduğumuz hadiste bu iki kelimeyi tamamlayan tekbir medar-ı bahs edilmemiş ise de hadisin Tirmizî'de gelen bir başka veçhinde ona da yer verilmiştir: "Tesbih mizanın yarısıdır; elhamdülillah mizanı doldurur; tekbir ise gökle yer arasını doldurur; oruç sabrın yarısıdır; temizlik imanın yarısıdır."
4- Namazın nur olmasından murad, insanın nurla yolunu aydınlatıp tehlikelerden kurtulduğu gibi, namaz da insanı, Kur'an'ın müjdesiyle, kötülüklerden koruduğuna göre, insan hayatında nurun fonksiyonunu icra etmiş olmaktadır.
***** Bazı alimler: "Namaz kıyamet günü bir nur olacak" demiştir.
***** Bazıları: "Namaz marifet nurlarını parlatır kalbe inşirah verir, hakikatların kalple inkişafını ve idrakini sağlar, kulun zahiriyle de batınıyla da Allah'a yönelmesine zemin hazırlar" demiştir.
***** Bazıları: "Namaz kılanın yüzünde dünyada da ahirette de bir nur vardır, hadis bunu beyan ediyor" demiştir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah mü'minlerin kıyamet günü namaz sebebiyle alınlarındaki abdestleri sebebiyle de abdest uzuvlarındaki bir nurla haşrolunup, diğer ümmetler arasında bu nurla temayüz edeceklerini haber vermiştir.
5- Sadakanın bürhan olması, "Kıyamet gününde kişiye malını nereye harcadığı sorulunca, sadakayı delil gösterip, Allah rızası için harcadığını ispatlayabilecektir" manasında açıklanmıştır. Bazı alimler de: "Sadaka vermek, verenin imanına hüccettir. Çünkü kafir ve münafık zekata inanmadığı için sadaka ve zekat vermez. İnsanî duygularla verse bile Allah onu kabul etmeyecektir. Sadakanın makbuliyeti Allah rızası için verilmiş olmasına bağlıdır. Bu düşünce ile verilen sadaka onun imanına delil olacaktır" demişlerdir.
6- Sabır ziyadır: Şer'an makbul olan sabrı alimler, -hadislerden hareketle- üçe ayırırlar:

***** Allah'a taatte sabırdır: Ömür boyu taatte hiç fütur göstermeden, usanmadan, emredilenleri yapmak.
***** Masiyete karşı sabırdır: Bu, Allah'ın yasakladığı şeyleri işlememekte sabretmek, direnmektir.
***** Musibetlere sabırdır: "Bize düşen, aklın gösterdiği tedbirleri aldıktan sonra sabretmek, başımıza gelen musibetleri kaderden bilmek, insanları acındırmak gibi bir düşünceyle bağırıp çağırmamak, şikayet etmemek. İlla da şikayet edeceksek nefsimizi Allah'a şikayet etmek, halimizi Allah'a açmak, O'na arzetmektir. Mü'minin en bariz vasıflarından biri sabırlı ve mütevekkil olmasıdır. Bazı alimler sabrı "Kur'an ve sünnet üzerine sebat etmektir" diye açıklamıştır.
Mü'min meşru hudutlar içerisinde sabır gösterdiği takdirde, doğru olana, isabetli olana yol bulacaktır.
Hadiste, namaz için nur denirken, sabır için ziya denmesi, alimlerin bu hususta im'an-ı nazar etmesine vesile olmuştur. Pratik kullanışta nur ve ziya aynı manayı ifade ederler. Ancak ayette geçen "Biz güneşi ziya, ayı da nur kıldık" ifadesini esas alarak, ziyayı kaynaktan çıkan birinci ışık, nuru da birinci ışığın yanmasıyla hasıl olan ikinci ışık olarak değerlendirmişlerdir. "Her nur ziyadır, ama her ziya, nur değildir" derler. "Öyleyse ziya ehastır. Bu sebeple sabır, ehas olan ziya ile tavsif edilmiştir. Sabır, nefsi taat ve meşakkatlere hapsetmek olunca, sabır, namazdan önce gelir. Öyleyse sabrın ehas olan ziya ile tavsifi ve bunun neticesi olan namazın nur ile tavsifi uygundur" denmiştir.
7- Kur'an'ın lehte veya aleyhte hüccet olması açık bir husustur. Okuyup gereğiyle amel edene Kur'an lehte hüccettir, onu okumayıp mucibiyle amel etmeyen onu mehcur bırakan Hz. Peygamber de şikayet edecektir. (Furkan 30). Şu halde amellerin mizanı sırasında, aykırı amelde bulunanların değerlendirilmesinde Kur'an aleyhte bir hüccet olacaktır.
8- Kişinin sabaha erip nefsini satması şöyle açıklanmıştır: "Herkes kendi kendine birşeyler yapar. Kimisi nefsini Allah'a satar, yani onu ibadete harcar ve mukabilinde ateşten kurtarır. Kimisi de şeytana ve hevaya ve onlara uymaya satar ve helak eder.
Şu halde günlük hayatı yaşayıp da nefsini bu iki yoldan birine satmayan yoktur: Eğer Allah'a satılmamış, hayırla geçirilmemişse şeytan ve heva

yolunda bad-ı heva harcanmış demektir. Hayatın Allah'a satılması, şuurlu taatte, hayırda geçirilmesi demektir. Bu şuuru kaybeder, otomat veya insiyaki bir tarzda cereyana bırakırsak şeytan yoluna gitme tehlikesi büyük ihtimaldir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu tehlikeye dikkat çekmektedir. Şuurla şeytan yolunu tercih edenler hakkında bir şey söylemeye zaten gerek yok."[392]

ـ4673 ـ13ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْماً: مَنْ أصْبَحَ الْيَوْمَ مِنْكُمْ صَائِماً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أنَا. قَالَ: فَمَنْ تَبعَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ: أنَا قَالَ: فَمَنْ أطْعَمَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مِسْكِيناً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ: أنَا قَالَ: فَمَنْ عَادَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مَرِيضاً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ: أنَا قَالَ # مَا اجْتَمَعْنَ في رَجُلٍ إلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ[. أخرجه مسلم .

13. (4673)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?" diye sordular. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir cenazeye katıldı?" dedi. Yine Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bugün kim bir fakire yedirdi?” dedi. Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: “Ben!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir hastayı ziyaret etti?" dedi. Bu sefer de Hz. Ebu Bekir: "Ben!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunlar bir kimsede biraraya geldi mi, o kimse mutlaka cennete girer!" buyurdu." [Müslim, Zekat 87, (1028).][393]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle, bazı alimlerin dikkat çektiği bir husus, kişinin "ben" demesinin bir mahzur teşkîl etmeyeceğidir. Çünkü "Ben demek İblis'e mahsus bir haldir, bu onun lanetlenmesine vesile olmuştur" mütâlaasını ileri süren bir kısım alimlere karşı, bu hadis başta olmak

üzere Kur'ân ve hadisten gösterilen delillerle ben demenin mekruh olmadığı belirtilmiş, İblis'in lanetlenmesi de ben demesinden dolayı olmayıp, Allah'ın emrine isyan ederek "Ben Âdem'den daha hayırlıyım!" demesinden ileri geldiği söylenmiştir.[394]

ـ4674 ـ14ـ وعن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالُو: يَا رَسُولَ اللّهِ ذَهَبَ أهْلُ الدُّثُورِ بِاٌجُورِ، يُصَلّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيتَصَدَّقُونَ بِفَضْلِ أمْوَالِهِمْ. قَالَ: أوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ مَا تَتَصَدَّقُونَ بِهِ، إنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفي بُضْعِ أحَدِكُمْ صَدَقَةٌ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، أيَأتِى أحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أجْرٌ؟ قَالَ: أرَأيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا في حَرَامٍ أكَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: كَذلِكَ إذَا وَضَعَهَا في الْحَلِ كَانَ لَهُ أجْرٌ[. أخرجه مسلم .

14. (4674)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashabtan bazıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Zenginler ücretleriyle gittiler. Onlar da bizim gibi namaz kıldılar, bizim gibi oruç tuttular, mallarının artanından da sadaka verdiler!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah size de tasadduk edeceğiniz şeyler verdi: Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır, emr-i bi'lma'ruf sadakadır, nehy-i ani'lmünker sadakadır, herbirinizin (hanımıyla) ciması sadakadır!" buyurdu. Derken cemaatten: "Ey Allah'ın Resûlü! Yani birimizin şehvetine mübaşeret etmesine ücret mi var?" diye soranlar oldu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"İhtiyacını haramla görmüş olsaydı bundan ona bir vebal var mıydı, yok muydu ne dersiniz?" diye sual ettiler.
"Evet vardı!" demeleri üzerine:
"Öyleyse, ihtiyacını helal yolla gördü mü bunda onun için ücret vardır!" buyurdular." [Müslim, Zekât 53, (1006).] [395]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, İslâm'ın bazı umumî prensiplerini müşahhas hale getirmektedir. Bunlardan biri mükellef kişinin her anından hesap prensibidir. Böyle olunca yaptığı fiiller de ya lehine ya aleyhinedir. Hanımıyla cinsî mübaşereti bile sadaka sayılıp, ücrete vesile olunca, geri kalan fiillerinin nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı anlaşılır. İslâm'ın sorumluluk anlayışının şumûlünü, derinlik ve inceliğini kavramada bu hadis mühim bir değer taşır.
2- İslâm'da sadaka anlayışı da burada vüs'at kazanmaktadır. Sevap getiren herbir amel sadaka mefhumuna girebilmektedir. Bu açıdan fakirliği sebebiyle maddi sadaka veremeyenler, zenginlerden daha fazla sadaka sevabı kazanabilecek durumdadırlar. Hele riya ile verme tehlikesi, minnet etme tehlikesi, ihlaslı verememe tehlikesi, ucba düşme tehlikesi gibi birkısım muhâtaraları beraberinde getiren maddî sadakaya nazaran tesbih, tahmid, emr-i bi'lmaruf, ihtiyaçlarını meşru yoldan, helal yoldan giderme gibi mecazî sadakalar çok daha selametli, garantili ve kıymetli bir sevap kaynağı olmalıdır. Kişi bu inançla, boş zamanlarını, an be-an, birkısım ezkarlarla kelime kelime zaman ipliğine ebedî nur pırlantaları olarak dizebilir.
Müteakip hadis, sadaka mefhumunun hangi meselelere kadar uzandığını kavramada daha sarihtir ve bu hadisi tamamlar.[396]
3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:
***** Hanımla münasebet-i cinsiyeye varıncaya kadar, bütün mübah fiiller iyi bir niyetle ibadet olabilir.
***** Hadisten kıyasın cevazına delil çıkarılmıştır. Zira Resûlullah, Ashabtan haram cima ile helal cima arasında kıyas yapıp netice çıkarmalarını istemiştir ki, bu, kıyastan başka bir şey değildir. Ehl-i Sünnet ulemâsı bi'l-ittifak kıyası caiz görmüş, meşruluğuna hükmetmiştir. Zâhîriler buna muhalefet ederse de, itibar edilmemiştir.[397]

ـ4675 ـ15ـ وللترمذي في رواية:]تَبَسُّمُكَ في وَجْهِ أخِيكَ صَدَقَةٌ، وَأمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ ونَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وإرْشَادُكَ الرَّجُلَ في أرْضِ الضَّلِ لَكَ صَدَقَةٌ، وَبَصَرُكَ لِلرَّجُلِ الرَّدِىِّ الْبَصَرِ صَدَقَةٌ،

وَإمَاطَتُكَ الَحَجَرَ والشّوْكَ وَالَعَظْمَ عَنِ الطّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَإفْرَاغُكَ مِنْ دَلْوِكَ
في دَلْوِ أخِيكَ صَدَقَةٌ[.

15. (4675)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Kardeşine karşı izhar edeceğin tebessümün bir sadakadır. Emr-i bi'lmâ'rûfun ve nehy-i ani'lmünkerin sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır." [Tirmizî, Birr 36, (1957).][398]

ـ4676 ـ16ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثُ مَنْ كُنَّ فيهِ نَشَرَ اللُّهُ عَليْهِ كَنَفَهُ وَأدْخَلَهُ الْجَنَّةَ: رِفْقُ بِالضَّعِيفِ، وَالشَّفَقَةُ عَلى الْوَالِدَيْنِ، وَا“حْسَانُ الى الْمَمْلُوكِ[. أخرجه الترمذي.
»كَنَفُ ا“نْسَانِ«: ظِلُّهُ وحماه الذي يأوي إليه الخائف .

16. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Üç şey vardır, bunlar kimde bulunursa, Allah onun üzerine himayesini açar ve onu cennete koyar: "Zâyıflara rıfk, annebabaya şefkat, kölelere ihsan." [Tirmizî, Kıyâmet 49, (2496).][399]

ـ4677 ـ17ـ وعن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ حَقٌّ عَلى اللّهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ في سَبِيلِ اللّهِ، وَالْمُكَاتَبُ الَّذِى يُرِيدُ اَدَاءَ، وَالنَّاكِحُ الَّذِى يريدُ الْعَفَافَ[. أخرجه الترمذي والنَّسائى .

17. (4677)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Üç kimse vardır ki, bunlara yardım Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda cihad eden; borcunu ödemek isteyen mükâteb, iffetini korumak niyetiyle evlenen kimse." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihâd 20, (1655); Nesâî, Nikâh 5, (6, 61).] [400]

ـ4678 ـ18ـ وعن أبِى ذَرٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَلاثَةٌ يُحِبُّهُمْ اللّهُ، وَثَلاثَةٌ يُبْغِضُهُمْ اللّهُ: فأمَّا الثَّلاثَةُ الَّذِينَ يُحِبُّهُمْ فَرَجُل أتَى قَوْماً فَسألَهُمْ بِاللّهِ وَلَمْ يَسْألْهُمْ بِقَرابَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ فَمَنَعُوهُ، فَتَخَلّفَ رَجُلٌ بِأعْقَابِهِمْ فأعْطَاهُ سِرّاً َ يَعْلَمُ بِعَطِيَّتِهِ إَّ اللّهُ وَالَّذِى أعْطَاهُ، وَقَوْمٌ سَارُوا لَيْلَتَهُمْ حَتّى إذَا كَانَ النَّوْمُ أحَبَّ إلَيْهِمْ مِمَّا يُعْدَلُ بِهِ فَنَزلُوا. فقَامَ رَجُلٌ يَتَمَلَّقُنِى وَيَتْلُو آيَاتِى، وَرَجُلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَلَقِىَ الْعَدُوَّ فَانْهَزَمُوا فأقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتّى يُقْتَلَ أوْ يُفْتَحَ لَهُ، وَأمَّا الثَّلاثَةُ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللّهُ: فَالشَّيْخُ الزَّانِى، وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ، وَالْغَنِيُّ الظَّلُومُ[. أخرجه الترمذي والنسائي .

18. (4678)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Üç kişi vardır, Allah onları sever, üç kişi de vardır Allah onlara buğzeder.

Allah'ın sevdiği üç kişiye gelince: "Bir adam bir cemaate gelir, onlardan Allah adına birşeyler ister, kendisiyle onlar arasında mevcut bir karâbet sebebiyle istemez. Onun başvurduğu kimseler, istediğini vermezler. İçlerinden biri cemaatin arkasına kayıp, isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sadece Allah'la ihsanda bulunduğu adam bilir.

(İkinci adam ise:) Bir cemaat yoldadır. Gece boyu da yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli bir hal alır. Konaklarlar, [başlarını koyup yatarlar.] Bir adam kalkıp bana karşı tevazu ve tazarruda bulunur, ayetlerimi okur.

(Üçüncü adama gelince:) Seriyyeye katılmıştır. Seriyye düşmanla karşılaşır, hezimete uğrarlar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya başarıncaya kadar savaşmaya devam eder.

Allah'ın buğzettiği üç kişiye gelince: Bunlar zâni ihtiyar, kibirli fakir, zâlim zengindir." [Tirmizî, Cennet 25, (2571); Nesâî, Zekât 75, (5, 84).] [401]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, burada kulluk edebine yaraşan üç iyi vasıfla, kulluk edebine hiç yakışmayan üç kötü vasfı anlatmaktadır. İyi vasıflar:
***** Sadakayı Allah rızası için ve gizli vermek.
***** Yolculukta bile olsa gece ibadeti yapmak.
***** Düşman karşısında tek başına bile kalsa savaşmaya devam etmek. Bu tavrın bilhassa bozgun esnasında büyük ehemmiyeti olmalıdır,. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), gerek Uhud'da ve gerekse Huneyn' de bu çeşit davranışıyla, dağılan İslâm askerlerinin etrafında toplanmasını sağlamıştır. Böylece Uhud'da hem moral çöküntüsünü hem de daha kötü sonuçları önlemiştir. Huneyn'de de büyük zaferin sebebi olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, bozgun hengâmında cesurâne davranan tek bir kişinin bile savaşın seyrini değiştirebileceğine parmak basmış olmaktadır.

2- Şarihler, hadiste kötü fiillerden olarak zikredilen "şeyhin zinası" tabiri ile muhsan olanın zinasının kastedilme ihtimalinden bahsederler. Zira, dinimiz evli ile hiç evlenmemiş bakire kimsenin zinasını bir tutmaz. Bâkirenin zinası, muhsan olanın zinasına nazaran daha hafif bir cürümdür. Çünkü birinin cezası ölüm iken, diğerinin seksen sopadır. Keza bu tabirle, gence mukabil olan "ihtiyar ve yaşlanmış kimse"nin zinasını kastetmiş olabileceği ihtimalini de belirtirler. Bu mânada anlaşılınca, çirkin işlerin herkeste aynı değerde kötü olmayacağı dersi verilmiş olmaktadır. Zina kötü bir fezâhet ama, buna yaşlanmış insan teşebbüs ederse çok daha kötü bir hal olmaktadır. Manayı muhalifi ile, edeb ve iffet güzeldir ama gençlerde olursa daha güzeldir. Çünkü gençlikte edeb ve iffetlilik güzel bir alışkanlık îras eder ve bütün hayatın iyi bir istikamette gitmesini sağlar. Sonradan -şayet nasib olursa- ulaşılan iyilik, bir yama veya aşı durumundadır, gençlikten tevarüs edilen kadar feyizli ve bereketli olmayabilir.[402]

ـ4679 ـ19ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَبْعَة يُظِلُّهُم اللّهُ في ظِلِّهِ يَوْمَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ: إمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأ في عِبَادَةِ اللّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسْجِدِ حَتّى يَعُودَ إلَيْهِ، وَرَجُنِ تَحَابّا في اللّهِ، اجْتَمَعَا عَلى ذلِكَ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرأة

ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فقَالَ: إنِّى أخَافُ اللّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فأَخْفَاهَا
حَتّى َ تَعْلَمَ شِمَالهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللّه خَالِياً ففَاضَتْ عَيْنَاهُ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

19. (4679)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yedi kişi var, Allah onları hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde kendi gölgesinde gölgeler:

***** Adil imam,

***** Allah'a ibadet içinde yetişen genç,

***** Tekrar dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan kimse

***** Allah için birbirlerini seven, Allah rızası için biraraya gelip, Allah rızası için ayrılan iki kişi,

***** Güzel ve makam sahibi bir kadın tarafından davet edildiği halde: "Ben Allah'tan korkarım" de(yip icabet etmey)en kimse,

***** Sağ eliyle verdiğini sol eli görmeyecek kadar gizli bir şekilde sadaka veren kimse,

***** Allah'ı tek başına zikrederken gözlerinden yaş boşanan kimse." [Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikâk 24, Hudûd 19; Müslim 91, (1031); Muvatta 14, (952, 953); Tirmizî, Zühd 53, (2392); nesâî, Kudât 2, (8, 222, 223).][403]

ـ4680 ـ20ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ دَعَا الى هُدىً كَانَ لَهُ مِنْ ا‘جْرِ مِثْلُ أجُورَ مَنِ اتَّبَعَهُ َ يَنْقُصُ ذلِكَ مِنْ أجُورِهِمْ شَيْئاً، وَمَنْ دَعَا الى ضَلَةِ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ ا“ثْمِ مثْلُ آثَامِ مَنِ اتَّبَعَهُ َ يَنْقُصُ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئاً[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي .

20. (4680)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bir hidayete davette bulunursa, buna uyanların sevaplarının bir misli ona gelir ve bu durum, onların ücretlerinden hiçbir şey eksiltmez. Kim bir dalâlete çağrıda bulunursa, buna uyanların günahlarından bir

misli de ona gelir ve bu onların günahlarından hiçbir eksiltme yapmaz." [Müslim, İlm 16, (2674); Tirmizî, İlm 15, (2676); Ebu Dâvud, Sünnet 7, (4609); Muvatta, Kur'ân 41, (1, 218).][404]

ـ4681 ـ21ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الدَّالُّ عَلى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ[. أخرجه الترمذي .

21. (4681)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hayra delâlet eden onu yapan gibidir." [Tirmizî, İlm 14, (2672).][405]

ـ4682 ـ22ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَئِكَتِهِ: إذَا هَمَّ عَبْدِى بِعَمَلٍ سَيِّئَةٍ فَ تَكْتُبُوهَا حَتّى يَعْمَلَهَا، فإذَا عَمِلَهَا فاكْتُبُوهَا عَلَيْهِ وَاحِدَةٍ، وإنْ تَرَكَهَا ‘جْلِي فاكْتبُوهَا لَهُ حَسَنَةً، وإذَا هَمَّ بِعَمَلٍ حَسَنَةٍ وَلَمْ يعْمَلْهَا فَاكْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً، فإنْ عَمِلَهَا فاكْتُبُوهَا لَهُ بِعَشْرِ أمْثَالِهَا الى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

22. (4682)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri meleklerine şöyle emreder: "Kulum kötü bir amel yapmak isteyince, onu yapmadıkça yazmayın, Yapınca, onu aleyhine bir günah olarak yazın. Eğer benim rızamı düşünerek terketti ise bunu onun lehine bir sevap yazın. Kulum iyi bir iş yapmak arzu edince, yapmasa bile onu, lehine bir sevap yazın. Eğer onu yaparsa en az on misli olmak üzere yedi yüz misline kadar ona sevap yazın." [Buhârî, Tevhed 35; Müslim, İmân 203, 205, (128, 129); Tirmizî, Tefsîr, Enâm (3075).][406]

ـ4683 ـ23ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ حَافِظَيْنِ رَفَعَا الَى اللّهِ مَا حَفِظَا مِنْ عَمَلِ عَبْدٍ مِنْ لَيْلٍ أوْ نَهَارٍ فَيَجِدُ اللّهُ في أوَّلِ الصَّحِيفَةِ وَآخِرَهَا خَيْراً، إّ قَالَ لِلْمَئِكَةِ: أشْهِدُكُمْ أنِّى قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِى مَا بَيْنَ طَرَفَي الصَّحِيفَةِ[. أخرجه الترمذي .

23. (4683)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kulun gündüz veya gece amelini yazan hafaza melekleri, yazdıklarını Allah'a yükseltirler. Allah sahifenin baş ve son kısmını hayırlı bulursa, meleklere şöyle der: "Sizi şahid kılıyorum, ben kulumun sahifesinin iki tarafı arasında kalan kısmını mağfiret ettim." [Tirmizî, Cenaiz 9, (981).] [407]

ـ4684 ـ24ـ وعن عَمْرِو بْنِ عبسة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ شَابَ شَيْبَةً في ا“سْمِ كَانَتْ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ رَمَى بِسَهْمٍ في سَبِيلِ اللّهِ فَبَلَغَ الْعَدُوَّ أوْلَمْ يَبْلُغْهُمْ كَانَ لَهُ عِتْقُ رَقَبَةٍ، وَمَنْ أعْتَقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً كَانَتْ فِدَاءَهُ مِنَ النَّارِ عُضْواً عُضْواً[. أخرجه أصْحَابَ السنن، وهذا لَفْظُ النّسائى .

24. (4684)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Müslüman olduğu halde, saçından bir kıl beyazlarsa, bu, kıyamet günü onun için bir nur olur. Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu düşmana değse de değmese de, atan için bir köle azadı yerine geçer. Kim mü'min bir köleyi azad ederse bu onun için cehennemden bir azadlık vesilesi olur: Her bir uzuv için bir uzvu ateşten kurtulur." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihad, (1634); Nesaî, Cihad 26, (6, 26); Ebu Daud, Itk 14, (3966).][408]

ـ4685 ـ25ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابنَ آدَمَ: مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِى. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ كَيْفَ أعُودُكَ وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أمَا عَلِمْتَ أنَّ عَبْدِى فُناً مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ؟ أمَا عَلِمْتَ أنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِى عِنْدَهُ؟ يَا بْنَ آدَمَ: اِسْتَطْعَمْتُكَ فَلَمْ تَطْعِمْنِي. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أُطْعِمُكَ وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: انّ عَبْدِي فُناً اِسْتَطْعَمَكَ فَلَمْ تُطْعِمُهُ. أمَا عَلِمْتَ لَوْ أنَّكَ أطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي. يَابْنَ آدَمَ: اسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تُسْقِنِى. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أسْقِيكَ وَأنْتَ رَبُّ

الْعَالَمِينَ؟ فَيَقُولُ: إنَّ عَبْدِى فُناَ اسْتَسْقَاكَ فَلَمْ تَسْقِهِ؟ أمَا عَلَمْتَ أنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ لَوَجَدْتَ ذلِكَ عِنْدِي[. أخرجه مسلم .

5. (4685)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü aziz ve celil olan Allah şöyle buyuracak:
"Ey ademoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin." Kul diyecek:
"Ey Rabbim, sen Rabbülâlemin iken ben seni nasıl ziyaret ederim?" Rab Teala diyecek:
"Bilmedin mi, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu etseydin, yanında beni bulacaktın?"
Rab Teala diyecek:
"Ey ademoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!" Kul diyecek:
"Ey Rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki Alemlerin Rabbisin?" Rab Teala diyecek:
"Benim falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmez misin ki, eğer sen ona yiyecek verseydin ben onu yanımda bulacaktım." Rab Teala diyecek:
"Ey ademoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!" Kul diyecek:
"Ey Rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki Alemlerin Rabbisin!" Rab Teala diyecek:
"Kulum falan senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın bunu benim yanımda bulacaktın!" [Müslim, Birr 43, (2569).][409]

AÇIKLAMA:

Hadiste, hasta ziyareti, aç doyurmak, susuza su vermek gibi amellerin fazileti farklı bir üslubla takrir edilmiş olmaktadır. Kulun, ziyaret edilenin yanında veya karnı doyurulanların yanında Allah'ı bulması demek, o fiiline mukabil Allah'ın bol sevabını, rahmetini bulması demektir.[410]

ـ4686 ـ26ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أكَلَ طَيِّباً وَعَمِلَ في سُنَّةٍ وَأمِنَ النَّاسُ بَوَائِقَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنَّ هذَا الْيَوْمَ في النَّاسِ كَثِيرٌ. قَالَ: فَسَيَكُونُ في قَرُونٍ بَعْدِى[. أخرجه الترمذي.والمراد »بالبوائق« هنا: الغوائل والشرور والظلم والغش .

26. (4686)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim temiz rızık yer ve sünnete uygun amelde bulunur, halk da kendisinden bir kötülük gelmeyeceği hususunda güven duyarsa cennete girdi demektir."

Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Bugün insanlar arasında böyleleri çoktur!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Benden sonraki zamanlarda da olacaklar!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2522).][411]

AÇIKLAMA:

Resûlullah helal rızıkla beslenip, söylediği sözler veya yaptığı işler sünnet veya Kur'an'da mevcut nasslardan birine uygunluk arzeden bir kimseye, cennet hususunda garanti vermektedir. Yeter ki, halk da ondan gelecek her çeşit kötülükten kendini emin hissetsin.

Resûlullah her asırda bu çeşit iyi insanların çokça olacağını müjdelemektedir. [412]

ـ4687 ـ27ـ وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ مَنَحَ مِنْحَةَ لَبَنٍ أوْ وَرقٍ، أوْ هَدى صَاًّ طَرِيقاً، أوْ أعْمى زُقاقاً، كَانَ لَهُ مِثْلُ مَنْ أعْتَقَ رَقَبَةً[. أخرجه الترمذي.»المِنحةُ« العطية. والمنحة: الناقة والشاة تعار لينتفع بِلَبَنِهَا ثم تعاد .

27. (4687)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim sağmal bir hayvanı veya parayı (karz-ı hasen olarak) iâreten verirse veya yolunu kaybedene yolunu gösterirse veya amayı sokağına koyarsa kendisine bir köle azad edenin sevabı verilir." [Tirmizî, Birr 37, (1958).][413]

ـ4688 ـ28ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ: الرَّجُلُ يَعْمَلُ الْعَمَلَ سِرّاً فإذَا اطَّلِعَ عَلَيْهِ أعْجَبَهُ ذلِكَ. فقَالَ #: لَهُ أجْرَان: أجْرُ السِّرِّ وَأجْرُ الْعَنِيَةِ[. أخرجه الترمذي.المعنى أعْجبه ثناء الناس عليه بالخير لقوله #: أنْتُمْ شُهدَاءَ اللّهُ في ا٬رض أما إذا أعجبه علم الناس به ليكرم أو يعظم بذلك فهذا رياء. وقيل معناه أعجبه اطع الناس عليه رجاء أن يعمل بمثل عمله فيكون له مثل أجر من عمل لقوله #: من سنّ سنة حسنةً كان له أجرها وأجرُ من عمل بها .

28. (4688)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e soruldu:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bir adam gizli olarak hayırlı ameller yaparken bir de bakarsın halk buna muttali olmuştur da bu onun hoşuna gitmiştir?"
Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu kimsenin iki ücreti vardır: Gizli yapmanın ücreti ve aleni yapmanın ücreti." [Tirmizî, Zühd 49, (2385).] [414]

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadis hakkında şu açıklamayı kaydeder: "Bu hadisi, alimlerden bir kısmı şöyle açıkladı: "Yaptığı işe muttali olununca hoşuna gider" ibaresinin manası şudur: "Halkın kenisini bu işi sebebiyle hayırla sena etmesi onun hoşuna gider, zira Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" buyurmuştur. Bu hadisin müjdesi sebebiyle (halkın övgüsü Allah'ın rızasının alameti olduğu için) övgü adamın hoşuna gider. Ancak o kimse, bu hayrı kendinden bilsinler de hayrına mukabil kendine ikram etsinler, büyüklensinler diye, bilinmiş olmaktan hoşlanırsa bu riyadır. Bazı alimler de şöyle demiştir:

"Kendisine muttali olununca, kendi yaptığı örnek alınarak başkasının yapmasına da vesile olur" ümidiyle hoşlanırsa, bu durumda onların sevaplarının bir misli ona gelir. Çünkü hadiste : "Kim iyi bir yol açarsa, ona bunun ecri ve bu yolda gidenlerin ecrinin bir misli vardır" buyrulmuştur.[415]

ـ4689 ـ29ـ وعن أبى ذَرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ: الرَّجُل يَعْمَلُ الْخَيْرَ وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ. فقَالَ: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرى الْمُؤْمِن[. أخرجه مسلم .

29. (4689)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah'a soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü! Kişi hayır yapsa halk da bu sebeple onu övse (bunun hükmü nedir?)"
"Bu mü'mine (Allah'ın razı olduğuna dair) peşin bir müjdedir" buyurdular." [Müslim, Birr 166, (2642).][416]

AÇIKLAMA:

Nevevî, kulun övülmede dahli olmadığı takdirde, gıyabında halkın yaptığı övgünün Allah'ın rızasına alâmet olacağını, aksi takdirde kendi iradesiyle, arzusuyla övgünün hasıl olması halinde bunun rıza müjdesi olmayacağını belirtir.[417]

ـ4690 ـ30ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَفْدُ اللّهِ ثَثَةٌ: اَلْغَازِى، وَالْحَاجُّ، والْمُعْتَمِرُ[. أخرجه النسائي .

30. (4690)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah için sefer yapanlar üçtür: Gazi, hacı, umreci." [Nesâî, Hacc 4, (5, 113).][418]

ـ4691 ـ31ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ما مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْساً أوْ يَزْرَعُ زَرْعاً فَيَأكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أوْ إنْسَانٌ أوْ بَهِيمَةٌ إِّ كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

31. (4691)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir Müslüman bir ağaç diker veya bir tohum eker de bunların mahsulatından bir kuş veya insan veya hayvan yiyecek olsa, bu onun için bir sadaka olur." [Buharî, Hars 1, Edeb 27; Müslim, Müsâkat 12, (1553); Tirmizî, Ahkam 40, (1382).][419]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buharî: "Yenilen şeyleri ekmenin ve dikmenin fazileti" adını taşıyan bir babta kaydeder: "Ekme" ve "dikme"nin faziletine Kur'anî delil olarak da "Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dileseydik, muhakkak ki onu (tohumsuz) bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız" (Vakıa 64-65) ayeti zikredilir.
2- Buhârî'nin bab başlığından da anlaşılacağı üzere ulemâ, hadisin, ekip dikmenin faziletli ameller arasında yer ettiğine delil olduğunu ve arzın imar edilmesine teşvik teşkil ettiğini söylemiş, ayrıca hadisten çiftlik kurmanın ve onunla meşgul olmanın caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. İbnu Hacer der ki: "Bu hadis, zahid geçinenlerden bazılarının ziraatle meşgul olmanın faziletini reddeden sözlerinin batıl olduğuna ve ziraatle meşguliyetten uzaklaştırmayı ifade zımnında gelen rivayetlerdeki asıl maksadı, dinî işlere mani olacak derecesine hamletmek gerektiğine de delildir."
Burada İbnu Hacer'in kasdettiği yasaklayıcı hadislerden biri şudur: "Çiftlik edinmeyin, dünyaya rağbet edersiniz." Kurtubî bu iki hadisi şöyle cemeder: "Bu ikinci hadisteki yasaklama aşırı çokluğun peşine düşüp o yüzden dinî vazifeleri ihmal etmeye hamledilir. Sadedinde olduğumuz hadiste ziraat da ihtiyaç nisbetinde veya Müslümanların ondan istifadesini düşünerek veya sevap elde etmek maksadıyla yapılan ziraate hamledilir." Hadisin Müslim'deki veçhinde sebeb-i vürud da

mevcut: Buna göre Resûlullah, bir bahçede çalışmakta olan Ümmü Ma'bed'in yanına gelip: "Bu hurmaları kim dikti, kafir mi Müslüman mı?" diye sorar. Ümmü Ma'bed: "Müslüman!" deyince Fahr-i Kainat (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman bir kimse ağaç diker de ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse bu mutlaka onun için kıyamet gününe kadar bir sadaka olur" buyurur.

3- Müslim'in bir ziyadesi bilhassa kaydetmeye değer: "...kıyamet gününe kadar kendisi için sadaka olur." Demek ki iyi bir niyetle atılan bir tohum veya dikilen bir ağaçtan istifade edildiği müddetçe kıyamete kadar sevap hasıl olmaktadır. Bu ziyadeden, ekilen o tohumun, müteakip tohumlarından veya ağacın müteakip çekirdek ve filizlerinden hâsıl olacak ve kıyamete kadar müteselsilen elde edilecek menfaatlerden, eken kimsenin sevap cihetiyle istifade edeceği mânasını dahi anlamak mümkün ise de, Nevevî, İbnu Hacer "Sevap elde etme işi, ekilen veya dikilen şeyden yenilmeye devam edildiği müddetçe, kişi ölmüş bile olsa, hatta mülkiyeti başkasına intikal etmiş bile olsa" diyerek "bizzat dikilenin varlığının devamı müddetince" diye bir sınırlama getirirler. Her halükârda bu hadis ziraatçiliğe, mü'min gönüllerde fevkalâde bir teşvik hâsıl eder.

4- İbnu Hacer, "Müslüman" kelimesinin mutlak gelmiş olmasından hareketle, "hür, köle, fasık, müttaki, erkek, kadın her Müslümanın bu ekim sevabından istifade edeceğine" dikkat çeker. "İstifade edecek kimse"de mutlak gelmiştir: "İnsan." Bu durumda onun milliyeti, diyaneti, müşteri veya hırsız olması mevzubahis değildir. Hadisteki bu ıtlaka binaen Bediüzzaman bu hadisin mealini, "Hem bu bağdan çıkan mahsulattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer" şeklinde verir.

Bu çeşit hadislerin, zamanımızda ortaya çıkan ve pek çok insanımıza musallat olan ve insanları belli yaşlardan sonra müstahsil olmaktan alıkoyup, sadece müstehlik olmaya atan emeklilik anlayışının zararlılığını kavramada önemi büyüktür. Bu maksadla, yetiştirilen ağaç ve diğer bitkilerden hasıl olan mahsulatın sadaka yerine geçmesinin

namaz kılma şartına bağlı olduğu görüşünde olan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen aktarıyoruz:

"Eğer sen, istirahat ve teneffüs vaktini ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen, o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı ahiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki mâden-i mânevi bulursun:

Birinci Maden: Bütün bağındaki yetiştirdiğin -çiçekli olsun, meyveli olsun- her nebâtın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyyet ile, bir hisse alıyorsun.

İkinci Maden: Hem bu bağdan çıkan mahsûlattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakikî nâmına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve O'nun malını, O'nu mahlûkatına veren bir tevziat memuru nazariyle kendine baksan...

İşte bak, namazı terkeden, ne kadar büyük bir hasâret eder. Ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa'ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hatta ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. "Neme lazım der. Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?" diyerek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helale çalışacağım. Tâ, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim. Ahiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim."[420]

SEKİZİNCİ BAB

HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*****

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

*****

İKİNCİ FASIL

EVLADIN ÖLÜMÜ

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

ـ4692 ـ1ـ عن أبى هريرة وأبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُمَا سمعا رسُولَ اللّهِ # يَقُول: مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ وَصَبٍ وَ نَصَبٍ وَ سَقَمٍ وَ حَزَنٍ حَتّى الْهَمُّ يُهِمُّهُ إَّ كَفَّرَ اللّهُ بِهِ مِنْ سَيِّئَاتِهِ[. أخرجه الشيخان والترمذي. »النَّصبُ والوصَبُ«: الوجع والمرض .

1. (4692)- Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhüma)'nın anlattıklarına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta ufak tasa isabet edecek olsa, Allah onun sebebiyle müÔminin günahından bir kısmını mağrifet buyurur." [Buhârî, Marda 1; Müslim, Birr 52, (2573); Tirmizî, Cenâiz 1, (966).][421]

ـ4693 ـ2ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلَ رَسولُ اللّهِ # عَلى أُمِّ السَّائِبِ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فقَالَ: مَالكِ تُزَفْزِفِينَ. فقَالَتِ: الحُمّى! بَارَكَ اللّهُ فيهَا. فقَالَ: تَسُبِّى الْحُمّى فإنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِى آدَمَ كَمَا

يُذْهِبُ الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ[. أخرجه مسلم.»تُزَفْزِيفينَ« بالزاي المكررة. وأصل الزفيف: الحركة الشديدة كأنه سمع ما عرض لها من رعدة الحمى؛ ويروى بالراء المهملة، من رفرفة جناح الطائر، وهى تحريكه عند الطيران. فشبه حركة رعدتها به، وا‘ول أكثر، واللّهُ أعلم.

2. (4693)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü's-Saib (radıyallahu anhâ)'in yanına girdi ve:

"Niye zangırdıyorsun, neyin var?" dedi. Kadın: "Humma (sıtma)! Allah belasını versin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Sakın hummaya sövme! Çünkü o, insanların hatalarını temizlemektedir, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlediği gibi!" buyurdular."[422]

ـ4694 ـ3ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَادَ رَسُولُ اللّهِ #: مَحْمُوماً فقَالَ لَهُ: أبْشِرْ فإنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: هِىَ نَارِى أُسَلِّطُهَا عَلى عَبْدِى الْمُؤْمِنِ لَتَكُونَ حَظَّهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه رزين .

3. (4694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hummalıyı ziyaret etmişti. Hastaya:

"Müjde! Zira Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Humma benim ateşimdir, ben onu mü'min kuluma musallat ederim, ta ki, ateşten tadacağı nasibini dünyada tadmış) olsun."

[Rezîn tahriç etmiştir. (Ahmet İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur: 2, 440).][423]

ـ4695 ـ4ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا أرَادَ اللّهُ بِعَبْدٍ خَيْراً عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ في الدُّنْيَا، وإذَا أرَادَ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتّى يُوَافِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

4. (4695)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah bir kuluna hayır murad ettimi onun cezasını tacil edip dünyada verir; bir kulu hakkında da kötülük murad ettimi onun günahlarını tutar,

kıyamet günü cezasını verir." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).][424]

ـ4696 ـ5ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ عُظْمَ الْجَزَاءِ مَعَ عُظْمِ الْبَـءِ، وإنَّ اللّهَ تَعالى إذَا أحَبَّ قَوْماً ابْتَهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ[. أخرجه الترمذي.

5. (4696)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mükâfatın büyüklüğü belânın büyüklüğü ile (orantılıdır). Allah bir cemaati sevdi mi onları musibete müptela eder. Kim bundan razı olursa Allah da ondan razı olur, kim de razı olmazsa Allah da ondan razı olmaz." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).][425]

ـ4697 ـ6ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَوَدُّ أهْلُ الْعَافِيَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِينَ يُعْطى أهْلُ الْبَـءِ الثَّوَابَ لَوْ أنَّ جُلُودَهُمْ كَانَتْ قُرِضَتْ في الدُّنْيَا بِالْمَقَارِيضِ[. أخرجه الترمذي .

6. (4697)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, afiyet ehli kimseler, bela ehline sevapları verilince, dünyada iken derilerinin makaslarla kazınmış olmasını temenni edecekler." [Tirmizî, Zühd 59, (2404).][426]

ـ4698 ـ7ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا يَزَالُ الْبَـءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ في نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حتّى يَلْقَى اللّهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ[. أخرجه مالك والترمذي .

7. (4698)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'min erkek ve kadının nefsinde, çocuğunda, malında bela eksik olmaz. Tâ ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun." [Muvatta, Cenâiz 40, (1, 236); Zühd 57, (2401).][427]

ـ4699 ـ8ـ وعن مصعب بن سعد عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ! أىُّ النَّاسِ أشَدُّ بَءً؟ قَالَ: ا'نْبِيَاءُ، ثُمَّ ا'مْثَلُ، فَا'مثَلُ، يُبْتَلى الرَّجُلُ عَلى حَسَبِ دِينِهِ فإنْ كانَ شَدِيداً في دِينِهِ صُلْباً اِشْتَدَّ بَؤُهُ، وإنْ كَانَ في دِينِهِ رِقَّةٌ اِبْتَهُ اللّهُ عَلى حَسَبِ دِينِهِ، فَمَا يَبْرَحُ البَءُ بِالْعَبْدِ حَتّى يَتْرُكَهُ يَمْشِى عَلى ا'رْضِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ[. أخرجه الترمذي.يقال: »جاءَ الْقَوْمُ اَمْثَلَ فَا'مْثَلَ« أىْ جاء أشرافهم وأجلّهم وخيرهم واحداً بعد واحد في الرتبة والمنزلة .

8. (4699)- Mus'ab İbnu Sa'd, babası radıyallahu anh'tan naklediyor: Der ki:

"Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlardan kimler en çok belaya uğrar?"

"Peygamberler, sonra büyüklükte onlara ve bunlara yakın olanlar. Kişi diyaneti nisbetinde belası da şiddetli olur. Şayet dininde zayıflık varsa, Allah onu da diyaneti nisbetinde imtihan eder. Bela kulun peşini bırakmaz. Tâ o kul, hatasız olarak yeryüzünde yürüyünceye kadar." [Tirmizî, Zühd 57, (2400).][428]

ـ4700 ـ9ـ وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَعِزَّتِى وَجَلِى أخْرجُ أحَداً مِنَ الدُّنْيَا أُرِيدُ أنْ أغْفِرَ لَهُ حَتّى أسْتَوْفِيَ كُلَّ خَطِيئَةٍ في عُنُقِهِ بِسَقَمٍ في بَدَنِهِ وَإقْتَارٍ في رِزْقِهِ[. أخرجه رزين.»ا“قتارُ« التضييق على ا“نسان في رزقه .

9. (4700)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri ferman etti: "İzzetim ve celalim hakkı için, mağfiret etmek istediğim hiç kimseyi, bedenine bir hastalık, rızkına bir darlık vererek boynundaki günahlarından temizlemeden dünyadan çıkarmayacağım." [Rezîn tahriç etmiştir."[429]

ـ4701 ـ10ـ وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَ الْعَبْدُ يَعْمَلُ عَمَ صَالِحاً فَشَغَلَهُ عَنْهُ مَرَضٌ أوْ سَفَرٌ كَتَبَ اللّهُ لَهُ كَصَالِحِ مَا كَانَ يَعْمَلُ وَهُوَ صَحيحٌ مُقِيمٌ[. أخرجه أبو داود .

10. (4701)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kul, salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girerek ameline mani olsa, Allah ona sıhhati yerinde ve mukim iken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar." [Buhârî Cihâd 134; Ebu Dâvud, Cenâiz 2, (3091).] [430]

İKİNCİ FASIL

ÇOCUK ÖLÜMÜ

ـ4702 ـ1ـ عن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ النِّسَاءُ لِلنَّبِىِّ #: يَا رَسُولَ اللّهِ غَلَبنَا عَلَيْكَ الرِّجَالُ، فَاجْعَلْ لَنَا يَوْماً مِنْ نَفْسِكَ فوَعَدَهُنَّ يَوْماً، فوَعَظَهُنَّ وَأمَرَهُنَّ، وَكانَ فِيمَا قَالَ لَهُنَّ: مَا مِنْكُنَّ اِمْرَأةٌ تُقَدِّمُ ثَثَةً مِنْ وَلَدَهَا إِّ كَانُوا لَهَا حِجَاباً مِنَ النَّارِ. فقَالَتِ امْرَأةٌ: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَاثْنَيْنِ؟ قَالَ: وَاثْنَيْنِ[. أخرجه الشيخان .

1. (4702)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dediler ki:
"Ey Allah'ın Resulü! Sizden (istifade hususunda) erkekler bize galip çıktı (yeterince sizi dinleyemiyoruz). Bize müstakil bir gün ayırsanız!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine onlara bir gün verdi. O günde onlara vaaz u nasihat etti, bazı emirlerde bulundu. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı:
"Sizden kim, kendinden önce üç çocuğunu gönderirse, onlar mutlaka kendisine ateşe karşı bir perde olur!"
Bir kadın sormuştu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ya iki çocuğu ölmüşse?"
"İki de olsa!" buyurmuşlardı." [Buharî, İlm 36, CEnâiz 6, İ'tisâm 9; Müslim, Birr 152, (2633).][431]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste sahabe hanımlarının dinlerini öğrenme hususunda hırsları gözükmektedir. Zira Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında yer alan kadınların, araya giren erkek cemaati sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işitmeleri zorlaşmış olunca daha yakından dinleme imkanı sağlayacak hususî bir gün talep ediyorlar.
2- Bazı rivayetlerde Resulullah'ın "Falanca hanımın evinde toplanın" diyerek, kadınlara mahsus vaaz gününü hususî bir evde yaptığı belirtilir.
3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadınların dinlerini öğrenmeleri meselesine ehemmiyet verip hususî şekilde ilgilendiğini göstermektedir.
4- Hadis, keza Müslüman çocuklarının cennette olduğunu, çocukların ebeveynleri için ateşe karşı perde olacaklarını ifade etmektedir.
Bu rivayette iki çocuğu ölen kimsenin cennete gideceği ifade edilmiştir. Bir başka rivayette "Ya tek çocuğu ölmüşse?" sorusu da sorulmuş, Resûlullah bir müddet sükût buyurduktan sonra: "Tek de olsa!" diye cevap dermeyan etmiştir. Bir başka hadiste "Kim büluğa ermemiş üç çocuğu önden gönderirse bunlar kendisi için ateşe karşı muhkem bir kal'a olurlar" buyurulmuştur. Bir çocuk gönderene de cennet verileceğini teyid eden muhtelif rivayetler var. İbnu Hacer, bunlardan en sahih olanını, Buhârî'nin Rikâk'ta kaydettiği şu rivayetin teşkil ettiğini söyler:
"Allah Teâla hazretleri buyurmuştur: "Ben, dünya ehlinden sevdiğini aldığım bir kulum, onun sevabını umarak sabreder, rıza gösterirse mükâfatı ancak cennettir." İbnu Hacer, "Bu rivayete tek çocuk da dahildir" der.
Bu çeşit rivayetlerin bir kısmı ihtisab yani "sevap niyetiyle sabır" kaydını ihtiva etmez, mutlak gelir. Bunlara göre, çocuğu ölen her mü'min bu sevaba dahildir. Ancak İbnu Hacer der ki: "Şeriatın bilinen kaidelerindendir: "Sevap niyete terettüp eder." Öyleyse mutlak hadisleri "ihtisab"la kayıtlamak gerekir. Öyleyse mutlak hadisler mukayyed olanlara hamledilecektir."[432]

ـ4703 ـ2ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَمُوتُ ٔحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَثَةٌ مِنْ الْوَلَدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ إَّّ تَحلَّةَ الْقَسَمِ[.
أخرجه الستة إ ّ أبا داود.وفي أخرى للترمذي: »واثْنَانِ

وَوَاحِدٌ«.ومعنى »تَحِلّةِ الْقَسَمِ« أى تمسه النار إ مسة يسيرة مثلَ تحليل قسم الحالف.

2. (4703)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Mü'minlerden birinin üç çocuğu ölür ve ona da ateş değerse, bu çok hafif bir alev yalamasıdır." [Buharî, Cenâiz 6, Eymân 9; Müslim, Birr 150-154, (2632-2635); Muvatta, Cenâiz 38, (1, 235); Tirmizî, Cenâiz 64. (1060); Nesâî, Cenâiz 25, (4, 25).][433]

ـ4704 ـ3ـ وعن ابْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَ لَهُ فَرَطَانِ مِنْ أُمَّتِى دَخَلَ الْجَنَّةَ بِهِمَا. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطَ. قَالَ: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ يَا مُوَفَّقَة. قَالَتْ: فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ؟ قَالَ: أنَا فَرَطُ أُمَّتِى، لَنْ يُصَابُوا بِمِثْلِى[. أخرجه الترمذي.»الفرطُ« السابق المقدم على القوم في طلب الماء والمنزل، وإذا مات ل“نسان ولد صغير فهو فرط له .

3. (4704)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden kimin iki öncüsü varsa, onlarla birlikte cennete girer!"

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) sordu: "Bir öncüsü olan?"

"Bir öncüsü olan da, ey (hayırda) muvaffak olan!" buyurdular.

Hz. Aişe tekrar sordu: "Ümmetinden hiç öncü göndermeyen?"

"Ben, ümmetimin öncüsüyüm, (şefaatimle onları cennete ben sevkedeceğim. Hatta ben bütün öncülerin en büyüğüyüm. Çünkü ücret, çekilen meşakkate göre büyür). Benim ki gibisine de hedef olmayacaklar. (Onların beni önden göndermekten daha büyük bir kayıpları, daha acılı bir musibetleri yoktur ve olmayacak da. Zira vahiy kesilmiş oldu.)" [Tirmizî, Cenâiz 64, (1062).] [434]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

ـ4705 ـ1ـ عن عُبَادَةِ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أحَبَّ لِقَاءَ اللّهِ أحَبَّ اللّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللّهِ كَرِهَ اللّهُ لِقَاءَهُ. فقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: إنَّا لَنَكْرَهُ الْمَوْتَ. قَالَ: لَيْسَ ذلِكَ؛ وَلكِنِ الْمُؤْمِنَ إذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ اللّهِ وَكَرَامَتِهِ، فَلَيْسَ شَىْءٌ أحَبَّ إلَيْهِ مِمَّا أمَامَهُ، فأحَبَّ لِقَاءَ اللّهِ وَأحَبَّ اللّهُ لِقَاءَهُ، وإنَّ الْكَافِرُ إذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِعَذَابِ اللّهِ وَعُقُوبَتِهِ فَلَيْسَ شَىْءٌ أكْرَهَ إلَيْهِ مِمَّا أمَامَهُ، فَكَرِهَ لِقَاءَ اللّهِ، وَكَرِهَ اللّهُ لِقَاءَهُ[. أخرجه الخمسة إِّ أبَا داود .

1. (4705)- Ubâde İbnuÔs-Samit (radyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!

"Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Biz ölmekten hoşlanmayız" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Kasdımız bu değil. Lâkin, mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelenir. Ona, önünde (ölümden sonra kendisini bekleyen) şeyden daha sevgili birşey yoktur. Böylece o, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise, ölüm kendisine gelince Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelenir. Bu sebeple ona önünde (kendini bekleyenlerden) daha menfur bir şey yoktur. Bu sebeple Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz." [Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikr 14, (2683); Tirmizî, Cenâiz 67, (1066); Nesâî, Cenâiz 10, (4, 10).] [435]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste kulun Allah'a olan sevgi ve nefreti ile Allah'ın da kula olan sevgi ve nefreti mevzubahis edilmektedir. Kulun sevgi ve nefretini anlamak o kadar zor değildir. Ama Allah'ın sevgi ve nefreti izah gerektirir. Bu sebeple alimler: "Allah'ın kullarına muhabbeti, onun hayır

ve hidayetini irade etmesidir. Kula in'amda bulunmasıdır. Nefreti de bunların zıddıdır. Yani kulun hayrını ve hidayetini irade etmemesi, in'amda bulunmamasıdır."

Hadiste gelen مَنْ (kim) kelimesi şart değil de haber olarak telakki edilince şöyle bir mana çıkacağına da dikkat çekilmiştir: "Allah'a kavuşmayı seven, Allah'ın kendisine kavuşmasını sevdiği kimsedir."

Bu durumda, Allah'ın, kula kavuşmayı sevmesinin sebebi kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi değildir. Keza kerahat ve nefret de böyle.

2- Hadisin son kısmını anlamada Müslim ve Nesâî'de Şureyh İbnu Hânî tarikinden gelen veçhinde geçen ziyadeyi kaydediyoruz:

"...Ebu Hüreyre'yi dinledim... (hadisin aslını zikreder ve der ki:) "Sonra Hz. Aişe'ye geldim. Dedim ki: "Bir hadis işittim, eğer öyleyse hepimiz helak olduk" -Hadisi zikreder ve der ki:- "Aramızda ölümden hoşlanan kimse yok, herkes onu sevmiyor."

Bunun üzerine Hz. Aişe: "Onun mânası senin hatırına gelen şey değil. (Hadiste ölüm hali anlatılıyor. Ölmek üzere olan insanın) gözü belerdi mi yani can çekişen kimse, gözünü açıp yukarıya dikti mi artık etrafa bakamaz, göğsü daralır, ruh gidip gelmeye başlar, derisi titrer ve büzülür. İşte bu can çekişme halidir" der." Bu hadisin Abda İbnu Humeyd'de gelen bir veçhinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Allah bir kul hakkında hayır murat etti mi, onun ölümünden bir yıl önce bir melek göndererek onu takviye edip hayırlı işlerde muvaffak kılar. Hakkında: "Hayır üzere öldü" denir. İşte bu kimse ölüm gelince sevabını gördü mü nefsi ona kavuşma arzusu duyar. Bu onun Allah'a kavuşmayı sevmesi, Allah'ın da ona kavuşmayı sevmesidir. Allah bir kul hakkında şer murad etti mi, ölümünden bir yıl önce ona bir şeytan musallat eder. Bu onu saptırır ve fitneye atar. Öyle ki: "İçinde bulunduğu şer üzere öldü" denir. Ölüm geldiği zaman, Allah'ın kendisine hazırladığı azabı görür ve nefsi bundan korkar. İşte bu onun Allah'a kavuşmaktan, Allah'ın da ona kavuşmaktan hoşlanmamasıdır."

3- Hattabî'ye göre, hadiste geçen lika (kavuşma)dan farklı manalar muraddır:

***** Muayene, (birkısım gaybî hakikatleri ölüm anında görmek).

* Ba's yani ölümden sonra dirilme; şu ayette olduğu gibi: "Allah'ın huzuruna varacaklarını inkâr edenler hüsrana uğramışlardır..." (En'âm 31).
* Ölüm; şu ayette olduğu gibi: "Kim Allah'a kavuşmayı ümit ederse, Allah'ın vaadettiği o an mutlak gelecektir..." (Ankebut 5). Keza şu ayette olduğu gibi: "De ki: Kaçtığınız ölüm, mutlaka gelip sizi bulacaktır. Sonra da görünür ve görünmez alemleri hakkıyla bilen Allah'a döndürüleceksiniz..." (Cum'a 87).
* İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de şöyle der: "Burada likâullah (Allah'a kavuşmak)tan murad Ahiret yurduna dönüş ve Allah'ın indindeki şeylerden taleptir. Bundan gaye ölüm değildir. Çünkü herkes ondan nefret eder. Öyleyse kim dünyayı terkeder ve ona buğzederse Allah'a kavuşmayı sever, kim de dünyayı tercih edip ona kendini verirse Allah'a kavuşmayı sevmez, çünkü bu kimse, ona ölümde vasıl olur."
* Hattabî der ki: "Kulun Allah'a kavuşmayı sevmesinin manası, ahireti dünyaya tercih etmesidir. Böylece kul, dünyada ikametin devam etmesini sevmez, bilakis oradan göçe hazırlık yapar. Allah'a kavuşmaktan nefret, bunun zıddıdır."
* Nevevî der ki: "Hadisin manası şudur: "Şer'an itibar edilen, muhabbet ve nefret, hayatının sonuna gelmiş kimseye birkısım gaybî ahvalin açılıp, sonunun ne olacağı gösterilen, bu sebeple, artık tevbesinin kabul edilmediği can çekişme anında vaki olan muhabbet ve nefrettir."[436]

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Hayır ehli, şerefleri sebebiyle önce zikredilir, şer ehli sayıca çok olsa da ikinci planda mevzubahis edilmelidir.
* Cezalar amel cinsindendir. Hadiste muhabbet muhabbetle, nefret nefretle karşılık görmektedir.
* Bazı alimler lika'yı rü'yet olarak tevil ederek hadisten ahirette hayır ehlinin Allah'ı göreceğine delil bulmuş ise de bu zayıf addedilmiş ve lika ile Allah'ın sevabına kavuşmanın kastedilmiş olmasının da mümkün ve makul olduğu ileri sürülmüştür.
* Can çekişen kimsede sürur ve ehemmiyet alameti zuhur ederse, bu onun hayır üzere olduğuna delildir. Aksi zuhur ederse şer üzerine olduğuna delil olur.

***** Allah'a kavuşma sevgisi, ölümü temenni etme yasağına girmez. Çünkü bu, ölümü temenni etmediği halde kişide bulunabilir. Nitekim Allah'a kavuşma muhabbeti hasıl olan kişide bu hal, ölümün gelmesi veya gecikmesiyle ortadan kalkmaz. Halbuki can çekişme ve gaybî halleri görme anı, ölümü temeni yasağına girmez. Bilakis o anda temeni müstehabtır.

***** Sıhhat halinde ölümden nefret etmenin farklı şekilleri var:

****** Bazı insanlar, ölümden sonraki ahiret nimetlerine, dünyayı tercih ederek ölümden nefret eder. Bu, mezmumdur.

****** Bazıları, kendisini bekleyen hesaptan korkarak ölümden nefret eder. Bunlar yeterli amelde bulunamadığını, hazırlığı olmadığını idrak eder de gerekli şekilde Allah'ın emrini yerine getirmek arzusuyla ölmemek ister. Bunlar ölümden nefret etmede mazurdur. Bu gruba girenlerin çok ciddi şekilde uhrevi hazırlığa girişmeleri ve ölüm gelinceye kadar bu hali terketmemeleri gerekir. Ölüm geldi mi, bunların Allah'ın rahmetinden ümidvar olarak ölümü nefretle değil, muhabbetle karşılamaları icab eder.

***** Dünyada, sağlardan hiç kimse Allah'ı göremez. Bu görme işi, mü'minlere ölümden sonra vaki olur. Zira, hadisin bir başka veçhinde: "Ölüm, Allah'a kavuşmadan öncedir" ibaresi gelmiştir. Lika, rü'yetten daha âmm bir tabirdir. Öyleyse lika ortadan kalkınca rü' yet (görme) de ortadan kalkar. Nitekim bir Müslim hadisinde, buradakinden daha sarih olarak şöyle buyrulmuştur: "Siz, ölmedikçe Rabbinizi göremeyeceksiniz." [437]

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*****

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

*

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKAMI VE VARİSLER

* Dede, Nine

* Kızlar, Kızkardeşler

* Erkek Kardeşler

* Cenin

* Veled-i Mülâane

* Mutedde (İddet Bekleyen Kadın)

* Kelâle (ne evlad ne de baba bırakmadan ölen)

* Zevi'l-Erhâm

* Miras-ı diyet

*** Miras-ı sadaka**

*** Cemaat-ı varis**

*** Miras-ı vela**

*** Miras-ı asabe**

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH (ALEYHİSSALATU VESSELAM)'IN MİRASI VE GERİDE BIRAKTIKLARI

FERAİZ BÖLÜMÜ

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Ferâiz kelimesi farizanın cem'idir. Fariza, mefrûza manasında yani ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Kesmek manasına gelen farz kökünden gelir. Arap فَرَضَتْ لِفُنٍ كَذَا deyince "Ona maldan bir miktar kesip (ayırdım)" demiş olur. Bu yorum Hattabi'ye göredir. Bazı alimler, bu kelimenin yayın iki ucuna kiriş yerleştirmek maksadıyla oyuk açmak manasına gelen farzdan geldiğini iddia etmiştir. Ancak, "Bu ikinci

manada Allah'ın farzettiği şeyler kastedilir. Bunlar, Allah'ın kullara mecbur ettiği şeylerdir (kul onun dışına çıkamaz)" denmiştir.

Ragıp der ki: "Farz, sert bir şeyi kesmek, onda iz meydana getirmektir. Mevaris şu ayette feraiz kelimesiyle hususileştirilmiştir: نَصِيباً مَفْرُوضاً "takdir edilmiş pay" (Nisa 7). Burada "miktar" veya "malum" veya "başkalarından kesilip ayrılmış" manalarına gelir. İbarenin geçtiği ayetin meali şöyle:

"Erkekler için anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Miras olarak kalan mal az olsun çok olsun, "onlar için takdir edilmiş birer pay vardır"; hiçbiri bundan mahrum bırakılamaz" (Nisa 7)."

Şu halde feraiz kelimesi mirastan varislere düşen hakları, payları ifade etmektedir. Bu paylar meselesi, ölen kimsenin bıraktığı malların çeşidine, geride bıraktığı şahısların akrabalık derecesine, onların kadın-erkek şeklindeki cinsiyetine, borç bırakıpbırakmadığı, vasiyette bulunupbulunmadığı gibi farklı durumlara bağlı olduğu için hesaplanması karmaşık bir konudur. Bu hususi bir ilim ister. Bu sebeple buna ilm-i feraiz denmiştir. Bu ilmi iyi bilenlere de ferazi denilir. Resûlullah ferâiz ilminin ihmal edilmemesine, zamanla bunu bilenlerin pek azalacağına dikkat çekmiştir. [438]

ـ4706 ـ1ـ عن أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ[. أخرجه الستة إ النّسَائِى، ولم يذكر مالك: و الكافر المسلم .

1. (4706)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Müslüman kimse kafir kimseye varis olamaz; kâfir de Müslümana varis olamaz." [Buharî, Feraiz 26; Müslim, Feraiz 1, (1614); Muvatta, Feraiz

10, (2, 519); Ebu Davud, Feraiz 10, (2909); Tirmizî, Feraiz 15, (2108).] [439]

AÇIKLAMA:

"İslam dini farklı dinlere mensup olanların birbirlerine varis olamayacağını teşrî etmiştir. Yukarıdaki hadisi aynen bab başlığı yapan Buharî hazretleri, başlığın devamı olarak, İslam ulemasının ittifak ettiği bir hususu kaydeder: "...Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur."

Ancak, hadis metninden bu hükmün çıkarılması ihtilaflı bir meseledir. Bir kısım alimler bu hükme giderken, diğer bir kısmı: "Bunun için başka delile ihtiyaç var" demiştir.

"Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur" diyenlere karşı çıkanlar der ki: "Kişi, mirasa, ölümle istihkak kesbeder. Öyleyse ölümle mal, sahibinin mülkiyetinden çıktı mı, artık varislerin hak sahibi olması için taksim beklenmez. Ölüden kendilerine intikal eden mala müstehak olmuşlardır; mal henüz taksim edilmemiş bile olsa." İbnu'l-Münir burada şöyle bir temsil getirir: "Ölen bir Müslümanın, biri kafir biri Müslüman iki oğlu olsa, kafir olan oğlu, mal taksim edilmezden önce Müslüman olsa, cumhura göre bu oğlan mirastan pay alır. Buna sadedinde olduğumuz Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anh) hadisinin amm olan hükmü delalet eder. Ancak Hz. Muaz'dan gelen hadise göre Müslümanın varis olma nokta-i nazarı değişmektedir: Müslüman, kafire varis olabilmekte, kafir Müslümana olamamaktadır. Hz. MuazResûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İslam artar, eksilmez" [440] hadisine dayanır."

Birkısım alimler Ebu Davud'da (Feraiz 10) da gelmiş olan bu hadisin, ihticac edilmeyecek kadar zayıf olduğunu ileri sürmüştür. Müsedded'in bir tahricine göre, "biri Müslüman diğeri Yahudi iki kardeş, Yahudi olan babalarının ölümüyle miras hususunda ihtilafa düşerler ve Hz. Muaz İbnu Cebel'e başvururlar. İhtilafa göre Yahudi kardeş malın tamamına el koymuştur. Müslüman kardeş buna itiraz ederek, Hz. Muaz'a çıkmıştır. Hz. Muaz, Müslümanı da varis kılmıştır."

İbnu Ebi Şeybe'nin, Abdullah İbnu Ma'kul tarikinden yaptığı rivayete göre, Hz. Muaviye "Biz Ehl-i Kitaba varis oluruz, onlar bize varis olamaz; tıpkı onların kızlarını nikahlamak helal olduğu halde, bizim kızlarımızın onlara helal olmadığı gibi" demiştir. Mesruk, Said İbnu'l-Müseyyeb, İbrahim Nehai ve İshak İbnu Rahuye de böyle hükmetmiştir.

Aksi görüşte olan cumhur der ki: "Bu hüküm, nassa muarız olan bir kıyastır. Halbuki nasstaki murad, (kıyasa gitmeye hacet bırakmayacak kadar) sarihtir. Böyle bir nass varken kıyasa gidilmez. Mezkur hadise gelince, maksud olan murad da nass değildir. Bilakis Müslümanın diğer din mensuplarına üstün olacağını ifade etmektedir. Bu üstünlüğün miras meselesiyle bir alakası yoktur. Nitekim bu hükme bir başka kıyas muaraza eder. Buna göre, tevarüs yani varis olma hadisesi, velayetle ilgilidir. Müslümanla kafir arasında Rab Teala'nın şu ayeti mucibince velâyet (dostluk) yoktur: "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin; onlar birbirlerinin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz onlardan olur" (Maide 51). Ayrıca, zımmî bir erkek harbî bir kadınla evlense, kadına varis olamaz. Böyle bir durumda zımmînin: "Ben Müslümana varis olurum. Çünkü onlar bizimle nikahlanıyorlar" demesi halinde delil ters dönmüş olur."

Bu meselede, İbnu Hacer'in kaydına göre üçüncü bir görüş, "mirasın taksimini esas almaya" dayanır. Bu husus, Hz. Ömer, Hz. Osman, İkrime, Hasan ve Cabir İbnu Zeyd'den rivayet edilmiştir. Ancak Hz. Ömer'den bunun aksi görüş de rivayet edilmiştir.[441]

ـ4707 ـ2ـ وعن ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ وَجَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَتَوارَثُ أهْلُ مِلَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود عن ابْنِ عَمْرو. والترمذي عنْ جابِرٍ.

2. (4707)- İbnu Amr İbni'l-As ve Hz. Cabir (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İki farklı din mensupları birbirlerine varis olamazlar." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2911); Tirmizî, Ferâiz 16, (2109). Ebu Davud'un rivayeti İbnu Amr'dan, Tirmizî'nin rivayeti Hz. Cabir'dendir.][442]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, farklı dine mensup olan kafirlerin birbirlerine varis olamayacağına hükmedenler esas almışlardır. Ancak cumhur, hadiste geçen iki dinden biriyle "İslam"ın, diğeriyle "küfr"ün kastedildiğine hükmetmiştir. Böyle olunca bundan çıkacak hüküm, önceki hadisle müsavi olur.

Şafi, Hanefî başta olmak üzere ulâmanın çoğunluğuna göre, kafirler kendi aralarında birbirlerine varis olabilirler. Müslümanla aralarında tevarüs cereyan etmez.

2- Alimler zımmî ile harbî arasında fark gözetmişlerdir. Ebu Hanife zımmî ve harbî kafirlerin birbirlerine varis olamayacaklarını söylemiştir. Harbîler, Ebu Hanife'ye göre aynı diyarda olurlarsa tevarüs ederler. Şafii mezhebine göre böyle bir şart aranmaz.

3- Bir kısım alimler (Sevrî, Rebîa vs.) ise kafirleri üçe ayırmıştır:

***** Yahudiler,

***** Hıristiyanlar

***** Diğerleri,

Bu üç dinden biri diğerlerine varis olamaz.

4- Medine ve Basra ulemâsından bir grup da şöyle demiştir: "Kâfirlerden her grup ayrı bir dindir. Öyleyse Mecusi, putpereste varis olamaz, Yahudi Hıristiyana varis olamaz." Bu görüşte olan Evzâî daha da ifrata kaçarak; Aynı dine mensup iki farklı fırka, birbirlerine varis olamaz" demiştir.

5- Mürted hususunda ihtilaf edilmiştir:

***** Şafiî ve Ahmed: "Mürted öldü mü malı bütün Müslümanlara fey' (ganimet) olur" demiştir.

***** Malik: "Malı fey' olur. Ancak, irtidadıyla, Müslüman varislerini malından mahrum kılmayı kastetti ise, mal varislerinin olur" demiştir. Zındık hakkında da hükmü böyledir.

***** Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre "Mürtedin malı Müslüman varislerinin olur."

* Ebu Hanife'ye göre: "İrtidatdan önce kazandıkları, Müslüman varislerindir. İrtidatdan sonraki kazandıkları devlet hazinesine gider."

* Alkame gibi bazıları: "Onun malı, geçmiş olduğu din mensuplarına intikal eder" demiştir.

* Davud-u Zahiri: "Girdiği dine mensup varisleri bu mala müstehak olur" demiştir.[443]

ـ4708 ـ3ـ وعن أُسَامَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّهُ قَالَ:]يَا رَسُولَ اللّهِ! أيْنَ تَنْزِلُ غَداً في دَارِكَ بِمَكَّةَ؟ قَالَ: وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ رِبَاعٍ أوْدُورٍ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَرِثَ أبَا طَالِبٍ هُوَ وَطَالِبٌ، وَلَمْ يَرِثْهُ جَعْفَرٌ وَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا ،نَّهُمَا كَانَا مُسْلِمِينَ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَطَالِبٌ كَافِرَيْنِ[.
أخرجه الشيخان وأبو داود .

3. (4708)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre [haccı sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'a] denmiştir ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Yarın nereye ineceksin, Mekke'deki evine mi?""Akil bize evbark bıraktı mı ki?" buyurdular.

“Akil ile Talip, Ebu Talib'e varis olmuşlardı. Ne Ali ne de Cafer (radıyallahu anhüma) ona varis olamamışlardı. Çünkü bu ikisi Müslüman idiler. Akil ve Talib ise kafirdiler." [Buharî, Hacc 44, Cihad 180, Megazî 48; Müslim, Hacc 439, (1351); Ebu Davud, Feraiz 10, (2910).][444]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili fıkha müteallik açıklamaya geçmeden önce, hadiste geçen isimler hakkında bilgi verelim: Akîl, Talip ve Cafer, Hz. Ali'nin kardeşleridir; yani Ebu Talib'in oğulları. Bir başka deyişle Resûlullah'ın amcaoğulları. Talip, hepsinin büyüğüdür, babaları künyesini ondan almıştır. Talip, Akil'den, Akil Cafer'den, Cafer de Ali'den onar yaş büyüktür. Şu halde en küçükleri Ali'dir. Hz. Cafer, Mute Savaşı'nda şehit

olmuştur. Cafer-i Tayyar ve Zülcenâheyn diye de meşhurdur. Babalarının vefatında Akil ve Talip müşrik iseler de Akil, Hudeybiye'de Müslüman olacak, Tâlip ise küfrü üzerine ölecektir. Hadisin İbnu Mace'deki veçhinde Talip ve Akil'in Ebu Talip'e varis oldukları, Müslüman olmaları sebebiyle, Cafer ve Ali'nin varis olamadıkları ifade edilir.

2- Hadiste geçen ribâ kelimesi rab'ın cem'idir. Rab beytler (aile meskeni) ihtiva eden menzil demektir. Dar (mahalle) manasına geldiği de söylenmiştir.[445] Öyleyse dar ve riba kelimesinin yan yana kullanılmış olması ya tekid ifade eder veya ravinin "bu kelimelerden hangisi hadiste gelmişti" diye düştüğü şekki ifade eder. Tercümede evbark diyerek te'kid şıkkını esas aldık.

3- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda Haccı sırasında Hz. Üsâme'nin bir sorusuna cevabını aksettirmektedir. Üsâme (radıyallahu anh), Mekke'deki ikamet sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın nerede ikamet edeceğini merak etmektedir. Eski doğup büyüdüğü evinde mi, başka bir yerde mi? Çünkü, orası Akil tarafından çoktan satılmış durumdaydı. Rivayetler, hicretle birlikte Mekke'de olduğu gibi terkedilmiş olan Hz. Ali, Hz. Cafer ve Resûlullah'a ait akarları Akil'in sattığını ifade eder. Keza diğer muhacirlerin malları da müşrik yakınları tarafından yağmalanıp satılmıştı.

Şu halde Üsâme (radıyallahu anh)'nin sorusu, harp halinde yapılmış bu haksız tasarrufların meşruiyyet durumuna yönelik olabilir. Bu emrivakiyi Resûlullah kabulmu edecek, yoksa kabul etmeyip, o gün elinde tutanlardan geri mi alacak?

Şarihler, bu hadisle ilgili açıklamalarında bir başka soruyu gündeme getirip münakaşasını yaparlar: Dini bakımdan ayrı bir statüye sahip bulunan ve haram olan Mekke'deki evlerin durumu nedir? Satılabilir mi, satılamaz mı? Orada şahsî mülk edilebilir mi, edilemez mi?

Yine bu hadisle ilgili olarak üzerinde durulan bir husus, Kur'an'da geçen el-Mescidü'l-Haram'la kastedilen hududtur. Mekke'nin her tarafı mı, muayyen bir kısım mı?

Hadisten, bir Müslümanın dar-ı harpte mülk edinmesi halinde, burası fethedilecek olsa o mülkün eski Müslüman sahibine ait olacağı hükmü de çıkarılmıştır.

Bu meseledeki ihtilaf, mevzu üzerine gelmiş bulunan farklı hadislerden ve farklı tatbikatlardan ileri gelir.

* Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Resûlullah'ın "Akil bize evbark bıraktı mı?" sözü ile Efendimiz'in, Akil'in tasarrufunu meşru addettiği manası çıkarılmıştır. Bu telakkiye göre, Akil'in tasarrufu cahiliye devrinde yapılmış olmasına rağmen, sonradan meşru addedilip kabul edilen bir kısım tasarruflar sırasına girer. Nitekim cahiliye devrinde nikahlananların sonradan nikahları yenilenmemiştir.

***** Cumhur, bu hadise dayanarak Mekke'deki evlerin miras olacağına, alınıp satılacağına hükmetmiştir.

***** Öte yandan Alkame İbnu Nadla'dan İbnu Mace'nin kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah, Ebu Bekr ve Ömer öldükleri zaman Mekke'nin evlerine, sevâib (Allah için bağışlanan, bedava istifade edilen şey) deniliyordu. ihtiyaç duyan oturur, ihtiyaç duymayan da başkasını oturturdu."

Bu hadisin munkatı ve mürsel olması sebebiyle zayıflığına dikkat çekilmiş olmakla beraber, İbnu Ömer, Mücahid ve Ata bu hadisin zahiriyle hükmetmişlerdir.

İbnu Hacer'in açıklamasını takip edelim: "Abdurrezzak, İbnu Cüreyc' ten naklen der ki: "Ata, Harem bölgesinde kirayı nehyeder, "bana Hz. Ömer'in, Mekke'deki evlerin kapılanmasını yasakladı. Çünkü hacılar, evlerin arsalarına inmekte idi" derdi. Evine ilk kapı koyan kimse Süheyl İbnu Amr oldu ve bu hususta Hz. Ömer'e özür beyan etti."

Tahavî'nin İbrahim İbnu Muhacir tarikiyle Mücahid'den nakline göre, Mücahid: "Mekke mübahtır; orada evbarkın satılması, evlerinin kiraya verilmesi haramdır" demiştir. Sevrî ve Ebu Hanife de aynı hükme varmıştır. Ebu Yusuf, Hanife'ye bu meselede muhalefet etmiştir. İmam Muhammed'in görüşünde ihtilaf edilmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmeder, Tahavî de cevaz hükmüne uyar, Alkame hadisinin bilfarz

sahih olduğu kabul edilse bile az ilerde belirtilen tevile dayanılarak zahirine uyulmayış sebebi belirtilmiştir.

Şafiî hazretleri, Buhari'nin Kitabu'l-Hacc'da tahric ettiği Üsâme hadisiyle ihticac etmiştir. Şafiî merhum der ki: "Resûlullah, hadiste mülkü, hem kendine hem de satana (Akil'e) izafe etmektedir." Şafiî'nin bu meselede bir diğer hücceti Resûlullah'ın fetih senesinde sarfettiği şu sözüdür: "Kim Ebu Süfyan'ın evine girmişse emniyettedir." Burada evi Ebu Süfyan'a izafe etmiştir.

Şafiî gibi düşünen İbnu Huzeyme, ayetten delil getirmiştir: "O mallarda bir de evlerinden çıkarılıp mallarından mahrum bırakılmış fakir muhacirlerin hakkı vardır.." (Haşir 8). Allah Teala hazretleri, bu ayet-i kerimede Mekkeli muhacirlere evlerini nisbet etmektedir; tıpkı mallarını nisbet ettiği gibi. Eğer evler kendilerinin olmasaydı, kendilerinin olmayan evlerden çıkarılmış olmakla mazlum sayılmayacakladı." İbnu Huzeyme devamla der ki "Eğer Akil'in sattığı evler mülk edinilmeyecek mahiyette olsaydı, o evlere Müslüman olmaları hasebiyle Ali ve Cafer evleviyetle müstehak olacaktı." Büyu bölümünde görüleceği üzere, Hz. Ömer Mekke'de hapishane yapmak üzere bir ev satın almıştır. Abd İbnu Humeyd'in bir tahricinde Hz. Ömer'in, hacc sırasında Mekke evlerinin kapılarını kapamayı yasakladığına dair Nafi'in İbnu Ömer'den rivayet ettiği haber, bu söylediğimizle muaraza etmez. Abdurrezzak'ın Mücahid'den yaptığı bir tahrice göre, Hz. Ömer: "Ey Mekkeliler, evlerinize kapı koymayın, ta ki, uzaktan gelenler diledikleri yere insinler" demiştir. Bu rivayetin, Hz. Ömer'den bir başka veçhini de daha önce kaydettik. Bunların arasını şöyle cemetmek mümkündür. Hz. Ömer, dışardan gelenlere merhameten, onlardan kira alınmasını hoş karşılamamış olmalı. Bundan Mekke'deki evlerin alınıp satılmasını yasaklama hükmü çıkmaz. Ahmed İbnu Hanbel ve başkaları da bu görüşe meyletmiştir. İmam Malik'in bu meseledeki tutumu hususunda ihtilaf edilmiştir:

***** el-Kadı İsmail der ki: "Kur'an'ın zahiri, bundan kastedilen şey içerisine, menasik ve namaz icra edilen mesciddir. Mekke'nin diğer evleri değil."

***** el-Ebheri der ki: "Malik ve ashabının kavli Mekke'nin savaşla fethedildiği hususunda ihtilaf etmez. Onların ihtilafı "Mekke'yi Resûlullah, hurmetinin büyüklüğü sebebiyle Mekke ahalisine bağışladı mı, yoksa Müslümanlara mı bıraktı?" hususundadır. Bu ihtilaf da, evlerinin satılması, kiraya verilmesi meselesindeki ihtilafa bais olmuştur. "Mekke savaşla fethedildi" diyenlerce racih olanı, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'nin evlerini eski ahalisine bağışladığı"dır. Böylece Mekke'nin hükmü, savaşla fethedilen diğer beldelerin hükmünden farklı olmaktadır." Süheylî ve başkaları bunu zikretmiştir.

***** el-Mescidu'l-Haram'la kastedilen nedir? Bu husustaki münakaşaya daha önce yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz (4583. hadis).

4- Hadiste mevzubahis edilen darın (yani evin) Haşim İbnu Abdi Menaf'a ait bulunan dar olduğu, bunun Haşim'den sonra oğlu Abdulmuttalib'e geçtiği, bunu Abdulmuttalib'in, hayatında oğulları arasında taksim ettiği, böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da, babasının hissesi sebebiyle bir hak düştüğü, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu evde dünyayı şereflendirdiği belirtilir. İbnu Hacer, Resûlullah'ın evindeki, Akîl ve Talib'in tasarruflarını şöyle açıklar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicret edince, Akil ve Talib, "dar"ın tamamına, Müslüman olmamaları ve Resûlullah'ın da hicretle hakkını terketmiş olması haysiyetiyle tevarüs ettiler. Talib, Bedir'de öldürülünce, Akîl darın tamamını sattı." el-Fakihî, bu darın Akil'in evladlarının elinde devam ettiğini, Haccac-ı Zalim'in kardeşi Muhammed İbnu Yusuf'a yüz bin dinara sattıklarını kaydetmiştir.

ed-Dâvudî ve başkası, hadisle ilgili farklı bir açıklama sunarlar: "Hicret eden mü'minlerin evini kafir yakınları satmışlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), -onlardan İslam'a girenlerin kalplerini kazanmak için- bu cahiliye tasarruflarını te'yid etti."

Hattabî der ki: "Bana göre, bu ev Akil'in mülkünde baki kalmış olsaydı bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), o eve yine de inmezdi. Çünkü o evler artık, Allah yolunda terkedilmiş evlerdi, bir daha onlara geri gelmezlerdi." Ancak, Hattabî'yi bu görüşünde tenkid etmişler ve:

"hadisin siyakı Akil'in evi sattığını ifade etmektedir. Hadisten şu mana çıkmaktadır: "Eğer Akîl satmasaydı Resûlullah ona inecekti" demişlerdir. Şarihler, ilgili hadislerin şerhinde başka teferruata da inerler.[446]

ـ4709 ـ4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْقَاتِلُ َ يَرِثُ[. أخرجه الترمذي .

4. (4709)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Katil varis olamaz." [Tirmizî, Ferâiz 17, (2110).][447]

AÇIKLAMA:

Hadis, katilin maktule varis olamayacağını ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle bu görüştedir. Katil hataen veya kasten de öldürse hüküm böyledir. Hz. Ömer, Ali ve Şureyh gibi meşhur kadılar, Şafiî, Ebu Hanife ve ashabı gibi imamlar hep aynı görüşü paylaşırlar. Maldan da diyetten de pay alamayacağını söylerler.

İmam Malik ve Nehâî, hataen katilin diyetten olmasa da maldan miras hissesi alacağını söylemişlerdir. Ancak alimler tahsis, delilsiz makbul değil demişlerdir.

Cabir İbnu Zeyd'den gelen bir rivayette daha sarih olarak: "Hangi erkek, bir erkek veya kadını âmden veya hataen öldürecek olsa onlardan buna miras yoktur; hangi kadın, bir erkek veya bir kadını âmden veya hataen öldürecek olsa o kadına bunlardan miras yoktur" denmiştir. [448]

ـ4710 ـ5ـ وعن سعيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ:]أبِي عُمَرُ أنْ يُوَرِّثَ أحَداً مِنَ ا٬عَاجِمِ إِّ أحَداً وُلِدَ في الْعَرَبِ[. أخرجه مالِكٌ.وزاد رزين:

»وَامْرَأةً جَاءَتْ حَامً فَوَلَدَتْ في الْعَرَبِ فَهُوَ يَرِثُهَا إنْ مَاتَتْ وَتَرِثُهُ إنْ مَاتَ، ومِيرَاثُهُ في كِتَابِ اللّهِ تعالى« .

5. (4710)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Arap (memleketinde) doğmadıkça, Acem'den birini varis kılmaktan imtina etmiştir." [Muvatta, Feraiz 14, (2, 520).]

Rezîn şu ilavede bulundu: "Hamile olarak gelip Arap (memleketinde) doğuran kadını da hariç kıldı. Bu durumda erkek, eğer ölürse kadına varis olur. Eğer erkek ölürse, kadın da ona varis olur. Erkeğin miras(taki pay nisbet)i Allah'ın kitabında vardır."[449]

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin açıklamasına göre, İmam Malik'in İbnu'l-Müseyyeb'ten yaptığı bu rivayet, Arap olmayanlardan birinin, ölen bir kimse hakkında delil ve hüccete dayanmadan: "Ben onun yakınıyım, malına varisim" şeklinde bir iddiada bulunacak olsa, Acemler kendi aralarında bunu ikrar da edecek olsalar, Hz. Ömer'in bu iddiayı kabul etmediğini fade etmektedir. Ancak, bunun gerçek olduğu bilinir ve adil Müslümanların şehadetiyle sübut bulursa, bu durumda İslam memleketinde doğmuş biri gibi verâset hakkı doğar ve birbirlerine varis olurlar.

İmam Malik der ki: "Hamile bir kadın düşman diyarından gelse, Arap memleketinde doğum yapsa bu çocuk belli ki onundur; kadın ölse, çocuk ona varis olur; çocuk ölse, kadın ona varis olur. Kadının alacağı miras payı da Allah'ın kitabında belirtilmiştir; altıda veya üçte bir."[450]

ـ4711 ـ6ـ وعن أبِى ا‘سْوَدِ الدُّؤَلِى قَالَ:]أُتِىَ مُعَاذٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِمِيرَاثِ يَهُودِيٍّ فَوَرَّثَهُ ابْناً لَهُ مُسْلِماً وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا“سْمُ يَزِيدُ وَ يَنْقُصُ[. أخرجه أبو داود .

6. (4711)- Ebu'l-Esved ed-Düelî anlatıyor: "Hz. Muaz'a bir Yahudinin miras meselesi getirildi. Onun Müslüman oğluna da mirastan pay verdi ve dedi ki: "İslam [galebe çalar, ona galebe çalınmaz], artar eksilmez." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2912, 2913).][451]

AÇIKLAMA:

1- 4706 numaralı hadiste geçtiği üzere Hz. Muâz, Müslüman kafirden miras alabileceği görüşünde idi. Bu sebeple, kendisine intikal eden -biri Yahudi, diğeri Müslüman- iki kardeşin, Yahudi babalarının mirasıyla ilgili ihtilaflarında, Müslüman kardeşin de mirasa iştirak etmesine hükmetmiştir. Kullandığı delil de yukarıda kaydedilen, Resûlullah'ın اِْسْم يَزِيدُ وَ يَنْقُصُ sözüdür. Şarihler bu ibareye muhtelif manalar vermişlerdir.

***** İslam, (kendisine dahil olanlarla) artar, (irtidad edenlerle) eksilmez.

***** İslam, (fethedilen memleketlerle) artar, (keferenin galebe çalacağı diyarlarla) eksilmez.

***** İslam'ın hükmü galebe çalar. Onun galebe çaldığı hususlardan biri, ebeveyninden biri Müslüman olan kimseye İslam hükmünün verilmesidir. Hz. Muâz bu manayı esas alarak, hadisten Müslüman kafire varis olacağına, fakat kafirin Müslümana varis olamayacağına hükmetmiştir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde "İslam üstün olur, ona üstün olunamaz" ibaresi yer eder. Teysir'in metninde yok ise de köşeli parantez içine alarak bu ziyadeyi dercettik.[452]

ـ4712 ـ7ـ وعن عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أيُّمَا رَجُلٍ عَاهَرَ بِحُرَّةٍ أوْ أمَةٍ، فَالْوَلَدُ زِناً َ يَرِثُ مِنْ أبِيهِ وَ يَرِثْهُ[. أخرجه الترمذي ولم يذكر: وَ يَرِثُهُ.»الْمُعَاهَرَةُ« الزنا.
و»الْمُعَاهِرُ« الزاني. و»عَهَرَ بِهَا« إذا زنى بها .

7. (4712)- Amr İbnu Şuayb, an ebihi an ceddihi tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hür veya cariye bir kadınla kim zina yaparsa, bundan hasıl olacak çocuk veled-i zinadır, ne o babasına, ne de babası ona varis olamaz." [Tirmizî, Feraiz 21, (2114).] [453]

AÇIKLAMA:

İslâm uleması, bu hadise dayanarak veled-i zinanın babaya varis olamayacağına hükmetmiştir: "Çünkü derler, verasette asıl, nesebtir. Veled-i zina ile zani arasında nesep yoktur. Böyle olunca verasete hak kazanamaz." Bu çocuğa da ne zani ne de yakınları varis olamazlar.

Tirmizî, ilim ehlinin bu hadisle amel ettiğini belirtir. [454]

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER

* DEDE VE NİNE

ـ4713 ـ1ـ عن ابْنِ الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أنَّهُ كَتَبَ إلَيْهِ أهْلُ الْكُوفَةِ فِي الْجَدِّ فَقَالَ: أمَّا الَّذِي قَالَ فيهِ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً مِنْ هذِهِ ا‘مَّةِ خَلِيَ َتَّخَذْتُهُ فإنَّهُ نَزَّلَهُ مَنْزِلَةَ ا‘بِ. يَعْنِي أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ[. أخْرَجه البخاري. ومعناه: جعل الجدّ في منزلة ا‘ب، وأعطاه ما يأخذ ا‘ب من الميراث.

1. (4713)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre: Ehl-i Kûfe, kendisine yazarak dede hakkında sormuşlardı. O da şu cevabı

vermişti: "Hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ben bu ümmet içerisinde birini kendime halil seçseydim, onu seçerdim" dediği kimse, yani Ebu Bekr, dedeyi (miras meselesinde) baba yerine koymuştu." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 5.][455]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Abdullah İbnu Zübeyr'e dedenin mirastan alacağı pay sorulmuş, o da Hz. Ebu Bekr'in bu meseledeki kanaatini yazarak cevap vermiştir. Bu cevaba göre, Hz. Ebu Bekr: "Dede, baba gibi mirastan pay almalıdır. Büyük babanın varlığı halinde kardeşler mirasa iştirak etmemelidir, miras tamamiyle dedeye kalmalıdır" diye fetva vermiştir. [456]

ـ4714 ـ2ـ وَعَنْ عِمْرَانِ بْنِ حُصَين رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ اللّهِ #: فقَالَ: إنَّ ابْنَ إبْنِي مَاتَ، فَمَالِي مِنْ مِيرَاثِهِ؟ قَال: لَكَ السُّدُسُ، فَلَمَّا وَلّى دَعَاهُ. فَقَالَ: لَكَ سُدُسٌ آخَرُ؛ فَلَمَّا وَلّى دَعَاهُ وَقَالَ: إنَّ السُّدُسَ اŒخَرَ طُعْمَةٌ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وقال أبو داود: قالَ قَتَادَةُ: فَ يَدرون مع أيّ شئ ورثه. قال قتادة: وأقلّ شئٍ ورث الجدّ السدس.يُقَال أعطاه هذا الشئ »طُعْمَةً« إذا أعطاه زائداً على حقه، أو أعطاه شيئاً يعطى غيره مثله .

2. (4714)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Oğlumun oğlu vefat etti. Ondan miras hakkım nedir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana altıda biri var!" buyurdu. Adam dönüp gidince geri çağırdı ve:

"Sana diğer bir altıda bir daha var!" buyurdu. Adam dönüp gidince tekrar çağırdı ve:

"Diğer altıda bir, (hak değil) fazladan bir ikramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Feraiz 6, (2896); Tirmizî, Feraiz 9, (2100).]

Ebu Davud der ki: "Katade şunu söyledi: "(Sahabe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu kimseyi, başka) hangi varisler olduğu halde varis kıldığını bilmiyor." Katâde devamla der ki: "Dedenin tevarüs ettiği en az miktar, altıda birdir."[457]

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu taksim sırasında, ölen torunun herkesçe bilinen iki kızı olması gerektiğini belirtirler. Böylece o iki kız evlada üçte iki düşecek, geriye üçte bir kalacaktır. Bu üçte birin yarısı -ki altıda bir eder- büyükbabaya kalmıştır. Bu altıda bir, büyükbabanın normal hissesidir. Geriye ikinci altıda bir kalmaktadır. Resûlullah, başka ehl-i feraiz (hisse düşen varis) olmadığı için bunu da dedeye tahakkuk ettirmiş. Ancak bunu, kanuni bir hisse sayılmasını önlemek için ikinci kere çağırarak vermiş; onun asabelikten gelen ziyade bir bağış olduğunu da ayrıca belirterek: "Diğer altıda bir tu'medir (ikramdır)" demiştir.

Tîbî der ki: "Bu meselenin şekli şöyledir: "Ölen kimse, geride iki kızla bu soru sahibini bırakmıştır. İki kıza üçte iki düşer, geriye üçte bir kalır. Aleyhissalâtu vesselâm, soru sahibine miras payı olarak altıda biri verdi. Çünkü o, ölenin dedesi idi. Adam bıraktı, o da çekip gitti. Sonra adamı geri çağırıp, ona diğer altıda biri de verdi. Böyle yapması, adamın kendisine düşen payın üçte biri olduğu zannına düşmesin diye idi. Hadiste geçen tu'menin burada, manası ta'sibdir, yani asabe olmaktan düşen bir ikram, yani "sana farz suretinde pay olmayan bir rızk"dır. Diğer altıda bire tu'me demiş, birinci altıda bire dememiştir. Çünkü birincisi "farz", yani sabit miras payı idi. Pay, ikram gibi değildir. Muayyen olan miktarı değişmez, hep sabit kalır. Halbuki ikram sabit bir nisbet üzere değildir, değişir. Bu sebeple ona tu'me denmiştir."

2- Katâde, "dedenin torundan en az altıda bir alacağını, bu altıda birin, onun normal payı (farz) olduğunu, duruma göre kanuni hakkı dışında

bazı ikramlarda daha fazla olabileceğini" belirtiyor. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah ikinci bir altıda bir daha vermiştir.[458]

ـ4715 ـ2ـ وعن معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ كَتَبَ الى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ يَسْألُهُ عَنْ الجَدِّ. فَكَتَبَ إلَيْهِ: كَتَبْتَ تَسْألُنِى عَنِ الجَدِّ، واللّهُ أعْلَمُ. فإنْ ذلِكَ مِمَّا لَمْ يَكُنْ يَقْضِى فيهِ إِّ ا ُمَراءُ، يَعْنِى الْخلفاءُ، وقَدْ حَضَرْتُ الْخَلِيفَتَيْنِ قَبْلَكَ يُعْطِيَانِهِ النِّصْفَ مَعَ ا ‘خِ الْوَاحِدِ، وَالثُّلُثَ مَعَ ا“ثْنَيْنِ فَصَاعِداً، َ يَنْقُصُ مِنَ الثُّلُثِ وَإنْ كَثُرَ ا“خْوَةُ[. أخرجه مالك .

3. (4715)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Kendisine dedenin miras payından soran Zeyd İbnu Sabit'e şöyle yazmıştır: "Bana yazarak dededen soruyorsun. Doğruyu Allah bilir. Bu mesele, ancak umeranın -yani halifelerin- hükmedeceği meselelerden biridir. Ben sizden önce iki halifeyi gördüm. Onlar ölenin tek bir kardeşi ile verasete iştirak eden dedeye malın yarısını veriyorlardı. İki ve daha fazla kardeş olması halinde üçte bir veriyorlardı. Erkek kardeşler çok da olsa dedenin payı üçte birden aşağı düşmezdi." [Muvatta, Feraiz 1, (2, 510).][459]

ـ4716 ـ3ـ وعن بُرَيْدَةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَعَلَ النَّبِىُّ #: لِلْجَدَّةِ السُّدُسَ إذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهَا أُمٌّ[. أخرجه أبو داود.

4. (4716)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyükanneye, önünde, (ölenin) anne(si) olmadığı takdirde, altıda bir pay koydu." [Ebu Davud, Feraiz 5, (2895).][460]

AÇIKLAMA:

Ölen torunun annesi olmadığı takdirde büyükanneye torundan altıda bir miras düşmektedir. Eğer ölen torunun annesi hayatta ise, büyükanneye mirastan pay düşmemektedir. Burada büyükanne anneanne veya babaanne olmuş farketmez, hükümleri birdir.[461]

*** KIZLAR VE KIZKARDEŞLER**

ـ4717 ـ1ـ عنِ ا‘سودِ بْنِ يزيد قال:]أتَانَا مُعَاذٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِالْيَمَنِ مُعَلِّماً وَأمِيراً. فَسَألْنَآهُ عَنْ رَجُلٍ تُوُفَي وَتَرك ابْنَةً وأُخْتاً. فَقَضَى ل‘بْنَةِ النِّصْفُ، وَلِ‘ُخْتِ النِّصْفُ، وَرَسُولُ اللّهِ # حَيٌّ[. أخرجه البخاريُّ، وهذا لفظه، وأبو داود .

1. (4717)- Esved İbnu'l-Yezid anlatıyor: "Bize (Yemen'e), Muaz (radıyallahu anh), muallim ve emir olarak geldi. Ona, bir kızla bir kızkardeş bırakarak ölen kimse(nin veraset durumu) hakkında sorduk. O, kız için yarım, kızkardeşi için de yarıma hükmetti. O sırada Aleyhissalâtu vesselâm sağdı." [Buhârî, Ferâiz 6 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2893).][462]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Muaz'ın hükmü belirtildikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatta olduğu belirtilir. Bundan maksad Hz. Muaz'ın verdiği hükümlerde Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir delile dayandığını; delil olmayan, yeni karşılaştığı meselelerde karar vermeyip, Efendimizden sorduğuna dikkat çekmektir. Böylece bu hükmün Hz. Muaz'ın şahsî bir fetvası değil, sünnet-i nebeviyeye dayanan bir hüküm olduğu anlaşılır.[463]

ـ4718 ـ2ـ وعن هُزيل بْنِ شُرحبيل قال:]سُئِلَ أبو مُوسى عَن بِنْتٍ وَبِنْتِ ابْنِ وَأُخْتٍ. فَقَالَ: لِلْبِنْتِ النِّصْفُ، وَلِ ُخْتِ النِّصْفُ؛ فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ، وَأُخْبِرَ بِقَوْلِ أبِي مُوسى؛ فقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: لَقَدْ ضَلَلْتُ إذاً وَمَا أنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ. ثُمَّ قَالَ: أقْضِى فِيهَا بِقَضَاءِ رَسُولِ اللّهِ # لِ ْبْنَةِ النِّصْفُ، وَ ْبْنَةِ اِبْنِ السُّدُسُ تَكْمِلَةَ الثُّلُثَيْنِ، وَمَا بَقِىَ لِ ُخْتِ. فأُخْبِرَ أبُو مُوسى بَقُوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ. فقَالَ: َ تَسْألُونِى مَا دَامَ هذَا الْحَبْرُ فيكُمْ[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي.»الحَبْرُ« بفتح الحاء وكسرها: العالم .

2. (4718)- Hüzeyl İbnu Şurahbil anlatıyor: "Ebu Musa (radıyallahu anh)'ya "Ölenin bir kızıyla kızkardeşinin oğlu ve [anababa bir] kızkardeşinin miras payından soruldu. Dedi ki:

"Kız için yarı, [anne baba bir] kızkardeş için de yarı. [İbni Mes'ud'a gidin, ondan da sorun. O da benim söylediğime muvafakat edecektir!] [Ebu Musa, fetvasında oğlan kardeşin kızına mirastan pay vermemişti.] Bunun üzerine doğru İbnu Mes'ud'a sorulmaya gidildi ve Ebu Musa'nın söylediği de kendisine haber verildi. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) dedi ki: "(Eğer ben onun fetvasına uyarsam) dalalete düşmüş olurum ve hidayetten ayrılanlara katılırım!"

Sonra ilave etti: "Onlar hakkında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın verdiği hükümle hükmedeceğim: "Kız için yarı, oğulun kızı için- üçte ikiyi tamamlamak üzere- altıda bir,[464] geri kalan da kızkardeş içindir!"

Ebu Musa'ya İbnu Mes'ud'un sözü haber verildi. Bunun üzerine:

"Bu derin alim aranızda olduğu müddetçe (müşkillerinizi) bana sormaya gelmeyin!" dedi. [Buhârî, Feraiz 7, 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2890); Tirmizî, Feraiz 4, (2094).][465]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılmasını sağlayacak bazı ilave ibareleri tercüme zımnında parantez içerisinde dercettiğimiz için onları tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadis, İbnu Mes'ud'un, miras meselesini Ebu Musa'dan daha iyi bildiğini, Ebu Musa'nın onun bu faziletini tasdik ve kabul ettiğini göstermektedir.

3- Hadisin Ebu Davud ve Tirmizî'deki veçhinde, soru sadece Ebu Musa'ya değil, Süleyman İbnu Rebia'ya da sorulur. Soru sahibine Ebu Musa ve Süleyman birlikte cevap verirler.

4- İbnu Mes'ud, oğulun kızına altıda bir nisbetinde pay ayırıyor.

5- "Geri kalan, kızkardeş içindir" ifadesinin gerekçesi: "Kızkardeş kızlarla birlikte asabedir" diye açıklanmıştır. Şöyle ki: Normalde kızların hakkı üçte ikidir. Tek olan kız çocuğu, bunun yarısı olan bir hisseyi alınca, geriye kızların hakkında altıda bir kalır. Bunu da oğulun kızı (veya kızları) alır. Terekeden geri kalan ise en yakın asabeye gider. Oğulun kızları "pay sahipleri" arasında yer almıştır. Öyleyse geriye kalan (üçte bir) da kızkardeş içindir.

Ebu Musa'yı, mirasın yarısını kızkardeşe vermeye sevkeden husus ayet-i kerimede: "Bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur" (Nisa 176) buyrulmuş olmasıdır. Muhtemelen, ayette geçen veled (çocuk) kelimesinin kız-erkek her ikisini de ifade etmesi durumu nazardan kaçmıştır veya veled kelimesinin sadece erkek çocuğa has olduğunu irade etmiştir. Mamafih "kızkardeş için yarısı" hükmünü "pay" manasında değil, ikram manasında söylemiş olabileceği de ifade edilmiştir.

Hattâbî der ki: "Hadiste, kızkardeşlerin kızlarla birlikte asabe olduğu beyan edilmektedir. Bu görüş sahabeden bir cemaatin, tabiinin ve değişik beldelerin fukahasının umumunun görüşüdür. Ancak sahabeden İbnu Abbas bu meselede bütün ashaba muhalefet etmiştir. Ona göre, bir adam ölür ve geride bir kız ve anababa bir bir kızkardeş bırakırsa, mirasın yarısı kıza aittir. Kızkardeşe hiçbir şey düşmez."[466]

*** ERKEK KARDEŞLER**

ـ4719 ـ1ـ عن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هذِهِ اŒيةَ: مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ، وإنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَضَى بِالدَّيْنِ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ، وإنَّ أعْيَانَ بَنِي اƒمِّ يَتَوارَثُونَ دُونَ بَنِي الْعَّتِ. الرَّجُلُ يَرِثُ أخَاهُ بِيهِ وأُمِّهِ دُونَ أخِيهِ “بِيهِ[. أخرجه الترمذي.»اَعْيَانُ« اِخْوَةُ مِنَ اَبِ وَاُمٌّ.و»العَّتُ« الذين أبُوهُمْ وَاحد وأمهاتهم شتى .

1. (4719)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Sizler şu ayeti okuyorsunuz: "...Bu hisseler, onların borçları ödendikten ve vasiyetleri yerine getirildikten sonradır..." (Nisa 12). Bilesiniz ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vasiyyetin yerine getirilmesinden önce borçlarının ödenmesine hükmetti. Annebaba bir kız ve erkek kardeşler, baba bir, anne ayrı kız ve erkek kardeşlerden önce birbirlerine varis olurlar. Erkek, annebaba bir erkek kardeşine, baba bir erkek kardeşinden önce varis olur." [Tirmizî, Feraiz 5, (2095).][467]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) "şu ayeti okuyorsunuz, ama manasını, hükmünü yeterince biliyor musunuz?" demek istemiştir. Çünkü ayette önce vasiyet zikrediliyor, sonra da borç zikrediliyor. Halbuki, ehemmiyet yönüyle Resûlullah, borcu öne almıştır. Yani ölen kimsenin önce borçları tesviye edilecek, sonra vasiyetleri yerine getirilecektir.

2- Hz. Ali, ikinci olarak anababa bir kardeşlerle, baba bir-anne ayrı kardeşler mirasta birleşince, anababa bir kardeşler, yakınlık bağlarının daha güçlü olması sebebiyle varis olacaklarını, öbürlerinin varis olamayacağını ifade eder.[468]

*** CENİN**

ـ4720 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَضى رَسُولُ اللّهِ #: في جَنِينِ امْرَأةٍ سَقَطَ مَيْتاً بِغُرَّةٍ: عَبْدٍ أوْ أمَةٍ. ثُمَّ تُوُفِّيَتِ الْمَرْأةُ الَّتِي قَضى لَهَا بِالْغُرَّةِ فَقَضى # أنَّ مِيرَاثِهَا لَبَنِيهَا وَزَوْجِهَا، وَأنَّ الْعَقْلَ عَلى عَصَبَتِهَا[. أخرجه الشيخان والترمذي.»الغُرَّةُ« عند العرب العبد أو ا ُمة. وعند الفقهاء ما بلغ ثمنه من العبيد نصف عشر الدّية.و»العقلُ« الدية.و»العاقِلَةُ« أقارب الرجل الذين يؤدون عنه ما يلزمه من الدية .

1. (4720)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölü olarak düşürülen bir cenin için köle veya cariye bir gurreye hükmetti. Sonra lehine bir gurreye hükmedilen kadın ölmüştü. Aleyhissalâtu vesselâm, kadının mirasının oğullarına ve kocasına kalacağına, diyetinin de asabesine kalacağına hükmetti." [Buhârî, Feraiz 11, Tıbb 46, Dyiat 25; Müslim, Kasame, 35, (1681); Tirmizî, Diyat 15, (1410), Ferâiz 19, (2112).][469]

AÇIKLAMA:

1- Hadise muhtelif tariklerde bazı açıklayıcı ziyadelerle rivayet edilmiştir. Buna göre, Hüzeyl'e bağlı Benî Lihyan'dan bir kadın, hamile olan kumasıyla ağız kavgası yapmış, sonra da çadır direği ile vurup önce karnındaki ceninin düşmesine, daha sonra da annenin ölmesine sebep olmuştur. Kavga eden bu kadınlar Hamel İbnu Malik'in hanımlarıdır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşen cenin için bir gurreye hükmetmiştir. Gurre, köle demektir, kadın da olabilir, erkek de. Düşük yapan kadın da ölünce, öldüren kadının âkilesinin, yani baba tarafındaki akrabalarının diyet ödemelerine hükmetmiştir. Diyetin, cinayeti bizzat işleyene değil de âkilesine hükmetmesi, ortadaki vakanın gerçek bir cinayet olmamasındandır. İslam şeriatine göre, amden öldürme ile şibh-i amd'ın hükmü farklıdır. Amden öldürme, cinayetin öldürme aletiyle vuku bulmasıyla tahakkuk eder; kesici, yaralayıcı silahlarla yapılan

öldürmeler bu sınıfa girer. Böyle olmayanlara şibh-i amd denir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette çadır direğinin vurulması mevzubahistir. Amden öldürme ile şibh-i amd'le öldürmenin müeyyidesi de farklıdır. Ammde kısas esastır, şibh-i amde âkile'ye diyet terettüp eder.

3- Ulema, düşürülen ceninin diyetinin bir gurre olduğunda ittifak eder. Cenin erkek olmuş, kız olmuş, azaları belli olmuş olmamış farketmez, hüküm aynıdır.

Ancak, cenin canlı doğar da sonra ölürse buna gurre değil, normal bir insanın diyeti gerekir. Bu durumda erkek için yüz deve, kız için elli deve vermek icap eder.

Gurreyi cani vermez, âkilesi öder. Hanefiler ve Şafiiler böyle hükmetmiştir. İmam Malik ve Basra ulemasına göre gurreyi cani öder.

İmam A'zam'la İmam Malik'e göre caniye kefaret lazım gelmez ise de, Şafii'ye ve bazı alimlere göre kefaret de lazımdır.[470]

ـ4721 ـ2ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَضَى رَسُولُ اللّهِ #: أنَّ الْمَوْلُودَ إذَا اسْتَهَلَّ ثُمَّ مَاتَ وَرِثَ وَوُرِّثَ. وإذَا لَمْ يَسْتَهِلَّ فَ يَرِثُ وَ يُوَرِّثُ[. أخرجه أبو داود.»استَهَلَّ الْمَوْلُودُ« إذا بكى عند ودته و يكون ذلك إ من حي، وكذا إن وجد منه أمارة تدل على الحياة.

2. (4721)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), doğan çocuk ağlar sonra ölürse, varis olur ve ona varis olunur. Ağlamazsa (ölü doğarsa), ne varis olur ne de ona varis olunur." [Ebu Davud, Feraiz 15, (2920).][471]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere ölü doğan çocukla, diri doğup ölen çocuk arasında terettüp edecek ahkam yönüyle büyük fark var. Doğan çocuğun ağlaması, onun diri olarak doğmuş olduğunu tesbit eden alametlerden biridir; nefes alması, hapşırması, kımıldaması gibi başka alametler de

canlılığa delil kılınabilir. Bir kimsenin vefatı sırasında varisi hamile ise, doğuma kadar miras taksimi yapılmaz. Çünkü ölü mü doğacak, diri mi; kız mı olacak erkek mi? Bunlar miras taksimine müessir olacak amillerdir. Resûlullah'ın ağlamayı zikretmesi, doğum sırasında anneden ayrılır ayrılmaz, çocuklar çoğunlukla ağlarlar. Şu halde ağlama en belirgin canlılık alametidir.[472]

*** MÜLÂANE ÇOCUGU**

ـ4722 ـ1ـ عن مكحول قال:]جَعَلَ رَسُولُ اللّهِ # مِيرَاثَ ابْنِ الْمُعَنَةِ ُمِّهِ ثُمَّ لِوَرَثَتِهَا مِنْ بَعْدِهَا[. أخرجه أبو داود.»اَلْمُعَنَةُ« التي عنها زوجها وانتفى من ولدها .

1. (4722)- Mekhul anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mülâane (ile ayrılan karıkocanın) çocuğunun mirasını annesine kıldı, anneden sonra da annenin varislerine kıldı." [Ebu Davud, Ferâiz 9, (2907).][473]

AÇIKLAMA:

Hadis, mülâane ile boşanan ailenin çocuğunu anneye vermekte, mirasını da anneye ve ondan sonra, belli bir tertip ve sıraya göre gelen annenin asabesine havale etmektedir.[474]

ـ4723 ـ2ـ وعن واثلة بن ا‘سقع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَحُوزُ الْمَرْأةُ ثَثَةَ مَوَارِيثَ: عَتِيقَهَا، وَلَقِيطَهَا، وَولَدِهَا الَّذِى َعَنَتْ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»اَللَّقيطُ« الطفل الذي يوجد مرميا على الطريق يعرف أبوه

و أمه وهو حرّ وءَ عليه عند أكثر الفقهاء، وذهب بعضهم الى أن وءَ اللقيط لملتقطه، واحتج بهذا الحديث وليس بحجةِ عِند ا‘كثر، و

. ثابت عند أكثر أهل النقل

2. (4723)- Vasile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kadın üç mirası toplar. Azadlısı(nın mirası), buluntusu(nun mirası), üzerine mülâane bulunduğu çocuğu(nun mirası)." [Ebu Davud, Feraiz 9, (2906); Tirmizî, Feraiz 23, (2116).][475]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadının üç ayrı mirasa hak sahibi olduğunu belirtir:

* Azadlısının mirası: yani bir kadının azad ettiği köle ölecek olsa, eğer başka varisi yoksa, azad eden kadın, onun mallarına varis olur. Azadlığa rağmen arada vela denen bir bağ devam eder.

* Buluntunun mirası: Bu umumî yerlerde, cami yol, park, dağ gibi yerlerde bulunup büyütülen çocuk, (bunlara lakit de denir). Bunların babaları belli değildir.

* Mülâane çocuğu: Yani kadının mülâane yoluyla kocasından ayrılmasına sebep olan çocuk. Şarihler, "Bu çocuğu baba nefyettiği için çocukla baba arasında nesep yoktur. Dolayısıyla birbirlerine varis olamazlar" derler. Ama anne cihetinden nesebi sabittir. Bu sebeple anneyle çocuk birbirlerine varis olurlar.[476]

*** MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN)**

ـ4724 ـ1ـ عن محَمّد بْنِ يَحْيى بنِ حِبَّانِ قالَ:]كَانَ عِنْدَ جَدِّى حِبَّانَ امْرَأتَانِ: هَاشِمِيَّةٌ، وَأنْصَارِيّةٌ، فَطَلَّقَ ا٘نْصَارِيَّةَ، وَهِىَ تُرْضِعُ. فَمَرَّتْ بِهَا سَنَةٌ، ثُمَّ هَلَكَ وَلَمْ تَحِضْ. فقَالَتْ: أنَا أرِثُهُ، لَمْ أحِضْ. فَاخْتَصَمُوا الى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَضى لَهَا بِالْمِيرَاثِ فَمَتْهُ الْهَاشِمِيَّةُ.

فقَالَ: هذَا عَمَلُ ابْنِ عَمِّكِ، هُوَ أشَارَ عَلَيْنَا بهذَا. يَعْنِى عَلِيّاً رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه مالك.

1. (4724)- Muhammed İbnu Yahya İbni Hibban anlatıyor: "Dedem Hibban'ın iki hanımı vardı. Biri Haşimiye, diğeri Ensariye idi. Dedem, Ensariye'yi, çocuğu meme verir halde boşadı. Kadının üzerinden bir yıl geçti, sonra dedem öldü, kadın hala hayız olmadı. Bunun üzerine:

"Ben kocama varis olurum, çünkü hayız olmadım!" dedi. Dava Hz. Osman (radıyallahu anh)'a intikal etti. Hz. Osman kadının mirasa iştirak etmesine hükmetti. Haşimiye kadın, bu kararı sebebiyle Hz. Osman'ı levmetti. Hz. Osman:

"Bu, senin amcaoğlunun işidir. Böyle hükmetmemize o işaret etti!" dedi. "Amcaoğlun" sözüyle Hz.Ali (radıyallahu anh)'yi kasdetmişti." [Muvatta, Talak 43, (2, 572).][477]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, boşanan bir kadının, aradan bir yıl geçmesine rağmen hayız görmediğini belirtir. Bu hal, kadının çocuğunu emzirmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Hz. Osman, bu kadının, ölen kocasına varis olacağına hükmeder.

Hz. Osman: "Amcaoğlun" tabiriyle Hz. Ali'yi kasdetmiştir. Haşimi kadının Hz. Osman'ın kararından memnuniyetsizlik izhar etmesi üzerine Hz. Osman'ın "Bu senin amcaoğlunun işi" demesi, bu hükmü Hz.Ali'nin vermiş olduğunu gösterir. Bilindiği üzere Hz. Ali, halifelere hep kadılık yapmıştır.

2- Hz. Osman'ın kadına: "Bu senin amcaoğlunun işi" demekle, kadını yatıştırmayı, gönlünü almayı düşünmüş olmalıdır.[478]

ـ4725 ـ2ـ وعن عبدالرَّحمنِ بْنِ هُرْمُزُ ا‘عْرَجِ:]أنَّ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَرَّثَ نِسَاءَ ابْنِ مُكَمِّلٍ مِنْهُ، وَكَانَ طَلَّقَهُنَّ وَهُوَ مَرِيضٌ[. أخرجه مالك .

2. (4725)- Abdurrahman İbnu Hürmüz el-A'rac anlatıyor: "Osman İbnu Affan (radıyallahu anh) İbnu Mükemmil'in hanımlarını kendisine varis kıldı. İbnu Mükemmil hasta iken hanımlarını boşamıştı." [Muvatta, Talak 41, (2, 572).][479]

AÇIKLAMA:

İbnu Mükemmil'in ismi Abdullah'tır. Kaynaklar onun üç hanımı olduğunu, Zühri'nin şeyhi bulunduğunu kaydeder. Abdurrezzak'ın belirttiğine göre, İbnu Mükemmil hasta olduğu halde hanımlarını boşadıktan sonra iki sene daha hayatta kalır. Ölümünden sonra, kadınların iddeti dolar dolmaz, Hz. Osman, kadınları kocalarının malına varis kılar. Hz. Osman'ın varis kılma sebebi, boşama hadisesinin hastalık sırasında yapılmış olmasıdır. Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu hükmüne ashabtan kimse itiraz etmemiştir.[480]

ـ4726 ـ3ـ وعن ربيعة بن أبي عبد الرحمن قال:]سَألْتِ امْرأةُ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه الطَّقَ مِنْهُ. فقَالَ: إذَا طَهُرْتِ فآذِنِينِى. فآذَنَتْهُ فَطَلَّقَهَا ألْبَتَّةَ. أوْ تَطْلِقَةً كَانَتْ بَقِيَتْ لَهَا وَهُوَ مَرِيضٌ يَوْمَئِذٍ، فوَرَّثهَا عُثْمَانُ مِنْ زَوْجِهَا مِيرَاثَهَا بَعْدَ انْقِضَاءِ عِدَّتِهَا[. أخرجه مالك .

3. (4726)- Rebîa İbnu Ebi Abdirrahman anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf'ın hanımı, ondan kendisini boşamasını talep etti. Abdurrahman: "Adetten temizlenince bana haber ver!" dedi. Kadın haber verdi. O da talak-ı bette ile (üç talakla) -veya baki kalan tek bir talakla- boşadı. Ne var ki Abdurrahman o gün hasta idi. Hz. Osman, kadının iddeti

tamamlanınca kocasının malına onu da varis kıldı." [Muvatta, Talak 40, (2, 571, 572).][481]

AÇIKLAMA:

Bu kadının adı Tümadır Bintu'l-Esbağ el-Kelbiyye'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbnu Avf'ı Kelb kabilesine gönderir ve: "Davetine icabet ederlerse meliklerinin kızıyla evlen!" emir buyurur. İslamî daveti kabul etmeleri üzerine bir müddet orada ikamet eder ve bu esnada Tümadır ile evlenir. Medine'ye dönüşte, onu beraberinde getirir. Bir Kureyşli ile evlenen ilk Kelbî kadının bu olduğu belirtilir.

Kaynaklarımız, kadının geçimsiz olduğunu, Hz. Abdurrahman'ın onu daha önceden iki talakla boşadığını, tek talak kaldığı halde geçimsiz davranışlarını devam ettirdiğini, Hz. Abdurrahman (radıyallahu anh), hastalanınca böyle bir durumda: "Allah'a yemin olsun. Eğer boşanma istemeye kalkarsan seni boşayacağım" dediğini, kadının da: "vallahi talep edeceğim" dediğini Abdurrahman'ın da: "Öyleyse hayız olup temizlenince bana haber ver!" dediğini kadının durumunu bildirdiğini, Abdurrahman-'ın da onu son defa boşadığını, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, Hz. Osman'ın kadını Abdurrahman'a varis kıldığını belirtir.

Hz. Osman'ın varis kılış sebebi, kadını boşadığı sırada Abdurrahman (radıyallahu anh)'ın hasta bulunması ve bu hastalıktan hiç kurtulmadan ölmüş olmasıdır.

Şu halde, ölüme götüren hastalık sırasındaki boşama hadisesi muteber değildir.[482]

*** KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN)**

ـ4727 ـ1ـ عن زيد بْنِ أسلم قال:]سَألَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه رَسُولَ اللّهِ #: عَنِ الْكَلَةِ. فقَالَ لَهُ: تَكْفِيكَ مِنْ ذلِكَ اŒيةُ الَّتِى أُنْزِلَتْ في الصَّيْفِ في آخِرِ سُورَةِ النّسَاءِ.قَالَ راوِيه: قُلْتُ ٬بِى إسْحَاقَ: وَهُوَ مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَدَعْ وَلَداً وَ وَالِداً؟ قَالَ: كذلِكَ ظَنُّوا[. أخرجه مالك.»آيَةُ الصَّيْفِ« الَّتِى في آخر سورة النساء: يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّهُ يُفْتِيكُمْ في الْكَلَةِ.و»آيةُ الشِّتَاءِ« اŒية الّتِى في أولها: يُوصِيكُمُ اللّهُ في أوْدِكُمْ اŒية .

1. (4727)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kelâle'(nin miras hissesin)den sormuştu.

"Bu yaz nazil olan, Nisa suresinin sonundaki ayet, bu meselede sana yeterlidir" buyurdular.

Hadisin ravisi der ki: "Ebu İshak'a sordum: "Kelâle, ne çocuk ne de baba bırakmadan ölen kimse değil mi?" Bana: "Böyle zannettiler!" diye cevap verdi." [Muvatta, Feraiz 7, (2, 515); Müslim, Feraiz 9, (1617).]

Yaz mevsiminde indiği için "Yaz ayeti" denen ayet şudur: (Mealen "Senden fetva istiyorlar. De ki: "Varis olarak babası ve çocuğu bulunmayan kimsenin mirası hakkında Allah size hükmünü bildiriyor: Eğer bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur. Eğer kadın ölür de çocuğu olmayıp geride sadece erkek kardeşi varis olarak bulunursa, mirasın tamamını alır. Varisler iki kızkardeş ise, mirasın üçte ikisi onlara aittir. Eğer varisler hem erkek, hem de kızkardeşler ise, erkeğe iki kız hissesi vardır." Allah şaşırırsınız diye hükümlerini size böylece bildiriyor. Allah herşeyi hakkıyla bilir" (Nisa 176).

Kış mevsiminde indiği için kış ayeti denen ayet de, Nisa suresinin baş tarafındadır:

"Allah, miras taksimini size şöyle emrediyor: Size varis olan çocuklarınızdan erkeğe iki kız hissesi vardır. Çocuklar, hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler, o zaman mirasın üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk sadece bir kızdan ibaretse ona mirasın yarısı verilir. Eğer ölenin

çocuğu varsa, ölenin anne ve babasından herbirine altıda bir hisse vardır. Ölenin çocuğu olmayıp da sadece anne ve babası onun mirasçısı ise, o zaman annenin hakkı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri de varsa, annenin hakkı yine altıda birdir. Bu hükümler ölünün borçları ödendikten ve usulü dairesinde vasiyeti yerine getirildikten sonra kalan mal içindir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatçe daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz; bu yüzden de onlar arasındaki miras taksimini size bıraktığımız takdirde adaletsizlik edersiniz. Bu hisseler ise, Allah katından birer hak olarak size emrolunmuştur. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir ve her işini hikmetle yerine getirir" (Nisa 11).[483]

AÇIKLAMA:

Kelâle ile ne kastedildiği hususunda pekçok görüş ileri sürülmüştür. Hz. Ebu Bekr', kelâleyi "Varisleri arasında babası ve oğlu olmayan kimse" diye tarif etmiştir. Bu tarif, sahabe, tabiin ve arkadan gelen nesillere mensup ulemanın cumhuru tarafından benimsenmiştir.

Ancak, Kur'an'da iki ayrı ayette gelen bu kelime, farklı anlamlara müsait olduğu için ihtilaflara yol açmıştır. Nisa suresinin evvelindeki ayet, el-Vahidi'ye göre kışta inmiştir, sonundaki ayet ise yazda inmiştir. Kelâlenin zikredildiği evvelki ayetle, sondaki ayetlerde zikredilen diğer varisler farklıdır. Evvelki ayette, (Nisa 11) sözgelimi anne bir kardeşler mezkurdur, sondaki ayette (Nisa 176) annebaba bir kardeşler veya baba bir kardeşler mevzubahistir.

Sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılmakta ise de, Müslim'de gelen bir rivayet daha sarih olarak, kelâleyi anlamakta Hz. Ömer'in kesin bir neticeye varamayarak Resûlullah'a müracatta bulunduğunu gösterir. Resûlullah, Hz. Ömer'i ayetten anlayacağı hususla başbaşa bırakarak, ayete havale etmiştir.

"Hz. Ömer der ki: "Ben size, kendimden sonra nazarımda, kelâle kadar ehemmiyetli bir şey bırakmıyorum. Hiçbir şeyde Resûlullah'a kelâlede

olduğu kadar çok başvurmadım. Resûlullah da bana kelâle meselesinde olduğu kadar hiçbir şeyde sert olmadı. Sonunda parmağıyla göğsüme dürttü ve:

"Ey Ömer! Nisa suresinin son ayeti sana yetmiyor mu?" dedi. Eğer ben yaşarsam kelâle hakkında (kesin bir hükümle) hükmedeceğim. Kur'an'ı okuyan da okumayan da onunla hükmedecek."

Bu ayet, hasta yatağında yatan Hz.Cabir'in bir sorusu üzerine nazil olmuştur: Cabir İbnu Abdillah'ı Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine gelmişti.

"Ey Allah'ın Resulü, ben kelaleyim, mirasım nasıl olacak?" diye sordu. İşte bunun üzerine mezkur ayet nazil oldu. Ahkamla ilgili nazil olan son ayetin bu olduğu söylenir.[484]

*** ZEVİL ERHAM**

ـ4728 ـ1ـ عن محمّد بن أبى بَكْر بْنِ حَزْمٍ:]أنَّهُ سَمِعَ أبَاهُ كَثِيراً يَقُولُ: كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه كَثِيراً ما يَقُولُ: عَجَباً لِلْعَمَّةِ، تُورَثُ وَ تَرِثُ[. أخرجه مالك .

1. (4728)- Muhammed İbnu Ebi Bekr İbni Hazm'ın anlattığına göre babasının sıkça şöyle söylediğini işitmiştir:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh) pek çok defalar şöyle derdi: "Halanın haline hayret ediyorum! Kendisine varis olunur, fakat o varis olmaz." [Muvatta, Feraiz 9, (2, 517).][485]

AÇIKLAMA:

1- Zevil erham zirahm'ın cem'idir. Zirahm lügat olarak, karabet sahibi, yani akrabalığı bulunan kimse demektir. Istılah olarak terikeden üçte bir,

dörtte bir gibi muayyen bir hissesi olmayan herhangi bir akraba demektir. Halbuki asabeden olanın terikede belli bir payı vardır.

2- Muvatta'nın bir başka rivayetinde, Hz. Ömer'in, bazı şartlarda yeğeni kendisinden miras aldığı halde, hiçbir halde yeğeninden miras alamayan hala hakkında bir mektup bile yazdığını, sonra mektubu getirtip:

"Eğer halanın yeğenden miras almasını Allah dileseydi ayette buna yer verirdi!" diyerek ve bu sözü iki kere terar ederek mektubu suda yıkadığını görmekteyiz.[486]

ـ4729 ـ2ـ وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اِبْنُ أُخْت الْقَوْمِ مِنْهُمْ[. أخرجه أبو داود، وأخرجه النّساء عن أنسٍ.وعنده »ابْنُ أخْتِ الْقَوْمِ مِنْ أنْفُسِهِمْ« .

2. (4729)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendilerindendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5122); Nesâî, Zekat 96, (5, 106); Buharî, Feraiz 24.]

Nesâî'de şu ibare de gelmiştir: "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendi nefislerindendir."[487]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kızkardeşten olan yeğenlerin, kendilerinden biri addedilmesini gerektiriyor. Ona terettüp edecek hüküm, kendilerine terettüp edecek hüküm gibidir. Böyle olunca, mesela zekatın haram olduğu Haşimiler hususunda onların yeğenlerine de bu hurmet sirayet ettirilmiş, Haşimîlerin kızlarının çocuklarına da zekat haram addedilmiştir.

Nevevî der ki: "Zevil erhamın da varis olması gereğine inananlar bu hadisle istidlal ettiler. Ancak cumhur şu cevabı verdi: "Bu hadiste, onların varis kılınmasının gerektiğini ifade eden bir açıklık mevcut

değildir. Hadis yeğenlerle dayılar arasında bir bağın ve akrabalığın varlığını beyan etmektedir; veraset meselesine temas etmemektedir. Hadisin siyakı, ondan muradın, yeğenin yanında, sır ifşası ve benzeri meselelerde onun kendilerinden biri gibi olmasını iktiza etmektedir."

Başka alimler de, yeğenin dayılardan biri olması meselesini, mirasla ilgili bulmaz. Yardımlaşma, dayanışma, iyilik, şefkat, ilgi gibi hususlardaki birlik ve beraberliğin kastedildiğini söylemiştir.

İbnu Ebi Cemre bir başka sebep görür: "Resûlullah'ın bunu söylemiş olmasındaki hikmet şudur: Cahiliye devrinde, kızkardeşlerinin çocukları şöyle dursun, kız evladlarının çocuklarına bile itibar edilmez, iltifatta bulunulmazdı. Aleyhissalâtu vesselâm bu kötü adeti iptal etmek istemiştir."[488]

*** DİYETİN MİRASI**

ـ4730 ـ1ـ عن سعيدِ بْنِ الْمُسَيَّبْ قالَ:]كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: الدِّيَةُ على الْعَاقِلَةِ وَهُمْ يَرِثُونَهَا، وَ تَرِثُ الْمَرْأةُ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا. فقَالَ لَهُ الضَّحَّاكُ بْنُ سُفْيَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ رَسُولَ اللّهِ #: كَتَبَ إليّ أنْ أُوَرِّثَ امْرَأةَ أشْيَمَ الضِّبَابِيِّ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا، وَكَانَتْ مِنْ قَوْمٍ آخَرِينَ. فَرَجَعَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

1. (4730)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyordu ki: "Diyet âkile üzerinedir. Öyle ise akile(yi teşkil edenler) diyete varis olurlar; kadın (âkileden olmadığı için) kocasının diyetine varis olamaz." Dahhak İbnu Süfyan (radıyallahu anh) kendisine (itiraz ederek) dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana Eşyem ed-Dıbâî'nin hanımını kocasının diyetine varis kılmamı yazmıştı. Kadın bir başka cemaatten idi." Bunun üzerine Hz. Ömer, önceki tatbikatından hemen vazgeçti." [Ebu Davud, Feraiz 18, (2927); Tirmizî, Feraiz 18, (2111).][489]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin tam anlaşılabilmesi için âkile diye kime dendiğini hatırlamamız gerekecek. el-Mecma'da âkile: "Kişinin hataen öldürdüğü kimsenin diyetini ödemeye iştirak eden baba cihetinden gelen asabe ve akrabalarıdır" diye tarif edilmiştir. Istılahat-ı Fıkhiyye'de, Ömer Nasuhi Bilmen'in etraflıca açıkladığı üzere, âkile, İslam hukukuna has bir tabirdir: "Bir şahsın mensup olduğu ehl-i divanıdır veya onun asabesi ile aşiretidir veya beytu'lmaldir veya azad edilmiş bir şahsın mevlasıdır" diye açıklanmıştır. Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir akile kendi efradından birinin, hata suretiyle veya şüpheli amd ile yaptığı cinayetin diyetini veya gurre denilen damânı usulü dairesinde te'diye etmekle mükelleftir. Şunu da kaydedelim ki, âkile tatbikatı divan ve aşiret hayatı cari olan Araplar için akvam-ı İslamiyeye mahsus olagelmiş, bu gibi teşkilatı olmayan diğer İslam kavimlerinde tatbik edilmemiş, cinayetlere terettüp eden diyeti cani bizzat tesviye etmişti" (Istılahat-ı Fıkhiyye 3, 53-59).

2- Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayete göre, Hz. Ömer, öldürülen bir kimsenin diyetine kimler varis olacak? meselesini, "diyet ödeme durumunda kimler iştirak edecekse onlara ödemek gerekir" şeklinde bir kıyasla çözmüş, erkeğin karısını diyetten hisse alacakların dışında tutmuştu. Çünkü kadın, kocanın âkilesi sayılmazdı.

Hz. Ömer'in bu tatbikatına, Resûlullah zamanında bedeviler arasında amil olarak vazife yapmış, icraatta bulunmuş olan Dahhak İbnu Süfyan muttali olunca itiraz etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm bu meseleyle ilgili olarak kendisine yazdığı bir talimatı hatırlatmıştır.

Bu hatırlatmaya göre, öldürülen koca için ödenen diyete onun karısı da varisdir. Hz. Ömer, şahsî kıyasına dayanan önceki tatbikatından derhal rücu eder.

Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Ömer gibi ilklerden ve Resûlullah'ın yakınlarından olan bir sahabe bile bir kısım sünnetleri bilmemektedir,

daha sonra öğrenmiştir. Hz. Ömer ve hatta Hz. Ebu Bekir ve diğer bir kısım sahabiler için bunun örnekleri var.

3- Hadis, maktul için diyet ödeneceğini göstermekte, ayrıca diyetin, maktulün diğer malları gibi verasete dahil edileceğini ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle böyle hükmetmiştir.

Ancak Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin "diyetin varisleri arasında anne bir kardeşlerin, kocanın, karının yer almayacağı görüşünde olduğu" belirtilmiştir.[490]

*** SADAKANIN MİRASI**

ـ4731 ـ1ـ عن بريدةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَتِ امْرَأةٌ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَتْ: كُنْتُ تَصَدَّقْتُ عَلى أُمِّي بِوَلِيدَةٍ، وَإنَّهَا مَاتَتْ وَتَرَكَتِ الْوَلِيدَةَ. فقَالَ: قَدْ وَجَبَ أجْرُكِ، وَردَّهَا عَلَيْكِ الْمِيرَاثُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

1. (4731)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Ben anneme bir cariye tasadduk etmiş idim. Şimdi annem, cariyeyi bırakarak vefat etti" (deyip, hükmünü sordu). Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana onun sevabı vacip olmuştur. Miras yoluyla da cariye sana geri gelmiştir!" buyurdular." [Müslim, Sıyâm 154, (1149); Tirmizî, Zekât 31, (667); Ebu Davud, Vesaya 12, (2877); Zekat 31, (1656).][491]

AÇIKLAMA:

Bu (ve müteakip) hadis, kişinin yakınlarına yapacağı bağışla, "bağış sevabı"nı aynen kazanacağını ifade ettiği gibi, bağış yapılan kimsenin vefat etmesi halinde, bağış yapan kimseye veraset yoluyla geri gelebileceğini ifade etmektedir. Veraset yoluyla geri gelen mal "bağış

olma" vasfını artık kaybetmiştir. Dolayısıyla hadislerde şiddetle yasaklanmış olan "bağışından rücu etmek" fiiline girmez. Alimler büyük ekseriyetiyle veraset yoluyla geri gelen bu bağışın helal olduğuna hükmetmiştir. Ancak, "Bunun fakirlere sarfedilmesi gerekir. Çünkü artık bu, Allah'ın hakkı olmuştur" diyen de olmuştur.[492]

ـ4732 ـ2ـ وعن مالكٍ:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ رَجُ مِنَ ا‘نْصَارِ تَصَدَّقَ عَلى أبَوَيْهِ بِصَدَقَةٍ فَهَلَكَا فَوَرِثَ ابْنُهُمَا الْمَالَ وَكَانَ نَخٌْ. فَسَألَ رَسُولَ اللّهِ # عَنْ ذلِكَ. فقَالَ لَهُ: لَقَدْ أُجِرْتَ في صَدَقَتِكَ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْمِيرَاثُ[.

2. (4732)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "Ensardan bir zat, ebeveynine bir bağışta bulundu. Bilahare ebeveyni vefat etti. Oğulları tekrar bu mala veraset yoluyla sahip oldu. Bu bir hurmalıktı. Oğlan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu hususta sual etti. Aleyhissalâtu vesselâm ona:

"Şurası muhakkak ki tasadduk sevabını aldım. Şimdi o malı (Allah) sana miras olarak geri gönderdi" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 54, (2, 760).] [493]

*** VARİSLER CEMAATİ**

ـ4733 ـ1ـ عن ابْنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ الْمَالُ لِلْوَلَدِ، وَالْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ، فَنَسَخَ اللّهُ مِنْ ذلِكَ مَا أحَبَّ فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ حَظِّ ا‘نْثَيَيْنِ، وَجَعلَ لِ‘بَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ وَالثُّلُثَ، وَجَعلَ لِلْمَرْأةِ الثُّمْنَ وَالرُّبُعَ، ولِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبْعَ[. أخرجه البخاري .

1. (4733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Cahiliye devrinde ölen babanın) malı oğluna kalırdı. Vasiyet de valideyn için yapılırTdı. Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip erkeğin

hissesini kadının hissesinin iki misli kıldı, ebeveynden herbiri için (eğer çocuk varsa) altıda bir, üçte bir kıldı. Kadına (çocuk varsa) dörtte bir kıldı. Zevc'e, (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir miras payı kıldı." [Buharî, Vesâyâ 6, Tefsir, nisa 5, Feraiz 10.][494]

AÇIKLAMA:

1- Hadis cahiliye döneminin veraset ve vasiyet usulü ile, İslam'ın yaptığı tadilatı belirtmektedir. Buna göre, Resûlullah, cahiliye devrinde, ölen babanın malının sadece oğluna kaldığını, vasiyetin de sadece anne ve baba lehine yapıldığını belirtmektedir. Bu durum, mirasla ilgili ayetler (Nisa suresi 11-12. ayetler) nazil oluncaya kadar devam eder. Resûlullah, Arap örfünü, İlahî bir müdahale olmadan değiştirmez. Mevzu üzerine bir vahiy gelinceye kadar onu uygulardı. Miras meselesinde de öyle yapıldığı, vahyin gelişine kadar eski sistemin aynen tatbik edildiği sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip.." ibaresinden anlaşılmaktadır.

Hatta hadisin Taberi'de geçen veçhi, hem eski sistemin ruhunu kavramak, hem de yeri gelince hasıl olan istiğrabı anlamak bakımından burada kayda değer: İbnu Abbas anlatıyor: "(Miras ayeti) nazil olunca, Ashab:

"Ey Allah'ın Resulü! Ata binemeyen, düşmana karşı savaşmayan, küçücük kız çocuğuna mirasın yarısını mı vereceğiz?" dediler.

İbnu Abbas devamla der ki: "Cahiliye devrinde, mirası ancak düşmanla savaşanlara verirlerdi."

2- Bu hadiste çok sarih değilse de İmam Şafiî'ye "mütevatir" dedirtecek kadar yaygın rivayetlerde geldiğine göre, İslam şeriatı, mirasta hissesi olanlar lehine vasiyette bulunmayı yasaklamıştır. İlerde (5793-5804 numaralar arası hadisler) açıklanacağı üzere İslam, vasiyeti malın üçte bir nisbetini aşmayacak şekilde tecviz etmiş ve hatta vasiyette bulunmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, varislerden biri lehine olmamalıdır.

3- Hadiste geçen "Ebeveynden herbiri için.." "üçte bir var" tabiri, Buharî'de, sadece hadisin Tefsir bölümündeki veçhinde geçer. Bu ziyadeyle ilgili olarak İbnu Hacer: "...Anne ve babadan herbirine, bir halde altıda bir, bir başka halde anneye üçte bir hisse vardır" şeklinde açıklar

4- Ölenin çocuğu veya (erkek kardeşi) olması halinde anne ve babasına eşit olarak altıda bir düştüğü halde, çocuk (veya oğlan kardeş) olmadığı takdirde babaya, -anneye nesbetle- daha çok verilmektedir. Süheylî bunu, "babanın infak ve yardım gibi hususlarda evlad üzerinde hukuku fazladır" diye açıkladıktan sonra: "Buradaki farklılığın, hayatta kaldığı müddetçe annesine daha çok saygı ve hürmette bulunması için oğlana yapılan emirle telafi edildiğini" söyler. Abd İbnu Humeyd, bazı alimlerin, evlad olduğu durumda babanın aldığı faazlalığı: "Baba erkek kardeşleri örter ve onların hisselerini alır. Zira evlenme masraflarını, nafakalarını, -anneler değil- babalar çeker" demiştir.[495]

Son satır cd'de yoktu. Elden yazıldı. Kontrol ediniz.

ـ4734 ـ2ـ وعن زيد بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]وَلَدُ ا‘بْنَاءِ بِمَنْزِلَةِ ا‘بْنَاءِ إذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهُمْ أَبْنَاءٌ: ذَكَرَهُمْ كَذَكَرِهِمْ، وَأُنْثَاهُمْ كَأُنْثَاهُمْ، يَرِثُونَ كَمَا يَرِثُونَ وَيُحْجَبُونَ كَمَا يُحْجَبُونَ، وَ يَرِثُ وَلَدُ ابْنِ مَعَ ابْنِ ذَكَرٍ. فإنْ تَرَكَ إبْنَةً وابْنَ ابْنِ ذَكراً فَلِلْبِنْتِ النِّصْفُ، وَ‘بْنِ اِبْنِ مَا بَقِيَ؛ لِقَوْلِ رَسُولِ اللّهِ #: ألْحِقُوا الْفَرَائِضَ بأهْلِهَا فمَا بَقِيَ فَهُوَ ‘وْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ.[أخرجه البخاري ترجمة .

2. (4734)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Oğulların çocukları, kendileriyle ölü arasında başka bir erkek çocuk olmadığı takdirde, ölenin çocuğu menzilesindedir: Oğlanların erkek çocukları, ölenin erkek çocukları gibidir. Oğulların kız çocukları da ölenin kız çocuğu gibidirler. Oğulların çocukları, oğullar gibi miras alırlar. Oğullar kendilerinden aşağıdakilerden mirasına mani oldukları gibi, oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakilerin miras almasına mani olurlar. Oğulun çocuğu, oğulla birlikte miras alamaz.

Ölen kimse, bir kızla, bir oğulun oğluna bıraksa, kız yarı alır, geri kalanı da oğulun oğlu alır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Miras paylarını (Kur'an'da zikredilen) hak sahiplerine verin. Geri kalan, (baba tarafından) en yakın erkeğe aittir." [Buhârî, Feraiz 7.][496]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin birinci paragrafı Buharî'de bab başlığı olarak kaydedilmiştir ve mevkuf gözükmektedir. İkinci paragrafı ise İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın merfu bir rivayetidir.

2- Hadiste, ölen kimse ile oğlundan hasıl torununun -arada başka erkek çocuk olmaması halindeki- miras durumu açıklanmaktadır. Kendi öz oğlundan hasıl erkek torun bu durumda öz oğlu menzilesinde olmaktadır.

3- İbnu Abbas'ın sözünde (ikinci paragrafta) geçen feraizden -ki "miras payları" diye çevirdik- maksad Kur'an'da zikredilen paylardır. Bu paylar: Yarım, yarımın yarısı, yarımın yarısının yarısı: üçte iki (sülüsan), bu ikinin yarısı, bu ikinin yarısının yarısı. Bunlardan da murad belirtilen hisselere nass-ı Kur'an'la hak sahibi olanlardır. Nitekim bir başka rivayette "Malı, Allah'ın kitabında belirtildiği nisbetlere uygun olarak taksim edin" buyrulmuştur.

4- "En yakın erkeğe" tabiri, "ölene neseb itibariyle en yakın olan erkek" demektir. Burada ehak manasına değildir. Buradaki hadiste söylenen mana (evlâ) kelimesi ile ifade edilmişse de, bazı hadislerde اَدْنَى kelimesi kullanılmıştır ki, "en yakın" manasını ifade eder. Hattabi bunun "asabede en yakın erkek" manasına geldiğini belirtir. Bu, "asabe arasında farz ehli -yani mirasa iştirak edecekler- dışında ölene en yakın kim varsa hak sahibi olur. daha uzak olan değil" diye açıklanmıştır. Eğer eşit uzaklıkta birden fazla kimse varsa, hepsi eşit şekilde o paya iştirak ederler. Keza, bu hadiste ayrı anne ve ayrı babalardan gelenlerin kastedilmediği, -zira bunlar menzile itibariyle eşit olmaları sebebiyle aralarında evla yoktur- kastedilen şeyin amca ile hala, oğlan kardeşin kızı ile oğlan kardeşin oğlu; amcanın oğlu ile amcanın kızı olduğu

belirtilmiştir. Buradan aynı annebabadan veya aynı babadan olan erkek kardeşle kız kardeş hariç tutulmuştur. Zira bunlar şu ayet gereğince mirasa iştirak ederler: "Eğer mirasçılar erkek veya kız kardeşler ise o zaman erkek için kızın iki hissesi vardır..." (Nisa 176). Bundan annebaba bir kız ve kızkardeşle beraber olan erkek kardeşte olduğu gibi daha kuvvetliyle örtülen de istisna kılınır. Keza şu ayet gereğince anne bir kız ve erkek kardeş de bundan hariç kalır: "...Ve bir erkek veya kız kardeşi varsa, onlardan herbiri için altıda bir hisse vardır" (Nisa 12). Bundan muradın, anne bir kardeşler olduğu hususunda icma nakledilmiştir. [497]

ـ4735 ـ3ـ وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]وَقَدْ سُئِلَ عَنِ ابْنَيْ عَمٍّ أحَدُهُمَا أخٌ ‘مٍّ وَاŒخَرُ زَوْجٌ. فقَالَ: لِلزَّوْجِ النِّصْفُ، ولِ‘خِ مِنَ ا‘مِّ السُّدُسُ، وَمَا بَقِيَ بَيْنَهُمَا نِصْفَانِ[. أخرجه رزين .

3. (4735)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den biri anne bir erkek kardeş, diğeri koca olan iki amca çocuğu hakkında sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Koca için yarı, anne bir erkek kardeş için altıda bir, geri kalan da aralarında ikiye bölünür." [Rezin tahric etmiştir. (Buharî'de muallak olarak gelmiştir: Feraiz 15).][498]

AÇIKLAMA:

Bu vak'a şöyle olmuştur. Bir adam bir kadınla evlenir. Kadın buna bir oğlan doğurur. Sonra kadın diğer biriyle evlenir, ona da bir oğlan doğurur. Sonra, ikinciden boşanan kadını bunun erkek kardeşi alır, buna da bir kız doğurur. Bu kız, ikinci oğlanın anne bir kardeşi ve aynı zamanda amcasının kızıdır. Bu kız, birinci oğlanla evlenir. Bu oğlan, kızın amca oğludur. İşte bu kız, iki amca oğulu bırakarak ölmüş olan kızdır.

Hz. Ali'nin fetvasından çıkan husus şudur: Kocaya koca olması haysiyetiyle mirasın "yarı"sı verilir. Diğerine, anne bir kardeş olması sebebiyle altıda bir verilir. Geriye üçte bir kalır, bu da asabe olmaları haysiyetiyle ikisi arasında taksim edilir. Böylece birinci için üçte ikisi "farz" ve asabelik sebebiyle sahih olur, diğerine de farz ve asabelik sebebiyle üçte bir sahih olur.[499]

ـ4736 ـ4ـ وعن زَينبِ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]اشْتَكَى نِسَاءٌ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الى رَسُولِ اللّهِ #: ضِيقَ مَنَازِلِهِنَّ. فأَمَرَ # أنْ تُوَرَّثَ دُورَ الْمُهَاجِرِينَ النِّسَاءُ فَمَاتَ ابْنُ مَسْعُودٍ فوَرِثَتْهُ امْرَأتُهُ دَاراً بِالْمَدِينَةِ[. أخرجه أبو داود .

4. (4736)- Zeynep (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Muhacir kadınlardan bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evlerinin darlığından ve kendilerinin evlerden çıkarıldıklarından şikayet ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınların muhacir evlerine varis kılınmalarını emretti." [Ebu Davud, Harac 7, (3080).] [500]

AÇIKLAMA:

1- Fethu'l-Vedûd'da Sindî'nin kaydına göre, "o zamanlar bir kadının kocası vefat edince evi varisler alıyor, kadıncağız diyar-ı gurbette iyice yalnız kalıyor, başını sokacak bir mesken bulamıyor, sıkıntıya düşüyordu." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntıyı aksettirmektedir. Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın emriyle muhacir kadınlar veraset yoluyla kocalarının evlerine sahip oluyorlar, orada yerleşip kalıyorlardı. Muhacir kadınları Medine'de yabancı olmaları haysiyetiyle, Resûlullah, miras taksimi esnasında kocalarının evlerini onlara vermeyi emretmiş olmaktadır. Hadis bunu ifade ediyor.

Hattabî, bir başka açıklama sunar: Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'de muhacirlere ev tahsis etmiş olmasıyla ilgili

rivayet iki suretle tevil edilmiştir.

***** Bu tahsis arsa tahsisidir, ta ki o arsalara herkes oturacağı evi yapsın. Bu duruma göre, herkes verilen o arsa üzerinde inşa ettiği binanın sahibidir.

***** Muhacirlere ariyet olarak evler tahsis edildi. Bu durumda evlere sahip olmamaları gerekir. Zira miras, ancak gerçek şekliyle malik olunan mal üzerinde caridir.

Bazı alimler, bir başka ihtimale de yer vermiştir: "Evler, hayatları müddetince bu kadınlara verilmiş olabilir. Bu tam bir temlik değildir; tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın evleri gibi. Ezvac-ı Tahirat, Efendimiz'in vefatından sonra hücrelerinde baki kaldılar. Ama evler onlara miras olmadı. Nitekim Resûlullah "Biz miras bırakmayız, bizden kalan sadakadır" buyurmuştur.[501]

*** VELA'NIN MİRAS OLMASI**

ـ4737 ـ1ـ عن عمرو بن شُعيبٍ عن أبيه عن جَدِّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَرِثُ الْوَءَ مَنْ يَرِثُ الْمَالَ[. أخرجه الترمذي.

1. (4737)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Mala kim varis olursa vela'ya da varis olur." [Tirmizî, Feraiz 22, (2115).][502]

AÇIKLAMA:

Vela, burada verasete sebep olan hükmî bir akrabalık demektir. Bu akrabalık karşılıklı akidle teessüs edebileceği gibi köle azad etme sonucu da teessüs eder. Öncekine vela-i muvalat; sonuncuya da vela-i ataka denir.

Öyle ise hadiste denmek istenen şudur: "Erkek asabelerden kim mala varis olursa, aynı şekilde arada vela bağı olan kimsenin -mesela azadlının- malına da varis olur." Asabe'ye kadınlar dahil olamayacağı için, velaya kadınların varis olamayacağı; ancak, köleyi kadın azad etmişse veya kadının azad ettiği azad etmişse, o takdirde varis olabileceği belirtilmiştir.[503]

ـ4738 ـ2ـ وعن عمرو بن شعيبٍ عن أبيه عن جَدِّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْوَءُ لِ'كْبَرِ مِنَ الذُّكُورِ، وَ يَرِثُ النّسَاءُ مِنَ الْوَءِ إّ وَءَ مَنْ أعْتَقْنَ أوْ أعْتَقَ مَنْ أعْتَقْنَ[. أخرجه رزين .

2. (4738)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor:

"Velâ, erkeklerden en büyüğe aittir. Kadınlar, velaya (iki durum dışında) varis olamazlar. Bu iki durum şudur: Bizzat azad ettikleri veya azad ettiklerinin azad ettikleri." [Rezin tahriç etmiştir.][504]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere, kadınlar asabeye dahil olmadıkları için vela sebebiyle doğacak mirasa varis olamıyor. Buna iki istisnai durum var: Köleyi bizzat azad etmişse; bu takdirde velâ şahsına aittir. Çünkü, daha önce geçtiği üzere velâ, azad edene aittir. Azad eden kadınsa vela onundur, azadlısının bıraktığı -varissiz- malına varis olur. Yahut da kadının azad ettiği kimsenin azad ettiği kimse aynı durumda başka varis bırakmadan ölürse bu mala o kadın varis olabilir. [505]

ـ4739 ـ3ـ وعن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أرَادَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها أنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً لِتَعْتقَهَا فأبَى أهْلُهَا إّ أنْ يَكُونَ لَهُمُ

الْوَءُ. فَذَكَرَتْ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: َ يَمْنَعُكِ ذلِكِ، فإنَّمَا الْوَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ[. أخرجه مسلم .

3. (4739)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), azad etmek niyetiyle bir cariye satın almak arzu etti. Ancak, kölenin sahibi velânın kendilerine ait olmasını şart koşdu. Hz. Aişe durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Efendimiz:

"Bu şart sana mani olmasın, (zira batıldır); velâ, köleyi kim azad etmişse ona aittir!" buyurdu." [Müslim, Itk 15, (1505).][506]

AÇIKLAMA:

Velâ, yukarıda belirttiğimiz gibi azad edilenle azad eden arasında devam eden hukuki bağ, bir akrabalıktır. Ölüm halinde birbirlerine veraset hakkı doğuran bir bağ. İslam, bu bağın köleyi satana değil, azad edene ait olduğunu teşrî etmiştir. Bu sebeple azad edilmek kaydıyla satın alınacak kölenin velâsının kendine ait olacağını söyleyen ve bu şartla satmayı kabul eden köle sahibinin böyle bir şart koşmaya hakkı olmadığı Resûlullah tarafından belirtilmiş olmaktadır.[507]

ـ4740 ـ4ـ وعن أبى بكر بْنِ عبْدِالرَّحْمنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَام قَالَ:]إنَّ الْعَاصَ إبْنَ هِشَامٍ هَلَكَ، وَتَرَكَ ثَثَ بَنِينَ: إبْنَانِ ُمٍّ، وَآخَرُ لِعِلَّةٍ. فَهَلَكَ أحَدُ اللَّذَيْنِ ُمٍّ، وَتَرَكَ مَاً وَمَوَالِىَ فَوَرَثَهُ أخُوهُ الَّذِى ُمِّهِ الْمَالَ وَوَءَ مَوَالِيهِ، ثُمَّ هَلَكَ الَّذِى وَرِثَ الْمَالَ وَالْوَءَ وَتَرَكَ ابْنَهُ وَأخاً ‘بِيهِ. فقَالَ ابْنُهُ: أنَا أحْرَزْتُ مَا أحْرَزَ أبِى. فقَالَ ا‘خُ: لَيْسَ كَذلِكَ إنَّمَا أحْرَزْتَ الْمَالَ فَقَطْ، وأمَّا وَءُ الْمَوَالِى فَ، أرَأيْتَ لَوْ مَاتَ أخِى الْيَوْمَ ألَسْتُ أرِثهُ أنَا، فاخْتَصَمَا إلى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَضَى بِالْوَءِ ‘خِى الْمَيِّتِ وَبِالْمَالِ “بْنِ الْمَيِّتِ[. أخرجه مالك.

4. (4740)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman İbni'l-Haris İbni Hişam anlatıyor: "As İbnu Hişam ölmüş, geride üç oğlan bırakmıştı. Bunlardan ikisi bir anadan, biri de bir başka anadandı. Aynı anadan olan iki oğlandan biri daha öldü. Bu da mal ve azadlılar bıraktı. Aynı anadan olan kardeşi mala ve azadlıların velâsına varis oldu. Sonra da mal ve velaya varis olan kardeş de öldü, geriye bir oğlanla, baba bir kardeşini bıraktı. Oğlu: "Ben babamın sahip olduğu şeylere sahibim!" dedi. Kardeşi de:

"Durum böyle değil. Sen sadece mala sahip olursun, azadlıların velasına sahip lamazsın! Bilmez misin, kardeşim bugün ölseydi, ben ona varis olmayacak mıydım?" dedi ve Hz. Osman (radıyallahu anh) nezdinde dava açtılar. O, velanın ölen kardeşe; malın da ölenin oğluna ait olduğuna hükmetti." [Muvatta, Itk 22, (2, 784).][508]

*** ASABE'NİN MİRASI**

ـ4741 ـ1ـ عن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أنَا أوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أنْفُسِهِمْ. فَمَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دينٌ وَلَمْ يَتْرُكْ وَفَاءً فَعَلَيْنَا قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَاً فَلِوَرَثَتِهِ. وفي رِوايةٍ: وَمَنْ تَرَكَ مَاً فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا[. أخرجه الخمسة إِّ النّسَائِى .

1. (4741)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ben mü'minlere, kendi nefislerinden evlayım. Öyleyse kim üzerinde borcu olduğu halde ölür, bunu ödeyecek mal bırakmazsa, onu ödemek bana aittir. Kim de mal bırakarak ölürse bu mal varislerine aittir. -Bir rivayette- Kim bir mal bırakmışsa, buna, kim olursa olsun asabesi varis olur." [Buharî, Feraiz 4, 15, 25, Kefalet 5, İstikra 11, Tefsir, Ahzab 1, Nafakat 15; Müslim, Feraiz 16, (1619); Tirmizî, Feraiz 1, (2091); Cenaiz 69, (1070); Ebu Davud, Harâc 15, (2955).][509]

"' "'

ـ4742ـ2ـ وعن المِقْدَامِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَرَكَ كَّ فإلِيَّ، وَمَنْ تَرَكَ مَاً فَلِوَرَثَتِهِ، وَأنَا وَارِثُ مَنْ َ وَارِثَ لَهُ أعْقِلُ عَنْهُ وَأرِثُهُ وَالْخَالُ وَارِثُ مَنْ َ وَارِثَ لَهُ. يَعْقِلُ عَنْهُ، وَيَفُكُّ عَلَيْهِ عَانِيَهُ وَيَرِثُهُ[. أخرجه أبو داود .

2. (4742)- Mikdam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim külfet bırakırsa yükü banadır. Kim de mal bırakırsa bu varislerinedir. Ben varisi olmayanın varisiyim. Onun yerine diyet öderim, ona varis de olurum. Dayı da varisi olmayanın varisidir, ona bedel diyet de öder. Esirine de ona (fidye ödeyerek) kurtarıverir, ona varis de olur." [Ebu Davud, Feraiz 8, (2900).][510]

AÇIKLAMA:

1- Külfet diye çevirdiğimiz كَلَ hem "borç" ve hem de "evlad u iyâl" manasına gelir. Öyleyse manası: "Bakıma muhtaç kimseler bırakarak ölen kimse gamlanmasın. Onların bakımı, himayesi bana aittir, bana sığınabilirler. Borç bırakmışsa borcunu da öderim" demek olur. Bir rivayette "...banadır" yerine "Allah ve Resûlüne'dir" şeklinde gelmiştir.

2- Resûlullah, varisi olmayana varis olacağına ve varisine, hîn-i hacette terettüp edecek, diyetini vermek, esirinin esaretten kurtulmasına maddi katkıda bulunmak gibi hizmetleri yerine getireceğini ifade ediyor. Bu ifadeler, Resûlullah'ın devlet reisi şahsiyeti gözönüne alındıkta, İslam devletinin, Müslüman vatandaşı karşısındaki hukuki vaziyetini ortaya koyar.

3- Dayının verasetine gelince: Normal olarak dayı varis olamaz. Ancak, hadis hiçbir asabesi olmayana dayının varis olacağını, diyetini ödeyeceğini belirtmektedir. Zevil erhamın varis olacağını söyleyenler bu hadisle ihticac etmişlerdir. Ancak hadisin zayıf olduğu, bu babta kavi bir hadis gelmediği kabul edilmiştir. Ulemâ, Resûlullah'ın, bu hadiste, başka

varis olmama hallerinde dayıya ikram (tu'me) nev'inden verdiğini, bunun bir miras olmadığını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dayıya, malda noktalanacak şekilde ölüye halef kılması ve buna miras demesi, mecaz nev'indendir. Tıpkı şu deyimlerde olduğu gibi; "Açlık, yiyeceği olmayan kimsenin yiyeceğidir" sabır, hilesi olmayanların hilesidir."[511]

ـ4743 ـ3ـ وللترمذي عن عائشة مرفوعاً:]الخَالُ وَارثُ مَنْ َ وَارِثَ لَهُ فقَطْ[. »الكَلُّ« العيال والثقل.

3. (4743)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak şu rivayet gelmiştir: "Dayı, sadece varisi olmayana varis olur." [Tirmizî, Ferâiz 12, (2105).][512]

AÇIKLAMA:

Hadisi kaydeden Tirmizî, hadis hususunda Ashab'ın ihtilaf ettiğini, bir kısmının dayı, teyze, hala ve amcayı varis kıldığını belirtir. "Ulemanın çoğu bu hadisle amel ederek zevilerhamı ehl-i ferâiz ve asabenin bulunmaması halinde varis kıldı" der. Zevil erham burada asabe ve ehl-i ferâiz dışındaki yakınlar mânasına gelir. Ashabın çoğu (Hz. Ömer, Ali, İbnu Mes'ud, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, Muâz İbnu Cebel, Ebu'd-Derda, İbnu Abbas ve başkaları) zevil erhamın varis olacağı görüşündedirler. Tâbiînden Alkame, Nehâî, Şureyh, Hasen, İbnu Sîrîn, Atâ, Mücâhid, Ebu Yusuf, Muhammed, Züfer vs. de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Zeyd İbnu Sabit ile sazz bir rivayette İbnu Abbâs: "Zevil erhama miras yoktur, ehl-i ferâiz ve asabe yoksa mal beytulmale konur" demişlerdir. Tabiînden Said İbnu Müseyyeb ve Said İbnu Cübeyr bu görüşü benimsemiştir. İmam Mâlik, Şâfiîde bunu tercih etmişlerdir. Birinci görüş sahipleri sadedinde olduğumuz hadisten başka وأُولُوا اَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلَى بِبَعْضٍ ayeti ile لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَك الْوَالِدَانِ وَاَقْرَبُونَ وَلِلنّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَك الْوَالِدَانِ وَاَقْرَبُونَ. ayetlerine

dayanırlar. Zira burada akrabaların terekedeki hakkı mutlak olarak ifade edilmektedir.[513]

ـ4744 ـ4ـ وعن عائِشة رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ:]مَاتَ مَوْلى لِرَسُولِ اللّهِ # وَتَرَكَ شَيْئاً وَلَمْ يَدَعْ حَمِيماً وَ وَلَداً. فَقَالَ #: أعْطُوا مِيرَاثَهُ رَجُ مِنْ أهْلِ قَرْيَتِهِ[. أخرَجه أبو داود والترمذي. »الْحَمِيم«: القريب .

4. (4744)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak, şu rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir azadlısı vefat etti ve mal bıraktı. Geride ne evladı ne de bir yakını yoktu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Mirasını köyünden bir adama verin!" emretti." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2902); Tirmizî, Ferâiz 213, (2106).][514]

AÇIKLAMA:

Ölen kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı olması haysiyetiyle, geride hiçbir yakınını da bırakmayınca, malın Resûlullah'a kalması gerekir. Ancak, peygamberler miras bırakmadıkları gibi hiç kimseye varis de olmazlar. Bu durumda malın beytülmale gitmesi gerekir. Ancak Resûlullah, azadlı adına bir sadaka olması düşüncesiyle, bir fakire verilmesini, bu fakirin de azadlının köy halkından olmasını uygun görmüş olmalıdır (el-Kâdî). Neylü'l-Evtar'da Şevkânî der ki: "Bunda, malum bir varisi olmayanın mirasını, kendi memleketinden birine vermenin cevazına delil var."[515]

ـ4745 ـ5ـ وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَ: إنَّ عِنْدِى مِيرَاثَ رَجُلٍ مِنَ ا٭زْدِ، وَلَسْتُ أجِدُ أزْدِيّاً أدْفَعُهُ اليهِ. قَالَ: فاذْهَبْ فَالْتَمِسْ أزْدِيّاً حَوًْ. قَالَ: فأتَاهُ بَعْدَ الْحَوْلِ فقَالَ: لَمْ أجِدْ

أَزْدِيّاَ أدْفَعُهُ اليْهِ. قَالَ: فاَنْطَلِقْ فَانْظَرْ أوَّلَ خُزَاعَيٍّ تَلْقَاهُ فَادْفَعْهُ إلَيْهِ. فَلَمَّا وَلّى قَالَ: عَليَّ بِالرَّجلِ. فَلَمَّا جَاءَهُ قَالَ: اُنْظُرْ كُبْرَ خُزَاعَةَ فَادْفَعْهُ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود.»الْكُبْرُ« بضم الكاف جمع ا'كبر، وهم المشايخ، وقيل أراد به أقربهم الى الجلد اول، ولم يُرد كبر السن، وقد احتج بهذا الحديث قوم على توريث الرجل ممن يسلم على يده من الكفار، وخالفهم أكثر. الفقهاء، وجعلوا معنى الحديث ا"يثار بالبّر ورعي الذمام والصلة ونحو ذلك، وضعفوا هذا الحديث .

5. (4745)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve: "Bende Ezd'den birisinin mirası var. Ben onu verecek bir Ezdli bulamıyorum (ne yapayım?)" dedi. Aleyhisselâtu vesselâm:

"Git bir yıl bir Ezdli ara!" emretti. Adam bir yıl sonra tekrar geldi ve "Mirası verecek bir Ezdli bulamadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Git bak; karşılaşacağın ilk Huzâî'ye malı ver!" buyurdu. Adam geri dönünce: "Adamı bana çağırın" emretti. Adam çağırıldı. Gelince:

"Huzâa'nın en yaşlısına bak, malı ona ver!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2903, 2904).] [516]

AÇIKLAMA:

Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Kabilenin ecdadı Ezd İbnu Gavs'a dayandığı için bu ismi almıştır. Ensarın aslı da buna dayanır.

Ezdli birisi olmayınca, Huzâa'dan birinin tavsiye edilişinin sebebi, Huzâanın Ezd'in bir kolu olmasındandır.

Hadiste kavmin en yaşlısı (كُبْر) 'ndan murad, en-Nihaye'de açıklandığına göre, kabilenin ceddine, diğer efrada nazaran en yakın olan kimse demektir. Bir bakıma en büyük olan manasına gelir.

Bazıları hadisten, kişinin, küffardan İslam'a girmesine vesile olduğu kimseye varis olabileceği hükmünü çıkarmıştır. Ancak çoğunluk, hadisin

zaafına hükmederek bu istidlali benimsememiştir.[517]

ـ4746 ـ6ـ وعن ابْنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَاتَ رَجُلٌ وَلَمْ يَدَعْ إِّ غُماً لَهُ كَانَ أعْتَقَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: هَلْ لَهُ أحَدٌ قَالُوا:َ. إِّ غُماً كَانَ أعْتَقَهُ. فَجَعَلَ # مِيرَاثَهُ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (4746)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kişi ölmüş, geride azad ettiği bir köleden başka [varis] bırakmamıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu adamın geride bıraktığı bir adamı var mı?" diye sordu.

"Hayır yok! Sadece azad etmiş olduğu bir kölesi var!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mirasını azadlısına verdi." [Ebu Davud, Ferâiz 8, (2905); Tirmizî, Ferâiz 14, (2107).][518]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buradaki tavrı da 4743 numaralı hadistekinin aynısı olmaktadır; varisi olmayan kişinin mirasını beytülmale değil, ona en yakın kimseye vermektedir. Şurehy ve Tavus: "Azadlı"ya (başka varis olmayınca) "azad eden" varis olduğu gibi, "azadlı" da (başka varis yoksa) "azad eden"e varis olur" demiştir.[519]

ـ4747 ـ7ـ وعن عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]اَللَّقِيطُ حُرٌّ، وَمَالُهُ لِبَيْتِ الْمَالِ، وَكَذَا السَّائِبَةُ[. أخرجه رزين.

7. (4747)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Lakit (buluntu) hürdür (ölünce) malı da beytülmale aittir. Saibe de böyledir [hürdür]" buyurdu. " [Rezin tahric etmiştir. (Hadisi Buhari mullak olarak kaydetmiştir: Feraiz 19.)][520]

AÇIKLAMA:

Lakit, mükerrer sefer açıkladığımız üzere sahipsiz olarak bulunan çocuklardır. Cami veya kilise avlusuna, sokağa, kıra terkedilen çocuklar gibi. Bunlara devlet sahip çıkmak zorundadır. Hukuken hürler ahkamına tabidirler.

Saibe: Cahiliye Arabı, bazan köleyi azad ederken şöyle derdi: "Sen saibe olarak hürsün!" Bu şekilde azad edilen köle üzerinde hiçbir kimsenin vela hakkı olmazdı. Saibe, lügat olarak, hayvanın dilediği şekilde otlaması manasına gelen bir kökten gelir. İslam'da bu şartla aza etmek mekruh addedilmiştir, ama batıl değildir. Mübah diyen şaz kalmıştır. Velanın varlığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Teferruata girmeyeceğiz. [521]

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI

ـ4748 ـ1ـ عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَألَتْ فَاطِمَةُ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنْ يَقْسِمَ لَهَا مِيرَاثَهَا مِمَّا تَرَك رَسُولُ اللّهِ #. فقَالَ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ. فَغَضِبَتْ فَهَجَرَتْهُ. فَلَمْ تَزَلْ كذلِكَ حَتّى تُوُفِّيَتْ، وَعَاشَتْ بَعْدَ رَسُولِ اللّهِ # سِتَّةَ أشْهُرٍ إّ لَيَالِىَ. ثُمَّ فَعَلَ ذلِكَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فأمَّا صَدَقَتُهُ بِالْمَدِينَةِ فَدَفَعَهَا عُمَرُ الى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ، وَأمْسَكَ خَيْبَرَ وَفَدَكَ، وقال: هُمَا صَدَقَةُ رَسُولِ اللّهِ # كَانَتَا لِحُقوقِهِ الَّتِى تَعْرُوهُ وَنَوائِبِهِ، وَأمْرُهُمَا الى مَنْ وُلِيَ ا'مْرُ بَعْدَهُ. قَالَ: وَهُمَا عَلى ذلِكَ الى الْيَوْمِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، ولفظ البخاري مختصر .

1. (4748)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'den, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktığı maldaki hissesini taksim edivermesini talep etti. Hz. Ebu Bekr, ona şu cevabı verdi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır" buyurmuştu."

Hz. Fatıma bu cevaba öfkelendi ve Hz. Ebu Bekr'e küstü, ölünceye kadar da konuşmadı. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra altı ay kadar hayatta kalmış (ve rahmet-i Rahman'a kavuşmuştu.)

Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu yaptı: Medine'deki sadakasını Hz. Ali ve Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya verdi. Hayber ve Fedek'teki (sadakasını) kendi elinde tuttu ve: "Bu iki arazi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karşısına çıkan hakları ve hadiseleri içindi. (Şimdi) bu iki arazinin işi, Resûlullah'tan sonra devlet işini eline alan halifenin tasarrufuna kalmıştır" dedi. Ravi devam eder: "Bu iki yer, bugüne kadar aynı minval üzere devam etmiştir." [Müslim, Cihad 52, (1759); Ebu Davud, Harac 18, (2968, 2969); Nesâî, Kasmu'l-Fey 1, (7, 132); Buharî, Ferâiz 4, -Buharî muhtasar olarak almıştır.][522]

ـ4749 ـ2ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَتْ فَاطِمَةُ الى أبى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَتْ: مَنْ يَرِثُكَ. فقَالَ: أهْلِى وَوَلَدِى. قَالَتْ: فَمَالِيَ أرِثُ أبِي؟ فقَالَ سَمِعْتُهُ يقُولُ:َ نُورَثُ، وَلكِنْ أعُولُ مَنْ كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَعُولُهُ، وَأُنْفِقُ عَلى مَنْ كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4749)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in yanına gelip:

"Sana kim varis olacak?" diye sordu.

"Ehlim ve çocuğum!" cevabını alınca: "Öyleyse ben niye babamın bıraktığına varis olamıyorum?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize varis olunamaz!" dediğini işittim. Ancak ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geçimini sağladıklarının geçimlerini sağlarım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nafaka verdiklerine ben de nafakalarını veririm!" dedi." [Tirmizî, Siyer 44, (1608).][523]

ـ4750 ـ3ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]أرَادَ نِسَاءُ رَسُولِ اللّهِ # حِينَ تُوُفِّيَ أنْ يَبْعَثْنَ عُثْمَانَ الى أبي بكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَسْألْنَهُ مِيرَاثَهُنَّ. فقَالَتْ عَائِشَةُ: ألَيْسَ قَدْ قَالَ رسُولُ اللّهِ #: َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ[. أخرجه الثتة وأبو داود .

3. (4750)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları, Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Osman'ı, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gönderip miras hisselerini talep ettirmek istediler. O zaman ben onlara: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır!" demedi mi (nasıl miras talep edebilirsiniz?" dedim ve onları, bu niyetten vazgeçirdim.)" [Buharî, Feraiz 3; Müslim, Cihad 51, (1758); Muvatta, Kelam 27, (2, 993); Ebu Davud, Harac 19, (2976, 2977).][524]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz hadislerde, sadece kendisinin değil, peygamberler cemaatinden hiçbirinin malına varis olunmadığını, peygamberlerin bıraktığı bütün malların sadaka olduğunu belirtiyor. Şu halde peygamberlerin mirasçıları olmamıştır.

2- Ulema, bunun hikmetini şöyle belirtir: "Peygamberlerin malları miras yoluyla helal olsaydı, mirasçıları arasında onların ölmesini bekleyip mirasına konmak isteyenler bulunabilir, hatta mirasçılarına mal topladığını zannedenler de çıkabilirdi. Bu suretle su-i zanda bulunanların hali harap olur; insanlar da peygamberlerden nefret ederdi.

Bu açıdan Neml suresinde geçen "Süleyman, Davud'a mirasçı oldu" (16. ayet) ifadesi müşkilat arzeder ise, de buradaki "miras"tan muradın mal değil peygamberlik, ilim ve hikmet olduğu belirtilmiştir."

Resulullah'ın varis olunamaz olmasının hikmetleri meyanında, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine "baba" gibi olması da gösterilmiştir. Eğer ona varis olunsaydı bütün ümmet onun varisi durumunda olacaktı ki bu da o malın umumi bir sadaka durumunda olduğu manasını ifade eder. Birçok alim, Resûlullah'ın varis olunamaz oluşunu onun hasaisinden addetmiştir.

3- Hz. Fatıma'nın Hz. Ebu Bekir'le miras hussundaki ihtilafı daha önce açıklandı.[525]

*** RESULULLAH'IN GERİDE BIRAKTIGI MALLAR**

ـ4751 ـ1ـ عن عمرو بْنِ الْحَارث الخزاعى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا تَرَك رَسُولُ اللّهِ #: دِيناراً وَ دِرْهَماً وَ عَبْداً وَ أَمَةً وَ شَيْئاً إِلاَّ بَغْلَتَهُ الْبَيضَاءَ وسِحَهُ، وَأرْضاً جَعَلَهَا ‘بْنِ السَّبِيلِ صَدَقةً[. أخرجه البخاري والنسائي .

1. (4751)- Amr İbnu'l-Haris el-Huzâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit geride) ne dinar, ne dirhem, ne öle, ne cariye ne de başka bir şey bıraktı. Onun bıraktıkları beyaz katırı, silahı ve yakınları için tasadduk ettiği bir tarladan ibaretti." [Buhârî, Vesaya 1, Cihad 61, 86, Humus 3, Megazî 83; Nisâî, Ahbas 1, (6, 229).][526]

ـ4752 ـ2ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا تَرَكَ رَسُولُ اللّهِ # دِيناراً وَ دِرْهماً وَ شَاةً وَ بَعِيراً وَ أوْصَى بِشَىْءٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

2. (4752)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit) ne dinar, ne dirhem, ne koyun ve ne de deve bıraktı. Hiçbir vasiyette de bulunmadı." [Müslim, Vasiyyet 18, (1635); Ebu Davud, Vsaya 1, (2863); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).] [527]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölünce parapul nevinden miras bırakmadığını ifade etmektedir. Bıraktığı şey, bir beyaz katırla silahıdır. Arazi de bırakmış ise de bunu yolcuların ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere tasadduk etmiştir.

2- Hadiste köle de bırakmadığı belirtilir. Bu, Resûlullah'ın hiç köle kullanmadığı manasına gelmez. Sağlığında azad etmiş olduğunu ifade eder.

3- Hz. Aişe hadisinde, ilaveten Resûlullah'ın herhangi bir vasiyette de bulunmadığı belirtilir. Bu "vasiyet"ten maksadın ne olduğu, hadisin Buharinin megazi bölümünün sonlarında da dercedilen veçhinde görülmektedir: Resûlullah'ın Hz. Ali'ye hususi bir vasiyette bulunup bulunmadığı Hz. Aişe'ye sorulur. O da bu soruya cevap sadedinde, Resûlullah'ın, son nefesini kendi kucağında verdiğini, bu halde iken Ali'ye nasıl vasiyette bulunabileceğini söyleyerek reddeder.

Daha önce vasiyette bulunmuş olabileceği iddiasına karşı alimlerimiz: "Bu da olamaz. Çünkü bizzat Hz.Ali'nin, Resûlullah'tan Kur'an ve bir de kılıcının kabzasına asmış olduğu bir tomar kağıttan başka hususi bir talime mazhar olmadığını itiraf eden beyanlar gelmiştir" derler. Bu beyanlar pek çok rivayette te'yid ve te'kid edilmiştir. Şu halde, böyle bir iddia Şia'nın ifratkar iddialarından biri olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Hattabî, burada kastedilen vasiyetten bilhassa maddi şeyleri anlamak gerektiğine dikkat çeker. Resûlullah bu çeşitten mal ve bunlara müteallik

vasiyet bırakmamıştır. Ama bunun dışında bazı vasiyetlerde bulunmuştur:

* Namazın vaktinde kılınması.

* Kölelere iyi muamele edilmesi.

* Yahudi v e Hıristiyanların Arabistan'dan çıkarılması.

* Medine'ye taşradan gelen heyetlere hediye verilmesi.[528]

ـ4753 ـ3ـ وعن يُونُسِ بْنِ عُبَيْدٍ مَوْلى مُحَمّد بْنِ القَاسم قال:]بَعَثَنِى مُحَمّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الى الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أسْألُهُ عَنْ رَايَةِ رَسُولِ اللّهِ # مَا كَانَتْ؟ فقَالَ: كَانَتْ سَودَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ نَمِرَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»النَّمِرة« بردة من صوف يلبسها ا٘عراب .

3. (4753)- Yunus İbnu Ubeyd Mevla Muhammed İbnu'l-Kasım anlatıyor: "Muhammed İbnu'l-Kasım, beni Bera İbnu Azib (radıyallahu anh)'e gönderip, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sancağının neden yapılmış olduğunu sormamı emretti. (Ben de gidip sordum). Şu cevabı verdi:

"Sancağı siyahtı. Kaplan alacası şeklinde olacak bezden dört köşeli idi." [Ebu Davud, Cihad 76, (2591); Tirmizî, Cihad 10, (1680).][529]

ـ4754 ـ4ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ لِوَاءُ رَسُولِ اللّهِ # يَوْمَ دَخَلَ مَكّةَ أبْيَض[. أخرجه الترمذي .

4. (4754)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'ye girdiği gün bayrağı beyaz renkliydi." [Tirmizî, Cihad 9, (1679); Ebu Davud, Cihad 76, (2592).][530]

ـ4755 ـ5ـ وعن ابْنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَتْ رَايَةُ رَسُولِ اللّهِ # سَوْدَاءَ وَلِوَاؤُهُ أبْيَضُ[. أخرجه الترمذي .

5. (4755)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrağı siyah, sancağı beyazdı." [Tirmizî, Cihad 10, (1681).] [531]

ـ4756 ـ6ـ وعن سماكِ بْنِ حَرْب عن رجل من قومه عن آخر منهم قال:]رَأيْتُ رَايَةَ رَسُولِ اللّهِ # صَفرَاءَ[. أخرجه أبو داود .

6. (4756)- Simak İbnu Harb, -kavminden bir adamdan, bu da onlardan bir başkasından naklen- anlattığına göre, adam: "Resulullah'ın bayrağını sarı gördüm!" demiştir. [Ebu Davud, Cihad 76, (2593).][532]

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrak ve sancakları hakkındadır. Önce liva ve raye kelimelerini açıklayalım. Türbüşti: "Raye, harbin sorumlusunun taşıdığı alemdir. Savaşı bunun altında yürütür, savaşanlar bunu merkez alıp ona yönelirler" der. Livayı da şöyle tarif eder: "Emir nereye giderse beraberinde giden birliğin alametidir." Müslim şerhinde Nevevî: "Raye küçük alemdir, liva büyük alemdir" der. İbnu'l-Arabî, livayı "Mızrağın ucuna bağlanan ve üzerinde olan şey; rayeyi de, rüzgarın dalgalandırmasına terkedilmek üzere bağlanan şey" diye tarif eder. Ahteri, livayı sancak, rayeyi de sancak kelimesiyle karşılar. Şu halde biri diğeri yerine kullanılabilen iki kelimedir.

Kadı İyaz, "bayrağın renginin siyah olması, uzaktan bakınca galib ve hakim görüntünün siyah olmasını ifade eder, halis, saf siyah olmasını değil" der. Delil olarak bir diğer rivayetteki nemire kelimesini gösterir.

Bu, kaplan rengindeki alaca renkli kumaş demektir. Yani kaplanda olduğu gibi siyah ve beyaz çizgilerin bulunduğu alaca renkli kumaş. Kumaş bu haliyle kaplana (nemr) benzediği için nemre denmiştir.

Rivayetlerdeki farklılık, İbnu Hacer'e göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı zamanlarda değişik renkli sancaklara yer verdiğini ifade eder. Rivayetler, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Beni Süleym'e kırmızı, Ensar'a sarı bayrak bağladığını kaydeder. Bir rivayete göre Resûlullah'ın bayrağının üzerinde Lailahe illallah, Muhammedun Resûlullah yazılıdır. Sa'd İbnu Malik el-Ezdi'ye verdiği bayrak ise siyah renkli ve üzeri beyaz hilallidir. Bazı alimler İslam'ı temsil eden hilalin buradan geldiğini söyler.[533]

ـ4757 ـ7ـ وعن عاصم ا ٔحْول قال:]رَأيْتُ قَدَحَ رَسُولِ اللّهِ # عِنْدَ أنسِ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَ قَدِ انْصَدَعَ فَسَلْسَلَهُ بِفِضَّةٍ. قَالَ: وَهُوَ قَدَحٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَالنُّضَارُ شَجَرٌ بِنَجْدٍ؛ وَقَالَ أنَسٌ: لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # في هذا الْقَدَحِ مَا أُحْصِى. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رَحِمَهُ اللّهُ: وَقَدْ رَأيْتُ ذلِكَ الْقَدَحَ وَكَانَ فيهِ حَلْقَةٌ مِنْ حَدِيدٍ فأرَادَ أنَسٌ أنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا حَلْقَةً مِنْ فِضَّةٍ أوْ ذَهَبٍ. فقَالَ أبُو طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: َ تُغَيِّرْ شَيْئاً فَعَلَهُ رَسُولُ اللّهِ # فَتَرَكَهُ؛ وَقَالَ أنَسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # بِقَدَحِي هذَا الشَّرَابَ كُلَّهُ: الْعَسَلَ، وَالنَّبِيذَ، وَالْمَاءَ، وَاللَّبْنَ[. أخرجه البخاري.»النُّضَارُ« قِيل: هو خشب أثل يكون بالغور .

7. (4757)- Asım el-Ahvel anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın su bardağını Enes İbnu Malik (radıyallahu anh)'in yanında gördüm; bardak çatlamıştı. Enes onu gümüş (halkalar) ile bağlayıp tutturmuştu." Asım ilaveten dedi ki: "O nudâr ağacından yapılmış geniş, [güzel] bir bardaktı."

Ma'mer der ki: "Nudar, Necid'de yetişen bir ağaç çeşididir."

Enes der ki: "Ben bu bardakla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sayamayacağım kadar çok su verdim!"

Muhammed ibnu Sirin rahimehullah der ki: "Ben bu bardağı gördüm. Onun demirden bir halkası vardı. Enes onun yerine gümüşten veya altından bir halka koymak istemişti. Ebu Talha kendisine:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmış olduğu bir şeyi değiştirme!" dedi. O da bundan vazgeçti.

Enes (radıyallahu anh) der ki: "Ben bu kadehimle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a her çeşit meşrubat içirdim: Bal, nebiz, su ve süt!" [Buharî, Eşribe 30, Humus 5, (Hadis bu veçhiyle Buhari'de mevcut olmayıp Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir: 3, (247).][534]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsî eşyalarından olan tahta bir bardağı mevzubahis edilmektedir. Arapçada kadeh olarak ifade edilen bu kap, dilimizde tahtadan olması haysiyetiyle çanak veya kap kelimeleriyle çevrilmesi daha uygun olabilir. Günümüzde, küçük çapta böylesi eşyalar ahşaptan mamul olduğu takdirde tahta çanak veya su kabı demeyi tercih ederiz. Bardak öncelikle camdan mamul olanlar için kullanılır.

2- Kurtubî, eski bir Buharî nüshasında Ebu Abdillah el-Buharî'nin: "Ben bu bardağı Basra'da gördüm, ondan su içtim" dediği ve Nadr ve İbnu Enes'in mirası arasından sekiz yüz bin dirheme satın aldığı notuna rastladığını kaydetmiştir.

3- Hadiste bazı fevaid mevcuttur.

***** Gümüşten sap, parça gibi kakma kullanılması caizdir. Keza zincir, halka da kullanılabilir. Ancak bu meselede ulemâ ihtilaf etmiştir. Hattabi şu açıklamayı sunar:

****** Sahabe ve tabiinden bir cemaat gümüşten mamul sap, halka vs. kakma kullanmayı mutlak olarak men etmiştir. İmam Malik ve Leys bu görüştedir. Malik merhumun, az bir gümüşün caiz olacağını söylediği de rivayet edilmiştir.

****** İmam Şafii mekruh addetmiştir ve: "Gümüş üzerinden içmiş olmaması için" demiştir.

****** Bazıları bu hadisten hareketle: "Kerahet, gümüş kakmanın su içerken ağza değecek yerde olmasına mahsustur" demiştir. Hanefiler bu şekilde tasrihte bulunurlar. Ahmed, İshak ve Ebu Sevr de bu görüştedir.

****** Gümüş kakmalı kabın kullanılmasının caiz olduğuna inananlardan İbnu'l-Münzir: "Gümüşlenmiş kap "gümüş kap" değildir" der.

****** Şafii mezhebinde takarrur eden görüş şudur: "Kaptaki kakma iri olur ve zinet maksadı taşırsa haramdır. Ama bir ihtiyaca mebni olursa mutlak surette caizdir."

****** Bazı alimler bu meselede altın kakma ile gümüş kakmayı bir addederler. [535]

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

*

İKİNCİ FASIL

ZAMAN İÇİNDE ÇIKACAK FİTNELERDEN ZİKRİ GEÇENLER

*

İSMİ GEÇEN FİTNELER

*

İSMİ GEÇMEYEN FİTNELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYYE VE EHVA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNENİN GELECEGİ CİHET VE FİTNEYİ ÇIKARACAKLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

*

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TABİİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

*

HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

*

CEMEL VAK'ASI

*

HARİCİLER

*

HAKEMEYN HADİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT

*

İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

*

HACCAC

*

BENÎ MERVAN

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Fitne, insanlık tarihinin, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)' den sonra kıyametin kopmasına kadar geçecek zaman içerisinde en bariz kaderlerinden biri olduğu için Resûlullah pek çok hadisleriyle uyarıda bulunmuştur. Hadis kitaplarında mutlaka yer alan bölümlerden biri Kitabu'lfiten'dir. Ebu'l-Fida İbnu Kesir, bu hadisleri en-Nihaye ev el-Fiten ve'l-Melahim adlı bir kitapta toplamıştır.[536] Zamanımız, hadislerde haber verilen bütün fitnelerin yaşandığı bir devredir. Çünkü fitneyi kısaca dahilî kargaşa olarak anlarsak, artık İslam âlemi dış

oyunların tuzağına düşerek, cihad mânasında, küffara karşı savaş dönemini hemen hemen kapamış, Müslümanların birbirleriyle kavgasına dönüşen dahilî kargaşalar vetiresine girmiştir. Şu halde, fitne nedir ve ne değildir, fitne sırasında takip edilecek tavır hususunda ne gibi İlahi düsturlar varid olmuştur? bilmek her zamankinden daha büyük, daha zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sebeple, bu bölümde açıklamaları biraz daha geniş tutacağız.[537]

FİTNE:

Din alimlerince, dinimize umumiyetle sınama ve imtihan olarak aktarılan bu kelime aslında altın ve gümüşü, yabancı maddelerden temizleyip saf olarak elde etmek için ateşe sokup eritmeye denmiştir. İyiliği ve kötülüğü belli olmak için insana edilen muamele ve ibtilaya da bu asıldan alınmış olarak fitne denir. Kelime zamanla çok daha geniş mânalar kazanarak iptila, imtihan, tecrübe mânalarına, insanın ateşe atılıp azap edilmesi vs. mânalarına da kullanılmıştır.

İbnu'l-Arabî bu kelimenin "tecrübe" (ihtibar), mihnet, mal, evlad, küfür, insanların fikir ayrılıklarına düşmeleri, ateşte yakmak gibi çeşitli mânalara geldiğini belirtir.

Fitne kelimesinin, gerek Kur'an'da gerekse hadislerde, söylenenlere ilaveten günah, saptırma, sapıtma, cünun (delilik) rezalet (faziha), insanların birbirlerini öldürmesi, katl, ateşte yakarak azab vermek gibi çok değişik mânalarda kullanıldığı muteber kaynaklarda şahitleriyle belirtilir. Aliyyü'l-Kârî, bozuk akideye de fitne dendiğini ayrıca belirtir.

Hülasa bu kelime, lügat açısından bidayette, tecrübe ve mihnet mânalarını taşıdı ise de, zamanla her çeşit fena ve mekruh şeye ıtlak edilmiştir.

Bu kelime üzerine İmam Birgivî'nin kaydettiği açıklama, onun ifade ettiği mânanın genişliğini daha iyi gösterir. Der ki: "Fitne, insanları meşru bir faide olmaksızın ızdıraba, ihtilale, ihtilafa, mihnet ve belaya düşürmektir. Kalbin afetlerinin 48'incisidir. Cemaat imamının namazı uzatması, halka anlayamayacağı çapraşık ve kapalı dil ile hitap etmesi fitnelerdendir.

"Fitne kelimesinin buraya kadar sayılan mânaların birçoğuna delalet ettiğini Kur'an-ı Kerim'de görmekteyiz, mesela:[538]

Saptırma: "İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) için (Kur'an'ın) müteşabih âyetlerine tabi olurlar" (Âl-i İmran 7, İsra 73).[539]

İmtihan: "Biz onlardan (insanlardan) kimini kimi ile.. işte böyle imtihan ettik" (En'am 53. Ayrıca Bak. Taha 85; Sâd 34, Ankebut 3.)[540]

AZAB: "Davud sandı ki, biz kendisine bir azab hazırladık..." (Sad 24) [541]

Yakmak: "Mü'minler, münafıklara: "...Siz kendinizi kendiniz yaktınız" derler" (Hadid 14).[542]

İşkence: "Rabbin, işkence edildikten sonra hicret edip sonra cihad ve sabır edenlerin lehindedir" (Nahl 110).[543]

Fenalık Yapmak: "Kafirlerin size fenalık yapmalarından korkuyorsanız..." (Nisa 101).[544]

Belaya Uğratmak: "Hakikat, erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar..." (Bürûc 10).[545]

Delilik: "Delilik hanginizde imiş?" (Kalem 6).[546]

Şirk Ve Tefrika: "Fitneden yani (şirk ve tefrikadan) eser kalmayıncaya din de (şunun bunun değil, yalnız) Allah'ın (dini tanınmış) oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 193).[547]

Kargaşa (Ölümü Temenni Ettiren Hal): "Onları (size harp açanları) nerede bulursanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne (ölümü temenni ettiren hal) katilden beterdir" (Bakara 191).[548]

İman Zayıflığı-Küfür: "Kafir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır, eğer siz bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne (iman zayıflığı, küfür) ve büyük bir fesad olur" (Enfal 73).[549]

İsyan-Muhalefet: "Onlardan kimi de: "...Bana izin ver, beni fitneye (isyana, muhalefete) düşürme" diyecektir. Haberin olsun ki, onlar zaten fitne çukuruna düşmüşlerdir" (Tevbe 49).[550]

KİŞİNİN FİTNESİ:

Fitne kelimesinin taşıdığı bu çeşitli mânalar, aslında, birbirinden tamamen uzak değildir. Birçoğu birbirine yakındır ve ebedî bir hayat içinde ve tekamülden geçmek üzere yaratılmış bulunan insanın imtihanında düğümlenmektedir. Yani insan bir imtihan için yaratılmıştır (Mülk 2). O, çeşitli şekillerde, hayırlaşerle (Enbiya 35); bollukladarlıkla, hastalıklasağlıkla (Bakara 155), dünyevî derece ve nimetlerde üstünlük ve alçaklıkla (En'am 165) vs. imtihan edilmektedir. Maruz kaldığı imtihanların hepsi, Kur'an ve hadisin dilinde "fitne"dir, yani imtihandır. "(Ey iman edenler) mallarınız, evladlarınız herhalde sizin için bir fitnedir (imtihandır) ..." (Tegâbün, 15). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de şöyle buyurur: "Kişinin fitnesi, ailesinde, malında, nefsinde, çocuğunda ve komşusundadır. Bu fitneyi, oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker (yani iyiliği emir, kötülükten men etmek) yollarıyla örter (telafi eder)."

Burada fitne olarak tavsif edilen mal, nefis, evlad gibi şeyler diğer hadislerde düşman ve hatta en büyük düşman olarak tavsif edilir: "Öldürdüğün takdirde, senin için bir nur olan, seni öldürdüğü takdirde (şehadetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir. Hakiki ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evladın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."

Şu hadiste ise bu sayılanlar arasında birinci planda nefsin yer aldığı, kişinin afaki, dış hadisatta boğularak kendini unutmaması, ruhunu güzel ahlak, iyi niyet, hayırhahlık gibi faziletlerle tezyin edip, kötü huylarını baskı ve kontrol altına alması için mücadeleye çağırır: "Senin en büyük düşmanın, içindeki nefsindir."

Allah'ın verdiği her çeşit nimet (sağlık, mal, mülk, evlad...) mü'minin vermekte olduğu imtihanı kazanmasına vesile olursa, bunlar gerçek mânada nimet olur. Aksi takdirde, düşmandır. İnananların bu mühim

hakikattan gafil olmamaları için, Kur'an ve hadiste çok çarpıcı ifadelerle dikkatler çekilir. Mesela bir ayette: "Ey iman edenler, eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da var. O halde onlardan sakının" (Tegâbün, 14) denmektedir.

Şu ayet de mal ve evladın nasıl düşman olabileceğini açıklar: "Ey iman edenler, sizi ne mallarınız, ne evladlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Münafıkûn 9).

Bu bahsi, Abdullah İbnu Ömer'in bir sözü ile noktalayabiliriz: "Sizden hiç kimse "Ya Rabbi, fitneden (imtihandan) sana sığınıyorum" demesin. Zîra, sizden hiç kimse fitnenin (imtihanın) dışında kalmaz. Ancak istiazede bulunan kimse fitnenin şerrinden (muhtemel maddî ve manevî zararlarından) istiazede bulunsun. Nitekim Cenab-ı Hak: "Mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir fitnedir" buyuruyor." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu hadisinde de kaçınılması mümkün olmayan, ancak alınacak tedbirlerle zararı asgariye düşürülebilecek bir fitneden söz edildiği görülmektedir: "Ben, arkamda, erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmıyorum."

Kişinin nefsî meseleleriyle alakalı bu açıklamalar, esas mevzumuzdan uzaklaşma sayılmamalıdır. Zîra ileriki bahislerde daha iyi görüleceği üzere, cemiyeti kasıp kavuran asıl fitnenin sebebini, kişinin ailesindeki fitneyi (imtihanı) hafife alması ve bu küçük dairedeki imtihanı kaybetmesi teşkil etmektedir.[551]

İÇTİMÂÎ KARGAŞA (ANARŞİ) OLARAK FİTNE:

Fitne kelimesinin lügat ve örf yönünden taşıdığı mânalara kısa bir dikkat çektikten sonra, asıl mevzumuzu teşkil eden içtimâî kargaşa yönünü ele alacağız.

Fitne kelimesi dilimizde daha ziyade içtimâî bozuklukları ifade eder. Arapça aslında mevcut olan delilik, günah, imtihan, ateşe atma gibi bizzat Kur'an'da kullanılmış olan birkısım mânalarını dilimize geçerken kaybetmiştir. Fitne deyince ilk akla gelen mâna, beşerî huzursuzluk,

bozgun, kavga, kargaşa, birbirine girme, dedikodu, fesad gibi insanlar arasında cereyan eden menfî hâdiselerdir.
Meşhur dilcimiz Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lügatinde bu kelimeye, Arapça lügatlerde belirtilen -ki yukarıda kaydettik- mânaları verir. Ancak fiiliyatta, Arapça aslında bütün mânalarıyla kullanılması Türkçemizde pek yaygın değildir. Nitekim diğer bir lügatta "azdırma, baştan çıkarma, karışıklık, ara bozma" gibi birbirine yakın mânalara yer verilir.
Kur'an ve sünnetin mükerrer beyanlarla üzerinde durup reddettikleri fitne, bu fitnedir, bütün cemiyetin ferdlerine sirayet edip kardeşlik, yardımlaşma, birbirini sevip sayma gibi iyi münasebetleri bozup, bunların yerine düşmanlık, kin, husumet, kavga, katl gibi, içtimâî huzuru, ümmet ve millet bütünlüğünü bozucu mahiyette olan fitnedir.
Hemen kaydedelim ki, yeri geldikçe belirtileceği üzere, alimlerimizce ehl-i kıble tabir edilen ve Ehl-i Sünnet dışında kalan diğer fırkalarla düşülen ihtilaflar da "fitne" mefhumunun şümûlüne girer. Fitneye karşı beyan edilen her çeşit yasak, tahdit ve tehditler bu çeşit ehl-i bid'a fırkaları için de muteberdir.
Yine ileriki bahislerde görüleceği üzere, hadislerde ısrarla bulaşılmaması istenen ve fıkıh açısından bir kısım ahkama menşe ve merci olan fitnenin daha has bir mânası vardır. Burada onu da belirtmemiz gerekir. Vereceğimiz bu mâna, mesele üzerinde ortaya atılan değişik görüşlerden, cumhur denen ekseriyetin görüşüdür: "Fitne, dünyevî iktidar talebiyle düşülen ihtilaf olup, bu ihtilafta kimin haklı kimin haksız olduğu belli değildir." Bu tarifle içtimâî kargaşalardan bir kısmı -teknik tabiriyle bağy (isyan), irtidat (dinden dönme) ve kat'u'ttarik (yol kesme) denen- diğer bir kısım kargaşalardan ayrılmış oluyor. Bunlardan her birine terettüp eden ahkam farklı olmaktadır, yeri geldikçe göreceğiz.
Şu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde geliş şartları ve evsafı belirtilen, çıktığı zaman nasıl hareket edilmesi gerektiği mü'minlere bildirilen, önleme ve ortadan kaldırma çareleri bütün teferruatıyla açıklanan asıl fitne bu fitnedir. Keza Kur'an-ı Kerim'de: "Öyle bir fitneden sakının ki (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (ammeye de sirayet eder ve hepsini perişan eder)" (Enfal 25) ayetinde kastedilen fitne de bu fitnedir.

İşte bu sebepledir ki, müteakip hadislerde bu fitne mevzubahis olacak, bu fitneyle alâkalı tahliller yapılacaktır.[552]

FESAD:

Bu kelime lügat açısından bir şeyin itidal ve ölçüden dışarı çıkmasını ifade eder. Bu çıkış az da olsa çok da olsa fesad diye ifade edilir. Zıddı salahdır, düzeltme ve ıslah etmedir. Kelime sadece mânevî sahada değil, maddî sahada da kullanılır. Nefis olsun, beden olsun, eşya olsun istikametten ayrılan her şeyi ifade için bu kelime kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de bu kelimenin ve bu kelimeden türeyen başka kelimelerin, fitne gibi çeşitli mânalarda olmasa bile sıkça kullanıldığına şahit olmaktayız. Bir-iki misal verelim: "Kendilerine yeryüzünde fesat yapmayın denildiği zaman "biz ancak ıslah edicileriz" derler" (Bakara 11).

"Yeryüzünde -o, ıslah edildikten sonra da- fesadçılık etmeyin. O'na (Cenab-ı Hakk'a) korkarak ve umarak dua edin" (A'raf 56).

"Eğer (yer ve gök) her ikisinde Allah' tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki fesada uğrar, (harap olur) giderdi" (Enbiya 22).

"O, yeryüzünde iş başına geçti mi, orada fesat çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez" (Bakara 205).

"Eğer Hak onların heva (ve heves)lerine tabi olsaydı, göklerde, yerde ve bunların içinde bulunanlar muhakkak ki fesada uğrardı" (Mü'minûn 71).[553]

HERC:

Bazı rivayetlerde aslen Habeşçe olduğu ve katl (öldürme) mânasına geldiği (Buharî, Fiten 5) belirtilen bu kelime için, Cevherî: "Herc kelimesi, lügat açısından, bir şeyde çokluk mânasına gelir" der. İbnu Hacer, bu kelimenin kullanıldığı mânaların dokuza çıktığını el-Muhkem'den naklen belirttikten sonra hepsini kaydeder. Fitne kelimesi

ile alakasını anlamamıza yardım edecek olan bu dokuz mânaya bir göz atalım:
1- Katlde şiddet,
2- Katlde çokluk,
3- İhtilat (kargaşa)
4- Ahirzamanda ortaya çıkacak fitne,
5- Nikahda çokluk,
6- Yalanda çokluk,
7- Uykuda çokluk,
8- Uykuda görülen düzensiz, karmakarışık rüyalar,
9- Bir şeyde düzgünlük, sağlamlık gibi mükemmelliğin bulunmayışı.
Buharî şarihlerinden Aynî, bu kelimenin Arapça ihtilât (kargaşa) mânasına geldiğini belirttikten ve kelimedeki bu mânayı tebarüz ettirip vurguladıktan sonra, herç kelimesinin katl mânasındaki tefsirini Habeşçe'ye nisbet edenlerin hata ettiklerine temas eder ve kesin bir dille: "Bu kelime hakiki Arapça bir kelimedir" der.
Teferruat bir tarafa, gerçek olan şu ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kelimeyi, kendisinin ölümünden sonra, İslam cemiyetinde çıkacak ve galip vasfıyla mü'minlerin birbirlerini çokça öldürmeleri şeklinde tezahür edecek olan içtimaî bozuklukları haber vermek maksadıyla sıkça kullanmıştır. Bir başka ifadeyle, fitne kelimesi ile, katl dahil her çeşit içtimâî bozukluklar kastedilirken; herç kelimesiyle de, içtimâî bozuklukların dahilî kırım halini alacak kadar ilerleyen had safhası kastedilmiş oluyor.
Herç kelimesinin bilhassa mü'minin mü'mini öldürmesi şeklindeki kargaşaları ifade etmek maksadıyla kullanılma keyfiyeti, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, kıyametten önce ortaya çıkacak içtimâî bozuklukları sayarken, bu bozuklukların bir neticesi olarak "herç"in de artacağını mükerrer olarak ifade eder. Dinleyiciler tarafından umumiyetle müphem bulunan "herç"in ne olduğu sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan bizzat sözle: "Herç ölüm demektir, ölüm demektir, ölüm demektir" diye vurgulayarak açıklarken, bazan da eliyle boyun

uçurma işareti yaparak, bu kelime ile katletmeyi kasd ettiğini belirtir. [554]

HERÇTEN MURAD ANARŞİDİR:

Birkısım rivayetlerden, Ashab'tan bazılarının "çokça katl" olarak tesbit edilen herçten düşmanla cihad sırasında ölme veya öldürmenin artması şeklinde yanlış anladığını, ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu anlayışı tashih ettiğini görmekteyiz. Ebu Musa'dan gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber: "Kıyametten önce mutlaka herç vardır" buyurması üzerine: "Ey Allah'ın Resûlü herç nedir?" diye sordum. "Katldir" cevabını verdi. Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlardan bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü (bunu belirtmeniz de niye?) Biz şimdiden bir yılda şu kadar bu kadar çok müşrik öldürüyoruz!" derler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhatablarının yanlış anladıklarını görerek, şu tavzih ve açıklamada bulunur: "(Benim kastım) müşriklerin öldürülmesi değildir. (O gün gelince) birbirinizi öldüreceksiniz, o kadar ki, kişi komşusunu, amcaoğlunu ve akrabalarını öldürecek." Cemaatten bazıları tekrar sorar: "Ey Allah'ın Resulü, o zaman aklımız başımızda olduğu halde mi bunu yapacağız (yoksa delirmiş mi olacağız?)" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Hayır, bu esnada akıl kalmaz. (Aşırı hırs ve cehalet sebebiyle) o devir insanlarının ekseriyetinin aklı ortadan kalkar. Bu durumda, halk içinde ortaya çıkan akıldan mahrum bir ayak takımı, öncekilerin yerine geçer." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Davaları aynı olan iki büyük grup arasında büyük bir savaş vukua gelmedikçe kıyamet kopmaz" diyerek herçle alâkalı hadislerde ifade edilen dahilî öldürmeleri teyid eder.[555]

FİTNEYİ İHBAR:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra ortaya çıkacak mühim hadisatı, "onlara karşı ümmetin her an müteyakkız

olması için" haber vermiştir. İstanbul'un fethi, Kıbrıs'ın fethi, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri vs. gibi, Resûlullah tarafından haber verilen hadisat çoktur. Bunlar Hz. Peygamber'in siyerinde ayrı bir mevzudur, teferruatı vardır, fakat inceliklerine inmek bizim gayemizin dışında kalır. Ancak şunu hemen kaydedelim ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecekte vukuunu haber verdiği pek çok meseleden, âhirzaman fitnesi ile alâkalı olanları mühim ve hususi bir yer tutar.

Bu çeşit rivayetler, diğerlerine nisbetle sayıca pek çoktur. O kadar ki, ilk tedvin edilen kitaplar başta olmak üzere, hemen hemen bütün hadis mecmualarında "Kitabu'l-Fiten", "Kitabu'l-Melahim" adları altında müstakil bölümlere yer verilerek bunlarda o hadisler zikredilmiştir.

Bu hadislerden birinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmeti beş tabakaya ayırır: "Ümmetim beş tabakadır: Kırk seneye kadar olanlar birr (iyilik) ve takva ehlidir. Bundan sonra 120 yılına kadar, birbirlerine karşı merhamet duyan, sıla-i rahmi yerine getiren kimselerdir. Sonra 160 yılına kadar olanlar, bunlar birbirlerinden yüz çeviren, (her çeşit beşerî bağları koparanlar) gelir. Bundan sonra gelecek olan "herç"tir, herç. Bunun çabuk geçmesini talep edin."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kimlerin münafık olduğuna dair bilgileri sır olarak tevdi etmiş bulunduğu Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman (radıyallahu anh)'dan gelen rivayetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua gelecek fitnelere dikkat çekmekle kalmayıp, -sır olarak tevdi edilmiş bile olsa- en azından birkısmını, bazı şahıslara birer birer haber vermiş olduğunu gösterir. Şöyle der: "Allah'a kasem olsun, ben, benimle kıyamet arasında vaki olacak bütün fitneleri bilmede insanların en malumatdarıyım. Bunları size bildirmeme mani olan şey, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları bana sır olarak tevdi etmiş olmasıdır. Ancak şu da var ki, içerisinde benim de bulunduğum bir mecliste fitne hakkında (sır olmaması gereken) açıklamalarda bulunmuştu. Fitneleri tadad ederken şunu da söyledi: "Bu fitnelerden üç tanesi var ki, hemen hemen hiç bir şey bırakmaz. Bunlardan bazıları da var ki, yaz mevsiminde esen rüzgar gibidir. Bu fitnelerden küçük olanları var, büyük olanları var."

Huzeyfe'nin Ebu Davud'da yer alan açıklamasına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zamanında kıyamete kadar gelecek fitneleri tadad etmekle kalmıyor, etbaı üç yüzden fazla olacak fitnebaşılarını isimleriyle, baba ve kabile isimleriyle söylüyor. Hatta bu bilgiler verilirken yanında başkalarının da bulunduğunu kaydeden Huzeyfe (radıyallahu anh) ilave eder: "Kasem olsun, anlamıyorum. Bunları arkadaşlarım gerçekten unuttu mu, yoksa kasden unutur mu gözüküyorlar?"

Nitekim Üsame (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir gün Medine'deki eski kalelerden (Ütm) birine çıkarak: "Benim gördüğümü görüyor musunuz? Ben, evleriniz arasında fitnelerin vaki olacağı yerleri görüyorum..." dediğini belirtir. Buharî'de kaydedilen bir rivayette, "Kahtan kabilesinden birisi çıkıp insanları deyneğiyle idare etmedikçe kıyamet kopmaz" denir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinin kıyamete kadar devam edecek ana vasıflarından birinin dahilî fitne ve kargaşalar olacağını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Şöyle ki:

1- Bir grup rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Cenab-ı Hakk'tan üç şey talep ettiği, bunlardan ikisinin kabul edilip, birisinin reddedildiği, reddedilenin de: "Kendi aralarında savaş olmasın talebi" olduğu belirtilir. Bu rivayetlerden Müslim'de kaydedileni şöyle: "Rabbimden üç şey talep ettim. Bunlardan ikisini bana verdi, birini vermedi. Rabbimden ümmetimi kıtlıkta helak etmemeni istedim, bunu kabul etti. Keza ümmetimin (Nuh kavminin başına geldiği şekilde) suda boğularak helak edilmemesini istedim, bu da kabul edildi. Rabbimden ümmetimin birbirini belaya atmamasını istedim; bu reddedildi."

Şunu hemen kaydedelim ki, bu hadisin farklı rivayetlerinde reddedilen şey hep aynı kaldığı halde kabul edilen diğer iki talepte değişikliklere rastlanmaktadır. Nitekim yine Müslim'de kaydedilen diğer bir rivayette, kabul edilenlerden biri Cenab-ı Hakk tarafından şöyle cevaplandırılır: "Ben sana, senin ümmetin için... onlara kendilerinden başka bir düşmanın musallat olmasını veriyorum..."

Bu hususu teyid eden bir diğer rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Benim ümmetim, ümmet-i merhumedir (yani

diğer ümmetlerden farklı ve ziyade bir lütf-i İlahîye mazhardır). Ahirette (ebedî) azap görmeyecektir; onun azabı (daha ziyade) dünyadadır. Dünya hayatında (aralarında çıkacak harp suretinde) fitneler, (bir kısım şiddet ve korku) çalkantıları ve kıtaller suretinde azap ve ibtila olunacaklar."

Bir diğer rivayette: "Allah bu ümmet üzerinde iki kılıcı birleştirmeyecektir: Kendi kılıçları ve düşmanlarının kılıcı." Alimler bunu, "Müslümanların ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak böyle bir durumun olmayacağı, dışa karşı birleşecekleri, ancak dış düşman tehlikesi kalkınca birbirlerine düşecekleri" şeklinde anlamışlardır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra zuhur edecek ihtilaf ve gruplaşmaları haber verirken bilhassa menfi olanların hususiyetlerini belirtmeye ayrı bir gayret gösterir. Bunladan birinde şöyle der: "Ümmetimde ihtilaf ve iftiraklar olacak. Bunlardan bir zümre sözlerinde çok güzel, amellerinde çok kötü olacak. Kur'an'ı okurlar da gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi dini terkederler, bir daha da geri dönmezler. Onlar insanların ve mahlukatın en şerlisidirler..."

2- Diğer bir kısım rivayetlerde ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in 73 fırkaya ayrılacağı, bunlardan 72'si sapık olup, sadece birinin hidayet üzere olacağı belirtilir: "Muhammed'in nefsini elinde tutan zata kasem ederim ki, ümmetim 73 fırkaya ayrılacak. Bunlardan biri cennetlik, geri kalan 72'si cehennemliktir..."

Bu rivayetlerde, ayrıca Hıristiyanların 71, Yahudilerin de 72 fırkaya ayrılmış olduklarının ifade edilmiş olmaları dikkate alınırsa, Müslümanların onlara nazaran daha çok tefrikalara düşeceğinin ifade edilmek istendiği anlaşılır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu çeşit rakamlarla çokluğu kasteder, bizzat rakamın gösterdiği sayıyı değil.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazı kereler, ümmetin sadece fırkalara bölünmekle kalmayıp, birkısmının irtidat bile ederek tamamen İslam dairesinden dışarı çıkacağını haber verir.

"İnsanlar bu dine kitleler halinde (fevç fevç) girdiler, ondan tekrar kitleler halinde çıkacaklar."

"Ümmetimden bazı kabileler (irtidat edip) müşriklere iltihak etmedikçe kıyamet kopmaz."

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi haber verirken, bunun fasılalarla kıyamete kadar devam edeceği hususunu bilhassa tebarüz ettirir, vurgular. Bu noktanın anlaşılmasında en güzel örnek, Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman'dan gelen bir rivayettir, aynen kaydediyoruz:
"İnsanlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hep hayırdan sorarlardı. Ben ise, bana da ulaşır korkusuyla hep şerden sorardım. Bir defasında dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, biz bir cahiliyet ve kötülük devrinde yaşadık. Allah bizi bu hayırla, İslam'la müşerref kıldı. Bu hayırdan sonra tekrar herhangi bir şer var mı?"
"Evet var" dedi. Tekrar sordum: "Bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi?"
"Evet dedi, gelecek. Ancak, bu hayır bulanık olacak (yani önceki şerrin kalplerde bıraktığı kin, husumet ve itimadsızlık gibi fenalıklar belli bir ölçüde devam edecek.)"
Tekrar sordum: "Bu bulanıklık da ne?" Dedi ki: "(Önceki şerle ortaya çıkan) bir zümre (varlığını devam ettirecek. Bunlar) benim sünnetimden, benim getirdiğim hidayetten ayrılacaklar, başka bir sünnete, başka bir itikada tabi olacaklar. Sen bunların bazılarını (veya bazı davranışlarını güzel bulur) tasvip edersin, bazılarını (veya bazı davranışlarını kötü bulur) reddedersin.
"Ben tekrar sordum: "Pekala, bu hayırdan sonra da şer var mı?" Cevaben: "Evet, dedi ve devam etti: "Bunlardan sonra cehennem kapısında durup (bid'ata, küfre) çağıranlar (yani emîrler, reisler, gizli açık teşkilatlar, militanlar, hatipler, yazarlar vs.) var. Çağrılarına uyanları oraya (cehenneme) atarlar."
Tekrar dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, bu çağırıcıların vasıflarını bana bildir (de onları tanıyayım ve çıktıkları zaman uymayayım)." Dedi ki: "Onlar bizim bedenimizdendir, soydaşlarımızdır, dindaşımızdır, milletimizin efradındandır." Tekrar dedim ki: "Onlar bana ulaşacak olsa ne yapmamı emredersin?" Cevaben: "Müslümanların cemaatlerinden ve imamlarından ayrılma" dedi.
Ben tekrar sordum: "Onların cemaatleri ve bir imamları yoksa (ne yapayım?)" Dedi ki:

"O zaman mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette bile olsan, ölüm sana ulaşıncaya kadar öyle kal, (yine de onlara katılma)."

Esma'dan gelen şu rivayet bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çıkacak fitnelere karşı, ashabını uyarmada değişik üsluplara başvurduğunu göstermektedir: "Ben (cennette bana has olan) havuzumun başında yanıma gelecekleri beklerken, bir bölük insan (cehenneme atılmak üzere) yakalanıp getirilir. Ben: "Bunlar benim ümmetimdir" diyerek müdahale ederim. Ancak, "Sen bunların arkandan yüz geri olup, dinden çıktıklarını bilmiyorsun" derler."

Son olarak şunu belirtmede fayda var: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Benden sonra" veya "Kıyamete yakın", "Kıyamet kopmazdan önce" gibi çeşitli tabirlerle zamanlayarak haber verdiği hadiseler, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayatta iken ortaya çıkan ve ölümünden sonra Hz. Ebu Bekir zamanında gelişen yalancı peygamber Müseylime-i Kezzab hadisesi ile başlar. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri ile, Cemel, Sıffîn, Nehrevan vakaları ile devam eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar ettiği fitnelere, İslam dünyasının her tarafında günümüzde şahit olduğumuz ve gelecekte şahit olacağımız fitneler de dahildir. Hadislerdeki tasvirlerle bunların herbiri arasında mutabakat görülebilir. Her devirde yaşayan Müslümanlar, bu mutabakatı görerek, devirlerindeki fitnenin, Hz. Peygamber tarafından haber verilen fitne olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan biri, Resûlullah'ın arkadaşlarından (Ashab) Huzeyfe'ye aittir. O, şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bize: "Bana Müslümanların sayımını yapın" deyince, biz: "Ey Allah'ın Resulü, sayımız altı yedi yüze ulaştığı halde, yoksa korkuyor musunuz?" dedik. Bunun üzerine:

"Siz bilmezsiniz, belki de imtihan ve (ibtila) olunacaksınız" cevabını verdi. Biz gerçekten imtihan olunduk. Öyle ki, bizden bir kimse, namazı bile gizlice kılmak durumunda kaldı."[556]

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

ـ4758 ـ1ـ عن أبِى أُمَيَّةَ الشّعْبَانِى قالَ:]قُلْتُ يَا أبَا ثَعْلَبَةَ كَيْفَ تَقُولُ في هذهِ اŒية: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أنْفُسَكُمْ. فقَالَ: أمَا وَاللّهِ لَقَدْ سَألْتَ عَنهَا خَبِيراً. سَألْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللّهِ #. فقَال: بَلِ ائْتَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ، وَانْتَهُوْا عَنِ الْمُنْكَرِ، حَتّى إذَا رَأيْتُمْ شُحّاً مُطَاعاً، وَهوىً مُتَّبِعاً، وَدُنْيَا مُؤْثِرَةً، وَإعْجَابَ كُلِّ ذِى رَأىٍ بِرَأيِهِ، فَعَلَيْكَ بِنَفْسِكَ، ودَعْ عَنْكَ أمْرَ الْعَوَّامِّ. فإنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أيَّاماً الصَّبْرُ فِيهِنَّ كَالْقَبْضِ عَلى الْجَمْرِ، لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أجْرِ خَمْسِينَ رَجُ يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمِلِكُمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الشُّحُ« البخل الشديد.و»طَاعَتُهُ« اتباع انسان هوى نفسه لبخله وانقياده له.وقوله: »دُنْيا مؤْثَرَةً« أى محبوبة مشتهاة .

1. (4758)- Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî anlatıyor: "Ey Ebu Sa'lebe, dedim, şu ayet hakkında ne dersin?" (Mealen): "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda oldukça sapıtmış olanlar size zarar vermez.." (Maide 105).
Bana şu cevabı verdi:
"Gerçekten bunu, iyi bilen birine sordun. Zira ben aynı şeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum: Demişti ki:
"Ma'rufa sarılın, münkerden de kaçının! Ne zaman uyulan bir cimrilik, takip edilen bir heva, (dine, ahirete) tercih edilen dünyalık görür, rey sahiplerinin (selefi dinlemeden) kendi reylerini beğendiklerini müşahede edersen, o zaman kendine bak. İnsanlarla uğraşmayı bırak. Zîra (bu safhaya gelince) arkanızda sabır günleri var demektir. O günler avuçta ateş tutmak gibi (sıkıntılı)dır. O günlerde, sizin kadar amel yapabilen bir kimseye elli kişinin ecri verilecektir." [Ebu Davud, Melahim 17, (4341); Tirmizî, Tefsir, Mâide, (3060); İbnu Mace, Fiten 21, (4014).][557]

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin kendisiyle meşgul olmasını, başkasının sapıklığının kişiye zarar vermeyeceğini ifade eden bir ayeti (Maide 105) açıklama

sadedinde varid olmuştur. Ayetin zahirine bakılınca emr-i bi'lmarufa yer vererek başkalarıyla meşgul olmayı değil, kendi işiyle meşgul olmayı emrediyor gözükmektedir. Ayet suale vesile olmuştur. Çünkü mü'min kişiyi emr-i bil marufta bulunmaya, münkerden nehyetmeye teşvik eden ayetler ve hadisler var. Bu ayetle öbür ayetler arasında zahirî bir tezad gözükmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyan buyurdukları açıklama ile "Marufa sarılın..." emretmektedir. Ma'ruf, güzel kabul edilen, meşru olan, şeriatın yapılmasını tecviz ve teşvik ettiği her şeydir. Bunlar arasında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i anil münker de yer alır. Şu halde mü'min buna ara vermeden devam edecek. Ancak cemiyette zuhur edecek bazı alametler var. Onlar görüldü mü, artık emr-i bil maruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmek evladır. Çünkü, bu safhada emr-i bil'maruf, fayda değil zarar verebilecektir. Hadiste bu alametler şöyle sayılır:

* İtaat gören cimrilik. Bazı alimler aşırı, hırsla karışık cimrilik diye açıklamıştır.

* Hevaya uyulması, yani şeriatın emirlerinin terkedilmesi.

* Dine tercih edilen dünya.

* Rey sahiplerinin kitaba, sünnete, icma-ı ümmete, sahabe akvaline bakmadan kendi görüşünü beğenip ona tabi olması.

Bu sayılanlar, haricî bir düşmanın hakimiyeti değil, İslam cemiyeti içerisinde gayr-ı İslamî, beşerî değerlerin hakimiyetidir, fitnedir, dahili kargaşanın had safhaya ulaşmasıdır. Bu derece bozulan insanlara emr-i bil maruf fayda vermez, zararı daha da artırır mânasında olmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm, kişiye, cemiyeti terketmesini, kendini kurtarmayı düşünmesini tavsiye etmektedir. Çünkü arkada sabrın övüleceği sıkıntılı günler gelecektir.[558]

ـ4759ـ 2ـ وعن واقِدِ بْنِ مُحمّدٍ عن أبيهِ عن عبداللّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]شَبَّكَ رَسُولُ اللّهِ # أصَابِعَهُ. وَقَالَ: كَيْفَ أنْتَ يا عَبْدَاللّهِ ابْنَ عَمْرٍو إذَا بَقِيْتَ في حُثَالَةٍ قَدْ مَرَجَتْ عُهُودُهُمْ، وَاخْتَلَفُوا فَصَارُوا هكذَا؟ قَالَ: فَكَيْفَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: تَأخُذُ مَا تَعْرِفُ، وَتَدَعُ مَا تُنْكِرُ، وَتَقْبِلُ عَلى خَاصَّتِكَ، وَتَدَعُهُمْ وَعَوَامَّهُمْ[. أخرجه البخاري. قال الحميديّ: وليس هو في أكثر

النسخ.»الحثالةُ« ما يسقط من قشر الشعير ونحوه إذا نقّى، وكأنّهُ الردئ من كل شئ.و»مَرجَتْ عُهُودُهُمْ« أى اِخْتَلَطَتْ وَاختلفت .

2. (4759)- Vakid İbnu Muhammed babasından, o da Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan anlattığına göre demişti ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) parmaklarını kenetledi ve dedi ki:
"Ey Abdullah İbnu Amr! Ahidleri bozulup şöyle karmakarışık hale gelen bir kısım ayak takımı (hezele) kimselerle başbaşa kalırsan ne yaparsın?"
"Ne yapmamı tavsiye edersiniz, Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Buyurdular ki:
"Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terkedersin. Kendi yakınlarının (hallerini düzeltmeye) yönelirsin. O hezele takımı (ile de), onların cemaatı ile de (uğraşmayı) terkedersin." [Buhârî, Salat 88, Fiten 13; Ebu Davud, Melâhim 17, (4342); İbnu Mace, Fiten 10, (3957).][559]

AÇIKLAMA:

1- Ahdin bozulması, güven ve emniyetin kalkmasıdır. İster mal, ister can, isterse ırz emniyeti olsun, hepsinin kalkması, halel görmesi, ahdin bozulması ile ifade edilmiştir. Irz emniyeti deyince vicdan hürriyeti, din hürriyeti gibi kişinin şahsiyetine giren hususları da anlamamız gerekir. Ahdin bozulmasıyla cemiyette bunlar da kalmaz, vicdanlara baskı artar, inançları sebebiyle dindarlara taarruz ve tasallut tahammül edilmez hale gelir. Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere dindarlığın, ahirzamanda, elde ateş tutmak gibi zorlaşması, ahdin bozulmasıyla din ve vicdan hürriyetinin de ortadan kalkacağını ifade eder.
2- Şarihler bu hadisi açıklarken, hadisin "parmakların kenetlenmesini yasaklayan" bir başka hadisle arzettiği tenakuza dikkat çekip, aralarını telif ederler: "Resûlullah buyurmuştur ki: "Biriniz namaz kılınca parmaklarını kenetlemesin. Zira, kenetleme işi, şeytandandır. Biriniz mescidde olduğu müddetçe, oradan çıkmadıkça namazdadır." Şarihler, umumiyetle bu iki rivayet arasında tearuz görmezler. Çünkü bu sonuncu

hadiste, namaz esnasında veya namaz beklerken parmakların kenetlenmesi yasaklanmaktadır. Halbuki, sadedinde olduğumuz hadis, hadisenin namazla ilgisinden bahsetmez. Hadisin mescidde vürud etmesi de muhtemeldir. Bu takdirde cevap şöyledir: Yasak, gayesiz bir şekilde boş yere kenetlemekle ilgilidir. Halbuki Resûlullah bir temsil vermek, kapalı bir mânayı daha anlaşılır kılmak için parmaklarını kenetlemiştir. Öyle ise, namaz dışında müsbet, faideli bir maksatla parmakların kenetlenmesinde bir mahzur yoktur.

Kenetlenme yasağının hikmeti üzerine: "Çünkü "şeytandandır", "uykuyu getirir", "kenetlemenin arzettiği manzara, ihtilafın manzarasıdır, bu manzara namazda veya namaz hükmündeki bir halde bulunan kimse hakkında mekruh görülmüştür. Çünkü bir başka hadiste "Karışık olmayın; kalplerinize ihtilaf girer" buyrulmaktadır" gibi yorumlar getirilmiştir.

3- Hadisin, fitne sırasında Müslümanın takip edeceği yolla ilgili mesajı izah gerektirmeyecek kadar açıktır: Fitneye bulaşmamak, ateşi avuçta tutmak kadar zor bir iş dahi olsa fitneden kaçmak; öyle ki, icabında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'l münkeri de terkedip, sözünü dinleyecek yakınlarla meşgul olup, onları kurtarmaya çalışmak. Müteakiben kaydedilecek ilk iki hadiste (4760, 4761) fitneden kaçmanın gereği ve hayrı daha açık olarak ifade edilecektir.[560]

ـ4760 ـ3ـ وعن أبى ذرٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَا أبَا ذَرٍّ قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: كَيْف أنْتَ إذَا أصَابَ النَّاسَ مَوْتٌ يَكُونُ الْبَيْتُ فيهِ بِالْوَصِيفِ؟ قُلْتُ: مَا خَارَ لِى اللّهُ وَرَسُولُهُ. قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أوْ قَالَ تَصَبَّرْ ثُمَّ قَالَ لِى: يَا أبَا ذَرٍّ. قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ وَسَعْدَيْكَ قَال. كَيْفَ أنْتَ إذَا رَأيْتَ أحْجَارَ الزَّيْتِ قَدْ غَرَقَتْ بِالدَّمِ؟ قُلْتُ: مَا خَارَ لِى اللّهِ وَرَسُولُهُ. قَالَ عَلَيْكَ بِمَنْ أنْتَ مِنْهُ. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: أفَ آخُذُ سَيْفى أضَعَهُ عَلى عَاتِقِى. قَالَ: شَارَكْتَ الْقَوْمَ إذن. قُلْتُ: فَمَا تأمُرُنِى؟ قَالَ: تَلْزَمُ بَيْتَكَ. قُلْتُ: فإنْ دُخِلَ عَلَىَّ بَيْتِى؟ قَالَ: إنْ خَشِيْتَ أنْ يَبْهَرَكَ شُعَاعُ السَّيْفِ فألْقِ ثَوْبَكَ عَلى وَجْهِكَ يَبُوءُ بإثْمِكَ وإثْمِهِ[. أخرجه أبو داود.والمراد »بالبيت« ههُنَا القبر.و»الوَصيفُ« العبد، والمعنى أن القتلى تكثر لكثرة الفتن حتى يشترى موضع قبر يدفن فيه الميت

بعبد لضيق المكان عنهم، أو ‘نه شتغال بعضهم ببعض يوجد من يحفر قبر ميت ويدفنه إ أن يعطي وصيفا أو قيمته .

3. (4760)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seslendiler:
"Ey Ebu Zerr!"
"Buyurun, Ey Allah'ın Resulü, emrinizdeyim!" dedim.
"İnsanlara (kitle halinde) ölüm isabet edip, kabirlerin (ücretli) hizmetçiler tarafından kazılacağı zaman ne yapacaksın?" buyurdular.
"Benim için Allah ve Resulü neyi ihtiyar buyurursa onu yaparım!" dedim.
"Sabrı tavsiye ederim!" buyurdular -veya, sabredersin! dediler- ve sonra bana tekrar seslendiler:
"Ey Ebu Zerr!"
"Buyurun ey Allah'ın Resûlü, sizi dinliyorum!" dedim.
"Zeyt mıntıkasının taşları kanda boğulduğunu gördüğün zaman ne yapacaksın?"
"Allah ve Resûlü benim için neyi ihtiyar buyurursa onu!" dedim
"Sana kendilerinden olduğun yakınlarını tavsiye ederim!" dedi. Ben sordum:
"Ey Allah'ın Resulü! (O zaman) kılıcımı alıp omuzuma koymayayım mı?"
"Böyle yaparsan (fitneci) kavme ortak olursun!" buyurdular.
"Bana ne emredersiniz!" dedim."Evine çekil!" buyurdular.
"Evime girilirse?" dedim.
"Eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla, hem de kendi günahıyla dönsün!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten 2, (4261); İbnu Mace, Fiten 10, (3958).] [561]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis fitneye karışmayı yasaklayan hadislerden biridir. Hadisin, Begavî tarafından Mesabih'te kaydedilen veçhi biraz daha teferruatlıdır;

şöyle ki:
"Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben bir gün, bir merkep üzerinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Medine'nin (dış) evlerini geçtiğimiz sırada bana:"Ey Ebu Zerr! Medine'ye açlık hakim olduğu; öyle ki, yatağından kalkınca açlıktan bitkin düşüp mescide kadar gidemediğin zaman ne yapacaksın?" dedi" diyerek başlayan hadis, Resûlullah'ın şu tavsiyesi ile noktalanır:[562]
"Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (dayanamayıp kılıca sarılıp fitneye katılmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne çek, ta ki, (haksız yere öldürerek) senin günahınla ve kendi günahlarıyla geri dönsünler."
2- İnsanlara (kitle halinde) ölüm nisbeti kıtlık, veba, savaş gibi sebeplerle gelecek umumi ölüm hadisesi olarak anlaşılmıştır.
3- Hadiste geçen beyt ve vasif kelimelerini anlamada şarihler bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki:
* Mezar olarak tercüme ettiğimiz (beyt) kelimesini bazı alimler mezar olarak anlamıştır. Hattabî der ki: "Beyt, burada "mezar" demektir, vasif de hizmetçi. Murad olan mâna şudur: "İnsanlar, öylesine meşguldürler ki öleni gömmeye fırsat bulamazlar da onu gömmesi için hizmetçiye verirler, yahut ücretle gömdürürler."
***** Buradan şöyle anlayanlar da olmuştur: "Mezar yerleri öylesine dardır ki, herbir ölüleri için bir kabir yerini bir köle vererek satın alırlar." Ancak bu ikinci te'vil tenkit edilmiş ve: "Ölüm, sağlar arasında devam etse ve fevkalade yayılarak artsa da yine böyle bir darlık hasıl olmaz. Çünkü arz geniştir" denmiştir. Ancak, hadisin Mesabih'ten kaydettiğimiz veçhinde ikinci mânayı teyid eden ibareler mevcuttur. Hadisin şerhinde imkan varsa hadisten istifade en evla yoldur. Burada o imkan mevcuttur.
***** Bu ibareden şu mâna dahi çıkarılmıştır: "O zaman evler, ölümlerin çokluğu ve ikamet edeceklerin azlığı sebebiyle çokça ucuzlar. Öyle ki bir ev, aslında normal olarak bir köleden pahalı olduğu halde, bir köle mukabilinde satılır."
***** Şu mâna da çıkarılmıştır: "Evlerde önceleri çok insan mevcut olduğu halde, bu evin işini görmeye sadece bir köle kalır."

4- Zeyt'in Medine'nin bir mahallesi veya Medine civarında bir yer adı olduğu söylenmiştir. Türbüşti: "Burası, Yezid zamanında cereyan eden meşhur hadisenin vukua geldiği Harra'da bir noktanın adıdır. Orada savaşan zalim orduların komutanı da Müslim İbnu Ukbe el-Mürri'dir. Resûlullah'ın koyduğu haramları mübah kılan heriftir. Karargahı Medine'nin batısında yer alan Harre-i garbiyye idi. Medine'nin hurmetini ihlal etti, erkekleri hep öldürdü. Orada üç gün -beş de denmiştir- talanda bulundu."

5- "Kendinden oldukların" tabiriyle kişinin ailesi, yakınları, kavmi kastedilmiştir. Bununla "İmam"ın yani biat etmiş olduğu imamının kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda mâna: "İmamına ve bey'at ettiğin kimseye tabi ol" demek olur.

6- Hadiste, kişinin kılıcı alıp omuza koyması halinde, günahta fitnecilere ortak olacağı ifade edilmiştir. Öyleyse fitne şartlarında fitnecilere iştirak etmemek, günahlarına ortak olmamak için silaha sarılmamak gerekir. Aliyyu'l-Kârî der ki: "(Fitnede) hasım Müslümansa, fesad terettüp etmeyecek ise, müdafa-i nefis caizdir. Ancak hasım kafir ise, imkan nisbetinde müdafaa etmek vacib olur."

7- "Kılıcın parıltısının galebe çalması", kılıcı kullanmaktan kinayedir. "Elbisenin kenarıyla yüzünü örtmek", düşmanı görüp, korkmamak içindir. Bundan maksad, "Onlar seninle savaşsa da sen onlarla savaşma, ölmeyi tercih et" demektir.

Bu taktirde, gelenler "seni öldürmüş olmanın günahı ve diğer günahlarıyla dönerler" mânası anlaşılır.[563]

ـ4761 ـ4ـ وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ فَتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظلمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِناً وَيُمْسِي كَافِراً، وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً اَلْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْمَاشِى فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِى. فَكَسِّرُوا قِسيَّكُمْ، وَقَطِّعُوا أوْتَارَكُمْ، وَاضْرِبُوا سُيُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ. فإنْ دُخِلَ عَلى أحَدٍ مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَى آدَمَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وزاد أبو داود بعد الساعى:]قَالُوا: فَمَا تأمُرُنَا؟ قَالَ: كُونُوا أحْسَ بُيُوتِكُمْ[.»قِطَعُ اللَّيْلِ« طائفة منه، وأراد فتنا مظلمة سوداء تعظيماً لشأنها.وأرادِ بقوله: »فَلْيَكُنْ كَخَيْر ابْنَىْ آدَمَ« ابن آدم لِصلبه هابيل

الذي قتله أخوه قابيل، ومما قَال اللّهُ تعالى في أمرهما: لَئِنْ بَسَطْتَ إليَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي الŒية .

4. (4761)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler var. Kişi o fitnelerde mü'min olarak sabaha erer, akşama kafir olur; mü'min olarak akşama erer, sabaha kafir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parçalayın, kılıçlarınızı da taşa vurun. Sizden birinin evine girerlerse Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı olsun (ölen olsun, öldüren değil)" [Ebu Davud, Fiten 2, (4259, 4262); Tirmizî, Fiten 33, (2205).]
Ebu Davud, "koşandan" kelimesinden sonra şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Yanındakiler, "Bize ne emredersiniz (ey Allah'ın Resulü)?" dediler. "Evinizin demirbaşları olun!" buyurdu."[564]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, kıyamete yakın çıkacak fitnelerin dehşetini belirtmek için, zifirî karanlık gecenin parçalarına benzetmiştir. Yani peşpeşe fitneler olacak, her biri, gece parçası gibi karanlık, yani doğruyanlış, haklıhaksız, isabetlihatalı vs. şekilde tefrik etmek imkanı tanımayacak, son derece dehşetli olacak demektir. Bu teşbihten maksat fitnenin büyüklüğünü ifadedir.
2- Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı Hz. Habil'dir. Kardeşi Kabil onu öldürmek istediği vakit ayet-i kerimenin ifadesiyle kardeşine: "Sen beni öldürmek için elini bana kaldırsan da , ben seni öldürmek için elimi sana kaldırmayacağım" (Maide 28) demiştir. Bu ayette, Cenab-ı Hakk fitne sırasında Müslümanların takip edeceği siyaseti vaz' etmiş olmaktadır: "Fitneden kaçmak, öldürmektense ölmeyi tercih etmek." İslam'da bunun ilk örneğini Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın verdiği belirtilir: O fitnenin büyümemesi için öldürmeyi değil, öldürülmeyi tercih etmiştir.
3- Evin demirbaşı olmaktan maksad, evden ayrılmamak, dışarı çıkıp fitneye bulaşmamaktır. Nasıl ki demirbaş denen halı, kilim gibi bir kısım

eşyalar devamlı evde kalırlar; fitne sırasında da o eşyalardan biri gibi olmak yani evden dışarı çıkmamak tavsiye edilmiştir. Bundan da maksad, fitneye katılmamaktır.[565]

ـ4762 ـ5ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهُ #: يُوشِكُ أنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ، يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ[. أخرجه البخاري ومالك وأبو داود والنسائي.»مَوَاقِعِ الْقَطْرِ« المواضع التي ينزل بها المطر .

5. (4762)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kişinin en hayırlı malının peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmur düşen yerleri takip edeceği koyunu olacağı zaman yakındır. Böylece dinini fitnelerden kaçırmış olur." [Buhârî, İman 12, Bed'ü'l-Halk 14, Menakıb 25, Rikak 34, Fiten 14; Muvatta, İsti'zan 16, (2, 970); Ebu Davud, Fiten 4, (4267); Nesâî, İman 30, (8, 123, 124).][566]

ـ4763 ـ6ـ وعن مَعْقِلْ بن يسار قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْعِبَادَةُ في الْهَرْجِ كَهَجْرَةِ اليَّ[. أخرجه مسلم والترمذي.»الْهَرْجُ« هنا: اختف والفتن .

6. (4763)- Ma'kıl İbnu Yesar anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Herc (fitne) zamanında ibadet, tıpkı bana hicret gibidir." [Müslim, Fiten 130, (2948); Tirmizî, Fiten 31, (2202).][567]

ـ4764 ـ7ـ وعن الْمقداد بن ا‘سود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِّبَ الْفتَنَ وَلَمَنِ ابْتُلِىَ فَصَبَرَ، فَوَاهاً[. أخرجه أبو داود.»وَاهاً« كلمة يقولها المتأسف على الشئ والمتعجب منه .

7. (4764)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bahtiyar, fitneden kaçınan kimse ile, belalarla karşılaşınca sabreden kimsedir. Ne mutlu ona!" [Ebu Davud, Fiten 2, (4263).][568]

ـ4765 ـ8ـ وعن ابْنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ، أفْلَحَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ[. أخرجه أبو داود .

8. (4765)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yaklaşan bir şerden yazık Araplara! Elini çeken ondan kurtulur." [Ebu Davud, Fiten 1, (4249).] [569]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son hadisler, özet olarak fitneye bulaşmamayı ve imkan nisbetinde fitneden kaçmayı tavsiye etmektedir. Kapıya kadar gelen fitneye, öldürülmeyi tercih edecek kadar bulaşmama emri, üzerinde durulması gereken bir husustur. Zîra ulema, çeşitli nokta-i nazarları ve mukabil delilleri de gözönüne alarak, mesele üzerinde ziyadesiyle durmuş ve enine boyuna tartışmıştır. Fitne şartlarında yaşamamız haysiyetiyle bu hususların daha sistemli ve teferruatlı olarak bilinmesinin gerekli ve faydalı olacağına inanıyoruz. Bu sebeple mevzuyu biraz açıklayacağız.
Fitnede herkese ferdî olarak terettüp edecek vazifeleri şöyle sayabiliriz:
1- Fitnenin getireceği sıkıntılara sabır.
2- Fitnecileri yalnız bırakmak,
3- Uzlet; eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek,
4- Öldürmektense ölmeyi tercih etmek. Fitnede müdafa-i nefis meselesi,
5- Dilini tutmak,
6- Kalben kerahet,
7- Mal ve evlatça hıffet,
8- Silah edinmemek,Şimdi bunları açıklayalım:[570]

1- Fitnede Sabır:

Hangi çeşitten olursa olsun, iradesi dışında gelen her çeşit musibet karşısında Müslümanın başvuracağı mühim bir silah olarak ifade edilen "sabır", fitne karşısında daha da ehemmiyet kazanan, ısrarla tavsiye edilen en mühim silah hüviyetini kazanmaktadır. Bu hususu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan tek tek fertlere, bazan umumi bir ifade ile herkese duyurmuştur.

Müslim'de gelen bir rivayette, Hz. Peygamber, kendisine memuriyet vermesini isteyen Ensar'dan bir zata şu cevabı verir: "Siz benden sonra bencillik (ve fitneyle) karşılaşacaksınız. Havz(-ı Kevser)in başında bana kavuşuncaya kadar sabredin." Tirmizî'nin rivayetinde, "..fitne ve dine muhalif bulacağınız icraatlar göreceksiniz" ibaresi vardır. Ensârinin "Ey Allah'ın Resulü, bize ne tavsiye edersiniz?" sualine karşı: "İcraatcılara olan vazifelerinizi (onların hakkını) eda edin, haklarınızı Allah'tan talep edin" cevabını verir.

Bu mevzuda Ebu Zerr'den gelen bir rivayet daha geniş, daha açıktır; aynen kaydediyoruz: Ebu Zerr anlatıyor: "Bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bineğinin terkisinde idim. Medine'nin evlerinden dışarı doğru çıkmıştık ki bana:

"Ey Ebu Zerr, Medine'de açlık bulunduğu ve hatta sen yatağından kalkıp da açlık sebebiyle mescide kadar gidecek gücü kendinde hissetmediğin zaman halin nedir?" dedi Ben de: "Allah Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah:

"Ey Ebu Zerr! İffetini koru (söz ve fiillerde haramdan kaçın)" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve bir mezarın ücreti bir köle fiyatına ulaşsa, o kadar ki, bir kabir bile bir köle karşılığında satılsa, senin durumun ne olur?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir" cevabını verdim.

"Sabret ey Ebu Zerr" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve kan (Medine dışında yer alan) Zeyt mıntıkasının taşlarını sulayacak kadar çok aksa ne yaparsın?" Ben yine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah:

"Mensup olduğuna (yani aile ve akrabana veya biat ettiğin imama) dön" dedi. Ben sordum ve: "Silahımı kuşanayım mı?" dedim. Resûlullah:
"(Hayır) o takdirde insanlara (kötü amellerinde) iştirak etmiş olursun" cevabını verdi.
"Öyleyse ne yapayım ey Allah'ın Resulü?" diye sordum. Cevaben:
"Evinde kal, çıkma" dedi. Ben tekrar: "Ya evime de gelirlerse?" dedim.
"Kılıcın parıltısının galebe çalmasından (kullanmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne ört, ta ki (gelen kimse) hem senin günahınla hem kendi günahıyla dönsün.
"Hz. Enes, Haccac'ın zulmüden çok ızdırap çekerek, ne yapacağız? diye şikayete gelenlere: "Sabredin, Rabbinize kavuşuncaya kadar sabredin. Zira artık her gelen yeni gün, gidenden daha kötüdür" der ve bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğini ilave eder.
Mikdad İbnu'l-Esved ise, yeminle te'kid ederek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den şunu işittiğini söyler: "Bahtiyar kimse (lütf-i İlahî olarak) fitnelere karışmaktan uzak tutulan kimsedir. Bahtiyar kimse fitnelerden uzak tutulan kimsedir. (Çeşitli belalarla) imtihan edildiği zaman sabırla karşı koyana ne mutlu!"
Tabiinden meşhur Hasan-ı Basrî de burada zikre değer. Zîra o da fitneye karşı hararetle sabır tavsiye eder ve ortalığın tevbe ile, insanların kendilerini düzeltmesi ile iyiye döneceğini söyler. Kendisine Haccac'la alâkalı sorulduğu zaman da hep şu mealde tavsiyede bulunurdu: "Ben onunla mukatele edilmemesi görüşündeyim. Zîra, eğer o Allah'tan bir ceza ise, siz kılıcınızla Allah'ın cezasını geri çeviremezsiniz. Şayet bir bela ise, sabredin, Allah hükmünü versin. Zîra O, en hayırlı şey üzere hükmedicidir." Ona göre fitne sırasında hiçbir gruba iltihak etmemelidir. [571]

2- Fitnecileri Yalnız Bırakmak:

Çıkan fitnenin büyümesini önlemede ve ondan gelecek zararlara karşı korunmada en isabetli tedbirlerden biri, fitneciyi yalnız bırakmaktır. Haklı ve haksız tarafların belli olduğu durumlarda, haklı tarafın desteklenmesi tavsiye edilmiş olmakla beraber, haklı veya haksızın belli

olmadığı durumlarda, hiçbir tarafa destek vermemek, bütün tarafları terketmek esastır. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerden bu anlaşılmaktadır.

Müslim'de gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimi Kureyş'ten şu kabile helak edecektir" diye istikbalde gelecek bir fitneden haber verir. Yanındakiler: "O vakit ne yapmamızı, nasıl davranmamızı emredersiniz?" diye sorarlar. Cevap şudur: "İnsanlar onları terketmelidir."

Muhtelif tariklerden gelen şu rivayet, fitne çıkaranların yalnız bırakılmalarının lüzumunu ve fitneye karışmamanın gereğini herkesin anlayacağı bir üslubla, çok vazıh bir şekilde ifade eder: Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini bildirir: "Haberiniz olsun (benden sonra) fitne çıkacak. O fitne sırasında uyuyan uyanıktan [yatan oturandan]; oturan ayakta olandan; ayakta olan yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlıdır. Kim böyle bir fitneye rastlarsa hemen geri dönsün. Kim de fitne anında sığınacak bir kuytu bulursa oraya girsin."

İbnu Hacer, ed-Davudî'den naklen şu açıklamayı sunar: "Hadisin zahirine göre, fitneye uzak veya yakından muhtelif derecelerde teması olan kimseler burada dile getirilmektedir. Yani bu işte bazıları bazılarına rağmen çok daha ileridir. Bunlardan en ileride olanı, fitnenin artmasına sebep olacak şekilde koşandır. Sonra fitnenin sebeplerini hazırlayacak şekilde ortaya çıkandır ki, hadiste bu, "yürüyen" diye ifade edilmektedir. Sonra fitne ile alakadar olan gelir ki, ona da: "ayakta olan" denmiştir. Ondan sonra fitneyi seyretmekle beraber mücadele etmeyen (karışmayan) gelir, bu da "oturan" diye ifade edilmiştir. Sonra da kendisinden bu hususta hiçbir ilgi, alâka sadır olmayan, ancak razı (ve memnun) olan gelir ki, bu da "uyuyan" diye ifade edilmiştir."

İbnu Hacer, fitneye karışma hususunda niyetlenenleri üç gruba ayırarak mesuliyet durumlarını belirtir:

1) Arzu geçirenler: Bunlar fiilen karışmadıkça günaha girmezler.

2) Arzuda kalmayıp fiile dökenler: Bunlar günahkârlardır.

3) Azmedenler, iyice niyetlenenler: Bunların durumu münakaşalıdır.

İbnu Hacer'in bu açıklamasının ışığında, "uyuyandan" maksadın fitneden hiç haberi olmayacak kadar kendi işine gücüne dalmış, çolukçocuğunun

rızkı ve terbiyesi ile meşgul kimse olduğunu söyleyebiliriz.
Nevevî de bu hadiste, "fitnenin zararının büyüklüğüne dikkat çekildiğini, fitneden son derece çekinip kaçmaya, fitneye götürecek herhangi bir şeye teşebbüsten imtina etmeye teşvik edildiğini, zira fitnenin zararı ve şiddeti onunla olan alaka nisbetinde arttığını" belirtir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), diğer birkısım hadislerinde de, dahilî birliğin kaybolduğu, ortaya çeşitli hiziplerin çıktığı hallerde -ki hadiste Müslümanların cemaat ve imamı yoksa diye ifade edilir- bu fırkaların hepsinin terkedilmesi emredilir.
Fitnecinin yalnız bırakılmasının fiilen gerçekleşmesi için, Hz. Peygamber'in bunu tamamlayıcı başka tavsiyelerine de rastlarız. Şimdi onları görelim:[572]

3- Uzlet:

Bu, kısaca inziva diye de ifade edilebilir. Uzlet veya inzivanın tahakkukunda Resûlullah'ın farklı tavsiyelerini görmekteyiz: Eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek gibi. Kişi, kendi şartlarına hangisi muvafıksa onu tercih edecek ve uzleti ihtiyar edecek. Şimdi bunları açıklayalım:[573]

** Eve Çekilmek:*

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), gelecek fitneyi haber verip, insanları dehşete düşüren vasıflarıyla tavsif ettiği zaman dinleyicilerden vaki olan: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz o zaman ne yapalım.?" sualine, Hz. Peygamber'in verdiği cevaplardan bir kısmı "evlerinize çekilin" mealindedir.
Ebu Musa'dan gelen bir rivayet aynen şöyle: "Önümüzde karanlık gece parçaları gibi fitneler var. O fitneler geldiği zaman kişi, mü'min olarak sabaha erer de akşam oluncaya kadar kafir olur. Orada oturan ayakta durandan; ayakta duran yürüyenden; yürüyen de koşandan hayırlıdır.."

Dinleyenler: "Bize ne emredersiniz?" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evinizin demirbaşları olun" cevabını verdi."
Aynı tavsiye İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette: "Elinizi ve dilinizi tutun, evin demirbaşlarından biri olun" şeklinde az bir farkla tekrar edilir.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne çıktığı zaman dökülecek kanların çokluğuyla alakalı -daha önce Ebu Zerr'den kaydettiğimiz- tasviri sırasında Ebu Zerr'e yapılan tavsiye daha vazıhtır: "...Evinde otur, kapıyı üzerine kilitle..."
Keza, bir başka hadiste, fitne tasvir edilirken, emniyetin, insanlara güven ve itimadın kaybolması, iyi, kötü fark edilemeyecek derecede insanların her an değişeceği belirtildiği sırada, ne yapılması gerektiği sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evine kapan, diline sahip ol, iyi bildiğin şeyi yap, kötü bildiğin şeyi de terket, kendi yakınlarınla meşgul ol, ammenin işini terket" der.
Şarihler eve kapanma emrini, zaruri olmayan işler dışında, halkla irtibatı kesmek şeklinde anlarlar. Zaruri temaslardan vazgeçilmemesi gerektiğini de belirtirler.
Yukarıdaki rivayette de görüldüğü üzere, mücerred bir eve çekilme yeterli değildir. Bir başka rivayette: "(Göze batıcı, dikkat çekici davranışlardan kaçınarak) kendinizden az bahsettirin" denmektedir.[574]

* Dağa Çekilmek:

Fitneye karışmamak, dışında kalabilmek için hadislerde ifade edilen bir tedbir de dağa çekilmektir. Fitneye karışmamaya teşvik hususunda beyan edilen: "...Fitne sırasında yatan oturandan; oturan ayakta durandan... daha hayırlıdır..." hadisinin Ebu Bekre tarafından rivayet edilen veçhinde, bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu durumda ne yapmamızı emredersin?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ona verdiği cevap şudur: "Kimin dağda develeri varsa onların peşine düşsün, kimin de davarı varsa, davarlarının yanına gitsin. Kimin de (ekim) arazisi varsa o da çiftinin başına çekilsin...."

Buharî ve Müslim tarafından kaydedilen bir rivayette "dağa çekilme" keyfiyeti te'yid edilir: "Müslüman kimseye, en hayırlı malın davar olacağı zaman yakındır. fitnelerden kaçarak, dinini kurtarmak için dağların yağmur düşen otlak yerlerini takip etmek üzere peşine takıldığı davar onun en hayırlı malıdır."
Müslim'de Ebu Bekre'den gelen rivayette daha vazıh olarak: "...Haberiniz olsun, fitne iner veya vukua gelecek olursa, devesi olan, devesine; davarı olan davarına; arazisi olan arazisine iltihak etsin..." denir.
Fitne sırasında inzivayı teşvik eden hadislerden biri de taarrüb ile alakalı rivayettir. Göçebe Araplara katılarak onlar arasında ikamet mânasına gelen taarrüb daha ziyade, hicret ederek Medine'ye yerleştikten sonra, geldiği kabileye geri dönerek tekrar göçebeleşmek durumuna düşenler için kullanılan bir tabirdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), göçebe hayattan sonra şehirlileşen bu kimselerin tekrar eski hayata dönmelerini kesinlikle yasaklamış, ancak fitne anında müsaade etmiştir: "Hicret ettikten sonra tekrar bedeviyete (eski göçebe hayata) dönen kimseye Allah lanet etsin, fitne zamanında dönenler bundan hariçtir. Zîra göçebelik (bedeviyet), fitne bulunan yerde ikametten hayırlıdır." Hz. Peygamber'den bu maksadla izin alanlar meyanında Seleme tu'bnu'l-Ekva'ın ismi geçer.
Bu bahsi kaparken şu noktayı belirtmede fayda var: İmam Azam tarafından da fitne sırasında karışmayıp eve çekilme gereği hususunda te'yid edilen hükme Bedayi'de Kâsânî tarafından şu ihtirazi kayıt konmaktadır: "Bu hüküm, hususi bir vakitle alakalıdır. Bu da, fitnecilerle savaşa çağıran imamın bulunmadığı vakittir. Böyle bir imam varsa ve (cihada) çağırıyorsa icabet etmek farzdır."[575]

* *Terk-i Diyar Etmek:*

Bir kısım hadisler, fitne çıktığı vakit eve, dağa, tarlaya çekilmekten daha öte, terk-i diyar etmeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeye uyarak Şam'a göç eden Ebu'd-Derda ile alakalı rivayet şöyle: "Yezid İbnu Ebî Hubeyb

anlatıyor: "İki kişi Ebu'd-Derda'ya gelerek bir parça tarla için birbirlerini şikayet ettiler. Ebu'd-Derda onlara: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sen bir yerde bulunduğun sırada bir parça tarla için iki kişinin husumet ettiklerini işitecek olursan orayı terket" dediğini işittim" der ve Ebu'd-Derda Şam'a gider."
Terk-i diyar umumi bir emir olarak anlaşılmasa bile, fitne sırasında buna tevessül etmenin istihbab edileceği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Nitekim, yukarıda kısaca temas ettiğimiz Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) da Ebu'd-Derda gibi fitneye bulaşmak korkusuyla terk-i diyar edenlerden biridir. "Hicretten irtidat mı ettin?" şeklinde maruz kaldığı ağır ithamlara rağmen, Mekke ile Medine arasında yer alan Rebeze'ye göç eder.
Hadisi şerh eden Aynî fitne korkusuyla seleften birçoğunun terk-i diyar ettiklerini belirtir. (1. cilt, s. 163) [576]

İnziva Ve Uzletin Fazileti:

Yukarıda kaydettiğimiz hadisler bize fitne sırasında uzlet ve inzivanın tavsiye edildiğini ifade eder. Esasen fitne olmayan normal zamanlarda alimlerin ekseriyeti tarafından cemiyete karışmak (muhalata), inzivaya çekilmeye tercih edilmiş, üstün tutulmuş ise de, bu üstünlük mutlak değildir. Birkısım şartların ortaya çıkması halinde inziva tercih edilmelidir. Bu mühim mevzunun aydınlanması için fitne sırasında hayvanlarını alarak dağa çekilmeyi veya arazinin başına geçerek ekimle meşgul olmayı tavsiye eden hadisi açıklama zımnında İbnu Hacer'in sunduğu veciz açıklamayı burada kaydetmeyi gerekli bulduk. Der ki: "Selef alimleri, uzlet hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur (ekseriyet) şunu söylemiştir: "İhtilat (cemiyete karışma) uzletten evladır. Zîra İslamî şeâirin devamı için lüzumlu olan dinî bilgiler bu sayede öğrenilir. Cemiyete karışmada Müslümanların sayıca artması da mevzubahistir. Onlara, maddî ve manevî yardımda bulunmak, hastalarını ziyaret etmek gibi çeşitli hayırlar bu sayede ulaştırılır."

Bazı alimler şunu söylemişlerdir: "Uzlet, üzerine düşeni bilmek şartıyla, ihtilattan evladır. Zîra uzlette selamat tahakkuk eder, gerçekleşir." Nevevî der ki: "Muhtar olan (yani farklı görüşlerden tercih edileni), günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib olan kimse için cemiyete karışmak daha iyidir."

Bazıları da şu görüştedir: "Burada verilecek hüküm şahıstan şahısa değişir. Bazıları için bunlardan biri şarttır. Bazıları için de tercih vesilesidir. Bu iki husus açıktır. Ancak, inziva ile ihtilat eşit olurlarsa birini diğerine tercih hususunda verilecek hüküm zamanın ve ahvalin değişen şartına bağlıdır."

Kendisine muhâlata (yani cemiyete karışma) gereken kimseler meyanında kötülüğü bertaraf etme gücüne sahip olan kimse vardır. Böyle birisine cemiyete karışmak farzdır. Bu farz, ahval ve imkânlara tabi olarak, farz-ı kifâye nev'indendir.

Kendisine muhâlata şâyan-ı tercih olan kimseler meyânında, iyiliği emir, kötülükten men ettiği (emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunduğu) takdirde kendisi fitneye maruz kalmayacağı hususunda zann-ı galibi hasıl olan kimse vardır.

İnzivaya çekilme ile cemiyete karışma şıklarından her ikisi de kendisine eşit olanlara misal olarak şöyle bir adam gösterilebilir: Kişi fitneye düşmeyeceği hususunda kendinden emindir. Ancak, kesinlikle bilmektedir ki, sözü tutulmayacak, kendisine itaat edilmeyecektir. Bu duruma, umumî bir fitnenin mevcut olmadığı hallerde rastlanır. Fitne çıkacak olursa, uzleti tercih etmek gerekir. Zira bu durumda umumiyetle zarara düşülmektedir.

Fitneye girenlere (İlâhî) belalar gelir ve fitneye katılmayanlara da sirayet eder. Bu hususu şu ayet haber vermektedir: "Öyle bir fitneden kaçının ki geldiği zaman sizden sadece zalim olanları çarpmaz..."

Sunduğumuz açıklamayı Ebu Saîd'in rivayet ettiği şu hadis de te'yid eder: "İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, nefsiyle ve malıyla cihad eder, keza o kimsedir ki dağ başlarında Rabbına ibadet eder ve böylece insanlara kötülük yapmaktan uzak olur."

Cemiyete karışıp karışmama, yani inziva ve ihtilat hususlarında Hattâbî'nin bir izahı da klasik alimlerimizin görüşlerini anlamada bizim

için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Der ki: "İnziva ve ihtilat, kendileriyle alâkalı şeylere tabidir. Onlar değiştikçe bunlardan birini tercih durumu değişir. İhtilâta ve cemiyete karışmaya teşvik sadedinde gelen deliller, imamlara itaatla ve bir kısım dinî meselelerle alâkalıdır. İnzivaya teşvik sadedinde gelen deliller de, bunlar dışında kalan meselelerle alâkalıdır. Mesela bedenen insanlara karışmayı veya onları terketmeyi ele alalım. Tek başına geçimi te'min ve dinini muhafaza edebileceğine kâni olan bir kimse için, bir şartla, insanlara karışmaktansa uzak dursa daha iyi olur. O şart da (namaz için) cemaate devam, selam vermeye ve almaya devam, hasta ziyareti, cenaze teşyii gibi Müslümanların hukukunu edaya devamdır.
Matlub olan, lüzumsuz sohbetleri terketmektir. Zîra sohbetin fazlası, zihnimizi meşgul ve vaktimizi zâyi ederek mühim işlerimizi ihmal ettirir. En iyisi ihtilat ve insanlarla görüşme işini, kendisinden tamamen vazgeçilmeyen, sabah ve akşam yemekleri menzilesinde tutup, zarûrî olanıyla iktifa etmektir. Böyle yapmak beden için ve kalp için de çok daha rahatlatıcı, çok daha uygundur."
Buhârî şarihlerinden Aynî de hadislerden, fitne sırasında, inziva ve uzleti ihtiyar etmenin lüzumunu anlamıştır. İbnu Hacer'den sunduğumuz açıklamanın yapılmasına sebep olan aynı hadisin şerhi sadedinde Aynî de şu kıymetli açıklamayı yapar: "Bu hadiste, fitne zamanında uzletin fazileti ifade edilmektedir. Ancak fitneyi izale edecek güçte olan kimse bu hükme tâbi değildir. Zîra bu durumda olan kimseye, fitneyi izâle etmek için, üzerine yürümesi farzdır. Bu farz, ahvâl ve imkâna tâbi olarak ya farz-ı ayn ya da farz-ı kifâye sûretlerinden biriyledir."
Fitne bulunmayan zamanlarda uzlet ve ihtilattan hangisinin efdal olduğu hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî'nin sunduğu izaha göre: "İmam Şâfiî ve âlimlerin ekserisi ihtilatın efdal olduğu görüşündedirler. Zîra derler, ihtilatta bir kısım faydalı ameller îfa edilir, çeşitli İslâmî tezahürlere (şeâir-i İslâmiyye) katılır, Müslümanların sayısını artırır, hasta ziyareti, cenaze teşyii, selam vermek, emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak, iyi ve hayırlı işlerde yardımlaşmak, muhtaçlara yardım, cemaatlere katılmak gibi herkesin

muktedir olabileceği amellerle onlara birkısım hayır ve menfaat ulaştırır."
Bilhassa, âlimler ve zühd sahipleri hakkında, ihtilatın fazileti te'kidli olarak beyan edilmiştir.
Birkısım âlimler de, uzlette kesinlikle selâmet bulunduğu için, onun daha efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu, kendisine terettüp eden ibadet vazifelerini ve mükellef olduğu şeyleri bilmek şartına bağlıdır.
Muhtar olan (tercih edilen) görüş şudur: "Günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib hasıl olan kimse için cemiyete karışmak (ihtilaf) efdaldir."
Kirmânî ise şunu söyler: "Asrımızda muhtar olan inzivadır. Zîra uğranacak meclisler (mehâfil) arasında günahlardan hâlî ve uzak olanlar nadirdir." Aynî ilave eder: "Ben Kirmânî'nin sözüne iştirak ederim. Zîra bu devirde insanlara karışmak birtakım şeylerden başka bir şey celbetmez."
Daha uzlaştırıcı bir neticeye varan Kastalânî ise: "Kişinin kemâli hem uzlet ve hem de sohbet (karışma) ile gerçekleşir. Sohbetle dinini salim kılamayan fakihe uzlet, hakkını veren kimseye de sohbet gereklidir" der. [577]

4- Öldürmektense Ölmeyi Tercih Etmek:

Dahilde fitne çıktığı zaman dağa çekilmek, eve kapanmak -ve az sonra temas edileceği üzere- silah edinmemek gibi emirler, aslında bozulmuş olan içtimâî durumun daha da kötüye gitmesini önlemek içindir. Fitne ateşinin yandığı yerde sönmesi, onun üzerine gitmemeye bağlıdır. Söndürmeye gücü yetmeyenlerin, hususi eşhasın buna katılmaları, karışmaları, bulaşmaları onu daha da artıracaktır. İslam'ın bu konudaki görüşünün özü budur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneye bulaşmamanın ehemmiyetini vurgulayabilmek, tebarüz ettirebilmek, ami, cahil herkese duyurabilmek için "Fitne sırasında, seni öldürmeye gelseler bile karşılık

verme, öldürmektense ölümü tercih et" mealindeki beyanlarda, emirlerde bulunmuştur.
Daha önce zikri geçen ve eve çekilmeyi emretmekle alâkalı rivayetlerin devamında umumiyetle şu sual sorulmaktadır: "Fitneciler eve de gelirse ne yapalım?" Bu sual Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitnede takınılacak tavırla alakalı emir ve tavsiyelerinin mantıkî silsilesi içerisinde mukadder, kaçınılmaz bir sualdır. Suale verilen cevap, fitneye karışmamak için yapılması gereken gayret ve gösterilmesi gereken fedâkârlıkların neler olabileceğini ifade eder, hiçbir hal ve şartta fitneye bulaşmanın meşru olmayacağını, dinin buna cevaz vermeyeceğini gösterir.
Sual mükerrer olarak sorulmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de her seferinde aynı cevabı vermiştir.
Cevap kısaca şu mealdedir: "Fitnede öldürülmeye razı ol, fakat öldürme."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tebliğ ettiği her mühim meselede olduğu gibi bunu da tebliğ ederken, şartlara, muhatablara göre değişik üsluplara yer vermiştir. Kısmen daha önce söylediklerimizi tekrar mahiyetinde olmakla beraber, onlardan daha şümullu, daha cami olan bir rivayeti tam olarak görelim. Rivayeti yapan Abdullah İbnu Mes'ud'dur. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: "İleride fitne çıkacak, o zaman uyuyan yatandan hayırlıdır; yatan oturandan hayırlıdır; oturan ayakta durandan hayırlıdır; ayakta duran yürüyenden hayırlıdır; yürüyen koşturandan (atlı) hayırlıdır. Fitnede savaşanların hepsi ateştedir." Ben: "Ey Allah'ın Resulü, bu söylediğin fitne ne zaman olacak?" dedim. "Bu, dedi, eyyamu'lherçtir (dahilî kıtal zamanıdır)." Ben takrar: "Eyyamü'lherç ne zaman olur?" diye sordum. Dedi ki: "Kişi arkadaşına itimat etmediği zaman." O güne erişecek olsam bana ne emredersin?" dedim. "Nefsini, elini geri tut ve mahallene gir" dedi. Tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resulü, eğer mahalleme de girerse ne yapayım?" "Evine gir" dedi. Ben tekrar : "Ya evime de girerse?" dedim. "O takdirde mescidine gir ve şöyle yap" -dedi ve sağ eliyle bileğinden tutarak- ilave etti: "Bu halde ölünceye kadar, "Rabbim Allah'tır" de."

Burada sırayla mahalleye, eve ve en sonunda evin daha kuytu bir köşesi olan mescid odasına sığınmanın tavsiye edilmiş olması, fitneden en son imkana kadar kaçılması gerektiğini ifade eder. Sığınılan son melceye kadar takip edildiği takdirde ise, elini tutmak, müdahale etmemek tavsiye edilir.

Başka rivayetler, o andan yani sığınılması mümkün son kuytu yere de düşman geldiği andan itibaren, yapılması gerekecek davranışı daha açık olarak ifade etmektedir. Sa'd İbnu Ebi Vakkas'dan gelen rivayette Sa'd: "..Ey Allah'ın Resulü, düşman evime kadar girip beni öldürmek için elini kaldıracak olursa ne yapayım?" diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Adem'in oğlu (Habil) gibi ol" der ve Hz. Adem aleyhisselam'ın oğulları Kabil ile Habil arasında geçen hadiseyi hülasa eden -ve Habil'in söylediği sözleri nakleden- şu ayeti okur: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben, kainatın Rabbi olan Allah'tan korkarım. Şüphesiz dilerim ki, sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin de o ateş yârânından olasın. İşte zalimlerin cezası budur" (Maide 28-29).

Bir başka rivayette bu duruma düşecek olan bir kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), daha açık bir ifade ile şu emri verir: "Elini tutsun, Allah'ın öldürülen kulu (Abdullahi'l-Maktul) olsun, Allah'ın öldüren kulu (Abdullahi'l-Katil) olmasın. Zîra kişi, İslam cemaatinde bulunur da, kardeşinin malını yer, kanını döker, Rabbine isyan eder ve böylece cehennem kendisine vacip olur."

İbnu Ömer'den gelen bir rivayette ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunları söyler: "Sizden birine, bir adam -yani ehl-i kıbleden biri- öldürmek kastıyla geldiği zaman (iki elinden birini diğeri üzerine koyarak) (Kur'an'da Habil'in Kabil'e söylediği sözü) söyleyip Hz. Adem'in iki oğlundan en hayırlısı olmaktan aciz mi? Zira bu taktirde o, cennetliktir. Böyle yapmaz da geleni öldürecek olursa cehennemliktir."

Fitnede kıtalden men etmek maksadıyla bir başka sahabiye Resûlullah şu mealde vasiyette bulunmuştur: "İnsanların iki ayrı emîre (lidere) biat ettiklerini gördüğün zaman, benimle birlikte katıldığın cihadlarda kullanmış olduğun kılıcını al, kırılıncaya kadar Uhud dağına vur. Sonra

evinde otur. Günahkar bir el veya ölüm sana gelinceye kadar (evinden çıkma)."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ebu Zerr'e yaptığı bir tavsiyede, buraya kadar söylenenlerin ötesinde bir tedbirin emredildiği görülmektedir. "Fitne zamanında eve giren düşmana karşı yüzünü örtmek."

Rivayetin bizi alâkadar eden kısmı aynen şöyle: "... Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, ya evime de girecek olurlarsa?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi: "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört, (seni öldürse de karşılık verme). Böylece hem kendi günahıyla ve hem de senin günahınla geri dönsün ve ateş ashabından (cehennemlik) olsun."

Aynı rivayette, evine gelen düşmana karşı silahına davranma hususunda soran Ebu Zerr'e şu cevabın verildiğini görmekteyiz: "O taktirde, sana gelen kimsenin içinde bulunduğu şeyde (yani fitnede) ona ortak olursun." Nitekim Ebu Bekre'nin: "Benim üzerime düşmanlar girecek olsalar, kendimi müdafaa için elimi silahıma uzatmam" dediği rivayet edilmiştir.

Eyyûbu's-Sahtiyani'nin de ifade ettiği üzere, Hz. Osman kendini öldürmek için gelen katillerine mukabele etmemiştir. O, yukarıda kaydettiğimiz, Hz. Adem'in oğlu Habil'in, kendini öldürmek isteyen kardeşine, "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim" dediğini haber veren ayetle, bu ümmetten amel edenin ilki olduğu belirtilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, fitne esnasında öldürmektense, ölmeyi tercih edecek kadar fitneden uzak durma hususundaki tavsiyelerine harfi harfine uymayı kendilerine şiar edinerek, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadetiyle teselsül eden fitnelerde Hz. Ali'nin haklı olduğunu, muhaliflerinin haksız olduğunu kabul etmesine rağmen, Hz. Ali safında yer almaktan kaçınan Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre ve diğerleri (radıyallahu anhüm ecmain) şu kanaati izhar etmişlerdir: "Fitneden uzak durmak

şarttır. Öyle ki, biri gelip kendisini öldürmek istese, ona karşı müdafa-i nefis de yapılmaz" (İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 16, 142).[578]

* Fitnede Mudafa-i Nefis:

Fitne zamanında kişi, evine kadar gelen düşmana bile mukabele etmekten men edilince, karşımıza mütenakız bir durum çıkmaktadır. Zîra, İslam'da tecavüz haram olmakla beraber, müdafa-i nefis helal addedilmiş ve hatta buna teşvik edilmiştir. O kadar ki, malını, canını, namusunu müdafaa sırasında öldürülen kimsenin manen şehid olacağı belirtilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Kim malı(nı koruma) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim kanı(nı, canını malını korumak) için dövüşür ve öldürülürse (manevî) şehittir. Kim ehli(nin korunması) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim din için dövüşürken öldürülürse o da şehittir."
Bir seferinde, bir adam gelerek malına tecavüz eden kimseye nasıl davranacağı hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sorar. Aralarında geçen konuşma mal ve can müdafaasının meşruiyetini görmekte burada kayda değer:
"Ey Allah'ın Resulü, bir adam gelerek malıma saldırsa ne yapmamı tavsiye edersin?"
"Ona Allah'ı hatırlat." Müteakip hadiste: "Allah'ı üç kere hatırlat" denir.
"Allah'tan korkmazsa?"
"Etrafındaki Müslümanlardan ona karşı yardım iste."
"Yanımda Müslümanlardan kimse yoksa?"
"Ona karşı sultandan yardım iste."
"Sultan beden uzaksa?"
"Ahiret şehitlerinden biri oluncaya veya malını koruyuncaya kadar onunla dövüş."
Rivayetin bir başka veçhinde: "...Dövüş. Öldürülsen cennetliksin, öldürürsen öbürü cehennemliktir" denir. Kur'an-ı Kerim'de de -haddi aşmamak kaydıyla- yapılacak kötülüğe denk bir kötülük yapmaya cevaz verilmiştir: "Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir.

Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükafaatı Allah'a aittir. Kim kendisine yapılan zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (me'suliyete) bir yol yoktur" (Şura 40, 41, 42). Ayet ve hadislerde gelen bu müdafa-i nefis hakkı ile, daha önce zikrettiğimiz yasak alimler arasında medar-ı münakaşa olmuştur. İmam Nevevî, bu münakaşaları şöyle hülasa eder:

"Bu ve benzeri hadisler fitne zamanında hiçbir hal ve şartta kıtali caiz görmeyenlerin hücceti olmaktadır. Alimler fitne sırasında yapılacak kıtal üzerine farklı görüşler ileri sürdüler. Onlardan bir grub: "Müslümanlar fitneye düştüğü zaman, düşman evin içine girmiş ve öldürmeye teşebbüs etmiş bile olsa onunla kıtal edilmez; ona karşı müdafayı nefiste bulunmak caiz değildir. Zîra eve gelen düşman (kafir değil) mütevvildir (ayetleri inkar etmiyor, tevil ederek herkesçe benimsenmeyen bir mânayı benimsiyor.) Bu görüş, Ashabtan Ebu Bekre ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüdür.

İbnu Ömer, İmran İbnu'l-Husayn ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüne göre, "fitneye karışılmaz, ancak, ölüm tehlikesi karşısında nefis müdafaası yapılır."

Bu iki görüş, Müslümanlar arasında çıkan fitnelerin hiçbirine girmemek hususunda müttefiktir. Sahabe ve Tabiinin büyük çoğunluğu ve İslam âlimlerinin tamamı, "fitnede haklı tarafa yardım etmek ve onlarla birlik olarak asilere karşı mükatele etmek gerekir" demişlerdir. Nitekim ayet-i kerimede de: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa, siz, o tecavüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın..." denir.

Bu mevzuda sahih olan budur.

Hadisler ise, kendisine haklı tarafın karşı çıktığı kimseyle veya her ikisi de zalim olan iki grupla alâkalıdır, şeklinde izah ve tevil edilir. Bunlardan sadece biriyle tevil edilemez. Eğer birincilerin dediği gibi hareket edilecek olursa fesad ortalığı kaplar, bağî ve sapık olanların hakimiyeti devam eder gider. Doğruyu Allah bilir."

Fahreddin-i Razi de, müdafa-i nefsin meşruiyyetini te'yid etmekle beraber, bunun mütecaviz tarafa mümkün olan asgari bir zarar vermek

suretiyle yapılması hususunda ehl-i ilmin ittifak ettiğini kaydeder.
Aliyyu'l-Kârî, Ebu Zerr'den gelen: "...Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve seni öldürmek için giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört.." mealindeki hadisin şerhini yaparken, Tîbî'den şöyle bir görüş kaydeder: "...Doğrusu şudur: Eğer eve gelen düşman Müslüman ise ve kendisine bir fesad da terettüp etmeyecek ise, onu defetmesi caizdir. Eğer düşman kafir ise, mümkün mertebe def'i vacibtir."
Fitne sırasında mütecavize -eve kadar gelmiş bile olsa- mukabele edilmemesi görüşünde olanların delil olarak gösterdikleri ayet-i kerime de ayrıca üzerinde durulması gereken bir ayettir. Mevzubahs olan ayette Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Habil, kardeşi Kabil'e şunu söyler: "Kasem ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da ben, seni öldürmek için sana el uzatacak değilim. Ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da kendi günahını da yüklenip varasın da, o ateşe layıklardan olasın..." (Maide 28).
Bu ayetle alâkalı olarak, müfessir Hamdi Yazır, şu açıklamayı yapar: "Burada iki sual vardır:
Birincisi: "Bir başka ayette mealen: "Hiç kimse başkasının günahından sorumlu değildir" (Fatır 18) dendiği halde, katil maktulün günahını nasıl yüklenir? Bu nokta birkaç veçh ile izah edilmiştir. Bir hadis-i şerifte: "Birbirine küfreden iki kişinin bütün söyledikleri, mazlum, haddi aşmadıkça ilk başlayana aittir" denmektedir. Yani ilk başlayan hem aynen kendisinin günahını, hem de sebep olduğundan dolayı arkadaşının bir mislini yüklenir. Fakat mazlum tecavüz edip daha ileri gitmedikçe."
Ayrıca ayette geçen: "Benim günahımı da..", sözü "şayet sana karşı mukabeleten el uzatırsam gireceğim günahın bir misli" demektir.
Binaenaleyh biri tecavüz eder, diğeri de mukabele eyler de ikisi de maktul düşecek olursa, ilk başlayan iki cinayet, öbürü de bir cinayet yapmış olur.
Beriki mukabele etmeyecek olursa bu, bir cinayetten de kurtulur. Fakat katil yine iki cinayet yapmış ve iki günah yüklenmiş bulunur ki, birisi

mazlumu katletmek, diğeri kendini ukubete müstehak kılıp ateşe atmak cinayetidir.
Bundan başka, "benim günahımı..." sözü, "beni öldürmek günahını..." mânasına geldiği gibi, "kendi günahını.." sözü de "bundan evvelki günahın (Kabil'le ilgili olarak) ezcümle kurbanının kabul edilmemesine sebep olan günahın" demek de olabilir. Nitekim bu ikinci mânayı İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, Hasan-ı Basrî gibi selefin büyükleri ayetten anlamışlardır.
Eyyubu's-Sahtiyanî, bu ayetle ilk amel eden Müslüman kimsenin Hz. Osman olduğunu, kendini basanlara mukabele etmektense onlar tarafından öldürülmeyi tercih ettiğini söyler.
Burada hemen kaydedelim ki, birbirini takip eden fenalıkların çıkmasına sebep olan fitneci kimseye sadece ilk yaptığının günahı değil, arkadan teselsül edecek fenalıkların da günahından bir misli gelecektir. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar işlenecek cinayetlerin günahından bir mislinin Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Kabil'e geleceğini, çünkü yeryüzünde bu menfur işi onun başlattığını ifade eder.
İbnu Hacer'in bir kaydını nazar-ı dikkate alacak olursak, "fitneye karışmak mı, karışmamak mı, fitne sırasında müdafa-i nefis caiz mi, değil mi?" gibi ihtilaf ve münakaşaların, aslında bir ıstılah karışıklığından ileri geldiği söylenebilir. Zîra, onun kaydettiği üzere, alimlerin bir kısmına göre, "fitne" tabiriyle sadece dünyevî maksatlarla çıkartılan kargaşaları anlamak gerekir. Bağy tabir edilen ve meşru devlete, haksız bir teville karşı gelen isyancıların eylemi, karışmaktan men edilen fitne değildir, bertaraf edilinceye kadar bunlarla savaş gerekir.
Bu duruma göre, Nevevî'nin az önce sunduğumuz açıklamalarında rastlanan -ve belli bir ölçüde, tenakuz olarak değerlendirilmesi mümkün olan- müphemlik böylece ortadan kalkmış oluyor. Haklı tarafa yardım veya ayet-i kerimede ifade edilen "birbiriyle dövüşen iki mü'min zümreden mütecaviz olanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaş" emri de, meşru devlete karşı bir te'vile dayanarak, haksız olarak isyan edenlere karşı devletin yanında yapılacak savaşı ifade eder. Değilse,

devlete karşı isyan eden muhtelif fırkalardan birini desteklemek mânasına gelmez. İlerde bu bahse tekrar döneceğiz.[579]

5- Dilini Tutmak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir kısım hadislerine göre, fitne yoksa çıkaran, çıkmış ise büyütüp geliştiren ve fertleri fitnenin getireceği şerlerin içine atan en mühim amillerden biri de "dil"dir. Fitneye karşı mü'minleri uyarmak maksadıyla varid olan bir kısım hadislerde dilin rolüne dikkat çekilerek, dilin kılıç gibi, hatta kılıçtan da beter olduğu ifade edilmiştir.

Ebu Davud'da gelen Ebu Hüreyre rivayetinde: "Sağır, dilsiz ve kör fitne gelecek. Fitneye azıcık meyledenin üzerine o, süratle gelir (kendine çeker). Fitnede dilini oynatmak aynen kılıç oynatmak gibidir" denir. Abdullah İbnu Amr'ın rivayetinde ise, dilin kılıçtan daha beter tesir icra edeceği ifade edilir: "Haberiniz olsun ki, ilerde Arapları darmadağın edecek fitne çıkacak. O yüzden ölenlerin hepsi ateştedir. O zaman dil(i kullanmak) kılıç kullanmaktan beterdir."

Yine Abdullah İbn-i Amr'dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecek fitne ile alâkalı tasvir ve ihbarları üzerine, "O çıktığı zaman ne yapalım?" diye soranlara: "Evine çekil, diline sahip ol, maruf ile amel et, münkeri terket, kendi çolukçocuğunla ilgilen, başkasıyla meşgul olma" şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz.

Hadiste yasaklanmış bulunan "fitnede dil oynatmak" tan maksad nedir?

Aliyu'l-Kârî'nin Mirkat'ta naklettiği açıklamalara göre, halkın dedikodusunu yapmak, fitneye karışanların lehinde veya aleyhinde konuşmak, bir tarafı kötülerken bir tarafı övmek suretiyle iki gruptan birini ta'n etmek, hep bu yasağa girmektedir. Hatta zalim idarecilere haber götürüp (ispiyonculuk yapmak) da bu yasağın tahtındadır. Zîra bu davranış idarecinin öfkesini kabartarak öldürme, hapis, sürgün vesair pek ciddi öyle fenalıklara sebep olur ki, kılıç kullanmak bu kadarını yapamaz.

Münâvî, "dilini tutmak" emrinden, "konuşmazdan önce iyice düşünerek sadece lehine olacak hususlarda konuşup, kendini ilgilendirmeyen hususlarda hiç konuşmamayı" anlar.
Yukarıda kaydettiklerimizden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Muaz'a bir vesileyle söylemiş bulunduğu: "Ey Allah hayrını veresice Muaz, insanları yüzüstü ateşe atan şeyin, dilleriyle haset etiklerinden başkası olduğunu mu zannediyorsun?" sözü fitne hakkında da aynen doğrudur: İnsanı fitneye atacak veya fitneden koruyacak en mühim amillerden biri dildir.[580]

6- Kalben Kerahet

Fitnenin maddî ve manevî şerrinden kurtuluşun mühim şartlarından biri, kalben fitneye buğzetmektir. Aslında münker olarak ifade edilen her çeşit şer ve kötülüğün izalesi için eliyle, diliyle müdahale bir vecibe kılınmış ise de, gerek şerrin büyüklüğü, gerek şahsın aczi gözönüne alınarak "gücü yetiyorsa", "fitneyi artırmayacaksa" gibi kayıtlar konmuştur. Güçsüzlüğü sebebiyle şer ve fitneye eli ve diliyle müdahele edemeyecek durumda olan kimselerden, ortadaki kötülüğe karşı, en azından kalben kerahet istenmiştir. Buna da gücü yetmeyen kimse düşünülemez. Dinimizin yasakladığı şeyleri , devrin icabı, modanın icabı, bulunduğumuz cemiyetin icabı diyerek meşru görmek mümkün değildir. Kişi birkısım münkerleri işlemek durumunda olsa bile, onun kötülüğünü kabul etmek, kalben nefret etmek zorundadır.
Hadiste kesin bir dille şöyle denir: "Yeryüzünde bir hata işlendiği vakit, bunu görüp de ikrah eden sanki orada bulunmayan birisi gibidir. Orada bulunmadığı halde, işlenen fenalığı hoş görüp razı olan kimse de sanki fenalığa şahit olmuş gibidir." Evet hadiste, "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur.[581]

7- Mal Ve Evlatça Hiffet

Gerek dağa çekilmek ve gerekse eve çekilmek suretiyle fiile konması tavsiye edilen fitneden kaçma ve inzivanın gerçekleşmesine yardımcı

olacak durumların da ayrıca tavsiye edildiğine şahit olmaktayız. Bu cümleden olarak, mal ve evlad azlığı zikredilmektedir. Bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İkinci asrın başında sizin en hayırlınız hissece hafif olanıdır" der. "Hissece hafiflik nedir?" diye sorulunca: "Ehil ve malı olmayandır" diye cevap verir.
Bir başka rivayet de şöyle: "Öyle bir devir gelecek ki, o zaman bekarlık helal olacak. O zaman dindar kişi, civciviyle kaçan bir kuş, yavrusuyla kaçan bir tilki gibi, diniyle birlikte bir dağdan öbür dağa, bir inden öbür ine kaçmadıkça selamet bulamaz. Bu meyanda namazını kılar, zekatını verir ve hayır işleri dışında insanlardan uzak durur."[582]

8- Silah Edinmemek:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi önleyici, şümûlünü azaltıcı tedbirler meyanında "fitne sırasında silah satışını yasaklamakla" kalmaz, elde herhangi bir silah bulundurulmasını kesinlikle yasaklar. Rivayetlerde bu yasak "mevcutların kırılması", "taşa çalınması", "tahtadan kılıç kuşanılması" şeklinde ifade edilir.
Şu noktayı bilhassa belirtmeliyiz: Silah edinmeme emri, hassaten evinde kalanlara yapılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere fitneye karışmamak için ilk tavsiye edilen husus deve, koyun gibi hayvanlarını alarak dağlara çekilmek veya ekim arazisinin başına geçmek, meskun mahalden uzaklaşmaktır. Bu imkânlardan mahrum kişiye de evine kapanması emredilir.
İşte bu sonuncu durumda olan kimsenin peşi takip edilebilir, fitneye düşürülebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu ihtimali asgariye düşürebilmek için bu durumdaki kimselere silah edinmemeyi emretmektedir.
Söylenen bu hususu az yukarıda kaydettiğimiz Ebu Bekre hadisinin devamında görmekteyiz: "...Fitne vaki olduğu zaman devesi olan devesine, davarı olan da davarına iltihak etsin, kimin de arazisi varsa, arazisine gitsin." Bir adam sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Ne devesi, ne davarı ve ne de arazisi olmayan kimse ne yapacak?" Cevaben: "Kılıcına

gitsin, keskin tarafını taşa vursun, sonra da gücü yettiğince fitneden kaçsın" dedi."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu emrin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit için: "Ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım "tebliğ vazifemi yaptım mı?" diye üç kere tekrar eder.

Hadisin bir başka veçhinde: "Kılıcını alsın, keskin tarafını kara taşa vursun" denir. Muhammed İbnu Mesleme'ye de: "Kılıcını al, Uhud dağına git, kırılıncaya kadar dağa vur" demiştir.

Nevevî: "Kılıcını taşa çalsın" emri ile hakikaten kılıcın kırılması mı, yoksa bununla mecaz mı kastedildiği hususunu ele alarak bazı alimlerin: "Hadisin zahirine göre, kişinin kendisine fitne kapısını kapaması için, gerçekten kılıcı kırması gerekir" derken, bazılarının da: "Bu mecazdır, asıl maksad kıtalin terkidir" dediğini belirtir. Ancak birinci görüşün muteber görüş olduğunu kaydeder. Bu görüş başka alimlerce de paylaşılmıştır.

Fitne çıktığı zaman kırılması gereken silah sadece kılıç değil, silahın her çeşididir. Nitekim bir başka rivayette, fitne hakkında gerekli bilgi verildikten sonra: "Yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parça parça edin, kılıçlarınızı taşa vurun (ve evlerinizin içine girin). Buna rağmen birinizin üzerine gelirlerse, Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı (Habil) gibi olun" buyurur.

Yayın kırılmasından sonra kirişin bir işe yaramayacağı bedihi olduğu halde, kirişin de parçalanmasının emredilmesinde, bazı alimler, yasaktaki mübalağanın vurgulanma gayesini görmüşlerdir. Fakat başkasının istifade etmesini önleme gayesine de matuf olduğu söylenmiştir.

Birçok durumlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabına: "Müslümanlar arasında fitne çıktığı vakit tahtadan bir kılıç edinin" diyerek öldürücü silah bulundurma yasağını dile getirdiğini görmekteyiz. Hadis kitapları, bu yasağa da harfiyyen uyup tahtadan kılıç taşıyanların örneklerini zikreder. Bunlardan biri Ebu Müslim'dir, bir diğeri Ühban İbnu Sayfi'dir. Ebu Müslim ile alâkalı rivayet aynen şöyle: "Hz. Ali, Hz. Muaviye ile olan mücadelesi sırasında hazırlık yapmak üzere Basra'ya

gelir ve Ebu Müslim'e uğrayarak: "Bana yardım et" der. Ebu Müslim "hayır" diye kestirip atmaktansa lisan-ı hal ile bunu ifade etmeyi tercih ederek kılıcını getirir. Kınından bir karış kadar sıyırır. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye bunun tahtadan olduğunu gösterdikten sonra şu açıklamayı yapar: "Can dostum ve senin amcaoğlun (aleyhissalâtu vesselâm) benden, "Müslümanlar arasında fitne çıktığı zaman tahta kılıç edinmem" hususunda söz aldı (ve ben de yaptım. Buna rağmen) seninle harbe çıkmamı istersen yine de çıkarım." Hz. Ali şu cevabı verir: "Ne sana, ne de kılıcına ihtiyacım yok." [583]

İKİNCİ FASIL

ZAMANLA VUKÛA GELECEK FİTNE VE HEVÂLARDAN ZİKREDİLENLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), fitne hadislerinde, kıyamete kadar Müslümanlar arasında cereyan edecek pek çok hadisatı haber vermiştir. Hz. Huzeyfe'nin ifadesiyle etrafında üç yüz kişi toplayabilecek fitne başlarını adları, baba adları, kabile adlarıyla bildirmiştir.

Yani fitne ile ilgili oldukça teferruata inen ihbarlarda bulunmuştur. Bugün bize rivayet edilebilen hadisler, Hz. Huzeyfe'nin dediği açıklıkta bir fitneler listesi çıkarmamıza imkan tanımaz. Ancak, Teysir müellifinin koyduğu başlıktan, bu hadislerin iki kısımda mütalaa edilebileceğine inanıyoruz:

1- İsmi zikredilen sarih fitneler.

2- İsmi zikredilmeyen, umumî vasıfları zikredilen fitneler.

İsmi zikredilenleri, şarihler hadiseler vuku buldukça "bu fitne falan hadiste haber verilen fitnedir" diye belirtmişlerdir. İkinci kısmı, izmi zikredilmeyen, vasfı zikredilen fitneler teşkil eder. Kıyamete kadar, İslam aleminin her köşesinde her devirde vukua gelecek hadiselere bunları tatbik etmek mümkündür. Ancak, hadis sarih olmadığı için, bu çeşit tatbiklerde ve yorumlarda kesin ifadeden kaçınmak gerekir, ihtimalli konuşmak ihtiyata muvafık olur.

Biz burada, hadislere geçmezden önce fitnelerin çeşitleriyle ilgili umumi bir açıklamada bulunacak, sonra hadisleri ve -gereken yerlerde- açıklamalarını kaydedeceğiz:[584]

FİTNENİN ÇEŞİTLERİ:

Bir hadiste, giderek ağırlaşacak olduğu bildirilen dört ayrı fitneden bahsedilmektedir: "Dört (büyük) fitne vukua gelecek. Birinci fitnede kan dökmek helal addedilecek; ikincisinde hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüsünde kan, mal ve ferc (ırza tecavüz) helal addedilecek. Dördüncüsü ise Deccal fitnesidir."

Ebu Davud'da yer alan bir rivayet de dikkat çekicidir. İbnu Ömer anlatıyor: "Biz bir grup kimse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında idik. Bize fitnelerden bahsetti ve ısrarla üzerinde durdu. Bu meyanda "demirbaş fitne"yi (fitnetu'l-ahlas) mevzubahs etti. Derken dinleyenlerden birisi: "Ey Allah'ın Resulü, demirbaş fitne de nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "O, (kin, husumet ve düşmanlık sebebiyle insanlardan) kaçmaktır, (mal ve ehil yağmalandığı için) açıkta kalmaktır. Sonra refah fitnesi (fitnetu'sserra) var. Bunun dumanı Ehl-i Beytimden bir adamın ayaklarının altından (gelir). O, kendisini benden zanneder, o benden değildir. Benim dostlarım müttaki kimselerdir. Sonra insanlar, ilmi ve fikri nakıs olduğu için ehil olmayan, kararsız bir kimsenin etrafında toplanırlar. Sonra yaygın (yani herkese bulaşan) fitne (fitnetu'dduheyma) gelir. Bu fitne ümmetimden kimseyi istisna etmez, hepsine bir darbe vurur. Her ne zaman bittiğine hükmedilse, yine başlar ve temadi eder gider. Bu fitne zamanında kişi, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Bu zamanda insanlar iki ayrı gruba ayrılır:

1) İman grubu ki, burada nifak yoktur.

2) Nifak grubu ki burada da iman yoktur.

İşte siz bu durumda iken, artık sabah-akşam Deccal'ın gelmesini bekleyin."

Bu hadiste sözkonusu edilen fitne çeşitleri birbirini takiben ortaya çıkacak fitneler olabileceği gibi, birbiriyle öncelik, sonralık irtibatı olmayan fitneler de olabilir.

Kur'an-ı Kerim'de, bilhassa geldiği zaman, sadece zalimlere değil, herkese çarpan fitneye karşı dikkat çekilmiş olması da (Enfal 25), fitnelerin çeşitli olacağını te'yid etmektedir. Hatta ayette geçen fitnenin yukarıda zikri geçen "yaygın fitne (fitnetu'dduheyma) olduğu da söylenebilir.
Bir başka hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) fitneden daha değişik kelimelerle bahseder: "Şurası muhakkak ki, benden sonra henat ve henat (yani şerler ve fesatlar) olacak. Cemaatten ayrılan veya Muhammed ümmetinin birliğini bozmak isteyen birisini gördünüz mü, bu herifi kim olursa olsun öldürün. Zîra Allah'ın (yardım) eli cemaat üzerindedir. Şeytan ise cemaatten ayrılanla birliktedir."[585]

DECCAL FİTNESİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde yeralan fitne çeşitlerinden bahsederken Deccal fitnesinden ayrıca bahsetmemiz gerekmektedir. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bilhassa bu fitneye karşı mükerreren uyarıda bulunmuştur. Hadislere göre, bu fitne, insanlığın en büyük fitnesidir. Hz. Nuh'tan bu yana bütün peygamberler aleyhimüsselam, ümmetlerini Deccal fitnesine karşı uyarmışlardır. Deccal'in iki gözünün arasında kafir yazılıdır, okuma yazmayı bilen de bilmeyen de bunu okur. Deccal'ın beraberinde ateş ve cennet beraber bulunur, onun ateşi cennet, cenneti ateştir. Onun iki akan nehri vardır. Bakınca biri tatlı sudur, diğeri yakıcı ateştir. Fakat kim buna kavuşursa ateş olan nehre gelmeli, ondan içmelidir. Zîra o aslında tatlı sudur. Deccal Medine ve Mekke haricinde her beldeye ayak basacaktır. Çıkacak olan Deccal sayıca otuzu bulacak, hepsi de Allah ve Resulü hakkında iftiralar düzerek küfre düşecek vs.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Deccal fitnesine karşı vaki uyarıları tebligatında mühim bir yer tutar. Bu husus, Deccal'le alâkalı rivayetlerin çokluğundan anlaşılabileceği gibi, bilahare bunun, selef tarafından mahalle mekteplerinde muallimler tarafından çocuklara öğretilecek bilgiler arasında yer verilmesi gerektiğine hükmedilecek kadar ehemmiyet verilmiş olmasından da anlaşılmaktadır.

Esasen Heysemi tarafından sıhhati te'yid edilen bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal fitnesine karşı halkı devamlı uyarmayı tavsiye etmekte bunun terkini hoş karşılamamaktadır: "İnsanlar Deccal'ı zikrettiği, imamlar minberlerden bunu duyurmaya devam ettiği müddetçe Deccal çıkmaz." Öyle ise, bazı hadislere göre, namazların arkasında istiaze edilecek, Allah'ın yardımı talep edilecek dört şeyden biri "Deccal fitnesi" olmalıdır.
Fitne üzerine gelen ve bazan birbirine zıd olan tavsiflerin, farklı zaman ve farklı mekanlarda zuhur edecek, mahiyetçe birbirinden farklı fitnelerle alâkalı olduğuna şarihlerce de dikkat çekilmiştir. Nitekim Buhari şarihi aynî, muhtelif hadislerde kıyamet alâmetleri olarak beyan edilen "cimriliğin artması" ile, yine muhtelif hadislerde ifade edilen "bolluğun artması" gibi zıt durumları, dediğimiz şekilde te'lif zımnında şunları söyler: "Her ikisi de (yani bolluğun artması da, cimriliğin artması da) kıyamet alâmetlerindendir. Fakat, her biri başka başka zamanlara aittir."[586]

DEVLETE İSYAN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde mevzubahs edilen fitneleri, başta Ashab olmak üzere, her devir âlimleri kendi zamanlarındaki huzursuzluklara tatbik etmişlerdir. Zamanımızın Müslümanları da tabii olarak aynı şeyi yapmak isteyecektir. Ancak, kıyamete kadar gelecek her devre hitap eden Resulullah'ın sözlerini belli bir asırda yorumlarken, hataya düşmemek için son derece dikkat etmek gerekir.
Bu sebeple "imtihan"dan "isyan"a kadar pek çok mânaları ihtiva eden fitne ve müteradifi tabirlerle alâkalı açıklamalarda yanlış anlamalara, tehlikeli ve ters yorumlara düşmeyi önlemek için, devlete karşı gelmek şeklinde ifadesini bulan dahilî fitneler hususunda fukahanın taksimat ve değerlendirmesini burada kaydetmeyi lüzumlu görüyoruz. Esasen gayemiz, bugünkü fiilî durumu teker teker ele alarak tahlil etmekten ziyade, İslamî ölçüyü, sünnette, Kur'an'da ve alimlerin değerlendirmelerinde yer almış olan zaman ve mekanüstü endazeyi

okuyucunun eline vermeye çalışmaktır. Ölçme işini, miyara vurma işini okuyucunun ferasetine bırakacağız.
Fakihler, meşru otoriteye (veliyyü'l-emr'e) itaat etmemek, karşı gelmek şeklinde tezahür eden davranışları adi suçlardan ayrı mütalaa etmişlerdir. Günümüzde de bu çeşit cürümlere kısaca "siyasî cürüm" diyoruz. İslam fakihleri bu siyasî cürmü işleyenleri dört grupta mütalaa etmişlerdir: [587]

1- Bugat:

"Ulu'l-emrin haklı olan emirlerine haksız olarak isyan edip, bir bölgeyi zorbalığı altına alanlardır." Bunları diğer isyankâr gruplardan ayıran vasıflar şunlardır:
a) Bunlar otoriteye (Veliyyü'l-emr'e) karşı bir te'vile (haklı gibi görünen bir bahaneye) dayanarak haksız yere isyan ederler.
b) İsyan etmiş olmakla beraber, kendilerinden olmayan Müslümanların kanlarını, mallarını helal ve zürriyetlerinin esir edilmesini mübah görmezler.
Bunlar esas olarak bir te'vile dayanarak isyan ettikleri, yağma vs.'yi mübah görmedikleri için, bunlarla yapılan savaşta, bunların telef ettiği mal ve can sebebiyle, kendilerine ceza terettüp etmez. Fukaha bu hükmü Zührî'den gelen şu rivayete istinad ettirmiştir: "Hz. Peygamber'in ashabının çokca bulunduğu bir zamanda fitne çıktı. Ashab şu hususta ittifak ettiler: "Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her kan bırakılmıştır. Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her mal bırakılmıştır, Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her ferc bırakılmıştır (bunlar için ceza verilmez)." Bu hususta Sahabe'nin icmaı hasıl olmuştur. Bağiler desteksiz ise esirler öldürülmez, kaçanlar kovalanmaz. Arkaları varsa esir edilirler veya hapsedilirler.
İmam, bağilerin oyalama nevinden olmayan sulh teklifini, durumlarını görmek için kabul edebilir. Ancak, buna mukabil para alamaz.[588]

2- Kutta-ı Tarik (Yol Kesenler):

Bunlar otoritenin (veliyyü'l-emr'in) itaatinden bir te'vile müstenid olmaksızın çıkarak yolları kesen halkın can ve malına kasteden kimselerdir.Bunların geride güvenip dayandıkları bir şey (teşkilat, kuvvet, teşvikçi gibi bir nokta-i istinad) bulunsa da bulunmasa da bu ismi alırlar.[589]

3- Kutta-ı Tarik Mesabesinde Olanlar:

Bunlar da veliyyü'l-emrin (otoritenin) itaatinden bir te'vile müstenid olarak çıkan, geride güvenip dayandıkları bir şey bulunmayan kimselerdir.

Bu iki gruba "yolkesenler"le alâkalı ahkâm uygulanır.[590]

4- Havariç:

Bunlar kendilerince haklı olan bir te'vile dayanarak isyan edenlerdir. Ancak te'villerine dayanarak,

a) Otoritenin kâfir olduğunu ileri sürerler.

b) Otorite ile savaşmanın farz olduğunu kabul ederler.

c) Kendilerine muhalif olan Müslümanların öldürülüp, mallarının gasbedilmesini ve zürriyetlerinin de esir edilmesin helal addederler.

d) Bunlar, geride güvenip dayanacakları bir şeye de sahiptirler.

Hariciler cumhur-u fukahaya ve ehl-i hadisin ekserisine göre bugat (asiler) hükmündedirler. Bazı ehl-i hadise göre bunlara mürted ahkâmı tatbik edilir.[591]

*** İSMİ ZİKREDİLEN FİTNELER**

ـ4766 ـ1ـ عن حُذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا عِند عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقال: أيُّكُمْ يَحْفَظُ حَدِيثَ رَسُولِ اللّهِ # في الْفِتْنَةِ؟ فَقُلْتُ: أنَا. قَالَ: إنَّكَ لَجَرِئٌ؛ وَكَيْفَ؟ قَالَ قُلْتُ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: فِتْنَةُ الرَّجُلِ في أهْلِهِ وَمَالِهِ وَوَلَدِهِ وَنَفْسِهِ وَجَارِهِ يُكَفِّرُهَا الصِّيَامُ، وَالصَّةُ، وَالصَّدَقَةُ،

وَا‘مْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: لَيْسَ هذَا أُرِيدُ إنَّمَا أُرِيدُ الَّتِى تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ قَالَ فَقُلْتُ: مَالَكَ وَلَهَا يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! إنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَاباً مُغْلِقاً. قَالَ: فَيُكْسَرُ الْبَابُ أوْ يُفْتَحُ؟ قَالَ: قُلْتُ:َ . بَلْ يُكْسَرُ. قَالَ: ذلِكَ أحْرَى أنْ َيُغْلَقَ أبَداً. فَقُلْنَا لِحُذَيْفَةَ: هَلْ كَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ مَنِ الْبَابُ؟ قَالَ: نَعَمْ، كَمَا يَعْلَمُ أنَّ دُونَ غَدٍ اللَّيْلَةَ، إنِّي حَدَّثْتُهُ حَدِيثاً لَيسَ بِا‘غَالِيطِ. فَقِيلَ لِحُذَيْفَةَ: مَنِ الْبَابِ؟ قَالَ: عُمَرُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4766)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yanında idik: Bize:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fitne hakkındaki hadisini kim hafızasında tutuyor?" dedi. Ben atılıp: "Ben biliyorum!" dedim.

"Sen iyi cür'etlisin, nasılmış söyle bakalım!" dedi. Ben de anlattım:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Kişinin fitnesi ehlinde, malında, çocuğunda, nefsinde ve komşusundadır. Oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünker bu fitneye kefaret olur!"

Ömer (radıyallahu anh) atılıp: "Ben bu fitneyi kastetmemiştim. Ben öncelikle denizin dalgaları gibi dalgalanacak (bütün cemiyeti sarsacak) fitneyi kastetmiştim!" dedi. Bunun üzerine ben:

"Ey mü'minlerin emîri! O fitne ile sizin ne alâkanız var! Sizinle onun arasında kapalı bir kapı mevcut!" dedim.

"Bu kapı kırılacak mı, açılacak mı?" dedi.

"Hayır açılmayacak bilakis kırılacak!" dedim. Hz. Ömer (hayıflanarak):

"(Eyvah) Öyleyse ebediyen kapanmayacak!" buyurdu." Ravi der ki: "Biz Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye sorduk:

"Ömer bu kapının kim olduğunu biliyor muydu?"

"Evet, dedi. Yarından önce bu gecenin olacağını bildiği katiyyette onu biliyordu. Ben hadis rivayet ettim; boş söz (ve efsane) anlatmadım.

"Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye soruldu:

"O kapı kimdir?"

"Ömer (radıyallahu anh)'dir!" buyurdu." [Buharî, Mevakitu's-Salat 4, Zekat 23, Savm 3, Menakıb 25, Fiten 17; Müslim, Fiten 17, (144); Tirmizî, Fiten 71, (2259).][592]

"   "

ـ4767 ـ2ـ وفي رواية لمسلم رحمه اللّه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: تُعْرَضُ الْفِتَنُ عَلى الْقُلُوبِ كَالْحَصِيرِ عَوْداً عَوْداً. فأىُّ قَلْبٍ أُشْرِبَهَا نَكَتَتْ فِيهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ، وَأىُّ قَلْبٍ أنْكَرَهَا نَكَتَتْ فيهِ نُكْتَةً بَيْضَاءَ حَتّى يَصِيرَ عَلى قَلْبَيْنِ: قَلْبٍ أبْيَضَ مِثْلِ الصَّفَا فَ يَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمواتُ وَا'رْضُ وَاŒخَرُ أسْوَدُ مُرْبَادٌّ كَالْكُوزِ مَجْخِيّاً َ يَعْرِفُ مَعْرُوفاً وَ يُنْكِرُ مُنْكَراً إَّ مَا أُشْرِبَ مِنْ هَوَاهُ؛ وَفيهِ قَالَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَاباً مُغْلَقاً يُوشِكُ أنْ يُكْسَرُ قَالَ عُمَرُ: أكَسْراً َ أبَالَكَ؟ فَلَوْ أنَّهُ فُتِحَ، كَانَ لَعَلَّهُ يُعَادُ. قَالَ: وَحَدَّثْتُهُ أنَّ ذلِكَ الْبَابَ رَجُلٌ يُقْتَلُ أوْ يَمُوتُ حَدِيثاً لَيْسَ بِا'غَالِيطِ. فَقُلْتُ لِسَعْدِ بْنِ طَارِقٍ: مَا أسْوَدُ مُرْبَادٌّ؟ قَالَ: شِدَّةُ الْبَيَاضِ في سَوَادٍ. قُلْتُ: فَمَا الْكُوزُ مُجْخِيّاً؟ قَالَ: مَنْكُوساً[.»والجرأةُ« ا"قدام على ا'مر العظيم.و»ا'غاليطُ« جمع أغلوطة، وهى المسائل التي يغلط بها، وا'حاديث التي تذكر للتكذيب.وقوله: »كَالْحَصِير عَوْداً عَوْداً« معناه أن القلوب تحيط بها الفتن حتى تكون فيها المحصور والمحبوس، يقال حصره القوم: إذا أحاطوا به وضيقوا عليه.وقوله: »عَوْداً عَوْداً« بفتح العين: أي مرة بعد مرة.و»أشربها« أى دخلت فيه وقبلها وسكن إليها .

و»النكتة« ا'ثر.و»المربادُّ« الذي في لونه ربدة، وهى لون بين السواد والغبرة.و»المجخيُّ« المائل عن استقامة واعتدال هاهنا .

2. (4767)- Müslim rahimehullah'ın bir rivayetinde (Huzeyfe radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki:

"Fitneler, tıpkı (kamışlardan örülen) hasır gibi, (insanların kalbine) çubuk çubuk atılır. Hangi kalbe bir fitne nüfuz ederse onda siyah bir leke hasıl olur. Hangi kalp de onu reddederse onda beyaz bir benek hasıl olur. Böylece iki ayrı kalp ortaya çıkar: Biri cilalı taş gibi bembeyazdır; dünyalar durdukça buna hiçbir fitne zarar vermez. Diğeri ise, alaca siyahtır. Tepetaklak duran testi gibidir; bu kalp, ne iyiyi iyi bilir, ne de kötüyü kötü. O, hevadan (beşerî değerlerden) kendisine ne yutturulmuşsa, onu (hak veya batıl) bilir.

"Bu rivayette Huzeyfe (radıyallahu anh) der ki: "(Ey Ömer!) Seninle o fitne arasında kapalı bir kapı vardır kırılması yakındır!"

Hz. Ömer atıldı: "Ey babasız kalasıca! O kırılacak mı? keşke açılsaydı. Böylece tekrar (kapatılarak eski normal hale) dönülürdü!"

Huzeyfe der ki: "Ben ona bu kapı ile öldürülecek veya ölecek bir şahsın kinaye edildiğini bildiren bir hadis söyledim. Mugalata (ve efsane anlatıp boş laf) etmedim."
Ravi der ki: "Sa'd İbnu Tarık'a (hadiste geçen) "esvedü mürbad" tabiri ne demektir?" diye sordum.
"Siyah üzerine şiddetli beyazlıktır" dedi. Ben tekrar "elkûzu mechıyy" nedir?" dedim. "Tepetaklak (ters çevrilmiş) testi!" diye cevap verdi." [Müslim, İman 231, (144).][593]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, istikbalde olacakları ihbar sınıfına giren mucizelerdendir. Aslında gaybı sadece Allah bilir. Ancak Allah'ın bildirmesiyle insanlar da bilebilir. Peygamberler, Allah'ın gaybı bildirme nimetine en ziyade mazhar olan kimselerdir. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), en kamil mertebede bu nimete mazhar olmuştur. Şarihler, bu hadisle Hz. Ömer'in şehit olacağının ihbarı ile Hz. Osman fitnesinin haber verildiğini belirtirler.
2- Bizim dikkat çekeceğimiz bir mucize de fitneye düşenlerin psikolojik halleriyle ilgili beyanlardır. Bunu da bir mucize olarak değerlendirmemize hiç bir mani yoktur. Fitneye tam olarak düşmüş olan kimsede herkesçe müsellem olan değerlerin kaybolduğu, kendisine "içirilen" -ki yutturulan diye tercüme ettik- dışında bir değer tanımadığı belirtilmiştir.[594] Günümüzde bu tip insanları fiilen gördüğümüz için hadisin demek istediği gerçeği daha iyi anlama şansına sahibiz. Aksi takdirde inayet-i İlahiyeye mazhariyet dışında bir imkânla bu hadisin mesajını anlamamız mümkün olmayacaktı.
Hadisin anlaşılması için ma'ruf ve münker tabirlerine dönelim: Ma'ruf, şeriatın ve aklın güzel bulduğu şeydir. Ma'rufla, insanlarca elbirlik takdir edilen şeriatça te'yid edilen müşterek değerler sistemi; bir başka ifadeyle iyi olan şeylerin ifade edildiğini, münkerle de yine insanlarca elbirlik reddedilen, takbih edilen, şeriatça da çirkinliği, kötülüğü, zararlılığı te'yid edilen değerlerin ifade edildiğini bilmek gerekir. Bu değerler ferdî

değildir, beşerî değildir. Bu sebeple hadis, bunların heva olmadığına dikkat çeker. Hadis, fitneye düşen kimsenin, insanlarca ma'ruf kabul edilmiş bir şeyi maruf addetmediğini; münker bilinen şeyi de münker görmediğini buna mukabil kendisine yutturulan yeni değerler sistemine göre hükmettiğini belirtir. Yeni değerler sistemine hadis heva demektedir. Bir ayet, İlahi değerler yerine "heva"nın konulmasını halis şirk ilan etmektedir: "Gördün mü o heva (ve heves)ini tanrı edinen kimseyi? Şimdi onun üzerine (habibim) sen mi bir bekçi olacaksın? Yoksa onların çoğunu hakikaten (söz) dinlerler, yahut akıllanırlar mı sanıyorsun? Onlar başka değil, dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki yolca daha sapıktır" (Furkan 43-44).

Ayet-i kerime, beşerî hevaya saplanarak İlahî menşeli marufu "iyi"; münkeri de "kötü" kabul etmeyenleri dört ayaklıdan beter ilan etmektedir.

Böylece sadedinde olduğumuz hadiste, günümüzde çağdaşlık, hümanizm, laisizm gibi yaftalarla nikah, edeb, tesettür, haya, ibadet gibi marufları gericilik diye reddeden; fuhuş, içki, kumar, açıksaçıklık, ahlaksızlık, hayasızlık gibi her çeşit münkeri de ilericilik diye hoş göstermeye, müdafaalarını yapmaya kalkan insanların hem yetişme vetirelerinin ve hem de ruhî yapılarının en beliğ bir tasvirini görmüş olmaktayız.

3- Hadisle ilgili ilave yorumları müteakiben kaydedeceğiz.[595]

ـ4768ـ 3ـ وعن أبى بكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَنْزِلُ أُنَاسٍ مِنْ أُمَّتِى بِغَائِطٍ يُسَمَّى الْبَصْرَةَ عِنْدَ نَهْرٍ يُقَالُ لَهُ دِجْلَةُ. يَكُونُ عَلَيْهِ جِسْرٌ يَكْثُرُ أهْلُهَا، وَتَكُونُ مِنْ أمْصَارِ الْمُهَاجِرِينَ. فَإذَا كَانَ في آخِرِ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضُ الْوُجُوهِ صِغَارُ ا‘عْيُنِ، حَتّى يَنْزِلُوا عَلى شَطّ النَّهْرِ، فَيَتَفَرَّقُ أهْلُهَا ثَثَ فِرَقٍ: فِرْقَةٌ يَأخُذُونَ أذْنَابَ الْبَقَرِ والْبَرِّيَةِ وَهَلَكُوا، وَفِرْقَة يَأخُذُونَ ‘نْفُسِهِمْ وَكَفَرُوا، وَفِرْقَةٌ يَجْعَلُونَ ذَرَارِيَّهُمْ خَلْفَ ظُهُورِهِمْ وَيُقاتِلُونَهُمْ، هُمْ الشُّهَدَاءُ[. أخرجه أبو داود.»الغائط« المطمئن من ا‘رض.و»البصرة« الحجارة البيض الرخوة، وبها سميت البصرة.و»بَنُو قَنْطُورَاءَ« هُم الترك، يقال إن قنطوراء اسم جارية كانت “براهيم الخليل عليه الصة والسم، ولدت له أوداً جاء من نسلهم الترك .

3. (4768)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden bir kısım insanlar Dicle denen bir nehir yanında, Basra denen geniş bir düzlüğe inerler. Nehrin üzerinde bir köprü vardır. Oranın halkı (kısa zamanda) çoğalır ve muhacirlerin [Müslümanların[596]] beldelerinden biri olur. Ahirzamanda geniş yüzlü, küçük gözlü olan Benî Kantûra gelip nehir kenarına inerler. Bundan böyle (Basra) halkı üç fırkaya ayrılır:

***** Bir fırka sığır ve kır develerinin peşlerine takılıp (kır ve ziraat hayatına dönerler, bunlar) helak olurlar.

***** Bir fırka nefislerini(n kurtuluşunu esas) alırlar (ve Benî Kantûra ile sulh yolunu) tutarlar. Böylece bunlar küfre düşerler.

***** Bir fırka da çocuklarını geride bırakıp onlarla savaşırlar. İşte bunlar şehit olurlar." [Ebu Davud, Mehalim 10, (4306).][597]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, henüz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zamanında mevcut olmayan, Hz. Ömer zamanında, hicrî 27 yılında, Utbe İbnu Gazvan tarafından kurulan ve içerisinde hiç puta tapılmamış olan Basra şehrinden bahsetmektedir. Ancak bazı alimler başka görüştedir. Aliyyu'l-Kari şu açıklamayı kaydeder: "El-Eşref der ki: Aleyhissalâtu vesselâm bu şehirle, Medinetu's-Selam olan Bağdat'ı kastetmiştir. Zîra Dicle hadiste geçen kırdır. Köprü de Bağdat'ın ortasında mevcuttur. Basra'nın ortasında köprü yoktur. Resulullah Bağdat'ı Basra diyerek tanıtmıştır. Çünkü Bağdat'ın dışında kapısına pek yakın bir yer vardır; Babu'l-Basra denir. Aleyhissalâtu vesselâm böylece, Bağdat'ı, ya bir kısmının ismiyle isimlendirmiş olmaktadır; yahut da muzafın hazfedilmesiyle[598] tıpkı ayet-i kerimede وَاسْألِ الْقَرْيَةَ dendiği gibi. Bağdat dahi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bugünkü şekliyle kurulmuş değildi. Keza Aleyhissalâtu vesselâm devrinde, şehirlerden bir şehir de değildi. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslümanların

beldelerinden biri olur" demiş, geleceğe matuf konuşmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm zamanında bilakis (o civarda), Kisra'nın Medain şehri çıktıktan sonra Basra'ya mensup, onun nahiyeleri sayılan bir kısım köyler vardı (büyük bir şehir yoktu). Ayrıca, meselenin bir başka yönü daha var: Zamanımızda, Türklerin Basra'ya savaş suretiyle girdiğine dair kimse bir şey işitmiş değildir. Hadisin mânası şu olmalıdır: "Ümmetimden bir kısmı, Dicle yakınlarına inecek ve orada yerleşecektir. Burası Müslüman beldelerden biri olacaktır." İşte burası Bağdat'tır." (Aliyyu'l-Kârî'den.)

2- Benî Kantûra ile Türklerin kastedildiği kabul edilmiştir. Hattâbi, "dendiğine göre" diyerek şu açıklamayı kaydeder: "Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesinin ismidir. Hz. İbrahim'in bundan çocukları dünyaya geldi. Türkler bu çocuklardan çoğalmadır." Bazı açıklamalara göre Kantûra, Türklerin atasının ismidir. Bazı âlimler bu açıklamaları reddeder ve "Türklerin, Hz. Nuh'un oğullarından Yafes'ten çoğaldıklarını ileri sürer. Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. İbrahim'den çok önce yaşadığına göre Türklerin Hz. İbrahim'le bir irtibatı olmamalıdır. Görüşlerdeki bu zıtlığı, "Cariyenin, Yafes evladından olması mümkündür" veya "Cariye ile, -Hazreti İbrahim'in evladlarından gelmesi haysiyetiyle- Hz. İbrahim'e mensup, Yafes'in evladlarından biriyle evlenmiş bir kızın kastedilmiş olması, Türklerin mezkur evlilikten hasıl bulunması da mümkündür" gibi uzlaştırıcı açıklamalarla kaldırmaya çalışanlar da olmuştur.

Şunu kaydetmek isteriz: Yeryüzündeki ırkların menşei bugün dahi ilmî kesin bir çözüme kavuşmuş değildir. Sadece bazı nazariyeler mevcuttur. Kaydedilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, eski kitaplarımız da, çok sağlam ve kesin bir kaynağa dayanmaksızın, malumat-ı mütearife şeklinde yaygınlık kazanmış olan birkısım rivayeti, bütün farklılıklarıyla birlikte tekrar etmektedirler. İlerde Kıyamet'le ilgili bölümde, Kıyamet Öncesi Fitneler Faslında (5018. hadis) açıklayacağımız üzere ulemanın ekseriyeti tarafından Benî Kantûra'dan maksadın Türkler olduğu kabul edilmiş bulunduğu halde bununla başkasının ve mesela Sudanlıların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

3- Basralıların ayrılacağı üç fırka hususunda şarihler şu açıklamayı kaydederler:

1) "Sığırların ve kır develerinin kuyruklarını yakalarlar"dan murad, "Savaştan kaçınırlar, canlarını ve mallarını kurtarmayı düşünürler ve sığırlarının peşine düşerek kırlara, çöllere çekilirler. Ancak oralarda helak olurlar" veya "Savaştan kaçınıp ziraatle meşgul olurlar. Ekip kaldırmak maksadıyla sığırların peşine takılarak muhtelif yerlere dağılırlar, oralarda helak olurlar."
2) "Can derdine düşenler"den maksad, Benî Kantûra ile sulh yapmayı prensip edinen zümredir. Bunlar sulh elde edecek ama dinden, sünnetten, şahsiyetten fedâkârlıkla, zilletle bunu yapabilecektir. Bu da helakın bir başka şekli, cesedden önce ruhun öldürülmesidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu da te'yid etmiyor.
3- Üçüncü grup, kadın ve çocuklarını arkada bırakarak Benî Kantura'ya karşı çıkıp mertçe savaşanları teşkil edenlerdir. Bunlar Resulullah'ın te'yid ve tasvibindedir. Zîra bunlardan ölenlerin şehit olacaklarını haber vermektedir.
Aliyyu'l-Kârî der ki: "Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Çünkü, hâdise Aleyhissalâtu vesselâm' ın haber verdiği tarzda aynen, 656 yılında Safer ayında vukua gelmiştir."
Aliyyu'l-Kârî'nin temas ettiği bu hâdise, Hülagu tarafından Bağdat'ın zaptıdır.
Bağdat'ın düşmesiyle noktalanan İslamî tezebzüb ibretlerle dolu bir hâdisedir. Hülagu, Bağdat'ı zaptettikten sonra Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a yazdığı bir mektupta, Müslümanların uğradığı bu mağlubiyet ve zilletin sebebini şöyle özetler: "Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz. "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz."
Mezkur mektubu, dipnotlar da düşerek bazı yorumlar katarak nakleden Ahmed Hilmi'den aynen kaydetmeyi, Resulullah'ın hadisinin anlaşılması ve tarihten ibret alınması için gerekli görüyoruz:

"Bu arada (Hicrî 657'de) Hülagu, Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a elçilerle bir mektup gönderdi. Bu mektup, Hülagu'nun davranışı ve zihniyetini göstermesi bakımından çok alakabahştır. Bu sebeple Ebu'l Ferec'den aynen alıyoruz:

"el-Meliku'n-Nasır bilir ki biz (Hicrî 656'da) Bağdat üzerine inip tanrının kılıncı ile orayı aldık ve oranın sahibini yanımıza çağırarak kendisine iki sual sorduk. Suallerimize cevap veremedi. Bundan dolayı sizin Kur'anınızda "Tanrı hiç bir kavmin elindeki nimeti, o kavim kendi kendisini bozmadıkça bozmaz" (Rad suresi 2) denildiği gibi, bizim azabımıza kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden müstehak oldu. Mallarını kıskandığı için, malına gelecek olan, canına geldi ve tatlı canlarını adi madenlere değiştiler. Bunun sonucu yine Tanrının dediği "her ne yaptılarsa orada hazır buldular" (Kehf 49) gibi oldu. Çünkü biz, Tanrının kuvvetiyle kalktık ve O'nun kuvvetiyle muvaffak olduk ve olmaktayız. Hiç şüphe yoktur ki biz, yeryüzünde Tanrının askerleriyiz.[599] Kendisi gazabına uğratmak istediği kimseler üzerine bizi gönderir. Olup biten vakalar size ibret ve nasihat olsun. Bizim önümüzde kale para etmez ve karşımıza geçen ordular bir işe yaramaz ve hakkımızda yaptığınız kargışlar (beddua) bize geçmez. Başkalarına bakıp onların başlarına gelenlerden ibret alın ve örtü açılıp altındakiler meydana çıkmadan ve size bir hata gelmeden önce işlerinizi bizim elimize verin; biz sonradan ağlayanlara ve şikayet feryatları koparanlara acımayız. Nice şehirleri yaktık ve nice kimseler yok ettik ve nice çocukları atasız bıraktık ve yeryüzüne fesat saldık. Size kaçmak varsa, bize de kaçanları yakalamak var. Sizin için bizim kılıncımızdan kurtuluş yoktur. Oklarımız size nerede olsanız yetişir. Atlarımız her attan ziyade koşar ve oklarımız her şeyi yarar geçer, kılıçlarımız yıldırım gibi iner. Akıllarımız dağlar gibi sağlamdır. Sayımız kumlar kadar çoktur. Bizden aman dileyen selamete erer. Bizim ile savaş etmeye yeltenenler sonunda pişman olurlar. Eğer siz bizim emrimize itaat ile şartlarımızı kabul edecek olursanız canlarınız bizim canlarımız ve mallarınız bizim mallarımız gibi olur. Yok, emrimize karşı gelir ve muhalefette ayak dilerseniz, başlarınıza gelecekler geldiği zaman bizi değil kendinizi kınayın, ey zalimler! Tanrı sizin aleyhinizedir. Gelecek musibet ve

belalara hazırlanın! Sonucun fena geleceğini önceden söyleyen kimsede şüphe yoktur ki, hiç bir kabahat kalmamıştır. Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz! "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz. Bütün işleri takdir ve tedbir eden kimse tarafından biz size musallat edildik. Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler. Sizin zenginleriniz bizim katımızda yoksuldurlar. Yeryüzünün batı ve doğusu bizim elimizdedir. Yeryüzünde ne kadar mal sahipleri varsa onların hepsinin ellerindeki mallar ve kendileri bizim demektir. istediğimiz vakit o malları onların ellerinden alırız ve her gemiyi gasbederiz.[600] Kâfirler ateşlerini alevlendirmeden, kıvılcımlarını saçmadan ve sizin hepinizi yok edip yeryüzünde sizden bir kimseyi bırakmadan, akıllarınızı başlarınıza devşirin; doğruyu eğriden ayırın. Bu mektubumuz ile biz sizi uykudan uyandırdık. Apansız başınıza ateşler yağmamasını istiyorsanız hemen bu mektubumuza cevap verin. Sonrasını siz bilirsiniz."

Hülagu, bu mektubunda, kendilerinin Tanrı te'yidine mazhar oldukları, hatta Tanrı kudretinin kendilerine tecelli ettiği, kendilerinin onun takdirini icra eden memurlar olduklarını, zalimlere, facirlere karşı gönderilmiş bulunduklarını söylemektedir. Cengiz'den itibaren hep böyle konuşmuşlardır. Bu onların bu vazifelerine hakikaten inandıklarını gösterir. "Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler..." derken de makam-ı uluhiyetten konuşur gibidir. Eski Türk hakanları (Tanrı kulu)durlar, yani (Zillullahi fil-arz)dırlar. Tanrının yeryüzünde mümessilidirler ki, bu ibare de ona işaret etmektedir. Diğer taraftan kendi vücudunu ve zuhurunu Kur'an'la da te'yit etmektedir ki, bu kalplere hoş görünmek içindir denilebilir.

Halep Meliki bu mektubu alınca, umerâsıyla müzakere ederek yerine oğlunu gönderdi. Hülagu bunu izaz etmekle beraber, babasının gelmesini şu cümle ile bildirdi: "Onun gönlü bize karşı doğru ise kendi gelir; yoksa

biz, ona gideriz." Bu sözler üzerine Melik, Hülagu'ya gitmek istedi ise de beyleri döndürdüler."[601]

ـ4769 ـ4ـ وعن حسّان بْنِ عَطيّة عن جُبير بن نُفَيْر عن رجل من أصحاب النبي # يقال له ذو مخبر قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صُلْحاً آمِناً فَتَنْزُونَ أنْتُمْ وَهُمْ عَدُوّاً مِنْ وَرَائِكُمْ فَتُنْصَرُونَ وَتَغْنَمُونَ وَتَسْلَمُونَ، ثُمَّ تَرْجِعُونَ حَتّى تَنْزِلُوا بِمَرْجٍ ذِى تُلُولٍ، فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ النَّصْرَانِيَّةِ الصَّلِيبَ؛ فَيَقُولُ: غَلَبَ الصَّلِيبُ، فَيَغْضَبُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَدُقُّهُ. فَعِنْدَ ذلِكَ تَغْدِرُ الرُّومُ وَتَجْتَمِعُ لِلْمَلْحَمَةِ وَيَثُورُ الْمُسْلِمُونَ الى أسْلِحَتِهِمْ فَيَقْتِلُونَ، فَيُكْرِمُ اللّهُ تِلْكَ الْعِصَابَةَ بِالشَّهَادَةِ[. أخرجه أبو داود.»الْمَرْجُ« ا٭رض الواسعة ذات النبات تمرج فيها الدواب: أي تسرح مختلطة كيف شاءت.و»التُّلُولُ«: ا٭ماكن المرتفعة من ا٭رض. و»الملحمةُ« معظم القتال.

4. (4769)- Hassan İbnu Atiyye, Cübeyr İbnu Nüfeyr'den, o da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zi-Mihber denen bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rumlarla güvenilir bir sulh yapacaksınız. Onlar arkanızda (başkalarına) düşman olacaklar, sizler (de diğer düşmanlarınızla) savaşacak ve (Allah'ın keremiyle) yardıma mazhar olacaksınız; ganimet elde edecek, selamete ereceksiniz. Sonra dönüp tepelikli bir çayıra ineceksiniz. Hıristiyanlardan biri salibi kaldıracak ve: "Salib galebe çaldı!" diyecek. Müslümarlandan bir adam öfkelenip onu (salibi) kıracak. Bunun üzerine Rum, (antlaşmasına) ihanet edip büyük bir savaş için toplanacak. Müslümanlar da silaha sarılıp savaşacaklar. Allah bu orduya şehadet lutfedecek." [Ebu Davud, Melahim 2, (4292, 4293).][602]

ـ4770 ـ5ـ وعن أُمِّ سلَمَة زوج النبي # رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:] قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَكُونُ اخْتِفٌ عنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ. فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ الْمَدِينَةِ هَارباً الى مَكَّةَ فَيأتِيهِ نَاسٌ مِنْ أهْلِ مَكَّةَ فَيُخْرِجُونَهُ وَهُوَ كَارِهٌ، فَيُبَايِعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ، وَيُبْعَثُ الَيْهِمْ بَعْثٌ مِن الشَّامِ فَيُخْسِفُ بِهِمْ بِالْبَيْداءِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ. فَإذَا رَأى النَّاسُ ذلِكَ أتَاهُ

أَبْدَالُ الشَّامِ وَعَصَائِبُ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَيُبَايِعُونَهُ. ثُمَّ يَنْشَأ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْش، أخْوَالُهُ كَلْبٌ فَيَبْعَثُ إلَيْهِ بَعْثاً فَيَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ وَذلِكَ بَعْثُ كَلْبٍ، وَالْخَيْبَةُ لِمَنْ يَشْهَدْ غَنِيمَةَ كَلْبٍ. فَيَقْسِمُ الْمَالَ وَيَعْمَلُ في النَّاسِ بِسُنّةِ نَبِيِّهِمْ وَيُلْقى ا ‘سْمُ بِجِرَانِهِ الى ا‘رْضِ، فَيَلْبَثُ سَبْعَ سِنِينَ، وَقَالَ بَعْضُ الرُّوَاةِ: تِسْعَ سِنِينَ، ثُمَّ يَتَوَفَّى وَيُصَلّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ[. أخرجه أبو داود.قوله »وَيُلِقى ا‘سْمُ بِجِرَانِهِ« أى يقرّ قراره ويستقيم: كما أن البعير إذا برك فاستراح مدّ جرانه على ا‘رض.

5. (4770)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir halifenin ölümü anında (ehl-i hal ve akd arasında) ihtilaf olacak. (O zaman) Medine ahalisinden bir adam (Mehdi) kaçarak Mekke'ye gidecek. Mekke halkından bir kısmı ona gelecek ve (fitne çıkar korkusuyla) istemediği halde onu (evinden) çıkaracaklar. Rükn ile Makam arasında ona biat edecekler. Onları (ortadan kaldırmak için) Şam'dan bir ordu gönderilecek. Ordu Mekke-Medine arasındaki el-Beyda'da yere batırılacak. İnsanlar bu (kerameti) görünce Şam'ın ebdalı ve Irak ahalisinin velileri ona gelip biat ederler. Sonra Kureyş'ten dayıları Kelb kabilesinden olan bir adam zuhur eder ve (Mehdi ve adamlarına) karşı bir ordu gönderir. Ama onlar bu orduya galebe çalarlar. Bu ordu, Kelbî'nin (ihtirasıyla çıkarılmış) bir ordudur. Bu Kelbî'nin ganimetine iştirak edemeyen zarara uğramıştır. (Mehdi, malı taksim eder. Halk arasında peygamberlerinin sünnetini (ihya eder ve onun) ile amel eder. İslam yeryüzünde yerleşir. Yedi yıl hayatta kalır. -Bazı raviler dokuz yıl demiştir.- Sonra ölür ve Müslümanlar cenaze namazını kılarlar." [Ebu Davud, Melahim 1, (4286, 4288, 4289).][603]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birkaç meseleye birden temas etmektedir:[604]

1- Mehdi Meselesi:

Medine'den çıkıp kaçarak Mekke'ye giden zatı, bazı alimler Mehdi olarak değerlendirmiştir. Bu kanaatte olan Tîbî, delil olarak bu hadisi Ebu Davud'un Kitabu'lmehdî bölümünde kaydetmiş olmasını gösterir.
Hadisten anlaşıldığına göre, bir halifenin ölümü üzerine, yerine seçilecek kimse meselesinde seçiciler (ehlü'lhal ve'l-akd) arasında ihtilaf çıkar. Zikri geçen zat (Mehdi), emîrlik makamının mes'uliyetinden veya fitne çıkmasından korkarak Mekke'ye kaçar. Ne de olsa orası, kendisine iltica edenlere emniyet sağlayan, içinde yaşayanlara mabet olan mukaddes yerdir.
Mekke halkı onun halini anlayarak yalnız bırakmaz: Onu evinden çıkarıp Ka'be'nin önünde Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında biat eder. Ancak Şam'dan bir ordu gönderilerek bunlar tenkil edilmek istenir. Fakat ordu Mekke-Medine yolu üzerinde el-Beyda'da yere batırılır. Bu kerametle kıymeti ve makamı ortaya çıkan zatın etrafında, civarın salihleri toplanır; Şam'ın ebdalları, Irak'ın sulehası vs. yanına gelip biat ederler.
Sonra, annesi Kelb kabilesinden olan Kureyşli birisi buna (Mehdi'ye) karşı çıkar ve hatta bir ordu hazırlar. Mehdi ve adamları bu orduyu bertaraf ederler, bol miktarda ganimet elde ederler.
Mehdi yedi veya dokuz yıl hayatta kalır. Sünneti ihya eder ve halk arasında sünnetle amel edilmesini sağlar. İslam böylece sağlam bir şekilde yeryüzüne yerleşir.
Hadis, bu şekilde Mehdi'nin yapacağı icraatı özetler.
Mehdi hakkında yegane hadis bu değildir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok hadisiyle, ahirzamanda çıkacak Mehdi'den bahsetmiş, icraatını ve diğer birkısım evsafını bildirmiştir. Mehdi ile ilgili açıklamayı ileride (5004-5008. hadisler) yapacağımız için burada teferruata girmeyeceğiz.[605]

2- Ebdal Meselesi:

Hadiste temas edilen diğer bir husus Şam'ın ebdallarıdır.
Ebdal, "bedel" kelimesinin cem'idir. Dilimizde abdal şeklinde kullanılır. Kelime cemi olmasına rağmen müfred gibi kullanırız. Arapça aslında da müfredi olan bedel pek kullanılmamaktadır. en-Nihaye'de şu açıklama yapılır: "Bunlar evliyalar ve abidlerdir; bedelin cem'idir. Ebdal diye isimlenmişlerdir. Çünkü, her ne vakit bunlardan biri ölecek olsa, bir başkası onun yerini alır." Suyûtî Mirkatu's-Suud'da der ki: "Kütüb-i Sitte'de Ebdal'dan bahseden bir başka hadis mevcut değildir. Sadece Ebu Davud'un bu hadisi onların zikrine yer vermektedir. Ancak Hakim bu hadisi el-Müstedrek'te tahric etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Kütüb-i Sitte dışında, ebdallar hakkında pek çok hadis gelmiştir. Bunları müstakil bir kitapta topladım." İbnu'l-Cevzî, Ebdal'la ilgili bütün rivayetlere "mevzu" demiştir. Ancak Suyûtî, ona karşı çıkmıştır. Suyûtîye göre, ebdalle ilgili haber sahihtir. Hatta mütevatir de denilebilir. "Çünkü der, rivayetler manevî mütevatir haddine ulaşmıştır. Öyle ki, ebdalların varlığına kesinlikle hükmetmek zaruret halini almıştır." İbnu Hacer, Fetava'sında: "Ebdallah hakkında kimisi sahih kimisi gayr-i sahih bir çok hadis gelmiştir. Kutub'un zikri bazı âsarda gelmiştir. Sufiler arasında meşhur olan evsafıyla Gavs hakkında hiçbir rivayet sabit değildir" der.
Ebdallarla ilgili birkaç hadisi mealen kaydediyoruz:
***** Ahmet İbnu Hanbel, Ubade İbnu's-Samit'ten merfu olarak naklediyor: "Bu ümmette ebdallah otuz tanedir. Kalpleri, Halilu'r-Rahman Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir. Bunlardan biri ölünce Allah onun yerine bir başkasını koyar."
***** Yine Ubâde'nin bir başka rivayeti şöyledir: "Ümmetimde ebdallar otuz tanedir. Arz onlar sebebiyle ayaktadır, onlar sebebiyle yağmura mazharsınız, onlar sebebiyle yardıma mazharsınız." Bu iki hadisin senedine "sahih" denmiştir.
***** Avf İbnu Malik'in Taberani'deki rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam ehli arasındadır. Onlar sebebiyle yardım görürler, onlar sebebiyle rızka mazhar olurlar."
***** Hz. Ali'nin rivayeti: "Ebdallar Şam'dadır. Onlar kırk erkektir. Bunlardan biri öldü mü, Allah yerine birini koyar, yağmur onlar

sebebiyle sular, düşmanlara karşı onlar sebebiyle yardım edilir, Şam ehlinden azap onlar sebebiyle bertaraf edilir."

Bu son iki rivayetin hasen olduğu söylenmiştir.

Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Nuaym'ın İbnu Ömer'den rivayeti şöyle: "Her nesilde ümmetimin en hayırlıları 500 kişidir. Ebdallar da kırk kişidir. Ne 500'ler için ne de 40'lar için eksilme vardır. Bunlardan bir kimse ölünce Allah yerine 50'den birini alır, kırklara koyar." Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bize onların amellerini söyle!" dediler. Buyurdu ki: "Onlar kendilerine zulmedenleri affederler. Kendilerine kötülük yapanlara iyilik yaparlar. Allah'ın kendilerine verdiği şeylerde başkalarına pek cömert davranırlar."

Yukarıda kaydedilen hadislerde Ebdalların miktarı hakkında bazan otuz bazan kırk sayısı zikredilmiştir. Şarihler arada bir tenakuz belirtirler ve: "Çünkü derler, hadisin birinde "kırk erkek" denirken, diğerinde "Hz. İbrahim'in kalbi üzerine otuz" denmiştir. Şu halde otuzu Hz. İbrahim'in kalbi üzerinedir, on adedi öyle değildir." Münâvi, arzın ebdallah sayesinde ayakta kalması, yağmur ve nusretin onlar vasıtasıyla gelmesi hususunda şu açıklamayı kaydeder: "Peygamberler arzın direkleri idi. Peygamberlik kesilince, Allah onların yerine bunları koydu. Bunların bir kısmı arz ehline yardım eder, feyzin gelmesini artırır. Bazı âsarda gelmiştir ki: "Arz, peygamberlerin gidişinden Allah'a şikayette bulunur. Allah Teala: "Senin sırtına otuz tane sıddîk koyacağım" cevabını verir. Arz da sükunete erer." Ubade hadisinde geçen: "..Onlar sebebiyle arz ayaktadır..." ibaresi, yine Hilye'nin bir başka rivayetinde: "Onlar sebebiyle ihya edilir ve öldürülür, yağmur yağar, nebat biter, belalar defedilir." Ravi der ki: "Haberi rivayet eden İbnu Mes'ud'a denildi ki: "Nasıl, onlar sebebiyle ihya ve öldürme olur, yağmur yağar...?" Şu cevabı verdi: "Çünkü onlar, Allah'tan ümmetlerin çoğalmasını taleb ederler ve çoğalırlar, cebbarlara beddua ederler, onlar azalır. Yağmur talep ederler, yağmur yağar. Onlar dilerler, onlar için arz nebat verir, dua ederler, bu dua sebebiyle nice belalar defolur." Hakimu't-Tirmizî, şu rivayeti kaydeder: "Arz Allah'a nübüvvetin kesilmesinden şikayette bulundu. Allah Teala: "Senin sırtına kırk tane sıddîk koyacağım. Onlardan biri ölünce, yerine bir başkasını bedel kılacağım. Bu sebeple

onlara bedel dediler. Allah onların ahlaklarını tebdil etti. Onlar arzın direkleridir, onlar sebebiyle arz ayaktadır, onlar sebebiyle yağmur yağar.
"Bu ümmette ebdallar otuz kişidir. Hepsinin kalbi Hz. İbrahim Halilurrahman'ın kalbi üzerinedir. İçlerinden biri ölünce, Allah onun yerine bir başkasını bedel kılar" hadisini açıklayan Münavi şu bilgileri kaydeder: "Bunların kalbine, Allah'a gitmede, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın yolu açılır. Bir rivayette: "Kalpleri bir kişinin kalbi üzeredir" ibaresi gelmiştir. el-Hakim (et-Tirmizî) der ki: "Onlar böyle tek bir kalp gibi oldular. Çünkü kalpleri Allah'tan başka herşeyle meşguliyeti terkeder, hepsinin tek meşguliyeti Allah olunca kalplerde tam bir birlik hasıl olur." Futuhat-ı Mekkiyye'de İbnu Arabî der ki: "Hadisteki "Hz. İbrahim'in kalbi üzeredirler" sözü; bir başka hadiste geçen "Hz. Adem'in kalbi üzeredirler" şeklindeki, beşer büyüklerinden birinin veya bir meleğin kalbine izafe eden ifadelerin mânası şudur: Onlar İlahî marifetleri kazanmada bu şahsın kalbiyle tekallüb eder (haşir neşir olur). Çünkü İlahî ilimlerin varidatı, kalplere varid olur. Her bir ilim, melek ve peygamberden bir büyüğün kalbine varid olur. O da bunu, kalbi kendi kalbi üzere olan bu kalplere ifaza eder. Bu sebeple, bazı büyükler der ki: "Falan kimse falan kimsenin izi üzeredir." Bunun mânası zikrettiğimiz şekildedir." el-Kayserî er-Rumî, el-Arif İbnu Arabî'den naklen der ki: "Hadiste: "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir" denmiştir. Çünkü velayet ikidir: Mutlak velayet, mukayyed velayet. Mutlak olan, küllî olan velayettir, bütün cüz'î velayetler onun fertleridir. Mukayyed olan ise, hadiste geçen (Hz. İbrahim'in yolu, Hz. Adem'in yolu... gibi) münferid velayetlerdir.
Küllî olsun, cüz'î olsun bu velayetlerden her biri marifetin zuhurunu talepeder. Bu ümmet içerisinde, veraset yoluyla bütün peygamberlerin velayetleri zuhur etmiştir. Bu sebeple bu hadiste "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir; bir başka hadiste "Musa aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir. Değişik hadislerde başka isimler de sayılmıştır. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm), velayet-i külliye dairesinin sahibi olması haysiyetiyle velayet-i külliye sahibidir. Çünkü, bu küllî nübüvvetin bâtını küllî velayet-i mutlakadır. Bu ümmet içerisinde, peygamberlerden herbirinin

velayetinin bir mazharı olunca, bu ümmette büyük peygamberlerden herbirinin kalbi üzere olan kimseler bulunacaktır."

Münâvî ebdal diye tesmiye edilişlerine: "Çünkü onlar kötü huylarını tebdil ettiler, nefislerini buna razı ettiler, böylece güzel ahlak amellerinin zineti oldu" şeklinde bir yorum getirir.

Münâvî, otuz rakamıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ehl-i hakikatın sözlerinin zahirine göre "otuz, onların muhtelif mertebeleridir."

el-Arif el-Mürsî der ki: "Melekût âleminde dolaştım. Ebu Medyen'i, arşın tavanında muallak gördüm. Kızıl tenli, mavi gözlü birisiydi. Kendisine: "İ-limlerin ve makamın nedir?" dedim. "Yetmiş bir ilim biliyorum. Makamım da halifelerin dördüncüsü, yedi ebdalin başıdır" dedi. "Ya Şazelî'nin durumu?"dedim. "O bir denizdir, onu ihata etmek mümkün değildir!" dedi."

el-Arif el-Mürsî der ki: "Üstadım Şazelî'nin önünde oturuyordum. Yanına bir cemaat girdi. Bana: "Bunlar ebdaldır" dedi. Ben de basiretimle baktım. Onları ebdal olarak görmedim ve hayrette kaldım. Şeyhim dedi ki: "Kim günahlarını hasenata tebdil ederse, o kimse bedeldir."[606] Böylece anladım ki ebdallığın ilk mertebesi günahların sevaba tebdilidir." İbnu Asakir'in tahricine göre, İbnu'l-Müsennâ, Ahmed İbnu Hanbel'e: Bişru'l-Hafi İbni'l-Haris hakkında sorunca: Ahmed İbnu Hanbel "Yedi Ebdal'in dördüncüsüdür" diye cevap vermiştir.

Münâvî, İbnu Arabî'nin Hilyetu'l-Ebdal kitabından şunu kaydeder: "Bir arkadaşımız anlattı ki; "Bir gece ben o günkü virdimi tamamlamış olarak seccademde oturuyordum. Başım dizlerimin arasında Allah'ı zikrediyordum. Derken bir şahsın altımdaki seccademi çekip, ona bedel bir hasır yaydığını hissettim. "Bunun üzerinde namaz kıl" dedi. Halbuki odamın kapısı üzerime örtülü idi. Bu durum bana bir korku verdi. Ama adam: "Allah'a dost olan korku hissetmez" dedi ve arkadan ilave etti: "Her halinde Allah'tan kork!" Sonra içimden bir ses geldi ve: "Ey Efendim! Ebdallar ne ile ebdal oluyorlar?" diye sordum.

"Dört şeyle, dedi ki, bunları Ebu Talib, el-Kut'da zikretmiştir. Samt (konuşmamak), uzlet, açlık, geceleyin uyumamak." Adam sonra çekilip gitti. Odama nasıl girdi, nasıl çıktı bilemiyorum. Çünkü kapım kapalıydı." el-Arif İbnu Arabî der ki: "Bu ebdallardan biridir, ismi, Muaz

İbnu Eşres'dir. Mezkur olan dört şey de bu yüce yolun temelleri ve esaslarıdır. Kimin bu yolda ayağı ve sebatı yoksa, o kimse Allah'ın yolundan sapmış demektir." İbnu Arabî devamla der ki: "Bir ebdal, bir yeri terketti mi, yerine oraya ruhani bir hakikati koyar. Bu velinin göç ettiği bu yer ahalisinin ervahı onun etrafında toplanır. Bu yerdeki insanlardan birinde, bu şahsa karşı şiddetli bir şevk ve arzu zuhur etse, o şahsın yerine, bedel kıldığı bu ruhanî hakikat cesed giyer ve onlarla konuşur. Onlar da kendilerine gaib olduğu halde buna konuşurlar. Bu hal, bazan ebdaldan olmayan kimse hakkında da cereyan eder. Ancak bu ikisi arasında fark vardır: Ebdal olan gitmiştir ve yerine başkasını bıraktığını bilir. Ebdal olmayan ise, onu bıraksa da bunu bilmez. Çünkü bu dört şeye onun hakkında hükmedilemez."

Bazı rivayetlerde ebdalların evsafıyla muttasıf olmanın yolu çok namaz, çok oruçtan ziyade, ahlâkî kemalden geçtiği belirtilir. Hakimu't-Tirmizî, Ebu'd-Derda'dan kaydettiği bir rivayette şunu ziyade etmiştir:

"Onlar insanları ne çok namaz kılarak, ne çok oruç tutarak, ne de çok tesbih çekerek geçmiş değillerdir. Fakat onları öne geçiren husus güzel ahlak, vera ve takvada sıdk, halis niyet, iç temizliği gibi ahlakî düsturlardır. (Bunlar(a uyanlar) hizbullahtır. Hizbullah olanlar kurtuluşa erecek olanlardır)" (Mücâdile 22). Bunlara ebdal denmiştir. Çünkü onlar, önceki yerlerinde kendilerine benzeyen bir başkasını bedel bırakarak başka bir yere göçerler. Cinler hakkında muhtelif suretlere bürünmek caiz olunca, melekler ve evliyalar hakkında bu evladır. Sufiyye mesleğine göre, cisimler âlemi ile ruhlar alemi arasında orta bir âlem mevcuttur; buna âlem-i misal derler. Onlara göre bu âlem, cesedler âleminden daha latif, âlem-i ervahtan daha kesiftir. Ruhların cesed giyme ve muhtelif şekillerde zuhur etme hadisesini bu âlem-i misale bina ederler. Bir velinin tavırdan tavıra geçmek (suretiyle terakki etmesi) üç şekilde husul bulur:

1) Cinlerde olduğu gibi, temsil ve teşekkül yoluyla birçok sureti alma hali.

2) Farklı suretlere bürünmeden arzın dürülmesi, mesafenin tayyedilmesi suretiyle farklı yerlerde görünme hali. Bunun sonucu olarak onu iki ayrı şahıs, aynı bünye ve şekil içinde ayrı ayrı yerlerde görebilir. Allah bunu,

arzı dürmek ve görmeye mani perdeleri kaldırmak suretiyle gerçekleştirir. Kişi aslında bir yerde olduğu halde iki yerde zannedilir. Bunun en iyi örneği, (Mirac dönüşü Mekkelilerin dileği üzerine) Beytu'l-Makdis'le Resulullah arasındaki perdelerin kalkması ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu tasvir etmesidir.
3) Velinin cüsse itibariyle kevni dolduracak kadar azamet ve büyüklük kesbetmesi ve bu yolla her tarafta müşahade edilmesidir.
Gazâlî der ki: "Ebdallar insanların ve halkın gözünden saklıdırlar. Çünkü bunlar, devrin alimlerine bakmaya tahammül edemezler. Çünkü bunlar, onlar nazarında Allah'ın cahilidirler. Onlar ise, nefisleri yanında ve cahiller nazarında ulemadırlar."[607]

Sonuç:

İbnu Arabî der ki: "Allah'ın kendileriyle alemi muhafaza buyurduğu direkler dörttür. Bunlar ebdallardan daha hastırlar. İki imam ise bunlardan daha hastırlar. Kutup ise hepsinden ehastır. Ebdal, kötü vasıfları iyileriyle tebdil eden herkes için kullanılan müşterek bir lafızdır ve bunu muayyen bir miktar hakkında kullanırlar. Bu muayyen miktar kırktır; otuz da denmiştir, yedi de denmiştir. Her birinin, dört direk (veted)den bir direği, Beyt'in rükünlerinden bir rüknü vardır. Hz. İsa'nın kalbi üzere olanlara Rükn-i Yemanî, peygamberlerden bir peygamberin kalbi üzere olanla, Hz. Adem'in kalbi üzere olan kimseye Rükn-i Şamî; Hz. İbrahim'in kalbi üzere olana, Rükn-i Irâkî; Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in kalbi üzere olana da Rükn-i Hacer-i Esved vardır. Bu, Allah'a hamdolsun bizimdir."[608]

3- Asaib Meselesi:

Asaib, en Nihaye'nin açıkladığı üzere "İsabe"nin cem'idir. Miktarı, on'dan kırk'a kadar olan cemaat demektir. Hadiste, hayırlılar cemaati mânasınadır. Hz. Ali'nin bir rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam'dadır; Nücebâ Mısır'dadır; Asa-ib de Irak'dadır." Şu halde, asaib salihler, iyiler

mânasına gelir. Hadiste, ıstılah olarak kullanılmış olup Irak'da bulunan salihleri ifade etmektedir.

Anlaşılacağı üzere hadis, ebdal, nüceba, asaib gibi kelimelerle ifade edilen salih, zahid ve veli kulların Mehdi'ye delalet edeceklerini ifade etmektedir.[609]

ـ4771 ـ6ـ وعن ثَوْبَانِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِكُ اُمَمُ أنْ تَدَاعِى عَلَيْكُمْ كَمَا تَتَدَاعَى ا٘كَلَةُ الى قَصْعِتِهَا. فقَالَ قَائِلٌ: مِنْ قِلَّةٍ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ:َ. بَلْ أنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ، وَلكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ، وَلَيَنْزَعَنَّ اللّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمُ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ، وليَقْذِفِنَّ في قُلُوبِكُمُ الْوَهْن. قِيلَ: وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهَةُ الْمَوْتِ[. أخرجه أبو داود.»التَّدَاعِي« التتابع: أى يدعو بعضها بعضاً فتجيب.و»ا٘كَلةُ« جمع آكل.و»الغُثَاءُ« ما يلقيه السيل .

6. (4771)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size çullanmak üzere, yabancı kavimlerin, tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi, birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.

"Orada bulunanlardan biri: "O gün sayıca azlığımızdan mı?" diye sordu:

"Hayır, buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz. Lakin sizler bir selin getirip yığdığı çerçöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çerçöpler durumunda olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygusunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak!"

"Zaaf da nedir ey Allah'ın Resulü?" denildi.

"Dünya sevgisi ve ölüm korkusu!" buyurdular." [Ebu Davud, Melahim 5, (4297).][610]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşmana karşı gerçek gücün ve gerçek zaafın ne olduğunu iki kelime ile ifade etmektedir:

***** Dünya sevgisi

***** Ölüm korkusu

Bunların zıddı da gerçek gücü ifade eder.
Sadece ekonomik gücün değil, her çeşit insanî ve medenî kıymetlerin bile rakama dökülüp kemiyetle ifade edildiği günümüz telakkisinden ne kadar farklı? İslam'ın bidayetteki kemmî azlık ve ekonomik hiçliğe rağmen şehit olmak hırsı ve Allah yolunda ölmek aşkıyla doluluk sebebiyle elde edilen başarıları ve ulaşılan iktisadî zenginliği delil kılarak, hadisin İslam âleminin günümüzdeki problemlerine de çözüm formülü olabilecek bir hakikatı dile getirdiğini söylemek istiyoruz.[611]
اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقّا وَارْزُقْنَا اِتِّبَاعَهُ

ـ4772 ـ7ـ وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنّهُ قال:]واللّهِ مَا أدْرِى أنسِيَ أصْحَابِي أمْ تَنَاسَوْا؟ واللّهِ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللّهِ # مِنْ قَائِدِ فِتْنَةٍ الى انْقِضَاءِ الدُّنْيَا يَبْلُغُ مَنْ مَعَهُ ثَثَمِائَةٍ فَصَاعِداً إ سَمَّاهُ لَنَا بِاسْمِهِ واسْمِ أبِيهِ وَقَبِيلَتِهِ[. أخرجه أبو داود .

7. (4772)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) diyor ki: "Vallahi bilemiyorum! Arkadaşlarım gerçekten unuttular mı yoksa unutmuş mu gözüküyorlar? Allah'a kasem olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıyamete kadar gelecek fitne başılardan üç yüz ve daha fazla etbaı bulunan herkesi, hiçbirini bırakmadan, bize ismiyle, babasının ismiyle, kabilesiyle söyleyip haber verdi." [Ebu Davud, Fiten 1, (4243).][612]

*** İSMEN ZİKREDİLMEYEN FİTNELER**

ـ4773 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَادِرُوا بِا٬عْمَالِ فِتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً، وَيُمْسِي كَافِراً وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (4743)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Karanlık gecenin parçaları gibi olan fitnelerden önce, hayırlı ameller işlemede acele edin. O fitne geldi mi kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama girer. Mü'min olarak akşama erer de kafir olarak

sabaha ulaşır; dinini basit bir dünya menfaatine satar." [Müslim, İman 186, (118); Tirmizî, Fiten 30, (2196).][613]

ـ4774 ـ2ـ وعن ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَكُونُ في هذِهِ ا ُمَّةِ أرْبَعُ فِتَنٍ، في آخِرِهَا الْفَنَاءُ[. أخرجه أبو داود .

2. (4774)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu ümmette dört (büyük) fitne olacak. Sonuncusunda kıyamet kopacak!" [Ebu Davud, Fiten 1, (4241).][614]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kıyamete kadar vukua gelecek dört mühim dahilî fitneden bahsetmektedir. Bu fitnelerin umumi vasfı Taberânî'nin İmran İbnu Husayn'dan yaptığı bir rivayette belirtilmiştir:
"Dört (büyük) fitne olacak. Birincide kan helal addedilecek; ikincide hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüde hem kan, hem mal, hem de fercler helal addedilecek; dördüncü fitne Deccal fitnesidir."[615]

ـ4775 ـ3ـ وعن عَرْفَجةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَتَكُونُ هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ، فَمَنْ أرَادَ أنْ يُفَرِّقَ أمْرَ هذِهِ أُمَّةِ وَهِىَ جَمِيعٌ فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَائِناً مَنْ كَانَ. وَفي روايةٍ: فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.»الهنات« جمع هنة، وهي الخصلة من الشر دون الخير .

3. (4775)- Arfece (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şerler ve fesadlar olacak. Kim, birlik içinde olan bu ümmetin işinde tefrika çıkarmak isterse, kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun." -Bir

rivayette: "...onu öldürün!" denmiştir-" [Müslim, İmaret 59, (1852); Ebu Davud, Sünnet 30, (4762); Nesâî, Tahrim 6, (7, 93).[616]

ـ4776 ـ4ـ وعن معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّهِ # فقَالَ: أَ إنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ افْتَرقُوا عَلى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإنَّ هذِهِ أُمَّةِ سَتَفْتَرِقُ عَلى ثَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ في النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ في الْجَنَّةِ، وَهِىَ الْجَمَاعَةُ[. أخرجه أبو داود.وزاد في رواية: »سَيَخْرُجُ مِنْ أُمَّتِى أَقْوَامٌ تَتَجَارَى بِهِمُ ا‘هْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلَبُ بِصَاحِبِهِ يَبْقى مِنْهُ عِرْقٌ وَ مَفْصِلٌ إَّ دَخَلَهُ«.و»التَّجَارِى« تَفَاعَل من الجرى وهو الوقوع في ا‘هواء الفاسدة.و»التَّدَاعِى« فيها، تشبيها بجرى الفرس.»الكَلَبُ« بتحريك الم: داء معروف يعرض للكلب، إذا عض إنساناً عرضت له أعراض رديئة فاسدة قاتلة، فإذا تجارى با“نسان وتمادى به هلك .

4. (4776)- Hz. Muâviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup buyurdular ki:
"Haberiniz olsun! Sizden önce Ehl-i Kitap, yetmiş iki millete (dine) bölündüler. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya bölünecek. Bunlardan yetmiş ikisi ateşte, sadece biri cennettedir. Bu da (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattir." [Ebu Davud, Sünnet 1, (4597).]
Bir rivayette şu ziyade var: "Ümmetimden bir kısım gruplar çıkacak, bunları bid'alar istila edecek, tıpkı kuduzun, buna yakalanan kimsede hiç bir damar, hiçbir mafsal bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'a da onların her hallerine sirayet edecek." [617]

AÇIKLAMA:

Bid'a, daha önce[618] açıkladığımız üzere sünnette olmayan, sonradan çıkan her şey mânasına gelir. Bunlardan bir kısmı hayatın gelişmesi sebebiyle ortaya çıktığı için, İslam alimleri normal karşılamış hatta مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً hadisi açısından, bu çeşit bid' aya teşvik bile etmiştir. Bunlara bid'ayı hasene demişlerdir. Burada mevzubahis edilen, kötülenen bid'a bu değildir. Reddedilen bid'a, sünnete aykırı olan, alındığı takdirde

bir sünnetin terkini gerektiren bid'attir. Bu bid'ate bid'at-i seyyie denmiştir.

Şunu da belirtmede fayda var: Halkımızın bid'at deyince anladığı şey, davranışlarla ilgili olan, maddî olan bid'attir. Halbuki hadiste bid'at deyince sadece maddî şeyler kastedilmez. İnançlar, telakkiler ve anlayışlarda da bid'at olabilir. Hatta bu çeşit bid'at önce gelir. Zîra kişinin inançlar telakkiler dünyasında, yani ruh âleminde bid'at yer etmeden, fiillerine, eşyalarına yani yaşayışına bid'at girmez. Nitekim ulemâ nezdinde ehl-i bid'at tabiri öncelikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışında kalan sapık mezhepleri ifade eder. Bu mezhep mensupları, Ehl-i Sünnetten kılık kıyafetle, kullandığı eşyalarla ayrılmazlar; sadece bazı temel meselelerdeki nokta-i nazarlardan ayrılırlar. Yani belirtmek istediğimiz husus, bid'at deyince itikada, inanca, telakkiye müteallik farklılıkların, sünnete aykırılıkların kastedildiğini tebarüz ettirmektir. Bilhassa geçmiş dönemlerde, kılıkkıyafet, kullanılan eşya ve hatta hayat tarzları ve davranışlarıyla birbirinin aynısı olan insanlardan bir kısmı Ehl-i Sünnet, bir kısmı ehl-i bid'at idiyse, aradaki fark sadece inanç cihetinden gelmekte idi. Ehl-i Sünnet, Kur'an-ı Kerim'in açıklamasında sünneti esas alanlardır. Ehl-i bid'a veya ehl-i heva denenler de sünneti reddedip, onun yerine beşerî hevayı koyanlardır. Beşerî hevâ fertten ferde değişebileceği için, onlar sayıca çoktur. Hadiste ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı belirtildikten sonra bunlardan sadece birinin yani sünnete uyanlar fırkasının kurtuluşa ereceği, geri kalanların ateşte olacağı belirtilmiştir. Aslında heva fırkalarının sayısı yetmiş ikiden pek çok kereler fazladır. Alimler hadisteki "yetmiş iki"den muradın, çokluk ifade ettiğini belirtirler. Ehl-i Sünnet, sünnete dayandığı için onun fırkaları yoktur. Bazı meselelerde ihtilaf ve farklılıklar olsa da bu yine bir sayılır. Çünkü, bu ihtilaflar da sünnete dayanır. Aynı meselede iki veya üç farklı sünnet, iki veya üç ayrı görüşe sebep olmuştur. Ancak bunlardan hiçbirine "sünnet dışı" denemez.

2- Hadiste, tıpkı vücudun her bir organına sirayet edip tesirini gösteren kuduz gibi, bid'anın da buna giren kimsenin hayatının her veçhesine, her safhasına gireceği beyan edilmektedir. Bu, "sünneti terk" prensibinin getireceği tabii neticeyi nazara vermektir. Sünneti terketme, kişinin ruh

dünyasına bir mikrop gibi girdi mi, sünnetin taalluk ettiği her hususta neticesi hasıl olacak demektir.
Hayatımızda sünnetin müdahale etmediği, yönlendirmediği hangi husus var? Kılık kıyafetten yeme-içme, oturmakalkma, uyuma, konuşma... âdabına, dost veya düşmanla, komşuyla münasebetlerimize, canlı ve cansız tabiatta tasarrufa, Kur'an ayetlerinin tefsirine varıncaya kadar sayılamayacak kadar çok hususlarda sünetin yeri var, nuru var. Öyleyse "süneti terk" prensibi benimsenince, tıpkı kuduz hastalığının vücudun her tarafına sirayet etmesi gibi bid'a da mü'min kişinin hayatını her meselede sararak, belli bir duruş noktası, hudud tanımayacaktır.[619]

ـ4777 ـ5ـ وعن ابْنِ عَمْرِو العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: لَيَأتِيَنَّ عَلى أُمَّتِى مَا أتَى عَلى بَنِي إسْرَائِيلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، حَتّى إنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أتَى أُمَّهُ عَنِيَةً لَيَكُونَنَّ في أُمَّتِى مَنْ يَصْنَعُ ذلِكَ، وَإنَّ بَنِي إسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَسَتَفْتَرِقُ أُمَّتِى عَلى ثَثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً؛ كُلُّهَا في النَّارِ إَّ مِلَّةً وَاحِدَةً. قَالُوا مَنْ هِىَ؟ قَالَ: مَنْ كَانَ عَلى مَا أنَا عَلَيْهِ وَأصْحَابِى[. أخرجه الترمذي.»حَذوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ« أى مثل النعل ‘ن إحدى النعلين تقطع وتقدّ على حذو النعل ا‘خرى، والحذو: التقدير. قال الخطابى: في قوله #: ستفترق أمتى، دلة على أن هذه الفرق غير خارجة عن الملة والدين إذ جعلهم من أمته .

5. (4777)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benî İsrail üzerine gelen şeyler, aynıyla ümmetimin üzerine de gelecektir. Öyle ki onlardan alenî olarak annesine gelen olmuşsa, ümmetimden de bu çirkin işi mutlaka yapan olacaktır. Nitekim, Benî İsrail yetmiş iki millete (dine, fırkaya) bölünmüştü. Benim ümmetim de yetmiş üç millete bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi ateştedir."
"Bu fırka hangisidir?" diye soruldu.
"Benim ve ashabımın üzerinde olduğu şeyden ayrılmayanlardır!" buyurdular." [Tirmizî, İman 18, (2643).][620]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her fırkayı burada millet olarak isimlendirmektedir. Millet, aslında insanların Allah'a yakınlık sağlayabilmeleri için Allah tarafından peygamberleri diliyle teşri edilen şey, yani din mânasına gelir. Bütün şeriatler için kullanılır. Herhangi bir şeriati ifade etmek için izafet yapılır; millet-i İbrahim, millet-i Muhammed gibi. Ulema kelimeyi daha sonra öncelikle batıl fırkaları ifade etmede kullanmıştır. Çünkü bunlar, aradaki farklılıkları büyüterek, herbiri diğerinden ayrı bir dinmiş gibi ortaya çıkmış ve mecazî olarak da millet diye isimlendirilmiştir. Bazı alimler, hak da olsa batıl da olsa bir cemaatin müştereken benimsediği her bir fiil ve kavle millet demiştir.

Öyleyse hadis, ümmet efradının, biri diğerinden farklı düşünce ve davranışları benimseyen birkısım fırkalara ayrılacağını ifade etmiş olmaktadır. Bu farklılıklar hevadan geleceği için hepsi batıl olup , sadece bir fırka sünnetten ayrılmayacağı için haktır.

Mirkat'ta Aliyyu'l-Kârî Mevakıf'tan naklen belli başlı İslamî fırkaları sekiz kısma ayırır:

1) Mu'tezile: Bunlar "Kul, fiilinin halıkıdır" derler, rü'yeti reddederler, sevap ve ikabın vacip olduğunu söylerler. Başlıca 20 fırkaya ayrılmışlardır.

2) Hz. Ali muhabbetinde ifrata kaçan Şia. Bunlar 22 fırkaya ayrılmıştır.

3) Hz. Ali'yi ve büyük günah işleyenleri tekfirde ifrata kaçan Haricîler. Bunlar 20 fırkaya ayrılmıştır.

4) İman olunca günah zarar vermez, tıpkı küfür varsa amelin fayda vermediği gibi diyen Mürcie. Bunlar 5 fırkadır.

5) Fiillerin yaratılması meselesinde Ehl-i Sünnet gibi düşünmekle birlikte, Allah'tan sıfatları nefyetmede ve kelamın hadis olduğunu iddiada Mu'tezile gibi düşünen Neccâriye. Bunlar 3 fırkadır.

6) İnsanda ihtiyar yoktur, fiilinde mecburdur diyen Cebriyye. Bunlar tek fırkadır.

7) Allah'ı cisim yönüyle insana benzeten ve hulul iddia eden Müşebbihe. Bir fırkadır.

8) Ehl-i Sünnet. Bu da tek fırkadır. Hepsinin toplamı 73 yapar.
Bunların tali fırkaları mevzubahis edilmemiştir.

2- Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir: Bu hadisi açıklayan alimlerimiz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, fıkhî meselelerdeki haram helal şeklindeki ihtilafları kastetmediğini belirtirler. Öyleyse hadiste zemmedilen fırkalar tevhid esaslarında hayır ve şerrin takdirinde, risalet ve peygamberliğin şartları, sahabenin müvalatı gibi, daha çok itikada giren meselelerde haktan ayrılıp hevaya sapan fırkalardır. Çünkü bu meselelerde ihtilaf edenler birbirlerini tekfir etmişlerdir. Halbuki ahkâm-ı fer'iyye ve fıkhiyyede ihtilafa düşenler arasında birbirlerini tekfir ve tefsik yoktur. Bu sebeple sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen ümmetin fırkalara ayrılma işinden muradın, bu itikadi meselelerdeki ayrılıklar olduğu kabul edilmiştir.

Bu tefrikalar, daha Sahabe hayatta iken, Sahabe devrinin sonlarına doğru, Ma'bedu'l-Cühenî ve ona tabi olanlar tarafından çıkarılmaya başlanmış, zaman içinde inkişaf kaydetmiş, belli başlı yetmiş üç fırkayı bulmuştur.[621]

ـ4778 ـ6ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَذْهَبُ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ حَتّى تُعْبَدَ الَّتُ وَالْعُزَّى. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ؟ إنْ كُنْتُ ‘ظُنُّ حِينَ أنْزَلَ اللّهُ تَعالي: هُوَ الَّذِى أرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ. أنَّ ذَلِكَ تَامٌّ. قَالَ: إنَّهُ سَيَكُونُ مِنْ ذلِكَ مَا شَاءَ اللّهُ تَعالى ثُمَّ يَبْعَثُ اللّهُ رِيحاً طَيِّبَةً فَيُتَوَفّى كُلُّ مَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إيمَانٍ، فَيَبْقى مَنْ َ خَيْرَ فيهِ فَيَرْجِعُونَ الى دِينِ آبَائِهِمْ[. أخرجه مسلم .

6. (4778)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):

"Lât ve Uzza'ya (tekrar) tapılmadıkça gece ile gündüz gitmeyecektir!" buyurdular. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resulü! Allah Teala Hazretleri "O Allah ki Resulünü hidayet ve hak dinle göndermiştir, ta ki onu bütün dinlere galebe kılsın" (Saff 9) ayetini indirdiği zaman ben bunun tam olduğunu zannetmiştim!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm cevaben:

"Bu hususta Allah'ın dediği olacak. Sonra Allah hoş bir rüzgar gönderecek. Bunun tesiriyle kalbinde zerre miktar imanı olanın ruhu kabzedilecek. Kendisinde hiçbir hayır olmayan kimseler dünyada baki kalacaklar ve bunlar atalarının dinlerine dönecekler!" buyurdular." [Müslim Fiten 52, (2907).][622]

ـ4779 ـ7ـ وعن ثَوْبَان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّمَا أخَافُ عَلى أُمَّتِى ا ئِمَّةَ الْمُضِلِّينَ، وَإذَا وُضِعَ السَّيْفُ في أُمَّتِى لَمْ يُرْفَعْ عَنْهَا الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَلْتَحِقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِى بِالْمُشْرِكِينَ، وَحَتّى تَعْبُدَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِى ا وْثَانَ، وَإنَّهُ سَيَكُونُ في أُمَّتِى ثَثُونَ كَذَّاباً كُلُّهُمْ يَدَّعِى أنَّهُ نَبِىٌّ، وَأنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ َ نَبِيَّ بَعْدِي، وَ تَزَالُ الطَّائِفَةُ مِنْ أُمَّتِى عَلى الْحَقِّ َ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتّى يَأتِىَ أمْرُ اللّهِ وَهُمْ عَلى ذلِكَ[.قَالَ علي بن المدينى رحمه اللّه تعالى: هم أصحاب الحديث. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي مفرقا، وأخرجه رزين بهذا اللفظ .

7. (4779)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım. Ümmetimin arasına kılıç bir kere girdi mi, artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz. Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe, ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz. Ümmetimde otuz tane yalancı çıkacak hepsi de kendisinin peygamber olduğunu iddia edecek. Halbuki ben peygamberlerin mührüyüm (sonuncusuyum) ve benden sonra peygamber de yoktur. Ümmetimden bir grup hak üzerinde olmaktan geri durmaz. Onlara muhalefet edenler onlara zarar veremezler. Allah'ın (Kıyamet) emri, onlar bu halde iken gelir."

Ali İbnu'l-Medînî: "Bunlar ashabu'lhadistir" demiştir." [Müslim, İmaret 170, (1920); Ebu Davud, Fiten 1, (4252); Tirmizî, Fiten 32, (2203, 2220, 2230). Hadisi, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizî parça parça rivayet etmişlerdir. Rezin ise bu lafızla (kaydettiğimiz şekilde tek bir rivayet halinde) tahriç etmiştir.][623]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kıyamete yakın hakim olacak fitne ahvaliyle ilgili olarak muhtelif durumları zikretmektedir. Teysir müellifinin de belirttiği üzere, kaynaklarda farklı rivayetler halinde parça parça rivayet edilmiş olduğu halde, Rezîn bunları tek bir rivayet olarak kaydetmiştir. Ulema sıhhat yönünden eşit olan hadislerin bu suretle rivayetinde beis görmez. Ancak aralarında sıhhat açısından farklılıklar bulunan rivayetlerin birleştirilmesi kesinlikle caiz olmaz.
2- Saptırıcı imam, ümmetin haktan ayrılarak batıla, sapıklığa, fıskafücura gitmesine sebep olandır. Saptırma inanç ve fikirlerde olduğu gibi, yaşayışta da olabilir. Hadiste "İnsanlar önderlerinin dini üzeredir" denmiştir. Bazı hadislerde bu saptırıcıların cahil olacakları, Allah'tan korkmayacakları da belirtilir. Bir Müslim hadisi şöyle "Allah... insanlara cahil başlar bırakır. Bunlar ilme dayanmayan fetvalar vererek dalalete düşerler. Halkı da dalalete atarlar." Bu rivayet Buharî'de gelmiştir.
3- Ümmet arasına kılıç girmekten maksad, fitnedir. Yani Müslümanların, kendi aralarında ihtilaf ederek birbirlerini öldürmeleri, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehit edilmesiyle başlayan bu hal günümüze kadar ortadan kalkmış değildir. Böylece, bu hadisi de Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirebiliriz.
4- Ümmetten bir kısmının puta tapması, müşriklere iltihak etmesi de açık bir durumdur. Bazı şarihler burada işaret edilen putun manevi olabileceğini söylemiştir. Nitekim bir başka hadiste "Dinar ve dirheme (paraya) kul olanlar helak olmuştur" buyrularak sadece puta değil, parayapula da kul olunabileceğine dikkat çekilmiştir. Günümüzde, İslam beldelerinde her iki çeşit putçuluktan bahsedilebilir.
5- Resulullah, bu hadislerinde kıyamete kadar çok sayıda yalancı peygamberlerin çıkacağını haber vermektedir. Bunlar sayıca otuzu bulacaktır.
6- Hadis, kıyamete kadar İslam'ı yaşayan, İslam için açıktan açığa mücadele eden bir grubun varlığını devam ettireceğini ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel'e göre bunlar ehl-i hadistir. Buhari'ye göre ehl-i ilimdir. Nevevî daha geçerli bir yorumla bunların ümmetin her taifesinde

olabileceğine dikkat çeker: "Askerler arasında cengâver yiğitlerdir, ulema arasında haktan taviz vermeyen , gerçeği canı pahasına söyleyen kimselerdir. Halk arasında her çeşit levme, ta'yibe rağmen zühd ve takvayı elden bırakmayan, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri şiar edinen kimselerdir." Dindarlığın pek çok sıkıntı ve meşakkati peşinden getirdiği günümüz şartlarında, İslam'a hasbî ve samimi bir surette her memlekette gönül verip çilesini çeken, işten atılan, hapse tıkılan, terfi ve makamından olan, karakollarda dayak yiyen, işkence çeken, hayatını kaybeden her zümreden insan bu gruptan sayılmalıdır. Hiçbir zümre bunu kendine mal edemez.

7- "Allah'ın emri, onlar bu halde iken gelir" ifadesi, kıyamet onların başına kopar demek değildir. Çünkü, başka hadisler, kıyametin mü'minlerin değil, kafirlerin başına kopacağını haber vermektedir. Öyle ise ibare, kıyametin kopacağı en son vakte kadar yeryüzünden dindarların, Rabb Teala'ya ihlasla kulluk yapanların eksik olmayacağını ifade etmektedir. Kıyametin kopmasına az kala Yemen cihetinden esecek hoş kokulu bir rüzgar bunların ruhunu kabzedecek, kıyamet kafirlerin, facirlerin başına kopacaktır.[624]

ـ4780 ـ8ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَأتِيَنَّ عَلى النَّاسِ زَمَانٌ َ يَدْرِى الْقَاتِلُ في أيِّ شَىْءٍ قَتَلَ، وَ الْمَقْتُولُ في أى شَىْءٍ قُتِلَ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذلِكَ؟ قَالَ: الْهَرْجُ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ في النَّارِ[. أخرجه مسلم .

8. (4780)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İnsanlar öyle günler görecek ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul de niçin öldürüldüğünü bilemeyecek."

"Bu nasıl olur?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"Herçtir! Öldüren de ölen de ateştedir." [Müslim, Fiten 56, (2908).] [625]

ـ4781 ـ9ـ وعن أُسَامَة بن زَيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أشْرَفَ النَّبِىُّ # عَلى أُطُمٍ مِنْ آطَامِ الْمَدِينَةِ. فقَالَ: هَلْ تَرَوْنَ مَا أرَى؟ قَالُوا: ،

قال: فإنِّى ‘رَى مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خَِلَ بُيُوتِكَمْ كَمَواقِعِ الْقَطْرِ[. أخرجه الشيخان.»ا‘طمُ« بناء مرتفع، وجمعه آطام .

9. (4781)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin Ütüm denen (eski ve yüksek) binalarından birine yaklaşmıştı:
"Benim gördüklerimi siz de görüyor musunuz?" buyurdular. Yanındakiler: "Hayır" deyince, açıkladı:
"Ben, şu evlerinizin arasında bir kısım fitnelerin yerlerini görüyorum, tıpkı yağmur yerleri gibi." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 8, Mezalim 25, Menakıb 25, Fiten 4; Müslim, Fiten 9, (2885).][626]

AÇIKLAMA:

1- Ütüm, Medine'de taştan yapılmış müstahkem binalara denir; bir nevi kaledir. Bazı tariflere göre Batı'daki şatoyu andırırlar.
2- Medine'ye fitnelerin çokça gelmesini yağmura teşbih buyurmuştur. Şarihler, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayıp arkası kesilmeden devam eden fitne hareketlerini hatırlatarak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ihbarını onun mucizelerinden biri olarak zikrederler.
Hadiste geçen rü'yet (görme) hadisesi için de: "Ya ilmî bir rü'yettir, yahut da aynî (gözle olan) bir rü'yettir. Bu da fitnelerin, onun göreceği şekilde temessül ettirilmiş olmasıyla mümkün olur. Nitekim kıble cihetinde cennet ve cehennem de ona temessül ettirilmiş, namaz kılarken görmüştür" denilmiştir.
Resulullah'ın bunu ihbarı, ashabını fitneyi sabırla karşılamaya hazırlamak içindir. Fitneyi haber verdiği hadislerde, soru üzerine, o esnada nasıl davranmaları gerektiği hususunda açıklamalar yapmıştır: Konuşmamak, bulaşmamak, sıkıntılara katlanmak, fitne çıkan yerden uzaklaşmak vs. [627]

ـ4782ـ 10ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَمْرُقُ مَارَقَةٌ عِنْدَ فِرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَقْتُلُهَا أوْلى الطَّائِفَتَيْنِ

بِالْحَقِّ]. أخرجه أبو داود.»تمرقُ« أى تخرج طائفة من الناس على المسلمين فتحاربهم.و»وَالْمارقُ« الخارج عن الطاعة المفارق للجماعة .

10. (4782)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslümanlar arasına tefrika girip (iki fırkaya ayrıldıkları) zaman dinden çıkan bir taife zuhur edecek. Onları, iki taifeden hakka en yakın olanı öldürecektir." [Müslim, Zekat 150, (1065); Ebu Davud, Sünnet 13, (4467).][628]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden biridir. Zîra, haber verdiği gibi çıkmıştır. İhtilaflar çıktığı zaman, kendini gösteren iki fırkadan biri Hz. Ali ve taraftarları, diğeri de Hz. Ali (radıyallahu anh) ile savaşan muhalifleridir. Bu sırada zuhur eden sapık zümre ise Haricîlerdir. Haricîleri, Hz. Ali fırkası öldürmüştür.
Nevevî der ki: "Bu (meseleye temas eden) rivayetler, ilk ihtilaflarda Hz. Ali ve taraftarlarının haklı, muhaliflerinin yani Hz. Muaviye ve taraftarlarının haksız ve müteevvil olduklarını gösterir. Yine bu rivayetlerden her iki tarafın da mü'min olduklarını anlamaktayız. Bunlar, aralarında savaş yapmakla dinden çıkmış değillerdir, fâsık da olmuş değillerdir."
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Ashab-ı Güzîn arasında cereyan eden bu savaşlarda iyi niyetle, rıza-ı Bari için hareket edildiğni, her iki taraf da içtihad etmiş olmakla birlikte Hz. Ali'nin içtihadında musib olduğunu, öbür tarafın isabet edemediğini; ancak, "müçtehid müçtehidi nakzedemez", "müçtehid hata ederse günahkâr olmaz, sadece içtihad sevabı alır" gibi temel prensipler icabı, her iki tarafın da Allah indinde mükafaat göreceği neticesini çıkarmıştır.
Hadiste de görüldüğü üzere sapık oldukları tebeyyün eden Haricîlerin Hz. Ali'yi tekfir etmeleri, onların sapıklığına delil olmaktadır. [629]

ـ4783 ـ11ـ وعن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا مَشَتْ أُمَّتِى الْمُطَيطَاءَ وَخَدَمَتْهَا أبْنَاءُ الْمُلُوكِ: فَارِسِ وَالرُّومُ، سُلِّطَ شِرَارُهَا عَلى خِيَارِهَا[. أخرجه الترمذي.»المُطَيطَاءُ« بضم الميم والمد: المشى بتبختُر، وهى مِشْيَةُ المتكبرين المتجبرين .

11. (4783)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim çalımlı çalımlı yürüdü ve meliklerin evladları, Rumlar ve İranlılar hizmetini yaptı mı, şerirleri hayırlılarına musallat edilecektir." [Tirmizî, Fiten 64, (2262).] [630]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler bu hadisi de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden sayarlar. Zîra, Bizans ve İran toprakları fethedilip onların hazine ve malları ganimet kılınıp, insanları esir edilince iç fitneler başlamış, ilk defa Hz. Osman'a saldırılmış, daha sonra Emevîler Haşimîlere saldırmış ve böylece başlayan fitneler günümüze kadar aralıksız devam edip gelmiştir.
2- Çalımlı çalımlı yürümek, kibir ve gurura düşmek, kulluk haddinin dışına çıkmaktır. Kibir, bir nevi şirk ve inkârdır.[631]

ـ4784 ـ12ـ وعن ابن عَمْرِو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا فُتِحَتْ عَلَيْكُمْ خَزَائِنُ فَارِسَ وَالرُّومِ، أىُّ قَوْمٍ أنْتُمْ؟ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمنِ ابْنُ عَوْفٍ: نَكُونُ كَمَا أمَرَنَا اللّهُ تَعَالَى. فَقَالَ #: بَلْ تَتَنَافَسُونَ وَتَتَحَاسَدُونَ ثُمَّ تَتَدَابَرُونَ وَتَتَبَاغَضُونَ، ثُمَّ تَنْطَلِقُونَ الى مَسَاكِينَ الْمُهَاجِرِينَ فَتَحْمِلُونَ بَعْضَهُمْ عَلى رِقَابِ بَعْضٍ[. أخرجه مسلم.»المُنَافَسَةُ« على الشئ: المغالبة عليه وانفراد به.و»التَّدَابُر« كناية عن اختف وافتراق.

12. (4784)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"Size İran ve Bizans'ın hazineleri açılınca, nasıl bir kavim olacaksınız?" diye sormuştu. Abdurrahman İbnu Avf: "Allah'ın emrettiği şekilde oluruz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bilakis, sizler birbirinizle münafese (menfaat yarışı) edecek, hasedleşecek sonra da birbirinizden yüz çevirecek ve kinleşeceksiniz. Daha sonra da muhacirlerin miskin (ve zayıf olan)larına gidip bir kısmını diğeri üzerine valiler yapacaksınız." [Müslim, Zühd 7, (2962).][632]

ـ4785 ـ13ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَتْ أُمَرَاؤُكُمْ خِيَارَكُمْ، وَأغْنِيَاؤُكُمْ سُمَحَاءَكُمْ، وَأُمُورُكُمْ شُورَى بَيْنَكُمْ فَظَهْرُ ا‘رْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ بَطْنِهَا؛ وَإذَا كَانَتْ أُمَرَاؤُكُمْ شَرَارَكُمْ، وَأغْنِيَاؤُكُمْ بُخَ ءَكُمْ وَأُمُورُكُمْ الى نِسَائِكُمْ فَبَطْنُ ا‘رْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ ظَهْرِهَا[. أخرجه الترمذي .

13. (4785)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Umerânız hayırlı olanlarınızdan iseler, zenginleriniz sehâvetkâr kimselerse, işlerinizi aranızda müşavere ile hallediyorsanız, bu durumda yerin üstü (hayat), altından (ölümden) hayırlıdır. Eğer umeranız şerirlerinizden, zenginleriniz cimri ve işleriniz kadınların elinde ise, yerin altı üstünden, (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır. (Çünkü artık dini ikame imkanı kalmaz.)" [Tirmizî, Fiten 78, (2267).][633]

ـ4786 ـ14ـ وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # كَيْفَ بِكُمْ إذَا فَسَقَ فِتْيَانُكُمْ، وَطَغَى نِسَاؤُكُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ؛ وَإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ. قَالَ: نَعَمْ وَأشَدُّ. كَيْفَ إذَا لَمْ تَأمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَلَمْ تَنْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ وَأشَدُّ. كَيْفَ بِكُمْ إذَا أمَرْتُمْ بِالْمُنْكَرِ وَنَهَيْتُمْ عَنِ الْمُعْرُوفِ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، وإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ وَأشَدُّ. كَيْفَ بِكُمْ إذَا رَأيْتُمْ الْمَعْرُوفَ مُنْكَراً وَالْمُنْكَرَ مَعْرُوفاً، قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ، وَإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ[. أخرجه رزين .

14. (4786)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Gençlerinizin fıska düştüğü, kadınlarınızın azdığı zaman haliniz ne olur?" diye sormuştu. (Yanındakiler hayretle):
"Ey Allah'ın Resulü, yani böyle bir hal mi gelecek?" dediler.
"Evet, hatta daha beteri!" buyurdu ve devam etti:
"Emr-i bi'lma'rufta bulunmadığınız, nehy-i ani'lmünker yapmadığınız vakit haliniz ne olur?" diye sordu. (Yanındakiler hayretle):
"Yani bu olacak mı?" dediler.
"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve sormaya devam ettiler:
"Münkeri emredip, ma'rufu yasakladığınız zaman haliniz ne olur?" (Yanında bulunanlar iyice hayrete düşerek):
"Ey Allah'ın Resulü! Bu mutlaka olacak mı?" dediler.
"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve devam ettiler:
"Ma'rufu münker, münkeri de ma'ruf addettiğiniz zaman haliniz ne olur?" (Yanındaki Ashab): "Ey Allah'ın Resûlü! Bu mutlaka olacak mı?" diye sordular.
"Evet, olacak!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu rivayet daha muhtasar olarak Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde ve Taberanî'nin el-Mucemu'l-Evsat'ında tahric edilmişir. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid'de kaydetmiştir (7, 281).][634]

AÇIKLAMA:

İslam'ın en şa'şaalı şekilde yaşandığı bir anda, zamanımızdaki içtimâî bozukluğu olduğu gibi görüp tasvir etmek, gerçekten lisan-ı nübüvvete has bir hadisedir, tam bir mucizedir.
Resulullah tedricen şu hallerin vukua geleceğini haber vermektedir:
1) Gençlerin taşkınlığı, kadınların azması.
2) Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerin terki.
3) Münkerin emredilmesi, ma'rufun yasaklanması.
4) Ma'rufun münker münkerin ma'ruf addedilmesi.
Hadisin siyakından şu husus anlaşılmaktadır: Bu içtimâî ve dinî bozuklukların ilk halkasını, gençlerin ve kadınların ihmal edilerek İslamî

terbiye ile yeterince terbiye edilmemesi teşkil etmektedir.
Bu hal zamanla emr-i bi'lma'rufun terkine müncer olmaktadır.
Emr-i bi’l-ma’rufun terki, zamanla münkerin emrine, ma’rufun nehyine sebep olmaktadır.
Bozulmanın son halkasını ma'rufun münker bilinmesi, münkerin de ma'ruf sayılması teşkil etmektedir.
Bu hal, değerler sisteminin alt-üst olması, tersine dönmesidir. Günümüzde ilericilik, çağdaşlık, laiklik yaftası altında ta'mime çalışılan beşerî değerler sistemi, dinî açıdan ma'rufun münker addedilmesinden başka bir şey değildir. Keza çağdışılık, gericilik, yobazlık, anti laisizm şeklinde ifade edilen hususlar da ma'rufun münker addedilmesinden başka bir mâna taşımaz.
Resulullah'ın gerçek bir mucizesi olarak değerlendirdiğimiz bu hadisinin bir başka dikkat çeken yönü, bu hallere düşecek kimselerin ümmet mefhumuna dahil olmasıdır. Yani İslam'ın dışında, gayr-ı müslimlerin kafalarında gelişip, hayatlarında yaşanacak bozukluklar olmayıp, bizzat Müslümanlara intikal edeceğinin bu hallerin Müslümanlarca benimseneceğinin ifade edilmiş olmasıdır.
Dediğimiz gibi, en azından memleketimizde bu halleri son zamanlarda iyice müşahede eder hale geldik.[635]

ـ4787 ـ15ـ وعن أبي مالكٍ أو أبى عَامرٍ ا'شعرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِى قَوْمٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَ وَالْحَرِيرَ، وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ، وَلَيَنْزِلَنَّ أقْوَامٌ الى جَنْبِ عَلَمٍ، تَروحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَةٌ لَهُمْ فَيْأتِيهِمْ رَجُلٌ لِحَاجَتِهِ، فَيَقُولُونَ: ارْجِعْ إلَيْنَا غَداً فَيُبَيِّتُهُمُ اللّهُ تَعالى، وَيَضَعُ الْعَلَمَ، وَيَمْسَخُ آخَرِينَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه البخاري.»الحِر« بكسر الحاء المهملة وبعدها راءٌ مهملة، والمراد به هنا: الزنا.و»العَلَمُ« الجبل والعمة.و»تَروحُ علَيْهِمْ السَّارِحَةَ« السارحة: المواشى تسرح الى المرعى، وتروح الى أهلها بالعشى.و»بَيَّتَهُمُ العدوُّ« إذا طرقهم لي وهم غافلون .

15. (4787)- Ebu Malik veya Ebu Amir el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden bir kavim, ferci (zinayı), ipeği, içkiyi, çalgıyı helal addedecektir. Bir kısım kavimler de bir dağın eteğine inecekler. Onların sürüsünü, çoban sabahları yanlarına getirecek. (Fakir) bir adam da bir ihtiyacı için yanlarına gelecek. Onlar adama:
"Bize yarın gel!" derler. Bunun üzerine Allah onları geceleyin yakalayıverir ve dağı tepelerine koyarak bir kısmını helak eder. Geri kalanları da mesh ederek kıyamete kadar maymun ve hınzırlara çevirir." [Buhârî, Eşribe 6.][636]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikredilen belanın hakikatı üzere olacağı gibi, mecaz olacağı da kabul edilmiştir. Hakikatı üzere olması mümkündür. Zîra geçmiş milletlerde, benzer hâdiseler vaki olmuştur. Mecaz olması halinde insanların ahvalinin değişmesinden kinayedir. İbnu Hacer: "Hakikat olması esastır" der.[637]

ـ4788 ـ16ـ وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّاسُ يَسْألُونَ رَسُولَ اللّهِ # عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتَ أسْألُهُ عَنِ الشَّرِّ، مَخَافَةَ أنْ يُدْرِكَنِى. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّا كُنَّا في جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ فَجَاءَنَا اللّهُ بهذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ. قَالَ: نَعَمْ: قُلْتُ: فَهَلْ بعْدَ ذلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ: نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ. فَقُلْتـ34وَمَا دَخَنُهُ؟ قَالَ: قَوْمٌ يَسْتَنُّونَ بِغَيْرِ سُنَّتِي وَيَهْتَدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ. قُلْتُ: فَهَلْ بَعْدَ ذلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: نَعَمْ. دُعَاةٌ على أبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أجَابَهُمْ إلَيْهَا قَذَفُوهُ فيهَا. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ، فَمَا تَأمُرُنِى إنْ أدْرَكَنِى ذلكَ؟ قَالَ: تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وإمَامَهُمْ. قُلْتُ: فإنْ لَمْ يَكُنْ جَمَاعَةٌ وَ إمَامٌ؟ قَالَ: فاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلِّهَا وَلَوْ أنْ تَعَضَّ بِأصْلِ شَجَرَةٍ؛ حَتّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وأنْتَ عَلى ذلِكَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

16. (4788)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halk hayırdan sorardı. Ben ise, bana da ulaşabilir korkusuyla, hep şerden sorardım. (Yine bir gün):

"Ey Allah'ın Resulü! Biz cahiliye devrinde şer içerisinde idik. Allah bize bu hayrı verdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?" diye sordum.
"Evet var!" buyurdular. Ben tekrar: "Pekiyi bu şerden sonra hayır var mı?" dedim.
"Evet var! Fakat onda duman da var" buyurdular. Ben: "Duman da ne?" dedim.
"Bir kavim var. Sünnetimden başka bir sünnet edinir; hidayetimden başka bir hidayet arar. Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini kötü (münker) bulursun" buyurdular. Ben tekrar: "Bu hayırdan sonra başka bir şer kaldı mı?" diye sordum.
"Evet! buyurdular. Cehennem kapısına çağıran davetçiler var. Kim onlara icabet ederek o kapıya doğru giderse, onlar bunu ateşe atarlar" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Ben (o güne) ulaşırsam, bana ne emredersiniz?" dedim.
"Müslümanların cemaatine ve imamlarına uy, onlardan ayrılma. [İmam sırtına (zulmen) vursa, malını (haksızlıkla) alsa da onu dinle ve itaat et!]" buyurdular.
"O zaman ne cemaat ne de imam yoksa?" dedim.
"O takdirde bütün fırkaları terket (kaç)! Öyle ki, bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş bile olsan, ölüm sana gelinceye kadar o vaziyette kal!" buyurdular." [Buharî, Fiten 11, Menakıb 25; Müslim, İmaret 51, (1847); Ebu Davud, Fiten 1, (4244, 4245, 4246, 4247).][638]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten ulema, İbnu Hacer'in açıklamasına göre, Müslümanların cemaatine uymanın şart olduğu, asi bile olsalar sultanlara itaatin gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.
Beyzâvî der ki: "Mânası şudur: "Eğer yeryüzünde halife yoksa, sana uzlet ve zamanın sıkıntılarına sabır gerekir. "Ağacın köküne dişlerle tutunmak" tabiri meşakkate tahammülden kinayedir. Şu sözde olduğu gibi: "Falan elemin şiddetinden taşı ısırıyor." Veya maksad "uymak"tır. Nitekim bir başka hadiste "Ona dişlerinizle tutunun" denmiştir. Önceki mânayı bir başka hadisteki "Sen bir köke dişinle tutunmuş vaziyette

ölsen, o (fitne cemaatlerinden) birine uymandan hayırlıdır" ifadesi teyid eder."
İbnu Battal der ki: "Müslümanların cemaatine uyup, zalim imamlara isyanı terk etmek gerektiği görüşünde olan fakihler cemaatine bu hadiste hüccet vardır. Çünkü, hadis sonuncu taifeyi, "Cehennem kapılarına davet ediciler" olarak vasfetti. Onlar hakkında, "Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini de kötü (münker) bulursun" demedi. Bunlar öyle olmazlar, bunlar hak üzere değildirler. Buna rağmen cemaate uymayı emretti."
Taberî der ki: "Bu emir ve cemaat hususunda ihtilaf edilmiştir. Bir grup alim: "Bu emir vacip ifade eder. "Cemaat"ten murad da, sevad-ı azam (yani ekseriyet)tir" demiştir." Taberî, sonra İbnu Mes'ud'dan bir fetva kaydeder: "Hz. Osman katledildiği zaman kendisine vaki olan bir sual üzerine: "Sana cemaate uymayı tavsiye ederim. Zîra Allah Teala hazretleri, ümmet-i Muhammed'in hepsini dalalete atıcı değildir" diye tavsiyede bulunur. Bir grup da şöyle der: "Cemaat"ten murad Sahabe'dir; sonraki nesiller değil." Bir grup da: "Onlardan murad ehl-i ilimdir. Zira Allah Teala hazretleri alimleri halk için bir hüccet kılmıştır. İnsanlar din meselesinde onlara tabidirler" demiştir.
Taberî, bu farklı görüşleri kaydettikten sonra der ki: "Doğru olanı şudur: "Hadisten murad, emir tayininde (ehl-i hal ve akdin) içtima etmiş bulunduğu kimseye itaat etmekte olanların cemaatine uymaktır. Kim biatını bozarsa cemaatten ayrılmış olur." Devamla der ki: "Hadiste şu hüküm de var: "İnsanlar imamsız kalır ve insanlar bu yüzden fırkalara ayrılırsa, kişi şerre düşmek korkusuyla elinden gelirse bu fırkalardan hiçbirine katılmaz. Diğer hadislerde gelen ifadeler de bu hükme uyarlar. Bu hüküm esas alınınca zahirinde ihtilaf olan hadisler de telif edilmiş olur."
İbnu Ebî Cemre hadisten başka incelikler çıkarır:
***** "Bu hadiste, kullardan herbirini dilediği şekilde istihdam edişinde kullar hakkındaki Allah'ın hikmeti gözükmektedir. Şöyle ki: Ashab'ın çoğuna, bizzat amel etmeleri ve başkalarına da tebliğ etmeleri için, hayırdan sual etmeleri sevdirildiği halde, Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye

de bizzat çekinmesi ve Allah'ın kurtuluşunu irade ettiği kimselerden de def'ine sebep olması için şerden sual etmesi sevdirilmiştir.

* Hadisten, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadırının genişliği ve herkese her ne sorarsa uygun cevap verebilecek kadar her hususa müteallik ahkâmı bildiği de görülmektedir.

* Hadisten şu netice de çıkarılmaktadır: Her kime bir şey sevdirilirse, o kimse, bu hususta başkasını geçer. Bundandır ki, Hz. Huzeyfe, başkasının bilmediği şeyleri bilen sahib-i sır idi. Öyle ki, münafıkların ismini ve müstakbel hadiselerin birçoğunu bilmekte idi.

* Hadisten elde edilen bir diğer nafi prensip ta'lim edebine girmektedir; talebeye, çeşitli mübah ilimlerden hangisine meyletmişse onu öğretmek esas alınmalıdır. Çünkü, talebenin onda başarılı olma ve hakkından gelme şansı daha kuvvetlidir.

* Hadis, hayır yolunu gösteren her şeye hayır, şerre sevkeden herşeye de şer dendiğini de ifade eder.

* Kim, Kur'an ve sünnet varken bir başka şeyi din için asıl yapar da Kur'an ve sünneti ikinci plana atar ve bu ihdas ettiği şeye tabi kılarsa, yapılan bu iş zemmedilir, kabul edilmez.

* Bâtılı ve nebevî hidayete muhalefet eden her şeyi reddetmek vaciptir. Sünnete muhalif olan şeyi, makamı yüksek veya alçak her kim söylemiş olursa olsun, hükmü birdir, merduddur."[639]

ـ4789ـ 17ـ وعن عبدالرّحمنِ بن عبدِ رَبِّ الْكَعْبَةِ. قَالَ:]دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فإِذَا عَبْدُاللّهِ بْنُ عَمْرِو بْنُ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما جَالِسٌ في ظِلِّ الْكَعْبَةِ، وَالنَّاسُ في ظِلِّ الْكَعْبَةِ مُجْتَمِعُونَ إلَيْهِ فَجَلَسْتُ إلَيْهِ. فقَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في سَفَرٍ، فَنَزَلْنَا مَنْزً فَمِنَّا مَنْ يُصْلِحُ خِبَاءَهُ وَمِنَّا مَنْ يُنَضِّدُ رَحْلَهُ، وَمِنَّا مَنْ هُوَ في جَشَرِهِ، إذْ نَادَى مُنَادِى رَسُولِ اللّهِ #: الصَّةُ جَامِعَة، فَاجْتَمَعْنَا إلَيْهِ. فقَالَ: إنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِّ كَانَ عَلَيْهِ أنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَإنَّ أُمَّتِكُمْ هذِهِ جُعِلَ عَافِيتُهَا في أوَّلِهَا، وَسَيُصِيبُ آخِرَهَا بَءٌ، وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا، فَتَجئُ فِتْنَةٌ فَيَزْلِقُ بَعْضُهَا بَعْضاً. فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هذِهِ مُهْلِكتِي. ثُمَّ تَنْكَشِفُ وَتَجِئُ الْفِتْنَةُ. فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هذِهِ هذِهِ. فَمَنْ أحَبَّ أنْ يُزَحْزَحَ عَنِ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلْتَأتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْم اŒخِر، وَلْيَأتِ الى النَّاس مَا يُحِبُّ أنْ يُؤْتى

إلَيْهِ، وَمَنْ بَايَعَ إمَاماً فَأعَطَاهُ صَفْقَةَ يَدِهِ وَثَمْرَةَ قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ مَا اسْتَطَاعَ. فإنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ اŒخَرِ. قَالَ: فَدَنَوْتُ مِنْهُ. فَقُلْتُ: أنْشُدُكَ اللّهَ، أأنْتَ سَمِعْتَ هذَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # فأهْوى إلى أُذُنِهِ وَقَلْبُهُ بِيَدِهِ؛ وَقَالَ: سَمِعَتْهُ أُذُنَاىَ، وَوَعَاهُ قَلْبِى. فَقُلْتُ: إنَّ ابْنَ عَمِّكَ مُعَاوِيَةَ يَأمُرُنَا أنْ نَأكُلَ أمْوَالَنَا بَيْنَنَا بِالْبَاطِلِ، وَنَقْتُلَ أنْفُسَنَا، واللّهُ تَعالى يَقُولُ: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا َ تَأكُلُوا أمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إَّ أنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَ تَقْتُلُوا أنْفُسَكُمْ إنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيماً. فَسَكَتَ عَنِّى سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: أطِعْهُ في طَاعَةِ اللّهِ، وَاعْصِهِ في مَعْصِيَةِ اللّهِ[. أخرجه مسلم والنّسائى.»الْجَشَرُ« هنا: المال من المواشى التي ترعى حول البيت، و تروح الى أهلها لي.و»يَزْلِقُ بَعْضُهَا بَعْضاً« أى يدفعه بسرعة وُروده عليه.وروى »يَزْهَقُ«. بالهاء بدل الم.و»ا“زهاقُ« اعجال .

17. (4789)- Abdurrahman İbnu Abdi'l-Ka'be anlatıyor: "Mescide girmiştim. Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'yı gördüm, Ka'be'nin gölgesinde oturuyordu. Ka'be'nin gölgesinde birçok kimse ona müteveccih olarak oturmuştu. Ben de ona doğru oturdum. Şunu anlattı:

"Bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını tamir ediyor, kimimiz yerini düzlüyor,(29) kimimiz hayvanlarını güdüyordu. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın münadisi seslendi: "es-Salatu câmia: Haydin namaza!" Resulullah'a gittik, yanında toplandık. Şöyle buyurdular:

"Benden önce her peygamber, ümmeti için hayır bildiği şeyi onlara öğretmekle mükellef idi. Onlar için şer bildiği şeyden de onları inzar etmesi (korkutması) gerekli idi. Bilesiniz, şu ümmetinizin afiyeti önce gelenler hakkında kesin kılınmıştır. Sonrakiler belaya ve kötü addedeceğiniz birkısım hallere maruz kalacaklardır. Birbirini takip eden fitneler gelecek. Mü'min: "Bu fitne helakimdir" diyecek. Sonra bu kalkacak, başka bir fitne gelecek. "Helakim işte bundan, işte bundan" diyecek. Öyleyse, kim ateşten uzak kalmayı ve cennete girmeyi dilerse, Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde ölümü karşılasın. İnsanlara, onların kendisine nasıl muamele etmelerini dilerse öyle muamelede bulunsun. Kim bir imama biat edip samimiyetle sadakat sözü vermiş ise,

elinden geldikçe ona itaat etsin. Bir başkası gelip, önceki ile münazaaya girişecek olursa sonradan çıkanın boynunu uçurun.
"Ravi (Abdurrahman) der ki: "Abdullah İbnu Amr'a yanaştım ve:
"Allah aşkına söyle. Bu anlattıklarını bizzat kendin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedim. Sorum üzerine eliyle kulak ve kalbini tutarak:[640]
"Evet kulaklarım işitti, kalbim de belledi" dedi. Ben:
"Ama, amcaoğlun Muaviye, bize mallarımızı aramızda batıl bir şekilde yememizi, birbirimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah Teala hazretleri (mealen): "Ey iman edenler! Birbirinizin malını haram şekilde yemeyin; ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret başkadır. Birbirinizi ve kendinizi öldürmeyin. Canlarınızı da boşu boşuna tehlikeye atmayın. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir" (Nisa 29) buyuruyor" dedim. Biraz sustu sonra:
"Allah'a itaatte ona itaat et, Allah'a isyanda ona isyan et!" dedi. " [Müslim, İmaret 46, (1844); Nesâî, Bey'at 25, (7, 153); Ebu Davud, Fiten 1, (4248); İbnu Mace, Fiten 9, (3956).][641]

AÇIKLAMA:

Hadis, izah gerektirmeyecek kadar açık. Ancak son kısımdan, konuşmanın Hz. Muaviye (radıyallahu anh) zamanında geçtiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, icraatı ve hatta meşruiyeti bazı dedikodulara sebep olan halife Hz. Muaviye'ye itaat hususunu gündeme getirmektedir. Anlaşılan, hadisin ravisi Abdurrahman, Hz. Muaviye'nin emirlerine itaatın caiz olup olmayacağı hususunda mütereddittir. Bu tereddütünü, yeri gelmişken Abdullah İbnu Amr İbni'l-As'a, Hz. Muaviye aleyhinde ayet-i kerimeyi de delil kılarak sorar. Ancak yüce sahabi İbnu Amr, fitne hususundaki İslam'ın fetvasını verir:
"Allah'a itaat etmeyi tazammun eden emirlerinde itaat edin. Allah'a isyan mânasını taşıyan emirlerinde isyan edin!"
Hadiste geçen "isyan etmek"ten murad "Allah'a isyanı mucip olan emirlere uymayın, o çeşit emirlerini icra etmeyin!" mânasındadır. Çünkü, ulema zalim imamı devirme mânasındaki isyana çok kayıtlarla fetva

vermiştir. Bu hususa daha önce temas etmiş idik. (2. cilt, 287-300. sayfalar).[642]

ـ4790 ـ18ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِكُ أهْلُ الْعِرَاقِ أنْ َ يَجِئَ إلَيْهِمْ قَفِيزٌ وَ دِرْهَمٌ. قِيلَ: مِنْ أيْنَ؟ قَالَ: مِنْ قِبَلِ الْعَجَمِ يَمْنَعُونَ ذلِكَ. ثُمَّ قَالَ: يُوشِكُ أهْلُ الشَّامِ أنْ َ يَجِئَ إلَيْهِمْ دِيَنارٌ وَ مُدْيٌ. قِيلَ: مِنْ أيْنَ ذلِكَ؟ قَالَ: مِنْ قِبَلِ الرُّومِ. ثُمَّ سَكَتَ هُنَيْهَةً[. أخرجه مسلم .»القَفِيزُ« مكيال بالعراق وهو ثمانية مكاكيك.و»الْمُدْيُ« مكيال ‘هل الشام يسع خمسة وأربعين رطـ، والمعنى أن أهل الذمة يمتنعون من أداءِ الجزية .

18. (4790)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Irak ehline bir ölçeklik yiyecek ve tek dirhemlik paranın gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurmuşlardı.

"Nereden?" diye soruldu.

"Acem diyarından. Onlar bunu yasaklayacak" buyurdu ve devamla:

"Şam ehline de tek dinarlık paranın ve bir ölçeklik yiyeceğin gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurdular. Yine:

"Bu nereden gelmeyecek?" diye soruldu.

"Rum cihetinden!" buyurdular. Sonra (Hz. Cabir) bir müddet sustu (ve ilave etti: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Ümmetimin sonunda bir halife gelecek; malı sayı ile değil, avuç avuç dağıtacak!]" [Müslim, Fiten 67, (2913).][643]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, ehl-i zimmenin yani İslam memleketinde yaşayan gayr-ı müslim vatandaşların cizye (vergi) vermekten imtina edeceklerini ifade eder. Bu, iki sebebe dayanır:

***** Gayr-ı müslimlerin Müslüman olmaları: "Bu durumda cizye vermezler, zekat verirler."

***** Onlar gayr-ı müslim kaldıkları halde, devletin zayıflaması sebebiyle vergi alamaz veya o diyarlar şu veya bu şekilde İslam hakimiyetinden dışarıda kalır.
Hadis bu ihtimallerin hangisi olacağını tasrih etmiyor.
2- Hadisin Müslim'deki aslı daha uzundur. Teysir'in hazfettiği kısmın tercümesini köşeli parantez içerisinde kaydettik.
3- Hadiste geçen kafiz ve müdy kelimelerini ölçek olarak ifade ettik; miktarları üzerinde durmadık. Zîra, hadiste bir miktar tesbiti mevzubahis değil. Kafiz Irak'ta kullanılan, müdy de Suriye'de kullanılan bir hacim ölçeğidir.[644]

ـ4791 ـ19ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَكُونُ في آخِرِ أُمَّتِى خَلِيفَةٌ يَحْثِي الْمَالَ حَثْياً َ يَعُدُّهُ عَدّاً. قيلَ ‘بِى نَضْرَةَ وَأبِى الْعَءِ: أتَرَيَانِ أنَّهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ؟ قَاَ:َ]. أخرجه مسلم .

19. (4791)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin sonunda bir halife gelecek, malı sayarak değil, avuçlayarak dağıtacak."
Hadisi (Hz. Cabir'den rivayet eden) Ebu Nadre ve Ebu'l A'la'ya:
"Bunun Ömer İbnu Abdilaziz olmasına ne dersiniz?" diye sorulmuştu. Onlar:
"Hayır, (değildir)!" dediler. [Müslim Fiten 67, (2913).][645]

AÇIKLAMA:

Ömer İbnu Abdilaziz'in hayatından bahsederken belirttiğimiz üzere, onun devlet idaresine getirdiği adalet, tatbik ettiği sıkı iktisad, israfla mücadele ve sünnetin tam tatbiki gibi müsbet icraatları sonunda her sahada fevkalade düzelmeler olmuş, kısa zamanda iktisadî hayat değişmiş; Mısır gibi birkısım beldelerde zekat verilecek adam bulunamayacak kadar bolluk müşahede edilmiştir. Bu sebeple bazı hadislerde, ahirzamanda çıkacağı haber verilen Mehdî, Müceddid gibi

müsbet şahsiyetin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu, daha onun sağlığında ulema tarafından söylenmiş, halk tarafından tasvip görmüştür. Mudakkik âlimlerimizden Suyutî merhum, kendi zamanına kadar, İslam âleminin her sınıf insanında görülen mehdileri zikrederken ikinci hicrî asrın mehdisi olarak Ömer İbnu Abdilaziz'i kaydeder.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Cabir'in rivayetinde "malı sayarak değil, avuç avuç verecek olan" ahirzaman halifesinin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu hususunda bir kanaatin ortaya çıktığını göstermektedir. [646]

ـ4792 ـ20ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مُنِعَتِ الْعِرَاقُ قَفِيزَهَا وَدِرْهَمَهَا، وَمُنِعَتِ الشَّامُ مُدْيَهَا وَدِينَارَها، وَمُنِعَتْ مِصْرُ أرْدَبَّهَا وَدِينَارَهَا، وَعُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأتُمْ، ثَـثَ مَرَّاتٍ، شَهِدَ عَلى ذلِكَ لَحْمُ أبى هريرةَ وَدَمُهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود.و»ا‘ردَبُّ« مكيال ‘هل مصر: يسع أربعة وعشرين مناً، وأربعة وعشرين صاعاً على أن الصاع خمسة أرطال وثلث.وفي هذا الحديث إخبار من النبي # بما لم يكن وهو في علم اللّه كائن فخرج لفظه على لفظ الماضى تحقيقاً لوقوعه وحدوثه، وفي إعمه به قبل وقوعه دليل من دئل النبوة، وفيه دليل على ما وظفه عمر بن الخطاب رَضِيَ اللّهُ عَنْه على الكفرة من النصارى من الجزية ومقدارها.وقوله »مُنِعَتْ« له معنيان: أحدهما أنهم سيسلمون ويسقط عنهم ما وظف عليهم بإسمهم، والثاني أنهم يرجعون عن الطاعة فيمنعون ما في أيديهم .

20. (4792)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Irak'a ölçeği ve dirhemi verilmeyecek. Şam'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Mısır'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Başladığınız yere döneceksiniz" buyurdu ve üç kere tekrar etti. Buna Ebu Hüreyre'nin eti ve kanı şahit oldu." [Müslim, Fiten 33, (2896); Ebu Davud, Harac 29, (3035).][647]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üç beldede cari olan ölçü ve para birimlerini zikretmektedir:
***** Kafiz: Irak bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Sekiz mekkuk miktarındadır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de Mekkuk'un müdd mânasında kullanıldığını, miktarı hakkında ihtilaf edildiğini belirtir.
*** Müdy:** Şam, yani Suriye bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Hacminin 45 rıtl tuttuğu belirtilir.* İrdebb: Bu da Mısır'da kullanılan ölçeğin adıdır. Bir sa' rıtl olma hesabıyla yirmi dört sa' miktarında bir hacme sahiptir.
*** Rıtl:** Bazı hesaplaşmalara göre 2564 gram bir ağırlığa tekabül etmektedir.
*** Dirhem:** Gümüş paranın adıdır.
*** Dinar:** Altın paranın adıdır.
2- İbnu'l-Esir, el-Camiu'l,Usul'da hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Hadisin iki mânası var:
1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, onların (Irak, Şam, Mısır ahalisinin) Müslüman olacaklarını haber vermiş olmaktadır. Böylece onlar üzerindeki borçlar Müslüman olmalarıyla düşecektir. Müslümanlıkları, üzerlerindeki borçları ödemelerine mani olacaktır. Buna hadiste geçen: "Başladığınız yere döneceksiniz" ibaresiyle istidlal edilmiştir. Çünkü, onların bidayeti Allah'ın ilminde, kazasında ve kaderinde: "Onlar Müslüman olacaklar" şeklindedir. Böylece başlamış oldukları yere dönmüş oldular.
2) İkinci mâna şudur: "Onlar taatten yüz çevirecekler." Bu mânayı Buharî'nin Sahih'inde tahric ettiği şu hadis te'yid eder: "Siz, dirhem ve dinar toplayamadığınız zaman ne yapacaksınız?" demişti. Kendisine: Bunun olacağını nereden biliyorsun? denildi.
"Evet, nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, bunu sadık ve masduk (doğru söyleyen ve söylediğinde İlahî tasdike mazhar olan) zatın sözünden naklediyorum!" dedi. Kendisine yine soruldu: "Bu niye olacak?"
"Allah'ın haramı, Resulü'nün zimmeti (garantisi) ihlal edilir. Allah da ehl-i zimmenin kalbine katılık verir. Onlar da ellerindekini vermezler."

Sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak, İbnu Deybe de şunu kaydeder: "Bu hadiste henüz vukua gelmemiş, fakat ilm-i İlahî'de mevcut olan şeyin ihbarı var. Resulullah, istikbalde olacak vak'ayı, olmuş bir hadiseyi haber verme üslubuyla (mazi fiiliyle) beyan etmektedir. Bu üsluba, hadisenin kesin şekilde vukuunu ifade etmek için başvurulur. Hadisenin vukuundan önce bildirilmesinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinin delili mevcuttur. Keza bu hadiste, Hz. Ömer'in Hıristiyan kâfirlerine cizye borcu yüklediği ve miktar tayin ettiği hususunda da delil mevcuttur."[648]

ـ4793 ـ21ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ عَرْشَ إبْلِيسَ عَلى الْبَحْرِ، فَيَبْعَثُ سَرَايَاهُ فَيَفْتِنُونَ النَّاسَ، وَأعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مِنْزِلَةً أعْظَمُهُمْ فِتْنَةً، يَجِئُ أحَدُهُمْ فَيَقُولُ فَعَلْتُ كذَا وكذَا. فَيَقُول: مَا صَنَعْتَ شَيْئاً. ثُمَّ يَجِئُ أخَرُ. فَيَقُولُ: مَا تَرَكْتُهُ حَتّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأتِهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهُ وَيَلْتَزِمُهُ. فَيَقُولُ: نَعَمْ أنْتَ[. أخرجه مسلم .

21. (4793)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İblis'in arşı deniz üzerindedir. Oradan askerlerini gönderip insanları fitneye atar. Bunlardan, yanında mertebece en yüksek olanı en büyük fitneyi çıkarandır. Askerlerinden biri gelip: "Şunu şunu yaptım!" der. İblis: "Hiçbir şey yapmamışsın!" der. Sonra bir diğeri gelip: "Ben falanı(n peşini) hanımıyla arasını açıncaya kadar bırakmadım!" der." [Müslim, Münafikûn 66-67, (2813).][649]

ـ4794 ـ22ـ وعن أبى الْبخترى. قال حَدَّثِنِى من سمع النبي # قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتّى يَعْذُرُوا، أوْ يُعْذِرُوا مِنْ أنْفُسِهِمْ[. أخرخه أبو داود.ومعنى »يَعْذِرُوا« أى يهلكهم اللّه حتى تكثر ذُنُوبَهُمْ وعيوبهم فتقوم الحجة عليهم ويتضح لهم عذر من يعاقبهم .

22. (4794)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinleyen bir zatın bana anlattığına göre Resulullah demiştir

ki:
"İnsanlar, günahları çoğalmadıkça helak olmayacaklardır." [Ebu Dâvud, Melahim 17, (4347).][650]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, sahabi müphem kalmış ise de, İbnu Cerîr et-Taberî'nin tefsirinde Abdullah İbnu Mes'ud olduğu belirtilmiştir. Hadisin bu ikinci veçhinde, Abdullah bu hadisi Resûlullah'tan nakledince, "Bu nasıl olur?" diye sorulmuş, o da şu ayeti okumuştur: (Meâlen:) "Kendilerine azabımız geldiği zaman çağırışları "Biz hakikaten zalimlerdendik" demelerinden başka (birşey) olmadı" (A'raf 7).
2- Hadiste, özür fiilinin iki farklı kullanışı sebebiyle ravinin tereddüdüne yer verilmiştir. Ancak mânaya farklılık tesir etmemektedir.[651]

ـ4795 ـ23ـ وعن سلمة بن ا'كوع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَلّ عَلَيْنَا السَّيْفَ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه مسلم .

23. (4795)- Seleme İbnu'l-Ekva radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize kılıç kaldırırsa bizden değildir." [Müslim, İman 162, (99).][652]

ـ4796 ـ24ـ وعن أبى مُوسى وابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قا:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّحَ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه الشيخان والترمذي. وأخرجه النسائي عن ابن عمر فقط.قوله: »فليسَ منا« أى إذا حمله على المسلم لكونه مسلماً فليس بمسلم. فأما إذا حمله لغير ذلك فمعناه ليس مثلنا وليس متخلقاً بأخقنا وأفعالنا .

24. (4796)- Ebu Mûsa ve İbnu Ömer radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir." [Buharî, Fiten7; Müslim, İman 163, (100); Tirmizî, Hudûd 26, (1459).][653]

ـ4797 ـ25ـ وعن عبْدِاللّهِ بنِ الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ شَهَرَ سَيْفَهُ ثُمَّ وَضَعَهُ فَدَمُهُ هَدَرٌ[. أخرجه النسائي.»الهَدَرُ« الذي يطلب بثأره.

25. (4797)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kılıcını çeker sonra koyarsa kanı hederdir." [Nesâî, Tahrîm 26, (7, 117).][654]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis birbirine yakın hükümler taşımaktadır: Bir mü'minin, bir başka mü'mine silah çekmesi haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasağı farklı üsluplarla ifade buyurmuşlardır. Zira silah çekmek, silah taşımak, silah kaldırmak gibi tabirler umumiyetle vuruşmayı, mukateleyi ifade ederler.
2- "Bizden değil" ifadesi iki suretle açıklanmıştır:
1) Silahı, Müslüman kişiye" "Müslüman olduğu için kaldıran" Müslüman değildir. Burada Müslümana silah çekmeyi helâl addetme vardır. Haramı helal addetmek küfürdür. Bu mânada silah çeken tekfir olunur. Sırf silah çekmesi sebebiyle tekfir olunmaz.
2) Bizim yolumuzda değil, bizim sünnetimiz üzere değil; çünkü bizim sünnetimizde Müslümanın Müslümana silah çekmesi yoktur, helal değildir. Müslümanın Müslümandan yardım görme hakkı vardır. Müslüman kişi, Müslüman kardeşi yolunda mukâtele etmekle mükelleftir, onu öldürmek veya onunla kavga yapmak için silah çekerek korkutma hakkına sahip değildir.
Selef uleması, bu çeşit haberlerin te'vilsiz olarak, ıtlakı üzere beyan edilmesini, zecrin daha beliğ, daha müessir olması için gerekli görür. Süfyân İbnu Uyeyne, bu çeşit hadisleri, zahirinden başka mânaya tev'il etmeye karşı çıkarak: "Onun mânası bizim yaptığımız gibi değil" derdi. Ona göre, zikredilen vaide, ehl-i haktan baği (eşkiya) olanlara karşı silah

çekenlerin girmez. Bağilere ve haksız kavgayı başlatanlara silahla karşı koymak caizdir.[655]

FİTNENİN VASIFLARI:

Buraya kadar kaydettiğimiz hadislerde, muhtelif fitnelerin vasıfları dağınık olarak zikredilmiştir. Ancak, bunların birkısım açıklamalarla birlikte sistemli olarak topluca zikrinde fayda umuyoruz.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra ortaya çıkacak fitneleri haber verirken bunların ana vasıflarını belirtmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, fitne, fesat, anarşi gibi beşerî münasebetlerde ortaya çıkan bozulmalar, içtimâî hayatta gelişmiş olan birtakım kötü şartların tabî bir sonucudur, içtimâî bir marazdır.

Öyle ise bu şartlar cemiyette gelişip hakim duruma geçince bunların ferdî davranışlarda tahrîk edeceği menfî tezahürleri önceden tahmin edilebilir neler olacağı söylenebilir. Bu sebeple fıtrat kanunlarına, insanların tâbi olduğu beşerî ve içtimâî kanunlara marifet ve vukuf kesbeden kimseler, bunları önceden söyleyebilirler. İnsanlar şöyle yaparlarsa arkadan şu durumlar ortaya çıkar, böyle yaparlarsa bu durum ortaya çıkar diyebilirler. Kur'ân ve hadiste bunun pek çok örnekleri vardır. Kur'ân-ı Kerim'de "sünnetullahın tebdil edilip değiştirilemeyeceğini" (Ahzâb 62, Fâtır 43, Feth 23) belirten ayetler bunu ifade ederler. Cemiyetlerin ve insanlığın geleceğine dair isabetli tahminler yapan hakîm ve feylesofların varlığı bu söylediklerimizin doğruluğuna yeterli bir şahittir.

İşte, vahye mazhar olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insan fıtratını bizzat yaratmış, belli kanunlara bağlamış olan Cenab-ı Hakk'ın irşad ve ilhamıyla bunları beyan etmiştir. Vefatından günümüze kadar geçen 1400 yıllık zaman içerisinde cereyan eden hadiseler onun hiçbir sözünü tekzib etmemiştir.

Sözü daha fazla uzatmadan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in, kendisinden sonra çıkacak fitnelerin sıfatlarıyla alâkalı ihbaratına geçebiliriz. Ancak, şu hususu bir kere daha belirtelim ki, kaydedeceğimiz evsafın hepsini, her fitnede tam olarak aramak gerekmez. Zîra, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde "elfitne" değil "el-Fiten" yani sadece bir fitne değil, fitneler mevzubahistir. Öyle ise bu sıfatlardan bazan biri, bazan birkaçı, bazan da hepsi görülebilir.[656]

1- Fitne Yavaş Gelişir

Yer yer temas ettiğimiz üzere, fitne içtimâî bir hadisedir. Hiçbir içtimâî hâdise fevrî ve ani bir şekilde zuhur etmez. Belli bir gelişme devresinden geçtikten, belli bir vetireyi takip ettikten sonra ortaya çıkar. Tıpkı bir bitki gibi, onun da bir tohumu vardır. Bu tohumun gelişip meyve vermesi için toprak, su, ısı, ışık gibi çevre şartlarına ihtiyaç vardır. İşte itikadî, ahlakî, iktisâdî, her çeşit beşerî ve içtimâî bozukluklarla beslenip gelişen fitne de kemaline erdiği zaman basit bir sebeple ortaya çıkar. Onun bu zuhuru, yevmî birkısım amillere bağlanabilir. Bu amiller fitneye sebep olmakla suçlanıp mücrim ilan edilebilir. Halbuki, aslında "bu mücrim amil" bardağı taşıran son damla rolü oynamıştır. Fitne ile "o mücrim amil" arasındaki münasebeti, belli bir ölçüde mukarenet veya beraberlik tabirleriyle ifade edebiliriz. Ama sebep ve illet olarak ileri süremeyiz. Bunu söylemek ya -günümüz siyasî hayatında yapıldığı gibi- tecahül veya mualata (demagoji) veya gerçekten içtimâî hadisata yön veren temel prensibi bilmemekten ileri gelir. Eğer yıllarca, çeşitli hocaların hizmetiyle, feyziyle kendini yetiştirip mühendis olan bir kimsenin bu payeyi elde etmesindeki bütün şeref ve minnetin, mezuniyet töreninde kendisine mühendislik diplomasını veren en son şahsa ait kabul edilmesi makul bir davranış mıdır diye sorsak, herkesin "hayır" diyeceği şüphesizdir. İşte, o mücrim amilin içtimâî kargaşadaki rolü, bu kimseye diplomayı veren son merciin rolü gibidir.
4767 numarada kaydettiğimiz hadis bu söylediğimizi te'yid eder. Mevzubahs olan rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin gelişmesini şöyle açıklar: "Fitne insanların kalbine (birden atılmaz). Hasır misali çöp çöp konur, örülür. Hangi kalbe bundan içirilse (yani ferdin istek ve iradesi ile tam bir şekilde girerse, bulaşırsa,) onda

siyah bir nokta hasıl olur. Hangi kalp de bunu reddederse onda beyaz bir leke hasıl olur.

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin amillerinden olan "emanetin kalkışı" ile alâkalı bir açıklamasında, kalpteki bu tedricî değişmeyi daha vazıh bir üslubla tekrar ele alır ve bazı temsillerle zihinlere yerleştirmeye çalışır. Huzeyfe'nin naklettiği bu rivayet Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerdendir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurur ki: "Emanet (din duygusu, adalet, emniyet) insanların kalplerinin derinliklerine iner (fıtrî olarak onlarda vardır). Sonra Kur'an ve sünnetten aldıkları bilgilerle bunu beslerler, kuvvetlendirirler. Emanetin kaldırılmasına gelince, (bu da yavaş yavaş olur, şöyle ki:) Kişi uyur (fesada bulaşma nispetinde emanet(ten bir miktarı) kalbinden alınır. Öyle ki, emanetin yeri, rengi uçmuş bir yanık izi gibi küçük bir lekeye döner. Kişi bir kere daha uyur, (cemaatten geri kalan da) alınır. Bu sefer geride, senin ayağının üzerinden yuvarlanan kor taneciğinin hasıl ettiği kabarcık gibi bir iz kalır. Bu kabarcık nasıl ki boştur, sana te'sir etmeden söner gider, (aynen öyle de emanetten kalan iz de yaşayışa hiç bir tesir icra etmez). Böylece insanlar alışveriş (ve günlük yaşayışlarına) gitmek üzere müşkil bir günün) sabahına erişirler. Hemen hemen hiç kimse emaneti eda etmez (dinin istediği şekilde yaşamaz). Zamanla iyiler o kadar azalır ki) parmakla gösterilmeye başlanır ve "Falanca yerde emin bir adam varmış" denir. Bir kimse lehinde "Ne akıllı, ne nezaketli, ne civanmert kişi" diye medh ü sena edilir de o adamın kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunmaz."

Aynî, bu hadisi izah ederken hadiste, emanetin önce bir zümreden (kavm), sonra bir başka zümreden, azar azar, kısım kısım, bir zamandan öbür zamana -dindeki fesat derecesine göre- alınacağının ifade edildiğini dile getirir ve açıklamasını şu şekilde noktalar:

"Emanetin azar azar gitmesiyle kalp ondan tamamen boşalır. Emanetten bir parça gidince, nurunu da alır götürür, onun yerini yanık izi gibi zulmetten (karanlıktan) bir benek alır. Bundan bir parça daha gidince, oradaki karanlık (büyüyerek) yanık kabarcığı gibi olur. Bu hemencecik kaybolmayan, kısmen sabitleşen bir izdir. Hadiste, kalpte yerleşen nurun bilahere birbiri ardınca kısım kısım çıkarak kaybolup gitmesi, ayak

üzerine yuvarlanan kor parçasına benzetilir. Kor gider, fakat yerinde yanık kabarcığı bırakır."[657]

2- Fitne Bir Kere Çıktı Mı Sonu Gelmez

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, fitneye karşı fazlaca uyarıda bulunmasının sebeplerinden biri de herhalde onun ortadan kalkmayan bir vasfa sahip olmasıdır. Hadislerin beyanından anlaşıldığına göre, herhangi bir yerde, herhangi bir sebeple ne çeşitten olursa olsun bir fitne çıktı mı artık onun açtığı yara bir daha kapanmayacaktır. Fitne, yatışsa, heyecanını yitirse ve sönse bile içtimâî bünyede açılan yaranın izi silinmemekte, kalpler eski berraklık ve sâfiyetine bir daha kavuşamamaktadır. Resulullah, bunu bir hadislerinde: "Ümmetim arasına kılıç girdi mi, artık kıyamete kadar bir daha kaldırılmaz" diye ifade eder. Fitne ile hasıl olacak fenalığın -küllenmesine rağmen sönmeyen bir kor gibi- sulh ve sükunete rağmen devam edeceğini Huzeyfe tu'bnu'l-Yemân'ın bir rivayetinde açık olarak görmekteyiz. Daha önce tam olarak kaydettiğimiz bu rivayette, Huzeyfe, bu şerden sonra tekrar hayır mı diye sorunca Hz. Peygamber, mevzumuzu alâkadar eden şu ilgi çekici cevabı verir: "Evet gelecek. Ancak bu hayır bulanık olacak." Rivayetin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde: "Bu yerden sonra bulanık bir sulh (hüdne) var" denilir. Hadisin bütün vecihlerinde yer eden "bulanık" kelimesiyle tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "dahan"dır.
Şârihler, aslen küdûred, yani bulanıklık mânasına gelen bu tabirin açıklanmasına ayrı bir yer verirler. Aliyyu'l-Kâri, şerden sonra gelecek hayrın, diğer bir ifade ile fitneden sonra teessüs edecek sulh ve sükûnun hile, nifak ve hiyanet içerisinde devam edeceğini ifade eder ve devamla: "Şu mâna dahi muhtemeldir; fitneden sonra insanların, emîr olarak başa geçirilen kimsenin etrafında toplanmaları kerhendir, gönül rızasıyla değildir, isteyerek değildir" der.
Zemahşerî, el-Fâik'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zahirî salâh altında bâtınî fesadın devam edeceğini ifade etmek maksadıyla böyle bir misal verdiğini söyler.

İbnu Hacer, dahan kelimesine kin (hıkd), kusur, kalpdeki fesad mânalarının verildiğini ve her üç mânanın da birbirine yakın olduğunu belirttikten sonra şunu söyler: "Hadis, şerden sonra gelen hayrın halis bir hayır olmayacağına, bilakis nakıs ve bulanık bir hayır olacağına işaret etmektedir." İbnu Hacer açıklamalarına devamla, Ebu Ubeyd'in şöyle dediğini kaydeder: "Bu hadisteki muradı bir başka hadis açıklamaktadır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir diğer sözü şudur: "İnsanların kalpleri bir daha eski halleri üzerine rücû etmez."

İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra: "Sanki mâna, "insanların kalbi artık birbirine karşı halisâne olamaz" gibidir" der.

Nevevî'nin açıklamaları da İbnu Hacer'den kaydettiklerimize benzer. [658]

3- Giren Çıkamaz

Birkısım hadisler, mü'mini fitneye karşı uyarma vazifesini yapmak için, onun ölümü aratacak kadar kötülüğünü ortaya koyarken, bir de, bir girenin bir daha çıkamayacağı yönünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu artık o fitnenin iradeleri yenen menhûs zevkinden midir, yoksa fitne teşkilatının (zîra az ilerde bir teşkilat olma durumuna temas edilecektir) baskısı sebebiyle midir, daha başka sebeplerden midir, bu nokta belirtilmiyor. Ama netice şudur: Fitneye giren çıkamıyor. Ebu Hüreyre haber vermektedir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sağır, dilsiz, kör bir fitne olacak. Kim ona yaklaşırsa, o da bunu kendine çekecek..." Şarihler, bu hadisten fitneye girenlerin hakla bâtılı ayırmaktan uzak kalacaklarını, kendilerine yapılan nasihata, emr-i bi'lma'rûf ile nehy-i ani'lmünkere kulak vermeyeceklerini, hakkı söyleyenlerin bela ve cefalara mâruz kalacağını, fitneye bir parça meyledenleri kendisine şiddetle çekeceğini vs. anlamaktadırlar. [659]

4- Fitne , Fikrî Gruplaşmadır

Bazı hadislerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmetin dikkatini çekmeye çalıştığı büyük fitnelerin dine zıt olan fikrî cereyanlar sebebiyle ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Burada "dine zıt" kaydını bilhassa tebarüz ettirmek isteriz. Zîra, gayesi Allah'ın rızasını tahsil, hedefi dine hizmet, sünneti ihya olan ve davranışlarında, düşüncelerinde Kur'an ve sünnetin düsturlarından ayrılmayan bir kısım dinî gruplaşmalar her devirde olagelmiştir ve olacaktır da. Hak mezhepler, hak tarikatlar bu söylediğimize misaldir. Birbirlerine hasmane tavır almadıkları, hayırda yarışma vasfını kaybetmedikleri müddetçe bu çeşit gruplaşmaların Kur'an ve sünnetin ruhuna aykırı olmayıp, bilakis muvafık düştüğünü belirterek mevzumuzla alâkalı hadisi kaydediyoruz:
Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Fitne insanların kalbine hasır misali çöp çöp konur. Hangi kalbte, bundan içirilirse onda siyah bir nokta hasıl olur, hangi kalp de bunu reddederse onda da beyaz bir leke hasıl olur. Böylece (cemiyetin fertleri) iki gruba ayrılır. Bir grubun kalbi düz (ve parlak) bir taş gibi beyazdır. Bunlara arz ve semavat baki kaldıkça fitne zarar vermez. Diğer grubun kalbi siyahtır, bulanıktır, tıpkı (ateşte) kararmış tencere gibidir. Ne iyiyi iyi, ne kötüyü kötü kabul eder (cemiyetin hiçbir mânevî değerlerini tanımaz). Hevayı nefsinden kendisine ne telkin edilirse onu bilir..."
Burada, belli bir fikir sistemi, belli bir görüşe şartlanan insanların tasvir edildiği pek açıktır. Zîra batıl gruplaşmalara dahil olan kimseler için, kendi sistemlerinin, kendi teşkilatlarının iyi dediği dışında iyi, kötü dediği dışında kötü mevcut değildir. Veya bunun dışında bir değer kabul etme hürriyetine sahip değildirler. Hadisteki "hevayı nefsinden ne telkin edilirse" cümlesini, "teşkilattan ne telkin edilirse" şeklinde anlamamıza hiçbir mani yoktur. Çünkü, İlahî ölçülerle değerlendirilmeyen ve ona zıt düşen her şey "heva"dır, bu kimden gelirse gelsin farketmez. Hatta Kur'an-ı Kerim'de böylelerinin "hevasını ilahlaştırmakla" itham edildiğini görürüz[660].[661]

5- Yalan Artar

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zina, hırsızlık, içki gibi fenalığı herkesçe müsellem olan içtimâî afetlerden de beter ilan edip mü'-min ve Müslümanlık vasfı ile bağdaştıramadığı yalan (ve iftiranın) fitne zamanında son derece artacağına dikkat çekiyor. Yüzde doksanı yalana dayanan günümüz siyasî hayatının hakiki değerlendirmesini mü'minlerin isabetle yapabilmesi için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ikazına da muhtacız. Zîra hemen hemen yalan ve iftira üzerine oturtulmuş olan günümüz siyasetinin girmediği Müslüman aile kalmamıştır.

Hz. Peygamberin kıyamet fitnesi zuhur ettiği zaman artacağını haber verdiği "herc"in ne olduğu sorulunca, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir: "el-Katlu ve'lkizbu" yani "artacak olan herc'ten maksad haksız yere adam öldürmek ve yalan söylemektir."[662]

6- Gerçeklerin İstismarı

Fitne hakkındaki bazı hadislerde, fitne hengâmında, fitnecilerin hep yalan dolanla, batıl sözlerle hareket etmeyip, birkısım gerçeklere de yer verecekleri, daha doğrusu, birkısım hakikatları suret-i haktan görünerek kendi batıl davaları lehine istismar edecekleri beyan edilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu noktayı, ümmeti için en ziyade korktuğu üç şeyden birini "Kur'an-ı Kerim'i bilen münafık" olarak ifade ederek tebarüz ettirir. Bu hususu işleyen muhtelif hadislerden biri şöyledir: "Ben ümmetim için ne mü'minden ne de müşrikten korkarım. Zîra mü'mini, onun imanı kötülük yapmaktan alıkoyar müşriği de küfrü durdurur. Fakat bütün korkum, âlim olan münafıktandır. Hoşunuza gidecek, te'yid edeceğiniz şeyleri söylerler, size zarar verecek işler yaparlar." Hz. Peygamberin mükerreren ifade ettikleri endişe, saf Müslümanların, masum ve iyi niyetli kimselerin, cazip ve parlak sözlerle münafık, ikiyüzlü, tahripkâr, fitneci kimselerce aldatılmasıdır. Bu meseleye en canlı misal, Hz. Ali ile Haricîler arasında cereyan eden bir konuşmadır. Haricîler, halife ve hükümdarın varlığına lüzum olmadığı

hususundaki akidelerine delil olarak, Kur'an'dan iktibas ederek "Lâ hükme illâ lillah" yani "Hüküm ancak Allah'ındır" cümlesini kendilerine slogan yapmışlardır. Hz. Ali, bunu işitince şu cevabı verdi: "Bu, doğru bir sözdür. Ancak bâtıl adına söylenmiştir."
Sadece Haricîler değil, ta Abdullah İbnu Sebe ile başlayıp Karmatîler, Rafizîler, İsmailîler vs. günümüze kadar devam eden bütün fitne hareketleri dinî sloganlarla ortaya çıkmışlardır. Kur'an'ı inkâr değil istedikleri şekilde te'vil ederek cahilleri aldatmışlardır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Kur'an'ı bilen münafık" tehlikesine karşı yaptığı uyarı ile, bu canipten gelecek fitnelere parmak basmış olmaktadır. Dindarlığı laftan ibaret kalıp, amele intikal etmeyenlerin durumundan az ileride ayrıca söz edeceğiz.[663]

7- Herkes Kendi Görüşünü Beğenir

Hadislerde zikredilen fitne alametlerinden biri de, herkesin kendi görüşünü benimsemesidir. 4758 numaralı hadiste geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minin cemiyet hâdiselerine karışmayarak, kendi hanesine çekilmesini gerektiren durumları sayarken, bilhassa rey sahiplerinin sadece kendi reylerinden (görüşlerinden) hoşlanmasını (yani -ulemanın açıklamasıyla- Kitap, sünnet ve icma tarikiyle gelen hükümlere bakmaksızın, Sahabe ve Tabiin gibi selef-i salihine uymayı terkederek, kendi hevasına göre hüküm yürütmesini) de zikreder.[664]

8- Cehalet Artar

"Oku" emri ve kalemin övülmesiyle başlayan İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği şeylerden biri ilimdir. Mü'min için, imandan sonra ilim gelmelidir. Dini yaşamak, korumak, düşmana galebe çalmak, vs. hep ilimle mümkündür. Hakiki ilmin olduğu yerde din vardır. İman vardır. Allah korkusu vardır. Kur'an-ı Kerim: "Kullar arasında Allah'tan en ziyade korkanların ilim sahipleri" (Fatır 28) olduğunu bildirir. İçki,

kumar, ihtikar, zina, yalan, sefalet, fakirlerin ezilmesi gibi bütün içtimâî bozuklukların temelinde Allah korkusunun yokluğunun yatmakta olduğunu kim inkâr edebilir? Ayet, Allah korkusunu ilme bağladığına göre, düzensizliğin olduğu yerde ilmin kalkmış, cehaletin artmış olması gerekir. Nitekim, muhtelif hadislerde bu husus, herhangi bir tekellüf ve dolaylı ifadeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık olarak beyan edilir: "Kıyametten önce gelecek fitne devrinde ilim gider, cehalet gelir..."[665]

9- Şaşkınlık

4767 numarada kaydettiğimiz Huzeyfe hadisinden çıkaracağımız bir diğer hüküm, fitne zamanında insanların hakkı batıldan ayırma hususunda geçirecekleri şaşkınlıktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından fitnenin kör ve sağır olarak tavsifi, alimlerin, birkısım fitne esnasında insanların şaşkınlık içerisinde kalarak sağduyuları ile hareket edemeyecekleri yorumuna varmalarına sebep olmuştur. Hatta Huzeyfe' den Üsdü'l-Gâbe'de gelen bir başka rivayette, Huzeyfe'nin sözkonusu durumu "fitnenin en dehşetlisi" olarak tavsif ettiğini görürüz: "Bir adam Huzeyfe'ye "hangi fitne daha fenadır?" diye sorunca şu cevabı verdi: "Sen hayır ve şer her ikisine birlikte maruz kaldığın zaman hangisini tercih edeceğini bilememendir."
Aslında insanlar mükerremdir, fıtratı icabı hakkı, doğruyu arar. Üstelik Müslümanların ferasetleriyle, imanın verdiği sağduyu ve sezgi hakkı ile temyizde zorluk çekmeyecekleri Hz. Peygamber tarafından müjdelenmiştir: "Mü'minlerin ferasetinden kaçının. Zîra onlar, Allah'ın nuru ile görür." Bu hadisin, bir ayeti (Hicr 75) tefsir sadedinde irad edildiği de gözönüne alınınca, insanlardaki sağduyunun ehemmiyeti anlaşılır. Bütün bunlara rağmen, fitnenin vasıflarından biri olarak hakla batılı tefrik ettirmeyecek umumî bir şaşkınlığa dikkat çekilmesi, o sırada yaşanacak şartların ağırlığını vurgulamayı gaye edinmiş olmalıdır. Söylediğimiz gibi bu şaşkınlık, bu mefluciyata fitnenin, insanın iradesini elinden alan bir baskı ve korku gücüne sahip disiplinli bir teşkilat eliyle yürütülmesinden midir, yoksa büyük güce sahip propaganda

merkezlerinin efkâr-ı umumiyeyi iğfal etmesinden midir kesin bir şey söylenemez. Zamandan zamana mekandan mekana bunlardan biri veya bir başkası veya hepsinin birden rol oynayabileceği açıktır.[666]

10- Din-Sultan Ayrılığı:

İslam dini, dünya işleriyle ahiret işlerini birbirinden ayrı mütalaa etmez. Mü'minin beşerî hayatını ilgilendiren her şey, aynı zamanda dini de ilgilendirir. Bu sebeple şu ameller dinî, şu ameller gayr-ı dinî denemez. Fıkıh kitapları mü'minin amellerini dinî ameller dünyevî ameller diye ayırmaz; ibadat, muamelat vs. şeklinde ayırır ve muamelât zımnında zikrettiği ticaret, ziraat, nikah gibi meseleleri de, ibadat zımnında zikrettiği namaz, oruç gibi meselelerle aynı değerde dinî kabul eder. Zîra hepsi hususunda İlahî emirler, İlahî ölçüler gelmiştir.Sözgelimi, sathî bir nazarla, namaz ve oruca nisbetle gayr-ı dinî olduğu söylenebilecek bir nevi vergi olan zekat ile namazı Kur'an-ı Kerim, çoğu kere yan yana ve beraber zikreder: "Namaz kılın, zekat verin" der.[667]

Hz. Pegyamber daha da ileri giderek, farzlara riayet eden bir Müslümanın, haram olmayan her çeşit günlük muamelâtının, uyumak, yemek yemek ve hatta zevcî muamelede bulunmak nevinden olsun, hepsinin ibadet olacağını söylemiştir.

Bu dünya-ahiret ayrılmazlığının sonucu olarak İslam'da devlet reisliği müessesesi aynı zamanda dinî reisliği de temsil eder. Devlet reislerinin dinin tatbikatına müteallik vazife ve mesuliyetlerden kendilerini uzak tutmaları din açısından bir fitne olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir hadiste şöyle buyurur: "İhsan ihsanlık vasfını korudukça kabul edin. Fakat bu, dine karşı rüşvet mahiyetini alınca reddedin, almayın. (Maalesef) bunu terketmeyeceksiniz. Dine karşı rüşveti terketmekten sizi alıkoyan şey korku ve fakirliktir. Haberiniz olsun, iman çarkı (ilelebed) dönecektir. Bu çark her nerede dönüyorsa Allah'ın kitabına uygun olarak dönderin. Haberiniz olsun sultan ve kitap birbirinden ayrılacaktır. Sakın sakın siz Kitap'tan ayrılmayın. Haberiniz olsun başınıza öyleleri reis (emîr) olarak geçecek ki, (kendileri için hükmettiklerini sizin için hükmetmeyecekler),

onlara itaat etseniz sizi dalalet ve sapıklığa atarlar, itaat etmeyip isyan etseniz, sizi öldürürler." Cemaatten bazıları sordu. "Ey Allah'ın Resûlü! Pekâla ne yapalım?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. İsa'nın ümmeti gibi yapın. Onlar, ateşe atıldılar, testerelerle biçildiler (fakat dinlerinden dönmediler). Allah'ın taati uğruna ölmek Allah'a isyan içinde yaşamaktan daha hayırlıdır."
Bu ihbarlar, İslam tarihinde, değişik beldelerde, farklı zamanlarda kerratla vaki olmuştur. Ahirzamanda çıkıp dinden kopacak umerayı (idarecileri) tanıtma maksadıyla irad buyrulan bir diğer hadiste şöyle buyurulur: "(Benden sonra) birkısım umera gelecek. Onların batıl sözlerine itiraz edilemez. Bunlar kendilerini şapır şapır ateşe atarlar. Dalalet ve ateşe gitmede birbirlerini takip ederler." Hadisi rivayet eden Hz.Muaviye (radıyallahu anh), halkın itiraz etmesi gereken gayr-i adil bir hükmü, aynı camide aynı cemaate üç cuma üst üste hutbede tekrar eder. Üçüncü seferinde bir itiraz yükselince, kendisinin o zümreden olmadığına hükmederek sevinir ve itiraz eden kimseye iltifatta bulunur. [668]

11- Din Lafta Kalır

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği fitne devri gelince din bir isim, resim ve şekilden ibaret kalacaktır. Bir kısım rivayetlerden anlaşılan budur. Dinî emirlerin talim, tatbik ve icralarının gerçekleşmesi için gerekli olan vazifelerin ihmali ve hazırlanması icabeden şartların terki halinde lüzumlu olan müeyyide ortadan kalkınca dinin şekilden ve laftan ibaret kalacağı açıktır ve tabiî bir sonuçtur.
Nitekim hadisler birkısım fitneleri çıkaranların talim ve terbiye gibi her çeşit dinî formasyondan mahrum gençlerden oluşacağını haber verir. Bunlardan, Hz. Ali'nin rivayet ettiği mühim bir tanesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), şöyle haber verir: "Ahirzamanda öyle bir zümre zuhur edecek ki, bunlar yaşça genç, akılca kıttırlar. Bunlar konuştukları zaman mahlukatın en hayırlı sözünden (yani Kur'an-ı Kerim'den ve hadis-i şeriften) bahsederler. Kur'an-ı Kerim'in kendi lehlerine olduğunu zannederler. Halbuki kendilerinin aleyhinedir. Ancak imanları

gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi, dine girip çıkarlar."

Yani bugünün tabiratına dökecek olursak, hadisin haber verdiği güruh, sistemli ve köklü bilgilerden mahrum, bir kısım sloganlar ezberletilmiş, akıldan çok his ve heyecana tabi, düşüncesi kıt gençlerdir. Bunlar kendilerine telkin edilip ezberletilen sloganlarla heyecana gelip, tahrik edilirler. Sloganlar ise, en dindar kimselerin bile hoşuna gidecek güzel sözlerdir. Kur'andan bir ayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir hadistir. Ancak, bu sloganların yaşayışlarına tesiri yoktur. Şarihlerin belirttiği üzere, bunlar lafta inandıklarını söylerler, kalpleriyle inanmazlar. Zahiren güzel sözler söylerler, hakikat-ı halde söylediklerine muhalif hareket ederler.

Şu hadiste ise bunların asıl maksatlarının dünyalık (mal, mevki, şöhret, iktidar vs.) olduğu, dini ise, bu maksatla istismar için ağızlarına aldıkları daha sarih olarak ifade edilmektedir: "Ahirzamanda bir grup insan türeyecek ki, bunlar dinle dünyayı talep edecekler. İnsanlara karşı yumuşak (dindar, dünyayı terketmiş) görünmek için koyun postuna bürünürler. Dilleri şekerden tatlıdır. Kalpleri ise, canavarların kalbi gibidir. Allah onlara şöyle der: "Bana karşı laubalilikte mi bulunuyorsunuz! Şanıma ve azametime kasem olsun ki, ben onlara, kendilerinden (çıkaracağım) öyle bir fitne göndereceğim ki, (değil fiilen fenalıkları işleyenler) içlerindeki iyiler bile şaşkına dönecekler (ne def edebilecekler, ne de ondan paçalarını kurtarabilecekler)."[669]

12- Dinin Tatbikatı Zorlaşır

Ahirzaman fitnesinin, hadislerde ifade edilen en bariz ve en mühim vasıflarından biri, dine karşı olmasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geleceğe ve bilhassa Deccal fitnesine ait ihbarlarda kullandığı teşbihli üslup ve ifadelerden şöyle bir mâna çıkarmak mümkündür: Ahirzamanda ortaya çıkacak birkısım beşerî (hümanist) görüşler ve değerler, dinin yerini almaya çalışacaktır. Kendisine resmen din demese bile ortaya atacağı sistemi, kurmaya çalışacağı nizamıyla

akide nokta-i nazarından aynen bir din hüviyetini alacaktır. Öyle bir din ki, kendi dışında kalanlara hayat hakkı tanımayan, diğer dinlerde mevcut olan kendini hak başkalarını batıl ilan eden kıskançlık ve taassuba fazlasıyla sahip yeni bir din. Bu yeni din beşer üstünde mevcut her çeşit İlâhî sultayı kaldırmak amacıyla inkar-ı uluhiyeti akidesine temel yapar. Her çeşit dinî değerin yerine beşerî bir put (heva) dikmeye çalışır. Temel ma'budu madde ve insan olan ladinî bir dindir. Nitekim, komünizmin bu mahiyette olduğu birçok müellifce vurgulanmıştır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu beşerî, bu ârızî ve materyalist sistemin, beşerin hevayı nefsini putlaştırıp ilahlaştırmakla kalmayıp, İlahî dinle, İslamiyet ile de mücadele edip, ortadan kaldırmaya çalışacağını mü'min ile Müslüman olanları, çeşitli hakaretlere maruz bırakacağını ifade ediyor ki, bunların geçmiş zamanlarda ve hatta günümüzde aynen çıktığını söyleyebiliriz. Komünizmin girdiği yerlerde başta Müslümanlar olmak üzere bütün klasik dinlere inananların çektikleri cümlenin malumudur.
İşte Hz. Peygamber, dinini tatbik edebilmek için hakim durumdaki düşman güçlerle mücadele gibi fevkalade, fevkalbeşer şartlara maruz bu "çetin şartlar devri Müslümanı"nı takviye ve teşvik etmeye tebliğatında hususi bir yer vermiştir. "İnsanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, o devirde dini üzerine sabretmek, elinde ateş tutmak gibi zordur. Çünkü o devirde mü'min (öyle hakaretlere maruz kalır ki) davarından daha zelil, (daha haysiyetsiz) bir duruma düşer. Bu hakaret ve baskıya birçok insan dayanamaz. Zayıf olanlar, fire vererek, beş paralık menfaat için din ve mukaddesatından rüşvet verme durumuna düşer. Gündüz ve gecelerin akması öyle devir getirecektir ki, o zaman biri kalkıp alenen: "Bir avuç menfati için bize din (ve mukaddesatını) kim satacak?" diye sorar. Bu soruş boşa değildir de: "Birçokları dinlerini çok az bir dünya malı karşılığında satar."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu zor şartlar alında dini tatbikatın diğer zamanlardakine nazaran çok daha değerli olduğunu ifade eder: "Herc, fitne ve insanların ahvalindeki ihtilat ve karışıklıklar zamanında ibadet tıpkı bana hicret etmek gibi büyük sevaba vesiledir." Bir başka rivayette Hz. Peygamber, fitne devrindeki şartların ağırlığını

ifade için Ashabına şu hitapta bulunur: "Siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, sizden biri emredilenlerin onda birini terketse helak olur. Fakat arkadan öyle bir devir gelecek ki, her kim, emredilenlerin onda birini yapsa kurtuluşa erecek."
4758 numarada kaydedilen hadiste, zor fitne şartlarında dinî salabetini muhafaza edebilenlere normal şartlarda yapılan ibadetin sevapça elli misli vaadedilir: Hz. Peygamber: "Siz kendi nefislerinizi (ıslah etmeye) bakın" ayetiyle alâkalı bir soru üzerine Ebu Sa'lebe'ye yaptığı açıklama sırasında sözlerini şöyle bitirir: "...Zira, önünüzde "sabır günleri" var. O zaman sabır, elde ateş tutmak gibidir. O vakit, dini tatbik eden bir kimsenin (amilin) ücreti, onun gibi çalışan elli kişinin ücretine denktir..."" "Bu onlardan elli kişinin ücreti mi?" diye bir kişi sorunca, Hz. Peygamber: "Bizden elli kişinin ücreti" diye tasrih eder.[670]

13- İrtidat Artar

Dinin ta'lim, tedris ve tatbiki resmî himaye ve müeyyideden mahrum kalmaktan öte dindarlar baskı ve hakaretlere de maruz kalınca bunun tabii bir sonucu olarak din hususunda bilgisizlik ve sathîlik ortaya çıkacaktır. Şüphesiz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği bu durumlar tesadüfi, arizî durumlar değildir. Dine karşı yürütülen bütün bu menfi durumlar, şuurlu, sistemli ve planlıdır. Öyle ise, dine karşı cehaletle birlikte, dini insanlar nazarında düşürmek maksadıyla dine karşı aleyhte propaganda da yapılacaktır.
Şu halde gerçek din bilgisinden mahrumiyete, dinle alâkalı kasıtlı yanlış bilgiler, aleyhte propaganda ve dindarlara baskı ve istihkar da eklenince insanların dinle olan bağı son derece zayıflayacak demektir. O kadar ki, bazan ferdî, bazan da kitle halinde irtidatlar, dinden çıkma vakaları olacaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne ile alâkalı bir kısım beyanları bu söylediklerimizi tasvir eder. Hz. Cabir (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İnsanlar bu dine kitleler halinde girdiler ve kitleler halinde de çıkacaklar" dediğini ağlayarak anlatır. Hz. Aişe'nin Müslim'de gelen bir rivayetinde de Hz.

Peygamber: "Gece ve gündüzün akışı Lat ve Uzza'ya ibadeti getirecektir" der. Müslim'in diğer bir rivayetinde Devslilerin "Zülhalasa" adındaki cahiliye putlarını ihya edecekleri belirtilir. Lat, Uzza, Zülhalasa adlarındaki meşhur cahiliye putlarının Resulullah devrinde param parça edildiği gözönüne alınırsa, bu hadisle, insanların elleriyle yapıp diktikleri putlara, perestiş, ibadet mânasını taşıyan ta'zim ve hürmet göstereceklerinin ifade edildiği anlaşılır. Bu mânayı teyid eden bir başka hadiste: "Putlar tekrar dikilmedikçe kıyamet kopmaz. Bunu ilk yapacak olan da Tihâme'den bir kal'a ehlidir" denilir.

Şu rivayet, kıyamete yakın çıkacak bu dinî gerilemeleri cehle bağlar: "Öyle fitneler olacak ki, o zamanda birkimse, mü'min olarak sabahladığı halde, kafir olarak akşamlar. Allah'ın ilim (vermek sureti) ile ihya edip hayatlandırdıkları müstesna (onlar imanlarını kolay kolay kaybetmezler)." Hadiste geçen "Allah'ın ilim ile ihya ettikleri müstesna" tabiri, bu irtidatların asıl sebebinin cehalet olduğuna dair yukarıda söylemiş bulunduğumuz hususu te'yid eder.

Keza, şu müteakip rivayette zikredilen: "Dini fiilen tatbik etmede acele davranın.." kaydı da fitnenin çıkış sebebinin dindeki gevşeklik olduğu, fiilen, ciddî şekilde tatbik eden fertlere fitnenin zarar vermeyeceğini ifade etmektedir. "Zifiri gece karanlığı gibi çökecek fitneler gelmeden dini fiilen tatbik etmede acele davranın. (Fitne gelince) kişi mü'min olarak sabahlar da kâfir olarak akşamlar, mü'min olarak akşamlar da kafir olarak sabahlar. Bir kısmı, çok az bir dünya menfaati mukabilinde dinini satar."

Akşamdan sabaha veya sabahtan akşama insanlarda meydana gelen bu süratli değişmelerin sadece dinî temel nasslarda, akidelerde kalmayıp beşerî vicdanlarda bulunması gereken her çeşit değerlere sirayet ettiğini muhtelif rivayetler te'yid eder. Bunlardan birinde: "...Kişi kardeşinin kanını, ırzını ve malını haram bilerek sabahlar da, kardeşinin kanını, ırzını ve malını helal addederek akşamlar" buyrulur.[671]

14- Zenginlik Artar

Bazı hadislerden kıyamete yakın bütün insanlara şamil fevkalade bir zenginliğin geleceği ifade edilir. Ancak bu zenginlik kıyamet alâmeti olması sebebiyle bir fitnedir, en azından bir fitnenin sebebidir. Belki de daha önce zikri geçen "refah fitnesi"dir.
Her halukarda mükerrer hadislerde kıyamete yakın, zekat kabul edecek bir kimse bulunmayacak derecede umumi bir bolluk mevzubahistir: "Ahirzamanda ümmetim içerisinde bir halife zuhur edecek. Bu halife malı öyle dağıtacak ki, hesabını bile tutmayacak." Buharî'nin bir rivayetinde malı hesapsızca dağıtacak olan kimse Hz. İsa'dır: "Hz. İsa çıkınca malı cömertçe dağıtır, ama kimse bunu kabul etmez."
Bir diğer rivayette de "Sizden birinin sadaka vermek üzere çıkıp, kabul edecek kimseyi bulamayacağı gün gelmezden önce kıyamet kopmaz" denir. [672]

15- Cimrilik Artar:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanoğlunun madde karşısında hususi bir zaafı olduğuna fazlaca dikkat çeker. Yaratılışından gelen bir hırsla, ölünceye kadar bu tamahkârlığın devam edeceğini belirtir: "İnsanoğlu ne kadar yaşlansa da ondaki iki arzu genç kalır. Yaşamak arzusu ve madde arzusu." "İnsana iki vadi dolusu altın verilse bir üçüncüyü ister, onun iç boşluğunu ancak toprak doyurur."
Ondaki bu zaaf şer'î ölçülerle disiplin altına alınmaz, terbiyeden geçirilmezse birkısım içtimâî bozukluklara sebep olur. Bu mal hırsının marazî tezahürlerinden biri cimriliktir. Cimrilik ve mal düşkünlüğüne, bazı fertlere has münferid vak'alar olarak her devirde her cemiyette rastlanır ise de, bunun bir cemiyette umumi ve yaygın bir hal alması normal değildir. Böyle bir durumun bir cemiyette zuhuru, bir kısım içtimâî bozuklukların had safhaya ulaştığının delili ve alâmeti olmalıdır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cimriliğin yaygınlaşma halini, emr-i bi'lmarufun fayda yerine zarar vereceği ve bu sebeple onu da terk etmeyi gerektiren bir mi'yar olarak değerlendirir: "..İrşad işini bırakmayın. Aksine ma'rufa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman

mucibiyle amel edilen bir cimrilik peşinden gidilen hevesat görür, inanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı ahirete tercih ettiklerine, rey sahiplerinin (Kur'an, hadis ve icmayı bir tarafa iterek) kendi rey ve düşüncelerini beğendiklerine şahit olursan sen o zaman, kendi başının çaresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç." 4758 numarada geçen bu hadisten, daha önce temas ettiğimiz sebeplerden ileri gelen içtimâî bozukluklarla birlikte cimriliğin de yaygınlaşacağını anlamaktayız.[673]

16- Asiller Öldürülür, Meydan Adilere Kalır

Bir kısım hadisler, fitnede rol oynayacak kimselerin, birinci derecede gençler olduğunu ifade ederken, diğer bir kısım hadisler dahi asaletli, emin, dindar kişilerin helak olacağını bunların yerini gayr-ı mûtemed, hain, çapulcu ve sefih kimselerin alacağını vurgular. Dinsultan ayrılığı, dinin devlet himayesinin dışında bırakılması, dindarlığın elde ateş tutmak kadar zorlaşması gibi birbirini tamamlayan ve takip eden vakaların gelişmesinin tabii bir sonucu olarak cemiyette ortaya çıkacak olan bu durum, 5036 numarada kaydedeceğimiz bir Tirmizî rivayetinde şöyle ifade edilir: "Dünyada insanların en bahtiyarlarını (malca en zengin, yaşayışça en müreffeh, makamca en üstün, nüfuzca en kavi) en adi kimseler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz."
Hadiste mevzubahs edilen adiliğin neseb ve haseb yönünden olduğu, kullanılan kelimenin nesebi bilinmeyen ahlakî kemâli duyulmayan kimse mânasını da ifade ettiği şarihlerce belirtilir.
Taberânî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Fuhuş ve cimrilik ortalığı sarmadıkça, emin ve güvenilir kimseler aşağılanıp, hainlere itimat edilmedikçe, "vuûl" olanlar helak olup, "tuhût" olanlar zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz." Dinleyenler sorar: "Ey Allah'ın Resûlü, "vuûl" ve "tuhût" da ne demek?" Cevaben: "Vuûl, insanların ileri gelenleridir, eşrafıdır. Tuhût ise, insanların en düşük olanlarıdır, ayak altında bulunan (adı sanı duyulmamış)

bilinmeyen kimselerdir" der. Hadisin bir başka veçhinde tuhut, adi, düşük ailelerden gelen kimseler olarak açıklanır.
Müslim'de kıyamete yakın vukua gelecek hâdiseleri tasvir eden bir rivayette, şu açıklamaya da rastlarız: "Geriye insanların şerirleri kalır. Bunlar (şerlere ve şehvani hedeflere koşmada) kuşlara, (birbirlerine zulüm ve düşmanlıkta) vahşi hayvanlara benzerler."
Hadis kitaplarında "Cibril hadisi" olarak şöhret kazanan meşhur rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kıyamet alametlerini soran Cebrail aleyhisselam'a, diğer bazı alametler meyanında şunu da zikreder: "..Yalın ayak başı kabak (halktan gelme, asaletsiz) kimselerin insanlara baş olmaları kıyamet alâmetlerindendir."
Daha önce fitnenin çeşitlerinden bahsederken kaydettiğimiz bir hadiste, refahtan hasıl olan fitneden sonra insanların, ilmi ve fikri nakıs olduğu için gayr-ı ehil, kararsız bir kimsenin etrafında toplanarak, sulha kavuşacaklarının beyan edildiğini görmüştük. Bu rivayet de fitneden sonra ehliyetsizlerin, zorla, hile ile başa geçeceklerini ifade eder.
Rivayetlerin hepsini zikretmeye gerek yok. Kaydedilenler bize gösteriyor ki, ahirzamanda çeşitli içtimâî bozuklukların neticesi olarak insanlar umumiyetle bozulacak ve kendilerine uygun olarak, bozuk kimseler başlarına geçecektir; "Her bir kabileyi (milleti) o kabilenin münafıkları sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmaz."[674]

17- Fitnede Gençler Rol Oynar

Yukarıda kaydedilen bir hadiste, en azından bir kısım mühim fitnelerde, tecrübesiz ve kıt düşünceli gençlerin birinci derecede rol oynayacağı, bunların herkesçe makbul ve müsellem olan güzel sözler, ayet ve hadisten alınma parlak düsturlarla ortaya çıkacakları, ancak sözleriyle amellerinin bir ilgisinin olmayacağı belirtilmiştir.
Daha başka hadislerde de, içtimâî ve siyasî hayatta gençlerin birinci planda yer aldıkları devirlerde fitne ve fesadın, emr-i bi'lmaruf gibi şartlara göre farz-ı ayn sayılacak kadar değer kazanmış, son derece mühim bir vazifenin "terkini gerektirecek", defalarca yasaklanmış olan

"ölümü isteme"yi meşru kılacak kadar ileri ölçülere varacağı ifade edilmekte, "umera çocuklardan olduğu müddetçe yeryüzünden lanetin kalkmayacağı" belirtilmektedir. Bu mânayı te'yid eden şu hadis de ziyadesiyle manidardır: "Kıyamet alametlerinden biri de ilmin gençler nezdinde aranmasıdır." Şu rivayet de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in bu mevzudaki mühim uyarı ve tenbihlerinden biri olmalıdır: "Hz. Peygamber bir defasında "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım" der. Yanındakiler: "Çocukların emîrliği de nedir?" diye sorarlar. Şu cevabı verir: "Onlara itaat etseniz (dininizde) helak olursunuz? Şayet isyan etseniz sizi(n dünyanızı) helak ederler; ya malınızı, ya canınızı ya da her ikisini almak suretiyle."
Bizzat Buhârî'de gelen bir rivayette, ümmet-i Muhammed'in helakının Kureyş kabilesinden emîrliğe geçecek çocuklar (gençler) yüzünden geleceği belirtilmiştir. Şarihler aynıyla vaki olduğunu misallerle te'yid ederler.[675]

18- Katl (Öldürme) Vakaları Artar

Bidayette de belirttiğimiz üzere, fitnede artacağı belirtilen "herç" ölüm demektir. Şu halde fitnelerin en bariz vasıflarından biri öldürme vakalarının artmasıdır. Fitne sırasında kardeş kardeşi öldürecek demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların bu davranışlara düşmemeleri için, fitnenin bilhasa bu yönüne fazlaca dikkat çekmiştir. Pek çok hadiste görüldüğü üzere, fitneye karışmamayı ısrarla tavsiye edişten maksad, haksız yere kan dökme amellerinden korumayı sağlamaktır. "...Zîra kişi Müslüman cephesinde olduğu halde, kardeşinin malını yer, kanını döker ve Rabbine isyan eder, hâlıkını inkâr eder ve kendisine cehennem şart olur."
Fitnede, haksız yere katl vakalarının, kardeşin kardeşi öldürme hâdiselerinin çokca artacağını ifade eden hadisler çoktur. Burada daha önce 4760 numarada zikrettiğimiz hadisin bir parçasını hatırlamakla yetiniyoruz: "Ey Ebu Zerr, haberin ola. Ölüm insanlara öylesine çok gelecek ki, kabirler hizmetçi ve köleler tarafından inşa edilecek." Bir

Sahiheyn hadisinde "herc artmadıkça kıyamet kopmaz" buyuran Resulullah, "Herc nedir?" sorusuna, "Öldürme, öldürme (katl)!" diye cevap verir.[676]

19- Teşkilatlar Adına Öldürme

Fitneyi tasvir zımnında ifade edilen en enteresan hadislerden biri 4780 numarada kaydedilen hadistir: "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, insanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul niçin öldürüldüğünü bilmeyecek." "Bu nasıl olacak?" diye sorulduğu zaman Hz. Peygamber şu açıklamayı yapar: "İşte bu herçtir. (Buna bulaştıktan sonra) ölen de öldüren de ateştedir."
Biz bu hadisi, fitne üzerine söylenen enteresan hadislerden biri olarak tavsif ettik. Çünkü, bilhassa memleketimizin yaşamış bulunduğu durumu tasvir etmektedir. Birtakım gizli teşkilatlar tarafından yürütülen anarşik hadiselerde kullanılan şahıslar, kendilerine verilen vazifeyi yapmak zorundadır, sebebini, niçinini soramaz. Mesela halkı yıldırmayı hedef alan bir çok vakada, gelişigüzel kalabalık üzerine, otobüs durağında bekleyenlere yaylım ateşi açılmaktan çekinilmemiştir.
Teşkilatlar adına işlenen ve para mukabili adam öldüren klasik tipteki kiralık katillerden daha gayesiz katiller tarafından sahneye konan bu cinayetleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Öldüren niçin öldürdüğünü, ölen niçin öldüğünü bilemez" şeklinde ifade etmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu hadiste, hassaten teşkilatlarca tertiplenen anarşist cinayetleri tasvir ettiğini te'yid etmek için bu çeşit cinayetleri tahlil eden bir Batılının şu satırlarına göz atalım: "Anarşist cinayet, siyasî cinayetlerden farklıdır. Kurbanın katil nazarında gerçekten suçlu olması mühim değildir. Hatta kurban suçsuz olduğu nisbette anarşik cinayetin daha mükemmel olduğu söylenebilir. Nitekim bu cinayetlerde mühim olan, tedhiş vasıtasıyla halk üzerinde yılgınlık hasıl etmektir. Kurban edilen kimsenin mevki-i içtimâîsi yüksek olduğu nisbette bu gayeye daha iyi ulaşılır. Zaten tedhişçiler, içtimâî bünyede gedik açabilmek için başa vurmak gereğine inanırlar."[677]

20- Emniyet Ve Güven Kalmaz:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mükerrer hadislerinde, fitne, anarşi devrinde emniyetin kalkacağı, kimsenin kimseye itimat edemeyeceği, emin kimselerle hain kimselerin tefrik edilemeyeceği vs. belirtilir. Bu hususla alakalı olarak Abdullah İbnu Amr'dan gelen bir rivayette, fitnenin çıkacağı devre, "(İnsanlar arasında emin ve güvenilir kimselerle hain kimseler, salihlerle facirler birbirinden tefrik edilemeyecek kadar) insanların ahde vefaları bozulduğu, itimadın kalktığı zaman.." olarak tasvir edilir.
Bir başka rivayette, fitneden haber veren Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbnu Mes'ud sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu fitne ne zaman gelecek?"
"Bu herc (insanların birbirini kırdığı) devirdir."
"Bu kırım devri ne zaman gelir?"
"Bu, kişinin arkadaşına bile itimad edemediği zamandır."
İbnu Mes'ud, bu hadisi Vabısa'ya anlatırken, Vabısa da İbnu Mes'ud'a eyyâmu'lhercin (kırım zamanının) ne vakit geleceğini sorar. O da mualliminden aldığını belirttiği cevabı tekrar eder: "Kişinin arkadaşlarına bile itimad edemeyeceği zaman."
Bir başka rivayette, cemiyet fertlerinin maruz kaldıkları içtimâî bozukluklar sonunda, dinin "ahidlerinizi tutun" (Nahl 91, İsra 34), "verdiğiniz sözlerde durun", "yalan söylemeyin" gibi emirlerini unutarak itimat edilmez davranışlara düşecekleri belirtilir: "Sen, ahidlerini bozan, güvenirliklerini kaybeden mübtezel (ayak takımı) insanların arasında kaldığın zaman ne yapacaksın? O insanlar düzenleri bozulmuş (biri diğerine benzemeyen) her biri her an değişen, ahidlerini bozan, itimad ve emniyetleri suistimal eden kimselerdir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu açıklamadan sonra parmaklarını birbirine geçirerek: "İşte böylesine karışık" der.[678]

21- Ölüm Aranır:

Büyük fitnenin hususiyetlerinden biri ölümü aratmasıdır. Yukarıda söylediğimiz gibi fitne; içtimâî hastalıkların artması sonucu kargaşanın fiile geçmesidir. Her çeşit dinî ahlakın, aklî ve vicdanî prensiplerin mağlup ve makhur edilip hissiyatın, içgüdülerin, beşeriyetin kemali için daima baskı altında tutulması gereken hevayı nefsin hakim olmasıdır. Mal ve can emniyetini kaldırıp, katl, hırsızlık ve soygunları artırmaya müncer olan iktisâdî ve içtimâî bozuklukların böylesine artması, hayatın da mânasını kaybettirecektir. Böyle bir ortamda ölenlere gıpta edilmesi mucib-i hayret olmalıdır. Buhari ve diğer kaynakların kaydettikleri bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu durumu şöyle ifade eder: "Bir insan, ölmüş bir kimsenin kabrine uğrayınca: "Bunun yerinde keşke ben olsaydım" diye temenni etmedikçe kıyamet kopmaz."

Müslim ve İbnu Mace'de gelen bir rivayette bu temenninin dindarlık sebebiyle olmayıp, maruz kalınan belalar, çekilen sıkıntılar sebebiyle olduğu tasrih edilir. Daha başka rivayetlerde insanların, sabredilmesi, elde ateş tutmak kadar zor olan musibet dolu devirler yaşayacakları belirtilir.

Bir başka rivayette, ölümü arattıran bu fitnenin maddî imkanların darlığı ile bir alakasının bulunmadığı, bilakis zenginlik sebebiyle arttığı, hatta bu yüzden insanların fakirliği temenni bile edecekleri tasrih edilir. Daha çok zengin başların derde düşmeye başladığı günümüz ahvaline oldukça yakınlık arzetmesi sebebiyle hadisi aynen kaydediyoruz:

"Siz öyle zaman göreceksiniz ki, o vakit kişi, nasipçe (malca) hafif olmaya gıpta eder, tıpkı şimdi sizin mal ve evlat çokluğuna gıpta ettiğiniz gibi. O kadar ki, biriniz kardeşinin mezarına uğrar da, hayvanın yerde yuvarlanması gibi yuvarlanarak: "Keşke senin yerinde ben olsaydım" der. Bu davranışı (Hz. Yusuf gibi bir an evvel) Allah'a kavuşmak arzusuyla veya önceden işlediği iyi ameller sebebiyle değil, maruz kaldığı belalar sebebiyledir."[679]

22- Ganimet (Devlet Malı) Helal Addedilir:

"Devletin malı deniz yemeyen domuz" diyerek devlet malını çeşitli yollardan yağmalamayı helal addeden fasıklarla, "burası dâr-ı harptir, dar-ı harpte zekat verilmez" diyerek başta vergi kaçakçılığı olmak üzere çeşitli haramları helal addeden cahillerin halini beyan etmeye de Hz. Peygamber ehemmiyet vermiş, bu durumun ahirzaman fitnesinin alâmetlerinden birini teşkil ettiğini belirtmiştir. Hz. Ali'den gelen rivayete göre, "Kıyamet ne zaman?" diye soran bir kimseye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cevaben kıyamet alametlerini sayarken: "..emanet ganimet sayıldığı, sadaka (yani zekat ve vergi) bir yük addedildiği... zaman" demiştir. Aynı fikre, Ebu Hüreyre'den gelen "rihu'lhamra (kızıl rüzgâr) hadisinde de yer verilerek: "Emanet ganimet addedilince, zekat ise (dini bir borç değil, zorla alınan) bir ceza telakki edildiği zaman.. kızıl rüzgârı bekleyin" denmiştir.[680]

23- Fitnenin Girmedigi Ev Kalmaz:

Bazı rivayetlerden, kıyametten önce, gelecek bir fitnenin girmeyeceği evin kalmayacağı, istisnasız her eve gireceği ifade edilir. Abdullah İbnu Amr tarafından rivayet edilen bir hadiste kıyamet alâmetleri, bir ipe dizilmiş bulunan boncukların, ipin kırılmasıyla birbirini takip etmesi gibi, peşpeşe gelecekleri ifade edilir. İşte birbirini takip edecek bu alâmetlerden altı tanesi tadad edilir. Bunlardan birinin: "Bilâistisna her Arabın evine girecek olan bir fitne" olduğu belirtilir. Hadisin Müsned'de gelen iki veçhinden birinde "sizden her bir kimsenin evine" şeklinde; diğerinde "her bir yün ve toprak eve" şeklinde ifade edilerek bu hususta şehir ve köy farkının da kalmayacağı belirtilmiştir. [681]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYET VE EHVA

ـ4798 ـ1ـ عَنْ جُندب بن عبداللّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو لِعَصَبِيَّةٍ أوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً فَقِتْلَتُهُ

جَاهِلِيَّةً[. أخرجه مسلم والنسائي.»العِمِيّةُ« بتشديد: بيّن الجهالة والضلة، وهى فِعّيلة من العمى.و»التَّعصِيبُ« المحاماة والمدافعة عن ا“نسان الذي يلزمك أمره أو تلتزمه لغرض.و»القِتلَةُ« بكسر القاف حالة القتل، أى فقتله قتل جاهلي .

1. (4798)- Cündeb İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim ummiyye (gayesi İslam olmayan) bir bayrak altında bir asabiyete çağırırken veya bir asabiyete yardım ederken öldürülürse onun ölümü, cahiliye ölümü üzeredir." [Müslim, İmaret 57, (1850); Nesâî, Tahrîm, 28, (7, 123).][682]

ـ4799 ـ2ـ وعن سُراقة بن مالك الجعشمى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: خَيْرُكُمُ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَالَمْ يَأثَمْ[. أخرجه أبو داود .

2. (4799)- Sürâka İbnu Mâlik el-Cu'şemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"En hayırlınız, (zulme düşerek) günah işlemedikçe aşiretini müdafaa edendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5120).] [683]

ـ4800 ـ3ـ وعن واثلة بن ا‘سقع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: مَا الْعَصَبِيَّةُ قَالَ: أنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلى الْظُّلْمِ[. أخرجه أبو داود .

3. (4800)- Vâsile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, asabiyet nedir?"

"Asabiyet, buyurdular, zulümde kavmine yardım etmendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5519).][684]

ـ4801 ـ4ـ وعن عمَرو بْنِ أبِى قرة قال:]كَانَ حُذَيْفَةُ بِالْمَدَائِنِ يَذْكُرُ أشْيَاءَ قَالَهَا رَسُولُ اللّهِ #: ‘نَاسٍ مِنْ أصْحَابِهِ في الْغَضَبِ. فَيَنْطَلِقُ نَاسٌ مِمَّنْ سَمِعَ ذلِكَ مِنْ حُذَيْفَةَ فَيَأتُونَ سَلْمَانَ الْفَارِسِيُّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَيَذْكُرُونَ ذلِكَ لَهُ. فَيَقُولُ: حُذَيْفَةُ أعْلَمُ بِمَا يَقُولُ. فَيَرْجِعُونَ

الى حُذَيْفَةَ فَيَقُولَونَ لَهُ: قَدْ ذَكَرْنَا قَوْلَكَ لِسَلْمَانَ، فَمَا صَدَّقَكَ وَ كَذَّبَكَ. فأتَى حُذَيْفَةُ سَلْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: فقَالَ: مَا يَمْنَعُكَ أنْ تُصَدِّقَنِى فِيمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #؟ فقَالَ سَلْمَانَ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ يَغْضَبُ فَيَقُولُ في الْغَضَبِ، وَيَرْضَى فَيَقُولُ في الرِّضَا. ثُمَّ قَالَ: يَا حُذَيْفَةُ! أمَا تَنْتَهِى حَتّى تُوَرِّثَ رِجَاً حُبَّ رِجَالٍ، وَرِجَاً بُغْضَ رِجَالٍ، وَحَتّى تُوَقِعَ اخْتِفاً وَفُرْقَةً؛ وَلَقَدْ عَلِمْتَ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # خَطَبَ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أتَّخِذُ عِنْدَكَ عَهْداً أيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أمَّتِى سَبَبْتُهُ سُبَّةً أوْ لَعَنْتُهُ في غَضَبِى فإنَّمَا أنَا مِنْ وَلَدِ آدَمَ أغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُونَ وَإنَّمَا بَعَثْتَنِى رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. فَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ صَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاللّهُ لَتَنْتَهِيَنَّ يَا حُذَيْفَةُ أوِ ‘كْتُبَنَّ الى عُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه]. أخرجه أبو داود.

4. (4801)- Amr İbnu Ebî Kurre anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh) Medâin'de iken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfke halinde, ashabından bazılarına sarfettiği sözleri anlatıyordu. Huzeyfe'den bunları işitenlerden bir kısmı Selman (radıyallahu anh)'a gelip, Huzeyfe'nin anlattıklarını kendisine söylüyorlardı. Selman da onlara:
"Huzeyfe söylediğini daha iyi bilir!" diyordu. Onlar da tekrar Huzeyfe'nin yanına dönüp kendisine:
"Biz senin söylediklerini Selman'a soruk. Ne tasdik etti ne de reddetti" dediler. Bunun üzerine Huzeyfe (sebze tarlasında bulunan) Selman (radıyallahu anhümâ)'nın yanına gidip:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim şeyler hususunda beni niye tasdik etmedin?" diye sordu. Selman da:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenir ve öfkeli iken konuşurdu. Razı olur ve rıza halinde de konuşurdu!" cevabını verdi ve sonra devamla:
"Ey Huzeyfe! dedi. Sen, kalplerde, bir kısım insanlara sevgi, bir kısım insanlara buğz hasıl edip aralarında ihtilaf ve ayrılıklara sebep olan bu konuşmalardan vazgeçsen olmaz mı! Nitekim biliyorsun ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) hutbesinde şöyle buyurmuştu: "Allahım! Ben senin katından bir garanti talep ediyorum: Ümmetimden kimi öfkeli halimde (haksız yere) sebbetmiş veya lanet etmiş [veya vurmuş veya incitmiş] isem -ki ben de ademoğluyum, tıpkı onların

öfkelenmeleri gibi öfkelenirim. Halbuki sen beni âlemlere rahmet olarak gönderdin- bu (haksız sözümü) o kimseler için kıyamet günü rahmet, [zekat, ecir, yakınlık vesilesi, tuhur] kıl. [Ta ki o vesile ile sana yaklaşsın!]"

Ey Huzeyfe! Allah'a yemin olsun, ya bu konuşmalardan vazgeçeceksin, yahut da seni Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'a yazıp şikâyet edeceğim!" [Ebu Davud, Sünnet 11, (4659).] [685]

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNELERİN GELDİĞİ CİHET VE FİTNELERİN ÇIKTIĞI KİMSELER

ـ4802 ـ1ـ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَأسُ الْكُفْرِ نَحْوُ الْمَشْرِقِ، وَالْفَخْرُ وَالْخَيَءُ في أهْلِ الْخَيْلِ وَا“بِلِ وَالْفَدَّادِينَ: أهْلِ الْوَبَر، وَالسَّكِينَةُ في أهْلِ الْغَنَمِ[. أخرجه الثثة .

1. (4802)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Küfrün başı doğu cihetindedir. Övünme ve çalım satma işi at, deve, sığır besleyenler, çadırda oturanlar arasındadır. Sükûnet de koyun besleyenlerdedir."[686]

ـ4803 ـ2ـ وفي أخرى للبخاري قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَ“يمَانُ يَمَانٍ، وَالْفِتْنَةُ ههُنَا حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ[.

2. (4803)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde denir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İman Yemenlidir. Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yerdedir."[687]

ـ4804 ـ3ـ ولمسلم:]اَ“يمَانُ يَمَانٍ، وَالْكُفْرُ قِبَلَ الْمَشْرِقِ، وَالسَّكِينَةُ فِي أهْلِ الْغَنَمِ وَالْفَخْرُ وَالْخَيَءُ فِى الْفَدَّادِينَ: أهْلِ الْخَيْلِ

وَالْوَبَرِ[.»الخُيَءُ« الكبر والعجب.و»الفدَّادُونَ« قالَ أبو عبيدة هو بتشديد الدال ا‘ولى، وهم المكثرون من ا“بل، وهم جفاة أهل خيء .
و»أهلُ الْوَبرِ« هم ا‘عراب الذين في البادية ومن يأوى الى جدار، ضد أهل المدر، وأضاف ا“يمان الى اليمن ‘ن أصل ظهوره من مكة، والكعبة تسمى الكعبة اليمانية.و»قَرنُ الشَّيْطَانِ« أمته، وقيل قوّته .

3. (4804)- Müslim'in rivayetinde şöyledir: "İman Yemenlidir. Küfür de şark cihetindedir. Sükûnet koyun besleyenlerin yanındadır. Övünmek ve çalım satmak feddadların, yani at besleyip çadırda kalanların yanındadır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 15, Menakıb 1, Megâzî 74; Müslim, İman 85, (52); Muvatta, İsti'zan 15, (2, 920).][688]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayetin üçü de Ebu Hüreyre'den gelmektedir. Aslında bir olan hadis, bazı farklı ziyadelerle rivayet edilmiş.
2- Hadis, daha önce de geçti. İzahı gereken bir iki noktasını kısaca kaydedeceğiz;
a) Küfrün başı şarktadır ifadesiyle Mecusîlere ve onlardaki küfrün şiddetine işaret edilmektedir. Zîra o sıralarda Mecusîler ve onlara tabi olanlar Medine'nin doğu cihetinde idi. Bunlar eski bir imparatorluğa, muntazam bir ordu ve devlete sahip oldukları için fevkalade kibir ve gurur içinde idiler. Hele devletsiz, teşkilatsız olan, aşiret hayatı yaşayan Arapları hakir görüyorlardı. Bu haletleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönderdiği mektubu yırtmaya sevketmişti. Resulullah da onlara paramparça yırtılmaları için beddua buyurmuştu. Neticede Bizans'tan sonra ikinci süper devlet olan Sasanî İmparatorluğu Hz. Ömer zamanında param parça olmuştu.
3- Hadiste geçen fahr, kibr ve huyelâ tabirleri kendini beğenmek, başkasını hakir görmek gibi kötü bir ruh halini ifade eden, birbirine yakın mânalar taşıyan kelimelerdir. Feddâdîn kelimesi feddanın cem'idir. Birkaç mânaya geldiği belirtilmiştir:

1) Ziraat işlerinde kullanılan öküze denmektedir.
2) Hattâbî, ekimde kullanılan alete feddan dendiğini belirtir. Bu durumda saban demek olur.
3) Bazı açıklamalarda deve, sığır, at gibi hayvanlara, ekim sırasında ve diğer fırsatlarda yüksek sesle bağıran kimseye feddan denmektedir. Fedid, şiddetli ses mânasına gelir.
4) Bazıları Feddâdun kelimesinin çöllerde yaşayanlar mânasına geldiğini çünkü kelimenin çöl demek olan fedted'den geldiğini ve fedtedde oturan demek olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Hacer, bu te'vilin uzak olduğuna dikkat çeker.
5) Ma'mer İbnu'l-Müsenna ise, "Feddâdin'le iki yüz ile bin arasında devesi olan kimselerin kastedildiğini" söylemiştir.
6) Buhârî'nin bir başka rivayetinde "Kasvet ve kalp katılığı develerin kuyruklarının dibinde bas bas bağıranlardadır" denmektedir. Buradaki feddâdîn kelimesini, "yüksek sesle bağıranlar" olarak anlamak suretiyle hadis daha açık bir mâna kazanmakla kalmıyor, diğer rivayetlerde, bu kelimenin hangi mânada kullanılmış olabileceğine de ışık tutuyor.
Hattâbî der ki: "Çölde yaşayanların zemmedilmesi, çöl hayatında insanı kuşatan şartlar icabı, o insanların din işlerine ayıracak vakit bulamamaları sebebiyledir. O, gayr-ı dinî meşguliyetlerin kesâfeti kişiyi kalp katılığına atar."
4- Ehl-i veber, çadırda yaşayanlar demektir. Çünkü veber deve yünü mânasına gelir. Araplar çölde, kırda göçebe hayatı yaşayanlara ehl-i veber der. Buna mukabil ehl-i meder tabiri vardır. Bununla da yerleşik hayat yaşayanlar, şehirliler kastedilmiştir.
5- Sükûnet, diye açıkladığımız sekîne kelimesinin tuma'nîne (itminan), sükûn, vakar ve tevazu mânalarını ifade ettiği belirtilmiştir. Sükûnetin koyun besleyenlere nisbet edilmesi, onların deve besleyenlere nazaran servet ve bollukça daha geri olmalarındandır. Servet arttıkça kibir, gurur gibi mezmum hallerin insanlar üzerinde galebe çaldığı bilinen bir husustur. Böylece Resulullah bu beşerî zaafa dikkat çekerek servet sahiplerini uyarmayı gaye edinmiş olmalıdır.
Şunu da belirtelim ki, bazı şarihler koyun sahipleri tabiriyle Resulullah'ın Yemenlileri kastettiğini; zîra onların Mudar ve Rebîa kabilelerinin aksine

koyun beslediklerini söylemiştir. Rebîa ve Mudar ise deve besicileridir. Bir İbnu Mâce rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Hani' ye "Koyun edin. Zîra onda bereket var!" tavsiyesinde bulunmuştur.
6- İkinci rivayette geçen "Şeytanın boynuzu" tabirine gelince, Hattâbî, beğenilmeyen, kötü şeylerin şeytan boynuzu diye ifade edildiğini belirtir. Fitnenin şeytan boynuzunun doğduğu yerde olması, fitnenin, kötülüklerin, küfrün hakim olduğu yerlerde çıkacağını ifade eder.
Karnu'ş-Şeytan tabiriyle, şeytanın ümmeti, şeytana tabi olanlar, şeytanın kuvveti gibi başka mânaların kastedildiği de belirtilmiştir. Netice itibariyle hepsi aynı mânada birleşir ve hadisten, fitnenin şeytana uyanların çok olduğu, şeytanın güçlü bulunduğu, bu sebeple kötülüklerin galebe çaldığı yerlerde çıkacağı anlaşılır. [689]

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

ـ4805 ـ1ـ عن ا‘حنف بن قيس قال:]خَرَجْتُ أُرِيدُ هذَا الرَّجُلَ فَلَقِيَنِى أبُو بَكْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقَالَ: أيْنَ تُرِيدُ يَا أحْنَفُ. قُلْتُ: أُرِيدُ نُصْرَةَ ابْنِ عَمِّ رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ: ارْجِعْ، فإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلُ وَالْمُقْتُولُ في النَّارِ. فقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، هذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إنَّهُ كَانَ حَرِيصاً على قَتْل صَاحِبِهِ. وفي رواية: أنَّهُ قَدْ أرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (4805)- Ahnef İbnu Kays (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu adamı kastederek (evden) çıkmıştım. Yolda Ebu Bekre (radıyallahu anh)'ye rastladım.
"Ey Ahnef nereye gidiyorsun?" dedi.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcaoğluna yardım etmeyi arzu ediyorum!" dedi.
"Dön! dedi. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İki Müslüman kılıçlarıyla birbirlerinin üzerine

yürürlerse öldüren de ölen de ateştedir!" (Bu söz üzerine Resul-i Ekrem'e): "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık ama maktul niye ateşte?" diye sorulmuştu.
"Çünkü o da kardeşini öldürme hırsı taşıyordu!" cevabını verdi. -Bir başka rivayette ise: "O da kardeşini öldürmek istemişti" demiştir.- [Buhârî, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Fiten 14, (2888); Ebu Davud, Fiten 5, (4268); Nesâî, Tahrim 29, (7, 125).][690]

AÇIKLAMA:

1- Burada kastedilen vaka Hz. Ali ve taraftarları ile Hz. Aişe ve taraftarları arasında cereyan eden Cemel vakasıdır. İlerde (4810-4812. hadisler) bu hadise müstakilen tahlil edileceği için burada açıklama yapmayacağız.
2- Hadis, iki Müslümanın birbirlerini öldürmek niyetiyle silaha sarılmalarını yasaklamaktadır. İbnu Hacer hadisle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ulema der ki: "Her ikisinin de ateşte olmasının mânası şudur: "Onlar bunu hak ederler. Ancak işleri Allah'a kalmıştır. Dilerse her ikisini de cezalandırır. Sonra diğer muvahhidler gibi onları da ateşten çıkarır, dilerse her ikisini de affeder ve onlara hiçbir ceza vermez." Bazıları: "Hadis, bunu helal addedenlere hamledilir. Hadiste ne Haricîler için ne de Mu'tezile'den: "Masiyet ehli ateşte ebedî kalıcıdır" diyenler için hüccet mevcut değildir. Çünkü, hadiste geçen "Her ikisi de ateştedir" ibaresi, onların ateşte ebedî kalacaklarını ifade etmez" demiştir.
3- Fitneye karışmamak gerekir görüşünde olanlar, bu hadisle de ihticac etmişlerdir. Bunlar, Ashab'tan, savaşlarda Hz.Ali'nin yanında yer almaktan kaçanlardır: Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre, Üsâme, Ebu Berze el-Eslemî vs. Bunlar özetle: "Savaştan geri durmak gerekir. O kadar ki, biri öldürmek istese, nefis müdafaası da yapılmaz" demişlerdir. Mamafih: "Fitneye girilmez, ancak birisi öldürmek isterse nefis müdafaası yapılır" diyen de olmuştur. İbnu Hacer Sahabe ve Tabiinin cumhurunun "Hak tarafa yardımcı olup bağî tarafa karşı mücadele vermenin vacip olduğu"na

hükmetmiştir. Bunlar fitneye karışmamayı emreden bu hadisleri, savaşacak güçte olmayan veya hak sahibini teşhisten aciz kalan kimselere hamletmişlerdir. Ehl-i Sünnet, aralarında meydana gelen hâdiseler sebebiyle -haklı taraf bilinse dahi- Ashab'tan birini ta'n etmeyi men etmenin vacip olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü onlar, bu harbi içtihadları sonucu yaptılar. Resulullah'ın haber verdiği üzere, Allah Teala hazretleri içtihadda yapılacak hatayı affetmiştir. Dahası, hatalı içtihad yapana da bir sevap verileceği sabittir. İçtihadında isabet eden ise iki ücret alacaktır" demiştir. Hadiste gelen mezkur vaid, meşru bir te'vile dayanmaksızın, sırf saltanat için savaşan kimselere hamledilmiştir.
Taberî der ki: "Müslümanlar arasında vukua gelen her hâdisede, evde kalarak kavgadan kaçmak ve kılıçları kırmak, vacip olsaydı ne hak ikame edilir ne de bâtıl iptal edilirdi. Dahası fasıklar, Müslümanlarla savaştığı zaman, onlar; "Bu fitnedir, biz fitnede onlarla savaşmaktan men edildik" diyerek ellerini fasıklardan çekecek olsalar, malları yağmalamak, masum kanları dökmek, iffetleri payimal etmek gibi haramları irtikaba yol bulurlardı. Bu davranış, sefihlere mani olmakla ilgili emirlere muhalif olurdu."
Hadisin Bezzar'da gelen veçhinde yer alan bir ziyade, bu hadisteki maksada vuzuh getirmektedir: "Eğer dünya ile savaşırsanız ölen de öldüren de ateştedir." Bu hususu 4780 numarada kaydedilen bir Ebu Hüreyre rivayeti de te'yid eder. Orada Resulullah, Müslümanların, ölenin niçin öldüğünü, öldürenin niçin öldürüldüğünü bilemeyeceğini haber verir. Bu nasıl olur? diye sorulunca: "Herctir, ölen de öldüren de ateştedir" buyurur. Kurtubî der ki: "Bu hadis açıkça ortaya koyuyor ki, eğer kıtal (kavga) dünyayı talep eden veya hevaya uyan taraf bilinmediği halde yapılırsa öldüren de ateştedir" ve "ölen de öldüren de ateştedir" hadisinden maksad da bu durumdur." Bu temel prensibi, sahabeler arasındaki ihtilafa tatbik eden İbnu Hacer der ki: "Bundandır ki, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmaktan kaçınanlar, sayıca katılanlardan daha azdır. İnşaallah bunların hepsi de mütevvildir mecurdur (Allah'tan mükafaata mazhar olacaklardır). Sonradan gelenler, bunların hilafına dünya için savaşmışlardır." Nitekim Buhârî'de gelen yüce sahabe Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh)'nin bir rivayeti bunu

teyid etmektedir. Der ki: "...Sizler, ey Araplar, cahiliye devrinde bildiğiniz gibi, zillet, fakirlik ve dalalet içinde idiniz. Allah sizi İslam ve Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'le o halden kurtardı, bugünkü duruma geldiniz. Ne var ki şu dünya sizi ifsad etti, aranızı açtı. Şu Şam'da bulunan [Mervan] var ya, Allah'a yemin olsun sırf dünya için savaşıyor." Hadisin başka veçhinde, "O sıralarda ortaya çıkan fırkalardan hangisi hayırlı?" diye gelen bu suale Ebu Berze, "Hiçbir taraf!" mânasına gelen şu cevabı verir:

"Bana insanların en sevimli olanları şu gruptur: Onların karnı, halkın malından boştur, sırtları masumların kanlarının günahından azadedir.

"İbnu'l-Arabî der ki: "Demirle işaret eden lanete müstehak olursa, ya onu Müslümana vuran neye müstehaktır? Kişi, ciddi veya şaka olarak, tehditle işaret etti mi lanete layık olur. Şaka ile bunu yapan da, kardeşini korkuttuğu için muaheze olunur. Ancak, ciddi olanla şaka yapanın günahları bir değildir. Yalın kılıcın teati edilmesinin yasaklanması, yakalama sırasında gafil davranılarak, kazaya sebep olma korkusundandır."[691]

ـ4806 ـ2ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يُشِرْ أحَدُكُمْ الى أخِيهِ بِالسَّحِ، فإنَّهُ َ يَدْرِى لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ في يَدِهِ، فَيَقَعُ في حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»النَّزْغ« بالغين المعجمة: الفساد .

2. (4806)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah buyurdular ki: "Sizden kimse kardeşine silahla işarette bulunmasın. Zîra, o bilemez, belki de şeytan elinde bir fesatta bulunur da ateşten bir çukura düşer." [Buharî, Fiten 7; Müslim, Birr 126, (2617); Tirmizî, Fiten 4, (2163).][692]

AÇIKLAMA:

Resulullah burada, ister ciddi ister şaka olsun yasak olan, mahzurlu olan bir neticeye götürmesi muhtemel olan davranışı men etmektedir. Hadis

mutlak olduğu için, şaka kasdıyla da olsa zarara götürme ihtimali olan davranış yasaklanmaktadır. Nitekim, silah şakasıyla vukua gelen kazaları sık sık işitiriz. Silah korku veren bir nesne olduğu için, hadisten Müslümanı korkutmaktan yasaklama hükmü çıkarılmıştır. "Ateş çukuruna düşmek", ateşe götürecek günaha düşmekten kinayedir. Bir başka hadiste: "Bir kimse kardeşine bir demirle işaret etse, muhakkak melekler ona lanet eder, onu bırakıncaya kadar. İsterse annebaba bir kardeşi olsun" buyrulmuştur. Resulullah bu hususta dikkat çekmeye ehemmiyet vererek bir başka hadislerinde kınından sıyrılmış vaziyette silah teatisini de yasaklamıştır. Bu husustaki rivayetlerden biri şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir yerde, bir grupa uğradı. Kılıçlarını yalın halde birbirlerine teati ediyorlardı. "Bundan yasaklamadım mı? Kim kılıcını sıyırmışsa tekrar kınına koysun. Sonra arkadaşına versin. [Allah bunu yapana lanet etmiştir...] buyurdular"[693]

ـ4807 ـ3ـ وعن عبداللّه بن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سِبَابُ الْمُسْلِمِ فسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ[. أخرجه الخمسة إٍّ أبا داود.وقيل هذا محمولَ على من فعلٍ ذلك من غير تأويل؛ وقيل: قاله على جهة التغليظ أن قتاله كفر يخرج عن الملة.

3. (4807)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslümana sövmek fısktır, onunla çarpışmak da küfürdür." [Buharî, Fiten 8, İman 36, Edeb 44; Müslim, İman 116, (64); Tirmizî, İman 15, (2636); Nesaî, Tahrim 27, (7, 132).][694]

AÇIKLAMA:

1- Sibab: Sövmek olarak tercüme ettiğimiz bu kelime, Arapçada kişinin namusunu lekeleyecek sözler sarfetmektir. Sebb ile sibab aynı mânaya gelir ise de sibaba sövüşmek mânası veren de olmuştur. İbrahim Harbî, sibabı "Kişiyi ayıplamak maksadıyla kendine olan olmayan kusurları sayıp dökmek" diye açıklar. Fısk, "Allah ve Resulü'ne itaatten çıkmak"

mânasına gelir. Şer'î örfte fısk, isyandan eşeddir. Ayeti kerimede "...Size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi..." (Hucurat 7) buyrulmuştur.

2- Mü'minle çarpışmanın küfür olduğunu ifade eden hüküm biraz ihtilafa sebep olmuştur. Çünkü, hadisin zahirinde Haricîlerin iddiasını teyid var. Onlar "Büyük günah işleyen kâfir olur" iddiasındadırlar. Ehl-i Sünnet alimleri, mü'minle mukatele hâdisesini dinden çıkma mânasında küfür kabul etmezler.

***** "Resulullah'ın "küfür" olarak ifade etmesinden murad tahzirde mübalağadır" derler. Çünkü bu çeşit durumlarda kişinin dinden çıkmayacağı umumi bir kaide olarak herkesçe malum ve müsellemdir. Bunu te'yiden şefaat hadisi, ayrıca "Allah'ın şirk dışındaki bütün günahları dilediğinden affedeceğini" (Nisa 48) ifade eden ayeti kerime gösterilmiştir.

***** Hadisi te'vil zımnında: "Katl hâdisesinin küfre benzemesi sebebiyle Resulullah böyle buyurmuştur. Çünkü, mü'mini öldürmek kafirlerin şanıdır" da denmiştir.

***** Bazı âlimler de: "Burada maksad küfr kelimesinin lügat mânasıdır; bu da örtmektir. Çünkü Müslümanın, Müslüman üzerindeki hakkı, onun kendisine yardım etmesi, desteklemesi, eza vermekten kaçınmasıdır. Kendisini silahla öldürmeye yani silah kuşanmaya kalkınca, sanki bu hakkı örtmüş olur" denmiştir.

***** "Buradaki küfürden murad Allah'a küfürdür" diyen de olmuştur. Bunlara göre hadis, hiç te'vile yer vermeden Müslümanla mukateleyi helal addedenler hakkında varid olmuştur.

3- Hadiste mü'minin hukuku ta'zim edilmektedir. Müslime sebbeden kimseye fasık demeye cevaz da gelmiş olmaktadır.[695]

ـ4708 ـ4ـ وعن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّاراً يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ[. أخرجه الترمذي، وأخرجه أبو داود والنسائي عن ابن عَمر.وزاد النسائي في رواية عن ابن مسعود:]وَ يُؤْخَذُ الرَّجُلُ بِجَرِيرَةِ أبيهِ، وَ بِجَرِيرَةِ أخيهِ[.قيل معنى « َ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّاراً» أى فرقاً مختلفة يقتل بعضكم بعضاً فتشبهون الكفار يقتل بعضهم بعضاً بالعداوة.

و»الجَريرةُ« الذنب .

4. (4808)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak (dinden) dönmeyin." [Tirmizî, Fiten 28, (2194); Buhârî, Fiten, 8, Diyat 2; Ebu Davud, Sünnet 16, (4686); Müslim, İman 66, (119); Nesâî, Tahrim 28, (7, 127).]
Nesâî, İbnu Mes'ud'dan yaptığı bir rivayette şu ziyadeye yer verir: "Kişi ne babasının ne de kardeşinin cinayetinden sorumlu tutulmaz."[696]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, küfre dönme tabirini ulemanın iki suretle te'vil ettiğini belirtir:
1) Resulullah, hadiste küfürle, silahla örtünmeyi kastetmiş olmalı. Çünkü küfrün aslı, lügat olarak örtmektir.
2) Hadisin mânası: "Benden sonra birbirlerini öldürmeye kalkan fırkalara ayrılmayın. Aksi taktirde kâfirlere benzersiniz. Çünkü, kâfirler adavet sebebiyle birbirlerini öldürürler. Müslümanlar böyle değildir. Çünkü bunlar kan dökmemekle, birbirleriyle kavga yapmamakla emrolunmuşlardır" şeklindedir.
***** Hadiste, Hz. Ebu Bekr'in hilafeti sırasında irtidat edip, Müslümanları öldüren ehl-i riddenin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.
İbnu Hacer, aynı cümle için sekiz görüş ileri sürüldüğünü kaydeder:
***** Haricîler: "Bu hadis zahirî mânasında vürud etmiştir" derler.
***** Bu hüküm Müslümanın kanını helal addedenler içindir.
***** Kan hurmetini, Müslümanların hurmetini, dinin hukukunu örtenlerdir.
***** Birbirinizi öldürmekle kafirlerin fiillerini yapmış olursunuz.
***** Silah kuşananlar, silahla örtünenler kastedilmiştir.
***** Allah'ın nimetini örten (inkar eden).
***** Hadisin zahiri murad değil, öldürme fiilinden zecretme muraddır.
***** Birbirinizi tekfir etmeyin, birbirinize "ey kâfir" demeyin.[697]

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TÂBİÎN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

*** HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ**

ـ4809 ـ1ـ عن ابن أخِى عبداللّهِ بْنِ سَمٍ عن عَمِّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ جَاءَ الى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه لَمَّا أُرِيدَ قَتْلُهُ. فقَالَ لَهُ عُثْمَانُ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قَالَ: جِئْتُ في نُصْرَتِكَ. قَالَ: اخْرُجْ الى النَّاسِ فَاطْرُدُهُمْ عَنِّى فإنَّكَ خَارِجاً خَيْرٌ لِى مِنْكَ دَاخِ. فَخَرَجَ عَبْدُاللّهِ بْنُ سَمٍ فقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ، إنَّهُ كَانَ اسْمِى في الْجَاهِلِيَّةِ فُناً فَسَمَّانِى رَسُولُ اللّهِ # عَبْدَ اللّهِ، وَنَزَلَ فيَّ آيَاتٌ مِنْ كِتَابِ اللّهِ تَعالى. نَزَلَ فِيَّ: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ عَلى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ؛ وَنَزَلَ فيَّ: قُلْ كَفَى بِاللّهِ شَهِيداً بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ؛ إنَّ لِلّهِ سَيْفاً مَغْمُوداً عَنْكُمْ، وإنَّ الْمَئِكَةَ قَدْ جَاوَرَتْكُمْ في بَلَدِكُمْ هذَا الَّذِى نَزَلَ فيهِ نَبِيُّكُمْ، فَاللّهَ اللّهَ في هذَا الرَّجُلِ أنْ تَقْتُلُوهُ، فَوَاللّهِ إنْ قَتَلْتُمُوهُ لَتَطْرُدَنَّ جِيرَانَكُمُ الْمَئِكَةُ، وَلَيَسُلَّنَّ سَيْفُ اللّهِ الْمَغْمُودُ عَنْكُمْ، فَ يُغْمَدُ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَقَالُوا: اقْتُلُوا الْيَهُودِىَّ وَاقْتُلُوا عُثْمَانَ[. أخرجه الترمذي .

1. (4809)- Abdullah İbnu Selam'ın kardeşioğlu, amcası (Abdullah İbnu Selam) (radıyallahu anh)'tan naklediyor.

"Hz. Osman (radıyallahu anh) öldürülmek istendiği zaman yanına geldim. Osman bana:

"Sen niye geldin?" diye sordu.

"Sana yardım edeyim diye geldim" dedim.

"Öyleyse halka çık. Onları benden uzaklaştır. Zîra sen bana hariçte olursan, yanımda olmaktan daha faydalı olursun!" dedi. Ben de çıkıp: "Ey insanlar! Bilirsiniz, benim adım cahiliye devrinde falandı. Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Abdullah diye tesmiye buyurdu. Benim hakkımda Kitabullah'ta birkısım ayetler nazil olmuştur. Şu ayet benim hakkımda nazil olanlardan biridir: "De ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'an Allah tarafından gönderildiği halde, onu inkar ettiyseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de Tevrat'a dayanarak onun hak kitap

olduğuna şahitlik edip iman ettiği halde siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki, Allah zalimler güruhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). Keza şu ayet de benim hakkımda nazil oldu: "İnkar edenler "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Allah'ın size karşı kınına konmuş bir kılıcı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın inmiş olduğu bu beldenizde melekler size mücavir oldular. Öyleyse bu adamı öldürmekten Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Allah'a yemin olsun eğer onu öldürürseniz, komşularınız olan melekleri buradan tardetmiş olacaksınız ve Allah'ın size karşı kında tuttuğu kılıcı kınından çıkartacaksınız ve artık o kıyamete kadar kınına girmeyecek!"
Bu sözlerim üzerine:
"Şu Yahudiyi öldürün! Osman'ı öldürün" diye bağrıştılar." [Tirmizî Tefsir, Ahkaf.][698]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Selam, İslam'a giren meşhur Yahudi alimlerinden biridir. İslam olmazdan önceki ismi Husayn idi. Zikrettiği ayette mevzubahis edilen şahidin Abdulah İbnu Selam olduğu biraz münakaşalıdır. Çünkü Ahkaf suresi, bi'l-icma Mekkîdir. Abdullah ise hicretten sonra Müslüman olmuştur. Bu durumda ayette mevzubahis olan şahid, Mekke' de Müslüman olan bir ehl-i kitaptır. Hicretten önce İslam'a girmiş ve Kur'an'ı tasdik etmiş olmalıdır. İbnu Cerir et-Taberî bu görüştedir. Ancak ekseriyet, ayette zikri geçen bu şahidin Abdullah İbnu Selam olduğunda müttefiktir. Hasan Basrî, Mücahid, Katâde vs. birçokları. Bunlar surenin Mekkî olduğunu, ancak mezkur ayetin Medenî olduğunu söylerler. Bu şahitle Abdullah İbnu Selam'ın kastedildiğini te'yid eden İbnu Hibban'da Avf İbnu Malik, İbnu Merdûye'de İbnu Abbas hadisleri mevcuttur. Netice itibariyle racih görüş o şahidden maksadın Abdullah İbnu Selam olduğudur.[699]

*** CEMEL VAKASI**

ـ4810 ـ1ـ عن عبداللّهِ بْنِ زِيَادَ قال:]لَمَّا سَارَ طَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَعَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم الى الْبَصْرَةِ بَعَثَ عَلِيٌّ عَمَّارَ بْنَ يَا سِرٍ وَحَسَناً رَضِيَ اللّهُ عَنْهم، فَقَدِمَا عَلَيْنَا الْكُوفَةَ فَصَعَدا الْمِنْبَرَ، فَكَانَ الْحَسَنُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه في أعْهُ، وَعَمَّارٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أسْفَلَ مِنْهُ، فَاجْتَمَعْنَا إلَيْهِمَا. فَسَمِعْتُ عَمَّاراً يَقُولُ: إنَّ عَائِشَةَ قَدْ سَارَتْ الى الْبَصْرَةِ، إنَّهَا لَزَوْجَةُ نَبِيِّكُمْ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللّهَ ابْتَكُمْ لِيَعْلَمَ إيَّاهُ تُطِيعُونَ أمْ هِيَ[. أخرجه البخاري .

1. (4810)- Abdullah İbnu Ziyad anlatıyor: "Hz. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) Basra'ya yürüyünce, Hz. Ali, Ammar İbnu Yasir ve Hasan'ı (radıyallahu anhüm) gönderdi. Bu ikisi Kûfe'ye yanımıza geldiler ve minbere çıktılar. Hz. Hasan (radıyallahu anh) minberin yukarısında idi. Ammar (radıyallahu anh) da ondan aşağıda idi. Biz onların etrafında toplandık. Ammar'ın şöyle konuştuğunu işittim:
"Aişe, Basra'ya yürüdü. Muhakkak ki o, dünyada da ahirette de Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcesidir. Ancak Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi itaat edeceksiniz, yoksa ona (Hz. Aişe'ye) mi?" [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 30, Fiten 17.][700]

ـ4811 ـ2ـ وعن شقيق بْنِ عبداللّهِ قال:]كُنْتُ جَالِساً مَعَ أبِى مُوسى ا‘شْعَرىّ، وَأبِى مَسْعُودٍ ا‘نْصَارِىّ، وَعَمَّارٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُم فَقَالَ أبُو مَسْعُودٍ لِعَمَّارٍ: مَا مِنْ أصْحَابِكَ مِنْ أحَدٍ إ‘ لَوْ شِئْتُ لَقُلْتُ فِيهِ غَيْرَكَ، وَمَا رَأيْتُ مِنْكَ شَيْئاً مُنْذُ صَحَبْتَ رَسُولَ اللّهِ # أعْيَبَ عِنْدِى مِنَ اسْتَسْرَائِكَ فِي هذَا ا‘مْرِ. فَقَالَ عَمَّارٌ: يَا أبَا مَسْعُودٍ مَا رَأيْتُ مِنْكَ وَ مِنْ صَاحِبِكَ هذَا شَيْئاً مُنْذُ صَحِبْتُمَا رَسُولَ اللّه # أعْيَبَ عِنْدِي مِنْ إبْطَائِكُمَا فِي هذَا ا‘مْرِ فَقَالَ أبُو مَسْعُودُ: وكَانَ مُوسِراً: يَا غُمُ! هَاتِ حُلَّتَيْنِ فأعْطَى إحْدَاهُمَا أبَا مُوسى، وَا‘خْرى عَمَّاراً، وَقَالَ: رُوحا فِيهِمَا الى الْجُمُعَةِ[. أخرجه البخاري .

2. (4811)- Şakik İbnu Abdillah anlatıyor: "Ben, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebu Mes'ud el-Ensârî ve Ammar (radıyallahu anhüm) ile oturuyordum. Ebu

Mes'ud, Ammar'a:
"Senin arkadaşlarından herkese dilediğim takdirde bir kulp takabilirim. Ama sen hariçsin. Senin hakkında bir şey söyleyemem. Senin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğun günden beri şu işteki aceleciliğinden başka bir kusurunu görmedim!" dedi. Ammar da ona şu cevabı verdi:
"Ey Ebu Mes'ud! Ben de ne senden ne de şu arkadaşından, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğunuz günden beri, ikinizin şu işteki ağırlığınızdan başka bir kusurunuzu görmüş değilim!
"Ebu Mes'ud -zengin birisiydi- şu karşılıkta bulundu: "Ey oğlum! İki hulle (takım) getir. Birini Ebu Musa'ya ver, diğerini de Ammar'a!" Ve ilave etti: "Bunların içinde ikiniz cumaya gidin." [Buhârî, Fiten 18, Fezailu'l-Ashab 30.][701]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikri geçen Ebu Mes'ud, Ukbe İbnu Amr olup, o gün için Kûfe'de Hz. Ali'nin valisi bulunuyordu.
2- Hadisin bir başka veçhi daha teferruatlı: "Belirtildiği üzere, Ammar (radıyallahu anh), Hz.Ali için asker toplamak üzere Kûfe'ye gelmiştir. Bu sırada yanına gelen Ebu Musa ile Ebu Mes'ud el-Ensarî, Ammar'ı heyecanlı savaş taraftarı olmakla itham ederler. Ammar da onları bu savaşta (haklı olan) Hz. Ali'yi yeterince desteklemeyip ağırdan almakla itham eder. Neticede zengin olan Ebu Mes'ud iki takım elbise getirip arkadaşlarına giydirir ve beraberce cum'a'ya giderler.
3- İbnu Hacer, İbnu Battal'dan hadisle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Ebu Mes'ud zengin ve cömert birisi idi. Bir cum'a günü Ebu Mes'ud'un yanında toplanmış idiler. Ammar'a cum'aya kıyafetle katılması için bir takım hediye etmiş olmalı. Çünkü Ammar, yoldan gelmişti ve yolcu kıyafeti ve savaş teçhizatı içerisindeydi. Bu haliyle cum'a namazına katılmasına gönlü razı olmamıştır. Ebu Musa'nın yanında sadece ona elbise hediye etmeyi muvafık bulmadığı için, Ebu Musa'ya da bir takım hediye etmiştir."

4- Hadisten şu da anlaşılmaktadır: Savaşa katılma hususunda içtihadları farklıdır: Ammar (radıyallahu anh) ağır davranmayı mekruh addederken, diğer ikisi aceleci olmayı mekruh addetmişlerdir. Şüphesiz her iki taraf da görüşünde haklıdır. Aceleciliği mekruh addedenler Resulullah'ın fitneden sakınmayı emreden hadislerini esas almış olmalıdırlar. Ammar da bağilerle savaşmayı emreden ayet-i kerimeyi esas almış olmalıdır. (Mealen): "Mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışacak olursa aralarını düzeltin. Onlardan biri diğerine karşı tecavüzünde ısrar ederse, saldıran tarafla, onlar Allah'ın hükmüne dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerlerse siz de aralarını adaletle düzeltin ve doğruluktan ayrılmayın" (Hucurat 9).[702]

ـ4812 ـ3ـ وعن قَيْس بْنِ عَبّادٍ قَالَ:]قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أخْبِرْنِى عَنْ مَسِيرَكَ هذَاَ: أعَهْدٌ عَهِدَهُ إلَيْكَ رَسُولُ اللّهِ #: أمْ رَأىٌ رَأيْتَهُ؟ فقالَ: مَا عَهِدَ الىَّ رَسُولُ اللّهِ #: بِشَىْءٍ وَلَكِنَّهُ رَأىٌ رَأيْتُهُ[.
أخرجه أبو داود .

3. (4812)- Kays İbnu Abbad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh): "Söyle bize! (Savaş için) şu yürüyüşünü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bir emrini yerine getirmek üzere mi yapıyorsun, şahsî bir içtihadın olarak mı?" diye sordum.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bu yürüyüşü yapmam için herhangi bir emirde bulunmadı. Ben bunu şahsî reyimle yapıyorum!" cevabını verdi." [Ebu Davud, Sünnet 13, (4666).][703]

AÇIKLAMA:

Buradaki yürüyüşten maksad, Hz. Ali'nin Hz. Muaviye ile savaşmak üzere Irak'a yaptığı veya Cemel Vakası diye meşhur, Hz. Zübeyr'le savaşmak üzere Basra'ya yaptığı yürüyüştür. İbnu Sa'd'ın Tabakat'ında anlatıldığı üzere Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ferdasında Hz. Ali'ye Medine'de biat edilmişti. Medine'de bulunan bütün sahabeler Hz. Ali'ye biat etmiş idiler. Ancak Hz. Talha ile Zübeyr'in istemeyerek biat ettikleri

söylenir. Bunlar biattan sonra Medine'den ayrılıp Mekke'ye Hz. Aişe'nin yanına giderler. Hz. Aişe'yi oradan alıp Basra'ya geçerler. Bu hal Hz. Ali'ye ulaşır. O da Irak'a geçer. Basra'da Talha, Zübeyr, Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekilerle karşılaşır ve Cemel Vakası vukua gelir: Yıl 36 hicrî, Cemadiyü'l-ahire ayı. Hz. Talha, Zübeyr ve başka birçokları şehit olurlar. Ölü sayısı on üç bine ulaşır. Hz. Ali on beş gün kadar Basra'da kalır. Oradan Kûfe'ye geçer. Sonra Hz. Muaviye ve beraberindekiler Şam'da Hz. Ali'ye kıyam ederler. Bu haber kendisine ulaşınca o da ordusuyla yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Yıl: Hicrî 39 senesi, Safer ayı. Savaşla ilgili bazı açıklamalara az ilerde yer vereceğimiz için kısa kesiyoruz.[704]

*** HARİCÎLER**

ـ4813 ـ1ـ عن زيد بن وهب الجُهَنى:]وَكانَ في الْجَيْشِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ علِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حِينَ سَارَ الى الْخَوَارِجِ فقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أيُّهَا النَّاسُ إنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِى يَقْرَأوُنَ الْقُرآنَ لَيْسَتْ قِرَاءَتُكُمْ الَى قِرَاءَتِهِمْ بِشَىْءٍ، وَ صَتُكُمْ الى صَتِهِمْ بِشَىْءٍ، وَ صِيَامُكُمْ الى صِيَامِهِمْ بِشَىْءٍ يَقْرَأونَ الْقُرآنَ يَحْسِبُونَ أنَّهُ لَهُمْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ، َ تُجَاوِزُ صَتُهُمْ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيّةِ، لَوْ يَعْلَمُ الْجَيْشُ الَّذِينَ يُصِيبُونَهُمْ مَا قُضِيَ لَهُمْ عَلى لِسَانِ نَبِيِّهِمْ لَنَكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ، وَآيَةُ ذلِكَ أنَّ فِيهِمْ رَجُ لَهُ عَضُدٌ وَلَيْسَ لَهُ ذِرَاعٌ، على عَضُدِهِ مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ، عَلَيْهِ شَعَراتٌ بِيضٌ؛ فَتَذْهَبُونَ الى مُعَاوِيَةَ وَأهْلِ الشَّامِ وَتَتْرُكُونَ هؤُءِ يَخْلُفُونَكُمْ في ذَرَارِيِّكُمْ وَأمْوَالِكُمْ، وَاللّهِ إنِّى َرْجُو أنْ يَكُونُوا هؤُءِ الْقَوْمِ، فَإنَّهُمْ قَدْ سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ، وَأغَارُوا في سَرْحِ النَّاسِ. فَسِيرُوا عَلى اسْمِ اللّهِ تَعالى. قَال: فَلَمَّا الْتَقَيْنَا، وَعلى الْخَوارِجِ يَوْمَئِذٍ عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْبٍ الرَّاسِبِى. فقَالَ لَهُمْ: ألْقُوا الرِّمَاحَ وَسَلُّوا السُّيُوفِ مِنْ جُفُونِهَا فإنِّى أخَافُ أنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ يَوْمَ حَرَوْرَاءَ. فَرَجَعُوا فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهُمْ وَسَلُّوا السُّيُوفَ وَشَجَرَهُمْ النّاسُ بِرِمَاحِهِمْ، وَقَتَلُوا بَعْضَهُمْ عَلى بَعْضٍ. وَمَا أُصِيبُ يَومَئِذٍ مِنَ الرِّجَالِ إَّ رَجُنِ. فقالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: الْتَمِسُّوا فيهِمْ الْمَخْدَجَ فَلَمْ يَجِدُوهُ. قَالَ فقَامَ عَلِيٌّ بِنَفْسِهِ حَتّى أتَى أُنَاساً قَدْ قُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ. فقَالَ: أخِّرُوهُمْ فَوَجَدُوهُ مِمَّا يَلِى ا َرْضِ. فَكَبَّرَ وَقَالَ:

صَدَقَ اللّهُ وَبَلّغَ رَسُولَهُ. فَقَامَ إلَيْهِ عَبِيدَةُ السَّلْمَانِى َفقَالَ: يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؛ وَاللّهِ الَّذِى َ إلهَ إَّ هُوَ لَسَمِعْتَ هذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #: فَقَالَ إى واللّهِ الَّذِى َ إلهَ إَّ هُوَ، حَتّى اسْتَحْلَفَهُ ثَثاً وَهُوَ يَحْلِفُ لَهُ[.
أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (4813)- Zeyd İbnu Vehb el-Cühenî -ki bu zat, Hz. Ali (radıyallahu anh) Haricîlerle savaşmak üzere yürüdüğü zaman beraberindeki orduda bulunuyordu- anlatıyor: "Hz. Ali dedi ki: "Ey insanlar, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Ümmetimden bir grup çıkar. Kur'an'ı öyle okurlar ki, sizin okuyuşunuz onlarınkinin yanında bir hiç kalır. Namazınız da namazlarına göre bir hiç kalır. Orucunuz da oruçları yanında bir hiç kalır. Kur'an'ı okurlar, onu lehlerine zannederler. Halbuki o aleyhlerinedir. Namazları köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Okun avı delip geçmesi gibi dinden hemen çıkarlar. Onlarla harb eden ordu(nun askerlerine) peygamberlerinin diliyle ne (kadar çok ücret)ler takdir edilmiş olduğunu bilselerdi (başkaca) amel yapmaktan vazgeçerlerdi. Onların alâmeti şudur: Aralarında pazusu olduğu halde kolu olmayan bir adam olacak. Pazusu üzerinde meme ucu bir çıkıntı bulacak. Bunun üzerinde de beyaz kıllar bulunacak. Sizler Muaviye ve Şamlıların üzerine gidecek, buradakileri terkedeceksiniz. Onlar da sizin (yokluğunuzdan istifade ile) çolukçocuğunuza ve mallarınıza sizin namınıza halef olacaklar!"
(Hz. Ali ilave etti): "O vallahi! Ben, onların bu kavim olacağını kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü onlar haram kan döktüler. Halkın meradaki hayvanlarını gasbettiler. Öyleyse Allah adına bunlar üzerine yürüyün!"
Ravi der ki: "Haricîlerin başında o gün, Abdullah İbnu Vehb er-Rasibî olduğu halde, onlarla karşılaşınca Hz. Ali (radıyallahu anh) askerlerine:
"Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı kınlarından çıkarın. Çünkü ben, onların Harura günü size yaptıkları gibi yine size sulh teklif edeceklerinden korkuyorum!" dedi. Bu emir üzerine döndüler, mızraklarını bertaraf ettiler ve kılıçlarını sıyırdılar. Askerler onlara mızraklarını sapladı. Öldürüp üst üste yığdı. O gün cengâverlerden sadece iki kişi isabet alıp şehit düştü. Ali (radıyallahu anh):

"Aralarında o sakat herifi arayın!" emretti. Aradılar, fakat bulamadılar. Bizzat Ali kalkıp üst üste öldürülmüş insanların yanına geldi:

"Bunları geri çekin!" dedi. Sonra yere gelen cesetler arasında onu buldular. Onun bulunması üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) tekbir getirdi ve:

"Allah doğru söyledi, Resulü de doğru tebliğ etti" dedi. Ubeyde es-Selmânî, Hz. Ali'ye doğrulup:

"Ey mü'minlerin emîri! Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle. Sen bu hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bizzat işittin mi?" diye sordu. Ali (radıyallahu anh):

"Kendinden başka bir ilah olmayan Allah'a yemin ederim, evet!" dedi. Ubeyde Hz.Ali'ye üç sefer yemin verdi. O da ona üç sefer yemin etti." [Müslim, Zekat 156, (1066).][705]

ـ4814 ـ2ـ وأخرجه مسلم عن عُبيدِاللّهِ بْنِ أبِى رَافعٍ بِنَحْوِهِ، وفي أوَّلِهِ:]أنَّ الْحَرُورِيَّةَ لَمَّا خَرَجَتْ على علِيِّ بْنِ أبِى طَالِبٍ. قَالُوا: حُكْمَ إلاَّ للّهِ. فقَالَ عَلِيٌّ: كَلِمَةُ حَقٍّ أُرِيدُ بِهَا بَاطِلٌ[.»التَّرَاقِيُّ« جمع ترقوة، وهى العظم الذي بين ثغرة النحر والعاتق.و»الرَّمِيَّة« ما يرمى من صيد أو نحوه قال الخطابي: قد أجمع علماء المسلمين على أن الخوارج على ضلتهم فِرْقة من فرق المسلمين، ورأوا مناكحتهم، وأكل ذبائحهم، وأجازوا شهادتهم .
قال: ومعنى »يَمرُقونَ مِنَ الدِّينِ« أى يخرجون عن طاعة ا"مام المفترض طاعته وينسلخون منها.و»نَكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ« أى فتروا وجبنوا.و»اŒية« العمة التي يستدل بها.و»وحشُّوا رَماحَهُمْ« أى رموا بها وألقوها من أيديهم.و»التَّشَاجُرُ بِالرِّمَاحِ« التطاعن بها.و»المخْدَجُ« الناقص .

2. (4814)- Müslim, (bu hadisi) Abdullah İbnu Rafi'den de aynı şekilde tahriç etmiştir. O rivayetin baş kısmında şu ziyade var: "Haruriyye, Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'e karşı huruc ettikleri zaman: "Hüküm Allah'ındır" dediler. (Bu ibare Kur'an'dan bir iktibas olması hasebiyle) Hz. Ali de: "Kendisiyle batıl murad edilen hak bir söz" dedi." [Müslim, Zekat 157, (1066).][706]

AÇIKLAMA:

1- Haricîler, Cemel Vakası'yla başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar Sıffîn Savaşı'ndan sonra, aradaki ihtilafın iki hakem tarafından Kur'an'a göre halledilmesi şeklinde bir karara varılınca, bu kararı beğenmeyerek hem Hz. Muaviye'ye hem de Hz. Ali'ye karşı gelmişlerdir. Fiilen halife Hz.Ali (radıyallahu anh) olması haysiyetiyle Hz. Ali onların üzerlerine gitmiş, itaate getirmek için onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı, siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı Harura olduğu için bunlara Haruriye de denmiştir. Haricîler büyük günah işleyen kâfir olur diye ortaya attıkları bir prensiple hareket ettikleri için, zamanla kelamî bir mezhep mahiyetini de kazanmıştır.
Haricîler, bidayetten itibaren Muhakkime-i ûlâ, Ezârika, Necedat, Sufriyye, Acâride, İbâziye gibi değişik kollara ayrılmıştır. Zamanımıza kadar varlığını sürdüren kolu İbâziye'dir. Tunus'ta, Cezayir'de bunlara rastlanır. Zengibar'ın resmî mezhebinin İbâziye olduğu bilinmektedir.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, Nehrevan Savaşı'nı anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanlarla savaşacak bir fitne grubunun evsafını beyan buyurmuş, Hz. Ali bu vasıfları Haricîlerde görmüştür. Resulullah'ın kendisine verdiği bilgilere dayanarak, bu zümre içerisinde Zü's-Südye isminde bir kimsenin bulunması gerekeceğinde ısrar eder. Gerçekten, ölüler arasında Hz. Ali'nin "peygamberin ihbarı"na dayanarak yaptığı tasvire uygun bir adam bulununca nebevî bir mucize daha ortaya çıkar. Hz. Ali (radıyallahu anh) bu mucize karşısında heyecanlanır ve tekbir getirir: "Allah doğru söyledi. Resulü doğru söyledi" demesi, Allah'ın bildirmesiyle konuşan Hz. Peygamber'in sözünün doğrulandığını, te'yid gördüğünü ifade buyurmasıdır. Şarihler, Ubeyde es-Selmânî'nin, bu hadisenin itibarını Resulullah'tan işittiğine dair Hz. Ali' ye üç kere yemin ettirmesini, bunu herkese duyurma maksadıyla yaptığını belirtirler.
3- Hz. Ali onların Lahükme illa lillah Kur'ânî cümlesini "Batıla alet edilen hak bir söz" olarak değerlendirir. Hatta Haricîler, aşırı

dindarlıklarıyla da meşhurdurlar. Çok ibadetten alınları yara olan kimselerdir. Onun için hadiste "onların namazı yanında sizinki bir hiçtir..." cümlesine rastlanır. Ne var ki ne çok ibadet, ne Kur'an ve hadiste gelen ibarelerin slogan olarak kullanılması gidilen yolun meşruluğu için kafi değildir. Siyasi görüşü kendine muvafık olmayan, Müslümanları tekfir, halifeye isyan gibi davranışlar onları ve benzerlerini Resulullah'ın ifadesiyle "İnsan ve hayvanların en şeriri" olmaktan kurtaramıyor. Haricîlerin "Hüküm Allah'ındır" diye pek sık kullandıkları slogan, Kur'an'dan muktebestir. Birçok ayette bu mâna ifade edilmiştir (En'am 57, 62, Yusuf 40, 67, Kasas 70, 88, Gafir 42), Hz. Ali buna itiraz etmemiş, fakat söyleniş gayesinin batıl olduğunu belirtmiştir.

4- Bu hadis, mü'minler arasında cereyan edecek kıtallerin ahkâmını tesbitte esastır. Ulema bu ve diğer benzeri hadislerden sonra Sahabe'nin tatbik ettiği ahkâmdan hareketle şu esasları tespit etmiştir:

***** İmama isyan edenler önce hakka çağrılır, tehdid edilir, saldırmadıkları müddetçe saldırılmaz.

***** Saldırmaları halinde onlarla savaşılır.

***** Yaralılarına dokunulmaz. Bozguna uğradıkları takdirde, destek görmeleri melhuz değilse takip edilmezler.

***** Malları ganimet değildir yağma edilmezler.

***** Tevbe edenlerin tevbesi kabul edilir.

***** İsyan sebebiyle dinden çıkmış sayılmazlar. Ancak inkarları sebebiyle isyan etmişlerse o zaman mürted muamelesi yapılır.

***** Onlardan esir alınanlara da, esir muamelesi yapılmaz; öldürülmezler.

***** Devlete karşı isyan eden bağîlere ve Haricîlere karşı savaşmak caizdir, sevaptır, bu savaşta ölenler şehittir.

Fitnenin çeşitleri ve herbirine karşı uygulanacak ahkâm hakkında geniş bilgiyi daha önce kaydettik.[707]

ـ4815 ـ3ـ وعن سويد بن غفلة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # حَدِيثاً، فَوَاللّهِ ‘نْ أخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أحَبُّ الىَّ مِنْ أقُولَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَقُلْ، وَإذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ فإنَّ الْحَرْبَ خِدْعَةٌ، وَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: سَيَخْرُجُ قَوْمٌ في أخِرِ الزَّمَانِ حُدَثَاءُ ا‘سْنَانِ سُفَهَاءُ ا‘حْم، يَقُولُونَ

مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الَبَرِيَّةِ، يَقْرَأوُنَ الَقُرآنَ، َ يُجَاوِزُ إيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنْ الدّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنْ الرَّمِيَّةِ، فأيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فإنَّ في قَتْلِهِمْ أجْراً لِمَنْ قَتَلَهُمْ عِنْدَ اللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»حُدَثَاءُ ا‘سْنَانُ« أى شباب لم يكبروا حتى يعرفوا الحق.»سُفَهَاءُ ا‘حْمِ« السفه الخفة في العقل والجهل.»ا‘حمُ« العقول .

3. (4815)- Süveyd İbnu Gafle (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir hadis söyleyince, Allah'a yemin olsun Aleyhisselâtu vesselâm'ın söylemediği bir şeyi söylemektense gökten atılmayı tercih ederim. Ancak benimle sizin aranızda cereyan eden şeyler hakkında konuşunca, bilesiniz harp hiledir. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Ahirzamanda yaşça küçük, akılca kıt birtakım gençler çıkacak. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur'ân'ı okurlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkarlar. Onlara nerede rastlarsanız onları gebertin. Zîra, onları öldürene, kıyamet günü, Allah'ın vereceği ücret var." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 36, Menakıb 25, İstitâbe 6; Müslim, Zekât 154, (1066); Ebu Davud, Sünnet 31, (4767); Nesâî, Tahrîm 26, (7, 119).][708]

AÇIKLAMA:

1- Eslâf uleması, burada yaşça genç, akılca kıt gençlerle Haricîlerin kastedildiğini anlamışlardır. Nitekim, Teysîr'in bu hadisi, Haricîlerle ilgili fitne başlığı altında kaydettiğine göre, aynı anlayışı görmek mümkün. Ancak Resûlullah'ın hadisleri, aynen Kur'ân gibi her devre baktığı için, kıyamete kadar gelecek zaman içinde her devir insanı, kendi zamanına tatbik etme hakkına sahiptir. Nitekim, bizde Fitnenin Evsafı ile ilgili bahiste, günümüzün fitnelerinde gizli ve münafık güçlerin cahil gençlerimizi, İslâmî sloganlarla aldatıp istismar edeceklerine dikkat çekmiştik.

2- خير قول البرية tabirinde bazı alimler "kalb mevcuttur, قول خير البرية şeklinde olmalıdır" demiştir. "Yaratılmışın en hayırlısının sözü" demek olur. Bununla Kur'ân ve hadisin kastedildiği belirtilmiştir.

3- Kur'ân okumalarına rağmen imanlarının gırtlaklarından öteye geçmemesi Kur'ân'ı anlamadıklarına, ahkâmını hayatlarında tatbik etmediklerine, halkı aldatmak için, slogan olarak onları zikrettiklerine delalet eder. Bunlar, bir avı delip, ondan hiçbir bulaşık almadan öbür tarafa geçen ok gibi, İslâm'dan hiçbir pay kapmamış olarak dinden çıkarlar. İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de bu insanların dine giriş ve çıkışlarını "ok"un bir ava giriş çıkışına benzetmesini, oka avdan hiçbir şeyin takılmaması sebebine bağlar.

4- Hadisin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde "Onlar Müslümanları (büyük günah işleyince kâfir olurlar diyerek) öldürürler. Fakat put ehlini bırakırlar. Eğer ben onlara yetişecek olsam, vallahi Ad kavminin ölümleriyle öldürürüm" buyurulmuştur. Ad kavminin ölümü tabiriyle, "Köklerinin kesilmesi"nin kastedildiği belirtilmiştir. Çünkü o kavim helak olmuş, arkası kesilmiştir.

Eski âlimler bu hadisi Haricîlere tatbik edip büyük günah işleyenleri kâfir addederek diye kayıtlamıştır. Ancak günümüzde benzeri davranışlara düşen kitlelerin davranışlarını aynı tabirlerle kayıtlamak gerekmez. Üstelik İslam âlemi şimdilerde ne kadar geniş. Müslümanlara musallat olacak bu heriflerin ileri sürecekleri bahaneler her köşede bir başka şey olabilir. Ama onların sonunu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haber vermektedir: "Âd kavminin ölümüyle ölmek." "Âd kavmi öldürülmedi, (atom bombasından hasıl olan fırtınayı hatırlatan) bir rüzgâr ile toptan helak edildi" der, şârihimiz... [709]

ـ4816 ـ4ـ وعن أبى سعِيدٍ وَأنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # سَيَكُونُ في أُمَّتِي اخْتِتَفٌ وَفُرْقَةٌ: قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسِيئُونَ الْفِعْلَ، يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ َ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ. ثُمَّ َ يَرْجِعُونَ حَتّى يَرْتَدَّ عَلى فُوقِهِ. هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ، طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتَلُوهُ، يَدْعُونَ الى كِتَابِ اللّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ في شَىْءٍ. مِنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أوْلى بِاللّهِ مِنْهُمْ. قَالُوا: يَا

رَسُولَ اللّهِ #! مَا سِيمَاهُمْ قَالَ: التَّحْلِيقُ[. أخرجه أبو داود، وللشيخين عن أبى سعيد نحوه .

4. (4816)- Ebu Said ve Enes radıyallahu anhümâ anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimde ihtilâf ve ayrılıklar meydana gelecek. (Onlardan) bir grup lafıyla güzel, ameliyle kötü olacak. Bunlar Kur'ân'ı okuyacaklar, ancak köprücük kemiklerinden aşağı geçmeyecek. Bunlar, dinden tıpkı okun avı delip geçmesi gibi çıkarlar. Onlar, ok, kirişine dönmedikçe bir daha dine geri gelmezler. Bunlar mahlukatın en şeriridir. Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu! Onlar insanları Kitabullah'a çağırırlar, fakat Kitap'tan zerre kadar nasipleri yoktur."

Yanında bulunan Ashab:

"Ey Allah'ın Resûlü onların alâmeti nedir?" diye sordular da:

"Tıraş olmak!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Sünnet 31, (4765).]

Benzer bir rivayeti Ebu Saîdi'l-Hudrî'den Sahiheyn kaydetmiştir. [Buhâri, Fezailu'l-Kur'ân 36, Menâkıb 25, Edep 95, İstitabe 6, 7; Müslim, Zekât 143-148, (1064); Muvatta, Kur'ân10, (1, 204, 205); Nesâî, Zekât 79, (5, 87). Tahrîm 26, (7, 119).][710]

ـ4817 ـ5ـ وفي روايةٍ عن أنسٍ قال:]سِيمَاهُمْ التَّحْلِيقُ وَالتَّسْبِيدُ. فإذَا رَأيْتُمُوهُمْ فَأنِيمُوهُمْ[.»الفُوقَةُ وَالفُوقُ« موضع وقوع الوتر من السهم.

5. (4817)- Hz. Enes'ten gelen bir rivayette (Resûlullah şöyle) buyurmuştur: "Onların alâmeti tıraş ve saçın yolunmasıdır. Onları gördüğünüz zaman öldürün."[711]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste geçen dalalet fırkasıyla ilgili mütemmim bilgi sunmaktadır. Dinden çıkan bu yaşça genç, aklı kıt, lafı güzel, ameli kötü gürûhun bir daha kazanılamayacağı ifade edilmektedir. Onların geri

gelmesi, okun kirişine geri gelmesine bağlanmıştır. Yani olması muhal olan şeye dilimizde böylesi makamda "balık kavağa çıkınca" deyimini kullanırız. Maksad muhal olan şeyi ifade etmektir. Keza bunların okuduğu Kur'ân'dan zerre miktar bir tesir, bir iz kalmayacağı, kalplerine hiçbir şey inmeyeceği hakikatı da, okuduklarının köprücük kemiklerinden aşağı gitmeyeceği tabiriyle ifade edilmiştir. Başka rivayetlerde köprücük kemiği yerine boğaz, hançere, gırtlak gibi başka tabirler kullanılmıştır. Şarihlerimiz bu tabiri "Kıraatleri Allah'a yükselmez. Allah kabul buyurmaz" şeklinde de anlamıştır.

2- Hadis, böylesi insanlarla cihad gereğine dikkat çekmektedir. Çünkü, dinî sloganlarla, Kur'ân tilavetiyle meydana çıktıkları için mü' minler arasında tereddüt çıkabilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu tereddütü yenmek ve izale etmek maksadıyla onları öldüren gazi, onlar tarafından öldürülen şehit olur mânasında olmak üzere "Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu!" buyurmuştur.

3- Onların alâmeti başı tıraş etmek olarak belirtilmiştir. Nevevî der ki: "Alimlerden bazıları bu hadisten hareketle başı tıraş etmenin mekruh olduğuna hükmettiler. Ancak, hadiste buna delalet yoktur, tıraş onların alâmetidir. Alâmet, bazan da mübah olur. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Onların alâmeti bir pazusu kadın memesi gibi olan siyah bir adamdır" buyurmuştur. Malum olduğu üzere, bu haram değildir. Ayrıca Ebu Dâvud'un Sünen'inde Buhârî ve Müslim'in şartına uygun sahih bir rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başının birkısmı tıraş edilmiş bir çocuk görmüştü: "Ya tamamını tıraş edin ya tamamını kesmeyin" buyurdu" denmiştir. Bu rivayet başın tıraş edilmesinin mübahlığı hususunda sarihtir, te'vile ihtimali yoktur. Ulemâ der ki: "Her durumda başın tıraş edilmesi caizdir. Kişiye yağlanması ve bakımı meşakkat getirecekse tıraş etmesi müstehab olur. Eğer meşakkat getirmiyorsa kesilmesi müstehab olur."

İkinci hadiste, tıraş olarak tercüme ettiğimiz tahlik kelimesini te'kîden tesbîd, (bazı nüshalarda tesmîd şeklindedir) kelimesi gelmiştir. Lügatte aynen deriden saçın tıraş edilmesi mânasına gelirse de Ebu Dâvud, saçın kökten yolunması diye açıklar.[712]

ـ4818 ـ6ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ # مُنْصَرَفَهُ مِنْ حُنَيْنٍ، وَفي ثَوْبِ بَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فِضَّةٌ، وَرَسُولُ اللّهِ # يَقْبِضُ مِنْهَا وَيُعْطِى النَّاسَ. فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، اعْدِلْ فَقَالَ: وَيْلَكَ فَمَنْ يَعْدِلُ إذَا لَمْ أَعْدِلْ؟ لَقَدْ خِبْتُ وَخَسِرْتُ إنْ لَمْ أعْدِلْ. فَقَالَ عُمَرُ: دَعْنِى يَا رَسُولَ اللّهِ أضْرِبْ عُنُقَ هذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ #: مَعَاذَ اللّهِ أنْ يَتَحَدَّثَ النَّاسُ أنَّ مُحَمَّداً يَقْتُلُ أصْحَابُهُ، وَإنَّ هذَا وَأصْحَابَهُ يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ َ يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم .

6. (4818)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Hz. Bilâl'in eteğinde gümüş (para) vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam:
"Ey Muhammed! Adil ol!" dedi. Aleyhissalâtu vesselam (öfkeli olarak):
"Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!" buyurdular. Hz. Ömer atılıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Halkın "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" diye dedikodu yapmasından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'ân okurlar (ama okudukları) hançerelerinden aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!" buyurdular." [Buhârî, Humus 16; Müslim, Zekât 142, (1063). Metin Müslim'inkidir.][713]

AÇIKLAMA:

1- Hadis birçok vecihten rivayet edilmiştir. Müslim'in Zekât bölümündeki 140-160 arasındaki hadisler bu vak'a ile alakalı. Bazı rivayetlerdeki ziyadelerden anlaşıldığına göre, hâdise, Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimetin Ci'râne'de dağıtımı sırasında cereyan etmiştir ve bu itirazcının adı Zülhüveysıra'dır. Bir rivayette adam tasvir de edilir: "Gür sakallı, elmacıkları çıkık, gözleri çukur, alnı yüksek, başı traşlı." Bir rivayete göre, "Sağında ve solunda olanlara verdi. (Henüz) arkadakilere vermemişti. Arkadakilerden bir adam kalkarak: "Ey

Muhammed, taksimde adil olmadın" der. Resulullah bu söze çok öfkelenir. Ancak: "Vallahi, benden sonra, benden daha adil olacak birini bulamazsınız" demekle yetinir. Sonra şu açıklamayı yapar: "Ahirzamanda bir kavim çıkacak. Sanki bu, onlardan biridir. Onlar, Kur'an okurlar fakat okudukları köprücük kemiklerini geçmez. İslam'dan okun avdan geçtiği gibi geçip giderler. Alametleri tıraştır. Bunların arkası kesilmez; sonuncuları Mesih Deccal'le birlikte çıkar. Onlara rastladığınız zaman bilin ki, onlar halkın ve hayvanların en şerirleridir."

2- Havazinliler, askerlerinin daha fedakârane savaşmaları düşüncesiyle mallarını ve hatta çocuk ve kadınlarını da cephe gerisine getirdiklerinden savaşta mağlup olunca Müslümanlara çok miktarda ganimet intikal etmişti; 6.000 kadın ve çocuk, 4.000 okiyye gümüş, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun. Vakidî, o gün her bir gaziye dört deve ile kırk koyun ganimet isabet ettiğini belirtir. Ayrıca müellefe-i kulub denen kalpleri kazanılacak, şair, hatip, kabile reisi gibi nüfuzlu kimselere, durumuna göre 50'şer, 100'er deve verilmiştir.

3- Bazı rivayetlerde, Resulullah'tan bu adamı öldürme müsaadesi isteyen Halid İbnu Velid'dir. Dahası, hâdisenin Ci'rane'de değil Medine'de cereyan ettiğini ifade eden rivayet de var. İbnu Hacer el-Askalânî, bu rivayetlerin arasında zıtlık olmadığını, hâdisenin birkaç sefer cereyan etmiş olabileceğini söyleyerek zahirî zıtlığı te'lif eder.

4- Bu hadisler, Haricîlerle ilgili olması haysiyetiyle, bunların şerhi zımnında, Haricîlerin tekfir edilip edilmeyeceği hususuna da yer verilir. Hemen belirtelim ki, onların tekfiri hususunda ihtilaf edilmiştir. Şâfiîlerden cumhur-u ulemâya göre Haricîler tekfir edilemez. Bakillânî, onların sarih küfre düşmediğine, fakat küfre müeddi olan söz söylediklerine dikkat çekmiş ise de bu, tam bir tekfir sayılmamıştır. Kadı İyaz, "tekfir hususunda, ulemanın, muteber tek delili olduğunu, bunun da, onların kendi dışındaki Müslümanları tekfir etmeleri bulunduğunu, zîra bir hadiste mü'mini tekfir eden kimsenin sözünün havada kalmayıp, haksız yere tekfirde bulunan kimseye geri döneceğini bildirdiğini" söyler. Aslında bu hüküm, diğer fırâk-ı dâlle için de geçerlidir.

Ehl-i Sünnet uleması, tekfir hâdisesi, dinde çok nazik bir bahis olması sebebiyle, tekfir etme hususunda fazlaca dikkatli ve ihtiyatlı

davranmışlardır. Dolayısıyla onların kestiklerinin yeneceğine, kadınlarıyla evlenilebileceğine, cenazelerine iştirak edileceğine, şehadetlerinin makbul olacağına hükmetmişler ve bu hususta icma etmişlerdir. Hz. Ali'ye : "Onlar kâfir midirler?" diye sorulmuş: "Küfürden kaçtılar!" demiştir.

"Münafık mıdırlar?" denilmiş, "Münafıklar Allah'ı pek az zikrederler. Halbuki onlar akşam sabah zikrediyorlar!" demiştir. "Onlar kimdir?" denilmiş, "Fitneye maruz kalıp, bu yüzden hakka karşı körleşen, sağırlaşan kimselerdir!" demiştir.[714]

*** HAKEMEYN HÂDİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT VAKASI**

ـ4819 ـ1ـ عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]دَخَلْتُ على حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَقُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ النَّاسِ مَا تَرَيْنَ، وَلَمْ يُجْعَلْ لِى مِنَ ا‘مْرِ شَىْءٌ. فَقَالَتْ: اَلْحَقِ النَّاسَ فَهُمْ ينْتَظِرُونَكَ، وَأخْشى أنْ يَكُونَ في احْتِبَاسِكَ عَنْهُمْ فُرْقَةٌ، فَلَمْ تَدَعْهُ حَتّى ذَهَبَ. فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ خَطَبَ مُعَاوِيَةُ وَقَالَ: مَنْ كَانَ يُرِيدُ أنْ يَتَكَلَّمَ في هذَا ا‘مْرِ فَلْيُطْلِعْ لَنَا قَرْنَهُ، فَلَنَحْنُ أحَقُّ بِهِ مِنْهُ وَمِنْ أبِيهِ. قَالَ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ: فَقُلْتُ لِعَبْدِاللّهِ، فَهَّ أجَبْتَهُ؟ فقَالَ: لقَدْ هَمَمْتُ أنْ أقُولَ أحَقُّ بِهذا ا‘مْرِ مِنْكَ مَنْ قَاتلَكَ وَأبَاكَ عَلى ا“سْمِ، فَخَشَيْتَ أنْ أقُولَ كَلِمَةً تُفَرِّقَ بَيْنَ الْجَمِيعِ وَتُسْفِكُ الدَّمَ وَيُحْمَلُ عَنِّى غَيْرُ ذلِكَ، فَذَكَرْتُ مَا أعَدَّ اللّهُ في الْجِنَانِ. قُلْتُ: حُفِظْتَ وَعُصِمْتَ[. أخرجه البخاري .

1. (4819)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın yanına girdim ve:

"(Ali ile Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin Sıffîn'deki hâdiseleri sebebiyle) halka gelenleri görüyorsun. (Şimdi Harameyn ve başka yerde hayatta kalan sahabeleri toplayıp fikirlerini almak istiyorlar.) Bu hilafet ve emîrlik meselesinde bana hiçbir hak tanımadılar (bu sebeple gitmek istemiyorum, ne dersin?)" dedim.

"Katıl. Çünkü onlar seni bekliyorlar. Onlardan geri durmanı, onların bir muhalefet saymalarından korkarım!" dedi ve Abdullah, oraya gidinceye kadar Hafsa onu bırakmadı. (Hakemlerin hüküm vermesinden sonra) Hz.

Muaviye bir hutbe irad etti ve (Abdullah'la babası Ömer'i kastederek) dedi ki:
"Kim bu hilafet meselesi hakkında bizimle konuşmak isterse kendini bize göstersin (meydana çıksın). Şurası muhakkak ki biz, halifeliğe ondan da babasından da ehakkız."
Habib İbnu Mesleme der ki: "Abdullah'a: "Ona cevap vermedin mi?" dedim. Abdullah cevaben:
"Bu işe senden daha ehak olan, İslam adına sana ve babana karşı (Uhud'da, Hendek'te) mücadele vermiş olan Ali (radıyallahu anh)'dir!" demek istedim. Fakat, herkesin arasına tefrika sokup, kan akıtacak ve istemediğim bir mânaya çekilecek bir kelime sarfetmekten korktum. Allah'ın (sabredene) cennette hazırladığı mükafaatları da hatırlayarak (Muaviye'ye) karşılık vermedim" demiştir. Habib İbnu Mesleme: "Bu tavrı takdir ederek: "Sen bir fitneden (inayet-i İlahî ile) korunmuş ve (ciddî) bir felaketten muhafaza edilmişsin!" dedim" der. [Buharî, Megazî, 29.][715]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'den alarak koyduğumuz parantez arası açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Hz. Abdullah İbnu Ömer, Sıffîn Savaşı'nda, ihtilafın çözümü Hakemeyn'e yani biri Hz. Ali, diğeri de Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ) tarafından seçilecek iki hakemin tesbit edeceği ortak görüşe havale edildikten sonra, hayatta kalan sahabelerin fikirlerini almak üzere yapılan bir davete icabet edip-etmeme hususunda Resulullah'ın zevcelerinden ve aynı zamanda kızkardeşi bulunan Hafsa ile istişare etmiştir. Kendisi kırgın bir hava taşımakta, bu sebeple de davete icabet etmemek istemektedir. Ancak Hz. Hafsa, katılmasını tavsiye etmektedir.
Abdullah katılır. Hz. Muâviye'nin kulağına Abdullah'tan bir şeyler ulaşmış olmalı ki, ilk hutbesinde ta'rizkâr ve hatta tehditkar bir üslupla Hz. Abdullah'a laf atar. Abdullah, Hz. Ali lehine konuşup, bidayetten beri İslam için çalıştığını, Hz. Muâviye ve babası Ebu Süfyan'a karşı Uhud'da, Hendek'te İslam'ı korumak için savaş verdiğini, bu sebeplerle

onun hilafete kendisinden ehak olduğunu söylemeyi düşünür. Fakat, fitne çıkmasın diye sükut eder. Said İbnu Mansur'un kaydettiği munkatı bir rivayette Hz. Abdullah, Muâviye'ye şöyle söylemek istemiştir: "Hilafete, İslam adına sana ve babana karşı savaşmış olanlar ehaktır." Ancak kan dökülmesi ve sözünün yanlış anlaşılması korkusuyla susmayı tercih eder, (radıyallahu anh).

2- Hadiste, Hz. Abdullah'a bu davranışı sebebiyle takdirlerini ifade eden Habib İbnu Mesleme, küçük sahabelerdendir. Şam'a yerleşmiştir. Babasının Resulullah'la sohbeti mevcuttur. Aslında Hz. Muaviye taraftarlarındandır. Muaviye (radıyallahu anh) onu, kuşatma altındaki Hz. Osman'a yardım etmesi için bir askerî birliğin başında Şam'dan Medine'ye göndermiş, ancak o gelmeden Hz. Osman şehid edilmiş olduğu için geriye, Hz. Muâviye'nin yanına dönmüştür. Şam'da Hz. Muâviye ile beraberdir. Hz. Muâviye onu Rumlara karşı yapılan gazvelerin başına komutan tayin etmiştir. Sıkça Rumlarla karşılaştığı için Habibu'r-Rum lakabıyla şöhret bulmuştur. Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında vefat etmiştir.

Habib İbnu Mesleme'nin Hz. Abdullah'a "Allah seni fitne ve felaketten himaye etmiş" sözü, o sırada Hz. Muâviye aleyhine sarfedeceği bir sözün mutlaka bir kavgaya sebep olacağını ifade eder. Çünkü hâdiselerin içinde, hatta yetkili bir şahsiyettir, havayı gayet iyi bilmektedir.

3- İbnu Hacer'in açıkladığına göre, Hz. Muâviye, hilafet meselesinde şu görüşte idi: "Kuvvet, re'y ve marifette üstün olanın, İslam'da öncelik, diyanet ve ibadet yönleriyle üstün olana takdim edilmesi gerekir." İşte bu görüş gereğince kendisinin hilafete ehak olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Ömer ise aksi görüşte idi ve fitne korkusu olmadıkça mefdula biat edilmeyeceği kanaatini taşıyordu. İşte bu sebeple sonradan Hz. Muâviye'ye ve daha sonra da oğlu Yezid'e biat etti, çocuklarına da biatlarını bozmayı yasakladı. Aynı düşünce ile, Yezid'den sonra da Abdülmelik İbnu Mervan'a biat etmiştir.[716]

ـ4820 ـ2ـ وعن ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ:]لَمَّا وَقَعَتْ اَلْفِتْنَةُ ا ُولى، يَعْنِى مَقْتَلَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه لَمْ تُبْقِ مِنْ أصْحَابِ بَدْرٍ أحَداً؛ ثُمَّ وَقَعَتِ

الْفِتْنَةُ الثّانِيةُ يَعْنِى الْحَرَّةَ، فَلَمْ تُبْقِ مِنْ أصْحَابِ الْحُدَيْبِيَةِ أحَداً؛ ثُم وقَعَتِ الثَّالِثَةُ فلَمْ تَرْتَفِعْ وَلِلنَّاسِ طَبَاخٌ[. أخرجه البخاري .
يقال فن » طَبَاخَ لهُ« أى عقل له و خير عنده، والمراد أنها لم تبق في الناس من الصحابة أحداً .

2. (4820)- İbnu'l-Müseyyeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "İlk fitne yani Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehid edilmesi vukua geldiği zaman Ashab-ı Bedr'den kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra ikinci fitne yani Harra hâdisesi vukua geldi. Bu da Hudeybiye ashabından kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra üçüncüsü vukua geldi. O da insanlar arasında akıl ve kuvvet (sahabe) barakmadı." [Buhârî, Megazî 11.][717]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste üç fitneye temas edilmektedir. Bunlardan ilki Hz. Osman'ın şehid edilmesi hâdisesidir. Bu vak'a hicrî 35 senesinde vukua gelmiştir.
İkinci fitne Harre vakasıdır. Bu vaka Hicri 63 yılında vukua gelmiştir.
Üçüncü fitnenin hangi hâdise olduğu tasrih edilmemektedir. Kastalânî Irak'ta vukua gelen Ezârika fitnesi, Haccac tarafından İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'in şehid edilmesi ve Kâbe'nin yıkılmasıyla sonuçlanan hicri 74 yılındaki fitne; Mervan İbnu Muhammed'in hilafeti sırasında 130 yılında Medine'de cereyan eden Ebu Hamza el-Haricî fitnesinin kastedilmiş olabileceğinin ileri sürüldüğünü kaydeder.
İbnu Hacer, üçüncü fitnenin Ezârika fitnesi olduğunu söyleyen Davudî'ye itiraz eder ve katılmayış sebebini iki sebebe bağlar:
1) Hadisin ravisi Yahya İbnu Said burada Medine'de vukua gelen fitneleri kastedmiştir, diğerlerini değil.
2) Ezârika fitnesi ise Yezid İbnu Muâviye'nin vefatını müteakip vukua gelmiş; yirmi seneden fazla devam etmiştir.[718]
İbnu Hacer üçüncü fitnenin hangisi olduğunu belirleme maksadıyla İmam Malik'in Yahya İbnu Said'den kaydettiği şu açıklamaya yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde iki gün namaz terkedilmiştir:

1) Hz. Osman'ın şehid edildiği gün,
2) Harra günü."
İmam Malik: "Üçüncüyü unuttum" demiştir. İbnu Hacer devam eder: "İbnu Abdü'l-Hakim: "Haricî Ebu Hamza'nın huruc ettiği gündür" der. Bu ise Mervan İbnu Muhammed İbnu Mervan İbni'l-Hakem'in hilafeti zamanında 130 yılında cereyan etmiştir. Bu hâdise Yahya İbnu Said'in vefatından bir müddet önce vukua gelmiştir. Ben, Dârakutni'nin Garaibu Malik nam eserinde, kendisine Yahya İbnu Said'den sahih bir senetle ulaşan buna benzer bir rivayete rastladım. Sonunda şöyle diyordu: "Üçüncüsü vaki olursa insanlarda akıl ve güç bırakmaz." İbnu Ebî Hayseme'nin tahricinde "Şayet üçüncü vaki olsaydı" şeklinde gelmiştir. Bu ifade, sadedinde olduğumuz hadiste üçüncü fitne hakkındaki cezme muhaliftir (yani hâdisenin henüz vukua gelmediğini beyandır). Aralarını bulmak ve te'lif etmek mümkündür. Şöyle ki: "Yahya İbnu Said bu sonuncu ifadeyi önce söylemiştir, sonra da mezkur üçüncü fitne, o daha sağ iken vaki olmuştur. Hâdiseden sonra Yahya İbnu Said, Leys İbnu Sa'd'ın kendisinden naklettiği ifadeyi söylemiştir."
2- Hadiste geçen Tabah kelimesi kuvvet, akıl, hayır gibi mânalara gelir. İbnu'l-Esir, Camiu'l-Usul'de bundan maksadın Sahabe olduğunu belirtir. Rivayetten, mezkur üç fitneden birincide Bedir Ashabı, ikincide Hudeybiye Ashabı, üçüncü de Ashabın geri kalanı öldürülecek gibi bir mâna anlaşılmaktadır. Fakat mâna öyle değil. O sıralarda onların kalmamış olacağı ifade edilmiştir. Yani, "Bedir Ashabı'nın tükenme sıralarında Hz. Osman katledildi, birinci fitne husule geldi; Hudeybiye Ashabı'nın tükenmesi zamanında Harra hadisesi vukua geldi, Ashab'ın tükendiği sıralarda da üçüncü fitne vukua geldi" denmektedir.
3- Burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz: Sadedinde olduğumuz rivayet Said İbnu'l-Müseyyeb'ten bir nakil gözükmektedir. Yapılan açıklamalara göre bu eser Yahya İbnu Said'e aittir. Nitekim Said İbnu'l-Müseyyeb hicrî 94 yılında vefat etmiştir. Halbuki üçüncü fitne olarak yorumu yapılan hâdise hicrî 130 yılında cereyan etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, hadisin baş kısmı Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Ravi Yahya İbnu Said, Said İbnu'l-Müseyyeb'in sözlerini naklettikten sonra kendisi şu ilavede bulunmuştur: "...Sonra üçüncü bir fitne daha vukua

geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı." Ne var ki bu derc'e raviler dikkat çekmemişlerdir. Yahut bu söz, Buharî, rivayetinin zahirine göre müdrec değildir. Gerçekten Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Bu durumda üçüncü fitne hususunda yapılan ve İbnu Hacer tarafından da benimsenmiş olan yorum yanlıştır. Üçüncü fitneyi Said İbnu'l-Müseyyeb'in ölümünden önce cereyan eden bir fitne ile izah etmek gerekecek ki bu da Davudî'nin yaptığı izahtır: Ezarika fitnesi. [719]

*** HAKEMEYN HÂDİSESİ VE HARİÎİLER**

Bu iki hadise birbirine bağlı olduğu için ikisini birlikte kısaca Suyutî'nin anlatımından kaydedeceğiz: "Hz. Ali'ye Osman'ın şehit edilmesinin ertesi günü, Medine'de bulunan sahabeler (radıyallahu anhüm) biat ettiler. Aşere-i Mübeşşere'den Talha ve Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in istemeyerek biat ettikleri söylenmiştir. Bu sebeple o ikisi Mekke'de bulunan Hz. Aişe'nin yanına giderler. Üçü beraber, Hz. Osman'ın kanını talep etmek üzere Basra'ya giderler. Haber Hz. Ali'ye ulaşınca o da Irak'a hareket eder. Basra'da Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekiler ile karşılaşırlar. Cemel Vakası vukua gelir. Hicrî 36 yılında cereyan eden bu hâdisede Talha ve Zübeyr'in de aralarında yer aldığı 13.000 kişi hayatını kaybeder. Bunlardan 2.000 kadarı Hz. Ali saflarından, geri kalan da Hz. Aişe saflarındandır.

Hz. Ali, 15 gün kadar Basra'da kaldıktan sonra Kûfe'ye geçer. Bu esnada Şam'dan da Hz. Muaviye, beraberindekilerle birlikte Hz. Ali'nin üzerine yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Tarih hicrî 37 Safer ayı. Aralarında başlayan savaş birkaç gün neticesiz devam eder. Şamlılar Mushafları kaldırarak onun hakemliğine başvurmayı teklif ederler. Bunun, Amr İbnu'l-As tarafından teklif edilen bir harp hilesi olduğu söylenmiştir. Hz. Ali'nin askerleri Kur'an'a karşı savaşmak istemezler. Sulh talep ederler. İki hakem tayin edilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, Hz. Ali, Ebu Musa el-Eş'arî'yi, Hz. Muaviye de Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhüm ecmain)'ı hakem tayin eder.

Aralarında yazılı bir vesika tanzim ederek yılbaşına Ezruh'ta bir araya gelip ümmetin meselesini halletme hususunda görüş birliğine varırlar.

Herkes dağılır. Hz. Muaviye Şam'a, Hz. Ali de Kûfe'ye dönerler. Bu sırada Hz. Ali'nin saflarından, Haricîler denecek olan bir zümre ayrılır. Bunlar hakem hâdisesine karşı çıkarlar. "Hüküm Allah'a aittir" derler. Harura'yı kendilerine karargâh yaparlar. Hz. Ali bunlara İbnu Abbas'ı nasihatçi olarak gönderir. Onlarla bazı münakaşalar yapar, açıklamalarda bulunur. Bir kısmı nasihat dinler; gidilen yolun yanlış, şeriate aykırı olduğunu kabul edip rücu eder. Bir kısmı da batılda ısrar eder. Bu ısrarcılar Nehravan'a giderler, orada başkaldırırlar. Hz. Ali oraya gidip, onlarla savaşır ve -önceki rivayette (4813. hadis) açıklandığı üzere- Zü's-Südye başta olmak üzere pek çokları öldürülürler; yıl hicrî 38.
Aynı senenin Şa'ban ayında Ezruh'ta hakemlerin hükmünü dinlemek üzere toplanırlar. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, İbnu Ömer ve diğer pekçok sahabe -4819 numaralı hadiste de açıklandığı üzere- oraya gelirler.
Amr İbnu'l-As, kurnazlık yaparak ilk önce Ebu Musa el-Eş'arî'yi konuşturur. Aralarındaki antlaşma gereği o, Hz. Ali'yi azleder. Arkadan Amr konuşur, hilafette Hz. Muâviye'yi sabit tutar ve ona biat eder.
Halk bu kargaşa ile ayrılır. Hz. Ali askerlerinin ihtilafına muhatap olur.
İşte bu kargaşa sırasında Haricîlerden üç kişi, ortaya atılıp: Abdurrahman İbnu Mülcem el-Murâdî, Bürek İbnu Abdillah et-Temîmi ve Amr İbnu Bekr et-Temîmi. Bunlar Mekke'de biraraya gelip, Hz. Ali, Hz. Muâviye ve Hz. Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anhüm'ü öldürmek ve ümmeti bunların fitnesinden huzura kavuşturmak hususunda antlaşma yaparlar.
İbnu Mülcem: "Ben Ali'yi halledeyim" der. el-Bürek: "Ben Muâviye'yi halledeyim" der. Amr İbnu Bekr de: ÔBen de Amr İbnu'l-Âs'ı halledeyim" der.
Ehl-i Sünnet ulemâsı hürmet ve sevgi ile mükellef olduğumuz Ashab-ı Kiram hazeratının aralarında cereyan eden elim vukuatı naklederken, hürmet ve muhabbeti zedeleyerek teferruata inmekten içtinab etmişler kısaca hülasa etmişlerdir."
Bu bahsin sonunda Ashab arasında cereyan eden hâdiselerin mahiyeti hakkında Bediüzzaman'ın bir yorumunu kaydedeceğiz.[720]

*** İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ**

ـ4821 ـ1ـ عن أبى نَوْفَلْ قَالَ:]رَأيْتُ عَبْدَاللّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما على عَقَبَةِ الْمَدِينَةِ، فَجَعَلَتْ قُرَيْشٌ وَالنَّاسُ تَمَرُّ عَلَيْهِ، حَتّى

مَرَّ عَلَيْهِ عَبْدُاللّهِ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَوَقَفَ عَلَيْهِ. فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكَ أبَا خُبَيْبٍ ثَثاً، أمَا وَاللّهِ لَقَدْ كُنْتُ أنْهَاكَ عَنْ هذَا وإنْ كُنْتَ مَا عَلِمْتُ صَوَّاماً قَوَّاماً وَصُوًَ لِلرَّحِمِ، أمَا وَاللّهِ ُمَّةٌ أنْتَ شَرُّهَا ُمَّةُ خَيْرٍ. فَبَلَغَ الْحَجَّاجَ مَوْقِفُ عَبْدِاللّهِ ابْنِ عُمَرَ وَقَوْلُهُ. فأرْسَلَ إلَيْهِ فأنْزِلَ عَنِ جِذْعِهِ فَأُلْقِىَ في قُبُورِ الْيَهُودِ. ثُمَّ أرْسَلَ الى أُمَّةِ أسْمَاءَ بِنْتِ أبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، فأبَتْ أنْ تَأتِيَهِ، فأعَادَ إلَيْهَا الرَّسُولَ لَتَأتِيَنِّى أوْ َبْعَثَنَّ إلَيْكِ مَنْ يَسْحَبُكِ بِقُرونِكِ. فأبَتْ فقَالَتْ: واللّهِ َ أتِى إلَيْكَ حَتّى تَبْعَثَ مَنْ يَسْحَبُنِى بَقُرونِى فقَالَ: أرونِي سِبْتِيَّتَيَّ فأخَذَ نَعْلَيْهِ ثُمَّ انْطَلَقَ يَتَوَذَّفُ حَتّى دَخَلَ عَلَيْهَا فقَالَ: كَيْفَ رَأيْتُنِى صَنَعْتُ بِعَدُوِّ اللّهِ؟ قَالَتْ: رَأيْتُكَ أفْسَدْتَ عَليْهِ دُنْيَاهُ وَأفْسَدَ عَلَيْكَ آخَرَتَكَ. بَلَغَنِى أنَّكَ تَقُولُ: يا ابْنَ ذَاتَ النِّطَاقَيْنِ، أنَا واللّهِ ذاتُ النِّطَاقَيْنِ. أمَّا أحَدُهُمَا فَكُنْتُ أرْفَعُ بِهِ طَعَامَ رَسُولِ اللّهِ # وَطَعَامَ أبِى مِنَ الدَّوَابِّ، وَأمَّا اŒخَرُ فَنِطَاقُ الْمَرْأةِ الَّذِى َ تُسْتَغْنِى عَنْهُ. أمَا إنَّ رَسُولَ اللّهِ # حَدَّثَنَا أنَّ في ثَقِيفٍ كَذَّاباً وَمُبِيراً. أمَّا الْكَذَّابُ فقَدْ رَأيْتَاهُ، وَأمَّا الْمُبِيرُ فَ إخَالُكَ إِّ إيَّاهُ. فقامَ عَنْهَا وَلَمْ يُرَاجِعْهَا[. أخرجه مسلم.وزاد رزين أن الحجاج قال:]دَخَلْتُ إلَيْهَا َحْزِنَهَا فأحْزَنَتْنِى[.و»قرونُ المَرأةِ« ضفائرها.و»التَّوْذفُ« التبختر، وقيل ا“سراع.و»السِّبْتِيَّتَانِ« النعن، وأصله من السبت، وهو جلود البقر المدبوغة بالقرظ يعمل منها النعال نسبت إليها. وقيل من السبت وهو حلق الشعر َن شعر الجلود ترمى عنها ثم تعمل منها النعال.و»الْمُبيرُ« المهلك .

1. (4821)- Ebu Nevfel anlatıyor: "Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'i (Mekke'deki) Akabetü'l-Medine (denilen yerde) (asılmış) gördüm. Kureyş ve diğer halk onun yanına gelmeye başlamıştı. Derken Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) de geldi. Yanında durdu. "es-Selâmu aleyke ey Ebu Hubeyb!" dedi ve bu selamı üç kere tekrar etti. Sonra sözlerine devamla [üç kere de] "Vallahi seni bu işten men etmiştim (ama beni dinlemedim)" deyip şunları söyledi: "Vallahi, benim bildiğime göre sen, çok oruç tutan, çok namaz kılan, yakınlara çokca yardımcı olan bir kimseydin. Vallahi, en kötüsü sen olan bir ümmet mutlaka en hayırlı bir ümmettir!"

Haccâc'a, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in İbnu'z-Zübeyr karşısındaki tavrı ve söylediği bu sözleri ulaştı. Derhal adam göndererek İbnu'z-Zübeyr'in cesedini asılı olduğu kütükten indirtip, Yahudilerin

kabirlerine attırdı. Sonra annesi Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhâ)'i de bir adam gönderip çağırttı. Fakat kadıncağız gitmekten imtina etti. Haccâc ikinci bir elçi daha gönderdi ve: "Ya bana kendi rızanla gelirsin ya da, sana saç örgülerinden sürüyerek getirecek birisini gönderirim!" dedi. Esmâ yine imtina edip:
"Sen, örgülerimden tutup beni sürükleyecek birini gönderinceye kadar vallahi gelmeyeceğim!" dedi. Haccâc:
"Bana ayakkabılarımı gösterin!" dedi. Papuçlarını alıp, çalımla koşup Esmâ'nın yanına girdi.
"Allah düşmanına ne yaptığımı gördün mü?" dedi.
"Ona dünyasını berbat ettiğini, onun da senin ahiretini berbat ettiğini gördüm. Bana ulaştığına göre ona: "Ey iki kuşaklının oğlu" demişsin. Vallahi iki kuşaklı benim. Onlardan biriyle ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ebu Bekr'in (hicret sırasındaki) yiyeceklerini bağladım. Diğeri de, kadının belinden ayırmadığı kuşağıdır. Şunu ilave edeyim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sakif'te bir yalancı, bir de zalim var!" demişti. Yalancıyı gördük. Zalime gelince; bunun da ancak sen olacağını zannediyorum!" dedi. Haccâc, hiç cevap vermeden yanından ayrıldı." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 229, (2545).]
Rezîn şu ilavede bulundu: "Haccâc (bilahare) demiş ki: "Ben Esmâ' nın yanına onu üzmek için girmiştim, ama o beni üzdü."[721]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce (4454-4455) açıkladığımız üzere Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hz. Muâviye radıyallahu anh'ın vefatından sonra oğlu Yezîd'e biat etmeyip Mekke'de halifeliğini ilan etmiş idi. Sadedinde olduğumuz hadis, Haccâc'la yaptığı savaşta, şehid düşen Abdullah'ın cesedine yapılan bed muameleyi aksettirmektedir. Haccâc, hakaret maksadıyla Akabatu'l-Medine denen mahallede[722] bir ağaca tepesi aşağı astırıp teşhîr etmiştir. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) cesedi hürmetle karşılayıp selam vermiştir. O sırada sarfettiği sözlerden, İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Zübeyr'e halife olma hususunda arzu izhar edip

Emevîlerle nizaya girmemesini tavsiye etmiş olduğunu anlamaktayız. Ama İbnu'z-Zübeyr, onu dinlememiş, sonu elemle biten bir kararda ısrar etmiştir.

2- Abdullah İbnu Ömer'in, İbnu Zübeyr hakkında ifade ettiği savvam, kavvam övgüsünü anlamamıza Taberânî'nin bir rivayeti yardımcı olur: "İbnu'z-Zübeyr bütün sene oruç tutar, bazan hiç iftar etmeden birkaç gün üst üste oruç tutardı. Geceleri de namazla ihya eder, çoğu kere vitir namazında Kur'ân'ı hatmederdi. Haccâc, bütün bu haline rağmen onu, "ümmetin en kötüsü" diyerek asmıştır. Abdullah İbnu Ömer'in: "Vallahi en kötüsü sen olan bir ümmet en hayırlı ümmettir" sözü, Haccâc'a bir cevap olmaktadır.

3- Hz. Esmâ'nın Zâtunnitakeyn, iki kuşaklı lakabı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilmiş bir lakaptı. Hicret hazırlığı sırasında, deve hazırlanırken, yol azıklarının deveye yüklenmesi anında birkısım eşyanın (yiyecek ve içeçecek malzemelerinin) bağlanması gerekmiş, şartlar icabı zaman darlığı olduğu için Esmâ (radıyallahu anhâ), zekasını kullanıp, kuşağını çıkararak ikiye bölmüş, bir yarısı ile eşyalar bağlanmış, diğer yarısını da tekrar beline bağlamıştır. Onun bu pratik zekasından memnun kalan Fahr-ı Kâinat, muhterem baldızlarına Zatunnitakeyn (iki kuşaklı) lakabını takarak iltifat buyurmuşlardır. Esmâ validenin, o fırsatta Haccâc'a bunu açıklama ihtiyacını duymasından anlıyoruz ki, Haccâc, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'e "İbnu Zatunnitakeyn" diyerek hakaret etmiştir.

Hz. Ebu Bekri's-Sıddîk'in kızı olmaya bihakkın layık Zâtunnitakeyn Esmâ radıyallahu anha validenin cesaret ve fetâneti karşısında hayran kalmamak mümkün mü?

4- Hadis, Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma)'in o savaşta haklı olduğunu göstermektedir. İslâm uleması da bu hususta ittifak eder. Halifeliğini ilan edince kendisine biat edilmiş, Haccâc ve diğer Emevî taraftarları ona isyan edip şehit olmasına müncer olan hâdiselere sebep olmuşlardır. Abdullah İbnu Ömer, ona olan takdirlerini ifade etmekten çekinmemiş, Haccâc'ın kulağına gideceğine aldırmamıştır.

5- Ulemâ, hadisten hareketle, kabirdekilere selam vermenin, bunu üç kere de tekrar etmenin, ölenleri hayırlı yönleriyle yadetmenin müstehab

olduğuna hükmetmiştir.[723]

*** HACCAC**

ـ4822 ـ1ـ عن الزُّبيرِ بن عديٍ قال:]دَخَلْنَا عَلى أنَسِ بْنِ مَالِك رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَشَكَوْنَا إلَيْهِ مَا نَلْقَى مِنَ الْحَجَّاجِ. فقَالَ: اصْبِرُوا، فإنَّهُ َيَأتِى عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إٍَّ وَالَّذِى بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ حَتّى تَلْقَوْا رَبَّكُمْ. سَمِعْتُ هذَا مِنْ نَبِيِّكُمْ #[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (4822)- Zübeyr İbnu Adiy (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'in yanına girdik. Haccâc'ın bize yaptıklarını şikayet ettik.
"Sabredin, buyurdu. Zîra öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, gidenden daha kötü olacak. Bu hal Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek. Ben bunu, Resûlünüz (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittim." [Buhârî, Fiten 6; Tirmizî, Fiten 35, (2207).][724]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Haccâc'ın zulmünü belirtmeye ayrılmıştır. Haccâc, Emevî halifelerinden Abdülmelik İbnu Mervân ve oğlu Velid zamanında Irak ve Horasan valiliği yapmış, sert ve zalimâne muameleleri sebebiyle zalim lakabıyla meşhur olmuştur. Taiflidir ve Benî Sakîf'tendir. Bu sebeple Sakafî diye nisbeti de vardır. Hicrî 75 yılında 54 yaşında ölmüştür. Şa'bî, onun sert muamelesini belirtme sadedinde şu kıymetli bilgiyi sunar: "Hz. Ömer ve kendinden sonra gelenler, asi olan kimseyi tutup, sarığını çıkararak halka teşhir ederlerdi. Bu hal Ziyâd'a kadar devam etti. O, cinayetlere kamçı ile vurma cezası getirdi. Daha sonra Mus'ab İbnu Zübeyr buna sakalı traş etmeyi de ilave etti. Bişr İbnu Mervan, caninin elini çivi ile çakmaya başladı. Haccâc gelince: "Bütün bu cezalar (ciddiyetten uzak) eğlencedir!" dedi ve kılıçla öldürme cezası getirdi." Müteakip hadiste görüleceği üzere Haccâc'ın kılıçla ölüm cezasına mahkûm ettiklerinin sayısı 120 bini bulmuştur.

2- Hadiste her gelen günün giden günü aratacağı ifade edilmekte ve karşılaşılan menfi durumlar karşısında en çıkar yolun sabretmek olduğu belirtilmektedir. İbnu Mes'ud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Dün bugünden hayırlıdır, bugün yarından hayırlı olacak. Bu hal kıyamete kadar devam edecek."
İbnu Battâl der ki: "Bu hadis, Resûlullah'ın nübüvvetinin delillerinden biridir; bir mucizedir. Zîra, ümmetin halinin bozulacağını haber vermektedir. Bu ise gayba ait bir haldir, re'y ile bilinemez, vahiyle bilinebilir.
Hadiste her gelen günün bir öncekine nazaran kötü olacağı mutlak bir üslupla ifade edilmiştir. Halbuki zaman zaman eskiye nazaran iyi günler yaşanmıştır. Bu hal bir tezad olarak görülmüştür. Nitekim, Ömer İbnu Abdilaziz, Haccâc'dan az sonra gelmiş ve gerçekten ümmete hayırlı günler yaşatmıştır. Onun günlerinin önceki günlerden daha kötü olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta onun zamanında şerrin kalmadığını bile söylemek mümkündür. Bu durumu nazar-ı dikkate alan Hasan Basrî hazretleri, hadisin hükmünü ekser ve ağleb duruma göre diye te'vil etmiştir. Haccâc'dan sonra Ömer İbnu Abdilaziz'in gelmesi sorulunca da:
"İnsanların bir nefes alması gerekir!" diye cevap vermiştir.
Temas edilen müşkile bazı alimler: "Tafdilden murad, asırların mecmuunun asırların mecmuuna tafdilidir. Zîra Haccac asrında çok sayıda Sahabe vardı. Ömer İbnu Abdilaziz'in asrında, onlar münkariz oldular. Sahabenin yaşadığı zaman, kendinden sonra gelen zamandan hayırlıdır. Nitekim "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Bundan sonra onu takip eden asır gelir. Onu da daha sonraki asır takip eder" hadisi bu hususu te'yid eder. Şu hadis de bu hususta kayda değer: Ashabım ümmetimin güvencesidir. Ashabım gitti mi vaadedilen (fitneler) ümmetimin başına gelecektir." İbnu Hacer'in İbnu Mesud'dan kaydettiği bir hadiste yer alan tasrihat, mevzuyu daha açık hale getiriyor. Gelecek kötülükten murad ilmin gitmesidir: "Size artık gittikçe daha kötü olan günler gelecek. Bu hal kıyamete kadar devam edecek. Burada, yaşayışınıza gelecek sıkıntıları kasdetmiyorum, hadis bunu ifade etmez. Lakin, size her gelen gün ilim cihetiyle gidenden daha düşük olacaktır.

Alimler gittimi insanlar müsavileşir, ma'rufu emretmezler, münkerden yasaklamazlar. İşte bu durumda helak olurlar." İbnu Mes'ud'un, bir başka tarikten şöyle dediği rivayet edilmiştir. "...Biz bereketli bir yıl yaşamıştık. Dedi ki: "Bunu kasdetmiyorum. Kasdettiğim şey ulemanın gitmesidir." Bir başka hadiste de: "...Size daima eskisinden daha kötü günler gelecek. Ancak bu kötülükle emîrlerinizin kötülüğünü kasdetmiyorum. Fakat alimlerinizi, fakihlerinizi kastediyorum. Bunlar gidiyorlar, sizler onların yerine yenisini bulamayacaksınız. Bunlar yerine kendi reyleriyle fetva verecekler geliyor." Bu hadisin bir başka veçhinde: "...Ben bununla yağmurun bolluk veya darlığını kasdetmiyorum, fakat ulemanın gitmesini kastediyorum. Bunlar gidince kendi reyleriyle fetva verecek bir kavim gelecek. Bunlar İslam'ı delip helak edecekler."
Deccal'den sonra İsa aleyhisselam'ın gelme hâdisesi de hadise zıt bulunmuştur. Ancak Kirmânî bu müşkili şöyle cevaplar: "Hadisten murad, Hz. İsa'dan sonra gelecek zamandır veya içinde umeranın bulunacağı zaman cinsidir. Aksi takdirde, dinimizde zaruri olarak bellidir ki, masum peygamber devrinde şer yoktur."İbnu Hacer, bu nakillerden sonra ilave eder: "Zamanlardan murad Deccal ve ondan sonrakiler gibi kıyametin büyük alâmetlerinin zuhurundan önceki zamanlar olması da muhtemeldir. Böylece, şerde üstün olan zamandan murad, Haccâc'dan Deccal'e kadar geçecek zaman olur. Hz. İsa'nın zamanı ise, ayrı bir hükme tabidir. Doğruyu Allah bilir." Mezkur zamanlarla kastedilen şey Sahabelerin devri de olabilir. Zîra, bunun muhatabı onlardır, hüküm onlara has olur. Böyle olursa, onlardan sonra gelecekler mezkur haberde kastedilmemiş olur. Ancak, Ashab bunu kendilerine mahsus olarak değil, bütün ümmeti ilgilendiren bir hüküm olarak anlamıştır. Bu anlayış sebebiyledir ki, Hz. Enes, kendisine Haccâc' dan şikayet edene bu tarzda cevap vermiş ve sabır tavsiye etmiştir. Onların tamamı veya çoğunluğu Tabiin'dendi.
İbnu Hibban, Sahih'inde, "Yeryüzü zulümle dolduktan sonra adaletle dolacağını ifade eden Mehdi hadislerini gözönüne alarak, Enes hadisini âmm hükmüyle almamak gerektiğini" istidlal eder. Ancak ben, sadedinde olduğumuz hadisi tefsirde işe yarayacak olan ve de İbnu

Mes'ud'dan gelen bir kaydı, Darimi'nin Müsned'inde hasen senedle gelen bir rivayette buldum. Der ki:
"Size her yeni gelen yıl öncekinden daha kötüdür. Ancak ben bu sözümde bir tek yılı kastedmiyorum."[725]

ـ4823 ـ2ـ وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في ثَقِيفٍ كَذَّابٌ وَمُبِيرٌ[. أخرجه الترمذي .
وقال يُقَالُ: الكَذَاب المختار بن أبى عبيد، والمبير الحجاج بن يوسف .

2. (4823)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sakif'ten bir yalancı, bir de zalim çıkacaktır." [Tirmizî, Fiten 44, (2221).][726]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis 4821 numarada geçen uzun bir hadisin parçasıdır. Orada gerekli izah yapıldığı için, burada iki noktaya temas edeceğiz:
1) Mübir: Yıkıcı, helak edici mânasına gelir ise de zalim olarak tercüme ettik. Çünkü yıkma, helak etme de zalime mahsus bir haldir, zalimin vasfıdır. Üstelik bununla kastedilen şahıs da Haccâc'dır ve ümmet ona zalim demekte, onu bu vasıfla anmakta ittifak etmiştir.
2) Yalancıya gelince; onun da Muhtar İbnu Ebî Ubeyd es-Sakafî olduğu kabul edilmiştir. Bu herif, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra zuhur etmiş, halkı onun kanının intikamını almaya çağırmıştır. Bu işte asıl maksadının, insanların yüzünü kendine çevirmek, bu suretle emîrlik ele geçirmek olduğu anlaşılmıştır. Dünyayı talep ettiği halde, asıl maksadını başka bahanelerle gizlemeye çalışmıştır. Babası büyük sahabelerdendi. Hicret yılında doğan Muhtar'ın sohbeti yoktur, rivayeti de yoktur. Abdullah İbnu İsmet, hakkında: "Bu, Resulullah'ın: "Sakif'ten bir yalancı çıkacak" hadisiyle haber verdiği yalancıdır" demiştir. Önceleri fazilet, ilim ve hayırla meşhur idi. Bu hali Abdullah İbnu Zübeyr'i terkedinceye

kadar devam etti. O andan itibaren gizlediği hali ortaya çıktı. Emîrlik talep etti ve içinde gizlediği bozuk fikirlerini, sapık inançlarını, hevâsını açığa vurdu. Böylece dine muhalif pek çok yönleri ortaya çıktı. Sahtekârlıklarını, kendisine Cebrail'in vahiy getirdiğini söyleyecek kadar ileri götürdü. Bu halini hicrî 62 yılında öldürülünceye kadar sürdürdü. [727]

ـ4824 ـ3ـ وعن هِشام بْنِ حِسَانٍ قالَ:]أُحْصِىَ مَا قَتَلَ الْحَجَّاجُ صَبْراً فَوُجِدَ مِائَةُ أَلْفٍ وَعِشْرُونَ أَلْفاً[. أخرجه الترمذي.قوله »صَبْراً« المراد به كل من قتل في غير حرب و اختس كمن تضرب عنقه أو يحبس الى أن يموت أو يصلب أو نحو ذلك من هيْئاتَ القتل فهو مقتول صبراً .

3. (4824)- Hişam İbnu Hısan rahimehullah anlatıyor: "Haccâc'ın hükmen öldürttüğü insanların miktarı sayılmış, 120 bin kişiye ulaştığı görülmüştür." [Tirmizî, Fiten 43, (2221).][728]

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme; savaş ve kavga sırasında veya hataen olmaksızın icra edilen öldürmeye denir. Buna hükmen diyebiliriz. Harp esirleri ve suçlulara uygulanan öldürme vakaları sabran öldürmedir. Sadedinde olduğumuz rivayet Haccâc'ın zulmünün büyüklüğünü göstermeye kafidir.[729]

*** BENÎ MERVAN**

ـ4825 ـ1ـ عن سعيد بْنِ عَمْرُو بْنِ سعيدِ بْنِ الْعَاصَ قَالَ:]أخْبَرَنِى جَدِّى قَالَ: كُنْتُ جَالِساً مَعَ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه في مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ وَمَعَنَا مَرْوَانُ. فقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ # يَقُولُ: هَلَكَةُ أُمَّتِى على يَدَيْ أُغَيْلِمَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ. قَالَ مَرْوَانُ: لَعْنَةُ اللّهِ عَلَيْهِمْ؛ فقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَوْ شِئْتُ أَنْ أَقُولَ فُنُ وَفُنُ لَفَعَلْتُ. قَالَ سَعِيدٌ رَحِمَهُ اللّهُ: فَخَرَجْتُ مَعَ جَدِّى الى الشَّامِ

حِينَ مَلَكَهُ بَنُو مَرْوَانَ، فإذَا رَآهُمْ غِلْمَاناَ أحْدَاثاَ قَالَ: عَسى أنْ يَكُونَ هؤُءِ الَّذِينَ عَنَى أبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقُلْتُ: أنْتَ أعْلَمُ[. أخرجه البخاري.»الصَّادِقُ وَالْمَصْدُوقُ« هو النبي #، صدق في قوله وما أخبر به، وصُدِّق فيما جئ به إليه من الوحي.و»أُغيلمةٌ« تصغير غلمة.

1. (4825)- Said İbnu Amr İbni Said İbni'l-As anlatıyor: "Ceddim bana dedi ki: "Ben Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) ile beraber Medine mescidinde oturuyordum. Yanımızda Mervan da vardı. Bir ara Ebu Hüreyre (radıyallahu anh):

"Ben, sadık ve masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduklarını işittim:

"Ümmetimin helak olması Kureyş'e mensup [aklı kıt] bir grup çocukcağızın elleriyledir!"

Mervan: "Allah onlara lanet etsin!" dedi. Ebu Hüreyre der ki:

"Eğer ben dileseydim falan falan diye onları teker teker ismen sayardım." Said rahimehullah dedi ki:

"Ben, Benî Mervan iktidar olduğu zaman dedemle birlikte Şam'a gittim. Orada onları genç oğlanlar olarak görünce:

"Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin kastettiği bunlar olmasın?" dedi. Ben de: "Sen daha iyi bilirsin" dedim." [Buhârî, Fiten 3, Menakıb 25.][730]

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette: "Ben Resulullah'tan iki dağarcık ilim aldım. Birini rivayet ediyorum. Diğerini de rivayet etsem boynumu vurursunuz" diyen Ebu Hüreyre'nin bu ikinci dağarcığı hakkında bir ipucu veren rivayetiyle karşı karşıyayız. Bu ve bunu açıklama sadedinde kaydedeceklerimizden anlaşılacaktır ki Ebu Hüreyre, Aleyhissalâtu vesselâm'dan fitnelerle ilgili teferruatlı bilgiler edinmiş, fakat rivayet etmede çok ihtiyatlı davranmıştır. Bu rivayet, fitnecileri Ebu Hüreyre'nin ismen bildiğine delalet etmektedir.

2- Hadiste geçen uğaylime, "ğılme" kelimesinin ism-i tasğîridir. Gılme ise ğulâmın çoğuludur. Gulam, doğumbülüğ arası çocuğa denir. Şu halde,

çocukcağızlar demek olur. Ancak İbnu Hacer, bülüğa ermiş bile olsa akıl, tedbir ve diyanet yönüyle zayıf olan kimselere de sabiy (çocuk) veya guleym dendiğini, hadiste bu kelimenin bu mânada kullanıldığını belirtir. "Çünkü, der, Benî Ümeyye halifelerinden hiçbiri büluğa ermeden halife olmuş değildir. Keza işbaşına koydukları arasında da büluğa ermemiş çocuk yoktur. Öyleyse uğaylime'den murad hilafete getirilen bazılarının, fesada sebep olan evladlarıdır."

3- Hadiste geçen ümmetten murad, kıyamete kadar gelecek olan ümmet değil, sadece o asırdaki ümmettir.

Bu hadisi daha iyi anlamada, Ebu Hüreyre'nin bir başka merfu rivayeti İbnu Ebî Şeybe'de gelmiştir: "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım." Sordular: "Çocukların emîrliği de nedir?" dedi ki: "Onlara itaat edecek olsanız (dininizde) helak olursunuz, isyan edecek olsanız sizi helak ederler (yani dünyanızı mahvederler; ya canınıza kıyarlar veya malınıza yahut da her ikisine)." Yine İbnu Ebî Şeybe, Ebu Hüreyre ile ilgili olarak şu rivayeti kaydetmiştir: "Ebu Hüreyre çarşı pazar gezerken: "Allahım bana ne altmış senesini ne de çocukların emirliğini gösterme" diye dua ederdi.

İbnu Hacer der ki: "Bu rivayette, çocukların ilkinin altmış senesinde iktidar olacağına işaret vardır. Nitekim öyle de olmuştur. Zîra Yezid İbnu Muâviye o yılda hilafeti ele aldı ve altmış dört yılına kadar devam etti. Ölünce oğlu Muaviye halife oldu. Birkaç ay içinde öldü. Ebu Hüreyre'nin ihbarını Yezid'in hali te'yid eder mahiyettedir. Çünkü, büyük merkezlerdeki yaşlıları azlederek, kendi yakını olan gençleri iş başına getirip, idari kadroyu gençleştirmiştir.

4- Bu rivayet, Ebu Zür'a'nın Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği "Halkı Kureyş'ten şu kabile helak edecek" hadisini tahsis eder. Zîra burada Kureyş'in tamamı değil, bazısı kastedilmiştir. Bunlar da gençlerdir, tamamı değil. Öyleyse hadisten murad şudur: "Bu gençler, iktidar talep ederek bu yolda savaşlar yaparak halkın ahvalini bozup insanları helake atarlar, fitnelerin peşpeşe devamı suretiyle zarardide olanlar çoğalır." Nitekim fiiliyat, aynen Aleyhissalâtu vesselâm'ın haber verdiği şekilde cereyan etti. Yukarıdaki hadisin devamında "İnsanlar onları terkederlerse (kendileri için daha iyi olur)" buyrulmakta. Resulullah o çeşit fitnelerde

kenara çekilmeyi tavsiye etmiştir. İbnu Hacer kenara çekilmeyi "Onlara müdahale etmemek, onlarla kavgaya girişmemek, dinini fitneden kaçırmak" diye açıklar ve "Bu hadisten masiyetin alenen işlendiği yerden göç etmenin müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü bu, umumi felaketin gelmesine sebep olan fitneye düşmeye sebeptir."der. İmam Malik: "Bir yerde münker alenen işlenirse orası terkedilir" diye hükmetmiştir.

5- İbnu Battal demiştir ki: "Bu hadiste de zalim bile olsa sultana isyan etmemek gerektiğine delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye bunların ve babalarının ismini öğretmiştir. Fakat, -ümmetinin helaki onlar eliyle olacağını haber vermiş olmasına rağmen- onlara isyan etmelerini emretmemiştir. Çünkü isyan, helak yönüyle itaat etmeye nisbetle daha çok helak edici ve tamamen yok olmaya daha yakındır. Böylece iki fenalıktan daha hafifini iki zorluktan daha kolayını tercih etmiş olmaktadır."

İbni Hacer son olarak der ki: "Zahirde kendi evlatları olmasına rağmen Mervan'ın bu "oğlancağızlar"a lanet etmesi hayret veren bir husustur. Sanki Cenab-ı Hak Hazretleri, bunu onun diliyle icra etti. Ta ki, aleyhlerine daha şiddetli bir delil teşkil etsin; ola ki ibret alırlar." İbnu Hacer, Mervan'ın babası Hakem'in de lanette bulunduğuna dair Taberanî ve diğer kitaplarda rivayet geldiğini kaydeder.[731]

ـ4826 ـ2ـ وعن حُذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: احْصُوا لِى كَمْ يَلْفَظُ بِا“سْمِ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّهِ! أتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السِّتِّمِائَةِ الى السَّبْعِمِائَةِ؟ قَالَ: إنَّكُمْ َ تَدْرُونَ، لَعَلَّكُمْ أنْ تُبْتَلُوا. قَالَ: فَابْتُلِينَا حَتّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا َ يُصَلِّي إِّ سِراً[. أخرجه الشيخان .

2. (4826)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):

"Bana İslam telaffuz eden kaç kişi olduğunu sayıverin" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resulü! Bizim sayımız altıyedi yüze ulaşmış olduğu halde hakkımızda korku mu taşıyorsunuz?" dedik.

"Siz bilemezsiniz, (çokluğunuza rağmen) imtihan olunabilirsiniz!" buyurdular. Gerçekten öyle (belaya maruz kalıp) imtihan olunduk ki, içimizden namazını gizlice kılanlar oldu." [Buhârî, Cihad 181; Müslim, İman 235, (149).][732]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nüfus sayımı ile alakalıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hayatî korku mevzubahis olmadan bile sayım emrettiğini göstermektedir. Hadisin Buharî'de gelen bir veçhinde; "sayın" şeklinde değil اكتبوا yani "yazın!" şeklindedir. Demek ki teker teker yazıya dökülen bir sayma mevzubahistir. Hudeybiye ile ilgili rivayetlerde, oraya iştirak edenlerin sayısı 1500, 1400, 1300 kişi arasında değişmektedir. Bir Buharî rivayetinde "Muhacirlerin sekizde birini Eslem kabilesinden olanların teşkil ettiği" belirtilir. Buradan hareketle Muhacirlerin sayısını vermeye çalışan İbnu Hacer, Vâkidî'nin bir rivayetinde Eslemlilerin 100 kişi olduğunun belirtildiğini söyleyerek Muhacirlerin orada 800 kişi olduklarına hükmeder.

2- Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin bahsettiği ibtila ve imtihan ne zaman oldu? Bu, alimleri muhtelif görüşler ileri sürmeye sevketmiştir:

***** İbnu't-Tin, bunun Hendek kazma sırasında yaşandığında cezmetmiştir.

***** Davudî şu ihtimali hikaye etmiştir: "Müslümanlar Hudeybiye'de iken olmuştur. Çünkü sayıları hususunda bin beş yüz mü idiler, bin dört yüz mü idiler, ihtilaf edilmişti."

***** Huzeyfe'nin "imtihan olunduk..." sözüyle Hz. Osman'ın hilafetinin sonlarında, Kûfe emîrlerinden Velid İbnu Ukbe gibi bazılarından vaki olan hallere işaret de olabilir. Onlar zamanında namaz te'hir edilmiş veya icap ettiği tarzda kılınmamıştır. Bu sebeple bir kısım vera sahipleri namazlarını tek başlarına ve gizlice kılmışlar, sonra da fitne korkusuyla mescidde emîrle birlikte kılmışlardır.

***** Şöyle diyenler de olmuştur: "Bu korku hali, Hz. Osman'ın sefer namazını dört kıldığı zaman olmuştur. Çünkü bazıları gizlice tek başına iki kılıyorlardı, tenkid edilir korkusuyla alenen kılamıyorlardı."

***** "Bu, Hz. Osman'ın şehid edildiği sıraya rastlar" diyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, "O esnada Huzeyfe (radıyallahu anh) Medine'de değildi" der ve bunun bir vehim olduğunu söyler ve ilave eder:
****** "Bu hadiste, Resulullah'ın istikbali ihbar nevine giren bir mucizesi vardır. Nitekim Huzeyfe'den sonra Haccâc ve diğerleri devrinde belirtilenden çok daha şiddetli korkularla dolu zamanlar yaşandı."[733]

ـ4827 ـ3ـ وفي أخرى لَهُمَا عنه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَرِدَنَّ عَلى حَوْضِى أقْوَامٌ فَيُخْتَلَجُونَ. فَأقُولُ: أصْحَابِى. فَيُقَالُ: إنَّكَ َ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ[.»فَيُخْتَلَجُونَ«: أىْ يُجْذَبُونَ وَيُنْتَزَعُونَ .

3. (4827)- Sahiheyn'de yine Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayet şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Kıyamet günü, havz-ı kevserime bir kısım gruplar da gelecekler ki, onlar oradan uzaklatşırılacaklar. Ben: "Onlar benim ashabımdır!" diyeceğim. Fakat:
"Sen, onların arkandan neler işlediklerini bilmiyorsun!" denilecek." [Buhârî, Rikâk 53; Müslim, Fezail 32, (2297).][734]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Ashab'tan bir kısmının Resulullah'tan sonra bozulacağı mânası çıkmaktadır. Kabisa: "Bunlar, Hz. Ebu Bekir zamanında irtidat edip, Hz. Ebu Bekir'le mukatele edip, küfür üzerine öldürülenler" demiştir. Ancak Hattabî der ki: "Sahabeden kimse irtidat etmemiştir. İrtidat edenler, dinde nasipleri olmayan kaba bedevîlerdir. Dolayısıyla bunlara bakarak meşhur sahabeyi ketmekmek caiz olmaz." Hattâbî, bu hükmüne, hadisin bazı vecihlerinde gelen أُصَيْحَابي "Ashabcıklarım" tabirini delil göstererek: "Onların sayıca azlığına bu tabir delildir" der. Başka alimler, meseleye farklı yorumlar getirmişlerdir:
***** "Bu zahirî küfürdür. Ancak murad, kendisine icabet eden ümmet (ümmetü'l-icabe) değil, davetine muhatap olan ümmettir (ümmetu'dda've)" diyen de olmuştur.

* İbnu't-Tin: "Bunların münafıklar veya kebîre işleyenler olma ihtimali var" demiştir.
* Bazıları: "Bunlar ölüm korkusu, dünyaya erme ümidiyle İslam'a giren kaba bedevîlerdir" demiştir.
* Davudi: "Kebîre işleyenlerin, bid'ata düşenlerin buna dahil olması muhal değildir" demiştir.
* Nevevî der ki: "Bunlar münafıklardır, mürtedlerdir" dendi. Öyleyse onların da mü'minlere mahsus alındaki ve abdest uzuvlarındaki nurdan beneklerle haşrolunmaları caizdir, ama sonradan nurları söndürülür."
* Dendi ki: "Onların üzerinde alâmet bulunması gerekmez, Müslüman bilinmeleri sebebiyle onlar da çağrılır."
* "Onlar, İslam üzere ölen kebîre ve bid'atler ashabıdır. Böyle olunca onların cehenneme gidecekleri kesinlikle söylenemez. Zîra, ceza olarak önce Havz'dan tardedilip, sonra merhamet görmeleri de caizdir."
* Onların alın ve diğer abdest uzuvlarında nurdan parlaklıklar olması, bu alâmetleriyle Resulullah'ın onları -ister muasırı olsunlar, isterse kendisinden sonra yaşayanlardan olsunlar- bu alâmetleriyle tanıması da imkan harici değildir.
* İyaz ve el-Bâci ve diğer bir kısım âlimler, hadisin ravisi Kabîsa' nın yukarıda kaydettiğimiz "Bunlar, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra irtidat edenlerdir" şeklindeki görüşünü müreccah bulmuşlardır. Resulullah'ın onları tanımış olması, onların üzerlerinde Müslümanlara has olan alâmeti taşımalarını gerektirmez. Çünkü bu alâmet, Müslüman amelini izhar eden İlahî bir ikramdır. Mürtedin ameli ise düşmüştür. Öyleyse Resulullah'ın onları tanıması irtidatlarından önce taşıdıkları alametleri itibariyle değil, şahısları itibariyledir. Keza, bu nokta-i nazardan, onların, Aleyhissalâtu vesselâm zamanındaki münafıkların da buraya dahil olmaları uzak bir ihtimal değildir. Şefaat hadisinde de geçtiği üzere "Bu ümmet, içerisinde münafıkları olduğu halde varlığını sürdürecektir." Öyleyse bunlar bu işaretleri olmasa da ümmetle birlikte haşrolunacaklar ve fakat zatları bilinecektir. Kim onun suretini tanırsa, dünyada onu kendinden ayıran haliyle birlikte ona nida ederek belli edecektir.
Bid'a ehlinin oraya girmesine gelince: Aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendinden sonra bid'alar işlemelerine rağmen onları, "Ashabım" diye

ifade etmesi uzak bulundu. Bu müşkil, sohbet kelimesinin umumi mânasına hamliyle cevaplandırılmıştır.[735]

ـ4828 ـ4ـ وعن الْمُسَيْبِ بْنِ رَافع قال:]لَقِيتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. فَقُلْتُ: طُوبَى لَكَ، صَحِبْتَ رَسُولِ اللّهِ #، وَبَايَعْتَهُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ. فقَالَ: يَا ابْنَ أخِى إنَّكَ َ تَدْرِى مَا أحْدَثْنَاهُ بَعْدَهُ[. أخرجه البخاري.وقال: قال خلف بن حوشب كانوا يستحبون أن يتمثلوا بهذه ا ٔبيات عند الفتن:الحَربُ أوَّلُ ما تَكُونُ فتِيةًتَسْعَى بِزِينَتِهَا لِكُلِّ جَهُولِحَتّى إذَا اشْتعَلَتْ وَشَبَّ ضِرَامُهَاوَلَّتْ عَجُوزاً غَيْرَ ذَاتِ حَلِيلِشَمْطَاءُ يُنْكَرُ لَوْنهَا وَتَغَيَّرَتْمَكْرُوهَةً لِلشَّمِّ وَالتَّقْبِيلِ

4. (4828)- Müseyyeb İbnu Râfi anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anhümâ)'e rastladım. Kendisine:

"Sana ne mutlu! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbet şerefine erdin. O'na (Hudeybiye'de) ağaç altında biat ettin!" demiştim. Bana şu cevapta bulundu:

"Ey kardeşimoğlu! Biz ondan sonra ne bid'alar işledik sen bilemezsin." [Buhârî, Megâzî, 35.][736]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Tabiin'in Ashab'a olan gıptasını göstermekte, Resulullah'ı görmenin, Sahabi olmanın şerefini takdir ettiklerini ifade etmektedir. Sahabinin cevapta tevazu yolunu ihtiyar ederek, izhar ettiği kemali, üstelik cereyan eden birkısım dahilî hâdiseler sebebiyle, Allah'a iltica ve tazarrularını ve akibetlerinden endişelerini göstermektedir ki, bu bir başka kemalin ifadesidir.

2- Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda, fitne zamanında okunmasının müstehap addedildiği belirtilen şiir, Buharî'de yer almaktadır. mânası şöyledir:

"Harp, başlangıçta her cahil erkeğin gözüne zinetiyle koşan genç bir kız olur.

Nihayet tutuşup, yakacaklarını yaktığı zaman,

Talibi olmayan ihtiyar bir karıya döner.
Saçları kırçıllaşmış, çirkin, koklanıp öpülmek istenmez."
İbnu Hacer, bu beytin bazı nüshalarda İmru'l-Kays'a nisbet edildiğini, ancak tahkikte Amr İbnu Ma'dikerb'e ait olduğunun anlaşıldığını belirtir.
Bu beyti sunan bir rivayette Hz. İsa'dan şu tavsiye kaydedilir:
"Krallar size hikmeti bıraktıkları gibi, siz de dünyayı bırakın (onlarla dünya kavgası yapmayın.)"[737]

*** SAHABE VE FİTNE HAREKETLERİ**

Fitne ile ilgili olan bu bölümü mütemmim iki parça ile kapatacağız:
Birincisinde fitne hâdiselerinde Sahabe'nin tutumu tahlil edilecek, fitne hâdiselerine iradî olarak girmedikleri, hâdiselerin onlar dışında bir tezgahlama olduğu gösterilecektir.
İkincisinde, fitne hâdiselerinin hikmeti açıklanmaktadır.[738]

Fitnede Sahabe'nin Tutumu

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua geleceğini haber verdiği fitneler, daha Sahabe devrinde çıkmaya başlamıştır. Hz. Ömer'in şehadetiyle başlayan ilk kımıldamalar, esas itibariyle el-Fitnetü'l-Kübrâ denen Hz. Osman'ın şehadetiyle şiddet ve vüs'at kazanmıştır. Pekçok Müslümanın ölümüne sebep olan Cemel, Nehrevan ve Sıffîn vakaları bu fitne hareketlerinin sebep olduğu mühim hâdiselerdir. Şüphesiz burada o hâdiselerin tarihini anlatacak değiliz. Ancak bu hâdiselerle alâkalı olarak bilinmesinde bizim için ibretler, faydalar bulunan bazı durumlar, teferruatlar var ki onlar dikkatten kaçmaktadır. Biz mühim addettiğimiz birkaç noktaya dikkat çekmeye çalışacağız.[739]

1- Fitne Hâdiselerini Sahabeler Çıkarmadı

Sahabe zamanında cereyan eden hâdiseler mevzubahis olunca dikkatten kaçan mühim hususlardan biri budur. Bu nokta iyi ve net bilinmezse Sahabeler hakkında yanlış birkısım kanaatler beslemek, hatalı sözler söylemek mümkündür ve bugün Müslümanlar arasında bu çeşit durumlar, maalesef, fiilen mevcuttur. Halbuki, fitnenin çıkışı ile Ashab'ın hiçbir alâkası yoktur. Ashab dışındaki birkısım münafıklar hâdiseleri tezgahlayıp tahrik etmişler, Ashab da ister istemez kendini bu vakaların içinde bulmuştur. Şöyle ki:

Kısa zamanda, İslam'ın kaydettiği fütuhatlar, kazandığı zaferler sebebiyle, İslam'ın gittiği Mısır, İran, Suriye gibi yerlerde pekçok kimseler eski düzenlerinin bozulması sonucu menfaatlerini kaybetmişlerdi. Bunlar Müslümanlara karşı intikam hisleri ile dolu idiler. Ne var ki, açıktan açığa Müslümanlara karşı çıkmak mümkün değildi. Müslüman gözükerek ortalığı karıştırmak daha uygun bir metoddu ve öyle yaptılar.

O devirde vukua gelen hâdiselerin çıkışından gelişmesine, tahrikçilerinden karşı koyanlarına ve karşı koyuşta takip ettikleri tarz ve metodlara varıncaya kadar bizim için ibret olabilecek yönleri var. Ashab'ın, hâdiselere alâkası bunlardan biridir. Onların, hâdiselerin çıkışından itibaren pek az hisse sahibi olduklarını, hep gayr-i iradî olarak sürüklendiklerini birkaç meseleye parmak basarak göstermeye çalışacağız: [740]

a- Fitneyi Çıkaranlar: Söylediğimiz gibi, Ashab devrinin hâdiselerinin gerçek müsebbibleri, İslâm'ın getirdiği yeni idare sebebiyle menfaatleri haleldâr olan, İslâm'a karşı kin ve hasetle dolan kimselerdir. Bu işleri tezgahlayan baş mürettibin Abdullah İbnu Sebe adında bir Yahudi dönmesi olduğunu bilmek bile mesele hakkında kabaca bir bilgi verir. Onun faaliyetlerini ve fitnedeki rolünü biraz detaylı bilmek ise, mevzumuzu oldukça aydınlatır.

Abdullah İbnu Sebe kimdir? İslâm tarihinde Hz. Osman'dan bu yana akan kardeş kanlarında asıl hissenin sahibi olan bu adam bir Yahudidir. Onun attığı fitne bugün bile tesirini icra etmektedir. Hakkında şahsî yorumdan ziyade, büyük alim Taberî'nin (vefatı hicrî 311) sunduğu geniş malumattan bir parçayı aynen sunuyoruz. Der ki:

"Abdullah İbnu Sebe, San'alı bir Yahudi idi. Annesi siyah bir kadındı. Abdullah, Hz. Osman'ın hilafeti sırasında Müslüman oldu. Sonra İslâm memleketlerini dolaşarak halkı baştan çıkarmaya gayret etti. Bu faaliyetlerine Hicâz'da başladı. Sonra sırayla Basra'ya, Kûfe'ye ve oradan da Şam'a geçti. Fakat Şam ahalisi nezdinde arzularından hiçbirine muvaffak olamadı. Hatta Şamlılar onu Şam'dan sürüp çıkardılar.

İbnu Sebe, Şam'dan çıkarılınca Mısır'a geldi. Burada yerleşerek faaliyetlerine devam etti. Ora halkına söyledikleri arasında şu da vardı: "Hz. İsa'nın geri döneceğine inanıp da Hz. Muhammed'in döneceğini reddedenlere şaşmak gerek. Cenab-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'de "Herhalde o Kur'ân'ı senin üzerine farz kılan (Allah) seni (tekrar) dönülecek yere döndürecektir" (Kasas 85) buyurmaktadır. Öyle ise, Hz. Muhammed geri gelmeye Hz. İsa'dan daha çok hak sahibidir."

Taberî'den naklimize burada kısa bir ara vererek hemen şunu belirtelim ki, bu âyet, hicret sırasında nazil olmuştur. Dehhâk'tan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'den Medine'ye müteveccihen hicret ederken el-Cuhfe denen, Mekke'den dört merhalelik mesafede bir mahalle geldiği zaman Mekke'den ayrılışın üzüntüsünü duyar ve Mekke'ye, doğum yerine karşı bir iştiyak duyar. Cenab-ı Hakk Resûlünü teselli için bu ayeti inzal ederek tekrar buraya geleceğini haber verir.

Şimdi tekrar Taberî'den nakle dönüyoruz:

"İbnu Sebe'nin bu sözleri kabul gördü. Böylece o, ric'at (tekrar hayata dönüş) inancını Mısır ahalisi arasına sokmuş oldu. Bu mevzuda pek çok münakaşalar oldu. İbnu Sebe başka görüşler sokmaya devam etti. Bu meyanda diyordu ki: "Şimdiye kadar bin kadar peygamber geldi geçti. Her peygamberin bir vasisi vardı. Ali de Hz. Muhammed'in vasisidir."

İbnu Sebe bu görüşünü telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Hz. Muhammed Hatemü'l-Enbiya'dır. Ali de Hatemü'l-Esfiya'dır."

İbnu Sebe bunu da telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasîsine tecavüz ederek ümmetin işini eline alan ve Hz. Peygamber'in vasiyetini yerine getirmeyen kimseden daha zalim kim vardır?"

Bu teşvişleri de piyasaya sürdükten sonra (yakınlarına) şöyle dedi: "Hilafeti Osman haksız olarak aldı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vasisi ise meydandadır. Öyle ise ey insanlar bu işin tashihi için kalkın, meseleyi uyandırın. Bu maksatla, umerâyı (idarecileri) kötülemekle işe başlayarak kendinizi emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerle meşgul gösterin ki, halkın alâka ve taraftarlığını kazanın ve sonra onları asıl meseleye çağırın..."
Bu şekilde yeterli sayıda adam ayarladıktan sonra dâilerini (militanlarını) her tarafa gönderdi. Gittikleri yerlerde fesat işlerini yürüten bu ajanlarla sıkı bir yazışma yaptı. Bunlar görüşlerini çok gizli bir şekilde yayıyorlardı. Dışa karşı da emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünker yapıyormuş görünümünü veriyorlardı. Bunlar da kendi aralarında mektuplaşıyorlardı ve birbirlerine mektup gönderirken ajanlarının yol dağarcıklarının içerisine iyice gizliyorlardı.
Her bölgede bulunan kimseler aynı titizlik ve gizlilik içerisinde karşılıklı olarak, diğer bölgelerde bulunan adamlarıyla mektuplaşarak herbiri kendi bölgelerinde yapılanları (yeni gelişmeleri) bildiriyorlardı. Her biri mektup geldikçe, bunu bölgesindeki bütün hempalarına okuyordu.
Bu şekilde çalışmalarla propagandaları her tarafa ulaştı ve hatta Medine'ye kadar dayandı. Bunlar açıkça söylediklerinden başka şeyler peşinde koşuyorlar, gizlediklerinden başka şeyler izhar ediyorlardı. (Yapılan propagandalarla başka yerler ahalisi o kadar kargaşa ve huzursuzluk içinde gösterilmişti ki) her bölge halkı (bu haberleri duydukça): "Çok şükür, diğer yerlerdeki belalardan ve keşmekeşlerden azadeyiz, afiyetteyiz" diyorlardı. Medine'ye her taraftan bu huzursuzluk haberleri geliyordu. Onlar da bu durum karşısında: "Çok şükür, başka yerleri kasıp kavuran belalardan azadeyiz" diyerek hallerine şükrediyorlardı.
Medine'de bu durumla karşılaşan Muhammed ve Talha, Hz. Osman'a çıkarak: "Ey mü'minlerin emîri, insanların huzursuzluğu hakkında bize ulaşmış olan haberler size de geldi mi?" dediler. Hz. Osman "Hayır, ben onlardan sadece selamette oldukları hususunda haber almaktayım" dedi. Onlar, hayır diyerek kendilerine ulaşan huzursuzluk vs. haberlerini anlattılar.

Hz. Osman, onlara "Siz benim yardımcılarım ve mü'minlerin de şahidlerisiniz, ne yapmam gerekiyorsa söyleyin" der. Onlar da: "Biz sana, itimat ettiğin kimselerden bazılarını diğer bölgelere göndererek durumu tahkik ettirmeni tavsiye ederiz" dediler.[741]

Tahkîk Heyeti: Hz. Osman, yapılan tavsiye üzerine bir tahkik heyeti teşkil ederek, başta Kûfe, Basra, Mısır, Şam olmak üzere her tarafa muhakkikleri gönderir. Taşra ahalisine hitaben şu tamimi de yollar: "Ben her yıl hacc mevsiminde valilerimle karşılaşırım. Başa geçeliden beri ümmete emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerin hakim kılınmasına gayret ettim. Şimdiye kadar bana intikal eden bir sızlanmada haklı hakkını almıştır. Âmillerime (valilerime) intikal eden haksızlıklara da el konmuş, haklıya hakkı verilmiştir. Ne ben, ne ailem raiyyetten fazla bir hakka sahip değiliz. Herhangi bir haksızlık oldu ise, hemen terkedilecektir. Medine halkı bana, insanlardan bir kısmının haksız yere hakarete uğrayıp dövülmekte olduklarını söylediler. Kim bizim gıyâbımızda gizlice dövülmüş, hakarete uğramış ise, kim böyle bir haksızlık iddia ediyorsa, hacc mevsiminde Medine'ye gelsin, hakkını benden veya amillerimden alsın veya bağışlasın. Zîra Allah bağışlayanları mükaafatlandıracaktır." Bu mektup taşra vilayetlerde okununca herkesi ağlattı. Halk Hz. Osman'a hayır duada bulundu."[742]

Valilerle İstişare: Hz. Osman bununla da yetinmeyip, kendileriyle istişarede bulunmak üzere valileri merkeze çağırır. Abdullah İbnu Âmir, Muâviye, Abdullah İbnu Sa'd (radıyallahu anhüm ecmain) gelirler. Bunlarla birlikte Saîd İbnu'l-Âs ve Amr'ı da istişare meclisine alır.

Yine Taberî'den aynen takip edelim:

"Hz. Osman (valilere): "Söyleyin, nedir bu şikayet, bu şayia, vallahi aleyhinize kabul görmesinden korkuyorum. Bunu tasdik etmek benim nazarımda zor görünse de başkaları kolay kapılır" dedi. Valiler, cevaben ona şunu söylediler: "Sana biz halktan haber getiriyoruz. Tahkikçiler de çıkardın, onlar da getirdiler. Halktan kimse bizzat temas kurarak, şifahen herhangi bir şikayette bulunmamaktadır. Hayır, Allah'a kasem olsun, (dedikoducular) doğru söylemiyorlar, dürüst hareket etmiyorlar. Biz, bu duruma hiçbir sebep göremiyoruz. Sen, bununla alâkalı bir kimseyi

getirip kesin bir tavır alacak durumda da değilsin. Ortada boş bir şayiadan başka bir şey yok. Bu şayia ile amel etmek, onu ciddiye almak doğru olmaz."

Bunun üzerine Hz. Osman "Öyleyse ne yapalım, bana yol gösterin" dedi. Said İbnu'l-Âs söz alarak: "Bu uydurma bir şeydir, gizlice uydurulup el altından yayılıyorlar. Hususî meclislerde bunlar konuşulup büyütülüyor" dedi. Hz. Osman tekrar sordu: "Buna karşı tedbir ne olmalı?" Saîd İbnu'l-Âs: "Bu kimseler araştırılmalı. Bu şayiaları çıkaranlar öldürülmeli" dedi. Abdullah İbnu Sa'd da şunu söyledi: "İnsanlara verilmesi gerekeni verince onların eda etmeleri gerekeni de onlardan al. Zîra bu, onları bırakmandan hayırlıdır." Hz. Muâviye de şunu söyledi: "Sen beni vali tayin ettin ve ben de onların işlerini üzerime aldım. Onlardan sana sadece hayır haberi geldi. İki kişi onların bölgesini daha iyi bilir." Hz. Osman ona da: "Ne yapmamız gerekir, fikrin ne?" dedi. Hz. Muâviye: "İyi muameleye devam" dedi. Hz. Osman: "Sen ne dersin ey Amr?" dedi. Amr da şu (enteresan) beyanda bulundu: "Ben görüyorum ki, sen insanlara çok yumuşak davranıyor ve ağır alıyorsun. Bu davranış Hz. Ömer'de yoktu. Ben senden önce geçen iki arkadaşının yolundan gitmeni tavsiye ederim. Şiddet gösterilmesi gereken yerde şiddet, yumuşak davranılması gereken yerde yumuşaklık göster. İnsanlara kötülükten başka bir şey yapmayanlara şiddet gerekir. Yumuşak davranış başkalarına karşı hep hayırhah olanlar içindir. Sen hiçbir ayırım yapmadan iki grup için de hep yumuşak davrandın."

Bu konuşmalardan sonra Hz. Osman kalkarak Allah'a hamd ve senâda bulundu: "Bana söylediklerinizin hepsini dinledim. Her meseleye girmek için kendine has bir kapısı vardır. Ortada ümmet için endişe duyduğumuz şu iş vardır. Bunun üzerine örtülen ve kendileriyle korunacağımız kapı ise, Allah'ın tayin ettiği hudud yumuşaklık, anlaşma ve uzlaşmadır" dedi.

Görüldüğü üzere, son derece sinsi ve hesaplı bir şekilde hazırlanan fitne ve huzursuzluklara Sahabeler tedbir bulmakta zorluk çekmekteler. Zîra görünürde hiçbir meşrû ve mâkul sebep yok, üzerine gidilecek açık hedef yok. Ama tek gerçek şu ki, bu gelişen hâdiselerde Ashab'ın hiçbir dahli yok.[743]

2- Sahabeler Fitneye Katılmadı:

Sahabenin fitne karşısındaki tutumunu belirtmek maksadıyla nazar-ı dikkate arzetmemiz gereken mühim bir nokta da, çıkmış bulunan fitneye katılmaktan Ashab'ın kaçmış bulunduğu, fiilen girenlerin, daha doğru bir ifade ile girmek zorunda kalanların sayıca çok az olduğu keyfiyetidir. Bu maksadla, İbnu Sebe'nin Hz. Osman tarafından temsil edilen İslâm devletinin alacağı bütün tedbirleri bozarak Halife'nin şehid edilmesine müncer olan dalaverelerini ve teselsül eden hadiseleri atlayarak, ikinci mühim hâdise olan Cemel Vakası'na geçip onunla alakalı bazı gelişmeleri belirteceğiz.[744]

Cemel Vakası:

Bu hadise, bilindiği üzere, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması meselesinde ortaya çıkan görüş ayrılığı sebebiyle vukua gelmiştir. Bir tarafta Hz. Ali, bir tarafta da Hz. Aişe ve onun maiyetinde Hz. Zübeyr ve Hz. Talha vardır.
Hz. Osman'ın şehid edilmesinden beş gün sonra halife olan Hz. Ali, sayısı iki bini geçen ve Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelmiş bulunan ihtilalcilerin kalabalık oluşları ile, vaka sırasında Medine halkının suskun davranışı gibi hususları nazar-ı dikkate alarak cezalandırma işinde acele davranma taraftarı değildi.
Buna karşılık, Mekke'de bulunan Hz. Aişe ve aralarında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in de bulunduğu diğer birkısım Müslümanlar Hz. Osman'ın katillerinin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı. İşe Basra'da başlamaya karar verdiler.
Hz. Ali, bunların niyetini ve Basra'ya hareket ettiklerini duyunca herhangi bir hâdiseye meydan vermemek, onlarla anlaşmak niyetiyle o da harekete geçerek Rebeze'ye gelir. Hz. Aişe ve taraftarlarının Basra'ya vardıklarını öğrenince Kûfe'den te'min ettiği kuvvetlerin başına geçerek Basra'ya yürür. Taberî'nin rivayetlerinden aynen takip edeceğimiz üzere her iki taraf da sulhtan başka bir şey istememektedir. Ancak araya giren

gizli oyunlar burada da muvaffakiyetler elde ederek iki Müslüman kitleyi savaşa sokarlar.
"Askerler konaklayınca Hz. Ali çıktı. Öbür taraftan da Talha ve Zübeyr çıktılar. Bunlar oturup, ihtilaf ettikleri hususlarda konuştular. Sulh etmekten ve harbi terketmekten daha uygun bir şey görmediler. Birbirlerinden bu anlaşma ile ayrıldılar. Hz. Ali karargahına, Hz. Talha ve Zübeyr de kendi karargahlarına çekildiler. Her iki taraf da geceyi sulhle geçirdiler. Çoktandır, aradaki ihtilaf ve yaklaşmakta olan savaş sebebiyle böylesine huzurlu bir gece geçirmemişlerdi."[745]
İhtilalciler Sulhten Rahatsız: Taberî, bundan sonra orduya karışan İbnu Sebe ve adamlarının iki tarafı nasıl tutuşturup, harbe soktuklarını anlatır:
"...Hz. Osman hadisesini tahrik edenler de çok fena bir gece geçirdiler. Zîra başlarına gelmekte olan felaketi görmüşlerdi. Bütün gece aralarında müzakere yaptılar. Sonunda, gizlice harbi kızıştırmaya karar verdiler. İşlemeye çalıştıkları şerrin duyulmaması için çok gizli yapılmasını istediler. Alacakaranlıkta harekete geçecekler, bundan yakın komşuları bile haberdar olmayacaktı."[746]
İbnu Sebe'nin Sözleri: Hâdiseleri takip ederken, atlanmaması, ibretle okunması gereken bir husus, Yahudi dönmesi İbnu Sebe'nin, daha önce, henüz iki ordu karşılaşmadan, yukarıda anlaşma vaki olmadan önce verdiği bir talimattır. Bu talimat bize, fitnecilerin, her iki tarafın da iyi niyetlerini akim bırakacak, çok önceden hazırlanmış bir tertiple her iki tarafın da ordusuna katılmış olduklarını gösterecektir. Hatta hemen hatırlatabiliriz ki, onların bu katılışı rastgele bir katılış değil, hin-i hacette, alınacak kararlara kendi istekleri istikametinde yön vermede müessir olacak şekilde, en kritik noktalarda yer alacak şekilde bir katılış, bir sızmadır. İşte İbnu Sebe'nin sözleri: "Ey kavm, sizin hayat ve şerefiniz insanların birbirine düşmesine bağlıdır. Öyle ise onları birbirine düşürün. Yarın bunlar karşılaştıkları vakit harbi kızıştırın. Onları başka şeylerle meşgul olmaya bırakmayın. Öyle ise kendileriyle beraber olduğunuz kimseler, sizin istemediğiniz şeyden (yani sulhtan) yüz çevirmenin ve Allah'ın Ali'yi, Zübeyr'i ve Talha'yı ve onlar gibi düşünenleri (birbirleriyle savaştırarak) meşgul etmesinin zaruri olduğunu

bilsinler..." Bu talimatı alan kurmay heyeti orduya dağılarak, sulh yapılmamasının, her iki ordunun birbiriyle çarpıştırılmasının lüzumu hususunda, diğer adamlarını ikna edeceklerdir.[747]

Fitneciler Müslümanları Vuruşturuyor: Şimdi, tekrar Taberî'nin Cemel Vakası'nın başlangıcı ile alâkalı açıklamalarına dönelim. Yukarıdaki fitnecilerin sabaha kadar müzakere ederek alacakaranlıkta harekete geçme kararlarını belirtmiştik. İstişareye katılan yönetici ekip, ortalık henüz karanlıkken şafakla birlikte harekete geçerler. "Mudar kabilesinden olanlar, diğer Mudarlı arkadaşlarının yanına, Rebia kabilesinden olanlar diğer Rabialı adamlarının yanına, Yemen'den olanlar da diğer Yemenli adamlarının yanına gittiler ve aniden baskına geçtiler. Basralılar harekete geçerek karşılık verdi. Bütün ordu harekete geçti. İleri gelenleri arasında, onları aniden basanlar da vardı. Zübeyr ve Talha, Mudar'dan olan ileri gelenlerle ortaya çıktılar ve sağ cenaha -ki Rebialılardır- Abdurrahman İbnu'l-Haris'i, sol cenaha da Abdurrahman İbnu Attab İbni Esid'i gönderdiler. Kendileri de merkezde kaldılar ve "Ne oluyor?" diye sordular. Onlar (Abdullah İbnu Sebe'nin oradaki adamları): "Kûfeliler bize gece baskını yaptı" dediler. Bunun üzerine Zübeyr ve Talha: "Anlaşıldı; Ali harbi kesme sözünde samimi değilmiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyormuş; bizimle sulh meselesinde mutabık değilmiş" dediler ve Basralıların yanına geldiler.

Basralılar kendilerine saldıranları geldikleri yere geri püskürttüler. Hz. Ali ve Kûfeliler, bunların gürültüsünü işitmişti. (Fitneciler casus olarak) adamlarından birini, diledikleri şeyi (Hz. Ali'ye) haber olarak sunulmak üzere Hz. Ali'nin yakınlarına yerleştirmişlerdi. Hz. Ali gürültüyü işitince: "Ne oluyor?" diye sordu. İşte bu adam, hemen cevap verdi: "Biz ani baskın yapmadık. Ancak onlardan bir grup gece baskını yaptı. Biz de geldikleri yere geri püskürttük. Askerler hemen harekete geçtiler. Hz. Ali sağ ve sol cenah komutanlarına "Yerlerinizi alın" dedi ve ilave etti: "Anlaşıldı; Talha ve Zübeyr harbi kesme sözünde samimi değillermiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyorlarmış, bizimle sulh meselesinde mutabık değillermiş."

Böylece akşamdan sulh üzerine anlaşan iki İslam ordusu birbirine girer ve her iki taraftan beşer binin üzerinde olmak üzere, tarihin on binden

fazla ölüye mal olan Cemel Vakası meydana gelir.[748]

Fitneye Karışan Sahabeler:

Fitne çıktığı zaman Ashab'tan kahir bir ekseriyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitneye karışmamayı sıkı sıkıya tavsiye eden hadislerini -ki bunlardan birkısmını geçen bahislerde kaydetmiş bulunuyoruz- hatırlayarak karışmamıştır. Esasen karışanlar da çok azdır. Bir Cemel Vakasında on bin kişi şehid oldu dendiği vakit gafletle, bunların Sahabi yani bizzat Hz. Peygamber'i görmüş bulunan kimseler olduğu zihne gelir. Halbuki meseleye, tarih ve rivayet kitaplarının verdiği bilgiler ışığında bakıldığı zaman insanı hayrette bırakan bir gerçekle karşılaşılmaktadır; o da bu savaşa katılanlar arasında, idareciler dışında pek az sayıda Sahabe'nin bulunmuş olmasıdır.

Sözü fazla uzatmadan, bu ilk devirdeki fitnelere, çok az sayıda Sahabe'nin katıldığı hususunda bizi ikna edecek bir tahkiki, değerli hocalarımızdan Talat Koçyiğit'ten aynen sunacağız. Hadiscilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar adlı kitabında der ki: "Sahabenin en fazla bulunduğu senelerde zuhur eden fitneler gözönünde bulundurulacak olursa, bu fitnelere Sahabeden hemen hemen hiç kimenin iştirak etmediği görülür. Mesela Cemel Harbi'ne iştirak eden Sahabilerin sayısı hakkında gelen bir rivayette eş-Şa'bî: "Cemel'e, Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından Ali, Ammar, Talha ve ez-Zübeyr'den başka hiç kimse iştirak etmemiştir. Eğer beşincisini bulurlarsa ben yalancıyım!" demektedir. Ahmed İbnu Hanbel ise, "Ehl-i Bedr"den Sıffîn Harbi'ne iştirak edenlerin yetmiş kişi olduğuna dair ileri sürülen bir haberi, Şu'be'nin nasıl yalanladığını ve Huzeyme İbnu Sabit'ten başka hiç kimsenin bu harbe katılmadığını nasıl kat'î bir ifade ile belirttiğini zikreder."

Şüphesiz, bu vakalara katılan Sahabeler, sayıca yukardaki rivayette zikredilen rakamlarla tahdid edilemez. Şa'bî'nin rivayetini nakleden Zehebî de, Şa'bî'nin kesin ifadesine "Sanki Şa'bî, burada ilk muhacirleri kastediyor" kayd-ı ihtirâzisini koyarak Sahabeden daha başka

katılanların da olduğunu ima ediyor. Nitekim, yukarıda ismi geçenler dışında Abdullah İbnu Zübeyr, Muhammed İbnu Ebi Bekr gibi birkısım meşhurların da Cemel Vakası'na iştiraklerini muteber kitaplar te'yid eder. Şu halde, ifade edilmek istenen gerçek, on bini mütecaviz maktul arasında Sahabeden olanların tahmin edilecek kadar az olduğudur. Bunlar da hâdiseleri isteyerek çıkarmış değil, zoraki sürüklenmişler, adeta kendilerini bu vak'aların içinde bulmuşlardır.[749]

Sahabenin Fitneye Girişmeyişinin Sebebi: Sahabeleri, bu dahilî hâdiselere girmekten alıkoyan şey, mükerrer olarak temas ettiğimiz üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu husustaki uyarı ve tenbihleri idi. Birçok ısrar ve teşebbüslere rağmen bu harplere katılmama hususunda sistemli direniş gösterenlerden Seleme tu'bnu'l-Ekva, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Muhammed İbnu Mesleme, Abdullah İbnu Ömer, Ebu Bekre, Ühban İbnu Sayfi meşhurdur.

Bunlardan birkısmı: "Bu fitnelere karışmamak gerekir. Öyle ki, birisi öldürmek niyetiyle gelecek olsa, müdafa-i nefis de yapılmaz" demiştir. Hz. Osman'ın birinci görüşün kurbanı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şimdi bazılarının tutumuyla alâkalı bir iki misal göreceğiz.

Ahnef İbnu'l-Kays'ın Ebu Bekre ile alâkalı bir rivayeti şöyle: "Ben bu adama (Hz. Ali'ye) yardım etmek için çıkmıştım, yolda Ebu Bekre'ye rastladım. Nereye gidiyorsun?" dedi. Şu adama yardım etmeye dedim. Dön dedi, zîra ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şunu söylediğini işittim: "İki Müslüman silahla birbirlerinin karşısına çıkacak olurlarsa katil de maktul de ateştedir..."

Ühbân ise, Hz.Ali'nin yardım teklifini: "Benim dostum, senin de amcaoğlun olan Hz. Peygamber, insanlar arasında kargaşa çıkınca tahtadan bir kılıç edinmem hususunda benden söz aldı..." diyerek reddeder ve Hz. Ali de normal karşılar, ısrar etmez.

Üsâme İbnu Zeyd, "La ilahe illallah" diyen bir kimse ile ebediyyen mukatele etmeyeceği hususunda yemin eder.

Fitneden kaçanların mühimlerinden biri olan Abdullah İbnu Ömer'e iki kişi gelerek: "İnsanların yaptığını görüyorsun. Sen ki, Hz. Ömer'in oğlusun, Hz. Peygamber'in ashabındansın, seni bu savaşa katılmaktan alıkoyan şey nedir?" derler. O: "Allah bana Müslüman kardeşimin kanını

haram etti" der. Onlar: "Allah: "Fitnenin olmaması ve dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaş" (Enfal 39) demedi mi?" diye bir ayet hatırlatırlar. İbnu Ömer şu cevabı verir: "Biz savaştık, hatta fitne kalktı, dinin tamamı da Allah için oldu. Siz de fitne olsun, din de Allah'tan başkası için olsun diye harp ediyorsunuz."
Sa'd İbnu Ebî Vakkas da aynı mealde bir ifade ile fitneye girmeyişinin sebebini açıklar. Muhammed İbnu Mesleme'nin de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavsiyesine uyarak tahtadan bir kılıç yaptırdığını ve Hz. Ali'nin davetine rağmen fitneye karışmadığnı daha önce belirtmiştik.[750]

3- Ashab'ın Katıldıgı Fitneler Üzerine Birkaç Mütalaa:

Şurası muhakkak ki, sayıca az da olsa, arzu ve rızalarının hilafına da olsa, Ashabtan bazılar fitne hareketlerine bulaşmamışlardır. Bu durum Müslümanları Ashab hakkında birkısım yersiz düşünce ve hükümlere götürebilir. Bu ise, Ehl-i Sünnet akidesi açısından son derece mahzurludur. Gerek ferdî gerek içtimâî hiçbir amelî faydası olmayan bu hatalı değerlendirmelere düşemek için Ehl-i Sünnet alimlerinin bu meselelerle alâkalı olarak beyan ettikleri birkaç mütalaayı burada kaydetmede fayda var:[751]
a) Ashab'tan Katılan da Katılmayan da Haklıdır: İbnu'l-Arabî, Ashab'tan bazıları bu dahilî harbe katılırken diğer bazılarının katılmayışını, cihadın farz-ı kifaye oluşuyla izah eder. İbnu Hacer de bu mealde olmak üzere şunları söyler: "Bu meselede hakikat şudur: Mezkur sahabeden herbirisi amelinin doğru olduğuna hükmetmiş olmalıdır. Kıtale bulaşanlar nezdinde, bağiler grubu ile harp etme emrini ifade eden delil vuzuh kazanmıştır ve kendisinde de bu işi yapacak kudret mevcuttur. Katılmayanlar için de, iki gruptan hangisinin bağî addedileceği hususu vuzuh kazanmamıştır. Nitekim Huzeyme tu'bnu Sabit, Hz. Ali tarafında olmakla beraber savaşmamıştır. Ne zaman ki Ammar'ı savaşır gördü o da mukateleye katıldı ve "Ammar'ı bağî bir grup öldürecek" hadisini rivayet etti."[752]

b) Fitnenin Bir Hikmeti: İbnu'l-Arabi'ye göre, "Ashab arasında cereyan eden bu savaşlarda Allah'ın güttüğü hikmetlerden biri, ehl-i te'vil ile yapılacak harbin ahkâmını öğretmektir."[753]

c) Fitneye Karışan Sahabeler Hakkında Verilen Hüküm: "Sahabeler arasında cereyan eden vakalara temas ederken bir noktanın belirtilmesi gerekmektedir. O da, Sahabeler hakkında bu mesele ile alakalı olarak gelişigüzel söz etmemektir. Bu husus, Ehl-i Sünnet ile diğer fırkaların ayrıldığı mühim noktalardan biridir. Haricîler, Şiîler vs. bu meselede birkısım sahabeleri tekfire kadar giden ifratlara düşerler. Nevevî, Ehl-i Sünnet'in itidal üzere olan ve nasslara uygun düşen görüşünü şöyle hülasa eder: "Bil ki, Ashab arasında akan kanlar, hadiste gelen "...ölen de öldüren de ateştedir" tehdidine dahil değildir. Ehl-i Sünnet ve ehl-i hakk olan mezhebimizin görüşü "Ashab hakkında hüsn-i zanda bulunmak ve onların aralarında cereyan eden hâdiseler hususunda gelişigüzel söz etmekten çekinmek ve onların mukatelelerini te'vil ederek iyiye yormaktır. Şöyle ki: Onların hepsi müteevvil ve müçtehid kimselerdi. Allah'a isyan ve dünyevî bir maksatla hareket etmediler. Aksine her bir fırka, hak yolda olduğuna inanıyordu. Şurası muhakkak ki, bu içtihadlarında bir kısmı musib (isabet etmiş) bir kısmı da muhti (hataya düşmüş) idi. Hataya düşenler, bu hatalarında mazur idiler. Zîra içtihad meselesinde, müçtehide hatasından dolayı günah yoktur. Hz. Ali bu hareketlerde içtihadında musib ve haklı idi. Mevcut vaziyet karşısında verilecek hükümler şaşırtıcı idi, doğrusunu bulmak zordu. Bu sebeple Ashab kararda mütehayyir kaldı ve üç gruba ayrıldı. İki grub birbirine zıd içtihadlarla karşı karşıya gelirken, bir üçüncü grup bunlardan her ikisini de terketti, savaşlara katılmadı, doğru olanın hangisi olduğu hususunda kesin kanaat edinemediler."

İbnu Hacer, bu mücadelelerde, kimlerin muhik olduğu bilinse bile, Sahabelerden hiçbirine, bu meselelerden dolayı ta'nda bulunmamanın bir vecibe olduğunda Ehl-i Sünnet'in "ittifak ettiğini" belirttikten sonra: "Zîra onlar bu harplerde, içtihadları sebebiyle mukatele ettiler" der.

Nevevî'nin -ve veciz olarak da İbnu Hacer'in yukarıdaki açıklamalarında- atıfta bulunduğu "hata da yapsa müçtehidin günahkâr olmayacağı" prensibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadisidir: "Bir

hakim, içtihad ederek hüküm verince isabet ederse, kendisine iki sevap vardır; içtihad ederek verdiği hükümde hata ederse kendisine bir sevap verilir."
Öte yandan alimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İki Müslüman birbirine silah çekecek olursa, ölen de öldüren de ateştedir..." hadisini şerhederken burada mevzubahis olan, "ölen ve öldüren"lerin -dine hizmeti gaye edinen bir te'ville değil- dünyevî bir maksat arama veya heva ve cehaletinin sevkiyle mukatelede bulunanlar olduğunu belirtirler. Sahabenin ise, sırf dinî gayretle bu mücadelelere girmiş bulunduğu her çeşit şüpheden uzak bir keyfiyettir. [754]

Sahabelerde Ölçü:

Burada belirtilmesi gereken bir diğer mühim nokta da, amme meselelerinde zıt içtihad ve görüşleri sebebiyle birbirlerine muhalif düşen ve hatta aralarında savaş cereyan eden Ashabın, savaş dışı meselelerde birbirlerine karşı olan münasebetlerindeki ölçü ve hakkaniyettir. Onlar birbirlerini hataya düşmekle itham etmişler, ancak rencide edici, şahsî faziletlerini inkar edici sözler sarfetmemişler, hele asla tekfir cihetine gitmemişlerdir. Buna en iyi örnek, Hz. Aişe ile ona muhalefet edip Hz. Ali tarafında yer almış olan Ammar İbnu Yasir arasında geçen bazı tarizler, konuşmalardır. Hülasa edelim:
Söylediğimiz üzere Ammar İbnu Yasir, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasındaki ihtilafta, Hz. Ali'nin haklı Hz. Aişe'nin haksız olduğuna inanıyordu. Bu meselede halkı ikna etmek maksadıyla mescitte yaptığı konuşma tam bir insaf örneğidir. Der ki: "Aişe Basra'ya yürüdü. Allah'a kasem olsun, o dünyada da ahirette de Peygamberimizin (aleyhisselam) zevcesidir, bunda şüphemiz yok. Ancak, Allah sizi imtihan ediyor; Kendisine mi (celle celaluhu), yoksa O'na mı (radıyallahu anhâ) itaat edeceksiniz?"
Burada, ahirette de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olduğunun kasemle te'yidi, Hz. Aişe'nin asla tekfir edilmediğini gösterir. Fakat görüşlerinde yanıldığı kesinlikle ifade edilmektedir.

Kendisine yöneltilen bu çeşitten şiddetli tenkitler karşısında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin aksülameli de burada zikre değer. İbnu Hacer'in Taberânî'den naklen kaydettiğine göre, yine aynı Ammar, Cemel Vakası'nın akabinde Hz. Aişe'ye gelerek: "Sizin bu askerî şerefiniz Allah'ın sizinle yaptığı ahde (anlaşmaya) ne kadar aykırı" der ve bu sözleriyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleriyle alâkalı olarak gelmiş bulunan "(vekar ile) evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin" (Ahzâb 33) ayetine işaret eder.
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cevabı şu olur: "Allah'a kasem olsun sen hakkı söyledin." Ammar da "Senin lisanınla hakkında bu hükmü veren Allah'a hamd olsun" der.
İbnu Hübeyre bu konuşmayı şöyle değerlendirir: "Bu rivayetten anlıyoruz ki, Ammar doğru sözlüdür. Kezâ husumet onu, hasmının faziletlerini inkâra da sevketmemiştir. Zîra aralarında cereyan eden harbe rağmen Hz. Aişe'nin tam bir fazilete mazhar olduğuna şehadette bulunmaktadır.[755]

Sahabeler Arasındaki Muharebelerin Mahiyeti Ve Hikmeti

Bediüzzaman Hazretleri ise Mektubat'ında bu konuyla ilgili şunları söyler:"
İkinci sualinizin meali: Hz. Ali (radıyallahu anh) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?
Elcevap: Cemel Vak'ası denilen Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe-i Sıddîka radıyallahu teala aleyhim ecmain arasında olan muharebe; adalet-i mahza ile, adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki:
Hz. Ali, adalet-i mahzayı esas edip, Şeyheyn (yani Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer) zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslamiye, adalet-i mahzaya müsait idi, fakat mürur-u zamanla İslamiyetleri zaif muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeye girdikleri için, adalet-i mahzanın tatbikatı çok müşkil olduğundan, "ehvenüşşerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye

esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye, siyasete girdiği için, muharebeyi intaç etmiştir. Madem sırf "Lillah" için ve İslamiyetin menafii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüd etmiş; elbette hem katil, hem maktul, ikisi de ehl-i cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz. Her ne kadar Hz. Ali'nin içtihadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstehak değiller. Çünkü; içtihad eden hakkı bulsa, iki sevap var. Bulamazsa, bir nevi ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevap alır. Hatasından mazurdur. Bizde gayet meşhur, sözü hüccet bir zat-ı muhakkik Kürtçe demiş ki: زِ شرِّ صَحَابَانْ مَكَه قَانُ وَقيلْ لَوْ رَاجَنَّتَيْنَ قَاتِلُ هَمْ قَتِيلْ Yani Sahabelerin muharebesinden kıyl ü kâl etme. Çünkü hem katil ve hem maktul ikisi de ehl-i cennettirler.Adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki: مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ في ا'رْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً

"Ayetin mânayı işarîsiyle: "Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir ferd dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde hak, haktır; küçüğüne, büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için, bir ferdin rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyyet namına rızasiyle olsa, o başka meseledir."

Adalet-i izafiye ise; küllün selameti için, cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nev'i adalet-i izafiyeyi yapmağa çalışır. Fakat, adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez, gidilse zulümdür.

İşte İmam-ı Ali (radıyallahu anh), adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilafet-i İslamiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, "kabil-i tatbik değil, çok müşkilatı var" diye adalet-i izafiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakikat-i sebep değiller, bahanelerdir.

Eğer desen: Hilafet-i İslamiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidarı, harikulade zekası ve yüksek likayatiyle beraber seleflerine nisbeten muvaffakiyetsizliği nedendir?

Elcevap: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade daha çok mühim başka vazifelere layık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye ve tamam

saltanat olsaydı, "Şah-ı Velayet" ünvan-ı manidarını bihakkın kazanamayacaktı. Halbuki zahirî ve siyasî hilafetin pek çok fevkinde mânevî bir saltanat kazandı ve Üstad-ı Kül hükmüne geçti. Hatta kıyamete kadar saltanat-ı mânevîsi baki kaldı.

Amma Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de, Hazret-i Muaviye' nin taraftarlarıyla muharebesi ise, hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani: Hazret-i İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve hakaik-i İslamiyeyi ve ahireti esas tutup, saltanatın birkısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muaviye ve taraftarları ise, hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeyi, saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimeti bırakıp, ruhsatı iltizam ettiler, siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler.

Amma Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ve milliyet muharebesi idi. Yani: Emevîler, Devlet-i İslamiyeyi, Arap milliyeti üzerine istinad ettirip; rabıta-i İslâmiyeti, rabıta-i milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Milel-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder. Adalet üzerine gitmez. Çünkü; unsuriyetperver bir hakim, milletdaşını tercih eder, adalet edemez. اَلْاِسْمِيَّةُ جَبَّتِ الْعَصَبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَرْقَ بَيْنَ عَبْدٍ حَبَشِىٍّ وَسَيِّدٍ قُرَيْشِىٍّ اِذَا اَسْلَمَا ferman-ı kat'isiyle, rabıta-i diniye yerine rabıta-i milliye ikame edilmez; edilse adalet edilmez; hakkaniyet gider.

İşte Hazret-i Hüseyin, rabıta-i diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, ta makam-ı şehadeti ihraz etmiş.

Eğer denilse: Bu kadar haklı ve hakikatlı olduğu halde, neden muvaffak olmadı? Hem neden kader-i İlahî ve rahmet-i İlahiyye onların feci bir akibete uğramasına müsaade etmiş?

Elcevap: Hazret-i Hüseyin'in yakın taraftarları değil, fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arap milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması Hazret-i Hüseyin ve taraftarlarının safi ve parlak mesleklerine halel verip, mağlubiyetlerine sebep olmuş.

Amma kader nokta-i nazarında feci akibetin hikmeti ise, Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, mânevî bir saltanata namzet idiler. Dünya saltanatı ile mânevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Ta, kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın. Onların elleri muvakkat ve surî bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve daimî bir saltanat-ı maneviyeye tayin edildiler, adi valiler yerine, evliya aktablarına merci oldular.[756]
Üçüncü sualiniz: O mübarek zatların başına gelen o feci gaddarane muamelenin hikmeti nedir? diyorsunuz.
Elcevap: Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, Hazret-i Hüseyin'in muarızları olan Emevîler saltanatında, merhametsiz gadre sebebiyet verecek üç esas vardı:
Birisi: Merhametsiz siyasetin bir düsturu olan: "Hükümetin selameti ve asayişin devamı için, eşhas feda edilir."
İkincisi: Onların saltanatı, unsuriyet ve milliyete istinad ettiği için, milliyetin gaddarane bir düsturu olan: "Milletin selameti için herşey feda edilir."
Üçüncüsü: Emevîlerin, Haşimîlere karşı an'anesindeki rekabet damarı, Yezid gibi bazılarda bulunduğu için, şefkatsiz bir gadre kabiliyet göstermişti.
Dördüncü bir sebep de: Hazret-i Hüseyin'in taraftarlarında bulunuyordu ki, Emevîlerin, Arap milliyetini esas tutup, sair milletlerin efradına "memalik" tabir ederek köle nazariyle bakmaları ve gurur-u milliyelerini kırmaları yüzünden, "milel-i saire" Hazret-i Hüseyin'in cemaatine intikamkârane ve müşevveş bir niyetle iltihak ettiklerinden, Emevîlerin asabiyyet-i milliyelerine fazla dokunmuş, gayet gaddarane ve merhametsizcesine meşhur faciaya sebebiyet vermişlerdir.
Mezkur dört esbab, zahirîdir. Kader noktasından bakıldığı vakit, Hazret-i Hüseyin ve akrabasına o facia sebebiyle hasıl olan netaci-i uhreviye ve saltanat-ı ruhaniye ve terakkiyat-ı mâneviye, o kadar kıymetdardır ki, o facia ile çektikleri zahmet, gayet kolay ve ucuz düşer. Nasıl ki bir nefer, bir saat işkence altında şehit edilse, öyle bir mertebeyi bulur ki, on sene başkası çalışsa ancak o mertebeyi bulur. Eğer o nefer şehid olduktan

sonra ona sorulabilse, "az bir şey ile pek çok şeyler kazandım" diyecektir." [757]

KADER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

*

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

*

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE FIRKASININ ZEMMİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kader İslam itikadının altı esasından biridir. Hayır ve şer her şeyin Allah'ın takdiri ve bilgisi tahtında cereyan ettiğini, tesadüfün olmadığını ifade eder. Ragıb, lügat açısından bu kelimenin kudret ve ilimle olan makdura delalet ettiğini söyler.
Kaza kelimesine gelince, bu da kadere yakın bir mânada kullanılmıştır. Alimler değişik ifadelerle ikisi arasındaki farkı belirtmeye çalışırlar.
***** Kirmani'ye göre kaderden murad, Allah'ın hükmüdür.
***** Ulema çoğunluk itibariyle, "Kaza: Allah'ın ezelde verdiği küllî icmalî hükmüdür. Kader ise, bu külliyatın tafsilatı ve cüziyyatıdır" demiştir.
***** Ebu'l-Muzaffer İbnu's-Sem'ani der ki: "Bu meselenin bilinmesi sırf kıyas ve akılla olmaz, Kitap ve sünnetle olur. Dolayısıyla tevkifîdir. Öyleyse kim tevkiften (yani Kitap ve sünnetin açıklamasından) dışarı çıkar, şahsî yoruma kaçarsa dalalete düşer ve şaşkınlıklar deryasında boğulur. Aklını ve kalbini tatmin edecek doyurucu bir neticeye ulaşamaz. Çünkü kader, Allah'ın sırlarından biridir. O'nun ilmini alîm ve habir olan Zat-ı Zülcelal kendine mahsus kılmış kaderin önüne perdeler koymuştur. Sadece Allah tarafından bilinen hikmetler sebebiyle, kader bilgisi insanların akıl ve irfanlarından uzak tutulmuştur. Kaderi bu sebeple, ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilemez. Bazı alimler: "Kaderin sırrı onlara da cennete girdikleri zaman açılır, cennete girmezden önce onlara da açılmaz" demiştir."
İbnu Hacer'den kaydettiğimiz bu açıklamaların her zaman için canlılığını muhafaza eden bir meselede bazı sorularımızı çözmede yetersiz olacağı açıktır. Bu sebeple, bu mesele üzerine, günümüz insanını aydınlatma maksadıyla kaleme alınmış Kader Nedir? adlı bir kitaptan, kaza ve kaderin ne olduğunu açıklayan bir pasajı okuyucularımıza aynen aktarıyoruz. Eserin tamamı, bu meseleyi etraflıca tahlil etmede ve bütün meselelerde ikna edici açıklamalar sunmaktadır. Eser, halk için hazırlanmış olması sebebiyle, eski alimler tarafından yapılan

açıklamaların zorluğu bunda yoktur. Her mesele misallerle zenginleştirilmiş ve kolaylaştırılmıştır[758] [759].

KADER VE KAZA

*** Kader ve Kaza Ne Demektir?**

Kader ve kaza meselesi, bütün İslam alimlerinin ve felsefecilerinin fikirlerini uzun zaman meşgul etmiştir. Fıkıh ilminin hikmet ve esaslarını ortaya koyan büyük müçtehidler de bu mesele ile yakından ilgilenmişler ve kadere imanın, iman ve İslamiyet'in bir kalesi hükmünde olduğunu belirtmişlerdir. Bu zatlar ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatlara sahip olan Allahü Azimüşşan'a iman eden her bir mü'minin, bu iman hakikatini de kabul etmesinin zaruri olduğunu ifade etmişlerdir.Kader ve kaza, Cenab-ı Hakk'ın irade ve kudret sıfatlarının zaruri bir lazımıdır. Zîra şu kainatın ve içinde cereyan eden hâdiselerin tamamı bir ilme dayandığı gibi, meydana gelmeleri de bir kudretle gerçekleşmiştir. Onları bilen ve yaratmaya kudreti yeten zat, onların yokluktan varlığa çıkmalarını irade etmiştir. İşte, Hazret-i Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatlarıyla yarattığı bu kainat ve şu hadiseler, elbette ki bir tayin ve takdire, bir plan ve esasa dayanmaktadır. En kısa ifadesiyle, kader bu planın takdir edilmesi, kaza ise icra edilmesi, yani yerine getirilmesi demektir. Kader ve kaza daha geniş olarak şöyle tarif edilmektedir:

Kader, varlıkların ve hâdiselerin bütün halleri ve vasıflarıyla sebepleri ve şartlarıyla, haiz olacakları kuvvet ve kabiliyetleriyle, varlık âlemine gelecekleri zaman ve mekanlarıyla Cenab-ı Hak tarafından ezelde tayin buyurulması ve bir tertip ile kaydedilmesi demektir.

Kaza ise, ezelde takdir olunan her şeyin Cenab-ı Hakk'ın halk ve icadıyla vücud sahasına çıkması demektir.

Bu tariflere göre, kader ilim sıfatına, kaza ise kudret sıfatına dayanmaktadır ve kader, kazadan öncedir. Diğer taraftan, kader, kazadan daha şümullüdür. Çünkü, her kaza olunen şey kaderde vardır, fakat kaderde olan herşey kaza olmamıştır. Yani, bir şeyin varlık sahasına gelmesi hem kaza, hem kaderdir. Yaratılmayan şeyler ise kaderdedir, fakat kaza edilmemiş, yani meydana gelmemişlerdir.

Kaderin kazadan daha geniş ve etraflı olmasının diğer bir yönünü misallerle açıklamaya çalışalım:

Bir insan, Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı fiilleri işlerse isyankâr olur. Aynı insan Allahu Azimüşşan'ın emirlerini yerine getirirse, salih bir kul ve makbul bir insan olur. İşte, birbirine zıt olan bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hakk asi ve salih olmanın yollarını ezelde böylece tayin ve takdir buyurmuştur. Buna göre, bir kimse bu iki sebepten hangisine teşebbüs eder veya bu iki yoldan hangisinde giderse onun neticesine varır. İşte, bu neticenin yaratılması kazadır ve aynı zamanda İlahî takdirin gereği olduğu için de kaderdir.

Diğer bir misal verelim: İnsanlar terakki ve refahın sebepleri olan ilim, fen ve sanatta faaliyet gösterirlerse huzur ve saadate kavuşurlar. Aksi yolda gidenlerse, cehalet ve yoksulluğun hükmü altında hayatlarını mahvederler. İşte, bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hak ilerleme ve gerilemenin yollarını yukarıda ifade ettiğimiz tarzda takdir etmiştir. Bir milletin, birinci yolu seçerek ilerlemesi halinde bu netice hem kaza hem kaderdir. Aksi yolu tutarak geri kalması durumunda ise kaderi, zillet ve sefalet olacaktır. Bu ikinci halde, terakki kaza edilmemiştir.

Bu mevzuyu biraz daha açıklayalım: Siz arazinizi ağaçlandırmaya teşebbüs ederek gerekli bütün sebepleri yerine getirdiğinizde, O Mukaddir-i Hakim'in size ağaç ve meyve ihsan etmesi hem kader, hem de kazadır. Arazinize ağaç dikmediğiniz zaman kaderiniz, ağaçsız kalmaktır, lakin bu durumda kaza bahis konusu değildir. Zîra, ağaç yaratma olayı vuku bulmamıştır. Aynı şekilde, bir ailenin çocuğa sahip olması hem kader, hem kazadır. Çocukları olmaması ise kaderdir, fakat kaza değildir. İşte, bu yönden de kader kazadan daha ihatalıdır.

İnsanla ilgili kaderi ikiye ayırabiliriz. Birincisi, insanın kendi irade ve kudretiyle işlediği fiil ve amellere bağlıdır. İkincisi ise, onun irade ve kudreti dışında meydana gelen hâdise ve hallere aittir. Birincisinin meydana gelmesine, insanlar irade ve arzuları ile kendileri sebep olmaktadırlar. Şöyle ki: Cenab-ı Hakk fertlerin ve cemiyetlerin dünya ve ahiret saadetleri için takip etmeleri gereken yolu tayin ve takdir etmiştir. Bu yolda gidenler saadet ve selamete ererler; aksi halde felaket ve yoksulluğa düşerler. Çünkü, O Hakim-i Adil, saadet sebeplerine tevessül edenlere saadet, felaket sebeplerine teşebbüs edenlere de felaket takdir buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, "Bir kavmin fertlerinin kendi safvet ve

ahlaklarını fesada tebdil etmedikçe, Allah'ın o kavmin nimet ve saadetini tağyir etmeyeceği" beyan edilmektedir. Yani, herkesin, fert olsun cemiyet olsun kendi mukadderatına kendisinin sebep olduğu ifade buyurulmaktadır. İnsanın kendi kaderini tayin etmesi bu mânaya göredir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Allahu Teala dünya ve ahiret nimetlerinin birtakım sebeplerle meydana gelmesini ezelde takdir etmiş ve şarta bağlamıştır. Öyle ise, onların sebepsiz meydana gelmesini arzu etmek İlahî kanunlara zıttır. Allah'tan herhangi bir nimeti istemenin yolu, onun sebeplerini yerine getirmektir. Halık-ı Zülcelal'dan çocuk istemenin yolu evlenmek, meyve istemenin yolu ağaç dikmek olduğu gibi, cennet istemenin yolu da İlahi emirlere uymak ve yasaklardan kaçınmaktır. Bunların hepsi Allah'ın takdiridir. Bizler, kadere iman eden kimseler olarak, bu İlahî takdire boyun eğmek ve istediğimiz nimetlerin sebeplerine teşebbüs etmek durumundayız. Ağaç dikmeksizin meyve istemek gibi, ibadet etmeksizin ebedî saadet beklemek de takdire karşı gelmektir ve cezası, o nimetten mahrum kalmaktır.

İşte, bizim bilhassa üzerinde duracağımız kader, insanın kendi iradesiyle ilgili olan kısımdır. İkinci kısım olan ve insan iradesi dışında meydana gelen kaderin ise sebepleri insanlarca bilinmemektedir. "Akıl mahluktur, halıkını (yaratıcısını) ihata edemez" kaidesince, insan aklı kaderin bu ikinci kısmına ait hikmet ve sırlara vakıf olamaz. Bir insanın erkek veya kadın olması, dünyaya geldiği asır ve belde, ömür süreceği müddet, anne ve babasının kim olacağı gibi hususlar bu kısma misal olarak verilebilir. Bu ve benzeri meselelerdeki İlahî takdirin sırrını anlamaya zorlanmak insanı helake götürür. Bu sırlar ahirette, adalet gününde bütün incelikleriyle görünecektir. İşte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) "Kader hususunda konuşmayın. Zîra kader, Allah'ın sırrıdır (sırrullah), Allah'ın sırrını faş etmeye kalkmayın"[760] hadis-i şerifleriyle bizi uğraşmaktan men ettiği kader, bu kısımdır. Yoksa, kaderin birinci kısmı üzerinde akaid alimleri büyük mesai sarfetmişler ve eserler yazmışlardır. [761]

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

ـ4829 ـ1ـ عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتّى يُؤمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحَتّى يَعْلَمَ أنَّ مَا أصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أخْطَأهُ لَمْ يَكُمْ لِيُصِيبَهُ[. أخرجه الترمذي .

1. (4829)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayır ve şerden) isabet edecek şeyi atlatmayacağını, (hayır ve şerden) kaçacak olan şeyi de yakalamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz." [Tirmizî, Kader 10, 2145).][762]

ـ4830 ـ2ـ وعن عُبَادَةِ بْنِ الصَّامِتْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنه قال بنه عند الموت:]يَا بُنَىَّ إنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ ا"يمَانِ حَتّى تَعْلَمَ أنَّ مَا أصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَمَا أخْطَأكَ لَمْ يكُنْ لِيُصِيبَكَ، فإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ أوَّلَ مَا خَلَقَ اللّهُ الْقَلَمَ. فقَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: يَا رَبِّ وَمَا أكْتُبْ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَىْءٍ حَتّى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. يَا بُنَىَّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنْ مَاتَ عَلى غَيْرِ هذا فَلَيْسَ مِنِّى[. أخرجه أبو داود: وهذا لفظه والترمذى .

2. (4830)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) oğluna ölümü sırasında demiştir ki: "Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırdıklarını da yakalayamamayacağını bilmedikçe sen, imanın hakikatının tadını asla bulamazsın. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalemi yarattı ve: "Kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!" dedi.

"Oğulcuğum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şunu da işittim:

"Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4700); Tirmizî, Kader 17, (2156).][763]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, kadere imanın farz olduğunu, hayır olsun, şer olsun her şeyin kaderle, yani Allah'ın takdiriyle olduğunu; bunların önceden yazılmış olduğunu, bunun hiçbir suretle değişmeyeceğini kabul etmedikçe kişinin mü'min sayılmayacağını ifade etmektedir.
Bu, vukua gelen her şeyin Cenab-ı Hakk tarafından önceden bilindiğini ve bu bilginin yazılmış olduğunu ifade eder. Nitekim bir ayet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmez. Bizim dostumuz ve gözeticimiz O'dur. Öyleyse mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler" (Tevbe 51).
Sadedinde olduğumuz hadis, ayet-i kerimeyi daha açık hale getirmekte ve dolayısıyla rıza ve tevekküle teşvik etmektedir. Kaza ve kader bahsi, eskiden beri bazı münakaşalara menşe' olmuş, bu hususlarda müstakil te'lifler, tahliller yapılmıştır. Hattabî, kaza ve kaderle ilgili olarak şu kısa açıklamayı yapar: "İnsanlardan birçoğu zanneder ki, kaza ve kaderin Allah'tan olmasının mânası, Allah'ın takdir ve kaza buyurduğuna kulu icbar ve zorlamasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Hz. Adem ve Musa münakaşa ettiler..." hadisinin de(36) buna delil olduğu vehmine düştüler. Ama gerçek öyle değil. Bunun mânası: "Kulun yapacağı, kesbedeceği şeyleri Allah'ın önceden bildiğini, onların İlahî takdirle meydana geldiğini, hayır ve şer, her şeyin onun yaratmasıyla olduğunu ihbardır." Kader, Kadir'in fiili ile mukadder (miktarı belirlenmiş) olarak ortaya çıkan şeyin ismidir; tıpkı hedm, neşr, kabz gibi, bunlar da hadim, naşir ve kabızın fiilinden hasıl olan şeye isimdirler. Arapça'da takdirle kader aynı mânayı ifade eder.
Kaza da, bu meselede halk (yaratmak) mânasına gelir. Nitekim ayet-i kerimede "Yedi kat semavatı iki günde yarattı" (Fussilet 12) buyrulmuştur. Durum böyle olunca mahlukat hakkındaki İlahî ilmin gerisinde insanların kasıd ve irade ile yaptıkları irade ve ihtiyarı kullanarak işledikleri işler, iktisablar ve eşya ile olan mübaşeret ve münasebetler var ki, bunlar insanlar üzerinde kalmaktadır."
Hattâbî'nin açıklamasına göre, insanların iradî fiillerini, iradelerinden ayrı mütalaa etmemek gerekir; tıpkı temel ile, bunun üzerine inşa edilen bina gibi. Temelsiz bina olmayacağı gibi beşerî irade olmadan da beşerî

fiil olmaz. Bunları ayırmak isteyen, binayı yıkmayı dilemiş olur. Hz. Adem, Hz. Musa aleyhimasselam münakaşasında, Hz. Adem'in kullandığı delilin mânası şudur: "Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yiyeceğini ilmiyle bilmiştir. Allah'ın Adem hakkındaki bu ilmi inkar edilip, ibtal edilmesi mümkün değildir. Bu husus, şu ayette beyan edilmiştir: "Hani Rabbin, meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediğinde..." (Bakara 30) burada Cenab-ı Hak, Adem'in varlığından önce, onu arz için yaratacağını, onu cennette bırakmayacağını, oradan arza nakledeceğini haber vermektedir. Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yemesi, Adem'in içindeki diğer mahlukata bir halife ve vali olmak üzere asıl yaratılış hedefi olan arza gönderilmesine bir sebep kılınmıştır. Münakaşada Hz. Adem bu mânayı hüccet olarak kullanmış ve Hz. Musa'nın levmedici delilini kendinden reddetmiştir. Bunun içindir ki şöyle demiştir: "Sen, benim yaratılmamdan önce Allah tarafından takdir edilen birşey sebebiyle mi beni kınıyorsun?"[764]

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

ـ4831 ـ1ـ عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # وَفي يَدِهِ كِتَابَانِ. فَقَالَ: أتَدْرُونَ مَا هذَانِ الْكِتَابَانِ؟ فَقُلْنَا: َ يَا رَسُولَ اللّهِ إ َّ أنْ تُخْبِرَنَا. فقَالَ لِلَّذِى في يَدِهِ الْيُمْنَى: هذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، فيهِ أسْمَاءُ أهْلِ الْجَنَّةِ وَأسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ: ثُمَّ أجْمَلَ عَلى آخِرِهِمْ، فَ يُزَادُ فيهِمْ وَ يُنْقَصُ مِنْهُمْ أبَداً. وَقَالَ لِلَّذِى في شِمَالِهِ: هذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، فيهِ أسْمَاءُ أهْلِ النَّارِ وَأسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أجْمَلَ عَلِى آخِرِهِمْ فَ يُزَادُ فيهِمْ وَ يُنْقَصُ مِنْهُمْ أبَداً. فقَالَ أصْحَابُهُ: فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللّهِ، إنْ كَانَ ا٘مْرُ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ فقَالَ: سَدِّدُوا وَقَارِبُوا، فإنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أهْلِ الْجَنَّةِ، وَإنْ عَمِلَ أىَّ عَمَلٍ؛ وَإنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أهْلِ النَّارِ، وإنْ عَمِلَ أىَّ عَمَلٍ؛ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ # بِيَدِيْهِ: فَنَبَذَهُمَا. ثُمَّ قَالَ: فَرَغَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ، فَرِيقٌ في الْجَنَّةِ

وَفَرِيقٌ في السَّعِيرِ]. أخرجه الترمذي.»السَّدَادُ« الصواب في القول والعمل.و»المُقَارَبَةُ« القصد فيهما .

1. (4831)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), elinde iki kitap olduğu halde yanımıza geldi ve:

"Bu iki kitap nedir biliyor musunuz?" buyurdular. Cevaben:

"Hayır, ey Allah'ın Resulü! bilmiyoruz. Ancak bildirmenizi istiyoruz!" dedik. Bunun üzerine sağ elindekini göstererek:

"Bu Rabbülalemin'den (gelmiş) bir kitaptır. İçerisinde cennet ehlinin isimleri mevcuttur. Hatta onların babalarının ve kabilelerinin isimleri de mevcuttur ve sonunda da icmal yapmıştır. Bunlara asla ne ilave yapılır, ne de onlardan eksiltmeye yer verilir. Hiç değişmeden ebedî olarak sabit kalır" buyurdular. Sonra sol elindekini göstererek:

"Bu da Rabbülalemin'den bir kitaptır. Bunun içinde de ateş ehlinin isimleri, onların atalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri vardır. En sonda da icmallerini yapmıştır. Bunlara asla ne ziyade yapılır, ne de eksiltmeye yer verilir!" buyurdular. Ashabı sordu:

"Öyleyse ey Allah'ın Resulü, niye amel ediliyor? Madem ki her şey önceden olmuş bitmiş, yazılmış ve artık yazma işinden fariğ olunmuş (bir daha yapma gayreti de niye)?"

Resulullah şu cevabı verdi:

"Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın! İtidali koruyun. Zîra, cennetlik olan kimsenin ameli, cennet ehlinin ameliyle sonlanır; (daha önce) ne çeşit amel yapmış olursa olsun. Keza cehennemlik olanın ameli de cehennem ehlinin ameliyle sonlanır, hangi çeşit amel ile amel etmiş olursa olsun!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonra elindeki kitapları atıp, elleriyle işret ederek dedi ki:

"Rabbiniz kullardan artık fariğ oldu, bir kısmı cennetlik, bir kısmı da cehennemliktir." [Tirmizî, Kader 8, (2142).][765]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Cenab-ı Hakk'ın ezelden herşeyi bilmesi sebebiyle, insanların ne yapacağını önceden bilip iyi amel işleyerek cennete gidecekleri bir deftere, kötü amel işleyerek cehenneme gidecekleri de ikinci bir deftere yazdığını, ilm-i İlahînin sabit olması sebebiyle bu yazıların hiç değişmeyeceğini belirtiyor.
Ashab bu açıklama üzerine: "Madem ki herşey önceden yazılmış, bunun değişmesi de mümkün olmayacağına göre, sanki kendimize kader tayin ediyormuş gibi gayrete düşmemizin, amel işlememizin ne gereği var?" mânasında, tabii olarak herkesin içine gelen soruyu soruyorlar. Resulullah bu soruya: "Siz, sizce meçhul olan kaderdeki yazınızla amel etmeye kalkmayın. Siz sizden isteneni yapmaya gayret edin. Allah sizi sizden istenene uyup uymadığınıza göre hesaba çekecek. Öyleyse siz ifrat ve tefrite gitmeden emredilen doğruyu işlemeye çalışın, cennetlik ve cehennemlikler, en sonunda kaderlerindeki amele muvaffak edileceklerdir. Hüküm, en son amellerine göre olacaktır. Bilmediğiniz kaderi düşünmeden, size öğretilen bu esasa uygun olarak çalışın, sonunuzun iyi amelle kapanması için gayret sarfedin!" mânasında olmak üzere "Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın, i'tidali koruyun. Zîra cennetlik olanın ameli cennet ehlinin ameliyle sonlanır.." buyurur.
2- Bazı alimler eldeki iki kitabı "iki maddi kitap" olarak anlarken diğer bazıları bunun mecaz olduğuna hükmetmiştir. Ancak, mecaza hamletmeyi gerektiren bir suubet mevcut değildir.[766]

ـ4832 ـ2ـ وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا في جَنَازَةٍ بِبَقِيعِ الْغَرْقَدِ، فأتَانَا رَسُولُ اللّهِ #، فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ وَبِيَدِهِ مِخْصَرَةٌ، فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهَا ا'رْضَ. ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ إَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، أفَ نَتَّكِلُ على كِتَابِنَا؟ فقَالَ: اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ. أمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ الى عَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أهْلِ الشَّقَاءِ فَسَيَصِيرُ الى عَمَلِ الشَّقَاءِ. ثُمَّ قَرَأ: فَأمَّا مَنْ أعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى اŒية[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»المخصرَةُ« كالسّوط ونحوه مما يمسكه ا"نسان بيده من عصا ونحوها.»النَّكَتُ« ضرب الشئ بالعصا واليد ليؤثر فيه .

2. (4832)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir cenaze vesilesiyle Bakiu'l-Garkad'da idik. Derken yanımıza Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve oturdu. Biz de etrafında (halka yapıp) oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Çubuğuyla yere birşeyler çizmeye başladı. Sonra: "Sizden kimse yok ki, şu anda cennet veya cehennemdeki yeri yazılmamış olsun!" buyurdular. Cemaat:

"Ey Allah'ın Resulü, dedi. Öyleyse hakkımızda yazılmasına itimad edip ona dayanmayalım mı?

""Çalışın, buyurdular. Herkes kendisi için yaratılmış olana erecektir. Cennetlik olanlar, saadet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır. Şekavet ehli olanlar da şekavet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır!"

Sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "Kim bağışta bulunur, günahtan kaçınır ve dinin en güzelini tasdik ederse, biz de ona hayır ve kolaylık yolunu kolaylaştırırız" (Leyl 5-7), [Buharî, Tefsir, Leyl, Cenaiz 83, Edeb 120, Kader 4, Tevhid 54; Müslim, Kader 6, (2647); Ebu Davud, Sünnet 17, (4694); Tirmizî, Kader 3, (2137) Tefsir, Leyl, (3341).][767]

ـ4833 ـ3ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَالَ: يَارَسُولَ اللّهِ بَيِّن لَنَا دِينَنَا كأنَّا خُلِقْنَا اŒنَ. فِيمَ الْعَمَلُ اŒنَ؟ أفيمَا جَفَّتْ بِهِ ا ٔقْمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، أمْ فِيمَا يُسْتَقْبَلُ؟ قَالَ:َ . بَلْ فيمَا جَفّتْ بِهِ ا ٔقْمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ. قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ، وَكُلٌّ عَامِلٌ بِعَمَلِهِ[. أخرجه مسلم .

3. (4833)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sürâka İbnu Malik İbnu Cu'şem (radıyallahu anh) gelerek sordu:

"Ey Allah'ın Resulü! Bize dinimizi açıkla. Sanki yeni yaratılmış gibiyiz. Şimdi amel ne husustadır: Kalemlerin kuruduğu, miktarların kesinleştiği şeylerde mi, yoksa istikbale ait şeylerde mi çalışacağız?"

"Hayır (istikbale ait şeylerde değil). Bilakis kalemlerin kuruduğu, miktarların cereyan ettiği (kesinleştiği hususta!" buyurdular. Sürâka tekrar:

"Öyleyse niye amel edelim (boşa zahmet çekelim)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir! Herkes, (yazıldığı) ameliyle amil olacaktır!" buyurdular." [Müslim, Kader 78, (2648).] [768]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen iki hadis, birbirini tamamlar. İbnu Hacer'e göre, bunlar aynı hususta farklı kimselerin sorularıdır. Tîbî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın soruya hakimane bir üslupla cevap verdiğini belirttikten sonra, bu cevapta muhatapların, ameli terketmekten men edildiğini, kula vacip olan ibadetlerin yapılmasının emredildiğini, gayba müteallik durumlarla tasarruftan zecredildiğini; netice olarak da ne ibadetin ve ne de ibadeti terketmenin cennete veya cehenneme girmeye yegane sebep olmayacağının, bilakis bunların sadece birer alâmet olacaklarının ifade edildiğini söyler.
2- Hadisten alimler başka hükümler de çıkarmışlardır:
***** Mezarın yanında oturmak caizdir.
***** Mezarın yanında ilim konuşulabilir, mev'ize yapılabilir.
***** Ehl-i Sünnete göre, şekavet ve saadet, Cenab-ı Hakk'ın ezeldeki takdiri ile cereyan eder.
***** Cebriye'nin "vukuat cebirle, kerhen olur" iddiası yanlıştır. Çünkü, müyesser olmada (erme'de) cebir yoktur. Kişinin teysir yoluyla bir şeyi yapmasında ikrah yoktur.
***** Bu hadisten hareketle, dünyada şaki ve saidin bilinebileceğine hükmedilmiştir. Tıpkı bir kimsenin doğru sözlülükle veya aksiyle iştihârı gibi. Çünkü amel, bu hadisin zahirine göre, cezaya emaredir. Ancak, bazı rivayetler, takdirin gereği, bu zahirî amelin, bazan aksine inkılab edeceğini ifade etmektedir. Ancak esas olan şudur: Amel alâmet ve emaredir, zahire göre hükmedilir, batınî durum Allah'a bırakılır.
Hattabî der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm vukua gelen hâdiselerin önceden yazıldğnı haber verince kadere yapışıp ameli terketmek isteyenler bu takdiri kendilerine hüccet yapmak istediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu

vesselâm, burada biri diğerini iptal etmeyen iki şeyin varlığını onlara bildirdi:

1) Batın: Bu Rububiyyetin hükmünde ille-i mucibedir (gerekli kılan sebep)

2) Zahir: Kulluk hakkında alâmet-i lazimedir (gerekli alâmet). İşte bu, neticeleri bilmede bir emaredir. Ancak kesin durumu ifade etmez. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm herkesin yaratıldığı şeye müyesser olacağını (ereceğini), peşin yaptığı (acil) amelinin ileride kavuşacağı şeye delil olduğunu beyan etmiştir. Bunun benzeri rızıktır. Kesbi emretmiş olduğu halde rızkın Allah tarafından verildiği, garantilendiği ifade edilmiştir. Ecel bir başka örnektir: "Tedaviye izin verildiği halde ecelin değişmeyeceği belirtilmiştir."

Not: Bazı alimler, Kaderiye mezhebinin kalbe atacağı şüpheden kurtulmak için şöyle muhakeme etmek gerektiğini belirtirler: "Allah bize amel etmeyi emretti ve bize, bu emre imtisal etmek vacip oldu. Allah'ın takdirleri bize gaib kılınması sebebiyle onları delil yapmak da mümkün değil. Meşietinde geçmiş şeye, amel bir alâmet kılınmıştır. Öyleyse, kim ondan yüz çevirirse dalalete düşer ve sapıtır. Çünkü kader, Allah'ın esrarından bir sırdır. Kendinden başka kimse ona muttali olamaz."[769]

ـ4834 ـ4ـ وعن ابْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ. إنَّ خَلْقَ أحَدِكُمْ يُجْمَعُ في بَطْنِ أُمِّهِ أرْبَعِينَ يَوْماً ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذلِكَ. ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللّهُ مَلَكاً بأرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَأجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٌّ أمْ سَعِيدٌ؛ ثُمَّ يُنْفَخُ فيهِ الرُّوحُ، فوَالَّذِي إلهَ غَيْرُهُ إنَّ أحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهْلِ الْجَنَّةِ حَتّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إ ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإنَّ أحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهْلِ النَّارِ حَتّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إ ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا[. أخرجه الخمسة إ النّسائى.وزاد رزين: فقال:]إذَا وقَعَتِ النّطْفَةُ طَارَتْ في الرَّحِمِ أرْبَعِينَ يَوْماً. ثُمَّ تَكُونَ عَلَقَةً أرْبَعِينَ يَوْماً. ثُمَّ تَكُونَ مُضْغَةً أرْبَعِينَ يَوْماً فإذَا بَلَغَتْ أنْ تُخْلَقَ نَفْساً بَعَثَ اللّهُ مَلكاً يُصَوِّرُهَا! فَيَأتِى الْمَلَكُ بِتُرَابٍ بَيْنَ أصْبُعَيْهِ فَيَخْلِطُهُ فِي الْمُضْغَةِ، ثُمَّ يَعْجِنُهُ، ثُمَّ يُصَوِّرُهَا كَمَا يُؤْمَرُ. فَيَقُولُ: أذَكَرٌ أمْ أنْثى،

أشْقِىٌّ أمْ سَعِيدٌ، وَمَا عُمْرُهُ، وَمَا رِزْقُهُ، وَمَا أثَرُهُ، وَمَا مَصَائِبُهُ؟ فَيَقُولُ اللّهُ،
فَيَكْتُب الْمَلَكُ. فإذَا مَاتَ الْجَسَدُ دُفِنَ حَيْثُ أُخِذَ ذلِكَ التُّرَابُ«.النُطْفَةُ« الماءُ القليل والكثير، والمراد به ههُنَا المنىّ.و»العَلَقَةُ« الدم الجامد.و»المُضْغَةُ« القطعة اليسيرة من اللحم بقدر ما يمضع .

4. (4834)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sadık ve Masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir ziralık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir ziralık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer." [Buharî, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizî, Kader 4, (2138).]
Rezin şu ziyadede bulundu: "Resulullah şunu da buyurdular: "Nutfe düştü mü, kırk gün rahimde uçar. Sonra kırk günde alaka olur. Sonra kırk günde mudga olur. Bir nefis olarak yaratılma safhasına gelince, Allah onu tasvir edecek (şekillendirecek) bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak olduğu halde gelir. Onu mudgaya karıştırır. Sonra onu yoğurur, sonra da emredildiği üzere onu tasvir eder." [770]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/5.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/5-6.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/8.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/8-9.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/9.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/9-10.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/10.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/11-12.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/12.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/12-13.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/14.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/14-15.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/15.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/16.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/16.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/17-18.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/18-19.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/20.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/20.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/21.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/21-22.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/23.

[25] Burada mübalağa yoktur. Çünkü o ebedîdir, dünya fânidir. Ebedî akan bir çeşme büyük bir denizden daha zengindir. Öyle ise ebedî olan kamçı kadar yere dünyadan daha hayırlıdır.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/23-24.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/24-25.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/25.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/25.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/25-27.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/27.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/28-29.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/30.
[34] Birinci cilt, s.518-530'a bakılsın.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/30-32.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/34.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/34-35.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/35-36.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/36-37.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/37.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/37-39.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/39-40.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/41-42.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/42.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/43.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/43-44.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/44.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/44-45.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45-46.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/46.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/47.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/47-49.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/49.
[59] Bu hadis 4366 numarada geçti.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/49-51.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51-52.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/52.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/52-53.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/53.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/53.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/54.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/54-55.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/56.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/56-57.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/57.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/57-58.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/58.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/59.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/60.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/60-61.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61-62.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/63.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/63-64.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/64.
[82] Birinci cilt 527-529. Sayfalara bakılsın.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/64-65.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/66-67.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/68.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/68-69.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/69-70.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/70.

[89] Cum'a bahsi 9. Ciltte (s. 176 ve devamı) geçti.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/70-71.

[91] Bu kısım ayetten muktebestir (Hacc 2). Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hamile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Nitekim Araplar: اَصَابنَا اَمْرٌ يُشِبُ مِنْهُ الْوَلِيدُ

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/71-72.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/72-73.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/73.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/73.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74-75.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/75.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/75-76.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76-77.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/77.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/78.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/78-79.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/79-80.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/80.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/80-81.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/81.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/81.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/82.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/82-83.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/83-84.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/84.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/84-86.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/86.
[118] Kıyamet alametleri, Kıyametin vukû'u gibi meseleler kitabımızın Kıyamet Bölümünde gelecektir (5004-5056. Hadisler).
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/86-87.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87-88.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/88.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/88-89.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89-90.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90-91.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/91.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/93.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/93-94.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/94.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/94.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/95.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/95-96.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/96-97.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/97.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/98.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/98.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/100.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/100.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/102.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/102-103.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103-104.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/104.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106-108.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/108-109.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/109.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/110.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/110.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111-112.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/113.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/113-114.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/114.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/114-115.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/115.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/116.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/118-119.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/119-120.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/120.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/120-121.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/121-122.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/123.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/124.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/124-127.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/128.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129-130.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/131.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/131.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/132.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/132.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/133.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134-136.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/136.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/137.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/137.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/138.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/138.

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/139.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/139-140.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/141.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/141-142.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/142.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/142-143.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144-145.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145-146.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/146.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/146-147.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/147.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/147.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/149.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/149-150.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150-151.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/151.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/151-152.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152-153.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/153.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/153-154.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/154.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/155.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/155-156.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/156.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/156-159.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/160.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/160.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/161-162.
[233] Bu hadisenin teferruatı daha önce geçti (4432-4434. hadisler).
[234] Bu hadisenin teferruatı daha önce geçti (4454-4456. hadisler).
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/162-164.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/164-165.
[237] Hicret ve "hicret üzerine biat" hadisesinin risalet-i Muhammiye'deki geniş mânâsı Hicretle ilgili bölümün (5775-5779) sonunda müstakilen tahlîl edilecektir.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/165-167.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/167.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/167.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/169.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/169-171.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/171-172.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/172.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/172-173.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173-174.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174-175.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/175.

[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/176.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/176-177.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178-179.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/179.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/180.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/180-181.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/181.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/182.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/182-183.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/183.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/183.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/184-185.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/185-186.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/186.
[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/186-187.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/187.
[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188.
[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188.
[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188-189.
[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/189.
[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/189-190.
[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190.
[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190.
[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191.
[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191.
[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191-192.
[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.
[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.

[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194.

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194.

[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194.

[288] Bir berîd: Dört fersah; bir fersah dört mil; bir mil dört bin zirâ'dır. Yani bir berid altmışdörtbin (64.000) zirâ'dır. 1 zirâ'da 50-70 cm uzunluğuna tekabül eden bir ölçü birimidir (el-Müncid- Beyrut. 1960. S. 234).

[289] Belâzurî'deki bir rivâyette "Ancak saka devesi ile ekin ve bağlarını sulayan kimseye sabanını ve (bozuk) sulama âletini onarmak üzere dağdağan ve seksek ağaçları mâkulesinden faydalanmaya müsâade etti" denir.

[290] Muhtelif rivâyetlerde, haram kılınan bölgenin hududlarını tesbit maksadıyla, çok sayıda yer isimleri zikredilir. Bunlardan bir kısmı sarihtir, mâlum yerlerdir. Bir kısmı mübhemdir (Lâbiteyhâ, Me'zemeyhâ, Cebeleyhâ gibi). Bir kısmı da münâkaşalıdır (Sevr dağı gibi ki, bâzı selef âlimleri, Medine civârında bu isimde bir yer olmadığını, Sevr'in hicret sırasında Resûlullâh aleyhissalâtü vasselâm'ın sığındığı mağaranın bulunduğu dağ olduğunu, bu dağın ise Mekke yakınlarında bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak başta İbn-i Hacer el-Askalâni olmak üzere (Fethu'l-bâri: 4/453-454) mes'eleyi tahkîk eden bir çok âlimler Medine'de Uhud dağının gerisinde, küçük, yuvarlak bir dağın Sevr olarak bilindiğini ve Medine halkınca da mâruf olduğunu göstermişlerdir. Muhammed Fuâd Abdulbâki merhum. Müslim'in tahkıkli neşrini yaparken bu mevzuya geniş açıklama ayırmıştır, oraya bakılsın (2/995-998). Biz, şerh kitaplarında yer alan uzun münâkaşa ve tahlillere burada yer vermeyi gerekli bulmadık. Mevzuya ilgi duyacak okuyucularımıza, bu meseleye geniş şekilde yer vermiş bulunan Semhûdî'yi de tavsiye ederiz (el-Vefâu'l-Vefâ: 1/89-117).

[291] Akik: Medine'de Harra'dan sonra gelen (...) bir yer. Yâkut'un açıklamasına bakılırsa, haram bölge (koruluk)'nin dışında kalmaktadır (Mucemu'l-Büldân, Beyrut, 1957, 4/139).

[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/195-198.

[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/198-200.

[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/200.

[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/200-201.

[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/201.

[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/202.

[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/202.

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203.

[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203.

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/204.

[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/204.

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205.

[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205.

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/206.

[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/206-207.

[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/207.

[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/207.

[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208.

[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208.

[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208-209.

[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/209.

[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/209-210.

[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/210.

[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/210.

[316] Veber: Deve yünü demektir. Ehl-i veber'le bedeviler kastedilir. Çünkü onlar evlerini bu yünden yaptıkalr çadırlar şeklinde inşa ederlerdi, yani çadırlarda yaşarlardı. Meder: Yapışkan toprak demektir. Ehl-i meder tabiriyle şehirliler, yerleşikler ifade edilir. Çünkü evlerini topraktan inşa ederler.

[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/211-213.

[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/213.

[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/213-214.

[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/215.

[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/215.

[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216.

[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216.

[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216-217.

[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217.
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217.
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218.
[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218.
[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218-219.
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/219.
[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/219-220.
[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/220.
[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/220-221.
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224.
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224.
[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224-225.
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/225.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.
[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227-228.
[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/228.
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229-230.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230-231.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/231.

[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/231-232.
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.
[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.
[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.
[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.
[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/234.
[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/235.
[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/236.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/236-237.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/237.
[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/238.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/238.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/239.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/239.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/240.
[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/242-243.
[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/243.
[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/244.
[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/244-249.
[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/250.
[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/250.
[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/250-252.
[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/252.
[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/254-255.
[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/255-256.
[381] Köşeli parantez, rivayetin Tirmizi'deki aslından alınmadır, bazı küçük farklar var.
[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/257-258.

[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/260.
[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/260-261.
[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/261.
[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/261-263.
[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/263.
[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/264-265.
[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/266.
[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/266.
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/267.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/267-270.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/270.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/270-271.
[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/272.
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.
[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.
[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.
[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/274.
[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/275.
[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276.
[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276-277.
[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/277.
[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/277.
[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/278.
[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/278.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/279-280.
[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.

[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.

[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281.

[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281.

[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.

[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.

[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.

[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/283.

[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/283-285.

[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/287.

[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288.

[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288.

[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288.

[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.

[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.

[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.

[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/290.

[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/290.

[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/291.

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/292.

[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/292-293.

[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/294.

[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/294.

[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/295.

[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/296-297.

[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/297-298.

[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/300.

[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/301.

[440] Bu hadisin geniş açıklaması 4711 numaralı hadiste gelecek.

[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/301-302.
[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/302-303.
[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/303-304.
[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304.
[445] Arapçada dâr: Aynı avlu etrafında kümelenen aile meskenleri mânâsına gelir. Akrabaların meskenidir. Birçok ailelerin ayrı ayrı meskeni aynı avluya açılarak dışarıya karşı yekparelik arzeder. Bunu mahalle kelimesiyle karşılamak daha muvafık gözüküyor.
[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304-308.
[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/308.
[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/308.
[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309.
[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309.
[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309-310.
[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/310.
[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/310.
[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/311.
[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/312.
[456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/312.
[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313.
[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313-314.
[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/314.
[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[464] Tîbî, "Altıda biri, yarıya izafe edince, onu üçte ikiye tamamlarsın" der. Bu durumda geri kalan üçte bir olur.
[465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/316.
[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/316-317.

[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/317-318.
[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318.
[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318.
[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318-319.
[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/321.
[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/321.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.
[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322-324.
[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/323.
[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/323-324.
[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/324-325.
[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/325-326.
[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/326.
[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/326-327.
[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/327.
[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/327-328.
[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/328.
[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/328-329.
[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.
[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.
[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.
[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/331.
[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/331-332.

[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/332.
[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/333.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.
[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.
[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.
[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/335.
[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/337.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/337.
[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/338.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/338.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/339.
[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/339.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.
[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340-341.
[516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/341.
[517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.
[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.
[519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/343.
[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/343.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/344-345.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/345.
[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/345-346.

[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/346.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/346-347.
[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/347.
[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/347-348.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.
[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.
[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/349.
[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/349.
[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/350.
[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/350-351.
[536] Bu kitap iki cilt halinde tahkikli olarak tabedilmiştir (Matba'atu'l-Medenî, 1389/1969), toplam dokuzyüz küsur sayfayı bulmaktadır.
[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/353.
[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/353-354.
[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354-355.
[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.
[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/355.
[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/355.
[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/355-356.
[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/356-357.

[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/357-359.

[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/358-359.

[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/359-360.

[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/360-364.

[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/365-366.

[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/366.

[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/367.

[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/367-368.

[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/369-370.

[562] Hadîsin bu vechini, az ilerde Fitnede Sabır meselesini açıklarken tam olarak kaydedeceğimiz için burada sadedinde olduğumuz hadisin açıklamasında atıf yapacağımız bir iki ziyadeyi kaydediyoruz.

[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/370-372.

[564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/372-373.

[565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/373.

[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/373-374.

[567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/375.

[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/375-377.

[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/377-378.

[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/378.

[574] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/378-379.

[575] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/379-380.

[576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/380.

[577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/381-383.

[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/383-386.

[579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/386-390.

[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/390-391.

[581] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/391.

[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/391-392.

[583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/392-393.

[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/394.

[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/394-395.

[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/395-396.

[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/396-397.

[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/397-398.

[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

[591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/399-400.

[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/401.

[594] Hadiste geçen üşribe "içirilen" tabiri pek manidardır. Günümüzde şartlandırılan kelimesi bunu en iyi karşılayacak tabir olmalıdır.

[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/401-403.

[596] Ebu Ma'mer'in rivayetinde "müslümanların..." denmiştir.

[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/403-404.

[598] Muzafın hazfı: Bâbu'l-Basra tabirinde Bâb kaldırılınca Basra kalır.

[599] Hülâgû burada Hz. Peygamber'in, rivayet edilen bir hadisine işaret etmektedir. Bu hadis şöyledir: "Benim bir takım askerlerim vardır, onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazap arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyle onlardan intikam alırım..." bu tip hadislerin hem ilm-i rivayet-ül hadis, hem de dirayet-ul-hadis yönünden muallel ve mevzu bulundukları, muhaddislerce kabul edilmektedir. Fakat bu hadisler mevzu olsalar bile, bize devirlerindeki telâkkiyi anlatırlar ve zamanlarının, muhitlerinin bir bakıma aynası hükmündedirler. Hülâgû mektubunda, Moğolların nasıl göründüğünü, müslümanlarca nasıl karşılandığını pek mükemmel gösterdiği gibi, kendisinin sebeb-i vücudunu da bu görüşe istinat ettirmektedir. Cengiz'in Buhara'daki konuşması, Hülâgû'nun bu mektubu, Papaların ve hıristiyanların görüşleri hep aynı noktada düğümlenmektedir: Moğollar insanların günâhları

dolayısıyla Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza makinesidir. Moğollar bunu bilhassa işlemişler ve kendilerini diğer milletleri yola getirmek için Tanrı tarafından gönderilmiş, İkab-ı ilahîyi icraya memur, bir kavim olarak görmüşler ve göstermişlerdir. Bu, onlara karşı mukavemeti kırdığı gibi, kendilerinin de gayrete getirmiş; kuvvetlendirmiştir.

[600] Kur'an'da buyrulduğu veçhile Musa (A.S.), Hızır'la yoldaşlık ederken, Hızır binmiş oldukları gemiyi delmiş, Musa (A.S.) buna itiraz etmiş, Hızır "geminin önünde her gemiyi gasbeden bir padişah var idi" demişti. Bu söz buna işaret edip, biz ilâhi kudret ve teyidle hareket edip, her şeyi yaparız demek istemekte, hatta daha ileri gitmektedir.

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/404-408.

[602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/409.

[603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/410.

[604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/410.

[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/410-411.

[606] Burada Furkan suresindeki "Allah tevbe edenlerin günahını hasenâta tebdil eder..." mealindeki ayete işaret edilmiştir (70. âyet).

[607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/411-416.

[608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/416.

[609] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/416.

[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417.

[611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417-418.

[612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/418.

[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/418-419.

[614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419.

[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419.

[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419-420.

[617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/420.

[618] Birinci cilt, 325-328. sayfalar.

[619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/421-422.

[620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/422-423.

[621] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/423-424.

[622] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/424-425.

[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/425-426.
[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/426-427.
[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/427.
[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/428.
[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/428.
[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429.
[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429.
[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/430.
[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/430.
[632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/431.
[633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/431.
[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/432.
[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/432-433.
[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/434.
[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/434.
[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/435-436.
[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/436-437.
[640] "Kimimiz yerini düzlüyordu" ibaresi, zikrettiğimiz kaynaklarda mevcut değil.
[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/439-440.
[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/440.
[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441.
[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441-442.
[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/442.
[646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/442.
[647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/443.
[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/443-445.
[649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445.
[650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445.
[651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445-446.

[652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446.

[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446.

[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/447.

[655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/447.

[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/447-448.

[657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/448-450.

[658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/450-451.

[659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/451.

[660] Bu hadis 4767 numarada daha geniş açıklandı.

[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452.

[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452-453.

[663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/453-454.

[664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454.

[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454.

[666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454-455.

[667] Kur'ân'da bu çeşit ifâdeler "namaz kıl, zekât ver" veya "namaz kılın zekat verin" veya "onlar ki namaz kılarlar, zekat verirler" gibi çeşitli şekillerde gelir.

[668] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/455-456.

[669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/456-457.

[670] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/457-459.

[671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/459-460.

[672] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/460.

[673] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/461.

[674] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/461-462.

[675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/462-463.

[676] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/463-464.

[677] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/464.

[678] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/464-465.

[679] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/465-466.

[680] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/466.
[681] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/466-467.
[682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/468.
[683] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/468.
[684] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/469.
[685] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/470.
[686] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/471.
[687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/471.
[688] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/472.
[689] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/472-474.
[690] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/475.
[691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/475-477.
[692] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/478.
[693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/478.
[694] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/479.
[695] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/479-480.
[696] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/480.
[697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/480-481.
[698] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/482-483.
[699] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/483-484.
[700] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/484.
[701] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/485.
[702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/485-486.
[703] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/486.
[704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/486-487.
[705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/488-489.
[706] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/490.
[707] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/490-492.
[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/492-493.

[709] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/493.

[710] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/494.

[711] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/495.

[712] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/495-496.

[713] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/496.

[714] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/496-498.

[715] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/498-499.

[716] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/499-500.

[717] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/501.

[718] Yezîd İbnu Mûaviye Hicrî 64 yılında vefat etmiştir. O sıralarda ortaya çıkan Ezârike fitnesi, hâricîlerin çıkardığı bir huzursuzluktur. Bu isim, hâdisenin lideri Nâfi İbnu'l-Ezrak'tan gelir. İbnu Hacer'in yirmi yıldan fazla sürdüğünü belirttiği bu fitne Hicri 77'de büyük darbe yemiştir.

[719] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/501-502.

[720] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/503-504.

[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/505-506.

[722] Akabe, lügat olarak dağ yolu demektir. Hadiste geçen akabetu'l-Medine tabirini Medine dağ geçidi şeklinde anlamak yanlıştır. Çünkü Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr Medine'de değil Mekke'de şehid edilmiştir. Nevevî'de şerhinde, Akabetu'l-Medine'nin Mekke'de bulunan bir akabe (dağ yolu) olduğunu belirtir. Mekke dağlıktır. Şehre giriş veren yollardan birinin bu ismi taşıdığı anlaşılmaktadır. Haccac, Hz. Abdullah'ı bu yol üzerinde bir ağaca asmış olmalı.

[723] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/506-508.

[724] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/508.

[725] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/508-510.

[726] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/511.

[727] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/511.

[728] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/512.

[729] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/512.

[730] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/513.

[731] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/513-515.

[732] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/515.
[733] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/515-516.
[734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/516-517.
[735] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/517-518.
[736] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519.
[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519.
[738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519-520.
[739] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/520.
[740] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/520.
[741] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/521-523.
[742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/523.
[743] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/523-524.
[744] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/524-525.
[745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525.
[746] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525.
[747] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/526.
[748] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/526-527.
[749] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/527-528.
[750] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/528-529.
[751] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.
[752] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.
[753] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.
[754] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529-530.
[755] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/531.
[756] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/532-534.
[757] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/534-535.
[758] Eser, Erzurumlu Mehmet Kırkıncı tarafından hazırlanmıştır. (8. baskı, Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Neşriyatı, Yaylacık matbaası 1983).
[759] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/537-538.

[760] Alâuddin Aliyyü'l Muttaki İbn-i Hüsâmeddin el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, 1:132.
[761] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/538-540.
[762] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/541.
[763] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/541-542.
[764] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/542-543.
[765] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/544-545.
[766] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/545-546.
[767] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/546-547.
[768] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/547.
[769] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/548-549.
[770] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/550.